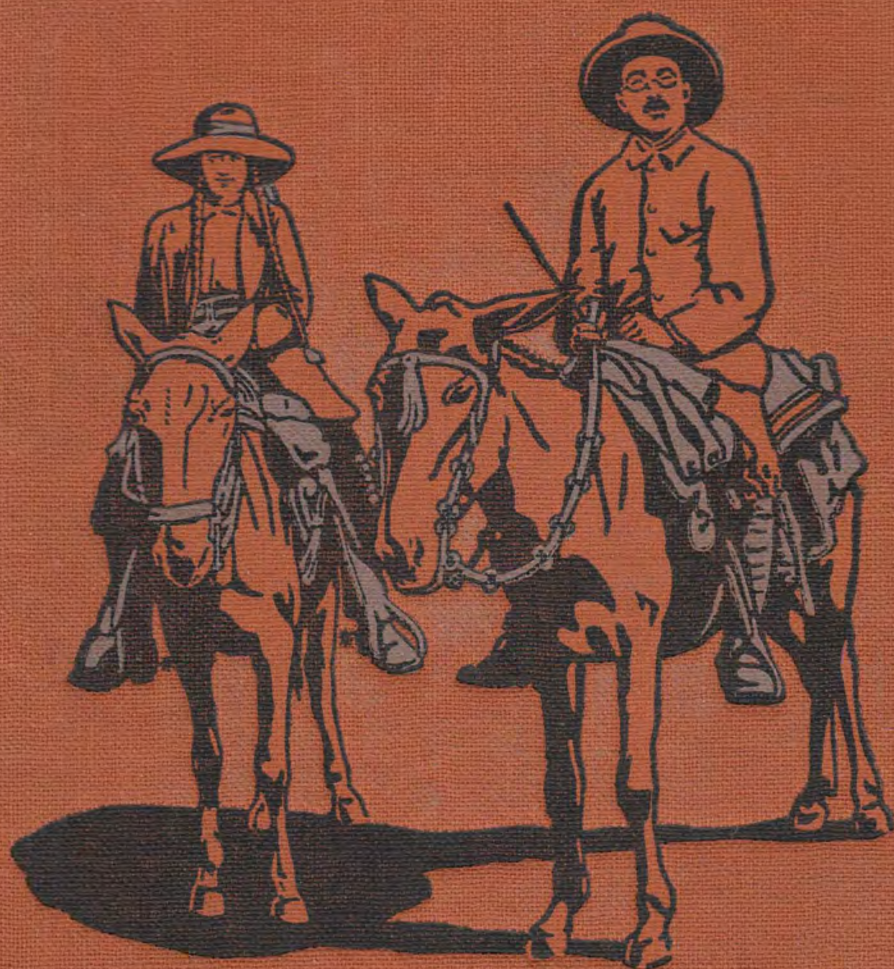

Bild 180. Huanyamindian.

FORSKNINGAR OCH ÄVENTYR I SYDAMERIKA

AV

ERLAND NORDENSKIÖLD

MED 271 ILLUSTRATIONER

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1915

Till minnet av

Generalkonsul AXEL JOHNSON

Företal.

Innan jag börjar skildringen av min hustrus och min resa i Sydamerika 1913 och 1914, vill jag tacka alla dem som ekonomiskt möjliggjort densamma. Dessa äro antropologiska sällskapet i Stockholm, min mor, disponenten Arvid Hernmarck, generalkonsul Axel A:son Johnson, konsul Helge Johnson, kansliLrådet Clas Lindbeck, greve Carl och baron Johan Mannerheim, fru O. W. Nordenskjöld, doktor och fru Albert Pauli, generalkonsulinnan Ina Smitt och konsul Pedro Svensson.

Apotekar Henrik Enell har jag att tacka för vårt rikhaltiga reseapotek, vilket ordinerats av doktor Selim Birger. Av löjtnant Högman fick expeditionen en evinrudemotor samt av flera andra personer smärre gåvor.

Denna bok är tillägnad minnet av framlidne generalkonsul Axel Johnson, tack vare vilkens energi och initiativ svenska industrialster, svenska affärsmän och s v e n s k a f o r s k a r e k u n n a r e s a u n d e r s v e n s k f l a g g t i l l S y d a m e r i k a.

Nästan överallt i Sydamerika ha vi mött den allra största gästfrihet, främst likväl hos svenskarna därute. Sveriges representanter i Buenos-Aires och Rio de Janeiro, baron G. Löwen och herr Johan Paues ha gjort oss stora tjänster. Den senare är jag s ä r s k i l t t a c k s a m för hans energiska och resultatrika arbete för att skaffa till

rätta mina bortkomna samlingar. Även konsul P. Svensson och herr Axel Paulin ha gjort mig mycket stora tjänster.

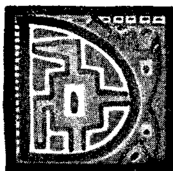
Av icke svenskar vill jag främst tacka herrar Stanley Barber i Cochabamba, Ernst Köhler i Matehua, Max Gries i Yacuiba, Pemberton i Jujuy, K. Paulsen i Porto Velho, Carl Sonnenschein i Riberalta och Carl Vollrath i Mequens samt många andra, av vilka flera äro nämnda i det följande.

Teckningarna i denna bok äro utförda av fröken H. Kjellstedt. En del föremål äro fotograferade av herr S. Weinberg. För övrigt äro alla bilder utom 81—86 och 215, 216 reproducerade efter av undertecknad tagna fotografier.

Göteborg den 17 augusti 1915.

Erland Nordenskiöld.

Inledning.

en resa, jag kommer att skildra i denna bok, berör en betydande del av Bolivia samt en liten del av Brasiliens gränsområde mot denna republik. Tillåt mig därför att först meddela eder en helt kort repetitionskurs i Bolivias geografi och historia.

Först vill jag erinra om att Bolivia är ett mycket vidsträckt land, mer än tre gånger så stort som Sverige. Vi tänka oss nästan alltid Bolivia som ett bergland med skyhöga fjäll och stora högslätter. Sjuttio procent av Bolivia är likväl ett slättland eller ett kuperat lågland, som icke ligger mer än några hundra meter över havet.

En betydande del av Sydamerikas största sjö Lago Titicaca tillhör Bolivia. På Anderna rinna upp talrika floder, vilka alla flyta mot Atlanten. De förnämsta av dessa äro Rio Mamoré med Rio Grande och Rio Guaporé (Rio Iténes) samt Rio Beni med Rio Madre de Dios och Rio Orton, som förena sig till Rio Madeira.

Till Rio Paraguay flyta genom södra Bolivia Rio Pilcomayo och Rio Bermejo.

Dessa floder och deras bifloder ha varit och äro av oerhörd betydelse för de människor, som leva i dessa trakter. För indianerna ha de framför allt varit och äro viktiga för sin fiskrikedom. För de vita spela flera av dem, som höra till Amazonflodens vattenområde, en stor roll såsom viktiga vägar för samfärdseln.

Av Bolivia upptagas 30 % av den Andinska bergsmassan med sina kammar och högslätter. Några av Andernas berömdaste bergstoppar, som Illimani (6,400 m.

ö. h.), Illampu (6,650 m. ö. h.) och Sajama (6,400 m. ö. h.), ligga i Bolivia.

Klimatet är naturligtvis mycket olika i bergstrakterna och på slättlandet. I Sydväst är landet så gott som öken. Omkring Lago Titicaca är landet kargt men likväl tätt bebott. Fjälldalarna i sydöstra delen av landet ha i regel ett härligt klimat och äro mycket bördiga.

Slättlandet är mycket olika i söder i El Gran Chaco och i norr inom Rio Madeiras vattenområde. I hela det bolivianska Chaco norr om Rio Pilcomayo finnes sålunda ingen flod av betydelse. Stora delar av landet är täckt av taggiga snårmarker, rika på kaktus och caraguatá[1]. I norr finnes ett otal av floder och även stora yppiga urskogar, omväxlande med pampas. Härliga äro regnskogarna på Andernas nordöstsluttningar alltifrån S:a Cruz de la Sierra till peruanska gränsen. Dessa bilda, då floderna där ej äro segelbara, ett svårgenomträngligt bälte, som skiljer fjällen och högslätterna från slättlandet.

Enligt den bolivianska folkräkningen av år 1900, vilken såsom alla bolivianska folkräkningar är högst otillförlitlig, hade Bolivia då 1,744,568 invånare, därav 903,126 indianer, 485,293 mestizer, 231,088 vita och 3,945 negrer. Därtill komma 121,116 individer, vilkas ras ej är närmare angiven. Tätast befolkat är departementet Cochabamba med 5,43 personer på km^2 och glesast Territorio Nacional de Colonias med 0,05 på km^2. Räkna vi Bolivias invånarantal i runt tal till 1,750,000, så leva 1,500,000 i bergstrakterna och 250,000 på slättlandet; 218,845 beräknas kunna läsa och skriva, och resten äro analfabeter. De mest betydande städerna i Bolivia äro huvudstaden La Paz, 3,630 m. ö. h., 85,000 inv., Sucre, f. d. huvudstad, 2,815 m. ö. h., 22,500 inv., Potosi, 3,945 m. ö. h., 22,000 inv., Oruro, 3,694 m. ö. h., 24,000 inv., Cochabamba, 2,643 m. ö. h., 22,000 inv., Tarija, 1,905 m. ö. h., 7,000 inv. och S:a Cruz de la Sierra, 442 m. ö. h., 14,000 inv.

[1] Bromelia serra.

De vita och mestizerna i Bolivia tala naturligtvis spanska. Tvenne indianspråk äro av stor betydelse i Bolivia, nämligen aymara och quichua. Något av dessa språk talas utom spanska även av mestizerna i fjälltrakterna. Aymaraindianerna[1] beräknas till över 350,000, quichuaindianerna[1] till över 400,000. Dessa tvenne indianstammar sätta i hög grad sin prägel på livet i Bolivias bergstrakter. Av betydelse är även guaranispråket, som talas av 30- à 40,000 personer. För övrigt finnas i Bolivia, såsom vi under resans lopp skola erfara, ett stort antal indianspråk. Man beräknar dem, som äro fullkomligt olika, till ett trettiotal.

I de siffror, jag här anfört rörande antalet invånare i Bolivia, äro ej de av de vita oberoende indianerna inberäknade. Dessa äro högst 75,000, boende, såsom vi skola erfara, över ett område, som är större än Sverige.

När spanjorerna upptäckte Peru, funno de där en välorganiserad stat, det s. k. Incariket, vilket lands huvudstad var Cuzco. Incariket sträckte sig från Rio Ancasmayu i Columbia till Rio Maule i Chile. Av det nuvarande Bolivia innehade incas hela det Andinska bergsområdet utom en del av dalarna på östsluttningarna. Deras värsta fiender voro här de stridbara chiriguanoindianerna.

Före incas ha säkerligen i västra Sydamerika funnits andra mäktiga indianvälden. Sålunda anser man Tiahuanaco nära Lago Titicaca för förincaiskt. Tiahuanaco är en av de märkligaste av de ruiner, som äro kända från Sydamerika.

På otroligt kort tid erövrade spanjorerna fjälltrakterna i det nuvarande Bolivia. Blott chiriguanoindianerna bjödo dem ett allvarligt motstånd. År 1545 började spanjorerna att bearbeta silvergruvorna vid Potosi. År 1547 hade Potosi 14,000 invånare. År 1585 hade man redan tagit ut

[1] I Bolivia. Några aymara- och en stor mängd quichuaindianer bo i Peru.

ur gruvorna silver för 1 milliard pesos.[1] Sedan dess ha dessa gruvor ytterligare givit flera milliarder. I början av 1600-talet hade Potosi 150,000 invånare och 60 kyrkor och var den största staden i Sydamerika. Numera äro silvergruvorna i Potosi av ringa betydelse, och staden har blott 22,000 invånare.

Självklart är, att milliardgruvorna i Potosi spelat en oerhörd roll i dessa trakters historia. I gruvstaden utvecklades under 15- och 1600-talen en vansinnig lyx. Massor av livsförnödenheter fördes från Cochabamba, Sucre och andra trakter till den stora staden, som låg på 3,945 meters höjd över havet. Tusentals indianer tvingades att arbeta i gruvorna.

Skattsökeriet och äventyrslystnaden lockade spanjorerna att göra forskningar öster om Anderna. Man sökte efter det fabulöst rika sagolandet, El Dorado eller El Gran Paititi. Sedan La Plata-flodens mynning upptäckts år 1510, trängde spanjorerna uppför Rio Paraguay. År 1536—37 gjordes av Ayolas den första överlandsresan från Paraguay till Peru.

År 1560 anlades staden S:a Cruz de la Sierra i Chiquitos och flyttades sedan 1595 till den plats, där den nu är belägen. Därifrån trängde några jesuiter år 1595 in i Mojos. Från och med år 1675 utforskade jesuiterna José del Castillo, Pedro Marbán och Cipriano Baraze en mycket stor del av Mojos och lade grunden till jesuitmissionerna, som varit av oerhörd betydelse för indianerna i det inre av Sydamerika. Därefter anlade de missioner i Chiquitos. Under jesuiternas tid voro stora delar av östra Bolivia bättre kända än de äro nu. De innehade sålunda t. ex. en betydande del av norra Chaco, som nu betraktas som outforskat och som är i händerna på mot de vita fientliga indianer. Jesuiterna förvisades från Sydamerika år 1767. Det var en mycket viktig och sorglig händelse i den indianska rasens historia.

Mindre framgång än i Mojos och Chiquitos hade jesu-

[1] Anales de Potosi (se litteraturförteckningen).

iterna i sina hjältemodiga försök att omvända chiriguanoindianerna, mot vilka vicekonungen Toledo 1574 gjorde ett misslyckat erövringståg. Det är franciskanermunkar, som i främsta rummet ha utforskat deras land. I början av 1600-talet började deras missionsarbete bland chiriguanoindianerna, och fortfarande ha de där flera mycket betydande missioner.

På 1600-talet trängde talrika franciskaner och även dominikaner in till urskogsstammarna i nordöstra Bolivia. Där ha de förra ännu missioner, som vi i denna reseskildring komma att närmare lära känna.

I slutet av 1700-talet började Padre Salvatierra att omvända guarayoindianerna, som inneha ett bördigt högland i östra Bolivia. Hans arbete fortsattes sedan av franciskaner, som där ha betydande missioner.

Vi kunna utan överdrift säga, att inga ha gjort så mycket för utforskningen av slättlandet i Bolivia som de katolska missionärerna.

Under den spanska kolonialtiden var Rio Guaporé gräns mellan det spanska och portugisiska kolonialväldet. Portugiserna byggde 1776—1783 vid Rio Guaporé en slottsliknande fästning, som kallades O Forte do Principe da Beira. Stridigheterna mellan spanjorerna och portugiserna bidrogo säkerligen till utforskandet av gränstrakterna.

Alltifrån spanjorernas första erövring av dessa trakter utkämpade de otaliga strider med indianerna, som de behandlade allt annat än väl. Splittrade i många stammar med olika språk, såsom indianerna äro, ha de ej kunnat organisera sig till något gemensamt uppror. Ett mycket allvarligt sådant gjorde likväl quichua- och aymaraindianerna under Tupac-Amaru år 1780—1782.

Stor heder har den katolska kyrkan och dess tjänare alltifrån Las Casas till nuvarande tid av att den sökt att skydda indianerna mot grymheter och utplundring.

Under den spanska kolonialtiden hörde det nuvarande Bolivia till år 1776 under vicekonungen i Lima och sedan under vicekonungen i Buenos-Aires. Genom upprättandet

år 1559 av »La audiencia[1] de Charcas» i Sucre hade det nuvarande Bolivia en viss självstyrelse inom vicekonungariket.

År 1810 började i Bolivia mestizernas frihetskrig mot spanjorerna, vilket den 6 aug. 1825 ledde till grundandet av den fria republiken Bolivia.

För en europé kan det synas underligt, att så många olika stater bildades av det spanska kolonialväldet. Man måste likväl komma ihåg de stora avstånden här och kommunikationssvårigheterna, vilka naturligtvis ledde till att de olika delarna av kontinenten kände sig oberoende av varandra. Att Bolivia blivit en självständig stat, sammanhänger intimt med den stora betydelse, landet hade under lång tid genom Potosigruvornas milliarder, och med upprättandet av en högsta domstol i Sucre. Mycket har Bolivias utveckling hämmats genom de många revolutionerna, ett arv från den spanska kolonialtiden, då olika partier alltifrån Pizarros och Almagros dagar blodigt bekämpade varandra.

Under detta århundrade synes landet gå en lugnare utveckling till mötes, fastän jag ej är övertygad om att den sista revolutionen ännu är utkämpad.

Intill sista tiden ha Bolivias gränser mot grannstaterna varit mycket svävande. I samband med gränsregleringarna med Peru och Brasilien ha betydande områden blivit utforskade och kartlagda. Med Paraguay är gränsfrågan ännu svävande. Bolivianarna ha under de senaste åren militärt besatt en del av det omtvistade norra Chaco.

Genom ett fördrag avstod Bolivia år 1867 ett stort område till Brasilien. Genom krig med Chile har Bolivia förlorat sitt kustområde vid Stilla Oceanen och genom uppror det gummirika Acreområdet, som nu tillhör Brasilien.

[1] En administrativ högsta domstol.

[2] Se min bok Indianliv. Stockholm 1910.

I början av 1800-talet utforskades många okända fjälldalar i nordöstra Bolivia av insamlare av kinabark. Av ännu större betydelse för norra Bolivias utforskning har gummit varit. Rio Benis och Rio Madre de Dios bifloder ha sålunda utforskats för att söka nya gummiskogar. Bland dem, som där gjort viktiga resor, märkas framför andra Heath, Pando och Armentia. Under de sista åren ha tenngruvorna på den bolivianska högslätten utvecklats till Bolivias »guldgruvor». Tennproduktionen 1912 var ungefär 22,300 ton (fint tenn). Silverproduktionen var samma år 123 ton. Bolivias mineralrikedom är säkerligen mycket stor.

Bolivia har alldeles sällsynt usla vägar. År 1892 öppnades den första järnvägen i Bolivia. Den förband Oruro med Antofagasta, en chilensk hamn vid Stilla Oceanen Sedan dess, särskilt under presidenten Montes, har järnvägsnätet trots stora terrängsvårigheter utvecklats betydligt. År 1913 var längden av Bolivias samtliga järnvägar 1,284 km. Talrika små flodångare befara numera de segelbara floderna och Lago Titicaca. År 1912 öppnades i Brasilien järnvägen Madeira—Mamoré i sin helhet för trafik. Den förbinder den segelbara Rio Mamoré med en hamn vid Rio Madeira, som ligger nedanför fallen, och är sålunda en ytterst viktig utfartsväg för nordöstra Bolivia.

Det är först allt eftersom järnvägar blivit byggda, som Bolivias stora naturliga rikedomar med framgång kunna utnyttjas. Ännu förbinder ingen järnväg, inte ens en god väg, bergstrakterna med slättlandet i öster. Alla hittills byggda järnvägar i Bolivia äro i bergstrakterna.

Vetenskapsmän ha ej gjort mycket geografiskt pioniärarbete i Bolivia.

Material rörande de nu levande indianerna har i främsta rummet samlats av munkar och av den store fransmannen d'Orbigny. Den sistnämnde har även gjort

mycket för kännedomen om Bolivias växt- och djurvärld. Som naturligt är, ha munkarna i främsta rummet intresserat sig för indianernas språk, men de ha även gjort många iakttagelser rörande deras seder och bruk. Jesuiten Eders arbete över Mojos, jesuiten Fernandez över Chiquitos, franciskanern Cardus över Guarayos, franciskanern Armentias över Beni t. ex. äro oumbärliga för kännedomen om Bolivias indianer.

Det viktigaste arbete, som är skrivet om Bolivias indianer, är d'Orbignys L'homme Américain.

Landets förspanska historia och minnesmärken ha på senare tid framför allt studerats av Bandelier, Uhle och författaren. Bandelier har arbetat på öarna i Lago Titicaca, Uhle har bl. a. skrivit ett ståtligt och värdefullt arbete om Tiahuanacoruinerna. Själv har jag skrivit om husgravar i Bolivias och Perus gränstrakter och om »mounds» i Mojos i nordöstra Bolivia.

Av bolivianarna själva har ingen gjort så mycket för kännedomen om Bolivia som M. V. Ballivian. Naturligtvis finnas även flera värdefulla äldre arbeten om dessa trakter, som ej skrivits av munkar, t. ex. guvernören Viedmas beskrivning av provinsen S:a Cruz.

Flera reseskildringar behandla Bolivia. De värdefullaste synas mig vara de av d'Orbigny, Squier, Weddel, Forbes, Bandelier, Middendorf och Herzog.

Vår resa har även berört en liten del av Brasilien öster om Rio Guaporé. Denna flod befors först 1741. Övre delen befolkades sedan så småningom av förrymda slavar från Matto-Grosso. Vid nedre delen av Rio Guaporé hade jesuiterna under 1700-talet några missioner. År 1776 anlade portugiserna där, som nämnt, en gränsfästning mot det spanska väldet. Fortfarande äro stora urskogsområden på den brasilianska sidan av Rio Guaporé outforskade.

Det okända Sydamerika.

Vi se, att Bolivia är ett land med betydande städer, järnvägar och ångbåtar och med en snart 400-årig eftercolumbisk historia. Det är tillika ett mycket vidsträckt land, som till allra största delen är mycket glest befolkat.

Det är inte så lätt för en utomstående att förstå, att det finnes okänt land här, att här ännu finnas vilda indianer. Det är inte ens lätt för den, som gjort vidsträckta resor här och som alltid följt de stora stråkvägarna. Därför ser man de mest orimliga påståenden, såsom att de vilda indianerna äro minskade till ett fåtal, att hela landet är väl utforskat o. s. v.

En äldre resvan dam, något så när van vid dåliga hotell o. d., skulle t. ex. utan svårighet kunna resa från Europa över Para till Riberalta vid Rio Beni och till Trinidad vid Rio Mamoré, platser i Bolivia, i hjärtat av Sydamerika. Hela resan kunde hon göra med ångbåt och tåg, och risken vore blott, att hon sjuknade i feber. Hon skulle ha mycken tur, om hon fick se några »vilda» indianer. Ingenstädes skulle hon se dem hemma hos sig. Hon skulle säkert träffa många utlänningar, som levat i årtionden i dessa trakter och som aldrig varit hos oberoende indianer. Reste hon sedan hem och var skrivkunnig, skulle hon kanske skriva att de vilda indianerna äro nästan utdöda i dessa trakter. Något skulle hon väl ha att berätta om indianöverfall vid Rio Mamoré, berättelser, som hon fått i andra eller tredje hand. Mången herre, som gjorde samma färd och utsträckte den vidare, så långt floderna kunna befaras av små flodångare, skulle kanske säga: »Tusan, det är ingen konst att resa i det inre av Sydamerika.»

När ångaren gick uppför Rio Guaporé, skulle han ha lämnat den någonstädes, helst på den brasilianska sidan av floden, och så skulle han ha slagit sig igenom urskogarna några få mil, och han skulle ha fått en annan föreställning om Sydamerika. Han skulle fått lära känna,

vad det vill säga att hugga sig väg genom urskogen, där man blott kommer fram steg för steg med skogskniven i hand, där allt land ofta är översvämmat under regntiden och där man under torrtiden kan dö av törst. Urskogens alla insekter skulle pina honom. Säkert behövde han inte gå långt, förrän han förstod, att urskogarna äro bebodda. Kanske skulle ett regn av pilar från osynliga fiender lära honom, att ännu är inte det sista rödskinnsäventyret skildrat. Några mil inåt urskogarna skulle han finna vältrampade stigar. Följde han dem, skulle han komma till jakthyddor, lägerplatser o. d., tills han hade turen att finna någon indianby.

Sedan förstod han snart hela historien. Indianerna ha förlorat de segelbara floderna, det ha de i regel gjort för länge sedan, sedan århundraden tillbaka. Urskogarna, de små bifloderna äro ännu i många trakter i deras våld.

När samme herre lämnade järnvägen Madeira—Mamoré, skulle han ha frågat litet om Rio Pacanova, som mynnar ut i Rio Mamoré ej långt från järnvägens ändpunkt. Det är ingen betydande flod. Man skulle ha berättat honom, att intill allra sista tiden ha flera personer blivit dödade av vilda indianer, vilka troligen mången gång hört ångvisslan från lokomotiven, när de jagat åt järnvägen till.

Fortsatte han uppför Rio Mamoré till Quatro-Ojos och därifrån red till S:a Cruz de la Sierra, skulle han väl inte kunna tro, att nära denna betydande plats ännu finnas vilda indianer. I urskogen mellan Rio Grande och Rio Chimoré och i el Monte Grande mellan S:a Cruz och missionerna i Guarayos ströva likväl horder av sirionoindianer,[1] vilka där nästan årligen göra överfall på de vägfarande. Högst hundra kilometer från denna stad, som är den mest betydande orten på hela det bolivianska slättlandet, leva sålunda till de vita fientliga indianer. Samma indianer förekomma i urskogarna inom ett mycket bety-

[1] Dessa lära på senaste tiden delvis ha trängts mot norr av de från Chaco utvandrade vilda tsirakuaindianerna.

dande område, som sträcker sig alltifrån S:a Cruz de la Sierra till Rio Guaporé.

Fortsätter samme man från S:a Cruz till Puerto Suarez vid Rio Paraguay, är han utsatt för att under vägen bliva överfallen av några av de indianer, som bebo norra Chaco. Troligt är likväl, att han under denna färd ej möter någon »vilde». Skulle han lämna stora vägen och våga sig in i norra Chaco, skulle han först få pröva verkliga svårigheter. Svårgenomträngliga äro där snåren och den taggiga, finbladiga torrskogen. Cristian Suarez Arana, som där gjort en mycket viktig resa, måste en gång låta transportera dricksvattnet för sig och sitt folk femton svenska mil. Risken att gå under av törst är därför mycket stor. Fientliga indianer skulle han antagligen möta i dessa ogästvänliga trakter.

Toge vår resande stora vägen, som för från S:a Cruz de la Sierra till Argentina, skulle han utan större svårighet kunna besöka indianer, som ännu leva äkta indianliv, om de också ej mer äro fullt oberoende av de vita; detta framför allt, om han gjorde en avstickare nedåt Rio Pilcomayo. Han skulle likväl finna, att även där skulle han inte utan de största svårigheter kunna göra en expedition inåt norra Chaco, där indianerna ännu äro fullt fria, lämnande den väg, som förbinder militärposteringarna vid Rio Pilcomayo.

Hade vår man i stället för Rio Mamoré befarit Rio Beni, skulle han inte se någon vild indian vid denna flod. Först vid några av bifloderna Rio Madidi och Rio Genesuaya skulle han finna ett fåtal indianer, som ej äro vidare svåra att besöka. Han skulle förstå, att gummisökarna trängt fram här nästan överallt och att indianerna i hög grad minskats i antal. Man skulle även berätta honom om sparsamma rester av förut mäktiga stammar, som där bebo någon undangömd vrå, där det är allt annat än lätt att finna dem. Vad som gäller för Rio Beni, gäller även för Rio Madre de Dios.

Av vad jag här sagt, förstå vi, att de stora dragen av

dessa trakters geografi äro väl kända. Här finnas inga stora geografiska upptäckter att göra, inga stora nya floder, inga betydande sjöar att upptäcka, inga väldiga vita fläckar på kartan. Små ångare befara floderna, viktiga vägar korsa landet i olika riktningar, åtskilliga betydande orter finnas, som redan existerat i århundraden. Likväl finnas här, som nämnt, talrika indianer, som ännu leva oberoende av den vite mannen. Dem skydda yppiga urskogar och träskmarker eller vattenbrist och snåriga, torra buskskogar. Gynnade av dessa naturhinder ha de lyckats bevara sitt oberoende även inom områden, som ej äro så väldiga. Ännu är den dag mycket avlägsen, då den sista indianpilen avskjutits i dessa skogar.

Gör man en resa här för att studera indianer, får denna till stor del karaktären av en serie av exkursioner. Man söker sig in på ett indianområde, återvänder till de stora stråkvägarna, provianterar för att sedan på någon annan punkt göra »strandhugg». För att med framgång göra dessa exkursioner måste man begagna sig av tillfälligheter. Man finner ofta, att ett område, där man tänkt gå in, är stängt för forskningen, tack vare överfall av indianerna på de vita eller ännu vanligare tvärtom.

I de otillgängliga skogarna finner man ännu oberoende indianer. Bra ledsam bleve här en resa, om man blott kunde göra forskningar över dessa. Så illa är det inte ställt. Så gott som alla indianer här äro intressanta för forskningen. De må ha europeiska kläder, gå i mässan, ha Jesus och Maria på väggen i hyddan, spela dragharmonika och skjuta med repetergevär, bevara de likväl så gott som alla sina gamla föreställningar och känna fortfarande stammens gamla sagor.

Detta om studiet av de nu levande indianerna. Vad arkeologien beträffar, är nästan allt här terra incognita, vilket ej är så underligt, då till dato den, som skriver dessa rader, är den ende, som gjort arkeologiska forskningar i östra och nordöstra Bolivia, i hjärtat av Sydamerika.

Vad kartorna över dessa trakter beträffar, äro de då-

liga, till och med mycket dåliga. Det är icke mycket frestande för en intendent vid ett etnografiskt museum i en stad i norra Europa att plottra med dessa kartor, ty jag har redan sagt, att nya större sjöar, nya betydande floder o. d. finnas ej mera att upptäcka. Vad det inre Sydamerika nu behöver, är planmässig kartläggning av hela landet, departement efter departement, provins efter provins, och detta bör utföras på de inhemska regeringarnas bekostnad av därför anställda personer. I Bolivia finnes numera blott en resa att göra, som skulle kunna locka en upptäcktsresande, som ej är direkt etnografiskt intresserad. Det vore att korsa norra Chaco från Rio Pilcomayo till Chiquitos.

I gränstrakterna mellan Bolivia och Peru finnas inga stora geografiska upptäckter att göra. Mera frestande för en geograf är Matto-Grosso, den stat av Brasilien, som gränsar till Bolivia. Där äro ännu betydande områden outforskade. Där kan man ännu finna någon biflod till någon biflod, som ej befarits av någon vit man. I Matto-Grosso utföres för närvarande ett mycket energiskt geografiskt arbete av överste Rondon. Där finnes ofantligt mycket att göra för en etnograf.

Till arbetsfältet.

För att komma till Bolivia kan man resa följande vägar. Från Chile kan man ta järnvägen från Antofagasta till Oruro eller från Arica till La Paz. Från Mollendo i Peru kan man komma med järnväg till Puno vid Lago Titicaca och sedan med ångbåt över denna sjö till Guaqui i Bolivia. Därifrån kan man fortsätta med järnväg till La Paz, Oruro, Potosi och inom kort även till Cochabamba. Vill man vidare, får man fortsätta på mulåsnerygg. Kommer man från Argentina, far man med järnväg till La Quiaca på gränsen mellan denna republik och Bolivia. Därifrån fortsätter man med diligens eller på mulåsnerygg.

Ämnar man sig till östra Bolivia, kan man ta järnvägen till Embarcación vid Rio Bermejo, varifrån man måste rida. Man kan även fara med en flodångare uppför

Rio Paraguay till Corumba och därifrån till Puerto Suarez. Sedan får man rida.

Reser man över Para, far man uppför Amazonfloden och Rio Madeira till Puerto Velho. Därifrån reser man med järnväg till Villa Murtinho eller till Guayamerin. Därifrån kan man fortsätta med små flodångare.

Har man kommit den vägen, är det inte så alldeles bekvämt att komma till fjälltrakterna, t. ex. till La Paz. I Riberalta inte så långt från Villa Murtinho har jag träffat en fru, som föredrog att resa Para—Rio Janeiro —Buenos-Aires—Valparaiso—Antofagasta—La Paz för att komma hem. Ett brev kommer fortare från Riberalta till London än från Riberalta till La Paz.

Vi valde vägen över Buenos-Aires till Embarcación. Den 26 maj 1913 anlände vi med ångfartyget Annie Johnson till Buenos-Aires, där vi blevo ytterst gästfritt mottagna av svenske ministerresidenten baron Löwen, konsul Carlos Rogberg, konsul Pedro Svensson och den övriga svenska kolonien.

Denna gav för oss en synnerligen angenäm fest, som jag alltid kommer att bevara bland mina angenämaste minnen, inte minst tack vare den varmt fosterländska stämning, som var rådande bland dessa svenskar, av vilka många skapat sig ett aktat namn i Argentina. Sverige har heder av dessa män och av många även direkt nytta, då de kraftigt bidragit till den storartade utveckling, som svensk export till Sydamerika fått.

Vistelsen i Buenos-Aires var helt kort; efter tre dagar bar det av mot nordväst, mot vårt arbetsfält.

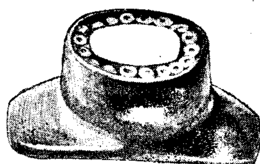

Bild 1. $^1/_1$. Läppknapp. Chiriguano.
Den är av tenn och prydd med glaspärlor.
Dessa äro fastsatta med vax.

Bild 2. Mataco-vejosgosse, spelande på en musikbåge.

FÖRSTA KAPITLET.

I sadeln.

Vid midsommar 1913 rider en liten ryttarskara genom den stora, mörka, högstammiga Tartagal-skogen, nära gränsen mellan Argentina och Bolivia. Vi äro min hustru, förste konstapel Johan Berg, förste konstapel Albert Jonsson, argentinaren Rodriguez, författaren, hunden Toy, en häst och nio mulåsnor.

Alla äro vi glada åt urskogen, åt den yppiga grönskan, åt lianernas knutar och språng, åt allt det nya. För mig är det högtid att åter vara här, att åter draga i fält. År 1902 red jag genom denna skog, år 1908 var jag här igen, och nu... och vem vet, när det blir nästa gång.

Framför oss ligga forskningarna och äventyren. Vi hoppas upptäcka stora ruinstäder, underbara grottor, gamla indiangravar, rika på skatter, okända indianstammar; göra stora samlingar av föremål, sagor och mycket annat.

Naturligtvis tror jag, att vi skola lyckas. Optimismen är nödvändig för att lyckas. Jag vet, att vi delvis gå till dukat bord. Denna resa är ingenting annat än en fortsättning av mina resor 1904—1905 och 1908—1909. När jag nu startar en ny resa, känner jag till åtskilligt, som är värt att undersöka i det inre av Sydamerika.

Detta sammanhänger med min arbetsmetod. Varje människa, jag har träffat härute, vit, mestiz eller indian, som strövat i gummiskogarna, som sökt skatter i bergen, vaktat lamadjuren på fjällen, som jagat vild boskap på pampan eller på annat sätt lärt känna någon del av detta land, har jag frågat ut. Jag har sökt att samla hundratals människors erfarenheter. När herden drivit omkring på fjällen, har han alltid sett något. Fåren ha kanske gömt sig i en grotta eller under en bergvägg, prydd med hällristningar. I skogen, där nybyggaren brutit mark, har han kanske funnit krukskärvor eller gravurnor. Gummitapparen har kanske träffat indianer av någon okänd stam, när han sökt efter gummiträden i urskogen.

Jag skall försöka att ta reda på det, som synes mig vara tillförlitligast och intressantast. Ibland bliva vi naturligtvis grundligt lurade och måste gå långa vägar förgäves. Ibland skola vi väl hitta något av intresse. Det hela är spel, ett roligt spel. Det är guldgrävarliv, fastän guldet blott är minnen från forna tider. Var vi gå fram, skola vi söka att samla nya erfarenheter. Mycket komma vi kanske att få höra talas om, som vi ej bliva i tillfälle att närmare undersöka. Det kan alltid bli bra att komma ihåg till en annan gång. Det fria livet i vildmarken lockar och lockar igen.

Somliga av eder, mina läsare, komma kanske att gräla på mig, för att jag berättar för mycket om våra äventyr och upplevelser. Dem råder jag till att hoppa över ett eller annat kapitel. Andra säga kanske motsatsen. De tycka, att jag berättar för mycket om våra forskningar. Dem råder jag även att hoppa över ett eller annat kapitel.

Vad jag här vill giva, är upplevelserna under vår

Bild 3. Från en mestizhydda i Argentina nära gränsen till Bolivia. Min hustru dricker paraguay-té.

2. — Nordenskiöld.

forskningsfärd och de forskningsresultat, som jag tror kunna intressera en större läsekrets. Det är naturligtvis om indianer, jag kommer att berätta.

När spanjorerna upptäckte Sydamerika, funno de, som vi veta, i västra delen av denna kontinent en vidsträckt, välorganiserad stat, incariket. Öster om Anderna funno de däremot ett otal av små indianstammar, som levde i fejd med varandra och som ej hade så utvecklad kultur som incas. Under en stor del av resan komma vi att besöka gränsmarkerna mellan det forna incariket och de små stammarna i öster. Vi böra sålunda finna minnen av denna gamla kultur och göra iakttagelser över dess geografiska utbredning. Vi skola även söka efter minnen från kulturepoker, som föregått incariket.

De första indianer, vi träffa, när vi gå över gränsen mellan Argentina och Bolivia, äro chané. De äro arowaker och tillhöra samma språkgrupp som de indianer, Columbus först mötte, när han landsteg på Antillerna. Allt mer och mer börjar man inse, vilken stor betydelse arowakerna haft som kulturförmedlare inom ett väldigt område av Sydamerika. Från dem fann jag under min resa 1908—1909 stora konstgjorda kullar, s. k. mounds, som de byggt i förcolumbisk tid i träsken i nordöstra Bolivia. I dessa kullar finner man talrika egendomligt målade gravurnor. Vi hoppas under denna resa finna mera material från denna kultur.

Chané tala numera icke sitt eget språk utan guarani.[1] De ha nämligen varit underkuvade av de krigiska chiriguanoindianerna, som vi snart skola göra bekantskap med. Inom deras område ämna vi göra grävningar. År 1908 gjorde jag där flera värdefulla fynd, vilka jag ej publicerat i hopp att bliva i tillfälle att samla mera material från samma kultur.

Jag har alltid tänkt mig att i Sydamerika finna sagor av litterärt värde. Däri bli vi kanske gäckade, men vi

[1] Något känna de även av sitt ursprungliga språk (se min bok Indianliv. Stockholm, 1910).

skola likväl ägna mycken tid till att uppteckna myter och sagor. De giva oss en utmärkt inblick i indianernas föreställningsvärld. Intressant är det att iakttaga sagornas vandringar.

Naturligtvis skola vi till »vilda» indianer. Hade vi inte haft det på programmet, hade jag aldrig inbjudit Eder att i tankarna följa oss på vår färd.

Vi ämna rida över höga fjäll, bryta oss väg genom urskogen och i kanot befara några av Amazonflodens bifloders bifloders bifloder.

Vi ämna forska — och vi ämna ha roligt!

På en dag kunna vi inte komma igenom Tartagalskogen med lastmulåsnorna, isynnerhet som stigen är mycket igenvuxen, varför vi slå läger mitt i skogen vid en liten sjö. Det är vårt första läger i vildmarken under denna resa. Tartagalskogen är en grovstammig, mycket lianrik skog. När vi lämnat den bakom oss och rida vidare mot norr, kommer det att dröja månader, innan vi åter få se så ståtlig skog. Vår väg kommer att gå igenom skogfattiga trakter, där kaktéerna giva landskapet dess karaktär.

Ett par dagar senare besöka vi några chanébyar vid Piquirenda och Aguaray, där vi göra en samling av de vackert målade lerkärl, som dessa indianer tillverka. Dessa byar har jag redan besökt 1908, så jag kommer nu till gamla bekanta. Stort intresse väcker redan här min hustru. Någon av kvinnorna upptäcker, att hon har ridbyxor under kjolen. Varenda en går då fram och lyfter litet på kjolen för att närmare undersöka byxorna. Hennes ljusa hår fingra och lukta de på.

Första gången, jag var här, tog jag åtskilliga fotografier i dessa byar. Av dessa medför jag kopior, som jag visar indianerna. Bland dem, jag fotograferade under mitt besök 1908, var även hövdingen Tupari.[1] Dottern känner genast igen sin far på porträttet; »Pápa» utropar hon mycket belåtet och visar det åt de kring-

[1] Se Indianliv, fig. 75.

Bild 4. Samlingarna packas ned. Aguaray.

stående. Porträttet skänker jag till Tuparis hustru, som synes vara helt nöjd att få sin gubbes bild. Det väcker däremot förstämning, när jag visar en fotografi av en gammal kvinna, som dött, sedan jag sist var här.

I Aguaray bodde år 1908 en chanégubbe av gamla stammen, med stor läppknapp i den genomborrade underläppen. Han hade en gammal, vackert färgad, äkta indiansk högtidsdräkt, »tirucumbai». Förgäves hade jag då sökt köpa den. Gubben hade ej velat skilja sig från sin klenod från gamla dagar. Man säger mig nu, att gubben är död, varför jag frågar, var dräkten tagit vägen, i tanke att kunna göra ett gott förvärv för Göteborgs museum. Man berättar då, att iklädd den gamla högtidsdräkten har man på hans önskan satt ned gamlingen i gravurnan, som man sedan grävt ned i hans hydda. Där sitter han nu i sin äkta chanégrav, klädd som det anstår en chané.

Man berättar mig även, att min gamle vän, den kloke hövdingen Vocapoy och gumman Vuáyruyi, som var överhövding över chanéindianerna här, lagts ned i gravurnorna.

I Aguaray leva även ett fåtal mataco-vejosindianer (bild 2). De bo ej såsom chané i fina, fyrkantiga hyddor utan i små, usla, runda gräskojor, såsom bruket är bland indianerna i Chaco. Dessa indianer förtjäna sitt uppehälle genom att arbeta åt chané och åt här boende mestizer. Underbart är, att dessa förkomna människor tillverka så vackra, stickade väskor. Det är en sista rest av deras gamla hemslöjd.

Vi rida vidare över bolivianska gränsen och över Yacuiba till Carapari. Stigen lämnar här slätten och söker sig upp på bergskammen. År 1902 stod jag här uppe och såg utåt Chacos vidder, bort mot Rio Pilcomayo, indianernas land. Inte anade jag då, att jag gång på gång skulle komma hit igen, att mitt liv skulle ägnas åt studiet av indianerna.

Carapari har fått sitt namn av de jättekaktéer, som växa där. Fyra mil från Carapari besöka vi en stor chiri-

guanoby, Cahuasu. Denna ligger i en trång dal. Vi slå läger mitt på det väl sopade torget under några stora träd. Omkring detta ligga i långa rader de gråbruna hyddorna. Hövdingen tar vänligt emot oss. Omkring oss trängas kvinnorna för att se den ljusa kvinnan, som kommit så långt ifrån till deras land.

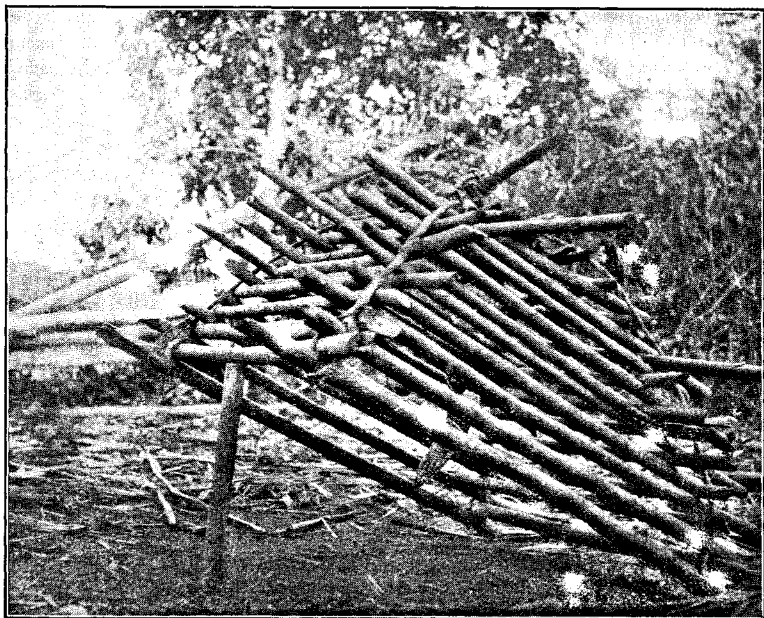

Bild 5. Duvfälla. Mestizhydda nära Tartagalskogen.

De undra över hennes kläder. Under ständiga utrop: »icávi», vackert, undersöka de henne noga.

Det är stor fest i Cahuasu hos hövdingen »Múanca». Kvinnorna ha tagit på sig sina finaste halsband och nyaste »tiru»[1]. Några äro klädda i sammet, som deras män fört med sig hem från Argentina, dit de gå som säsongarbetare vid sockerbruken.

Man har detta år haft rik majsskörd, och där bäras

[1] Chiriguanoindianskornas dräkt kallas tiru eller tipoy. Den har formen av en lång säck utan ärmar, som är öppen i bägge ändar. Den fästes över axlarna med kaktustaggar eller nålar.

fram stora målade lerkärl, fyllda med »chicha»[1], majsöl, som kvinnorna bjuda omkring i kalebasser. Några av dessa äro sirade med ornament, andra ha bomärken (bild 6). Även vi få smaka på nationaldrycken. Där bjudas även starka varor. Mestizer ha kommit hit med brännvin, och vi förstå snart, att vi inte borde ha slagit läger i byn, ty många av männen äro fulla och även några av kvinnorna. Brännvinet börjar göra verkan. En full kvinna slåss med en full man. Snart får hon hjälp av andra kvinnor. Det är ett rått, otäckt uppträde.

Det mörknar, och festen blir vildare. Man sjunger entoniga, melankoliska sånger, som låta hemska i den svarta natten. Man skriker och gråter. Vi känna oss illa till mods bland alla dessa fulla människor, som ej låta oss sova. En full indian kommer fram till vår eld för att bråka, men blir hämtad av de mer besinningsfulla kvinnorna.

Mina indianvänner, om vilka jag skrivit så vänligt, presentera sig verkligen inte till sin fördel för min hustru och mina andra följeslagare. Efter en nästan sömnlös natt draga vi vidare. Nästa afton slå vi läger i Zapateradalen, glada att kunna vila ut från brännvin, skrik och gräl. Därifrån fortsätta vi till Chiméo, sedan vi gjort ett kort besök i Itau.

Vi komma nu in på stigar, som jag ej besökt under någon av mina föregående resor. Chiméo är en övergiven missionsstation, en liten ödslig, förfallen plats.

[1] Kallas av chiriguano »canguï».

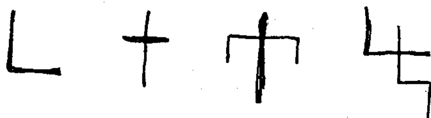

Bild 6. Egendomsmärken på kalebasser.
Chiriguano. Cahuasu.

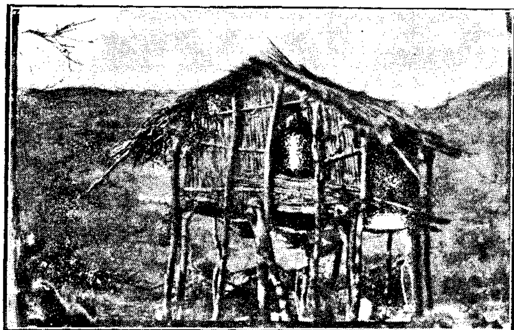

Bild 7. Majslada. Chiriguano, Itiroro.

ANDRA KAPITLET.

Grottor och gamla gravar.

Redan 1909 hörde jag talas om att i denna trakt skulle finnas en grotta, prydd med alla möjliga mystiska tecken. Vi frågade överallt efter grottan, men varken i Zapatera eller i Chiméo lyckades vi få tag i någon, som kände till, var den låg. Jag visste, att den skulle vara någonstädes i bergen söder om Rio Pilcomayo och ej vidare långt från denna flod.

Sedan vi undersökt ett par gamla gravurnor, lämna vi Chiméo och rida upp på en bergskam till ett litet ställe, kallat Ipahuasu. Där bor en hygglig mestiz, som har betydande odlingar och gott om boskap. Vi slå läger nära hans hydda och göra under de följande dagarna ett par besök i en närbelägen chiriguanoby. Där lära vi känna den gamle, hederlige hövdingen Taraysi, som vi skänka en eskilstunakniv och några andra småsaker. Vi lyckas få gubben helt meddelsam, och han berättar oss, att en stor grotta med bilder, som Tunpa[1] själv har ristat, finnes nära en chiriguanoby kallad Itiroro. Det är tydligen den

[1] Chiriguano mena antagligen här den kristna Guden. De tro annars på flera andar såsom Aguaratunpa, rävdemonen och Tatutunpa, bältademonen.

grotta, som vi söka efter. I hans sällskap rida vi dit genom en torr dalgång.

Itiroro ligger ganska otillgängligt på den bergskam, som löper från Ipahuasu nedåt Rio Pilcomayo. Här bli vi väl emottagna, litet för väl, ty indianerna ställa till en väldig supfest, som räcker i över fjorton timmar. Vi dricka majsöl och, vad värre är, mestizernas älsklingsdryck, te med brännvin. Alla dricka vi ur samma kopp, och så sjunga vi natten i ända:

»— dinna, dinna súhue, marisése, marisése, dinna, dinna súhue, dinna, dinna súhue» etc.

Och så »sóndipara, marisése, marisése sondiparasúhue rúsayeynde marisése rúsayeynde, sóndipara marisése» etc. — och många, många andra sånger, som de förklara, att de ej kunna översätta.

Gubben Arandúhue försöker lära mig sångerna. Jag måste ta dem om och om igen, och så får jag ovett, för att jag inte sjunger bra. Min hustru får däremot beröm. Hennes röst gilla indianerna.

Så fordrar man, att jag skall lära dem någon svensk sång, och så sjunger jag...

»Littan, luttan la, tjo, hopp fallera...»

Slutklämmen bölar jag fram, och så dansar jag, försäkrande, att det är vår kringssång hemma i mitt land. Det gillas, det är verklig poesi. Värst är, att åhörarna aldrig tröttna. Det blir att ta om och om igen. Tröttsamt är det att spela pajas i timtal, men vad gör man ej för en grotta, prydd med hällristningar, som Tunpa själv har ristat. Även en mestiz, som följt med oss från Ipahuasu och som skryter över att han är ägare till Itiroro, måste sjunga. Han sjunger en av dessa sentimentala bitar, som mestizerna här alltid bruka sjunga. Så super han, gråter och sjunger igen. En chiriguano sjunger en sång på quichuaspråket.

Så sjunga och supa vi hela natten. Min hustru kryper ihop på en bambubrits utanför en indianhydda. Hon tycker

bestämt, att hon kommit till ett rövarland och att indianerna äro ett högst otrevligt sällskap.

Jag försöker att utnyttja situationen, så gott jag kan, och fyller under natten flera sidor av min anteckningsbok med indianernas sånger. Det lyckas mig även att få en av männen att berätta mig en saga. Det är den första här i boken, men allt annat än den sista. Jag hoppas, att de inte alltför mycket skola trötta Eder, mina läsare. Sant är, att de flesta av dessa sagor äro mycket naiva, men samtidigt äro de lärorika, ty de giva oss en utmärkt inblick i indiansk föreställnings- och tankevärld. Flera sagor ha en lång, lång historia. Man kan följa, huru de vandrat från folk till folk. Där finnas sagor, som vandrat från Asien över Behrings sund djupt in i hjärtat av Sydamerika.[1]

Den, som här berättar mig en liten saga, är en indian, som rymt från Ivu missionsstation, där varest den ädle padre Bernardino de Nino arbetar såsom en trogen tjänare åt San Francisco. Nu är mannen här för att supa.

»Det var en gumma, som hade två döttrar, som ej kunde få någon man. De gingo ut för att söka sig en sådan. I en lian voro två rävdemoner, aguaratunpas. Den ena flickan lyfte upp den andra, och denna fick tag i den ena aguaratunpas fot, och så klättrade flickorna upp. De bjödo aguaratunpas på ost, men de ville inte äta. Därefter sade de, att de ville gifta sig, men aguaratunpas ville inte. Då togo de dem med våld.

Följande dag födde flickorna. Bägge födde gossar. Den äldsta flickans barn blevo förvandlade till en urubú[2] och en kara-kara[3]. Den andras foro upp till himlen och blevo stjärnor (ychú — sjustjärnorna).

Flickorna skickade ut aguaratunpas för att skaffa mat. De kommo icke tillbaka. Flickorna spårade dem till Ivu. Där förvandlades de alla fyra till stenar. Ur dessa

[1] Jämför Ehrenreich. Mythen und Legenden. Berlin 1910.

[2] En svart gam.

[3] Polyborus (liknar sekreterarfågeln).

sprang en källa fram. Så uppstod den plats, som nu kallas Ivu.»

En annan liten saga från dessa indianer handlar om en boaorm.

»Det var en gång några ava[1], som sågo en boaorm ligga på ett högt berg. Ett av ormens fjäll lyste som silver. En av indianerna smög sig fram och fattade i det glänsande fjället men fastnade. En annan sökte rycka loss honom men fastnade också. På det sättet fastnade en hel mängd indianer. Ormen slukade dem alla. I ormens mage funno de stora hus och rika handelsbodar. Dessa indianer förvandlades alla till boaormar. Sedan dess döda ava aldrig en boaorm.»

Det finnes alltid bland chiriguanoindianerna någon, som har dåligt brännvinssinne, som vill gräla och slåss. Lyckligtvis kunna vi i tid lugna de indianer, som då och då vilja ställa till bråk. Besvärligt är det likväl att supa och sjunga, så vi äro riktigt glada, när vi följande morgon lämna Itiroro i sällskap med ett par vägvisare, som Taraysi skaffat och som skola föra oss till grottan, som de kalla den målade stenen, »itakuatia». Dessa föra oss på en smal gångstig över bergen nedåt Chiméodalen. Där stanna vi i en liten indianby. Våra vägvisare förklara här, att de inte mera veta, var grottan är. Jag förstår genast, var sandalen skaver. De vilja ej visa grottan, utan att de, som bo i denna by, också skola förtjäna på saken. De anse, att dessa, som bo helt nära grottan, ha mera rätt att förtjäna på den än Itiroroborna, och man vill ej stöta sig med grannarna.

Sedan indianerna i byn fått några små presenter, fortsätta vi och komma äntligen fram till grottan, som ligger längst inne i en dalgång, ej långt från en liten bäck. Vi ha ett helt följe av indianer med oss. De tycka, att det är säkrare att vara många, ty grottor äro alltid farliga att besöka för där boende demoners skull.

Den är verkligen värd ett besök. Vi förarga oss likväl

[1] Så kalla chiriguanoindianerna männen av sin egen stam.

över att den ligger så nära Chiméo. Hade vi där fått en vägvisare, skulle vi på några få timmar ha kunnat komma därifrån till grottan och det på en slät väg och utan att ha behövt spela pajas på en indianfylla. Det är sällan raka vägen, som för till målet i Sydamerika. Där måste man lirka sig fram, där måste man ibland supa sig till vänner, som berätta en om grottor och andra hemligheter — och trots allt blir man, som vi snart skola erfara, ibland grundligt lurad.

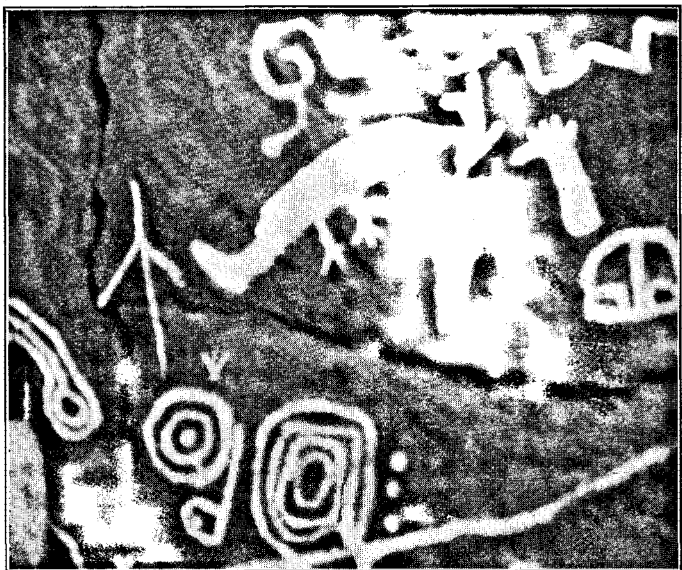

Bild 8. Detalj från grottan. Itakuatia.
Vi se på bilden bl. a. en hand och en fot. Djurfiguren föreställer möjligen en fågel. Den och ormen(?) ovanför fågeln äro slarvigt inhuggna. Cirklarna, handen och foten äro omsorgsfullare gjorda.

Grottan är verkligen intressant. Den är ljus och inte djup. Hela väggarna äro fulla av inristade figurer. Flertalet av dessa äro ordnade efter ett brett streck, som löper runt hela grottan. Detta gäller särskilt de geometriska figurerna, som utgöra huvudmassan av inristningarna. Även djurfigurer, ormar, ödlor o. s. v. äro ristade på klippan.

Det är naturligtvis mycket vanskligt att gissa sig till betydelsen av en hällristning. Tydligt är det likväl, att flertalet figurer här bilda ett sammanhängande helt.

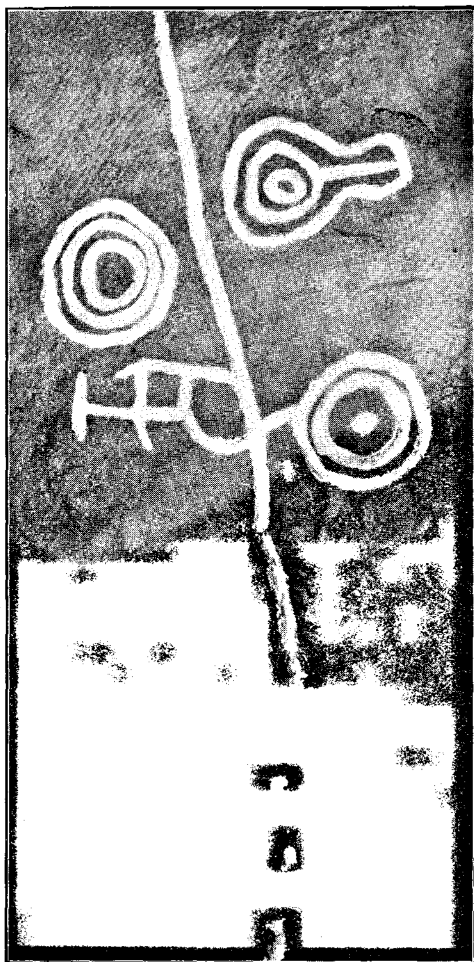

Bild 9. Detalj från grottan, med omsorgsfullt inhuggna figurer. Itakuatia. Det breda bandet, på vilket mannen går, fortsätter runt grottan.

På det breda bandet går en man med en stav i handen (bild 9). Omkring detta äro ordnade runda figurer, som möjligen äro byar. En figur föreställer troligen en sol (bild 10). Bland de övriga figurerna märkas även händer och fötter.

Bandet och alla de geometriska figurerna äro inristade med mycken omsorg och likformigt till ett djup av omkring 1/2 cm. De synas vara gjorda ungefär samtidigt efter en bestämd plan. Djurfigurerna, såsom ormar, ödlor etc., äro i allmänhet mycket sämre gjorda och äro sannolikt betydligt nyare än de övriga figurerna. Dessa djurfigurer samt en del oregelbundna figurer på klippan anser jag vara ditristade av imitationslusta. Man har sett

Bild 10. Detalj från grottan. Itakuatia.
Figuren i mitten föreställer möjligen en sol. Den hör till de omsorgsfullt inhuggna figurerna. Ormarna uppe i högra hörnet äro antagligen från senare tid än övriga figurer.

de andra figurerna och har också velat kluttra på klippväggen. Det är rent av möjligt, att en del av dessa sämre figurer icke äro gjorda av indianer utan av mestizer, av vilka säkerligen flera besökt grottan. Sålunda var den, som 1909 berättade mig om denna plats, en mestiz. Detta kan ej gälla bandet med mannen och de geometriska figurerna, ty på dessa är det nedlagt ett tydligen målmedvetet,

Bild 11. Grotta med hällristningar. Itakuatia.

omsorgsfullt arbete, och dessutom bilda de ett sammanhängande helt.

Vi göra i grottan en liten grävning men kunna ej finna något kulturlager. Det är därför ej troligt, att den varit bebodd någon längre tid. Sedan vi fyllt figurerna med slammad krita, fotografera vi grottan. Ett par av dessa fotografier äro här återgivna. Indianerna se undrande på, när vi måla ristningarna, mäta och fotografera. Snart lämna de oss ensamma med de »aña», de demoner, som hålla till här.

I mörkningen lämna vi grottan och rida fram till ett litet ställe, bebott av en mestizfamilj. Vi slå läger i en skördad majsodling, där djuren ha något bete. Det blir en ryslig natt, ty vi kunna ej sova för sandloppor[1]. (Toy fick den natten så mycket sandloppor i fötterna, att de efter några dagar voro riktiga maskbon.)

Följande dag äro vi åter i lägret i Ipahuasu. Här har ryktet spritt sig till andra mestizgårdar om vår ankomst till trakten. Mestizflickorna äro alldeles förtvivlade över alla de fina ringar, halsband och granna sidenband, som vi skänkt indianskorna. De vilja köpa allting av oss och bliva arga och ledsna, när vi inte vilja sälja någonting. De tigga allt, vad de se, och stjäla, vad de komma åt. De skulle gärna sälja sig för en tioöres ring.

Även min gamle vän Taraysi kommer på besök med sin hustru och sina döttrar. De äro ej det minsta påträngande och se högst anständiga ut. Taraysi skänker min hustru en läppknapp (bild 1) som minne, och hon giver åt honom och hans familj flera små presenter. De göra i motsats till mestiz-flickorna ej det minsta försök att snatta något ifrån oss. En dag senare bryta vi upp och fortsätta till Tarupayu-dalen.

När vi kommit ned i dalen på andra sidan berget, få vi veta, att ett par tusen meter från den plats, där vi haft

[1] Sandloppshonorna (Pulex penetrans) borra sig in under huden, särskilt under tånaglarna på människor och djur. Där utvecklas deras ägg och larver.

vårt läger i Ipahuasu, finnes en djup, mörk grotta. Den har varken indianerna eller mestizerna velat visa oss. I den grottan bor en stor orm, »boyhuasu». Därinne stå ljus av guld. Söker man att gå in i grottan, blåser det upp till storm, och träden slå emot varandra för att hindra en att komma in. Andra berätta, att grottan bevakas av demoner, añas.

En indian hade gått på jakt i skogen nära grottan. Ut ur denna kom en hjort, som han dödade. I djurets tarmar hittade han hårda, glänsande korn. Han undersökte dem och fann, att det var guld.

Det är förargligt, att vi inte fingo se den grottan, som vi voro så nära. Hela trakten synes för övrigt vara rik på grottor, vilka sysselsätta både mestizers och indianers fantasi.

Vid Yacundai t. ex., ej långt från Rio Pilcomayo, finnes en sådan där farlig grotta med dolda skatter. En mestiz kom en gång ridande en månskensnatt till Yacundai. När han kom fram till huset, fanns ingen hemma. Han red till en indianby tätt intill gården. Inte heller där var någon hemma. Alla hade gått till en stor supfest i närheten. Han red tillbaka till gården, tog av täckena på sadeln, bredde ut dem på marken och lade sig att vila, väntande, att någon skulle komma.

Medan han väntade, hörde han plötsligt ett skrik. Han ropade, men ingen svarade. Åter hörde han skriket, som kom allt närmare. Han ropade igen men fick inte heller nu något svar. Skriket kom ännu närmare. Då fick han plötsligt se en skepnad med väldigt huvud. Skepnaden bar en vit kåpa och ett rep om livet.

Förskräckt sprang han upp på hästen och red i väg. Då han ridit ett stycke, kom han att tänka på att någon kunde komma och ta hans täcken och rock, som han lämnat kvar. Han stannade hästen vid porten till inhägnaden omkring gården i tanke på att alla, som skulle till huset, måste fram den vägen. Där sadlade han av och lade sig för att åter vila en stund.

Plötsligt kommo en mängd oxar, tjurar och kor, rasande skrämda, fram mot honom. Han hann inte mer än att kasta sig upp på hästen och rida i väg för att ej bli nedtrampad. Han red barbacka och i skjortärmarna till närmaste indianby. Där träffade han en gammal indianhövding, som ej gått till festen för sin sjuka hustrus skull.

Indianhövdingen undrade storligen, varför han kom ridande barbacka och i skjortärmarna. Han berättade då om spöket, som han sett.

»Det är munken,» sade hövdingen. »För många år sedan dödade ava en munk. Denne hade med sig flera lådor med silver och guld. Dessa gömde ava i en grotta här i berget. Ingen vågar gå in i grottan, ty lådorna bevakas av en stor orm. Det var en gång en ava, som sökte komma in i grottan. Då kom en sådan storm emot honom, att han måste vända.»

I samma berg finnes en annan grotta. Från taket i den grottan droppar det ned blåa och gröna stenar.[1] I var och en av dessa stenar är ett runt hål. Dessa stenar kallas »itóhue», och med halsband av dem pryda sig indianer och indianskor, när det är stor fest i deras byar.

»Itóhue» betraktas av chiriguanoindianerna som en stor dyrbarhet. Det har hänt, att en indian begärt en häst av mig för ett halsband av dylika stenar. En häst har jag naturligtvis inte betalt, men jag har likväl måst giva 10 à 20 bolivianer.

Indianerna här ville ej berätta för mig, varifrån de få dessa stenar. Jag antar, att de äro funna i gamla gravar i Tarijatrakten och möjligen i gravgrottor. Flera indianer ha inte alls velat sälja dem.[2]

Chiriguanomännen bära, som nämnt, i den genomborrade underläppen en prydnad av metall eller trä, en s. k. tembeta, i vilken han satt fast stenar eller blåa glaspärlor med vax (bild 1). Äro stenarna äkta, är det ytterst svårt att byta sig till tembetan av en chiriguanoindian.

[1] Serpentin, turkos m. m.

[2] Jämför Indianliv, sid. 185.

Den är troligen för honom en amulett, som han ej vågar göra sig av med.

I gamla gravar inom chiriguanoindianernas område finner man liknande genomborrade stenar, som använts till halsband. De äro alla av azurit.

Chiriguanoindianerna berätta, att där var en sångare, med vilken ingen kunde tävla. En dag hörde han ur en grotta en röst, som var lika vacker som hans. Då han gick in i grottan, hörde han sången längre in. Han följde efter sången allt djupare ned i grottan. Till sist kunde han ej mera hitta ut. Grottans demon förvandlade honom till en syrsa.

När vi nu draga vidare, frågar jag alltid efter grottor. Hittar man ej hällristningar i dem, finner man nog något annat. Där kunna finnas gravar, där kunna finnas rester av boplatser, där kan även finnas ben av utdöda djur. Lättare vore det att finna grottorna, om de ej vore föremål för så mycket fruktan — och om där ej vore gömda lådor med guld och silver.

Den där berättelsen om munken och hans lådor med silver och guld erinrar jag mig ha hört förut. Det var långt härifrån, nära S:a Cruz de la Sierra, som jag 1908 hörde talas om munken. Kanske är det en saga, som berättas om många, många grottor. Kanske den skatten aldrig har funnits.

Omöjligt är det ej, att en sann händelse ligger till grund för denna berättelse, ty chiriguanoindianerna ha mördat flera missionärer, såsom t. ex. padre Julian Lizardi, varvid de även fullständigt plundrade missionen S:a Ana de Salinas, som icke låg långt ifrån den trakt, där vi nu befinna oss. Det var i maj år 1735.

När jag gör grävningar i gravar och boplatser, tro alla, att jag söker skatter. Om »tapados» drömma spanjorernas ättlingar än i dag. Det lyser om natten från toppen av Sierra de Incahuasi, berätta mestizerna. Där finnas gömda skatter. Dit ämna vi oss för att undersöka en för forskarna okänd ruin av en stor fästning, incarikets sista ut-

post mot El Gran Chaco. Den hörde jag redan talas om år 1908. Där skola vi kartlägga, fotografera, gräva och söka »dolda skatter».

I bästa fall komma vi hem med ett eller annat vackert lerkärl och några stenredskap. Likväl tro de, att vi funnit något dyrbart. »De där utlänningarna äro inte så dumma.»

I Tarupayu bor en doktor, som lever med indianerna en indians liv, går barfota och är absolutist. Han tycker om unga vackra indianskor och har ett helt harem, berättar man för oss.

Av denna beskrivning räkna vi ut, att det bör vara en intressant människa, som bör kunna hjälpa oss i vårt arbete, och därför ta vi vägen förbi hans hydda. Han vet säkert en hel del om traktens hemligheter. Vi göra inte detta besök förgäves.

Don Manuel Delfin skulle inte anses alls märkvärdig i Europa. Han bor i denna undangömda dal, därför att han är absolutist och inte trivs med byket i byarna eller i städerna. Lustigt nog odlar han likväl sockerrör och bränner brännvin, som han säljer åt indianerna. Detta för att ha något att leva av. Människan är alltid inkonsekvent.

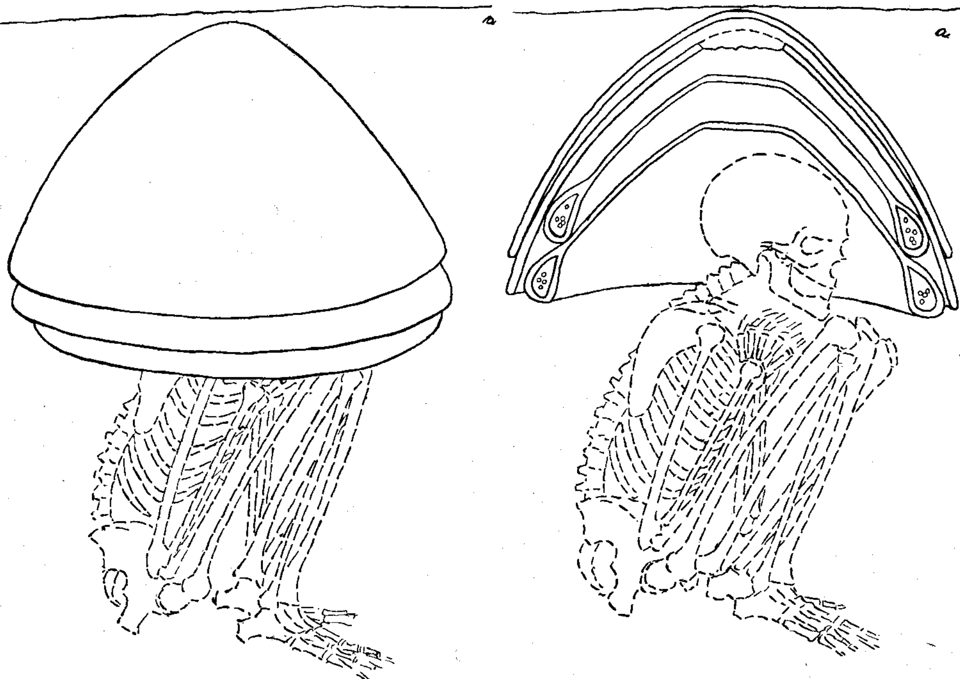
Oss visar Don Manuel den största vänlighet. Tack vare honom, finna vi helt nära hans hydda ett gammalt gravfält och fyra gamla boplatser.

Vi ämna redan fortsätta från Tarupayu, då vi få höra, att några chiriguanokvinnor bruka samla gamla krukskärvor i en backe alldeles intill Don Manuels hydda. Dessa använda de till »takupé», d. v. s. de mala sönder dem för att blanda i leran, när de tillverka nya lerkärl.

Vi gå till backen, börja gräva och blotta efter en stund en grav. Sedan finna vi flera. Man har här begravt den döde, om denne varit fullvuxen, sittande i en fördjupning i marken. Över hans huvud har man stjälpt en eller flera stora skålar (bild 12). Späda barn har man begravt i en liten urna, över vilken man stjälpt en stor skål, eller har man begravt dem mellan två skålar. Samma

gravskick har jag funnit vid mina grävningar 1908 i Kaipipendidalen nära Rio Parapiti.

Flertalet av de lerskålar, vi finna här, ha en *tjock, ihålig* kant, i vilken man lagt små brända lerkulor, som skramlat, när man rört på kärlet. Denna typ av lerkärl är mig veterligt *aldrig förut funnen* i

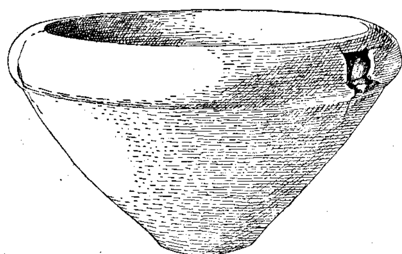
A. B.

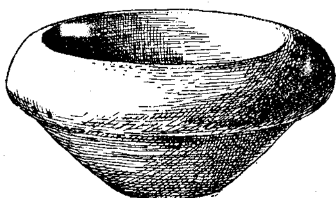
Bild 12. Grav. Tarupayu, sydöstra Bolivia.

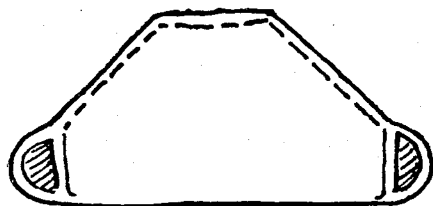
B. visar en genomskärning av *A.* *a.* = jordytan. Observera den utvidgade, ihåliga kanten på de tvenne understa skålarna. Kanterna äro fyllda med små lerkulor, så att skålarna tjänstgjort som skramlor. (Förvaras på Göteborgs museum.)

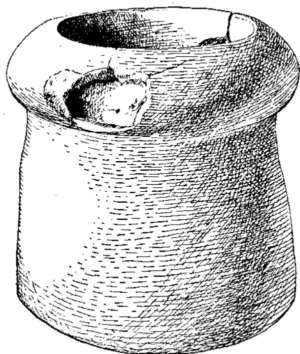
Amerika. Utom lerkärl funno vi i gravarna blott några rökpipor och några prydnader av snäckskal.

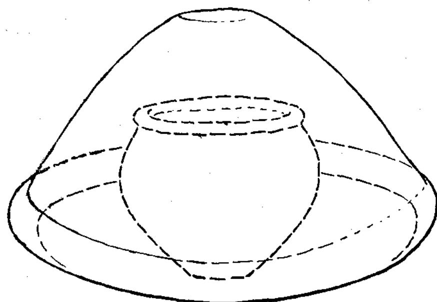
»Itapuyñemi» kalla chiriguano de varelser, från vilka vi här finna lerkärl, krukskärvor och stenredskap. De ha bott på höjderna, under det att chiriguano oftast bo i dalarna. Bott, sade jag. Det är inte riktigt, ty de bo där

A.

B.

E.

C.

D.

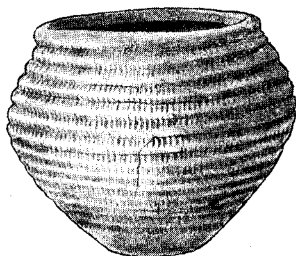

D2.

Bild 13. Lerkärl från gravfältet Tarupayu.
E schematiskt tecknad genomskärning av *A* och *B*. *A*, *B*, *C*, funna upp och nedvända. *D* grav, som antagligen innehållit ett foster. *D2* urnan *D*.
$A = 1/8$, $B = 1/4$, $C = 1/4$, $D2 = 1/3$.

ännu. När vi gräva på deras boplatser, då se vi dem inte, men de se oss. De hålla sig gömda och iakttaga noga, vad vi göra. Därför vilja chiriguano ogärna visa oss de gamla boplatserna.

Det var en gång en chiriguanoindian, som hade plockat stenyxor och annat från itapuyñemi. Följande dag voro yxorna försvunna. Itapuyñemi hade hämtat dem. Ibland hör man dem prata sinsemellan. När vi undersökte en av deras gravplatser, kom en mestizgubbe och såg på, vad vi gjorde. »Här finnes nog en skatt nedgrävd,» sade han, »ty jag har här om natten hört röster. Vad de sagt, har jag inte förstått. Inte har det varit guarani, ty det förstår jag. Det var ett annat språk.» Inte funno vi någon skatt av guld och silver utan blott lerkrukor och stenar. Vi borde ha grävt mera till höger, sade gubben, ty det var därifrån, han hört rösterna.

Ibland ha dock indianerna visat oss grav- och boplatserna. Det har varit de mest civiliserade bland indianerna, som vågat trotsa itapuyñemis vrede. En gång kom en indian till mig med några krukskärvor från en gammal boplats. Då jag ej ville ha dem, sade han: »Då lägger jag dem tillbaka igen.» Han tyckte, det var säkrast på det sättet.

I Tarupayudalen bo som överallt här övervägande chiriguanoindianer samt några få mestizer och doktorn, som vi väl kunna räkna som vit.

Bland indianerna finnes en berömd medicinman, Huirangay. Denne berättade en gång, att han »drömt» och träffat Tunpa[1], som tyckte, att jorden var alltför sönderskuren, och därför skulle låta det regna, så att dalarna fylldes, för att där skulle bliva plats för stora odlingar.

Detta trodde alla chiriguanoindianerna och drogo på kvällen i väg upp på höjderna, medtagande allt, vad de kunde, kläder, krukor, hundar och annat. På kvällen började det storma och regna. Kvinnorna i Don Manuels hus blevo alldeles förskräckta och bådo honom komma med upp på en höjd. »Du kommer att drunkna,» sade de. När han inte ville följa dem, drogo de ändå i väg. Det var alldeles mörkt, och det var inte lätt för dem att

[1] Här menas antagligen den kristna Guden, fastän dessa indianer ej äro kristna.

ta sig upp på höjden bland kaktéer och taggiga buskar. En halvblind gubbe, som de släpade med sig, omfamnade i förskräckelsen en stor pelarkakté. Hela natten tillbringade de uppe på berget, väntande, att Huirangays profetia skulle gå i fullbordan.

Huirangay är mycket fruktad som medicinman. Sonen till en mestiz har någon sjukdom i näsan och gommen, som ruttnat på honom. Hans far tror, att det är Huirangays verk. Även andra av mestizerna frukta denne medicinman.

Huirangay skickade en gång en hagelstorm på de i en annan dal boende chiriguano åkrar. Dessa klädde sig i »tapaculos»[1] och målade sig röda för att gå till Huirangay. De ämnade bränna honom på bål. Denne sade: »Låt dem komma. Jag skall nog försvara mig,» och de vände om på vägen. De många krigarna fruktade den ensamme mannen, som hade hjälp av andarna. Klokheten var starkare än våldet.

En gång härjade i Tarupayu en svår smittosam sjukdom. En medicinman kom dit. Han sade, att sjukdomen varit där, att den gått men snart skulle komma igen. Han lovade att laga så, att den inte skulle komma. Först gick han sökande omkring hyddan. Så skar han av en käpp, som han stack ned i jorden på en väg, som förde till floden. Det var den väg, som sjukdomen gått och som den skulle komma tillbaka. Han sade, att de skulle akta sig att slå ikull käppen. När sjukdomen-demonen såg käppen, skulle den ej komma utan vända om. I käppen hade han skurit några märken.

Till en medicinmans utrustning hör blixtstenar. Dessa är det alldeles omöjligt att få köpa. Även quichuaindianerna ha blixtstenar. Sådana har jag förvärvat från deras medicinmän. Det är stycken av hematit. Likheten med meteorstenar gör det troligt, att de ursprungliga blixtstenarna varit dylika.

Hos chiriguano finnas även kvinnliga medicinmän.

[1] Ett litet skynke, som skyddar könsdelarna. (Spanskt ord.)

En sådan lyckades jag fotografera, medan hon höll på att bota ett litet barn. Hon strök och blåste på barnet, som låg i moderns knä (bild 16).

Det är otvivelaktigt en mycket intressant samling, vi ha gjort i Tarupayu. Den skall nu packas ned för att skickas den långa vägen till Europa. Detta är lättare sagt än gjort, ty att här få tag i några lådor är allt annat än lätt. Mot ett par nya skor av svecialäder är den snälle doktorn likväl vänlig att avstå, vad han har i den vägen. Det är sina hyllor och stolar, han offrar för vår skull. Jag berättar detta som en erinran åt andra, som göra samlingar under liknande förhållanden. Mången gång måste man här släpa tomlådorna med sig mycket långa vägar, ty annars blir man strandsatt.

Innan vi lämna Tarupayu, skall jag nämna några ord om de mestizer, som bo i chiriguanoindianernas land.

Bild 14 Chiriguanoindianska.

Mestizerna i chiriguanoindianernas land.

Chiriguanoindianernas land är numera till största delen erövrat av mestizer och vita. Där finnas flera stora, delvis blomstrande italienska missioner. Om dessa har jag redan skrivit i min bok Indianliv. I söder ha mestizerna trängt in på chiriguanoindianernas område huvudsakligen från Tarija och i norr från S:a Cruz de la Sierra. Från Sucre och Sauces ha också åtskilliga mestizer kommit. Förhållandet mellan dessa raser var förr en strid på liv och död; nu äro indianerna definitivt besegrade, och det är blott genom säsongarbete vid sockerfabrikerna i Argentina, som de söka att befria sig ekonomiskt från inkräktarna. Åtskilliga chiriguanokvinnor leva med mestizer och vita.

Omöjligt är det att här draga upp en gräns mellan indianer, mestizer och vita. En antropolog förklarar säkert ej alla här, som tro sig vara vita, för vita. Bolivianarna tala inte heller om »de vita». De säga »los salvajes», det är vildarna, »los indios», det är de civiliserade indianerna. För de övriga ha de andra uttryck, t. ex. »los vecinos» = grannarna, »la gente» = folket, »los señores y las señoras» = herrarna och damerna.

Bland de härskande särskilt i bergstrakterna finnes det många, som äro indianer, och flertalet ha något indianblod. Man behöver i Bolivia ej vara vit för att ha anseende. Man kan vara indian till rasen. Ens far och farfar böra likväl vara döda, såvida de haft för vana att skjuta med pil och båge, tugga cocablad eller gå omkring i toppluva. Det är med dem som med de nyrika i Buenos-Aires. För att en familj där skall ha stort anseende som tip-top, bör den, som gjort pengarna, vara instoppad i sin dyrbara marmorsarkofag. Det är nämligen, som bekant, i vissa människors ögon fint att vara rik men ej riktigt fint att ha förvärvat pengarna.

»Som man är klädd, blir man hädd.» Detta gäller inte

minst i Bolivia. Kläderna spela här en stor roll, isynnerhet om de utgöra en rasskillnad. Indianer och indianskor gå barfota eller i sandaler. Allt, som skall vara herrefolk, håller därför i Bolivia styvt på skorna. Man behöver ej för övrigt vara så elegant, men skorna skola glänsa, när den unge herrn eller damen vandrar på by- eller stadsgatan.

Det är ibland olämpligt att här tala om indianer och vita, utan det kan vara riktigare att säga arbetare och arbetsgivare. Flertalet av de förra äro indianer eller ha övervägande indianblod. Bland de senare finnas vita, men ännu fler mestizer och även en eller annan indian. Förhållandena, motsättningen mellan chiriguanoindianerna och mestizerna har jag sökt träffa i följande lilla skiss, som jag här återgiver, såsom jag nedskrev den i min anteckningsbok.

»Det var en gång, där bodde fria indianer i Itaus dal. Då voro majsåkrarna talrika, och majsölet tröt blott, när torkan var för svår eller gräshopporna härjat.

Sedan dess har det gått många år. Missionärer och mestizer ha kommit, och nu är det andra tider i Itaus dal. De vita äro herrar, indianerna tjänare. Jorden tillhör de förra, ty de senares urgamla äganderätt respekterar ingen.

Först gå vi till den »vite» mannens hydda. Den är icke mycket större än indianernas, men där råder liv, där råder välstånd. Mitt i sopbacken bor Don Pascual med sin familj. Ankor, höns, kattor, grisar, getter, får och hundar trängas, kackla, jama, grymta och skälla på gården bland bråte och krukor. Kvarnen, som krossar sockerrör, gnisslar och mal, indianska arbetare och arbeterskor komma och gå, ungarna stoja. Don Pascual hojtar och skriker.

Omkring hyddan växer sockerrör, majs och mycket annat. Vinrankor klänga över små ställningar. Utanför staketet omkring hyddan råma korna, tuta åsnorna. Där beta Don Pascuals hästar.

Så gå vi till indianernas hyddor. De ligga i små grupper tillsammans. Några hundar skälla. En eller annan

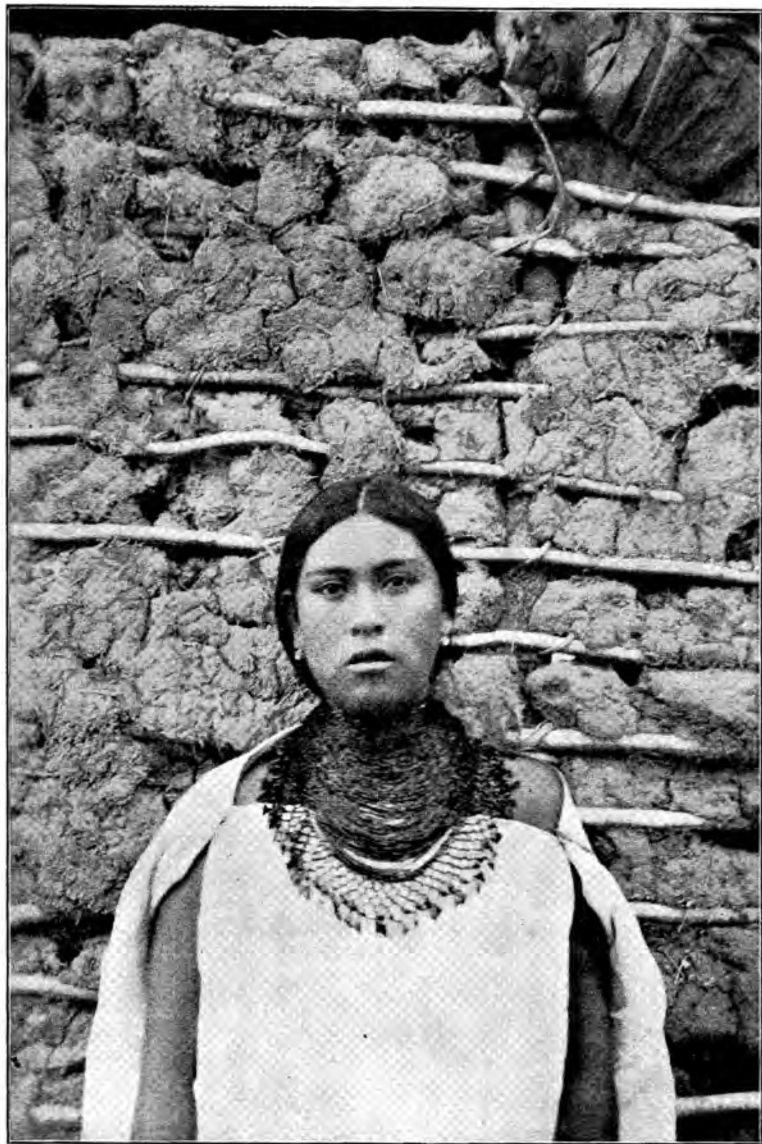

Bild 15. Chiriguanoskönhet.

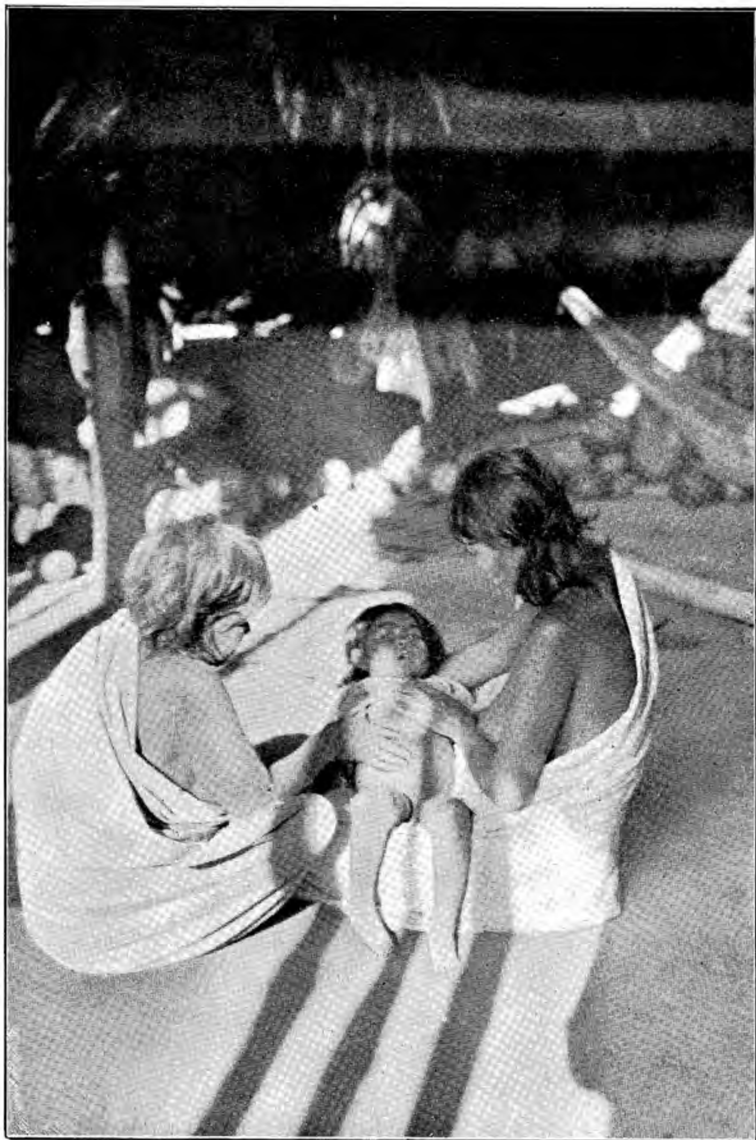

Bild 16. Medicinkvinna botar ett barn. Chiriguano. Yumbia.

höna eller anka trippar eller kliver ensam omkring. Det är sopat och fint. Där är tyst, och där är fattigt. Kvinnorna arbeta flitigt. De bära vatten, bygga lerkärl, väva och koka majsöl. Männen äro alla borta. Några ha vandrat den långa, långa vägen till sockerfabrikerna i Argentina för att söka bättre arbetsförtjänst än den, som bjuds dem i eget land, och för att hämta verktyg och kläder. Några av dessa komma aldrig tillbaka. De, som ej lämnat landet, ha alla gått till Don Pascual för att arbeta åt honom för en ringa penning. De äro vordna torpare, de fria indianerna.

Hos Don Pascual mal kvarnen sockersaft. Sedan skall det brännas brännvin. Då supa indianerna upp sin lilla arbetsförtjänst. Säkert är det då ej så tyst i deras hyddor. Då blir det sång, melankolisk sång, gräl och slagsmål. De vita ha kommit med sitt brännvin. Indianerna bliva ännu fattigare.

Högt på en kulle över Itaus underköna dal ligger missionskyrkan. Den har börjat förfalla. Nästan ensam vandrar där padre Alexandro. Kanske tänker han på när Itau var en blomstrande mission, på huru munkarna här arbetat och huru deras arbete blivit till nästan ingen nytta. Jag skulle vilja viska i hans öra: »Ditt och de dinas arbete var ej byggt på förståelse, ej på vad de verkligt kristna kalla kärlek. Därför är allt vordet till intet, därför äro glasrutorna spruckna i kyrkan, därför äro indianerna skingrade.»

Det var i Itau-dalen, jag nedskrev denna lilla skiss. Ser man sedan, huru mycket större välstånd råder bland indianerna t. ex. i Yumbia vid Rio Pilcomayo, där de tack vare sin talrikhet äro ganska oberoende, förstår man, huru de utarmas av mestizerna och de vita, men man förstår också, att dessa äro mera företagsamma.

Den spansktalande befolkningen i dessa trakter är lika övertygad som någonsin chiriguanoindianerna om att det finnes andar och troll. Naturligtvis tro de på Jungfru Maria, helgon och Kristus och äro alla döpta.

När vi voro i Ipahuasu, beredde de sig att fira sitt skyddshelgon med pomp och ståt. Det var för dem årets stora händelse. Kyrkoherden i San Luis skulle komma dit och läsa mässan i ett litet kapell, som man byggt uppe på berget. Visst äro de riktiga kristna.

En av de andar, de berätta om, är »Coquena». Denne vakar över djuren i skogen. När hjortarna föda, tager Coquena reda på ungarna och skyddar dem.

Det sägs, att några personer hade gått på jakt. Hundarna sprungo bort från dem och kommo ej tillbaka. Till slut funno de dem bundna, och de undrade mycket, vem som hade bundit dem. Då kom en liten man fram. Det var Coquena. Han sade, att om de ej upphörde att förfölja hans djur, skulle han döda dem, och så visade han på stora inhägnader. En var full med vildsvin, en annan med hjortar, en med tapirer. Sedan dess vågade de aldrig gå på jakt. När något vilt djur har ett märke av något slag i örat, säga de, att det är Coquenas märke. Även chiriguanoindianerna lära tro på Coquena. Boman omtalar, huru indianerna i Puna de Jujuy i Argentina föreställa sig, att Coquena beskyddar vicuñas.[1] Flerfaldiga gånger har jag talat med quichuaindianer om Coquena. De kände ej till honom.[2]

När någon dött bland de spansktalande här, tvättas den dödes kläder och andra tillhörigheter. Hans skjortor, hans byxor o. s. v. läggas i högar väl tvättade, och över högarna läsas böner. Sedan kunna kläderna användas av de anhöriga. Samma bruk är bekant från norra Argentina.[3]

Liksom indianerna i Puna de Jujuy i norra Argentina vilja de spansktalande här ej sälja något, sedan solen gått ned, ty då kommer maten att ta slut. På morgonen bringar det däremot ej olycka att sälja något.[4] Detta är viktigt att

[1] Boman. Antiquités de la Région Andine etc. Paris 1908, sid. 501 f.

[2] Jämför sid. 162.

[3] Jämför Boman l. c. sid. 518 f.

[4] Jämför Boman l. c. sid. 476 f.

komma ihåg, när man gör resor här. Kommer man efter solnedgången till en mestizgård och ber att få köpa t. ex. ett får, svara de tvärt: »Det finns ej!» Försöker man få en höna, har man lika liten framgång. Svaret är alltid: »Det finns ej!» Aldrig säger man: »Vi vilja icke sälja.» Sälja de på aftonen t. ex. ett får, komma de andra fåren att dö.

I Tarupayu finnes ett spöke, som visslar på vägarna och omkring husen. Svarar man på visslingen, kommer det närmare. Visslar man ännu en gång, kommer det ännu närmare, ända tills det visslar en i örat. I Yumbia fanns en man, som hade svarat på spökets vissling. Han blev fnoskig. När någon svarat visslaren, förföljer det den, som svarat, om han också flyttar till en annan plats. Den nyssnämnda mannen kunde de inte ha i huset, därför att visslaren ständigt förföljde honom. En kvinna, som svarade på visslingen, måste föras tokig till San Luis.

Allmänt tror man här på »los duendes». Dessa andar förfölja framför allt vackra flickor. En kvinna, som uppvaktas av en duende, kan ej bli av med honom på annat sätt, än att hon målar sig med sina egna exkrement i ansiktet. Det skrämmer bort den kärlekskranke, svartsjuke duenden. Jag har verkligen hört talas om en flicka, som »målade» sig.

Det är inte alltid lätt att veta, om en föreställning, vi möta hos mestizerna, är indiansk eller spansk. Vi kunna vara säkra på att de spanjorer, som kommo ut hit under kolonialtiden, voro fulla av skrock. Tron på los duendes t. ex. är säkert spansk. Den förekommer även allmänt i Chile.

I allmänhet äro okunniga människor benägna att lära sig allt mer och mer skrock. En chiriguanoindian, som icke är kristen, har säkert mycket respekt för en helgonbild, som han ser är föremål för de kristnas dyrkan. Varenda mestiz här fruktar chiriguanoindianernas medicinmän. Till och med de katolska prästerna tro på onda andar, fastän de kalla dem djävlar. Har befolkningen fått

för sig, att onda andar t. ex. hålla till på ett bergspass eller i en grotta, kommer prästen dit och läser böner och stänker vigvatten. För att skrämma bort andarna sätter man därjämte upp ett kors.

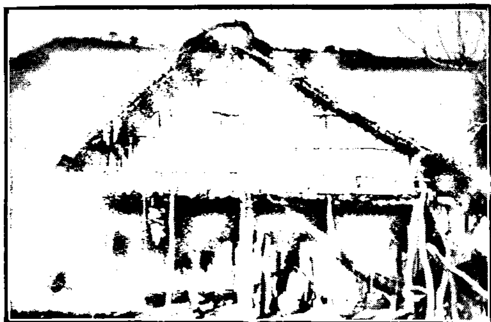

Bild 17. Chiriguanohydda. Itiroro.

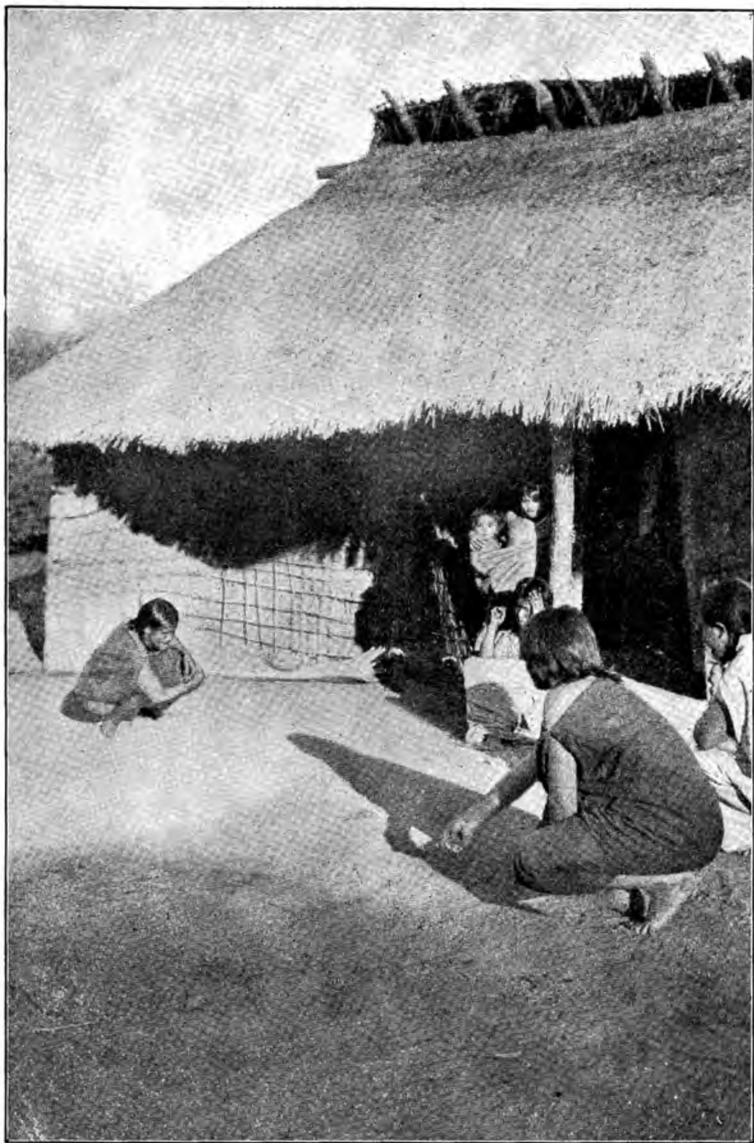

Bild 18. Chiriguanokvinnor spela kula.

TREDJE KAPITLET.

Vidare genom chiriguanoindianernas land.

Vi lämna Tarupayu.

Den snälle doktorn följer oss ett stycke på väg. Vi skola först besöka en plats nära Tarupayu, där man funnit jättestora benknotor. Vi finna platsen, där benen blivit blottade vid en grävning. Vi få likväl höra, att ägaren av marken, en mestiz, har bränt upp de ben, han funnit, och fyllt igen gropen, han gjort. Chiriguanoindianerna hade sagt, att det skulle bringa olycka, om man grävde upp dem.

Genom mycket torra trakter rida vi vidare till Rio Pilcomayo. Då och då möta vi chiriguanoindianer, som komma från floden, där de varit för att fiska. En del ha färsk fisk med sig, andra ha torkad. Den senare föra de för att byta bort med andra chiriguano, som bo långt från floden och därför ej äro i tillfälle att fiska. Solen bränner. De finbladiga träden och kaktéerna giva ingen eller dålig skugga. Toy bränner alldeles sönder fötterna på den heta sanden.

Vi komma ut till Rio Pilcomayo, denna så omskrivna flod, där den förenar sig med en liten å med salt vatten. På en höjd ligger den största chiriguanoby, jag sett, om jag undantar missionsstationerna. Vi göra ett kort besök i byn, där vi bli väl emottagna med chicha och halstrad fisk.

Ett rikt museum borde skicka till denna plats en samlare, som gjorde en representativ samling av alla de vackra lerkärl, som man ser här. Jag har under min resa 1908—1909 samlat mycket chiriguano- och chané-keramik. Stockholms etnografiska museum har väl den vackraste samling, som finnes i världen, från dessa stammar. Det hindrar ej, att mycket mera skulle kunna samlas framför allt av stora, svårtransportabla lerkärl. Det gällde att komma hit med en stor mulåsnekaravan, lastad med tomlårar och krollsplint. Jag försäkrar, att hos ingen annan stam i Bolivia kan man samla så vacker keramik som hos chiriguano och chané. Den synes mig inte blott ha etnografiskt utan även konstindustriellt värde.

Det är nu torrtid. Under regntiden är det ett riskabelt nöje att gå över Rio Pilcomayo. Chiriguanoindianerna ha inga farkoster. Ofta är det därför mycket farligt, ibland alldeles omöjligt.

Chiriguanoindianerna säga, att grodorna i floden äro människor, som drunknat, när de sökte på stockar ta sig över. Det brusande vattnet tog stockarna med sig. De, som voro efter, började ropa till dem, som voro framför: »Hur går det för eder?»

Först svarade dessa, men då de blevo alldeles stelfrusna, kunde de inte svara annat än *ā*. Till slut kunde de andra inte heller ropa annat än *ā*. Dessa människor förvandlades till grodor, och ännu hör man dem ropa *ā*, *ā*, *ā*, *ā*.

Pilcomayo flyter här igenom ett torrt berglandskap. Överallt ser man talrika indianer. De ha flera folkrika byar.

Vi möta grupper av dem överallt på vägarna. Det är ett riktigt indianland. Vid första bekantskap är det något oförskämt över dessa människor. Otrevligt är det, såsom vi erfarit, att vara i byarna, när indianerna äro fulla. Därför slå vi inte denna gång läger i någon av indianbyarna utan hos den ende mestiz, som bor här. I vår plan ingår ej att närmare studera chiriguano, om vilka indianer redan finnes åtskilligt skrivet, utan att

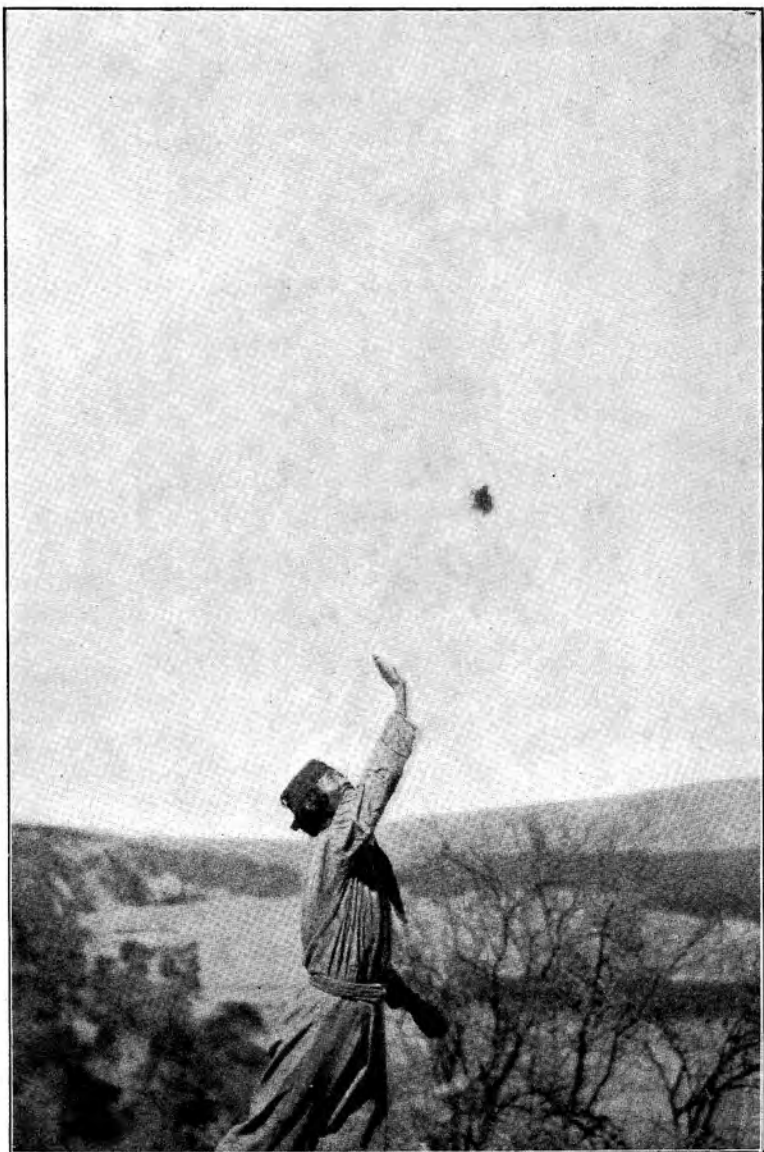

Bild 19. Chiriguanoindian, som spelar boll. Yumbia.

göra arkeologiska rekognosceringsarbeten, vilket här aldrig blivit gjort förut.

Ett och annat samla vi likväl även från chiriguano. Särskilt intresserar jag mig för deras fiske och för deras lekar och spel. Indianerna ha byggt stora fördämningar, i vilka de stänga in fisken, när den är på vandring uppför floden. I dessa skjuta de fiskarna med pil och båge (bild 20) eller fånga dem med håvar. De förstå sig även på att med ett visst slags bark förgifta vattnet, så att fiskarna flyta upp bedövade.

Roligt är det att se indianernas lekar och spel och komplettera mina iakttagelser rörande dessa. Männen spela boll (bild 19), kvinnorna spela kula (bild 18), och gossarna öva sig i att skjuta med pil och båge. Denna lek kalla de »sipépe».[1]

På bild 19 se vi en chiriguanoindian, som spelar boll. Bollen är av majsblad och slås med flata handen mellan två eller flera personer. Den får ej falla på marken. Detta spel kallas »bóto». Förr spelade de även boll med huvudet, det s. k. »bóndi»-spelet. Bollen, som var av massivt gummi, fick inte röras med händerna utan skulle uppfångas och stötas med huvudet. Den fick ej beröra marken. Detta är naturligtvis ett ytterst svårt spel. Det är likväl bekant från många indianstammar i Sydamerika och spelas ofta med stor skicklighet.[2]

I Yumbiatrakten gå alla chiriguanomän klädda i

[1] Det går till på följande vis. Gossarna ställa upp sig i två lag (bild 21).

1. 2. 3. 4.

5. 6. 7. 8.

Först kastar t. ex. 4 en diskus, bestående av en platt kaktus, som man tagit bort taggarna på. »Diskusen» kastas med fart. Motpartiet söker att träffa den med sina pilar. Lyckas detta, måste 4 gå fram och skjuta på diskusen, som man lagt i en fåra med kanten mot skytten. Träffar han, får han återvända och taga pilen med sig. Bommar han, förlorar han pilen och 3 rycker in. Bommar även denne, rycker 2 in och på samma sätt 1. Kan inte heller han träffa, skjuter 5, 6 etc., tills en träffar. De pilar, som ej träffat äro ur spelet. Träffar ingen den av 4 kastade diskusen, kastas den av 5, och då gäller det för 4, 3, etc. att träffa den o. s. v. Den, som förlorat alla, sina pilar, är utslagen. Den, som sist har pilar kvar, han har vunnit, eller rättare, hans parti har vunnit. De pilar, de använda till denna lek, äro ornamenterade, för att var och en skall känna igen sina pilar. (Bild 22.)

[2] Se t. ex. Max Schmidt. Bæssler-Archiv. 1914, bild 26.

Bild 20. Chiriguanoindian kommer hem från fisket. Han har skjutit fisken med pil och båge. Rio Pilcomayo.

snygga, europeiska kläder. Flertalet bära håret långt, uppbundet omkring huvudet med ett pannband eller en röd näsduk. De flesta av männen och även några av gossarna ha läppknapp. Kvinnorna ha alla tipoy. Tack vare säsongarbetet i sockerfabrikerna i Argentina äro

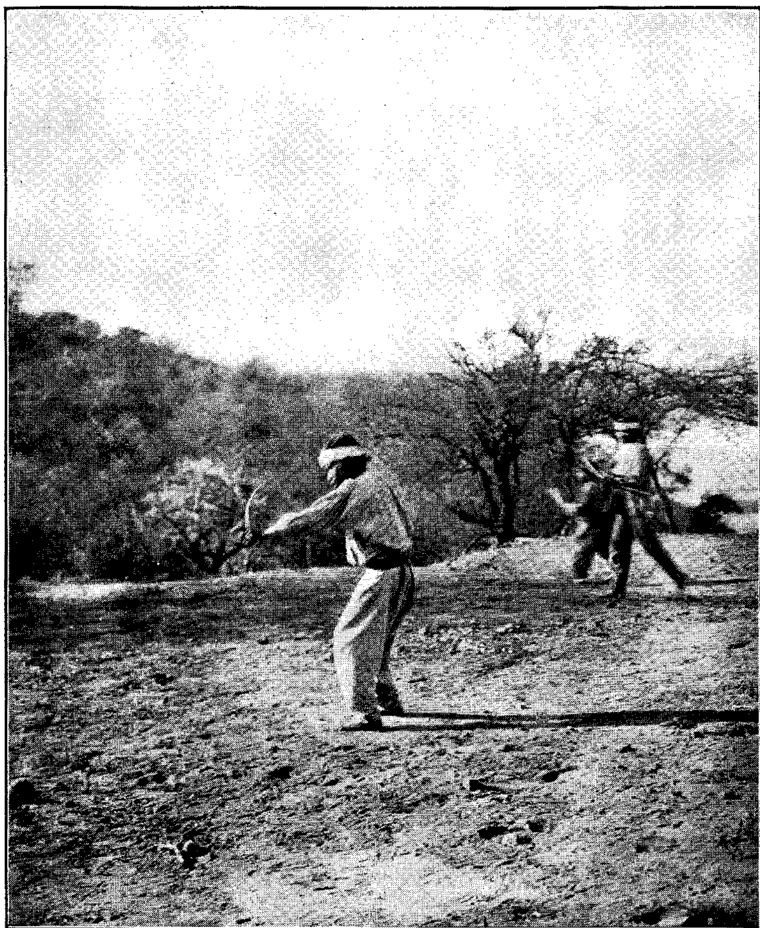

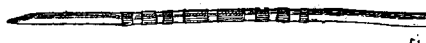
Bild 21. Chiriguanogossar leka "sipépe." Gossen skjuter på kaktusen.

indianerna ganska välförsedda med kläder och verktyg. Männen imitera gärna de argentinska »gauchos» i dräkt och maner. Många av dem ha ärr efter knivhugg, minnen från vilda supfester.

Från Yumbia fortsätta vi till Igüembedalen, där vi ämna gästa en gammal vän till mig, hövdingen Maringay. På denna marsch blir min ene svenske följeslagare, Jons-

son, efter. Han har fått ett anfall av malaria. Berg och författaren måste därför återvända för att söka upp honom. Min hustru lämnar jag för en dag i Maringays vård. Detta uppdrag tar gubben mycket allvarligt. När hon t. ex. skall gå och bada, bådas alla kvinnor upp för att följa henne och hålla obehöriga på avstånd.

Det kanske behövs, ty även dessa halvciviliserade indianynglingar tycka ibland, att det är roligt att tjuvtitta. Vid Rio Pilcomayo upptäckte hon en gång, när hon kom upp ur badet, att intresserade åskådare voro gömda bakom alla buskar i närheten. Det är inte alla dagar, som de se en vit kvinna i paradisdräkt.

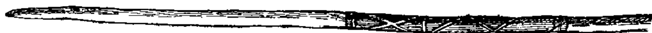

Bild 22. Ornamenterade pilar, som användas till "sipépe"-leken. Chiriguano.

Då jag insåg, att Jonsson ej skulle stå ut, när de verkliga strapatserna skulle börja — hittills hade det varit lustresa — ansåg jag det bäst, att han återvände hem.[1]

Maringay är en gammal vän från 1909. Liksom då är han mycket vänlig. Han tycker tydligen, att det är roligt att se mig igen. Från hans by, Itapembia, fortsätta vi över Igüembe till Cahuapi genom ett ytterst vattenfattigt område. Vid Cahuapi finnes vatten hela året om, och därför är platsen bebodd. Hela bebyggelsen är här beroende av tillgången på vatten. Odlingsbar mark finnes överallt, men vattenställena äro få. Därför ha chiriguanoindianerna ofta sina majsodlingar flera leguas[2] från boplatsen.

[1] Från Igüembe red Jonsson åter till Embarcación, varifrån han fortsatte hem.

[2] Numera räknar man i allmänhet leguan till 5 km.

Det är den 25 juli. Vi ha slagit läger intill vattenstället. Där bo vi med svinen, korna och sandlopporna, En chiriguanoindian hade på eftermiddagen visat mig en gammal boplats och hade berättat för de andra, att jag köpte stenyxor.

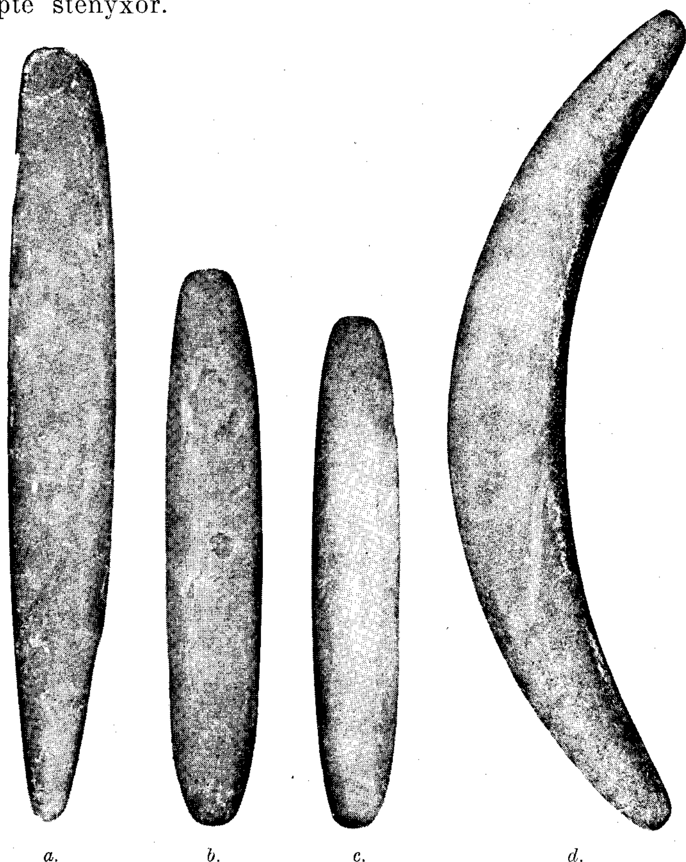

Bild 23. Egendomliga föremål av röd sandsten, funna vid Cahuapi. *d* längd = 65 cm.

På aftonen kom en ung indian och slängde en stor halvmåne av sten (bild 23 d) framför mina fötter. »Är den värd någonting?» frågade han. Jag gav honom en kniv och sökte se lagom ointresserad ut. Efter en stund kom han med ytterligare ett dylikt föremål. Han fick åter sin betalning och gick. Åtta gånger upprepades denna scen.

När han fått betalt för den åttonde, sade han: »Nu har jag inte flera». Av de åtta stenarna ha fyra formen av halvmånar (bild 23 d), en är tydligen en stenklubba med handtag (bild 23 a) och egg. De tre övriga äro jämnsmala, ovala stenar med egg på ena sidan (bild 23 b, c). Därtill kommer ett fragment av en halvmåne.

Jag lovar indianen en belöning, om han för mig till platsen, varifrån han hämtat stenarna.

Han hade funnit dem vid en väganläggning. De hade legat på ett par decimeters djup. Jag undersöker noga platsen men finner ej spår av krukskärvor, ben eller något, som angiver, att där varit en grav- eller boplats. Jag antar därför, att han gjort ett depotfynd. Dessa stenar ha troligen ej haft praktisk användning utan ha möjligen varit värdighetstecken eller religiösa föremål. De ha kanske utgjort stammens dyrbaraste egendom och ha blivit gömda under orostider.

Det är troligen en »nedgrävd skatt», som han funnit — fastän dyrbarheterna inte äro av guld utan bara av röd sandsten.

Från Cahuapi rida vi till Rio Parapiti. Det är ingen riktigt trevlig flod att gå över, då bottnen består av flysand. Under regntiden är det på stora sträckor nästan omöjligt att gå över den beriden. Vid övergången är en av våra mulåsnor nära att drunkna och detta, fastän vi nu ha torrtid.

Den är ståtlig, denna floddal, kanske mera imponerande än Pilcomayodalen vid Yumbia. Floden kommer fram mellan Sierra de Incahuasis väldiga, branta klippor. Sedan vidgar sig dalen något för att lämna plats för bördiga åkrar. I Pilcomayodalen äro indianerna ännu på sätt och vis herrar, här äro de blott tjänare åt mestizerna och de vita, som ha flera gårdar och betydande odlingar av sockerrör.

Här vid floden har naturligtvis varit gammal indianbygd. Man finner talrika gravurnor (bild 24). Vi under-

söka några av dessa. De ha blottats på så sätt, att någon liten regntidsbäck skurit sig ned genom en gammal grav- och boplats (bild 25). Årligen förstöras här av vattnet talrika gravar. Vi finna dels gravurnor, dels gravar av samma typ som i Tarupayu d. v. s., man har begravt den döde under flera upp- och nedvända skålar. Dessa ha ej den ihåliga kant, som karaktäriserar keramiken från Tarupayu.

Bild 24. Gravurna täckt med två skålar. Rio Parapiti. (Förvaras på Göteborgs museum.)

Den keramik, vi funnit här och nära Rio Pilcomayo, antar jag härröra från chiriguanoindianernas förfäder. Detta sluter jag bl. a. därav, att flera av lerkärlen äro prydda med fingerintrycksornament (bild 13 d 2), vilket slag av ornamentik är typiskt för guaraniindianerna.[1] Dessa indianer begrava, som vi veta, fortfarande sina döda i

[1] Mina arkeologiska fynd från denna trakt kommer jag att framdeles närmare beskriva i ett rent vetenskapligt arbete.

urnor. För övrigt liknar deras nutida keramik ej mycket den keramik, vi funnit på de gamla grav- och boplatserna. Deras lerkärl äro numera målade och fernissade. Detta ha de troligen lärt av chané, som äro arowaker, vilken folkgrupp över stora områden i Sydamerika synes ha varit mästare i lerkärlstillverkning.

I sällskap med Berg gör jag en tre dagars exkursion för att undersöka de stora ruiner, som givit Sierra de Incahuasi[1] sitt namn. Under dessa dagar är min hustru ensam på en liten estancia. (Bild 26.) Det är enda gången under hela resan, hon ej åtföljt mig på mina exkursioner. För övrigt har hon varit med överallt och dit, där många män skulle ha tyckt, att det var besvärligt nog. Ibland skulle hon ha behövt sparas. Detta har ej varit möjligt, därför att de ställen här, där man vill lämna sin hustru ensam, äro ytterst få. Inte heller här hade jag lämnat henne, om jag vetat, att i den gården skulle man kunnat finna stoff till en mycket rafflande kriminalroman.

Ruinerna äro i hög grad värda en närmare undersökning, och sedan vi hämtat min hustru, göra vi oss i ordning att närmare studera Incahuasi. Då ruinerna äro inbäddade i mycket tät, snårig urskog, måste vi ha folk till röjningsarbetet. Dessa få vi på en estancia, Caraparicito, som ligger i dalen nedanför berget.

Det är en gammaldags estancia, anlagd under kamp med chiriguanoindianerna, som 1890 gjorde ett sista försök att befria sig från inkräktarna. Nu är den halvt förfallen. Det går ej riktigt bra att upprätthålla det gamla feodalsystemet, sedan indianerna börjat att emigrera till sockerfabrikerna i Argentina och till Cuevo, där några nordamerikanare göra borrningar efter petroleum och betala arbetarna ordentligt.

Arbetsgivare tycka, i regel, att arbetare äro oförskämda, när de vilja ha bättre lön, och här förvånade

[1] Incahuasi = incans hus. Dylika namn ha antagligen flera större eller mindre ruiner fått i senare tid. De behöva ej vara från incas, därför att de äro uppkallade efter dem. Huasi är quichua.

Bild 25. Berg gräver fram lerkärl, som under regntiden blottats i en ravin.

man sig, att indianerna ej voro nöjda med 1 à 2 bolivianer[1] i veckan och indiankvinnorna ej med 5 centavos om dagen. Hellre än man höjde lönerna, lät man estancian förfalla. »Tänk, att de fördömda nordamerikanarna betala 1 bol. 50 cent. om dagen och det åt indianer, som ej ens äro döpta!»

[1] 1 bolivian = cirka 1 kr. 40 öre.

På denna reflexion skulle jag ha lust att svara: »Det blir att sälja mera brännvin åt dem, så att pengarna komma i era fickor.»

Man har sedermera sagt mig, att petroleumborrningarna vid Cuevo misslyckats. Jag kan ej kontrollera, om detta är riktigt. Petroleum förekommer i Bolivia längs med Anderna ända från argentiska gränsen till Rio Beni nära gränsen till Peru, sålunda inom ett väldigt område.

För närvarande lever befolkningen i de trakter, vi nu genomströva, på åkerbruk och boskapsskötsel. Man odlar

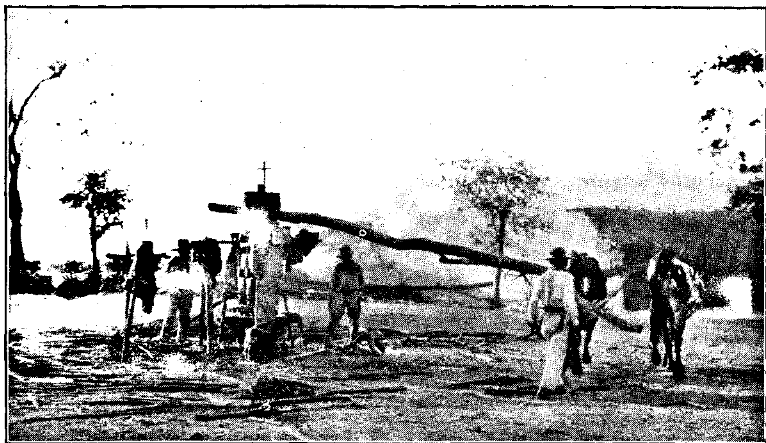

Bild 26. Sockerkvarn på en estancia vid Rio Parapiti.
Korset på "spritkvarnen" skyddar mot olyckshändelser.

framför allt majs samt även sockerrör, tobak, sötpotatis, spansk peppar m. m. Boskapsskötseln är huvudsakligen i händerna på de vita och drives med framgång. Under torrtiden är det ibland mycket knappt om betet. Av sockerrör, som odlas av de vita, bereder man huvudsakligen råsocker (chancaca) samt destillerar sprit. De indianer, som bo vid floderna, fånga åtskilligt med fisk. De indianer, som bo avlägset från dessa, tillhandla sig torkad fisk. På många ställen äro de likväl tvungna att under större delen av året vara vegetarianer.

De trakter, vi gått igenom alltifrån Zapatera och Chi-

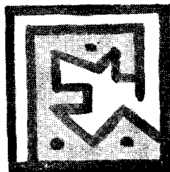

Bild 27. Terasserna i urskogen. Incahuasi.

méo, äro mycket torra, så torra, att skörden något år kan slå alldeles fel. Skogarna, där sådana finnas, äro lättröjda, då stora träd äro sällsynta. Kaktusar av många former giva landskapet dess karaktär. Träd och buskar äro finbladiga. Särskilt allmänna äro akaciorna. I stort sett är det ett gott land att bo i. Där finnes ingen malaria och inga andra sjukdomar än dem, som komma utifrån, såsom kopporna. Närvaron av vatten reglerar, som nämnt, boplatsernas utbredning. Överallt, där det finnes vatten, bo chiriguanoindianer och mestizer. Där finna vi gravar och gamla boplatser. Inga vattenställen synas ha sinat ut under de senaste århundradena, ty vi finna aldrig en gammal boplats, där det ej fortfarande finnes vatten hela året om. Vattnet är ofta mycket dåligt, saltsmakande och luktande av vätesvavla, men det är likväl »sött» vatten, och det är huvudsaken.

FJÄRDE KAPITLET.

Incans-hus — Incahuasi.

n av Andernas yttersta vågor mot Chacos slätter är Sierra del Incahuasi. Som en väldig mur sträcker sig denna bergskedja från Rio Parapiti till Rio Grande. På få ställen söka sig stigarna över bergskammen. Det är sådana där vägar, som än söka sig fram genom klyftorna, än utmed avgrunderna, än upp på bergskammarna. Branta äro Incahuasis sluttningar, i regel stupa de nästan lodrätt ned. Där urskogen kan, fyller den klyftorna med väldiga träd, hopvirade av lianer och övervuxna av parasiter. Även i sprickorna på de brantaste klipporna ha växterna rotat sig fast. Det är klippor av imponerande form och en urskog, som tjusar ögat, när man kommer dit som vi från snårskog och grässlätter.

Incahuasi är en väldig naturlig fästning, som en gång varit en gränsmur mellan Incariket och de tappra chiriguanoindianernas land. Rider man den trånga, branta stig, som för från Caraparicito till Muyupampa, ser man, när man klättrat upp till passet, högt uppe på bergskedjan, murar på bägge sidor om vägen. Det är dessa, som lockat oss att för några dagar slå upp vårt läger däruppe, långt från både indianer och vita.

Jag vill närmare lära känna dessa murar här på gränsen till Chaco, där alla indianer blott bygga hyddor av gräs, trä och jord; hyddor, som lätt byggas och lätt multna ned. Jag vill lära känna dessa ruiner, som ligga här

Bild 28. Ett stycke av terrasserna i urskogen. Incahuasi.

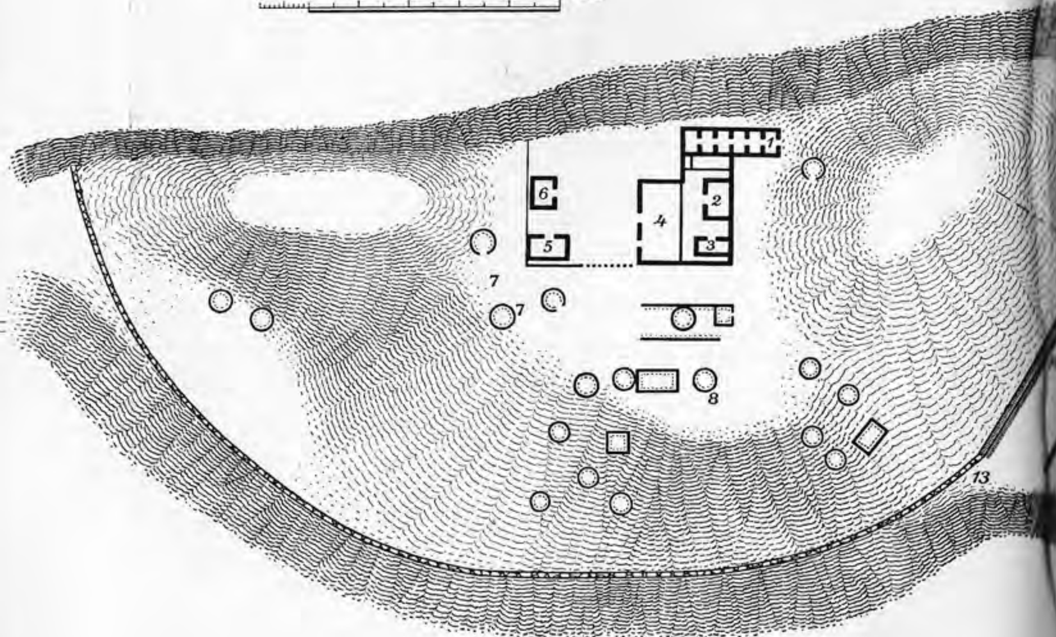
Plan över

INCAHUASI DE CARAPARICITO LAGUNILLAS

upprättad år 1913

av

ERLAND NORDENSKIÖLD

15
16
17
18
19
20
21
22
23
24

Profil A
Profil B
Profil C
Profil D

Teckenförklaring:

Husväggar
Terrasser
Ridväg
Ringmur
Otydliga murar
Trappa

Profiler

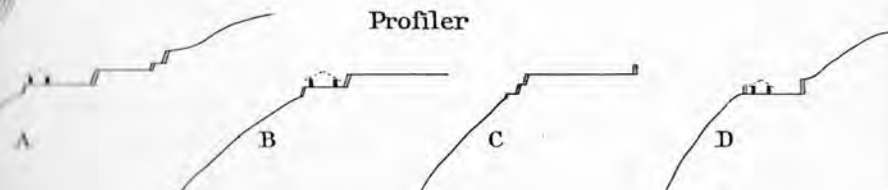

Bild 29. Plan över [illegible] Incahuasi.

Byggnad, avdelad i sex rum.
3. 4. 5. 6. 9. 10. 15. 16. 21. Smärre fyrkantiga byggnader.
Plats, där jag fann en del krukskärvor.
8. Rester av rund stenhydda. Sådana runda hyddor ha allmänt förekommit här.
11. Rester av rund stenhydda.
12. Terrasser, se profilerna och bilderna 27 och 28.
13. Ringmur.
14. Stig (modern).
17. Trappa.
18. Terrass.
19. Större, nästan förstörd byggnad.
20. Terrass, på vilken man byggt tvenne hyddor.
22. Trappa.
23. Terrass.
24. Större byggnad, avdelad i fyra rum.

som en incakulturens utpost mot slätten, mot urskogen, mot de vilda indianernas land.

Vi slå upp vårt läger på själva passet på en öppen plats tätt intill en ruin, som vi knappast kunna skönja för blad och grenar. Min plan är att kartlägga ruinen. Det är ej lätt att se murarna bland urskog och snår. Steg för steg hugga vi oss genom taggiga snår, genom slingerväxter och manshöga nässlor. Överallt stöta vi på murar, stundom nästan nedfallna, stundom ännu höga och väldiga, trotsande århundraden. För att kunna få en översikt över ruinerna låter jag tre man under tre dagar hugga stigar längs med murarna.

Mestizerna liksom indianerna här säga, att det finnes berg, som vredgas, och att det är farligt att gräva i gamla ruiner och gravar. Det kan bringa olycka. Vi ha kommit hit i augusti månad, då det aldrig regnar här. När vi komma upp på Incahuasis berg, börjar åskan att mullra. Den kalla sydanvinden viner över passet. Det regnar och blixtrar. Vad skola nu indianerna säga? Länge komma de att berätta om huru utlänningarna blevo mottagna på Incahuasis berg, när de kommo för att gräva och röja i ruinerna.

Om nätterna underhålla vi en väldig eld i vårt läger. Den elden synes säkert vida omkring, ty från Incahuasi har man en utomordentlig utsikt. Man ser därifrån åt öster långt bort till Chaco, till Caipipendi, där chiriguanoindianerna ännu ej äro tjänare åt de vita, där de ännu, när det är stor fest, dricka majsölet ur silverskålar. Åt väster ser man otaliga bergskammar, som alla löpa från norr till söder. Man ser bort till quichuaindianernas fjäll. Elden skyddar oss för besök av jaguaren, som smyger omkring oss i snåren och vars spår vi se om morgonen på stigen, som för till vattenstället.

Där indianerna röjt i ruinerna, mäta och fotografera vi, och efter fyra dagar har jag min plankarta färdig (bild 29).

Vid Incahuasi har man gjort stora terrasseringsarbeten, och på terrasserna ha legat flera ganska rymliga hus. Från väster har man byggt en bred stentrappa (bild 29, 17), som för upp till torget, där vi lägrat. Med utsikt åt öster ligga resterna av en stor byggnad och längst i söder ruinerna av en annan med utsikt åt väster. Omkring de stora byggnaderna finnas grupper av små, runda hyddor. Incahuasi har varit en naturlig fästning, då bergen nästan överallt äro branta. Här och där har man förstärkt detta naturliga fästningsverk med murar.

Egendomlig är rumsindelningen i de tvenne största husen (bild 29, 1 och 24). För att komma till det innersta rummet måste man gå igenom alla de andra. Denna hustyp komma vi att återfinna i en annan av oss undersökt ruin. Den synes mig ej förut vara bekant från någon av de talrika ruiner, man beskrivit från Anderna. I byggnaden n:r 15 finnas invändigt ett par av de för incaruinerna så karaktäristiska nischerna.

Jag sade, att Incahuasi sannolikt varit en gränsfästning mot chiriguanoindianerna, med vilka incas utkämpade svåra strider.

Även spanjorerna fingo erfara, att chiriguanoindianerna ej voro så lätta att tas med. Jag har redan nämnt om den spanske vicekonungen Toledos misslyckade krigståg mot dem.

Ännu bevara chiriguanoindianerna traditionen om att ha kämpat med incas, d. v. s. quichuaindianerna, som de föraktligt kalla gamar, kara-kara eller tata, vilket sistnämnda ord på guarani betyder eld. Aymara, till vilka chiriguano förr även varit grannar, kalla de för tamamuca.

Mycket troligt är, att Incahuasi är identiskt med fästningen Cuzco-tuyo. Under incan Huayna Capac, som dog 1524, två år innan spanjorerna upptäckte incariket, föllo chiriguanoindianerna in i Charcas[1] och erövrade en incafästning, byggd till försvar mot dem. Huayna Capac sände

[1] Sarmiento. Geschichte des Inkareiches. sid. 109 (se litteraturf.)

en av sina hövdingar, Yasca, mot chiriguano. Denne lyckades att återerövra fästningen. När incariket sedan sammanstörtade vid spanjorernas erövring av landet, antar jag, att chiriguano åter erövrade Cuzco-tuyo eller att den övergavs av quichua.

Detta skulle förklara, att vi i Incahuasi funno talrika lerkärlsstycken med fingerintrycksornamentik,[1] vilket slag av ornamentik är mycket karaktäristiskt för chiriguano men ej för quichua (incas). Själva ha chiriguano säkert icke byggt Incahuasi, då de aldrig bygga av sten utan av mera lättförgängligt material.

Troligt är, att tidtals även fredlig förbindelse funnits mellan chiriguano och fjällens indianer. Detta gäller även andra stammar, som leva längre inåt Chaco. Dessa kulturinflytelser har jag framhållit i andra böcker och uppsatser.

Det var blott sex mil från Incahuasi, som jag år 1908 fann ett gravfält med musslor från Stilla havet, guld- och kopparföremål. Detta gravfält härrör troligen från chiriguanoindianernas förfäder. Musslorna och metallföremålen hade dessa indianer säkerligen fått från fjällen, kanske från Incahuasi. De kunna ha fått dem genom handel med fjällindianerna, ty handelsmän kunde även under lejd besöka fientliga stammar.[2]

Det arbete, vi här utfört vid Incahuasi, är ett led i mina mångåriga undersökningar på fjällkulturens gränsområden i Sydamerika, undersökningar, som visa utbredningen av denna kultur, dess inflytande på urskogens indianer och som kunna bidraga till att förstå, varför skilda indianstammar här nått så olika långt i utveckling.

Det är detta arbete, vi nu skola fortsätta under de närmaste månaderna. Vi måste finna större ruiner, lerkärl och gravar av typer, som man aldrig sett förut, forska och ha roligt. Det gäller bara att fundera ut den

[1] Ett lerkärl med sådan ornamentik är avbildat bild 13 d 2.

[2] Cieza de Leon. Segunda parte de la crónica del Peru. Madrid 1880, sid. 230. (Biblioteca Hispano-ultramarina).

rätta vägen. Kanske borde vi ha gått till S:a Elena. Det är inte så långt från Yumbia, där vi varit. Där finnes en oundersökt ruin. Stenarna i murarna lära vara mycket bättre sammanfogade än i Incahuasi. Någon av mina läsare vill kanske resa dit! Det är inte så långt. Är det inte lockande att vara den förste, som fotograferar och kartlägger en ruin av ett gammalt incapalats?

Bild 30. Murarna i skogen. Incahuasi.

FEMTE KAPITLET.

Till Valle Grande.

Från Incahuasi återvända vi till Caraparicito och fortsätta därifrån till en liten by, Lagunillas, där vi bliva vänligt mottagna av en gammal dam, fru P., ägarinna till Caraparicito. Hon bullar med största gästfrihet upp, vad huset förmår, och är mycket vänlig — tills jag olyckligtvis kommer att nämna, att vi äro protestanter.

»Då tro ni inte på Gud!» säger hon. »Hade jag vetat detta, hade jag aldrig bett er bo hos mig.» Det är en pinsam situation, som lyckligtvis klaras på så sätt, att byns kyrkoherde kommer på besök. När gumman ser, att han är mycket förekommande, lugnar hon sig.

Nästan hela befolkningen i Bolivia med undantag av de vilda indianerna är katolsk. Först för några år sedan infördes religionsfrihet och detta efter mycket häftigt motstånd från det klerikala partiet. Såsom i nästan alla katolska länder spelar religionen en mycket stor roll i partipolitiken. Kvinnorna äro naturligtvis så gott som alla fanatiska katoliker. Männen äro delade i klerikaler och liberaler. Av klerikalerna äro en del övertygade, en del tro ej själva men anse, att »folket behöver religion». Det är som hos oss. Sedan liberalerna kommit till makten, ha de också börjat inse religionens »samhällsbevarande nytta».

I folkets tankeliv spelar Kristus en obetydlig roll i jämförelse med jungfru Maria, San Pedro, San Antonio

Bild 31. Interiör av chiriguanohydda. Yumbia.

och andra helgon. Varje by har sitt skyddshelgon, som firas med mässa och fylla. Flera av de stora kyrkliga högtiderna, särskilt påsken, firas på liknande sätt. Se vi på kartan, finna vi, att ett mycket stort antal av orterna äro uppkallade efter helgonen.

Fru Padilla hade aldrig hört annat än ont om protestanterna. Man hade lärt henne, att dessa voro nästan lika ogudaktiga som katolska kyrkans ärkefiender, frimurarna. Det var därför inte så underligt, att hon blev förskräckt, när hon erfor, att hon hade sådana människor i huset. För henne hade religionen med dess helgonmystik och dess fester varit, vad livet givit utöver hem, barn och skvaller.

En sådan där liten by är ett odrägligt näste, där livet rör sig omkring politik och förtal. Käringarna tissla och tassla, och småpåvarna bekämpa varandra, tävlande om makten. Inga nöjen finnas. Mycket dålig är förbindelsen med yttervärlden. Det är därför inte underligt, om man super. Det är jämte kärleksäventyr den enda möjlighet, som finnes till förströelse. Jag är övertygad om att jag, om jag måste leva hela mitt liv i en sådan där håla, också skulle supa. Skulle mestizerna här inte ha så obegripligt dåligt ölsinne, skulle man därför kunna ursäkta dem deras superi.

I Lagunillas träffar jag en gammal fransk soldat, vid namn Gallois, som varit med i Napoleon den tredjes mexikanska krig. Därifrån minnes han mycket väl den tappre svensken, general Ericson. Gallois har en liten handelsbod. En annan liten bod äges av en fru P., en ståtlig kvinna. Det är en fläkt av en ny tid, som kommit in med henne. Hon har flera små bodar på vitt skilda platser. Nu är hon på väg till en marknad i en liten stad, Sauces, till vilken folk från hela denna del av Bolivia kommer samman för att göra affärer och roa sig. Hon kommer från Valle Grande, där hon har sitt hem. Allt detta besvär gör hon sig för att kunna uppfostra sina söner. Den ena studerar i Berlin till läkare, den andre är

i en handelsskola i Hamburg. Medan fru P. är ute och rider på de usla, farliga stigarna över fjällen, stannar hennes man, doktor P., snällt hemma och sköter hemmet och de små barnen.

De unga damerna i byn äro ytterst intresserade av min hustru eller, rättare sagt, av hennes kläder. Man kopierar »sista modet» kantänka, d. v. s. när hon inte är nog okvinnlig att uppträda i riddräkt. I alla dessa små byar gör man krampaktiga försök att vara elegant. Detta gäller ej bara damerna utan ännu mer herrarna.

När man kommer in i ett bättre hus, ser man ytterst få möbler, golvet är den tilltrampade jorden. Prydnaderna äro några fula porslinsvaser med pappersblommor i samt någon eller några rikt utstyrda helgonbilder. På väggarna hänga reklamskyltar för tyska firmor, med vackra, ljushåriga flickor på. Herrarna, som äro korrekt stadsklädda, le medlidsamt åt mig, som går i khakifärgade kläder, lindade ben och stanleyhjälm och ser litet sluskig ut.

För vårt anseendes skull är det bra, att vi äro så väl beridna. Min hustru rider en utmärkt vacker mulåsna, som en av mina engelska vänner i Argentina skaffat henne. Jag rider också ett bra djur. Mest beundrad är Toy. Hela byn vill se honom. När han går på gatan, uppvaktas han av byns alla ungar och hundar. Ingen av de senare kan mäta sig med honom i storlek. I hela Bolivia har Toy ej mött en hund, som kunnat ge honom stryk.

Från Lagunillas ämna vi rida till Cochabamba. Jag väljer med mycken tvekan vägen över Masicuri till Valle Grande, egentligen därför, att det är en väg, som ingen forskningsresande gått förut. Vägen över Las Piedras hade kanske varit intressantare. Där finnas hällmålningar.

Vi följa en liten flod, Rio Nyákahuasu. Det är en väg, som man blott kan rida under torrtiden, och även då kan det vara ganska riskabelt, då mulåsnorna sjunka

Bild 32. Från stranden av Rio Grande. Olga Nordenskiöld och Toy.

ned i den fina flodsanden, så att man har svårt att få upp dem igen. Landet är nästan obebott, och man måste om nätterna ta sig i akt för jaguarerna. En natt skrämmer en dylik våra mulåsnor, som rusa i väg, och det är inte lätt att samla ihop dem igen. Natten efter denna, en härlig månskensnatt, upprepas detsamma. Mulåsnorna rusa i väg utåt flodstranden. Jag springer ut ur myggnätet, får tag i min mauser och smyger utefter flodstranden i hopp att få se jaguaren. Något rör sig i buskarna i skogskanten. Två kulor skickar jag dit för att skrämma jaguaren, så att den ej skall komma tillbaka.

Följande morgon går jag för att se, var den gått fram. Då ser jag, att det har varit jaguarer på två ben, som ämnat stjäla våra mulåsnor. Det gjorde dem riktigt gott att höra mauserkulorna vissla om öronen. Vi få sedan veta, att medlemmar av ett band av boskapstjuvar, som blivit upptäckt i Valle Grandetrakten, rymt den här stigen, där sällan någon går fram.

Vi gå över Rio Grande, en flod, som vi i slutet av resan långt härifrån åter skola göra bekantskap med. När man rider utmed denna flod, undrar man över orsaken till att trakten är så gott som fullständigt obebodd. En tillfälligt bebodd hydda är allt, vi se här. Intill denna slå vi läger. Berg har feber, och även jag är sjuk. Min hustru och vägvisaren, en mestiz från Lagunillas, sköta både mulåsnor och matlagning.

Vegetationen är här mycket rik, skogen är yppig, tät och storstammig. Flodstränderna äro kantade av de för nordöstra Bolivias slättland så karaktäristiska, stora, vackra, solfjädersformade pilgräsen.[1] Nederbörden är här mycket större än söder om Lagunillas. Människorna vilja likväl inte bo här av fruktan för malarian. De, som lockats av fruktbarheten att slå sig ned i Rio Grandedalen, ha aldrig härdat ut någon längre tid. Knotten, de s. k. marihui, som husera på dagarna, göra livet

[1] Gynerium.

outhärdligt. Ingenting tyder på att dessa trakter någonsin ha haft någon större befolkning.

Vi fortsätta till Masicuridalen. Första aftonen komma, sedan det mörknat, två misstänkta individer och slå sig ned ett stycke från vårt läger. De göra ej upp eld och

Bild 33. Doktor Bravos estancia i Masicuridalen. Mulåsnorna lastas och sadlas för uppbrott. Taket på hyddan är av urpressade sockerrör.

vilja tydligen inte visa, vilka de äro. Det är så mörkt, att vi inte kunna se deras ansikten. Jag går fram till dem och frågar, vart de ämna sig. De säga, att de ämna föra ett brev till en person i Muyupampa, vilket är lögn, ty detta är inte vägen dit, och så rider den ene ett sto med fölunge, vilket säkert aldrig ett postbud gör.

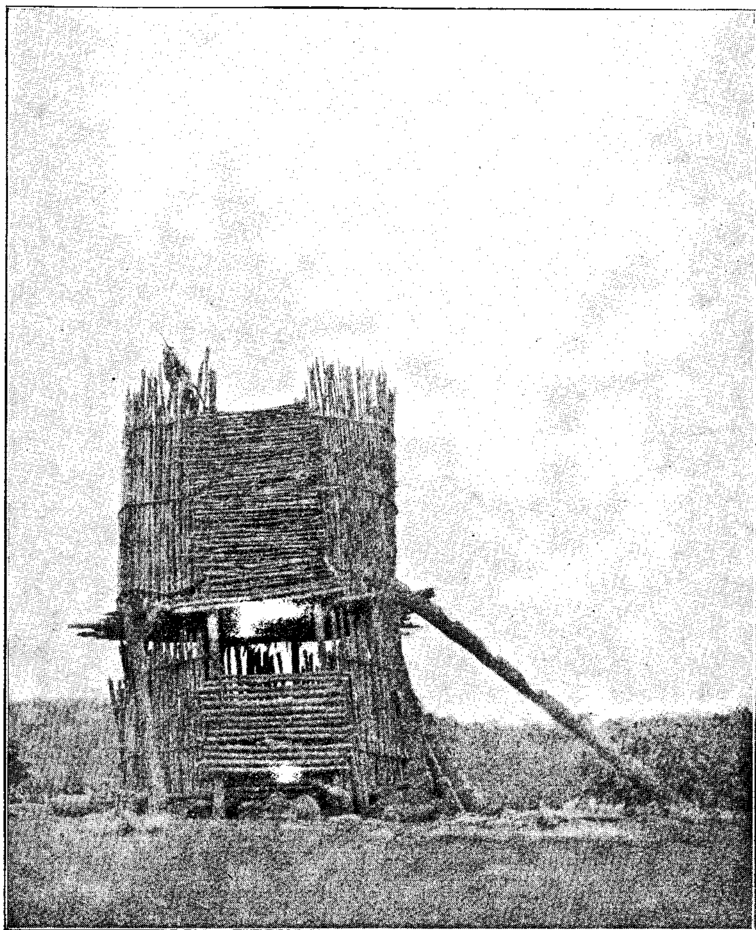

Bild 34. Majslada. Masicuridalen.

Plötsligt sätter jag ljuset från min elektriska lampa i ögonen på den ene, som håller på att ramla baklänges. Det är ingen trevlig typ. Han tycker bestämt inte heller, att jag är trevlig. Därefter vänder jag mig om och går tillbaka till vårt läger, där jag säger åt Berg att akta mulåsnorna. På natten försvinna de bägge typerna, som även höra till det sprängda rövarbandet. Toy håller vakt över dem, tills de äro i väg. Helt tysta sadla de och

smyga sig bort. Toy ger till en morrning. Han skäller ej, han bits, när det behöves. Däremot lyckas de smyga sig tätt förbi en hydda i närheten, utan att ett helt band av hundrackor, som vakta denna, märka något. Det är inte enda gången, Toy har varit bra att ha.

Vi rida uppför Masicuridalen. Där bo några få chiriguanoindianer samt talrika mestizfamiljer från Valle Grande. De senare odla huvudsakligen sockerrör och tillverka oraffinerat socker. De komma till Masicuridalen blott för några få månader av året för skörd och sådd. Det är deras sommarnöje eller rättare vårnöje, ty de komma hit mot slutet av torrtiden.

Överallt längs med Anderna ha quichuaindianerna, eller såsom här mestizbefolkningen från fjällen, odlingar i regnskogarna på Andernas östsluttningar, vilka de blott tidtals bebo. Detsamma har jag sett i Calileguabergen i Argentina och överallt i dalarna från Valle Grande till Cuzco i Peru.

De få chiriguano, som bo här, leva beroende av fjällbefolkningen. En chiriguanoindian såg jag här, som hade »puru-puru»[1]. Denna hudsjukdom är för övrigt fullständigt okänd inom hela chiriguanoområdet. Här kallas den »tina» och »azulejo». Den yttrar sig i pigmentlösa fläckar framför allt på händerna, armarna, fötterna, benen och i ansiktet men ibland även på hela kroppen. Dessa bliva så småningom blågrå. Sjukdomen är alldeles ofarlig.

Masicuridalen är den sydligaste punkt, där jag sett puru-puru. Det är tydligt, att denna sjukdom blott förekommer i regnskogarna längs med Anderna. Hos följande stammar har jag allmänt iakttagit den, yuracáre, chimane, mosetene, chāma, tambopata-guarayo, atsahuaca och yamiaca. Även mestizer och vita, som födas i regnskogarna på Anderna, kunna få puru-puru. Däremot synas personer, som bosätta sig där som äldre, ej få den.

Vägen från Masicuri upp till Valle Grande är utom-

[1] Detta är det namn, som sjukdomen har i Nordväst-Brasilien, varifrån den blivit närmare beskriven av Koch-Grünberg. Zwei Jahre unter den Indianern. Berlin 1909—1910.

ordentligt vacker. När man kommer som vi från kaktusskog, torrskog och brännande sol, då blir man glad, när man kommer till den skuggiga regnskogen med trädormbunkar, lianer och yppig grönska. Det är vår, här i regnskogen, ingen vår med leende små blå, gula och vita blommor bland markens löv och kvistar. På marken äro sällan några blommor i urskogen. Praktfulla orchidéer hänga gröngula och rödvioletta i stora klasar ned från murknande trädstammar, på vilka ormbunkar och små kaktéer trängas om utrymmet. De äro vårbud. Ännu mer än de vittnar grönskans oerhörda yppighet och friskhet om att det är vår i urskogen. Där finnas otaliga nyanser av grönt. Saknar man blomsterprakten från en nordisk skogsbacke, kan man i stället fröjda ögat åt urskogsväxternas underbara bladskönhet.

Det högre djurlivet är här mycket fattigt. Det enda, jag skjuter i denna skog, är en gråbrun apa. »Varför skjuter herrn san Martin?» säger min vägvisare. Det är hans skyddshelgon, ty han heter Martin.

Uppe på berget ovanför urskogen ligga resterna av en indiansk befästning (bild 35). Den består av en yttre och en inre försvarslinje. Denna har troligen blivit byggd av fjällindianerna till försvar mot chiriguano.

Högst uppe på bergen växer i dalarna en underlig skog. De mariga trädstammarna äro alldeles övervuxna. Från varje gren, varje kvist hänga långa tofsar av lavliknande växter.[1] Molnen, som komma nedifrån de fuktvarma dalarna, fastna här på bergskammarna. I denna mossbevuxna skog är det nästan alltid duggregn eller dimma. Det är den sovande skogen, sagans tysta skog, där nästan aldrig en fågel flyger fram, där ingen apa kastar sig emellan trädtopparna, där ingen fjäril fladdrar, där ingen syrsa sjunger.

Längre upp komma ej molnen, och när vi närma oss Valle Grande, är landskapet helt annorlunda, trädfattigt och torrt. I regnskogen där bodde få eller inga män-

[1] Tillandsia usneoides.

niskor, här uppe på de torra högslätterna är landet ganska tätt, stundom mycket tätt bebott.

Valle Grande är en liten trevlig stad, så oändligt mycket mera pittoresk än moderna sydamerikanska städer. Det är gammalspansk stämning i Valle Grande, grant målade hus, trånga, krokiga, stenlagda gator och flickor i granna kläder.

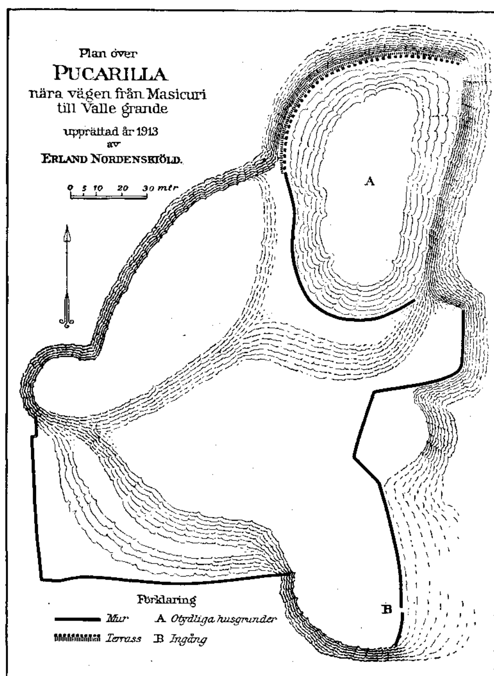

Bild 35.

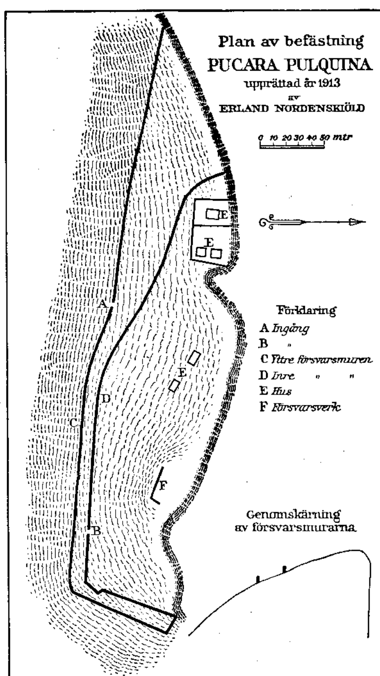

Bild 36.

Gästfriheten är storartad. Valle Grandeborna tillhöra den typ av sydamerikaner, som jag tycker om, en typ, som försvinner, där det moderna europeiska inflytandet är för stort. Dessa människor sakna visst icke kultur. I flera hem, särskilt hos doktor Rocha, en bildad man, som representerat Valle Grande i den bolivianska kongressen, finnes mycket böcker.

I de bättre hemmen ser man nästan alltid ett piano.

Det är här höjden av lyx, då detta måste föras på mulåsne- eller människorygg över 65 leguas, innan det kommer hit. Liksom i min barndom hemma i Sverige skola alla bättre flickor i Valle Grande spela piano — och ännu har man inte kommit så långt, att blott de musikaliska göra musik.

De förmögnas hem i Valle Grande äro icke smakfullt inredda. Man tycker alltför mycket om pappersblommor, granna porslinsvaser och förgyllningar, för att det skulle vara trevligt. Man märker, att hemmet icke är inrett så, för att de, som bo där, skola trivas där, utan för att lysa och imponera på grannarna. En egendomlig förkärlek har man i hemmen för granna spottlådor — i en »salong» räknade jag nitton. Så många voro de ej i åttiotalets Sverige, som för övrigt skulle känt sig hemmastatt i Valle Grande.

En kväll för doktor Rocha oss omkring på visiter. Vi besöka nio hem. På åtta ställen frågar man min hustru, om hon spelar piano, och när hon nekar, sätter dottern eller frun sig och spelar.

Jag frågar alla mina nya bekantskaper efter ruiner, hällristningar o. d. i omgivningarna. I Valle Grandes närmaste grannskap får jag ej reda på något av intresse. Doktor Rocha råder mig att besöka Saipinadalen. Han har också hört berättas, att ej långt från Pocona finnes en ruinstad, som aldrig blivit närmare undersökt. Man berättar mig även om grottor med mumier o. d., som skola finnas vid Moromoro. Dessa hade jag redan 1909 hört talas om. Man sade då, att en av dessa mumier hade sålts till Nordamerika för »en million».

Efter någon tvekan besluta vi oss för Saipinadalen och för ruinstaden, isynnerhet som vi även ha reda på andra arkeologiska märkvärdigheter åt samma håll. Dessutom gäller det att göra undan arkeologien här, innan regntiden börjar. Senast i början av oktober måste vi vara i Cochabamba.

I Valle Grande hade jag ett ofarligt men högst obe-

hagligt äventyr. En dag, när jag ser efter mina mulåsnor, rusar en liten hund på mig och biter mig i benet. Det blev bara ett litet hål i vaden, som jag inte skulle ha fäst mig vid, om inte en person, som stod bredvid mig, hade haft vänligheten att säga: »Den där hunden har rabies.» Hunden var frisk, men upplysningen kunde inte undgå att göra intryck på mig, då rabies förekommer i Bolivia. Mannen borde haft stryk.

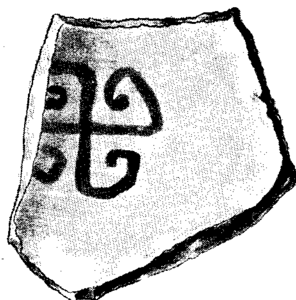

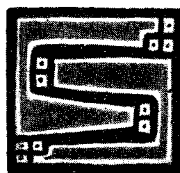
Bild 37. 1/1. Krukskärva med hakkors, svastika, funnet på en boplats nära Pulquina (se sid 96).

Bild 38. $^1/_3$. Ornament på lerkärl från Perereta. Mizquedalen.

SJÄTTE KAPITLET.

Bland minnen från förincaisk tid.

Sedan vi fått en vägvisare, lämna vi Valle Grande och rida till en liten by, Trigal, där vi tack vare otaliga loppor tillbringa en sömnlös natt. Det är likväl byns bästa hus, vi gästa. Överallt i hyddorna här svärmar det av denna ohyra. Därtill kommer även vägglöss, vinchucas[1] och vanliga klädlöss. När vi kunna, ligga vi därför alltid ett stycke ifrån bebodda platser. Detta är likväl ofta så gott som omöjligt, då vi i första rummet måste tänka på föda åt våra mulåsnor. Åt dem finnes absolut ingenting ute i marken, där den av solen förbrända jorden är alldeles bar och gråbrun eller bevuxen med kaktéer. I gårdarna kunna vi däremot få köpa korn- och majshalm åt dem. Här är det dyrare att föda mulåsnorna än oss själva.

I Lagunillas hade jag hört talas om att ej långt från Trigal finnes ett berg, som heter La Copa, och att på dess topp finnas grottor och i dem dödskallar och krukor. Det är detta spår, vi nu följa. I en liten hydda, rik på loppor och sandloppor, vid La Copas fot, i en dal kallad Holguin,

[1] Reduvius?

två leguas från Trigal slå vi upp vårt läger. Sedan gäller det som vanligt att göra bekantskaper.

Trakten är tätt bebodd av en uteslutande spansktalande befolkning, som i stället för att emigrera till de väldiga områden, som finnas obebodda öster om Anderna, delat jorden i små stycken på ett par tunnland, som sparsamt föda dem. Invånarna här ha sannolikt ganska rent spanskt blod. De se ut som spanjorer och inte som indianer. Jag känner inte Spanien, men jag tror, att en spanjor skulle känna sig hemmastadd här.

Ingen vill först visa mig till grottorna på La Copa. Pengar göra här, trots att vi äro i rikt bebodda trakter, mycket liten effekt. Däremot är man, lustigt nog, mycket intresserad av mina bytesvaror. Vem kunde ana, att billiga, små speglar, visselpipor och pennknivar o. d. skulle här bland denna spansktalande befolkning vara så begärliga. Det är för barnens skull. När t. ex. Pedro fått en visselpipa, lämna Carlos, Juan, Adrian och alla de andra mamma och pappa ingen ro, och tack vare ungarnas tjut får jag reda på ett par gamla boplatser och en gravgrotta. I stugorna plockar man fram stenyxor och annat, som man hittat i odlingarna, för att för dem byta sig till leksaker åt barnen. Det är inledningen till en serie av värdefulla arkeologiska upptäckter inom ett förut arkeologiskt fullkomligt outforskat område.

En dag berättar mig en gubbe, att han för tjugu år sedan sett i en grotta 40 hela krukor, och så släpar han i väg med Berg och mig under en brännande sol längs med de obehagligaste avgrunder upp på ett högt berg, bevuxet med torrt, halt gräs. När vi komma dit, finna vi, att grottan blivit plundrad. Det är att klättra ned i dalen för att rida till lägret igen. På vägen blir jag underrättad om att en man i en hydda har gamla krukor. Vi rida dit, och jag frågar efter krukorna. Han svarar, att han inga har, men jag misstänker, att detta inte är sant, stiger av min mulåsna och frågar honom, hur han mår och hur barnen må, om skörden och om allt

möjligt annat. Efter en stund frågar jag åter efter krukorna. Han säger, att jag skall få se dem men han säljer dem inte, ty han har gett dem åt sina barn. En av kvinnorna hämtar en vacker kruka i form av en pumpa på tre fötter (bild 42). Jag frågar efter flera, och efter mycket om och men komma även de andra fyra fram. Sedan ställer hon bort krukorna. Åter ber jag att få

Bild 39. 1/2. Krukskärvor funna i Holguin.

köpa dem. Jag bjuder några bolivianer, men mannen är obeveklig. Den lurifaxen ser nog, att jag är snål på dem. Jag tar avsked, stiger till häst och rider min väg. När jag ridit ett stycke, ropar han efter mig, att jag skall få dem för fem bolivianer stycket. Långsamt vänder jag tillbaka, och utan att sitta av börjar jag åter att underhandla med honom. Jag prutar, men mannen står på sig, och till slut betalar jag nästan detta pris, på så sätt fördärvande hela marknaden för antikviteter i den

dalen. Den mannen var en riktig affärsman. Han var tydligen ingen indian.

I ett par hyddor bjuder man ut åt mig »örnar». Det är brachiopoder. En dag kommer en gosse och säger, att han vet en plats, där det finnes föremål från incas, som se ut som mynt. Sedan vi kommit överens om att priset på »guldgruvan» är en kniv, för han mig dit. Mynten befinnas vara korallstammar. Tillsammans med dem finna vi även en del andra fossil, bryozoer, en trilobit o. s. v.

I närheten av vårt läger är en boplats, där vattnet under regntiden sköljt ut ur jorden en del småsaker, mest krukskärvor (bild 39). Där släpper jag lös några småpojkar. För varje hel sak, de finna, få de en liten belöning. Bland annat hitta de flera helt små stenyxor. Dessa ha troligen varit leksaker, tappade av de pojkar, som för århundraden sedan lekte här. Nu hittas de av andra pojkar, som få leksaker för dem.

Mycket svårt är det att föda mulåsnorna. Den kornhalm, de få, är dyr och otillräcklig. Därför lämna vi Holguin och fortsätta till Pulquina, tyvärr tagande med oss en hel del av lopporna i Holguin.

Jag har hört talas om att i en hydda vid vägen finnes en egendomlig mortelstöt av sten. Vi stanna där och börja underhandlingar. Ägaren till stenen är ej hemma, utan i hyddan finnas bara ett par yngre kvinnor. Syndigt nog fresta vi dem med granna band och fina ringar. Tack vare kvinnans svaghet för att vara elegant få vi mortelstöten. De sköna damerna få väl sedan göra upp med ägaren.

I Pulquina bor en fin, gammal herre, don Froilan Arana, som där byggt sig ett jämförelsevis bekvämt hus, vilket vi gästade, generade över alla de loppor, vi och framför allt Toy ha med oss. Señor Arana visar oss den största gästfrihet. Mindre vänligt ser han på våra mulåsnor, ty här är det mycket ont om foder. På allt sätt söker han att befrämja vårt arbete. Han kallar

på dem av sitt folk, som känna trakten, och förhör dem om ruiner, hällmålningar och boplatser. Vi börja vårt arbete med att kartlägga en fästning (»pucara») av en typ, som lär vara mycket vanlig i dessa trakter (bild 36).

De gamla indianska boplatserna här synas ej ha varit befästa, utan man har i varje trakt haft en plats, dit befolkningen under krigstid kunde söka sin tillflykt. Detta har alltid varit en bergstopp, som var lätt att försvara på grund av sin otillgänglighet. De naturliga försvarsverk, som erbjödos av branta och svårtillgängliga klippor,

Bild 40. 1/2. Krukskärva funnen i en gravgrotta. Peres.

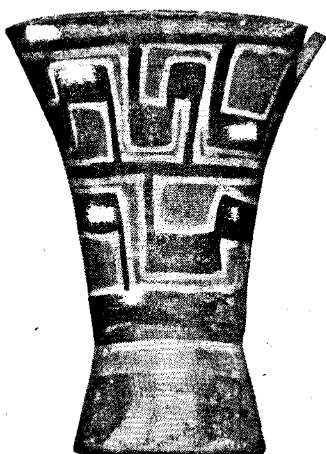

Bild 41. C. 1/2. Bägare. Peres.

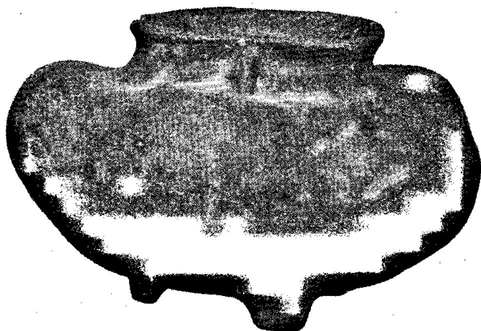

Bild 42. C. 1/2. Lerkärl. Holguin.

har man förstärkt med stenmurar. Dessa ha sannolikt aldrig varit högre än ett par meter. De böra likväl ha varit ett ganska gott skydd mot pilar och slungstenar. Murarna äro ej välbyggda, närmast kunna de jämföras med stora stengärdesgårdar.

Här i boken äro återgivna planskisser av tvenne sådana befästningar eller »pucara»[1], som de kallas (bild 35, 36). Vi se, att på bägge platserna har man haft två försvarslinjer. När man förlorat en »skyttelinje», har man kunnat draga sig tillbaka till en annan. Hyddorna inom fästningarna voro helt få, och i dessa ha blott ett fåtal av försvararna kunnat finna plats.

En längre belägring ha dessa fästningar ej kunnat uthärda, då källor eller andra vattendrag ej finnas innanför murarna. För några dagar kan man ha haft vatten med sig i krukor och kalebasser.

Dessa fästningar äro de enda byggnader, man här haft av sten. Boningshusen, som ibland, kanske alltid, voro fyrkantiga, ha varit av något lättförgängligt material.

Nära Pulquina undersöka vi under en överskjutande klippa en hällmålning, som till stor del är utplånad. Den är därför ej av något större intresse. Ej så långt från denna finna vi en stor boplats. Störtregnen under regntiden ha här sköljt ut krukskärvorna ur sopbackarna. Hyddorna ha legat på en kulle, som varit terrasserad, samt på slätten nedanför denna.

Vi finna stycken av utmärkt vackra, polycroma lerkärl, som visa, att här bott en högt stående indianstam. Inom boplatsen finna vi även några omålade urnor, i vilka späda barn varit begravda. Urnorna härröra antagligen ej från samma folk som den vackra keramiken, utan från en stam, som tillverkat enkla lerkärl med ristade ornament.

Bland krukskärvorna märkes en med ett hakkors (bild 37) samt en, som är av ett kärl med ihåliga fötter (bild 54), i vilka man har haft lerkulor inlagda, så att kärlet tjänstgjort som skramla. Det är samma idé, som

[1] Betyder fästning såväl på quichua som på aymara.

vi lärde känna från gravskålarna vid Tarupayu, fastän kulorna i dessa lågo i den ihåliga kanten.

Från Pulquina rida vi till Saipina. Vägen går här genom hög kaktusskog, ogästvänlig och fantastisk. Imponerande äro de stora caraparikaktéerna[1], som nu ha mogna frukter. Dessa äro gröna och skära till färgen, besatta med fina borst, som man noga bör akta sig för,

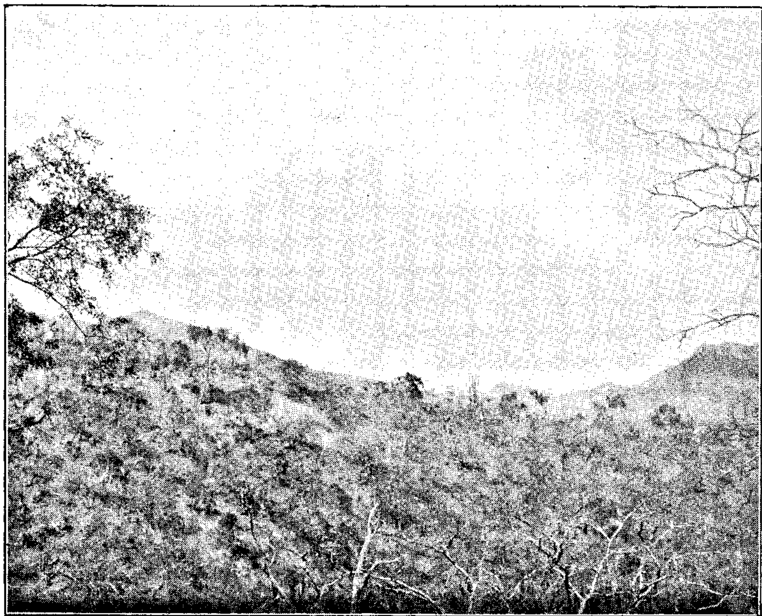

Bild 43. Från Batanes.

när man äter frukterna. Inuti se de närmast ut som krusbär. Smaken påminner om jordgubbar men är något äcklig.

Under torrtiden, då boskapen har ytterst litet annat att äta, söka de ivrigt reda på dessa frukter. I kaktusskogen ser man inga andra djur än små flockar av gråbruna duvor och en eller annan gam. I de torra löven på den förbrända marken kila små, kvicka, gröna och

[1] Cereus sp.

rödaktiga ödlor. Om dem säga chiriguanoindianerna, att den, som med blotta handen fångar en sådan ödla levande, får tur hos flickor.

Kaktusskogen är inte tät, men det är likväl inte lätt att ta sig fram där, ty alla växter ha taggar. Av dessa ha ett slags kaktustaggar rykte om sig att vara giftiga.

I Saipina äro två brännvinsbrännerier. Det ena äges av en utomordentligt gästfri man, don Juan Cespedes, som bor där med sin fagra dotter. Hon är det enda överlevande av hans nio barn. De andra ha dukat under för malaria, vilken sjukdom här uppträder mycket elakartad.

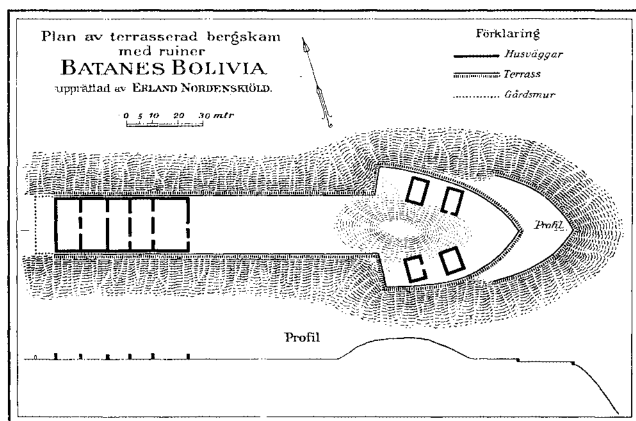

Bild 44.

Saipinadalen är fruktbar. Där man lyckats leda Saipinaflodens vatten in på fälten, växa sockerrören helt frodiga. Under regntiden tar floden någon gång, när den svämmar över, med sig stora stycken av dessa sockerfält. Det är ingen ordning med regnet i tropikerna, endera kommer det ingenting eller alldeles för mycket. Så är det nästan överallt i Bolivia.

Vid den ena av spritfabrikerna i Saipina slå vi oss ned för en tid. Det är inte så mycket för vår skull som för våra mulåsnors, som kunna få avfall från brännvinsbränneriet. De behöva få äta sig mätta.

Saipinadalen är högst intressant. Vår första exkur-

sion göra vi till en grotta med delvis väl bibehållna hällmålningar. Vi se dem återgivna här (bild 46—48). De äro målade med tegelröd färg. Alldeles omöjligt är det ej, att de äro eftercolumbiska, ty mannen i lådan (bild 46) återger kanske ett helgon med sin gloria. Ovanför ormen har man målat ett stycke av en kvinnokropp, med starkt utsvängda höfter (bild 60). Kanske har tecknaren tänkt på syndafallet.

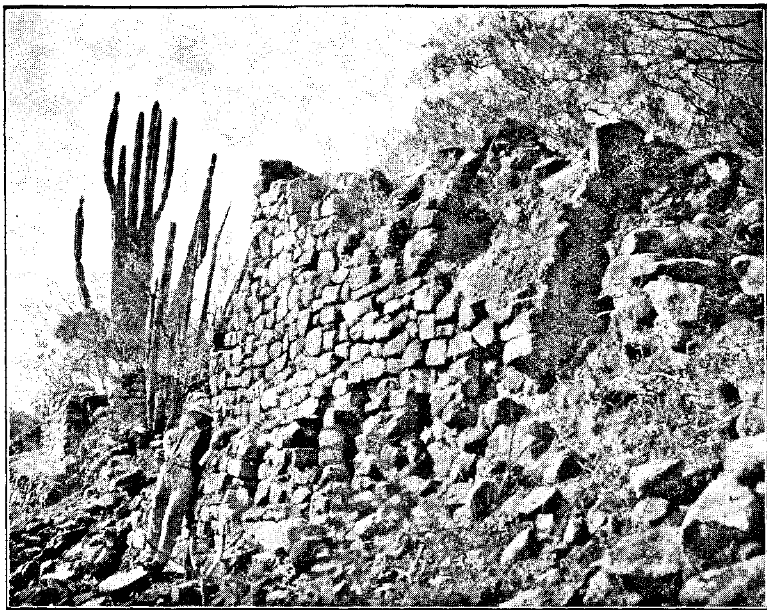

Bild 45. Ett stycke av yttermuren i den förnämsta ruinen. Batanes (bild 44).

Sedan undersöka vi flera boplatser, där vi göra en del fynd. Man berättar oss, att nedåt Saipinafloden finnas stora ruiner vid en plats, kallad Batanes. Vi rida dit på en liten usel stig, där det är svårt att komma fram, medtagande litet majs åt djuren. Vi finna betydande ruiner, framför allt av stora terrasseringsarbeten. Av den förnämsta ruinen gör jag en liten plankarta (bild 44). Det är en större byggnad, som ligger på ett berg, som man terrasserat. Vi se, huru byggnaden är avdelad liksom

Bild 46. Hällmålning. Saipina.

Bild 47. Hällmålning. Saipina. Fortsättning från bild 46.

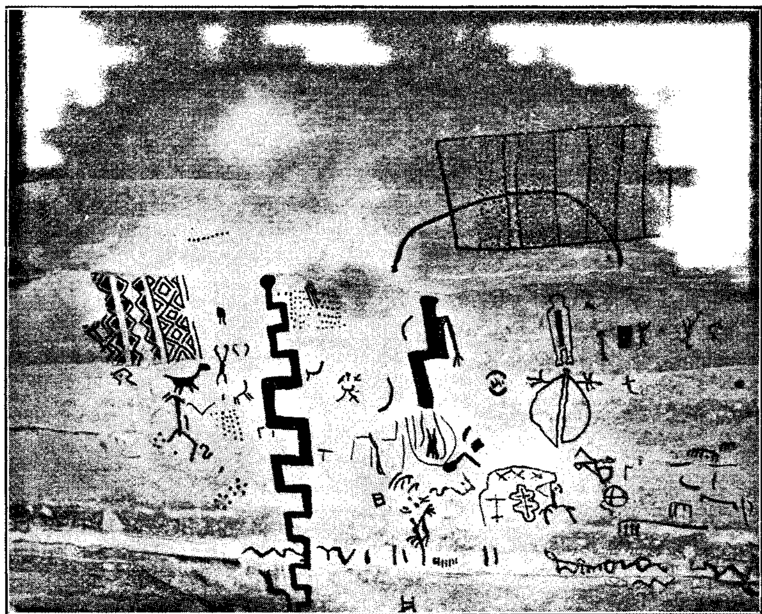

Bild 48. Hällmålning. Saipina. Fortsättning från bild 47.

husen i Incahuasi i flera rum, så att man för att komma till det innersta rummet måste passera genom alla de andra.

Sedan vi gjort denna karta, måste vi vända, ty det är omöjligt att finna ett enda grässtrå åt djuren, och vi kunna ej gärna föda dem på torra löv och majs, när vi veta, att vi ännu skola rida flera hundra leguas med dem.

Så vända vi tillbaka, lämnande Batanes vidare undersökning åt andra forskare.

I Saipinadalen finna vi även en liten grotta med hällristningar, av vilka jag här lämnar en avbildning. (Bild 50). Tätt intill grottan är marken beströdd med krukskärvor.

Saipinadalen är ett enda stort kulturlager. Vart man rider längs med floden, finner man, att dalen fordom varit mycket bebodd. Överallt har vattnet sköljt fram kruk-

skärvor, av vilka många äro av intresse genom sin högt utvecklade ornamentik.

Liksom vid La Copa kan man här urskilja tvenne slag av boplatser med alldeles olika keramik. De härröra antagligen från skilda folk och ej från samma folk under olika tider. Det ena slaget av keramik har haft ristade

Bild 49. Olga Nordenskiöld målar hällristningarna vid Saipina med slammad krita, för att de lättare skola kunna fotograferas.

Bild 50. Grotta med hällristningar. Saipina.

A. 1/2. Perereta.

B. 1/2. Quinales.

Bild 51. Lerkärl från Mizquedalen.

(bild 39), det andra vackert målade, ibland polycroma ornament.

På ett ställe finna vi på en boplats ett par gravurnor, innehållande rester av barnskelett. Av intresse är, att vi kunna fastställa, att dessa härröra från det folket, som haft lerkärl med enkla, ristade ornament.

Med Saipina som utgångspunkt göra vi en exkursion uppför Chilondalen, som även är rik på gamla boplatser. Därefter fortsätta vi uppför Mizquedalen till Peres. Där klättra vi under brännande sol upp till en otillgängligt belägen gravgrotta, där vi finna skelettdelar och stycken av utmärkt vackra lerkärl. Dessa äro av den polycroma typen. De, som haft denna keramik, ha tydligen satt in sina döda i grottor. Små tygfragment, som vi finna, visa, att dessa indianer även haft vackra vävnader.

Sedan fortsätta vi till Perereta, där vi undersöka en stor boplats och göra vackra fynd av flera hela lerkärl och otaliga krukskärvor, av vilka många äro vackert målade. I Perereta hade man under den spanska kolonialtiden mycket stora vinodlingar. Nu finnas där blott några få usla hyddor och inte en enda vinstock.

Jag har nu riktigt tröttat ut dem av Eder, som ej äro speciellt intresserade av amerikansk arkeologi.

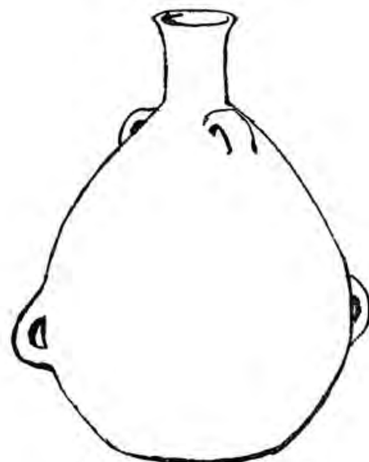
Ni ska inte tro, att det ej är poesi i detta sökande efter gamla minnen från den tid, då den vite mannen inte ännu hade trampat Amerikas jord. Det är skattsökeriets poesi. Det är min älsklingspoesi. Det är det roligaste, jag vet. — Tänk, så dum och opraktisk kan en människa vara!

Jag skulle vilja, att ni vore med nu, då vi upptäckt den fina boplatsen vid Perereta.

Vi ha slagit läger under en akacia på en liten slätt, där väldiga pelarkaktéer giva landskapet dess karaktär. Där ha vi satt upp vårt lilla gröna tält och samlat ihop ved till lägerelden. Min hustru sköter hushållet, och det vankas fin middag i dag. Stekta, feta duvor med äggröra och sötpotatismos.

A. $^1/_3$. Skål från Perereta.

C. Lerkärl från Perereta.

B. $^1/_6$. Lerkärl från Perereta.

C1. $^1/_5$. Ornamentet på C.

Bild 52. Ornament på lerkärl från Mizquedalen.

Berg och vår vägvisare Adrian komma med mulåsnorna, som de fört till vattning. Toy tittar med ena ögat efter dem. »När människorna äro vakna, är det inte så fjäskigt med vakten,» tänker han.

Så äta vi vår goda middag. Sedan kommer kaffe och cigarretter. Vi ha haft en arbetsam men intressant dag. Berg och jag ha under många timmar under den mest brännande sol rotat i en indiansk sopbacke. Det var på en sluttning, där det nästan bara växer kaktéer, och dessa

A. *A*2. *B.*

Bild 53. *A.* 1/2. Krukskärva, funnen i gravgrottan vid Peres. *A*2. 1/5, visar formen av *A*. *B.* Lerkärl från Perereta.

ge ingen skugga. Jag har likväl all anledning att vara nöjd med vårt utbyte.

Framför mig ligga hela högar av krukskärvor och några skålar och krukor. Jag kan aldrig tröttna att se på dem. Här måste en gång ha levat ett folk av konstnärer, och nu veta vi icke mer om dem, än vad dessa skärvor och lerkärl kunna berätta oss. Av deras form, av deras ornament måste vi söka få reda på något av deras historia. Där är en bägare. Den formen känner jag igen från Tiahuanaco, den märkligaste av alla ruiner, man funnit i Sydamerika. Tiahuanaco ligger, som vi veta, högt uppe på Anderna nära Lago Titicacas strand och

var efter allt att döma huvudstaden i ett välde eller en kultur, som här på Anderna föregått incas. Ornamenten på lerkärlen framför mig påminna även mycket om dem från Tiahuanaco. Skulle jag ha rester av denna förincaiska kultur framför mig?

Hur underliga äro ej ornamenten på mina lerkärl! Det är i regel inte enkla liniära ornament, såsom man

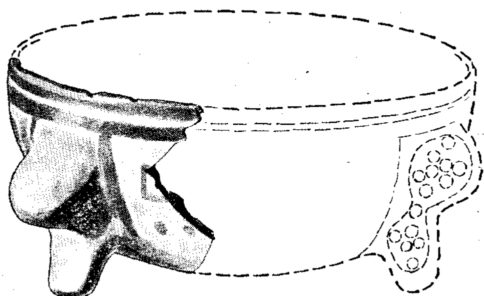

Bild 54. 1/2. Krukskärva. Perereta.
Fötterna, som äro ihåliga, äro fyllda med lerkulor.

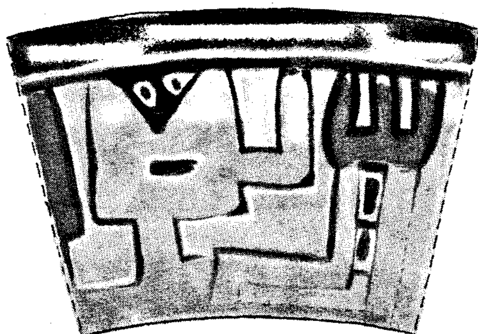

Bild 55. 1/2. Krukskärva. Perereta.

t. ex. finner på chiriguanoindianernas lerkärl. Man ser ej heller några realistiskt målade djur och människofigurer. Ju mer man ser på krukorna, ju flera huvuden och ögon ser man.

Min hustru kommer fram till mig för att titta på våra fynd. Det är ändock bra roligt att ha någon att visa dem för, och allra roligast är det, när man är nog

lycklig att här långt borta kunna visa sina skatter för sin egen hustru. »Ser du de här kattorna? Det är bara huvuden och svansar, och i ändan på varje svans sitter också ett huvud (bild 53 B.). Ser du den där gubben? Han består av ett huvud och ett ben med tre tår (bild 55).

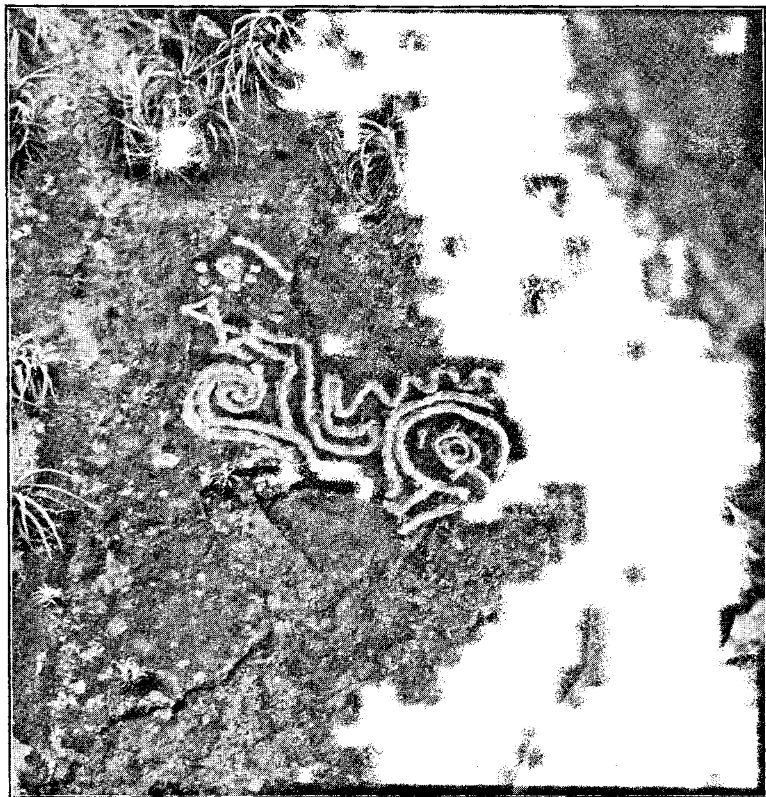

Bild 56. Hällristning. Pucara.

På samma kruka har man också målat ensamma ben. De här ha varit futurister!»

»Ja, det ser ut, som om de kopierat vävnader!» säger min hustru.

Det är troligt, att dessa stiliserade, sönderstyckade figurer kopierats på lerkärlen efter vävnader. Vilken

konstnärlig känsla måste ej dessa människor ha haft! De voro konstnärer indianerna i Rio Mizquedalen eller rättare kanske konstnärinnor, ty hos indianerna ligger nästan alltid konsten och framför allt keramiken i händerna på kvinnorna.

Jag kan tänka mig, hur det gick till, när man här för århundraden sedan samlades till festerna. Då serverades kanske majsölet i dessa rikt målade lerkärl. Liksom chiriguanskorna nu göra, tävlade troligen kvinnorna även då i att forma och måla de vackraste kärlen.

Från Perereta fortsätta vi till Pucara, där vi bl. a. fotografera en hällristning och en hällmålning. Ingen av dessa är vidare betydande. Målningen föreställer några ödlor (bild 61). Den är intressant därför, att den är målad på en otillgänglig klippa, till vilken man ej kunnat komma utan en hög stege. Den kan därför ej ha varit målad blott till tidsfördriv utan måste i ett eller annat avseende ha haft någon betydelse.[1] Därifrån rida vi till Totora.

*

Hemkommen till Sverige har jag närmare studerat våra fynd i Mizquedalen. Det råder intet tvivel om att den polycroma keramiken hör till Tiahuanacokulturen. Olikheter finnas visserligen mellan de lerkärl, vi funnit och dem, man funnit i de berömda ruinerna, men många lerkärl överensstämma fullständigt till form och ornamentik med dessa. (Se bild 58.) De kulturlager, vi funnit med Tiahuanacokeramik, äro mycket mäktiga och visa, att det folk, som haft denna kultur, länge levat här.

Tiahuanacokulturens bärare anses ha varit aymaraindianer. Några aymaratalande indianer bo ej numera i Mizquedalen. I Tunaribergen nära Cochabamba är ostgränsen för denna stam, som huvudsakligen bor omkring Lago Titicaca, där, som vi veta, även Tiahuanacoruinerna ligga.

[1] Jämför sid. 32.

Talrika ortnamn, såsom t. ex. sammansättningar av aymaraordet »choque», som betyder guld, och aymaraordet »marca», som betyder by, förekomma här betydligt öster om aymaraindianernas nuvarande utbredningsområde och vittna tydligt om denna stams forna stora utbredning här. I sitt arbete om aymaraspråket har redan Middendorf[1] framhållit, att ortnamn, som kunna härledas ur detta språk, ha en mycket större geografisk utbredning såväl i Bolivia som i Peru, än aymarafolket nu har. Detta bekräftas även av Uhle.[2] Författarna till ett geografiskt lexikon över departementet Cochabamba, vilka väl känna till såväl aymara- som quichuaspråket, framhålla även detta.[3]

Bild 57. $^1/_3$. Kruka från Perereta.

I flera arbeten, som tyvärr blivit alldeles för mycket citerade, ha de vansinnigaste saker blivit skrivna om Tiahuanacokulturen. Man tillskriver den en oerhört hög ålder (över 10,000 år). Anderna skulle då ej ha varit på långt när så höga som nu. Lago Titicaca skulle ha varit betydligt större. Naturligtvis ha kineserna även haft sin hand med i spelet.

Max Uhle[4] har gjort sig mödan att bevisa ihjäl alla dessa och många andra dumheter, som jag ej här kan referera. Bland annat har han visat, att Lago Titicacas vattenstånd varit ungefär detsamma under Tiahuanacokulturens tid som nu. Han har även visat, att denna kultur har utbrett sig ända till Perus kust, där den föregått incakulturen.[5]

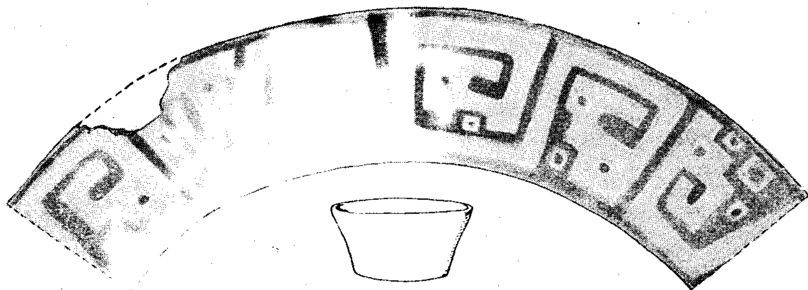
[1] Die Aymara-Sprache.

[2] Verh. d. Gesell. f. Erdkunde. Berlin 1894.

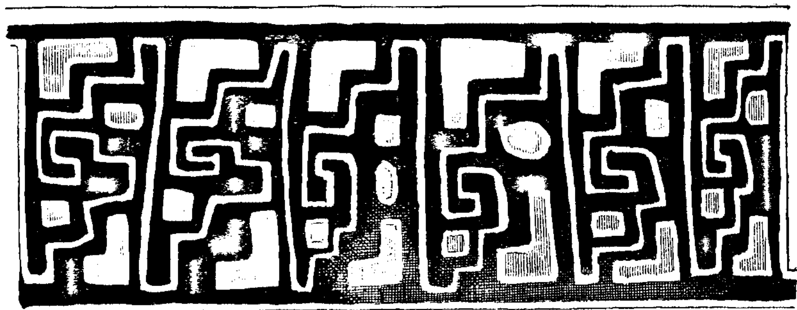
[3] Diccionario geográfico de la República de Bolivia. T. 2. Departamento de Cochabamba.

[4] Guia de los monumentos de Tiahuanacu por Posnansky. (Se vidare litteraturf.)

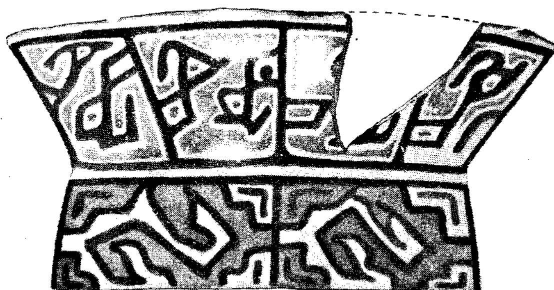
[5] Uhle: Pachacamac.

A.

C.

B.

Bild 58. *A, C.* Ornament på lerkärl. Mizquedalen.
A. 1/3. Skål från Quinales. *B.* 1/4. Bägare från Chullas. *C.* 1/3. Ornament på lerkärl från Tiahuanaco. Originalet i Museum für Völkerkunde, Berlin. Jämför *A* med *C.*

I det följande får jag tillfälle att tala om incas, d. v. s. quichuaindianernas erövring av de trakter, vi nu beresa. Denna har gjorts så sent som under 1400-talet. Dessa trakter hade då med all sannolikhet aymarabefolkning efter som aymaraortnamnen ännu leva kvar här. I hög

Bild 59. Don Froilan Arana och författaren. Frukostrast i en mestizhydda.

grad sannolikt är, att den keramik, vi här funnit, vilken mycket liknar keramiken från Tiahuanaco, härrör från dessa aymaraindianer. Mycket möjligt är, att aymarakulturen var förfallen, när incas erövrade dessa trakter. Orsaken till detta var troligen de krigiska chiriguanoindianernas erövringståg. Det var mot dessa indianer, incas

byggde fästningar, av vilka vi i nästa kapitel skola göra bekantskap med en, som varit mycket betydande.

Jag har berättat, att vi i Mizquedalen även funnit boplatser från ett folk, som icke målat lerkärlen utan prytt dem med enkla, inristade ornament. Detta har troligen ej varit samma folk, som det, som haft de polycromt målade kärlen. Att döma av keramiken har denna stam stått på en betydligt lägre kulturståndpunkt än aymara- och quichuaindianerna. Kulturellt synas de mig ha hört närmare ihop med chiriguanoindianerna än med fjällstammarna.

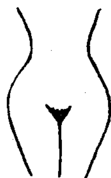

Bild 60. Kvinnofigur, målad på klippan ovanför ormen (se bild 48).

Föreställningar om de gamla grav- och boplatserna.

Såväl quichuaindianerna som mestizerna frukta grav- och boplatserna. Det är riskabelt att sysselsätta sig med dem. Isynnerhet bör man inte gräva i »chullpas»[1], som de kallas, på kvällarna.

Det var en yngling i Peres, som tagit ett lerkärl ur en chullpagrotta. Han fick en förfärlig benvärk, varför hans pappa sade åt honom att lägga tillbaka krukan. Har man blivit sjuk av chullpa, är det bra att samla ihop benen i chullpan och bränna dem.

Chullpas, de döda, gå ned till vattenställena för att dricka. Det hörs som nedfallande pinnar, när de komma. Andra säga, att det låter »brum, brum». Ibland hör man från chullpas »all möjlig musik, såsom trumma och flöjt».

[1] Ordet chullpa användes här både för gravar och boplatser och även i betydelsen andar.

Man kan även använda chullpas för att bota sjuka. Vid ischias är det sålunda bra att gnida in benet med brända chullpaben. Av brons, funnen i chullpas, är det bra att göra metkrokar. Det ger fiskelycka. Stenyxor äro bra att stryka sig i ansiktet med mot vinden, som är en svår sjukdomsalstrare.

En mera praktisk användning av chullpas är att mala sönder där funna krukor och blanda pulvret i leran, när man gör nya lerkärl.

Jag undrar, om det inte är bättre, att en liten del av de lerkärl, som här påträffas, komma till ett utländskt museum, än att de stanna inom landet och malas sönder?

Vi finna även här den vitt utbredda föreställningen, att chullpas blivit begravda levande. De trodde, att det skulle regna eld, och därför kröpo de in i grottor eller gömde sig i väl tillslutna lerkärl, och där svulto de ihjäl.

Även möta vi de i bergstrakterna vanliga föreställningarna om jord-modern, »Pachamama» och om »auquis». Har man blivit sjuk av Pachamama (svår benvärk), skall man gå till en korsväg. Där skall man falla ned och bedja Pachamama om förlåtelse. Under tiden slår medicinmannen i alla riktningar med ett spö. Auquis äro de andar, med vilka medicinmännen ha förbindelse.

Även hällmålningar och hällristningar äro föremål för fruktan. Från bergväggen nära hällmålningen vid Pucara hör man ibland »all möjlig musik, såsom trumma och flöjt».

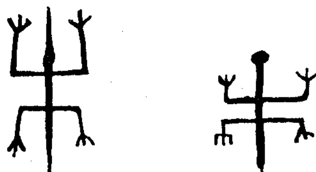

Bild 61. Detalj av hällmålningar. Pucara.

När jag nu tänker tillbaka på de dagar, vi här på olika platser gjorde grävningar under en brännande tropisk sol, kan jag icke bli annat än vemodig. Detta ej därför, att jag redan nu ibland längtar ut till det fria livet i tältet,

till lägereldarna under akaciorna och bland pelarkaktéerna, utan därför, att jag här i det civiliserade samhället ej mera känner samma entusiasm inför våra fynd, som då. Då skulle vi ha kunnat dansa can-can, när vi gjort fyndet av en vacker kruka. Berg, som dock icke var etnograf utan helt enkelt korpral vid svenska artilleriet och som varken vann ära eller guld på de gamla lerskärvorna, myste av glädje, när han hittade något, som han tyckte var intressant. En dag t. ex. kom han till lägret strålande

Bild 62. $^1/_2$. Stycke av liten tallrik. Quinales. Mizquedalen.

belåten och det därför, att han hittat ett halvt dussin stenyxor. Nu tycker jag ibland, att det är strunt alltihop; det är kanske därför, att dessa saker här hemma förefalla en så obetydliga. Annorlunda är det, när man ser dem där borta. En vackert målad kruka i ett museum märks inte så mycket som samma kärl, när det hittas i en otillgänglig grotta på Anderna. Det ligger där som ett dokument från en tid, då dessa nästan öde dalar hade en rik befolkning, då här överallt måste ha varit odlad bygd. Fantasien får då vingar — och fantasien är entusiasmens syster.

Naturligtvis kommer jag att behandla våra fynd i Mizquedalen i ett rent vetenskapligt arbete. Redan i denna bok har jag avbildat en hel del ornament från de lerkärl, vi här funno i grottorna och på boplatserna. Jag skulle önska, att någon eller några av eder, mina läsarinnor, erkände, att de äro vackra, och kopierade dem på edra handarbeten. Det skulle glädja mig för de indiankvinnors eller indianers skull, som för mer än 500 år sedan målat lerkärlen i Mizquedalen.

Bild 63. Quichuaindianer. Incallacta.

SJUNDE KAPITLET.

Malarian och indianernas utbredning på Anderna.

i se, att den trakt, som vi här undersökt, fordom har haft en betydande befolkning. Saipinadalen t. ex. är nästan ett enda stort kulturlager. Under den spanska kolonialtiden voro dessa trakter även tätt befolkade. Staden Mizque, även kallad Salinas de Rio Pisuerga, var då en betydande plats, som hade flera kloster och talrika kyrkor.[1]

Numera har Mizquedalen en fåtalig befolkning. Staden Mizque är en obetydlig plats, där blott ruinerna från gamla tider vittna om en svunnen storhetstid. Befolkningen ser mycket sjuklig och blodfattig ut. Mizquedalen

[1] Eufronio Viscarra. Casos historicos y tradiciones de la Ciudad de Mizque. Cochabamba 1907.

.. .: ett mycket dåligt rykte såsom en fruktansvärd malariahärd.[1]

Det är inte möjligt, att malarian härjade dessa trakter på den tiden, då här bosatte sig mycket människor, ty inga guldgruvor eller dylikt utan blott en fruktbar jord lockade dem att slå sig ned här, och fruktbar jord finnes även på annat håll. Jag antager därför att malarian är införd här i sen tid, troligen under senare delen av 1600-talet. Man kan mycket väl tänka sig, att anophelesmyggorna, som överföra denna sjukdom, i förcolumbisk tid och i början av kolonialtiden här voro friska.

Under spanjorernas erövringståg till det inre av landet öster om Anderna insjuknade naturligtvis många av dem i malaria. När dessa sedan återvände till Mizque och andra platser här, infekterade de anophelesmyggorna, som nu i sin tur smittade mizqueborna. Malarian drev sedan så småningom bort befolkningen härifrån eller decimerade densamma. Från andra trakter vågade man liksom nu ej flytta hit. Cochabamba, som hade ett bättre klimat, blev i stället för Mizque huvudorten i denna del av Bolivia.

Fortfarande erövrar malarian nya områden. Doktor Carlos Bruch vid La Platamuseet har sålunda berättat mig, att 1896 fanns ingen malaria (chucho) i Catamarca i Argentina. Numera äro flera platser, såsom t. ex. Hualfin, San Fernando och La Puerta infekterade av denna sjukdom. Det lär vara mulåsnedrivare, som besökt febertrakter, vilka fört malarian dit, d. v. s. de ha infekterat de förut friska anophelesmyggorna.

[1] Till jämförelse anför jag här några siffror, visande invånarantalet i några provinser i dep. Cochabamba, som hemsökas av malaria, och i några, som äro fria från denna sjukdom.

	Övervägande malaria-infekterade			Utan malaria		
	ytvidd km.	inv.	inv. pr km.²	ytvidd km.	inv.	inv. pr km.²
Mizque	4,141,70	15,785	3,81	—	—	—
Campero	8,846,83	14,536	1,64	—	—	—
Arque	—	—	—	2,973,75	34,236	11,51
Tapacari	—	—	—	2,810,61	50,924	18,12
Tarata	—	—	—	1,806,40	48,085	26,62

Det finnes visst icke malaria överallt i Bolivias urskogstrakter, utan malarian förekommer blott på vissa platser, av vilka flertalet äro väl kända av ortsbefolkningen. Undviker man att vistas på dessa platser, kan man resa här utan att bli sjuk. Mycket bekant är den förskräckelse, som quichua- och aymaraindianerna ha för att gå inåt urskogarna. När de t. ex. från Sorata, en liten stad i norra Bolivia, gå som bärare till dalarna, är det vissa sedan gammalt väl kända platser, där de absolut vägra att göra nattläger av fruktan för feber.

Flera farliga malariatrakter ämna vi besöka. Jag blir då i tillfälle att berätta mera om malarians geografiska utbredning och om huru den troligen avfolkat betydande förut tätt bebodda områden.

Det är malarian, som troligen avfolkat dessa trakter under den spanska kolonialtiden. Före denna är det möjligt, att indianerna decimerades genom striderna med chiriguanoindianerna, mot vilka de troligen byggde flera fästningar.

När man reser i dessa trakter, bör man *alltid* sova under myggnät! Detta skyddar inte blott mot myggor utan även mot andra insekter, loppor, vinchucas, vägglöss o. s. v. och även mot ormar. Det lär t. o. m. vara ett gott skydd mot jaguarer, som ej, eller ytterst sällan, anfalla en person, som är innanför myggnätet. Viktigt är, att detta är mycket rymligt; det bör vara av silduk med tak av grovt lärft och ej av tyll, som är absolut odugligt. Det täta taket skyddar mot dagg.

Med myggnätet kan man skydda sig mot de farliga anophelesmyggorna. Man bör likväl *aldrig* glömma, att när man krupit in under nätet, med en ljusstump bränna de myggor, som möjligen kommit in.

Även med myggnät kan man i längden ej undvika malaria, då man alltid någon gång blir biten av smittoförande myggor, om man vistas, där sådana finnas. Kan man, bör man därför undvika att vistas längre tid på

vissa platser. För ortsbefolkningen äro, som nämnt, de platser, där det finnes malaria, väl kända.

Malarian uppträder mycket olika kraftigt under torrtiden och regntiden. Framför allt anses början av torrtiden i gummitrakterna för farlig. Då torka översvämningsområdena ut, floderna falla, och en massa pölar

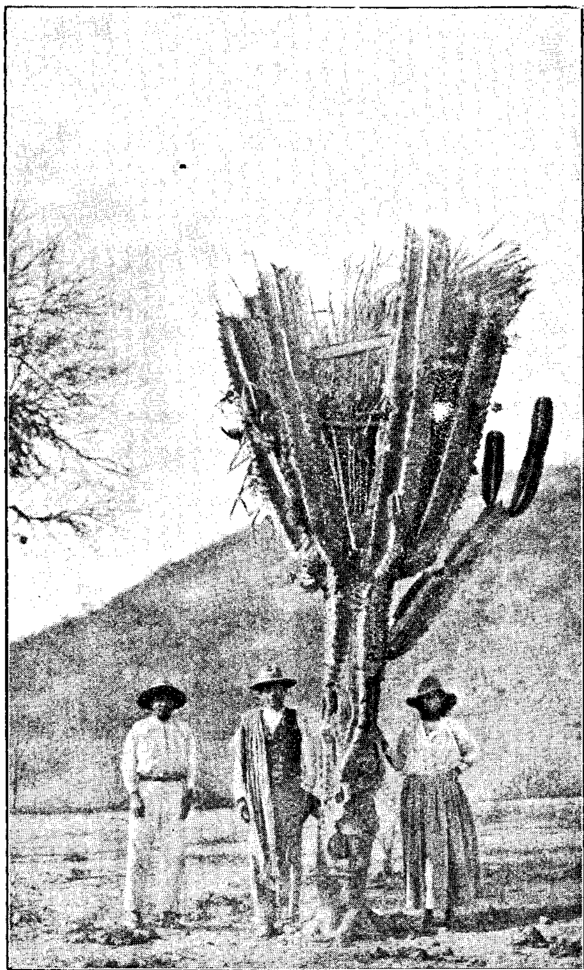

Bild 64. "Majslada" bestående av en stor kaktus. Holguin. Majsen är väl skyddad mot såväl tvåbenta som fyrbenta tjuvar.

uppstå, där mygglarverna ha riklig näring. I Mizquedalen fruktar man regntiden.

På många håll skulle man kunna minska malariafallen genom utdikning o. d., så som man gjort på många andra håll.

Tack vare malarian har redan Jonsson måst lämna oss. Berg har haft ett par svaga anfall. Både han och Jonsson blevo smittade vid sockerfabrikerna i Argentina. Min hustru och jag äro ännu friska. Någon gång ta vi litet kinin för att »mota Olle i grind». Vi hoppas så länge som möjligt kunna undvika denna sjukdom, som nedsätter både arbetskraft och arbetslust och som för den nykomne kan medföra döden.

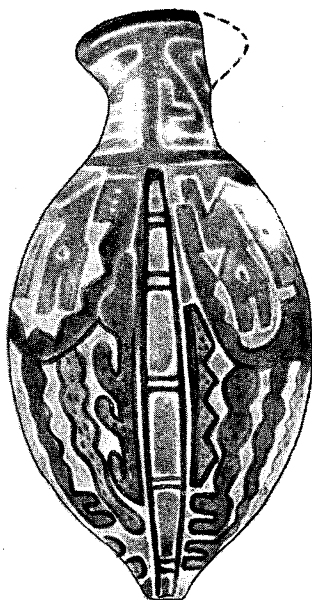

Bild 65. $^1/_2$. Liten urna. Pucara.

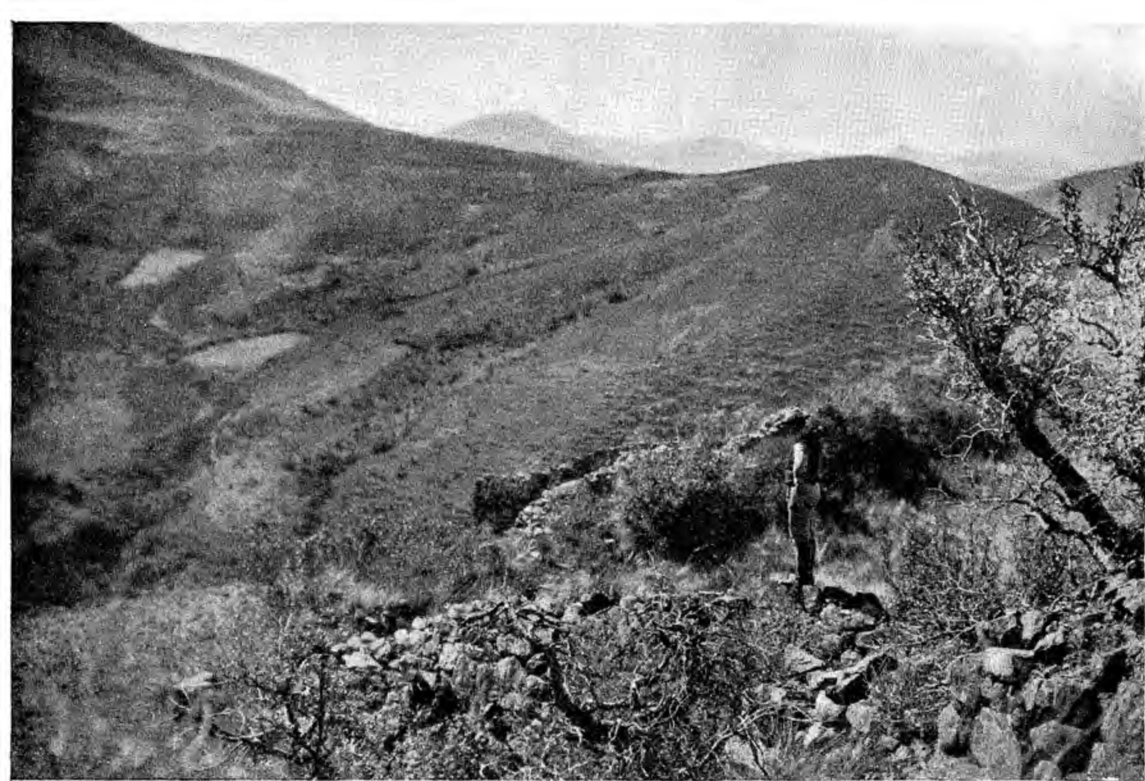

Bild 66. Utsikt från fästningen. Incallacta.

Bild 67. Ett stycke av fästningsmuren. Incallacta.

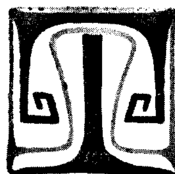

Bild 68. Naturliga fästningsverk. Incallacta.

ÅTTONDE KAPITLET.

Incallacta.

En fästning, byggd av Inca Tupac Yupanqui.

otora är en liten pittoresk stad med 3,500 invånare. Vi komma dit på en söndag, då där råder ett livligt torgliv, rikt på glada färger. Här söker jag upp underprefekten don Abel Guilarte, som föreställer oss för don Delfin Arce, på vars ägor finnas stora ruiner, om vilka man ej vet, om de äro från någon gammal mission eller från incas. Han inbjuder oss att undersöka dem. Det är de ruiner, som vi redan hört talas om i Valle Grande. Dessa ha aldrig undersökts av någon forskningsresande, och likväl ligga de blott några få leguas från stora stråkvägen mellan städerna Cochabamba och S:a Cruz de la Sierra.

Efter ett par dagar lämna vi Totora och komma samma afton till den dalgång, där ruinerna ligga.

Platsen har flera namn, Incallacta (incabyn), Incaraccay (incaruinen) och Machacamarca (den nya byn). Genom dalen flyter en liten bäck, som troligen fortsätter till Rio Chimoré, där yuracáreindianerna bo, vilka vi längre fram skola göra bekantskap med.

När vi komma till Incallacta, slå vi upp vårt läger på ett högt berg nära en stor fästning (bild 67). Den första aftonen bliva vi mottagna alldeles som på Incahuasi med åska och oväder. Quichuaindianerna få bekräftelse på att berget, såsom de påstå, vredgas, när främlingar våga besöka platsen.

Det är inte utan, att jag är besviken på Incallacta, då jag tror, att det ej finnes andra ruiner än fästningen. Sedan vi kartlagt denna, går jag fram mot bergskanten, som stupar ned i dalen, och får då syn på flera andra ruiner. Det är en ståtlig utsikt från berget, en imponerande syn att se de gamla incaminnena i den trånga dalen (bild 69). Uppe från berget äro likväl de flesta av ruinerna dolda av buskar och låga träd. På ett par ställen ser man quichuaindianer sysselsatta i sina odlingar. På sluttningen av ett annat berg ligga flera av deras hyddor.

Vi flytta lägret ned bland ruinerna i dalen, där vi tillbringa en veckas tid med kartläggningsarbeten.

De ruiner, vi funnit under denna resa, äro märkliga framför allt därför, att de äro belägna inom ett område, från vilket man förut ej kände några dylika. Till sitt byggnadssätt avvika de däremot ej nämnvärt från de berömda ruinerna omkring Cuzco, incarikets huvudstad. Detta gäller framför allt den förnämsta av dem, Incallacta.

Vi veta, att när spanjorerna erövrade Sydamerika, funno de på Anderna en betydligt högre kultur än på pampas och i urskogarna öster om denna väldiga bergskedja. Bland annat byggde där boende indianer stora

Bild 69. Ruinerna i dalen sedda från fästningen. Incallacta.

Bild 70. En gavel i palatset. Incallacta.

palatser, tempel, fästningar, hus och gravkamrar av sten, under det att indianerna öster om Anderna uppförde sina hyddor av trä, bambu, gräs, d. v. s. blott lättförgängligt material. Inom väldiga områden öster om Anderna finnes intet annat byggnadsmaterial, då sten fullkomligt saknas. I Perus skoglösa kusttrakter byggde forna tiders indianer stora byggnader av soltorkat (ej bränt) tegel, vilket material där är förträffligt, då det nästan aldrig regnar. Det berömdaste bland dessa var Pachacamactemplet nära Lima.

De mest betydande stenbyggnaderna i Sydamerika äro belägna i eller nära Cuzco. Där ha vi rester av soltemplet, fästningen Sacsahuaman, ruinerna vid Ollantay, den nyligen av Bingham undersökta ruinstaden Machu-Pichu m. fl. Andra bekanta ruiner av sten äro »soltemplet» på en av öarna i Lago Titicaca, den aldrig närmare undersökta väldiga fästningen Cuelap i norra Peru och Tiahuanaco nära La Paz. Av dessa är åtminstone den sistnämnda förincaisk.

Jämföra vi ruinerna på Anderna, skola vi finna följande, som karaktäriserar den indianska arkitekturen där. Byggnaderna äro mycket ofta byggda på terrasser, de äro i regel fyrkantiga, sakna valv, äro sällan i flera våningar, äro ofta byggda av ovanligt, någon gång häpnadsväckande väldiga block, ha få fönster och mycket talrika nischer. I flera byggnader, t. ex. i soltemplet i Cuzco, äro blocken så huggna, att de passa ytterst väl intill varandra, detta fastän man ej gjort dem rektangulära. Man måste ha lagt ned ett ofantligt arbete på att knacka till dessa block liksom även på att släpa dem till byggnadsplatsen. Erinras bör, att indianerna till detta saknade sådana hjälpmedel, som hjulet och blocket. För att lägga upp ett block på ett annat byggde de en hård jordsluttning upp till övre kanten av det undre blocket. Det block, som skulle ligga ovanpå detta, släpades sedan uppför denna vall och lades på det andra. Skulle man bygga högre, måste man ytterligare höja jordvallen. När bygg-

naden var färdig, grävdes denna vall undan. Stora arbetskrafter användes vid dessa byggnadsföretag. På fästningsverken utanför incarikets huvudstad lära 30,000 indianer samtidigt ha arbetat.

Var dessa byggnader finnas, vittna de om en utvecklad statsbildning, utan vilken stora gemensamma arbeten äro omöjliga.

Bild 71. Nisch i "palatset". Incallacta. Mannen på bilden är Berg.

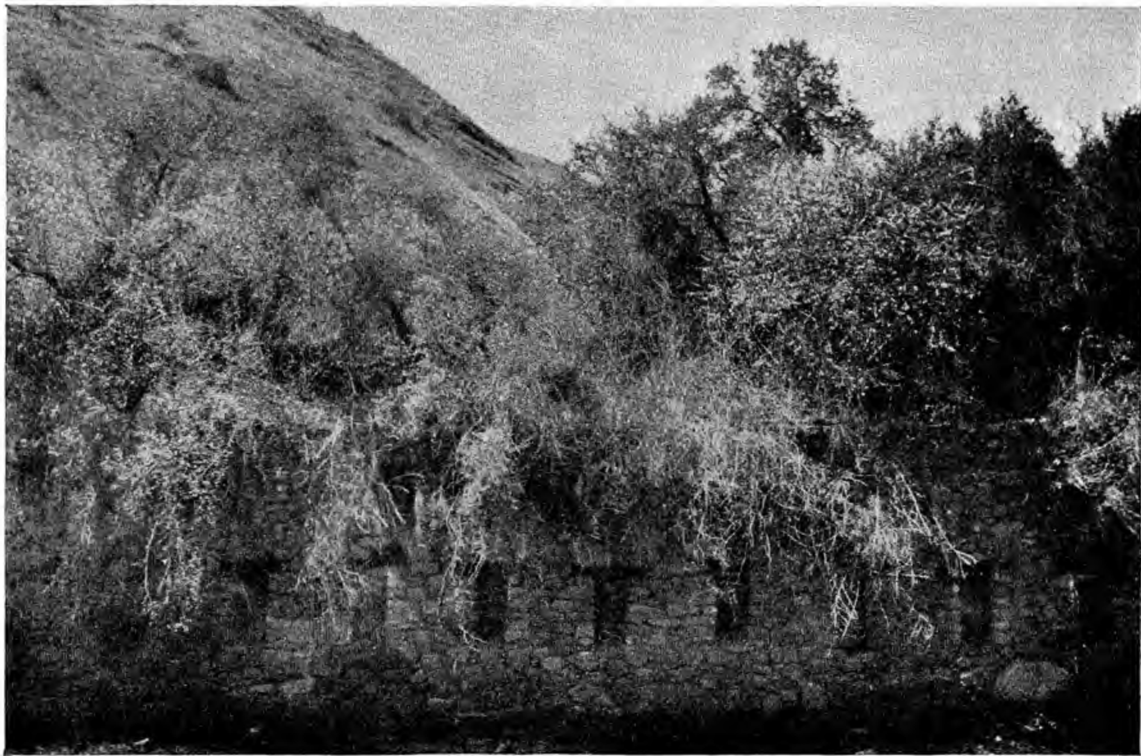

Bild 72. Ett stycke av ena långsidan i palatset. Incallacta.

Taken även på de förnämsta stenpalatsen på Anderna ha varit av bjälkar och gräs. Det är därför troligt, att Bingham[1] har rätt, att dessa byggnader imponera mera nu såsom ruiner, än de gjorde, när de ännu voro väl bibehållna.

Mycket sällan äro dessa byggnader prydda med skulpterade djur- eller människofigurer. Den enda arkitektoniska lyxen i dessa stora, ytterst enkla stenfyrkanter har varit de för den incaiska byggnadsstilen mycket karaktäristiska nischerna (bild 71). Dessa växla något till formen. Mycket vanligt är, att de liksom dörrarna äro smalare upptill än nedtill. Golvet, även i de stora palatsen, har varit den tilltrampade jorden. Eld har uppgjorts på blotta marken. Man har ej byggt skorstenar eller andra rökfång.

Vi veta från upptäcktshistorien, att flera av dessa byggnader voro i gott stånd, när spanjorerna erövrade dessa trakter, och att de äro från incas. Rörande deras inbördes ålder veta vi för övrigt ganska litet.

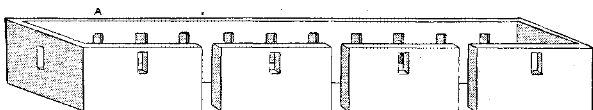
Efter denna inledning skall jag beskriva ruinerna vid Incallacta. Egendomligt nog ha de aldrig beskrivits av någon forskningsresande. För ortsbefolkningen, som där sökt skatter, är Incallacta ej okänt.

Incallacta är en synnerligen typisk incaisk ruin. Man har med stort arbete terrasserat (se profilerna på plankartan bild 76) en landtunga mellan tvenne bäckar. På en av terrasserna har man byggt en stor, rektangulär byggnad (bild 74). Den är 25,5 meter bred och 78 m. lång. Det har varit en enda stor hall, som på framsidan har haft tolv dörrar. På motsatta långsidan har väggen, som ännu är oförändrad, varit prydd med 44 nischer. Den ena gaveln (bild 70), som är väl bibehållen, har 10 nischer och 4 fönster. Några stenpelare eller rester av dylika finnas ej i byggnaden, varför det väldiga taket, som täckt en yta av cirka 2,000 m.^{2}, måste ha vilat på trästöttor. Detta har antagligen varit såsom på övriga inca-

[1] Se litteraturf.

palats täckt med gräs. Gavlarna ha varit försedda med runda utsprång av sten, på vilka takstolarna antagligen vilat.

Murarna i palatset äro ungefär 0,85 m. tjocka. De äro ej uppförda av huggen sten utan av naturlig sådan

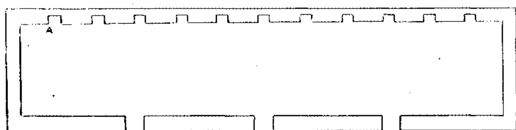

Bild 73. Schematisk teckning efter fotografi av huset n:r 37. Incallacta. (Se plankartan.)

(bild 71). Mellanrummen mellan dessa större stenar äro utfyllda med småsten (bild 71) och lera. Hela byggnaden och även nischerna synas invändigt ha varit jordrappade och antagligen även rödmålade. Vid 17 (se plankartan) sitta ännu kvar rester av den målade rappningen.

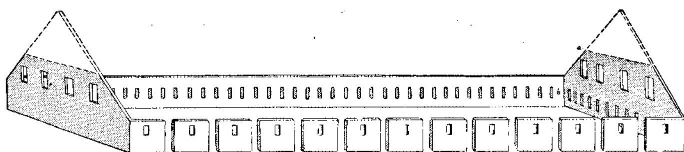

Bild 74. Schematisk teckning efter fotografier av palatset. Incallacta.

Övre delen av kortväggen (bild 70) har ej varit av sten utan av soltorkat tegel (adobe). Märkvärdigt nog finnes ännu åtskilligt av denna adobevägg i behåll, och likväl regnar det ganska mycket i Incallacta. Det är knappast troligt, att denna adobevägg nått upp till takåsen.

Skattgrävarna ha huserat inne i byggnaden. De ha ingenstädes blottat några kulturlager. Några slaggbitar var allt, vad vi funno där.

Bild 75. Hus 45. Se planen över Incallacta.

Byggnaden har inte haft något annat golv än den tilltrampade marken. Enstaka stenar ha brutits bort ur murarna, antagligen för att av de närboende quichua-indianerna användas för ett eller annat ändamål. Lyckligtvis har detta ej skett i större skala. Hade Incallacta t. ex. legat intill Pocona eller någon annan by, hade det nog för länge sedan varit förstört.

Framför denna byggnad är en stor öppen plats. Från denna kommer man medelst en trappa ned till nästa terrass. I mitten av denna öppna plats är en stor sten. De i trakten boende quichuaindianerna säga, att på denna ha människor blivit offrade.

Detta »palats» eller »tempel» är tydligen den centrala byggnaden i Incallacta, omkring vilken övriga byggnadsverk grupperats. Bakom palatset löper en trång gång, bildad av denna byggnads ena långvägg och muren till nästa terrass. På denna och på följande ligga flera byggnader, mycket liknande palatset men mindre. Dessa äro ej omgivna av gårdar.

Väster om palatset ligga flera hus, som också likna detta men som äro hopbyggda till gårdar. Sådana byggnader ligga även på andra sidan bäcken (50—52). Rester av hus finnas även på andra sidan den bäck, som flyter öster om den landtunga, på vilken palatset ligger. Dessa gårdar likna mycket byggnader, som jag sett i Peru från nutida quichuaindianer. Husen ha alla dörrar vända inåt gården och få fönster på utsidan. De äro prydda med talrika nischer (bild 71). Sådana ser man ännu i quichuaindianernas stenhyddor.

Vid 47 äro rester av en liten rund byggnad. Då jag hoppades, att det kunde vara en grav, grävde vi där men funno ingenting. På samma sätt funno vi ej något i de runda stensättningarna vid 64.

På den smala udden mellan bäckarna ligga flera byggnader, av vilka en möjligen har haft två våningar. Ingången till övre våningen har troligen varit på utsidan av huset.

Plan över

INCALLACTA

upprättad år 1913

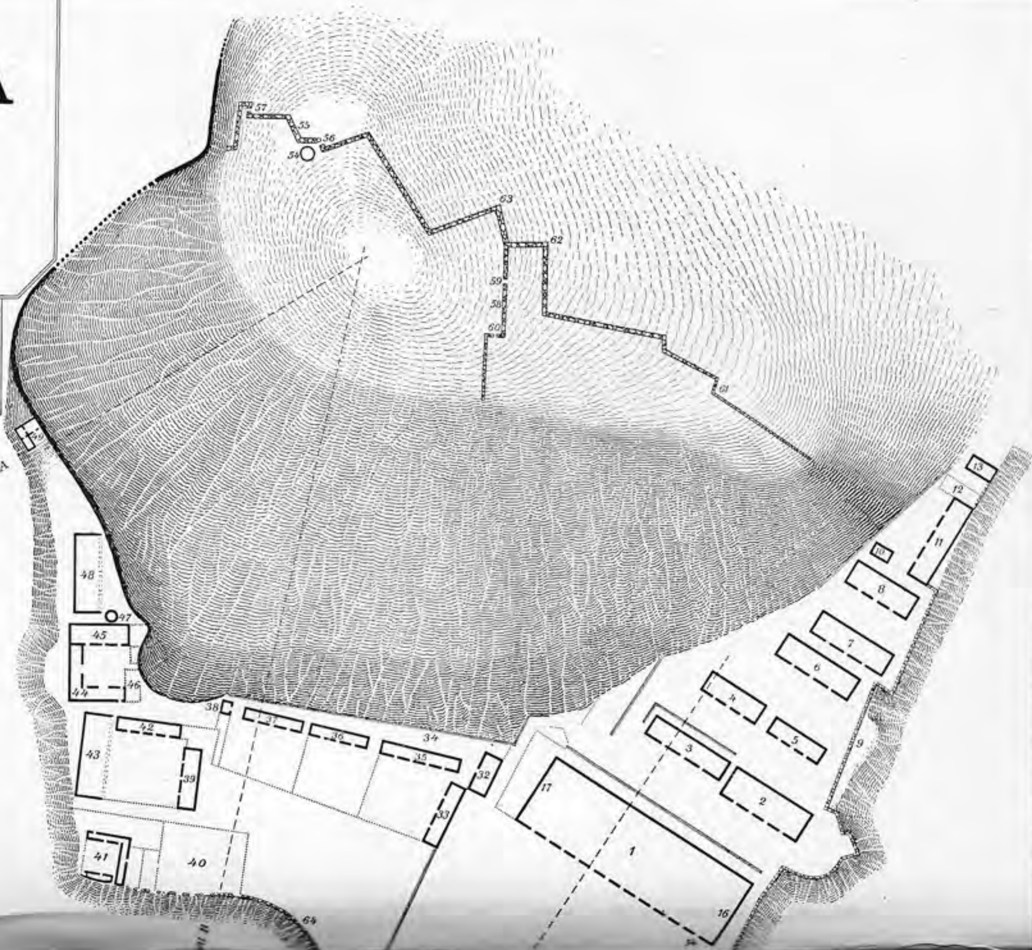
av

ERLAND NORDENSKIÖLD

10 5 0 10 20 30 40 50 meter

Teckenförklaring.

Husväggar
Terrasser
Gårdsmurar o. d.
Trappa
Ringmur
Fästningsmur
Otydliga murar

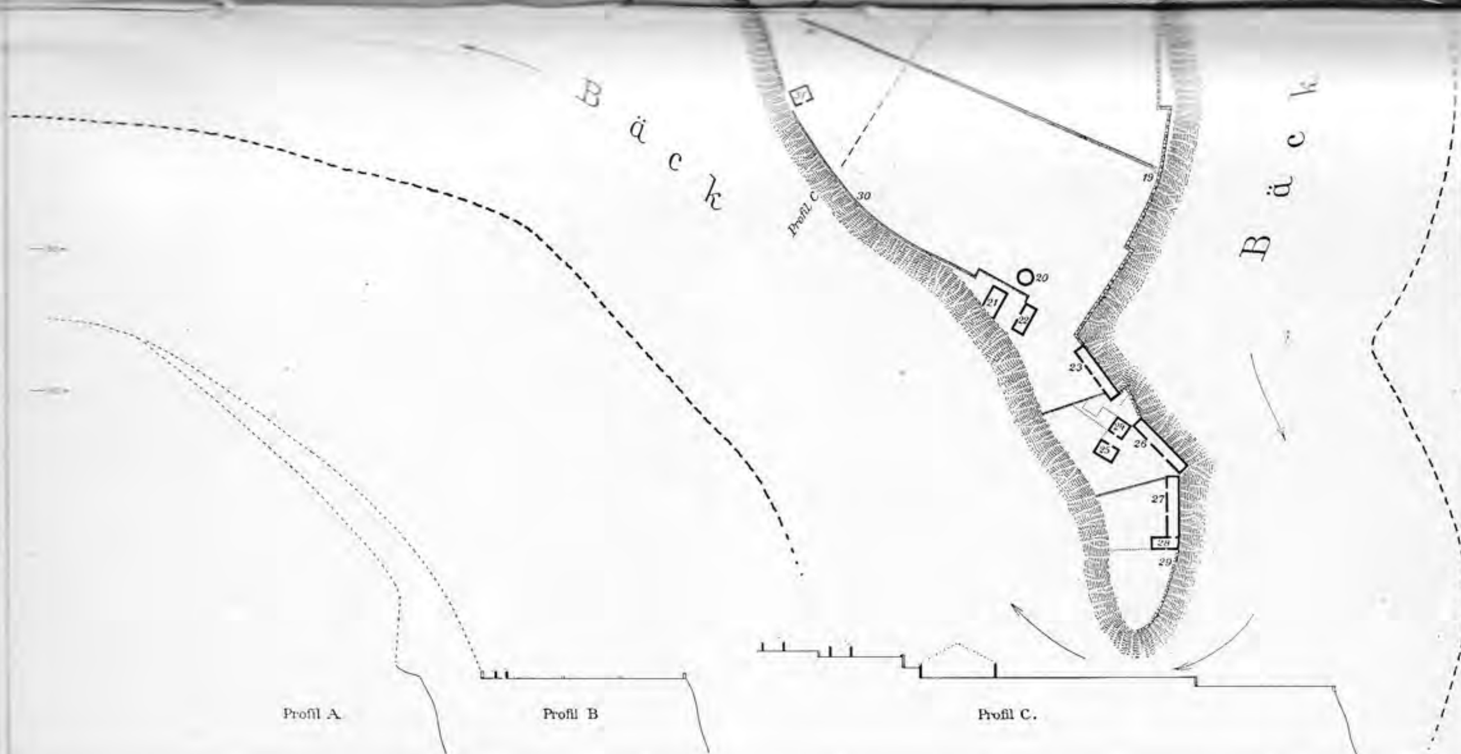

Bild 76. Plan över ruinerna vid Incallacta.

1. Palatset (bild 70). 2—8, 11. Hus bakom palatset med talrika nischer. 9. Ringmur (bild 77). 10, 13. Små, förfallna hus. Vid 13 bör huvudingången till Incallacta ha varit. 12. Gård, inhägnad. 14. Ingångar till palatset. 15. »Offersten.» 16. Gaveln på palatset (fotograferad). 17. Vid 17 synas ännu rester av den rödmålade rappningen. 18. Hög terrass. 19. Trappa. 20. Rester av runt hus. 21—22. Förfallna hus. 23. Hus med talrika nischer. 24. Tvåvåningshus, 4,25 m. högt. 25. Hus med nischer både ut- och invändigt. 26. Hus med talrika nischer 27. Hus med talrika nischer. Muren mitt emot dörrarna har på insidan en avsats, som bildat en väggfast bänk. 28. Hus. 29. Port. 30. Små runda stensättningar. 31. Litet förfallet hus. 32, 33, 35, 36, 37. Hus med talrika nischer. 37. avbildat (bild 80). Framför dessa äro med stengärdesgårdar inhägnade gårdar. 34. Terrass. 38. Litet hus. 39. Hus med talrika nischer. 40. Förfallna hus. 41. Små, illa byggda hus. 42. Hus med talrika nischer. 43. Hus, i vilket finnas flera malstenar. Huset har talrika nischer. 44. Hus, byggt i vinkel. Dörrarna ovanligt breda. 45. Hus med talrika nischer. (Se bild 75.) 46. Inhägnad. 47. Liten rund byggnad. 48. Förfallen stor byggnad. 49. Litet hus, indelat i tre rum. Med flera nischer och fönster. Ligger otillgängligt. 50. Mur. 51. Hus med talrika nischer och fönster. 52. I vinkel byggt hus. 53. Rester av ett ännu 4,50 m. högt torn. 54. Liten byggnad, varifrån man antagligen har försvarat porten 56. 55. Fästningsmur. 56, 57. Portar på fästningsmuren. 58. Tvärmur, som går från fästningsmuren fram till bergsbranten. 59, 60. Portar på dessa murar. 61, 62, 63. Fästningsmur. 64. Rester av förfallna hus.

Platsen, där man byggt Incallacta, har man tydligen valt av strategiska skäl. Flertalet av de större byggnaderna ligga, som nämnt, mellan tvenne bäckar med ganska branta stränder. Mot norr ligger ett högt, till stor del alldeles tvärbrant berg. Dessa naturliga försvarsverk har man ytterligare befästat. Uppe på berget ligger sålunda en stor fästning (bild 67). Den är en i vinklar byggd 4 à 5 m. hög och 1½ m. tjock mur. På insidan har den haft en avsats för försvararna att stå på. Muren har haft tvenne portar. Den ena har varit skyddad av ett litet runt försvarstorn. Från mitten av den långa muren löper en mindre tvärmur mot det branta berget, som bildar ett utmärkt naturligt försvarsverk.

Denna fästning liknar den bekanta fästningen Sacsahuaman vid Cuzco. Muren är likväl här byggd av ohuggen sten och ej av så väldiga block som fästningsverken intill incarikets huvudstad. Idén att bygga fästningsmuren i vinklar, så att angriparna även voro utsatta för att beskjutas i flanken, har man antagligen fått av terrängförhållandena. De indianska fästningarna voro i regel anlagda på bergstoppar, där det lätt föll sig så, att murarna måste byggas i vinklar.

Incallactas fästning är, så när som på portarna och det lilla försvarstornet, fullständigt i behåll. Tiden har ingenting förmått mot dessa välbyggda murar.

Omkring landtungan, på vilken palatset ligger, löper, följande bäckarnas höga stränder, en ringmur, som delvis är ersatt med en brant terrass. Ett stycke av denna ringmur är försett med nischer och fönster (bild 76). Vid spetsen av landtungan är en liten port. Genom den har man antagligen gått ned till bäcken för att hämta vatten.

Några gravar kunde vi ej finna i Incallacta. På flera håll sökte jag efter sådana. Vi undersökte även flera av husen för att finna kulturlager. För detta ändamål gjorde vi flera skärningar. Andra sådana voro, som nämnt, redan gjorda av skattgrävare. Vi funno blott ett mycket tunt och alldeles ytligt kulturlager. Utbytet av våra

grävningar här blev därför blott några få krukskärvor. De flesta krukskärvorna äro funna i huset 43.

I detta hus finnas flera malstenar av en typ, som ännu brukas av quichuaindianerna.

Det är så mycket mer att beklaga, att våra fynd i Incallacta voro så få och dåliga, som tidpunkten för denna fästnings uppförande ganska noga kan fastställas. Framdeles kommer man kanske att göra grävningar här i större skala och har då turen att finna gravar. Dessa böra sökas i svårtillgängliga grottor i de omgivande bergen.

De krukskärvor, vi här funno, synas likväl vara av kärltyper, som såväl av Uhle som Bandelier räknas som incaiska.[1]

Jag har redan berättat om vem som byggt Incahuasi. Samme författare, som jag där citerat, Sarmiento de Gamboa, ger oss även några upplysningar om incas erövringar av de trakter, där Incallacta ligger. Han säger sålunda,[2] att Pachacuti Inca Yupanqui besegrade indianerna från Paria, Tapacari, Cochabamba, Pocona och Charcas. Hans sonson Huayna-Capac föll in i Cochabambadalen,[3] som han befolkade med Mitimaes, quichuakolonister, då infödingarna voro få och det fanns gott om utrymme i det fruktbara landet. Sedan begav han sig till Pocona för att giva order rörande gränsförsvaret mot chiriguano och för att reparera en fästning, vilken blivit byggd av hans fader Tupac Inca. Detta bekräftas även av den utomordentligt tillförlitlige jesuiten Cobo.[4]

Huayna-Capac dog 1524, två år innan Pizarro landsteg i Peru. Sarmiento säger, att han regerade från 1464—1524. Enligt samme författare skulle hans far Tupac Inca Yupanqui ha regerat från 1397—1464. Dennes far skulle ha regerat från 1294—1397. Så gamla blevo säkerligen

[1] Se min uppsats om Incallacta i Ymer. Årg. 1915. H. 2.

[2] Sarmiento l. c. sid. 83.

[3] Sarmiento l. c. sid. 105.

[4] Cobo (se litteraturf.) sid. 181.

icke dessa hövdingar. Troligt är, att var och en av dem regerat högst en tid av cirka 25 år. Indianerna bli ej vidare gamla, såsom vi se av de statistiska uppgifter, som äro anförda sid. 243. Man kan därför antaga, att Tupac Inca Yupanqui regerat de sista decennierna av fjortonhundratalet.

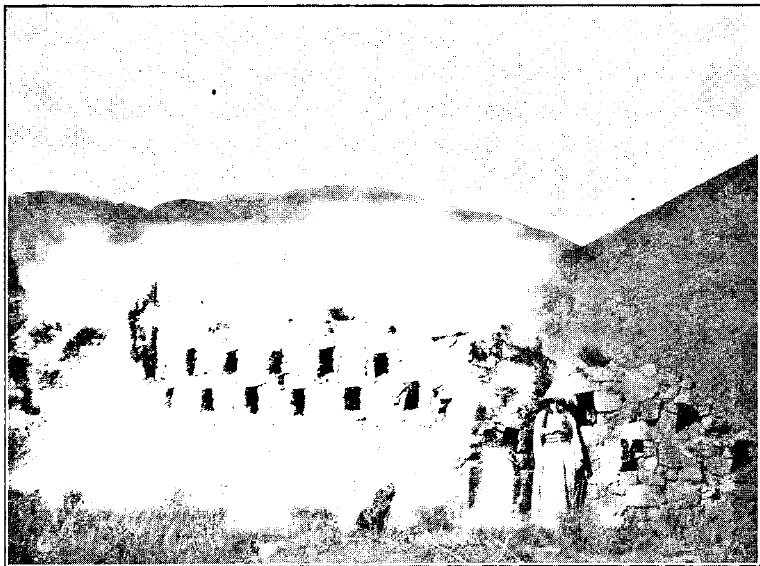

Bild 77. Ett stycke av ringmuren. Incallacta.
De övre gluggarna äro fönster, de nedre nischer.

Incallacta ligger ej mer än 20 à 30 km. från Pocona, och det är tydligt, att Incallacta är den fästning, som byggdes av Inca Tupac Yupanqui och som Huayna-Capac lät reparera. I samma trakt finnes ingen annan betydande ruin. Incallacta är sålunda byggd ungefär vid tiden för Amerikas upptäckt. Den har tydligen varit bebodd mycket kort tid, ty det kulturlager, som hunnit bildas i och omkring husen, är, som jag framhållit, mycket obetydligt. För att Incallacta ej är mycket gammal talar även den omständigheten, att de soltorkade teglen ännu ligga kvar på palatsets kortvägg.

Vi se också av Sarmientos redogörelse, att Incallacta är byggd mot chiriguano, vilken högst krigiska stam, såsom vi erfarit, utkämpade hårda strider med fjällindianerna liksom sedermera även med spanjorerna.

Incallacta kan även ha varit en gränsfästning mot yuracáreindianerna, vilka icke alltid varit så tama, som

Bild 78. Dörr och fönster på den nedfallna långväggen i palatset. Incallacta.

de nu äro. I slutet av 1700-talet förstörde de sålunda byn Pocona nära Incallacta.

Karaktäristiskt nog kallas Incallacta, vilket på quichua betyder Incabyn, av indianerna här även Machacamarca, vilket på aymara betyder den nya byn. Ortnamnen liksom även den keramik, vi funnit i Mizquedalen ej långt från Incallacta, visar, som nämnt, att aymaraindianerna fordom här haft en betydligt östligare utbredning, än de nu hava. För dessa indianer, som bodde här före incas, var Incallacta den »nya byn».

De första dagarna, vi äro i Incallacta, äro quichuaindianerna misstänksamma. Snart få de likväl mera förtroende för oss och hjälpa oss med våra arbeten. Till lägret komma de dagligen med ägg, höns, får, potatis och annat för att sälja.

Av dem köpa vi ett flertal av deras onekligen vackra vävnader och stickade toppmössor. Kvinnorna väva ponchos, schalar och framför allt bälten. Denna hemslöjd, om också påverkad av de vita, är ett minne från dessa indianers förspanska storhetstid. Märkligt är, att indianskorna här fortfarande väva lamafigurer, fastän de numera ej ha lamas. I de gamla avskrädeshögarna i Mizque finner man talrika ben av lamas, vilket antagligen visar,[1] att lamaaveln förr här haft en större utbredning än nu.

Svårt är det som vanligt att få mat åt mulåsnorna. På den av solen förbrända marken finnes intet bete. Litet majshalm är allt, vi kunna få köpa av indianerna. Majs vilja de ej sälja åt oss. »Gud blir vred, om man giver djuren majs,» säga de. Det är en allmän föreställning här, att majs blott får användas till människoföda.

Vi besöka flera av quichuaindianernas hyddor. Vi finna snart, att deras enda hemslöjd av betydelse är vävning. I hyddorna söka vi efter annat, som synes oss vara av etnografiskt intresse. Det bästa, vi finna, är två dansslungor, om vilka de säga, att de i flera generationer gått i arv inom familjerna. Under karnevalen dansa de med dessa och slunga med dem frukter på varandra. När de äro fulla, lära de slåss med de hårda slungorna. De tvenne olika »ayllus», d. v. s. klanerna, Cocha och Tarumayu, i vilka quichua här äro delade, kämpa vid San Juanfesten på lek med varandra. Detta är troligen ett minne från den tid, då de slogos på allvar.

Klansystemet, som här är urgammalt, förekommer

[1] Man kan även tänka sig, att dessa härröra från djur, som mizqueboarna köpt för slakt från de högre fjälltrakterna.

Bild 79. Vävande quichuaindianska. Incallacta.

ännu överallt bland quichua liksom bland de kulturellt närstående aymaraindianerna.

Quichuaindianernas hyddor äro av sten. De äro rappade på samma sätt som ruinerna vid Incallacta. Intill boningshusen ha de små, egendomliga lador, i vilka de förvara majs, vete m. m. Dessa ha ingen dörr utan blott en eller ett par gluggar i väggen, genom vilka man kryper in.

Mot Pachamama använda de sedan länge tillbaka kristna quichua en amulett, »colquemilla». Åt henne offra de som vanligt även coca och brännvin. När djuren förses med egendomsmärken, gräves det, som klippes ur öronen, jämte brännvin, majsöl och cocablad ned i jorden. De tro på auquis samt på pújios. Dessa senare hålla till

vid källorna, där det är farligt att sova, då de röva den sovandes själ. När ett barn blir sjukt, tro de, att det förlorat sin själ. De bränna då cocablad, kläder m. m. vid någon sten eller ute i marken, där de tro, att själen blivit bortrövad. Coquena, som vi lärde känna hos mestizerna längre söderut, synes vara okänd. Både medicinmän och medicinkvinnor förekomma. De kunna bota på avstånd utan att se den sjuke. Till botandet hör framför allt offer av coca och brännvin. Aftonen före Allhelgonadagen sätta de ut mat åt de döda. Ett slags stora flugor, som komma surrande kring maten, tro de vara de dödas själar. Naturligtvis ansågo de det farligt att gräva i ruinerna vid Incallacta. Flera läto likväl övertala sig medelst den sköna penningen, vilken quichuaindianerna sätta mycket värde på i motsats till flertalet andra indianer. Andarna straffade en av dessa snålvargar med en kraftig diarré.

Längre fram i boken blir jag i tillfälle att tala närmare om quichuaindianerna.

Det är med stor saknad, vi lämna Incallacta. Som vanligt är det svårigheten att föda mulåsnorna, som tvingar oss att söka upp trakter med bättre bete. Här ha de halvsvultit, och det går inte an. Själva ha vi mått alldeles förträffligt.

»Jag skall alltid minnas Incallacta som det goda matstället,» säger Berg, och jag instämmer. Så hade det inte alltid varit hos mestizerna i Mizquedalen. De voro inte så välförsedda som de arbetsamma quichuaindianerna.

Från Incallacta rida vi till det närbelägna Pocona. Hela slätten omkring Pocona skiftar i ljuslila av persikeblom. Därifrån fortsätta vi över Arani till Punata, en stad med nära 6,000 invånare, följande stora vägen till Cochabamba. Vi måste allvarligt tänka på att komma ned på slätten öster om Anderna, innan regntiden börjar, ty stigarna på Andernas östsluttningar äro under regntiden mycket svåra, och floderna äro ofta omöjliga att vada

över. Då de därjämte ej äro segelbara, kunna de under regntiden fullständigt hindra samfärdseln.

Vårt närmaste mål är mosetene- och chimaneindianernas land, ett område, liggande mellan de trakter, jag besökt under mina resor 1904—1905 och 1908—1909. Vi ämna följa en för forskare ny väg.

Frestande skulle det vara att i stället fortsätta till trakten omkring staden Mizque, ett område, som lär vara ytterst intressant för en arkeolog. Bland annat lära där finnas jättelika gravurnor. Vi få likväl, som sagt, lov att tänka på den annalkande regntiden. Här är det alltid för mycket eller för litet vatten. Hittills har vår enda verkliga svårighet varit den av torkan förorsakade foderbristen.

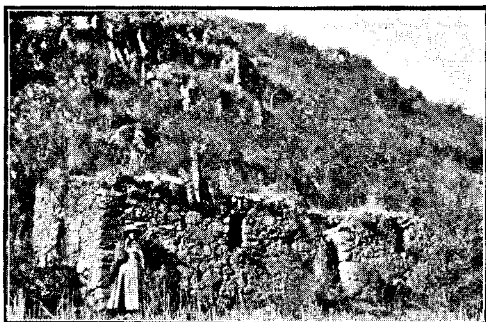

Bild 80. Huset n:r 37. Incallacta.
Se plankartan.

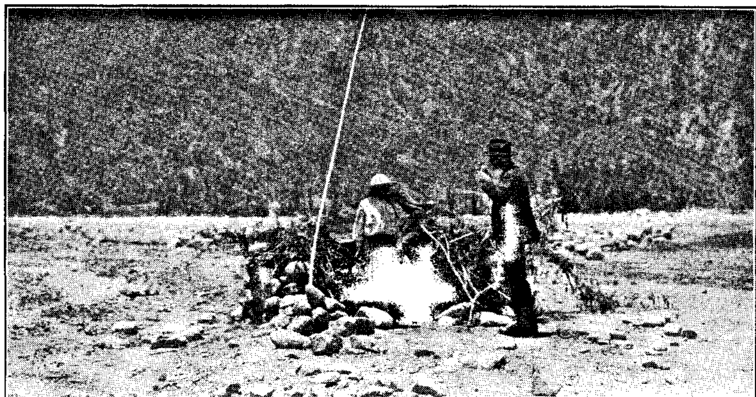

Bild 81. Chichakrog nära Cochabamba.[1]

NIONDE KAPITLET.

Över Cochabamba till Covendo.

Från Punata fara vi med tåg till Cochabamba. Det är en liten smalspårig lokalbana, som är byggd över en mycket tätt bebodd slätt. Bristen på trä till takbjälkar tvingar inbyggarna, som äro quichuaindianer och mestizer, att bygga runda adobehus med kupoltak, som se högst underliga ut.

Tåget är fullpackat av människor, som dricka chicha. vid varje station stannar man minst en halvtimme för att supa. Ju närmare vi komma Cochabamba, ju fullare bli medpassagerarna. På vagnens plattform ligger ett köttberg och vaggar av och an. Det är en gammal quichuaindianska, som passagerarna då och då knuffa på, för att hon ej skall somna och falla av.

Värst supes det i Tarata, berömt för sitt kloster, sin chicha och sina hästtjuvar. Man undrar över att de munkar, som bott där sedan 1796, ingenting gjort för att höja befolkningen i moraliskt hänseende. Tarata borde i mot-

[1] Fotografierna 81—86 har jag erhållit genom fru J. Barber.

sats till andra byar, som ej ha något kloster med många munkar, vara bebott av en nykter, ärlig och högt upplyst befolkning. Kanske ha de gjort mycket för deras salighet i stället.

Cochabamba, som anlades redan 1573 under namn av Villa de Oropesa, är en vacker stad, belägen på en stor, bördig slätt,[1] omgiven av höga berg, av vilka Tunaris snöfjäll äro de mest imponerande.

De breda lagren i Cochabamba äro quichuaindianer. Som det är en arbetsam och sparsam ras, har den även satt sin prägel på medel- och överklassen, som till stor del består av mestizer. En och annan av de »vita» är rent av indian, och det bör han vara stolt över. Varför skulle det ej vara fint att vara quichua, ättling av ett folk, som haft en märklig kultur, som talar ett poetiskt, välklingande språk, som ser fint och trevligt ut och som ej är mycket mörkare till färgen än syd-européer?

När man besöker en stad i ett land med ett folk och en kultur olika ens eget lands, bör man alltid gå till saluhallen. Där är stadens mage, där ser man många egendomliga frukter och andra växter, där ser man intressanta människor.

På salutorget i Cochabamba vimlar det av quichuaindianskor, klädda i schalar, vävda med egendomliga mönster, mestizflickor i kamkofta och »krinolin», bestående av flera kjolar över varandra, månglerskor med diamanter och äkta pärlor i öronen, bättre damer i svart mantilj. På marken sitta indianskorna med högar av potatis, oka[2], chuño[3], majs, spansk peppar och annat framför sig (bild 82). Överallt dricker man nationaldrycken, chicha.

Bland alla dessa människor gå vi och göra våra uppköp. Där kommer en indiangumma från landet med en

[1] Departementet Cochabamba är 60,412 km.^{2} och hade år 1900 328,163 invånare. Cochabambadalen är Bolivias tätast befolkade del. Departementet Beni t. ex. är 264,456 km.^{2} och hade år 1900 32,180 invånare. (Uppgifterna äro ej mycket tillförlitliga.)

[2] Rotknölen av Oxalis tuberosa.

[3] Potatis, som först blivit frusen och sedan soltorkad.

nött men vacker schal. Vänligt tar jag gumman i armen och bjuder henne sex pesos för hennes schal. Arg blir gumman, men jag är envis, och så får jag hennes schal för sju pesos. Det är en god affär, tycker hon, och en quichuagumma tycker om att göra goda affärer. Ibland bliva vi snästa, när vi vilja köpa de indianska vävnader, som överallt ligga utbredda på marken. Isynnerhet äro de aymaraindianskor, som kommit hit från La Paz-trakten, ovilliga att sälja sina klädesplagg. Roligt har torgpubliken

Bild 82. Från torget, Cochabamba. Observera, att matvarorna ligga på marken.

åt oss, och det väcker stormande jubel, när någon skojar med oss, bjudande ut någon riktigt smutsig trasa för dyrt pris. Ännu mera jubel väcker det, när vi för de egendomliga ornamentens skull köpa någon vävnad, som är gammal och trasig.

På gatorna vimlar det av indianer, som komma med lastade åsnor och lamadjur. Särskilt egendomligt är att se alla de åsnor, som komma lastade med ved, d. v. s. pinnar. Cochabambadalen är så fattig på bränsle, att man får betala två bolivianer för en åsnebörda, och den består

av tvenne knippen av pinnar. Detta är underligt att se, när på Andernas östsluttningar finnas oändliga skogar, där sällan eller aldrig en yxa fäller ett träd. Det är icke så långt härifrån till dessa skogar, men det finnes ingen körväg dit, och stigarna, som föra till urskogen, gå över höga fjäll.

På gatorna ser man också talrika åsnor, lastade med klöver, som säljes till dem, som ha hästar eller mulåsnor i staden. Det blir mycket dyrt att här föda djuren.

Bild 83. Brödförsäljerska. Torget, Cochabamba.

Gatulivet i Cochabamba är likt det i andra städer i Bolivias bergstrakter. Där ser man flitiga indianskor i hemvävda kläder och sandaler, med sländan i hand och ungen på ryggen, mestizflickor i runda hattar, högklackiga, granna skor, broderad sidenschal, väldiga guldörhängen och näbbig min och fina damer, klädda efter näst sista parisermod. Där komma indianer i toppmössa, rund hatt och hemvävda, bastanta kläder, bara ben och sandaler, frodiga, orakade präster och eleganta doktorer i lackskor och granna halsdukar.

På gatorna i Cochabamba hör man mera quichua än spanska talas. Indianerna äro här i majoritet och göra

gatulivet intressant och pittoreskt. Cochabamba är likväl en modern stad och en stad med gamla anor från den spanska kolonialtiden, då Cochabambadalen liksom nu var dessa trakters kornbod. Till gruvorna i Potosi fördes redan under 15- och 1600-talet stora mängder av vete från Cochabamba.

Staden har vackra parker, elektriskt ljus, elektriska spårvagnar, en välbyggd, rymlig teater, biograf, flera hotell, svensk telefon och stora välförsedda affärer. En av de förnämsta av dessa äges av tvenne bröder Barber, till vilka jag, som nämnt, står i stor tacksamhetsskuld för alla de tjänster, de gjort mig. Framför allt är det tyskarna, som behärska affärslivet.

Cochabamba har ett universitet med juridisk, medicinsk och teologisk fakultet och har talrika skolor, däribland en fullt modern skola, som ledes av nordamerikaner. Man träffar i Cochabamba många bildade män. Flera av Bolivias mest framstående personligheter, såsom förre presidenten doktor Villazon och andra, äro från Cochabamba.

Denna stad räknar, som nämnt, över 300 år. Det vilar en gammalspansk stämning över Cochabamba. Flera kyrkor och kloster finnas, rika på gamla konstverk från den spanska kolonialtiden. Av dessa tillskrives en tavla, föreställande San Francisco knäböjande inför påven Innocencio III, ingen mindre än Murillo. I en klosterkyrka finnas fem tavlor, målade av Goya.

Ibland om kvällarna spelar musiken på den vackra plazan såsom brukligt är i sydamerikanska städer. Då går societeten ut på promenad för att träffas och prata en stund om ditt och datt. Man ser många vackra, eleganta damer i lätta sidentoaletter och välklädda herrar. Här våga vi inte uppträda i khakikläder och stanleyhjelm. Det skulle väcka skandal.

Tidningspojkar ropa ut tidningarna. Dessa äro likväl mycket innehållslösa. Telegrammen från Europa äro få och otillförlitliga. Pressen i Bolivia står ännu på en

mycket primitiv ståndpunkt. Blott i La Paz finnas ett par större tidningar.

Det är verkligen i de bolivianska fjälltrakterna en underlig blandning av indiansk, gammalspansk och modern kultur.

Cochabamba är en stad med framtid. Den har ett utmärkt läge, ett ganska gott klimat, en sparsam och flitig befolkning. Snart blir järnvägen mellan Cochabamba och Oruro färdig. Cochabamba blir nog en gång en storstad.

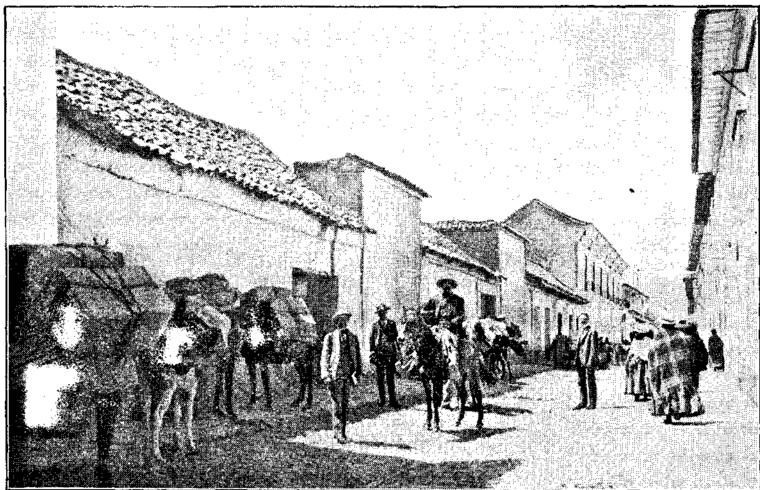

Bild 84. Gatubild. Cochabamba. Observera de lastade mulåsnorna.

Den 8 oktober lämna vi Cochabamba för att över Tunaris fjäll rida mot urskogarna. Vi ämna oss, som nämnt, först till mosetene- och chimaneindianerna. När vi börja att klättra uppför Tunari, består vår expedition av min hustru, Berg, Toy, åtta mulåsnor, en häst, förf. och en full quichuaindian. Den sistnämnde skall bara följa oss över fjället. Trots de bästa relationer och regeringsrekommendationer ha vi i Cochabamba ej kunnat bringa upp en enda man, som vill följa oss till urskogen, som vill lämna de kära fjällen och trotsa malarian. Vore inte Berg så duktig och stark, skulle det aldrig gå.

»El cochabambino» älskar sin dal och sina fjäll. Sällan möter man honom, vare sig han är vit eller indian, i urskogarna och på pampas i öster.

Första dagen komma vi blott ett stycke upp på berget. Andra natten slå vi läger på över 4,000 meters höjd. Tunari är 5,200 m. högt. Stormen viner isande kall häruppe på fjället. Här växa inga träd, inga buskar. Stora lamahjordar beta de väldiga grässlätterna. Deras herdar

Bild 85. Procession. Cochabamba.

äro aymaraindianer, som bo här en tid av året för det rika betets skull. Dessa indianer bo i små, underliga, runda hus av sten och gräs. Ibland äro de byggda av bara gräs och likna då choroti- och matacoindianernas hyddor i El Gran Chaco. Här och där på bergssluttningarna ser man fläckar av evig snö.

Gäss och små vadarefåglar[1] flyga skrikande över fjälldalen. Vi passera här ostgränsen för aymara, som näst quichua är den viktigaste indianstammen i hela Sydamerika. — Numera har man ej lamaavel öster om Tunaribergen.

[1] Vanellus.

När vi gå över det högsta passet, blir min hustru riktigt illamående. Hon får upprepade svimningsanfall på grund av bergssjukan. Trots att det är isande kallt och vi äro allt annat än vana vid kyla, våga vi inte bo i någon av aymaraindianernas hyddor, ty där blir man säkert full av klädlöss. Andra natten, vi sova uppe på Tunari, fryser vattnet i gölarna. Någon större lägereld att värma oss vid kunna vi ej göra upp, ty det enda bränsle, vi finna, är torr spillning.

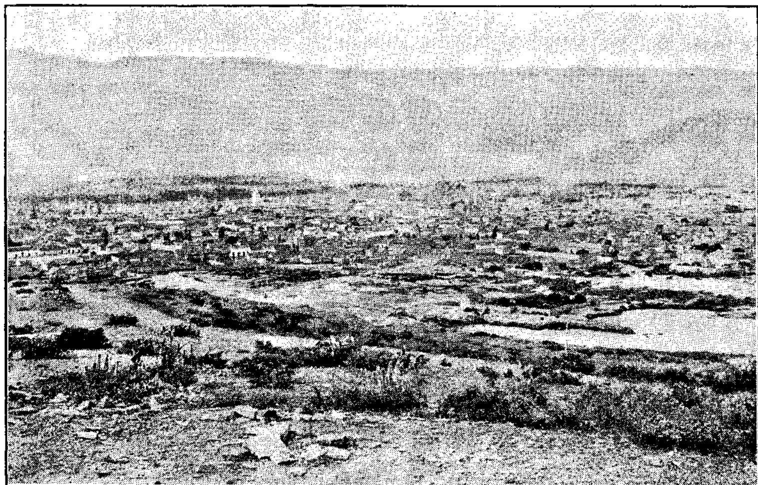

Bild 86. Cochabamba.

Jag avundas kondoren, som kretsar över Tunaris snöklädda topp. Blickar den åt söder och väster, ser den ett hav av fjälltoppar och skoglösa dalar. Den ser Cochabambadalen med städer och byar, rutad i åkrar, bördig och rikt bebodd. Åt norr och öster ser den berg och dalar, klädda av omätliga skogar. Där bakom är den oändliga slätten. I skogen synas inga eller få människobostäder. Tunari står som en väldig vakt mellan skogen och högslätterna.

När »el cochabambino» varit tvungen att lämna sitt kära Cochabamba och åter får syn på Tunaris vita topp, lyfter han på hatten och hälsar honom som en gammal

vän. Tunari ligger mitt i Bolivia, och Bolivia är cochabambinons fosterland. Cochabambadalen, över vilken Tunari står vakt, är ännu mer, det är hans hem.

På andra sidan Tunari bo quichuaindianerna. Dessa äro alla »colonos» åt familjen Ugarte. Colono kan bäst översättas med torpare.

Familjen Ugarte har här en mycket stor egendom. Den sträcker sig från den eviga snön på Tunaris topp långt ned i den tropiska urskogen. Där kunna odlas alla jordens växter från potatis och oka till cacao och papaya. Det är likväl en mycket liten del av denna vidsträckta egendom, som är bebodd. Egentligen är det två egendomar, Cocapata och Choro.

En tämligen äventyrlig herre hade lyckats köpa av en släkting till Ugarte en niondel av den ena egendomen och förklarade, att den niondelen, han ville ha, var den bebodda och odlade delen. Detta kunde naturligtvis familjen Ugarte ej gå in på. Mannen samlade ikring sig en trupp av beväpnade äventyrare, och med dessa tog han Cocapata med våld. Myndigheterna skickade från Cochabamba soldater för att upprätthålla ordningen i Cocapata. Detta var en ryslig humbug. En natt roade sig herr P. att ta soldaterna till fånga och klå dem, och dessa vågade ingenting göra mot herr P. och hans anhang. En sympatisk medlem av familjen Ugarte hade slagit sig ned i Choro — och nu förde de bägge estancieros krig med varandra. Cocapata och Choro ligga på var sin sida om en djup floddal. Man hade poster utsatta, och många skarpa skott avlossades från ömse sidor.

Detta »krig» skulle ha varit en omöjlighet, om myndigheterna i Cochabamba verkligen velat upprätthålla ordningen, d. v. s. låtit häkta herr P. Detta brydde de sig ej om, därför att en medlem av familjen Ugarte är en av oppositionens ledare i den bolivianska kongressen. Denna affär ger en sorglig inblick i boliviansk partipolitik. — Samtidigt med »kriget» pågick mellan Ugarte och herr P. en process om niondelen av egendomen. Till Ugartes

egendom höra även de berömda guldgruvorna vid Choquecamata. Dessa upptäcktes år 1740. Det säges, att man i dessa gruvor funnit guld för över 20 millioner pesos (fuertes)[1]. Under guldåldern bodde i Choquecamata 20,000 personer. Nu bor där högst ett hundratal. Redan 1788[2] voro dessa guldgruvor utan betydelse. Detta var den rikaste guldgruva, som blivit funnen i Bolivia.

Det är mitt under »kriget» vi komma till Cocapata från Cochabamba. Då jag har rekommendationsbrev till Ugarte, taga vi in hos honom i Choro. Detta även därför, att P. och hans ökända banditer varje natt bruka supa sig fulla och skjuta skarpt.

Gärna skulle vi ha vistats en tid i Choro för att studera där boende quichuaindianer, vilka tack vare vänlig behandling från familjen Ugartes sida synas vara ovanligt tillgängliga. Indianerna här ha mycket av sina gamla föreställningar i behåll.

Man berättar mig t. ex., att i Choro finnas en trollkarl och en trollkvinna. Den förre är en yngling, den senare en gumma. När de vilja förhäxa någon, skaffa de bitar av dennes kläder, hår etc. Allt detta gräva de ned. På samma sätt som detta, ruttnar den sjuke. När en quichua dör, ställas kalebasser och lerkärl med chicha och mat vid dennes huvudgärd, och hans bästa hund dödas.

Liksom i trakten omkring Cochabamba väva quichuakvinnorna vackert ornamenterade vävnader. Av sådana göra vi här en liten samling.

Då regntiden är i annalkande, måste vi påskynda vår marsch, ty när floderna svälla, äro de omöjliga att passera. Vi skola mot norr, mot urskogar och värme. För denna färd behöva vi följeslagare, som vi söka bland quichuaindianerna. Det är, fastän vi bjuda en utmärkt lön, allt annat än lätt att få några män, som vilja följa oss. Fjällens indianer frukta urskogens andar, de frukta

[1] Peso fuerte = 5 pesetas.
[2] Viedma. (Se litteraturf.)

febrarna, de frukta jaguarerna, de frukta de brusande floderna, de frukta det okända.

När vi efter många svårigheter lyckats få tre män med oss, lämna vi Choro, följda ett långt stycke på väg av gråtande kvinnor och barn. De jämra sig, som om de aldrig mera skulle få se sina män, söner och fäder, som om dessa ginge mot döden. Quichua och aymara, fjällens indianer, de vilja ej lämna sina kära berg. Därför är urskogen en gräns mellan fjällkulturen och småstammarna, skogens indianer.

Pappa för våra följeslagare är Basilio. Innan han lämnar Choro, bränner han en växt, kallad »huirakoa», åt Pachamama, för att hon skall skaffa oss torrt väder, och lovar henne ett liknande offer, när han kommer tillbaka, om allt gått bra. Det är under Pachamamas beskydd, vi gå till urskogarna.

Basilio är, ehuru fjällindian, en förträfflig kännare av urskogen. Han har nämligen varit »cascarillero», d. v. s. insamlare av kinabark. Ännu tillvaratages här något kinabark men i försvinnande liten mängd mot förr.

Utom annan proviant ha vi med oss för denna färd en stor påse (5 kilo) med cocablad. Utan coca kunna quichua ej leva, ännu mindre göra ansträngande marscher. Coca behöva vi till alla offer. Denna heliga växt spelar en oerhörd roll i fjällindianernas liv. Det är enligt Basilio ingen mindre än Guds moder, Maria santísima, som uppfunnit cocatuggningen. Hon fann cocan ute i skogen. Kristus lär däremot ej ha förstått sig på detta njutningsmedel. När Basilio säger, att jungfru Maria var den första, som tuggade coca, beror det säkerligen på en förväxling. Det var troligen Pachamama, som gjorde denna upptäckt, hon som ständigt förväxlas med Guds moder och som även kallas »la virgen».

Efter två korta dagsmarscher äro vi nere i Cotacajesdalen. Sedan följa vi denna. Stigen är alldeles igenvuxen, varför vi måste hugga upp en ny väg. Dagligen måste

vi flera gånger vada över Rio Cotacajes. Tack vare Basilio lyckas vi ganska bra finna vadställena. Likväl kunna vi inte undvika, att mulåsnornas packningar flera gånger bliva doppade. När vi skola passera ett svårt vad, tar Basilio upp litet coca, mumlar någonting, viftar med bladen åt alla håll och stoppar dem sedan i munnen. Ibland gör han även korstecknet, hållande en nypa cocablad mellan fingrarna. »Ibland brummar floden, då måste man akta sig att vada över,» säger Basilio. Det är åt auquis, de andar, som bo i floden, som han offrar.

De första dagarna gå vi genom en icke hög, på blommor, särskilt orchidéer, rik skog. Stora träd äro sällsynta. Hela skogen är nedmossad. Det högre djurlivet är ytterst fattigt. Intressant är, att hela skogen är full av odlingsterrasser, s. k. »andenes», och gamla husmurar. Tydligen har Cotacajesdalen en gång varit odlad och har haft en talrik befolkning. I ruinerna finna vi en nål av brons och några krukskärvor. Av en quichuaindian få vi en där funnen T-formig bronsyxa.[1]

Nu är Cotacajesdalen nästan obebodd. I San Jacinto, åtta leguas från Choro, bo några mestizer, tio leguas längre nedåt floden vid Sequerancho likaledes. Trettio leguas längre inåt urskogarna är Covendo missionsstation.

Cotacajesdalen har ett utomordentligt dåligt rykte för sin malaria. Den anses höra till de allra osundaste trakter, som finnas här. Liksom i Mizquedalen har malarian troligen införts här i ganska sen tid och den är orsaken till att dessa trakter avfolkats.[2] I Sequerancho såg jag anophelesmyggor. Min hustru, Berg och jag sovo där som vanligt under myggnäten. Quichuabärarna försmådde däremot detta försiktighetsmått, fastän jag lånade dem nät. Det är därför möjligt, att en av dessa här fick malaria.

Redan 1675[3] gjorde don Benito de Rivera y Quiroga

[1] Dessa saker ha gått förlorade, då den quichuaindian, som fick i uppdrag att lämna dem till Ugarte, aldrig gjort det.

[2] Armentia. Descripcion etc. sid 211 säger, att det är tradition, att dessa trakter avfolkats genom malarian.

[3] Armentia. Descripcion etc. sid. 207.

en expedition från Cochabamba, följande Rio Cotacajes för att finna sagolandet El Gran Paititi. Han hade med sig sjuttiofem man och mer än trettio negrer. Den första svårighet, som mötte dem, var en klippa, som de inte kunde komma förbi utan att göra väg med hackor. Mer än en månad arbetade de i denna labyrint, och de lyckades till slut komma förbi, men inte utan att där skedde ett underverk. Kvällen före San Pedro-dagen, då de redan voro förtvivlade över stenens hårdhet, funno de den så mjuk, att de på få timmar kunde hugga sönder, vad de inte förmått på många dagar.

De gingo vidare och kommo till urskogarna, vilka de funno bebodda av talrika indianer, som hade mycket stora odlingar av ananas, bönor, sötpotatis, mandioca, majs m. m. Indianerna hade välgjorda mejslar, yxor, saxar (sic!), skedar m. m. av brons. Enligt analyser, gjorda i Potosi, bestod denna brons till tre delar av silver. Med dessa indianer kommo spanjorerna i strid. Sedan lyckades de komma bättre överens med dem. De talade eller förstodo quichua. Ingen av expeditionsmedlemmarna synes ha sjuknat i malaria.

Expeditionen bekostades av don Benitos farbror, don Antonio López de Quiroga. Om denne, som hade stora silvergruvor i Potosi, berättas, att han var ofantligt rik. När tjänstefolket en gång städade ett av hans rum, funno de två millioner pesos, som han hade förlagt och glömt bort. Om don Antonio berättas även, att han blev så gammal, att han började dia på nytt.[1]

År 1800[2] följde padre Bernardo Jiménez Bejarano samma väg, som Quiroga gått etthundratjugufem år förut, tills han kom till moseteneindianerna. År 1802 gingo padre Hilario Cocha och padre José Boria åter samma väg. De tala om estancian San Jacinto, som även använts till förvisningsort, och om huru den avfolkats genom malarian. Sedan har man några gånger åter öppnat

[1] Anales de Potosi. Sid 477.
[2] Armentia. Descripcion etc. sid 211.

stigen längs med Rio Cotacajes för att återigen låta den förfalla och växa igen. Det är det vanliga i urskogarna här. Underhålles en väg ej i dessa trakter, är den snart förstörd. Regnskurarna spola bort den, där man anlagt den på bergssluttningarna, och skogen täpper till den. På tre månader växer en stig genom bambusnår igen.

Den 20 oktober komma vi till mestizhyddorna vid Sequerancho. För att komma dit ha vi måst vada tjugusex gånger över Rio Cotacajes. Här börjar vegetationen bli yppigare, träden högre. I Sequerancho har man funnit gravar i form av fyrkantiga stenkistor. Skogarna äro fulla av gamla odlingsterrasser.

Man berättar oss, att i Sequerancho förr har bott en moseteneindian, som brukade gnida in sig med fett av »uturunco». Han förvandlades på så sätt till en jaguar och gick ut på vildsvinsjakt. Han dödade många vildsvin med klorna. Uturuncos äro enligt quichuaindianerna jaguarer, som varit människor. Fett av uturunco användes allmänt av deras medicinmän som läkemedel.

Sedan vi vilat ett par dagar i Sequerancho, fortsätta vi, alltjämt följande Rio Cotacajes floddal. Till Covendo ha vi ungefär 150 km. kvar.

Allt besvärligare bliva vaden. Gång på gång doppas våra packlådor. Flera gånger ramla lastdjuren utför svåra branter. När karavanen en dag passerar längs med en svår brant, trampar hästen i ett getingbo, rusar i väg och rullar ned cirka 70 meter. Mulåsnorna bliva alldeles vilda över förlusten av sin »mamma», och en rusar efter utför branten. Berg och min hustru springa med de andra i full fart längs med branten förbi getingboet, undvikande på detta sätt en större olycka. Hästen slår ett stort hål i huvudet och dör följande dag. Mulåsnan, som följde den, kom ganska lindrigt undan.

Basilio offrar ständigt coca. Han offrar, för att mulåsnorna ej skola skadas, för att floden ej skall ta dem med sig i de djupa vaden. Han lär mig offra i lägereldarna åt »ninamaycos», de andar som bo där.

En dag, när vi gå längs med en brant, söker min hustru rycka undan en stock, som spärrar stigen, slinter och blir hängande över branten med huvudet nedåt. Det är ett mycket otäckt tillbud. Mellan mulåsnorna försöker jag krypa fram för att nå henne, och det är i sista stund, jag får tag i hennes fot, som fastnat i en stubbe. Hon hänger på branten bland palo-santomyror[1] och intill ett getingbo. Om hon hade ramlat ned, hade hon med all säkerhet brutit nacken av sig.

När vi få se något jaktbyte och jag skall skjuta, mumlar Basilio något, skyndar sig att tugga coca och viftar med cocabladen åt alla håll. Likväl vill jaktlyckan ej följa mig. Aldrig har jag väl skjutit så fula bommar. När jaktbytet tryter, offrar han coca, för att Pachamama skall låta djuren visa sig, men då tryter det ännu mer.

En gång kryper jag på flodstranden för att komma inom skotthåll för en liten hjort. Uppmärksamt följande hjortens rörelser märker jag inte en stor, giftig orm, som ligger mellan stenarna, förrän jag nästan lägger handen på den.

För varje dag, som går, blir vegetationen allt yppigare. Landet blir mindre kuperat. Odlingsterrasserna i skogen ha fullständigt upphört. På ett par ställen finna vi stora stenmortlar, vilka vittna om att även här har varit bebott.

Vi vada för sista gången över Rio Cotacajes, som förenar sig med Rio Beni, här kallad Rio S:a Elena, vilkens vänstra flodstrand vi följa, tills vi äro mitt emot Covendo missionsstation, som ligger på den högra.

Svårigheterna, som mött oss under denna urskogsvandring, ha varit ganska betydande. Vi ha sålunda vadat över Rio Cotacajes ej mindre än 101 gånger. Flera gånger har vattnet varit så djupt, att djuren börjat simma. Oundvikligt är, att vid dessa flodövergångar en hel del saker bliva våta. Mycket blir förstört. Viktigt är det därför att på en sådan färd ha allt väl inpackat. Alla matvaror böra

[1] Var och en, som berest Sydamerikas tropiska urskogar, har säkert gjort bekantskap med dessa myrors brännande sting. Myrorna (Myrmica sœvissima) leva i symbios med ett litet träd eller buske (Triplaris caracasana).

vara inlödda. Själv är man våt hela dagen. Man måste ständigt vada. Det är vått i skogen. Blir man inte våt på annat sätt, så svettas man, tills man blir genomblöt. Tack vare värmen förkyler man sig ej, och man vänjer sig snart vid den ständiga blötan. På kvällen, när man kryper till kojs, bör man dock plocka fram några torra kläder att ligga i. Dessa förvarar man bäst i gummisäckar av det slag, som i Bolivia allmänt tillverkas av gummiarbetarna. Naturligtvis far allt, som man har med sig på dessa urskogsvandringar, mycket illa. Kläderna stinka av mögel.

Livet i urskogen här på Andernas sluttningar är likväl trots alla sina besvärligheter härligt. Värmen är ej obehagligt tryckande såsom i de torra trakter, där vi varit och gjort arkeologiska grävningar. Man möter inga fulla människor, som i bebodda trakter. Det rika växtlivet kan icke undgå att göra intryck på var och en, som vandrar fram här. All denna tävlande grönska, som söker sig plats och kämpar om solstrålarna, är imponerande. Alla dessa växter, som klänga och hänga i brokigt virrvarr på stammar och grenar, väcker alltid dens intresse, som är van vid våra kala trädstammar. Det högre djurlivet kunde vara rikare; vi ha likväl under denna marsch sett ett och annat, t. o. m. skogskungen, jaguaren och hans hona. Det var en dag, då vi skulle slå läger på en flodstrand. De kommo springande tvärs igenom karavanen. Den ena sprang framför, den andra bakom min hustrus mulåsna. Toy tyckte, det var stiliga kissemissar, och det var med svårighet, vi hindrade honom att rusa efter. Hela natten efter detta möte underhöllo quichuaindianerna en väldig eld. Basilio hade inte riktigt förtroende till sin »compadre»[1], jaguaren.

Dagen innan vi komma fram till Covendo, bryter regnet löst. Rio Cotacajes sväller till en väldig flod. Det blir ett oerhört svårt arbete för quichuaindianerna att komma tillbaka till sina fjäll. De ha rätt i att frukta urskogen. Vi ha det bättre, ty vi skola framåt och ej tillbaka.

[1] När en person stått fadder för en annan persons barn, bliva de bägge personerna compadres.

Fjällen och urskogen äro de stora motsatserna här. Människorna äro där så olika som naturen. Det är ett vådligt företag för bergsbon att våga sig ned i de fuktvarma, malariafyllda skogarna liksom för urskogens halvnakna indianer att gå upp på de kalla fjällen. Det var kanske ej så underligt, att kvinnorna jämrade sig, när vi lämnade Choro, jämrade sig, som om deras män och söner hade gått mot döden, ty de gingo över en gräns, som ej ens deras förfäder under incarikets glansdagar varaktigt förmått överskrida.

Jag har här nämnt om Basilios alla cocaoffer till andarna. Om aftonen vid lägerelden sökte jag att få honom att berätta för mig mera om dessa. Han var förbehållsam, men ett och annat fick jag likväl veta.

Han sade, att överallt vimlar det av andeväsen. Av dessa äro auquis på bergspassen, i bergsbranterna och i floderna. Åt dessa andar gav Basilio ständigt coca. Vicuñas och guanacos ha märken i öronen. Det är auquis, deras ägare, som märkt dem. Auquis motsvarar sålunda Coquena, som vi lärt känna på annat håll. Vid källorna finnas pújios, på bergspassen »achachiles», som svara, när man ropar. Sáshra bo i klippstupen. Från dem komma ovädren. Pachamama betyder moder-jorden. Basilio talade ibland om en, ibland om flera Pachamamas. Vi se, att det delvis är samma andar, som vi redan gjort bekantskap med i Mizquedalen och vid Incallacta.

Till skydd mot de onda andarna hade en av mina quichuaföljeslagare en fingerring av stål.[1] På strumporna hade han bundit röda tofsar, för att han ej skulle tappa dem. Troligen var det för att andarna ej skulle stjäla hans strumpor. Dessa tofsar kallade han »pucamillma». Liknande tofsar hänga de överallt i bergstrakterna som amuletter på lamadjuren och fåren och kalla dem »pantimillma».

I fjälltrakterna hade jag alltid hoppats att få höra några sagor, minnen av quichuaindianernas svunna kultur.

[1] Detta måste vara ett spanskt bruk.

Jag hade tänkt mig, att dessa borde ha större litterärt värde än urskogsstammarnas sagor. Häri blev jag besviken. Flertalet av de sagor, de berätta, ha de fått från de vita, och de, som synas vara deras egna, äro på långt när ej så värdefulla som dem, vi samlat från mosetene. I följande kapitel har jag återgivit ett urval av de sagor, vi upptecknat i quichuaindianernas land.

TIONDE KAPITLET.

Sagor från fjälltrakterna.

Räven och puman.

Berättad av en quichuaarriero[1] från Sucretrakten.

Räven, »átosh»[2], träffade puman vid ett vattenställe.

»Goddag, farbror,» sade räven.

»Goddag, brorson. Jag är hungrig och vill äta upp dig,» sade puman.

»Gör inte det, utan låt oss vänta, om något djur, som vi kunna döda, kommer ned till vattenstället. Medan vi vänta, kan farbror sova. Jag skall passa på, om något djur kommer,» sade räven.

Puman lade sig att sova. När han somnat, kittlade räven honom i näsan för att se, om han sov riktigt.

»Vad gör du?» sade puman. »Ingenting, det är bara myggor,» sade räven.

Efter en stund kom en gammal åsna, som var alldeles full av sår. Räven väckte puman, men denne ville ej äta den gamla åsnan utan lade sig att sova igen.

Efter en stund kom ett sto med ett föl. Åter väckte räven puman, som sprang på stoet och dödade det. Räven sökte göra detsamma med fölet men fick en spark, så att den var nästan död.

Puman började äta stoet. »Giv litet åt mig också,» sade räven, som var hungrig. »Vill du äta, får du döda själv,» sade puman.

[1] Mulåsnedrivare.

[2] Ant. Canis Azaræ.

Räven sökte reda på ull och spann tråd, och med tråden band den en kaktusstam vid pumans svans.

»Akta dig, stoets ägare kommer,» sade räven. Puman började springa med kaktusen efter sig. Då denna skramlade mycket, trodde puman, att det var ägaren, som förföljde honom, och sprang allt fortare. Ständigt hörde den kaktusstammen, som slog mot stenar och stammar, och trodde sig förföljd.

Till slut stannade puman alldeles uttröttad och såg nu kaktusstammen, som räven bundit vid hans svans.

»Se, vad den skojaren räven har gjort,» sade puman.

Räven och apan.

Berättad av en quichuaarriero från Sucretrakten.

Det var en gång en gammal gumma, som hade ett fikonträd. Hon hade också en dotter. Varje natt försvunno de mogna fikona.

»Du har en älskare, som stjäl mina fikon. I natt skall du vakta fikona, och om de ändå försvinna, får du stryk. Flickan vaktade fikona men somnade, så att på morgonen fanns det bara kart.

Gumman satte upp i fikonträdet en docka av beck. När apan, som brukade stjäla fikona på natten, såg dockan, sade den: »Bjud mig på fikon!» Dockan svarade inte. »Om du inte ger mig fikon, får du stryk,» sade apan, och så klättrade den upp och gav dockan ett knytnävsslag men fastnade med näven och kunde inte få den loss. »Det var inte så illa ment,» sade apan. Dockan svarade inte. Då gav apan dockan ännu ett slag och fastnade med andra handen.

»Akta dig, min styrka ligger i svansen,» sade apan. »Släpper du inte, så slår jag dig med svansen.» Dockan svarade inte. Apan slog till den med svansen och fastnade.

På morgonen kom flickan och fann apan. »Jaså, det var du, som var min älskare,» sade hon. Gumman och

flickan förde hem apan och bundo den. Det var tid att gå i mässan, och gumman och flickan gingo i kyrkan.

Apan var bunden utanför huset, när räven kom förbi. »Vad gör du här?» sade räven. »Jag skall gifta mig,» sade apan. »Hurudan är flickan?» sade räven. »Hon är ung, rik och vacker, men jag vill inte gifta mig med henne,» sade apan. »Det vore något för mig,» sade räven och lät binda sig i stället för apan, som den löste.

När gumman och flickan kommo från mässan och fingo se räven, sade de: »Det var en skojare, som kan förvandla sig till räv,» och så slogo de hett vatten på räven. Nästan skållad lyckades den slita sig lös.

Räven sökte efter apan för att döda den. Den mötte apan, som kom ut ur ett hus, med en smörklick i handen. »Nu skall jag döda dig,» sade räven. »Nej, gör inte det, utan smaka på vad för gott jag har fått tag i!» sade apan. Räven smakade på smöret och tyckte, det var mycket gott. »Var får du detta ifrån?» sade räven. »Från en kruka, som står därinne,» sade apan. Räven gick in och stack huvudet i krukan och åt, så mycket den orkade. När den ätit, kunde den inte få ut huvudet igen.

»Hjälp mig!» sade räven till apan. »Giv mig en sten att slå sönder krukan med!» Apan gav räven ett majskorn. »Nej! Giv mig en större sten!» sade räven. »Här är en sten, som jag inte kan lyfta,» sade apan. »Försök att slå krukan mot den!» Räven lyfte upp huvudet och krukan och slog den, där apan sade, att stenen var. Men det var ingen sten utan huvudet på krukans ägare, som låg och sov. Räven slog till, och krukan gick sönder, så att blott krukhalsen satt kvar på räven. Ägaren rusade upp och slog till räven, som dock lyckades springa undan. Apan hade redan sprungit sin väg.

Räven gav sig av för att döda apan. Den träffade apan, som höll på att äta ost. »Nu ska jag döda dig,» sade räven. »Nej, gör inte det, utan smaka på vad för gott jag fått tag i! Halva osten har jag lämnat kvar,» sade apan. Räven följde med apan till en sjö. Där visade

apan räven på månen, som speglade sig i vattnet. »Se, där är osten,» sade apan. »Hur fick du tag i den?» frågade räven. »Jo, jag band en sten om halsen, och så dök jag ned,» sade apan. »Så skall jag också göra,» sade räven. Apan band en sten om halsen på räven, som hoppade i sjön och som där ännu letar efter osten.

Räven och ankan.

Berättad av en quichuaindian från Choro.

Räven frågade ankan: »Hur kommer det sig, att du har så gula ungar?» »Jag gräver en ugn, och så hettar jag upp den. Därefter lägger jag dit ungarna och täcker väl till. Följande dag tar jag ut dem, och då äro de gula.»

När räven kom hem, grävde han en ugn[1] och sade åt ungarna att hämta ved. Sedan hettade han väl upp ugnen, lade dit ungarna och täckte väl till. Följande dag, när han öppnade ugnen, voro ungarna förkolnade.

Förargad gick räven för att söka reda på ankan. Han fann henne i en sjö. Mitt ute i sjön sam ankan med sina ungar. Räven försökte dricka ut sjön, men kunde inte. När den var riktigt full, gick den och lade sig i gräset. Där stack gräset hål på magen på räven, så att den dog.

Åsnan och rävarna.

Berättad av föregående.

Det var en gång en mulåsnedrivare, som hade lastat av sina bördor nära en bergskant. Själv hade han lagt sig i en grotta. Följande morgon, när han vaknade, voro alla bördorna kvar, men alla remmar att binda dem med voro försvunna. Hela dagen sökte han sina remmar men kunde ej finna dem. På kvällen frågade en av hans åsnor honom, varför han var så ledsen och vad det var, som han sökte. Han berättade då, att alla hans remmar voro försvunna.

[1] Vanligt är här, att man gräver ugnar till brödbakning i ett sand- eller jordstup.

»Jag skall skaffa dem tillbaka,» sade åsnan. Åsnan lade sig på bergskanten med alla benen utsträckta och låtsade vara död. Först kommo gamarna. De kallade på rävarna. »Jag undrar, om han är riktigt död,» sade en av gamarna. »Hugg honom i ögat!» sade en av rävarna. Gamen högg honom i ögat, men åsnan rörde sig inte. »Hugg honom i andra ögat!» sade räven. Gamen högg honom i andra ögat, men han rörde sig inte.

»Vi ska hämta remmar och släpa bort honom, ty här på vägen kunna människorna komma,» sade rävarna. De hämtade alla de remmar, som de stulit, och så bundo de åsnan vid halsen och benen, och sedan bundo de sig och gamarna i andra ändan och började släpa åsnan.

Då rusade denna upp och sprang till sin herre med både remmar och tjuvar. Husbonden gav åsnan en hel börda kornhalm att äta i belöning för att den varit så klok.[1]

Flickan, som kondoren tog.

Berättad av en quichuaindian från Saipina.

Det var en gång en flicka, som vaktade fåren. Då kom en kondor och förde henne till sin grotta. Där var hon i två år. En dag begav sig kondoren tillsammans med räven för att hämta kött åt sin hustru. Då hörde han en fågel, »pitchatanca», som ropade något.

»Vad säger han?» sade kondoren åt räven.

»Han säger, att du skall skynda dig med att hämta kött.»

Detta var ej sant. Pitchatanca hade ropat:

»De föra bort din kvinna.»

Ännu en gång ropade pitchatanca:

»De föra bort din kvinna.»

Det var nämligen flickans pappa och mamma, som kommit för att hämta henne.

»Vad säger han?» sade åter kondoren åt räven.

[1] Av intresse är, att den »sluge» räven i flertalet sagor blir lurad. Canis Azaræ är ett dumt, lättfångat djur.

»Du skall skynda dig att hämta hem köttet,» sade räven.

Ännu en gång ropade pitchatanca:

»De hålla på att röva bort din kvinna.»

»Vad säger han?» sade kondoren.

»Han säger, att de föra bort din kvinna,» sade räven.

Kondoren skyndade efter dem. När de sågo kondoren komma, höljde de över flickan med ett lerkärl. Kondoren fick tag i en trasa, som den plockade sönder bit för bit, och så flög den långt bort. Pappan och mamman lyfte upp lerkärlet men funno bara en hög med ben. Då började de att slåss, och så föllo de ned för en brant och slogo ihjäl sig bägge två.

Detta är antagligen en äkta indiansaga.

Hunden, som skulle hämta eld.

Berättad av en quichuaindian från Saipina.

Hunden och räven bodde tillsammans. Räven sade åt hunden, att han skulle hämta eld, för att de skulle koka mat, och så visade räven hunden på en stjärna. Hunden sprang och sprang men kunde inte hinna fram till stjärnan utan vände tillbaka igen. Medan hunden var borta, slog räven eld med stål och flinta och kokade »piri»[1] och åt. Åter sade räven till hunden, att han skulle hämta eld, och så visade han hunden på solen. Medan hunden var borta, kokade räven piri och åt. Ännu en gång sade räven till hunden, att han skulle hämta eld, och så visade han honom på dimman på bergstoppen.

»Där är rök,» sade räven.

Den gången gick hunden inte långt utan spionerade på räven. När denne trodde, att hunden hade gått, slog han eld för att koka piri. Då smög sig hunden fram och dödade räven.

[1] Piri är en gröt av majsmjöl, salt och fett kokat i vatten.

Mannen, som sökte sin ko.

Berättad av en quichuaindian från Peres i Mizquedalen.

Det var en gång en herde, som icke kunde finna en av de kor, han skulle vakta. Hans husbonde var ursinnig och sade, att han stulit kon och sålt den. Han gick då åter ut att söka kon. När han sökt länge och icke kunde finna den, satte han sig förtvivlad ned och började gråta. Den vita kondoren kom då och frågade honom, varför han grät. Han berättade för kondoren, att han sökte en ko, som hans husbonde trodde, att han hade stulit.

»Jag vet, var kon är,» sade den vita kondoren. »Du kan fråga den svarta kondoren; han vet det också. Om du ger oss en kalv att äta, för vi äro hungriga, ska vi föra dig till kon.»

Mannen slaktade en kalv och gav åt fåglarna att äta. Först åt den svarta och sedan den vita kondoren. När de hade ätit, sade den vita kondoren åt honom, att han skulle fatta i den svarta kondorens stjärt med höger hand och i hans med vänster. Det gjorde han, och så flögo de i väg till den plats, där kon var.

Den magiska flykten.

Berättad av en quichuaindian från Lagunillas, Cocapata.

Det var en gång två flickor, som skulle bära mat till sin far. I en backe fingo de se en vicuña. »Varför går du och äter gräs och ej riktig mat som vi?» frågade de vicuñan. Förargad kom vicuñan och sparkade sönder lerkärlen, i vilka flickorna buro mat. Förskräckta vågade flickorna ej gå hem till sin far utan gingo en annan väg. Den följde de i fyra dagar, tills de kommo till ett hus. I detta bodde en man, som hade en mängd får. Det var ingen riktig man utan ett troll.

De stannade hos trollet. »I natt skall du sova ensam, och din yngre syster skall sova med mig,» sade trollet.

På natten åt trollet upp den yngre systern. På morgonen ville den äldre systern träffa sin syster. »Hon är sjuk. I kväll skall du få se henne,» sade trollet.

De gingo ut för att valla fåren. Ute i marken somnade trollet. Då gick den äldre systern tillbaka till huset. Där fann hon blott en hög med ben efter sin syster. Dem samlade hon ihop i sin schal, »lliclla», och sprang sin väg. Tio gånger ramlade hon och tappade benen. Tionde gången blev systern levande igen. De skyndade i väg, förföljda av trollet.

De kommo till solens mor, »intishmáma», som gav dem en tvål och en kam. När trollet höll på att hinna upp dem, kastade de tvålen, som förvandlades till branta bergstup. Med svårighet lyckades trollet klättra förbi. De kastade då även kammen bakom sig. Denna förvandlades till täta, taggiga snår. Med stor svårighet lyckades trollet taga sig igenom.

Till slut kommo de till den stege, som för till himmelen. Uppe på stegen stod Jesus Kristus. De klättrade uppför stegen. Trollet sökte också komma upp, men då drog Jesus upp stegen, så att trollet föll ned och slog ihjäl sig.

Flickorna äro nu i himmelen hos Jesus!

En sådan magisk flykt förekommer i många sagor både i gamla och nya världen. Ehrenreich[1], som jämfört de amerikanska sagorna med gamla världens, omtalar tvenne versioner från Sydamerika, en från mundurucu- och en från karayaindianerna. I mundurucusagan kasta de förföljda ben, salt och aska bakom sig. Dessa förvandlas till rök, taggiga busksnår och en flod, som hindra förföljarna. I karayasagan kasta de förföljda aska, kol och salt, som förvandlas till dimma, moln och eld och en flod, så att förföljarna måste återvända med oförrättat ärende.

I här anförda version kasta flickorna tvål och en kam.

[1] Ehrenreich. Mythen etc. l. c.

I flertalet av de asiatiska och nordamerikanska sagorna kastas även en kam.

Även cavinaindianerna, om vilka jag skall tala längre fram i denna bok, ha berättat mig om en liknande magisk flykt. Den av dem återgivna versionen synes mig icke vara äkta indiansk. De civiliserade indianerna berätta en mängd sagor med rent europeiska motiv, som t. ex. sagan om Blancaflor, om den giriga med guldhornen, om månen, som speglade sig i vattnet o. s. v. De ha även berättat mig om hästen, som gjorde pengar. Detta är ej underligt, ty sedan Amerikas upptäckt ha naturligtvis många sagor berättats av mestizer och vita för indianer, som berättat dem vidare för sina stamfränder. Indianerna ha sedan givit dem lokalfärg.

Av dessa sagor återgiver jag här den, som handlar om den girige med guldhornen. Den har berättats för mig av en quichuaindian, vid namn Juan, från Peres i Mizquedalen. När han började berätta sagor, då tog det aldrig slut, åtminstone ej förrän åhörarna somnat.

Den girige med guldhornen.

Det var en gång två bröder. Den ene var rik och hade tre egendomar. Den andre var fattig och levde på att hugga ved. En dag, när han höll på med vedhuggning, fick han se en örn, som fångat en orm. Med en påk slog han till örnen, så att ormen blev fri.

»Varför var jag så dum och räddade ett så fult och giftigt djur,» sade han. »Bäst är, att jag dödar det.»

Så tog han en påk för att slå ihjäl ormen. Då sade ormen:

»Döda mig ej, så skall jag belöna dig.»

Mannen lät nu bli att slå ormen.

»Du skall bära mig hem!» sade ormen.

»Hur skulle jag vilja bära dig hem, du som är ett så giftigt djur, och så är du så hal.»

»Räck hit din hatt, skall jag lägga mig i den,» sade ormen.

Mannen tog av sig sin stora hatt, och ormen rullade ihop sig i hatten. När mannen burit ormen ett stycke, kommo de till en stor flod, som han ej kunde vada över.

»Om du sätter dig på min rygg, skall jag simma över,» sade ormen.

Mannen satte sig på ormen, som sam över till en ö, där ormens moder bodde. Ormen berättade för modern, hur han blivit räddad. Modern frågade då mannen, om han önskade guld, silver eller deras trollkonst.

»Ormarnas trollkonst,» sade mannen.

Ormmamman gav honom då en önskering. När han bar den, fick han allt, vad han önskade. Kommen till floden önskade han att floden skulle vara torr, och genast blev den torr, så att han kunde vada över. Så önskade han sig två hundra bolivianer, och genast hade han denna summa. Den forne vedhuggaren blev på detta sätt rik och köpte sig en gård.

Detta förundrade storligen hans broder, som ständigt frågade honom, varifrån han fått sina pengar.

»Genom att hugga ved,» svarade han.

Till slut lyckades brodern likväl dricka honom full och på så sätt få honom att berätta om ormarna och önskeringen.

Den rike brodern gick då även han till ormens håla. Han kom dit helt fattigt klädd och bad ormen, att han skulle hjälpa honom. Ormen gick in till sin mamma och sade, att det var en fattig man, som bad om hjälp. Modern kom ut och frågade, om han önskade guld, silver eller deras trollkonst.

»Guld,» sade han.

»Vill du ha det i fickan eller på huvudet,» sade ormmamman.

»Tar jag det i fickan, kan jag ej ta så mycket,» tänkte mannen, »mera kan jag ta på huvudet.» Han svarade därför:

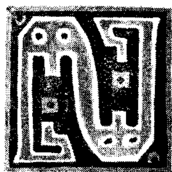
»På huvudet.»

Ormmamman satte något tungt på hans huvud. Han vandrade sedan hemåt, glad åt guldbördan. För varje steg, han gick, blev hans huvud allt tyngre. Till slut kunde han inte gå mera. Han sökte att släpa sig fram, men han blev liggande på vägen, nedtyngd av guld.

Så fann honom hans tjänare. Väldiga horn av guld hade vuxit ut på hans huvud. Så tungt var guldet, att han icke kunde resa sig mera. Guldhornen bundo honom för alltid vid marken.

ELFTE KAPITLET.

Quichuaindianerna.

är vi nu lämnat fjällen, skall jag söka att sammanfatta mina intryck av fjällindianerna, av de indianer, som tala quichua, det språk, som härskat i incariket, som talades i soltemplet i Cuzco. Redan under mina föregående resor har jag under längre eller kortare tid varit med dem.

Var och en, som lärt närmare känna quichuaindianerna, undrar säkert över huru det är möjligt, att detta folk varit ett erövrarfolk, ty quichuaindianen är feg i motsats t. ex. till chiriguanoindianen. Han gör nästan aldrig uppror såsom aymara. Han är tvärtom ytterst undergiven. Han är ödmjuk mot sin husbonde, fastän han säkert grundligt hatar herrekasten. Hans mjukhet är retsam, ty den är lömsk. Det är knärackan, som viftar på svansen åt den starkare hunden, som den så gärna skulle vilja bita i hasorna.

Quichua äro ej för stora brott. De bryta sig ej in i hus och mörda, de överfalla ej vägfarande. De stjäla och snatta däremot och det riktigt virtuosmässigt. Svåra äro de ofta som hästtjuvar. Quichuaindianen är lögnaktig, det vill säga de ljuga systematiskt för att ha fördel av ljugandet.

Det är underligt med ärlighetens geografi. Oärlighet är karaktäristisk för stammarna på Anderna, *som på sätt och vis varit kulturfolk*, ärligheten är lika karaktäristisk för stammarna i skogen och på pampas

öster om Anderna. Jesus Kristus kan ej ha varit mera ärlig än en chimane- eller moseteneindian, och det är blott den stora skogen, som skiljer dem från quichua. En svart punkt på ärlighetens karta är huaristammen vid Rio Guaporé. Annars har jag blott de utmärktaste erfarenheter från slättstammarna här.

Hur ska man kunna förklara, att quichua varit ett slags kulturfolk och haft makten i en stor del av Sydamerika?

Jo, de älska ägodelar. De söka i motsats till urskogens indianer att förbättra sin ställning, att bliva rikare, att samla på kistbotten. Urskogsindianen tycker, att det är bra, som det är, och lever för dagen. Quichuaindianen vill framåt. Det är problemets kärna. Dessutom ha quichua gynnats av de geografiska förhållandena, av att i bergstrakterna, särskilt på högslätten, statsbildning var möjlig, då där levde talrika människor, som lätt kunde komma i förbindelse med varandra.

Quichuaindianerna älska penningen. De äro ej lättsinniga ekonomer, som t. ex. chiriguano. De supa ej upp allt, vad de äga eller förtjäna. De supa, men de försöka supa billigt. Ett undantag bildar quichua i provinsen Caupolican i norra Bolivia, där de bo i skogarna. De supa upp allt, så att de äro mycket fattiga. Det är tydligt, att människan blir lättsinnigare i den varma urskogen än på de kalla fjällen, där man måste arbeta för att leva, där jorden fordrar flitigt arbete för att ge skörd. Säkerligen har mången quichuaindian i Cochabambatrakten en sparad slant, och många ha åtskilligt med boskap och stora åkrar. Mången quichuaindian har kämpat sig fram så långt, att hans söner räknas till de vita. En eller annan har en betydande förmögenhet. Bakom denna ligger naturligtvis arbete, ty en indian kan knappast komma i tillfälle att göra sin förmögenhet genom skoj.

Ibland hör man vita säga, att quichuaindianerna äro lata. Det äro de ej, när de arbeta åt sig själva, sköta sin åker och sin boskap. Kvinnorna äro utomordentligt flitiga

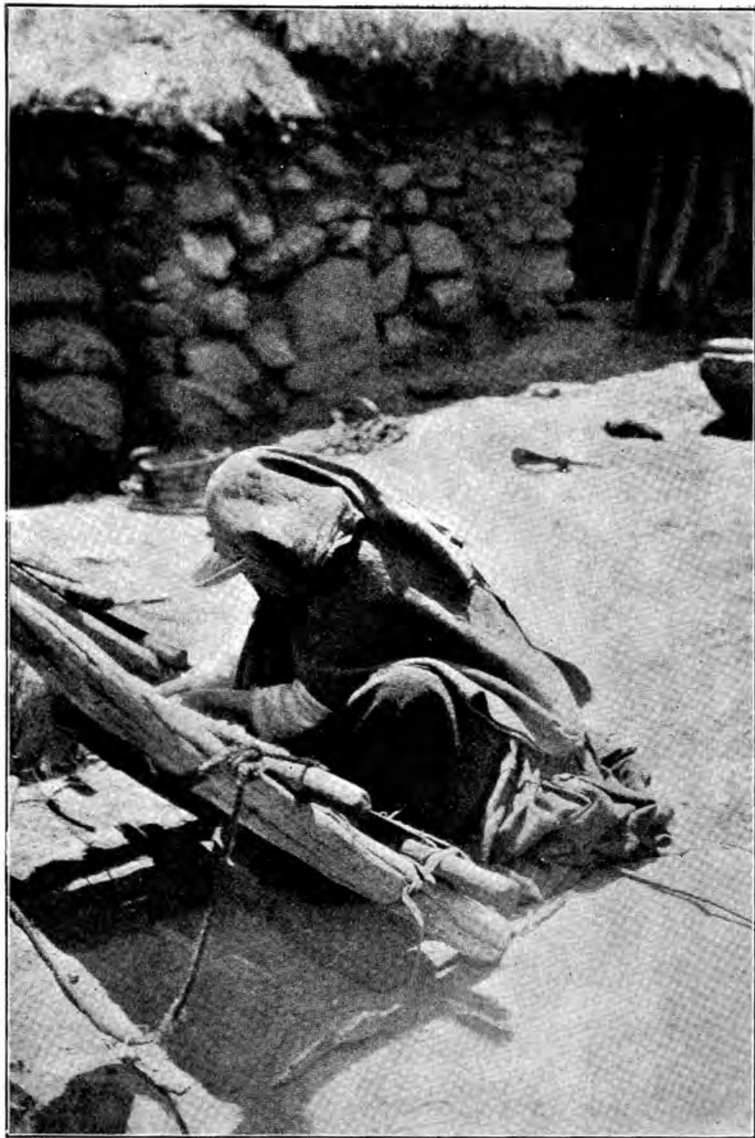

Bild 87. Vävande quichuaindianska. Incallacta.

och i regel även männen. Som tjänare åt de vita äro de ofta lata, lymmelaktigt lata. Det har jag själv erfarit. De göra helt enkelt så litet som möjligt, de tillämpa det s. k. cacanny-systemet, som hör till syndikalismens tarvligaste uppfinningar.

De äro omtänksamma och göra gärna affärer. När man kommer till en quichuahydda, vägra de likväl ofta att sälja, såvida man ej kan deras språk. Har man varit med dem några dagar och har behandlat dem vänligt, går misstänksamheten bort, och man får köpa, vad man behöver. I Incallacta hade vi dagligen talrika indianer i lägret, som kommo för att göra affärer. De förstodo, att vi inte ville göra dem något ont.

Det är ej underligt, att de äro misstänksamma, isynnerhet när de bo nära allfarvägarna, ty många vägfarande ha lurat dem på betalningen. Därtill kommer, att man bör känna deras egendomliga föreställningar. Säljer en indian något efter solens nedgång, tar maten slut, säljer han t. ex. ett får, så dö de andra fåren. Detta är här en mycket vittutbredd föreställning.[1] På morgonen är det däremot ej farligt att sälja.

De quichuaindianer, vi hade med oss till Covendo, köpte cacaobönor. Var och en tog en börda av ungefär trettio kilo. Därjämte köpte de trädkalebasser. På detta hoppades de förtjäna några bolivianer. En urskogsindian skulle aldrig kunna tänka sig att frivilligt gå med en börda av 30 kilo på ryggen nära 50 leguas och det på en väg, som var svår, när vi gingo den, och ohygglig, när dessa quichuaindianer vände tillbaka. Etthundraen gånger hade vi, som nämnt, vadat över Rio Cotacajes, och sedan dess hade regntiden i denna trakt börjat på allvar.

Quichuaindianen är religiös, så religiös, att han orkar med två religioner, sin gamla religion, eller rättare sin urgamla religion, ty soldyrkan är så gott som glömd, samt kristendomen. Det är både Pachamama och Jesus och onda andar, Maria santísima, helgon, cocaoffer, bikt, nattvard och kristna fyllor.

[1] Se sid. 50.

Quichuaindianen synes tungsint och dyster, när man ser honom vandra med cocabussen i käften. Det tror jag han är lika litet som hans kvinna. Han är ej trumpen längre, när han är fri från arbetet åt de vita. Ett gott skämt sätter han värde på. Det har jag flera gånger erfarit.

Quichuaindianerna äro lortiga. De ha alltid löss. Lustigt nog ha kvinnorna alla sömmar på sina kläder vända utåt, för att lössen ej skola ha många krypin. De räkna med lössen som något, som hör till rasen.

Quichuaindianernas last n:r 1 är cocatuggning. Det är njutning, och det är religion. Däremot äro de mycket sällan rökare.[1] Chicha av majs är quichuaindianernas älsklingsdryck. Vid vägarna nära Cochabamba ligga chichakrogarna i långa rader. Brännvin är också gott.

När kvinnorna brygga chicha, lära de kalla på någon gammal gubbe, som hela natten berättar dem kärlekshistorier.[2] De sjunga sentimentala visor om kärlek. Jag tror, att i stort sett äro quichua sedliga, åtminstone de, som leva på landsbygden. Om ungdomen tar sig några friheter före äktenskapet såsom hos flera andra indianstammar, vet jag ej. De prostituerade i städerna äro mestizflickor och ej indianskor.

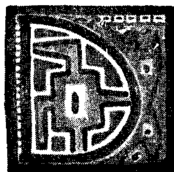
Quichua älska sina berg, de hålla troget fast vid sitt vackra språk, som jämte aymara säkerligen kommer att överleva flertalet av de små indianspråken öster om Anderna.

Quichuaindianerna bilda kärnan i det bolivianska folket, vars arbetsklass i nästan hela landet ännu är rent indiansk och länge kommer att så förbli. Quichua synas mig ha större utvecklingsmöjligheter än aymaraindianerna. De styrande klasserna i Bolivia äro mestizerade på dessa tvenne stammar — varför man i stort sett ännu kan betrakta Bolivia som en indianstat — men en indianstat med framtid, som är på god väg att fullständigt europeiseras.

[1] En cocatuggare är sällan eller aldrig rökare.
[2] Dessa ha tyvärr ej blivit upptecknade.

TOLFTE KAPITLET.

Covendo missionsstation.

et var hällande regn hela sista dagen under vandringen från Choro till Covendo missionsstation. När vi den 29 oktober komma dit, bryter solen fram och lyser på klostret och kyrkan, som ligga på en höjd vid Rio Beni, inbäddade i härlig grönska. Det är stämningsfullt att borta i urskogen se dessa ganska ståtliga byggnader, som fukten och tiden givit en vacker brungrön patina.

Covendo anlades 1862 av franciskanermunkar. Indianerna där äro mosetene. Denna mission är ett litet led i det oerhörda arbete, som de katolska missionärerna nedlagt i Sydamerika.

När vi resa här, möta vi överallt spår av missionärernas verk. Mycket av detta har blivit till intet, det är sant — men så mycket är säkert, att betydelsen av deras arbete är oerhört stor! De ha nästan överallt varit pioniärerna, de första forskningsresandena och kolonisatörerna, och de ha försökt att försvara indianerna mot utplundring.

Hur många uppoffrande, storartade människor, hur många hjältar har det icke funnits bland alla dessa munkar, jesuiter, franciskaner och andra, som brutit väg i vildmarken. Vi kalla dem martyrer, som blivit mördade av indianerna, men vi kunna även kalla dem martyrer, som kämpat mot sjukdomar, umbäranden och årtiondens ensamhet.

Covendo är en idyllisk plats. Det ligger mitt uti skogen. Vill man komma dit landvägen, måste man hugga sig en stig genom täta snår, lianer och murar av Heliconiablad, såsom vi gjort. Ingen enda riktig stig för till Covendo. När munkarna vilja ha kläder, verktyg o. d. från världen, som ligger utanför den stora skogen, då skicka de en flotte med moseteneindianer uppför Rio Bopi till Miguilla. Därifrån är en ridväg till La Paz. Från Covendo taga de med sig cacaobönor och annat gott.

Ibland fara mosetene på sina flottar nedför Rio Beni ända till Rurenabaque. Därifrån återvända de helst till fots, ty det är ett mycket hårt arbete att staka och dra flottarna uppför den strida floden ända till Covendo.

Man kan tycka, att det skulle vara frestande för munkarna att öppna den väg vi kommit, för att på detta sätt komma nära Cochabamba. Så tänka likväl inte alla munkar. De veta, att då skulle många resande komma den vägen till Covendo, och munkarna skulle förlora väldet över indianerna.

Några mil från Covendo ligger ett nybygge, Huachi, det enda inom ett ofantligt område. Munkarna ha inte ens öppnat någon stig dit, ty de veta, att från Huachi kommer brännvinet till missionen.

Covendo är en »ö» i den stora, stora urskogen, som fyller Andernas dalar mot slättlandet. Blott en enda forskningsresande har, vad jag vet, hittat till denna undangömda plats. Det var Balzan, en ung, nobelt tänkande italiensk zoolog, som tyvärr dog, innan han fick tillfälle att återvända till sitt land igen. Balzan[1] kom till Covendo nedifrån Rio Benifloden och fortsatte uppför Rio Bopi till La Paz. d'Orbigny[2] träffade 1830, då han utforskade Rio Sécure, några få mosetene eller chimane. Dessa voro klädda i långa, violetta bomullsskjortor, kantade med rött. Deras ansikten voro målade med tre blåa linjer, av vilka en var bågformig och gick från

[1] Bolletino della Società geografica Italiana 1891—92.
[2] d'Orbigny. Voyage dans l'Amérique méridionale sid. 183—185. Paris et Strassbourg T. 3. 1844.

kinden till överläppen, den andra var målad under underläppen och den tredje på näsan. De hade fjäderkronor av papegojfjädrar. Deras språk har upptecknats av padre Armentia, Benis apostel, han, som i åratal ensam vandrade genom väldiga urskogar, buren av sin tro, en värdig lärjunge till San Francisco.

I Covendo tagas vi vänligt emot av padre Maximiliano, och så tillbringa vi här fjorton dagar, vilka jag huvudsakligen använder till att uppteckna sagor och till att göra utdrag ur missionens kyrkböcker, det senare för att studera befolkningsrörelsen här. Till detta skall jag återkomma längre fram i samband med våra studier rörande chimaneindianerna, som äro mycket nära släkt med mosetene.

Det är skönt att i Covendo vila oss själva och mulåsnorna efter den ansträngande marschen från Choro. De första dagarna äro moseteneindianerna misstänksamma och märkvärdigt nog mycket litet nyfikna. Smått förargade äro de, att jag ej vill sälja något av mina bytesvaror utan blott vill giva dem mot föremål, som de själva tillverkat. Med små gåvor framför allt till barnen göra vi oss snart till vänner med några moseteneindianer.

Padre Maximiliano säger, att mosetene äro mycket svartsjuka. Han vågar sålunda aldrig gå ensam in i en hydda, när där bara är kvinnor hemma. När jag gör besök i hyddorna, tar jag därför alltid min hustru med mig. Hon lyckas otvivelaktigt mycket bättre vinna kvinnorna än jag männen. De bjuda henne till åkern, där hon hjälper dem att gräva upp mandioca och hualusa[1] och blir bjuden på papaya, ananas och annat gott. Särskilt god vän blir hon med den femtonåriga Luisa Maito (bild 88) och hennes bägge småsystrar, Carmen och Teófila. När hon badar i Covendoån, hålla de vakt, att ingen skall komma, d. v. s. Berg eller någon av munkarna. Indianmännen, tycka de, kunna gärna bada bredvid kvinnorna.

När vi göra besök i hyddorna, bliva vi bjudna på

[1] Colocasia esculenta.

Bild 88. Moseteneindianskan "Luisa". Hon bär gräs till taktäckning.

chicha, som vi måste dricka i botten, såsom bruket är hos alla indianer. Under dessa besök måste man akta håret. Mosetene bruka nämligen plocka löss ur sitt eget huvud och stoppa i håret på dem, som de vilja skämta med. Vilja de, att någon skall få puru-puru, vilken sjukdom de alla ha mer eller mindre, skrapa de av huden på

de ljusa fläckarna och smuggla i chichan åt den, som de vilja åt. Detta är troligen bara magi.

I hyddorna söka vi reda på, vad mosetene ha kvar av sin hemslöjd.[1] Till denna skall jag återkomma, när jag berättar om chimaneindianerna, som bättre än mosetene bevara sin ursprungliga, materiella kultur.

De flesta av de sagor, vi här lyckas få reda på, berättas oss av en mosetenekvinna, Tomasa.

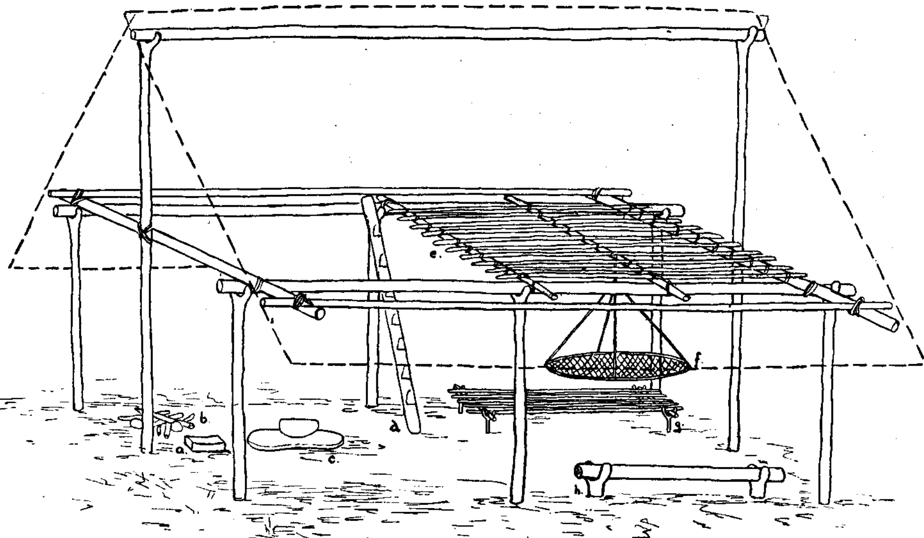

Bild 89. Schematisk teckning av en mosetenehydda i en odling nära missionen. *a* pall, *b* eldstad, *c* malsten, *d* stege. *e* hylla att lägga upp förråden på, *f* hänghylla att förvara matvaror i, *g* säng, *h* bänk.

Det är om aftonen, som min hustru och jag besöka henne. Det är stämning i hennes hydda. På lägerelden puttrar grytan, ofta innehållande kött av tapir, vildsvin eller annat gott från skogen eller fisk från floden. I taket hänga pilar och buntar av fjädrar jämte kläder av europeiskt tyg. På mattor, flätade av palmblad, sitta

[1] Vår samling från moseteneindianerna är ännu i Sydamerika, där den är deponerad hos ett tyskt handelshus. När vi fingo underrättelse om världskrigets utbrott, vågade jag ej sända hem de samlingar, jag hade där. Dessa äro utom från mosetene, från cavina och chāmaindianerna. Såvida ingen olycka inträffar, är jag säker på att efter kriget återfå dessa samlingar.

Tomasa, hennes man, Martin, samt ungarna. Den minsta brukar ibland leka med en liten flotte, som pappa Martin snidat åt honom. Fjädrar äro passagerare och paddlare. Mot väggen står ett altare med en Kristusbild, som allvarligt blickar ut över gammalt och nytt. Bakom bilden av Kristus skymtar oljetryck av Maria santísima, helgon och änglar. Framför Kristus stå vissnade blommor; där brinner ett flämtande, av munkarna välsignat ljus. Där hänga radband och krucifix.

Tomasa brukar, när hon berättar, ligga på palmbladsmattan med ungen vid bröstet eller bredvid sig. Hon är en underbar skådespelerska. Hela tiden talar hon med spöklik, entonig röst. Hela hennes kropp talar med henne. Hennes armar uttrycka med mjuka, ormlika rörelser sagans alla växlingar. Hon liksom lever med i sagan, som hon berättar på sitt språk och som sedan hennes man tolkar för oss.

Dessa sagor äro återgivna längre fram i ett särskilt kapitel.

En annan sagoberättare är Tomas Huasna. Han hade lärt sig av padre Tomas Hermoso att skriva och läsa. Tre sagor har han tecknat upp åt mig på mosetene. Underlig är ibland Tomas stavning av sitt eget språk, men den är märkvärdigt konsekvent, och likväl har han aldrig förut skrivit annat än spanska.

Mycket undra mosetene över att vi inte gå i mässan. Där kommer en gringo[1] och, vad de aldrig sett förut, en gringa. De bliva högst vänligt mottagna av munkarna, och ändå gå de ej i mässan. Första söndagen, vi äro i Covendo, kommer munkarnas kock, Machanca, och väcker min hustru, ropande: »Stig upp, stig upp, genast, skynda dig, skynda dig! Om du inte går i mässan, ger fadern dig ris.» När Machanca sedan ser, att min hustru inte får stryk, fastän hon ej går i mässan, får han säkert något att tänka på och de andra indianerna något att tala om. Ännu fundersammare bliva de väl, när de märka, vilket

[1] Öknamn, som av mestizerna användes på européer.

oerhört intresse dessa främlingar ha för deras egna gamla föreställningar. Roligt skulle det vara att veta, huru munkarna lyckas förklara för indianerna skillnaden mellan den allena saliggörande kyrkans tro och det lutherska kätteriet. Viss är jag, att förr eller senare bliva de utfrågade om saken — ty var säker på att även indianer iakttaga och tänka.

Även i Covendo söka vi efter gamla bo- och gravplatser och lyckas finna en sådan plats. Den har blottats av Rio Beni några kilometer nedanför Covendo. Kulturlagret, som är ett par decimeter mäktigt, ligger ungefär 1 meter djupt och följer floden cirka 300 meter. Under detta finna vi tre gravar. En av de döda har varit begravd liggande, utsträckt på rygg, en annan har likaledes legat på rygg men med knäna uppdragna till hakan. Den tredje har legat som den föregående men på sidan. I kulturlagret och i gravarna finna vi samma keramik. Lerkärlen, vi finna här, ha en karaktäristisk form, flertalet stå på fyra fötter.

Mycket möjligt är, att de saker, vi här funno, härröra från de indianer, Quiroga under sina expeditioner mötte i Cotacajesdalen.

Mosetene säga, att man blir sjuk, om man tar i eller förvarar dessa gamla saker. En mosetene har sålunda i en urna funnit en T-formig yxa och en hacka av brons samt en bägare av lera. Allt utom yxan har hans hustru kastat i floden. Jag förvärvar av indianen yxan, som tydligen härrör från fjällkulturen.

Det är överallt samma historia. Alla indianer frukta de döda och äro rädda att tillägna sig deras tillhörigheter.

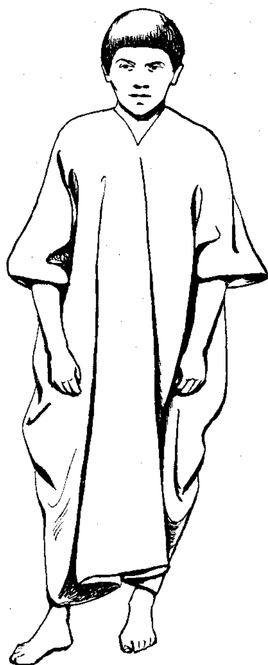

Bild 90. Chimaneyngling, klädd i skjorta av hemvävt bomullstyg.

TRETTONDE KAPITLET.

Till chimaneindianernas land.

i lämna mosetene, då vi anse, att vi ej längre kunna begagna oss av munkarnas gästfrihet. Berg går genom skogen till Huachi med mulåsnorna, som i Covendo fått en välbehövlig vila. Där ha de fått äta så mycket ris, de ville ha. Ett par moseteneindianer följa Berg för att bana väg för djuren genom urskogen.

Min hustru och jag inskeppa oss med trenne mosetene och vårt bagage på en flotte. Denna består egentligen av tvenne flottar, som man bundit ihop för att säkrare kunna ta sig ned för forsarna.

Nu äro vi med mosetene i deras rätta element. Rio Beni är här rik på mindre forsar, och det är en farlig färd för den, som ej är van att manövrera flotten och ta sig fram i det brusande vattnet. Har man mosetenebesättning, kan man vara alldeles lugn, då är det uteslutande roligt. Den är verkligen härlig denna »kälkbacksåkning» utför forsarna. Det går i ilande fart utför floden. I för och akter stå indianerna med sina forsstakar av pilgräsets starka och sega stammar. Blixtsnabbt styra de fram flotten mellan stenarna. En enda oförsiktighet, och vi skulle stjälpa.

Trots den spännande färden undgår ingenting styrmännen. Då och då flyger en pil från flotten efter någon fisk, som man ser skymta till i vattenytan. På lugnare vatten stanna vi flotten, och indianerna springa ut i vattnet för att fiska med pil och båge. Det är en härlig sport. Det behövs snabbhet och säkert öga. Det är de sydamerikanska urskogsindianernas älsklingsnöje. Skjuta fisk i fors, det är bestämt finare än att meta lax.

Man måste ha tålamod, när man reser med indianer. Där se de t. ex. apor i skogskanten. De stanna, göra fast flotten, och i ett nu äro de försvunna. Aporna ha fått se, att de äro förföljda, och så börjar en vild jakt. Indianerna ha framladdningsgevär, som inte gå långt, och så börjar ett fasligt skjutande utan vidare resultat, ty träden äro höga, och skotten gå sällan fram. Kommer man med ett långskjutande vapen, är det därför lätt att imponera. Föga imponerande är däremot den vite mannens förmåga att ta sig fram bland lianer och bråte, att springa med näsan i vädret, hålla öga på aporna och inte stå på huvudet i snåren, inte riva sönder sig på taggarna. Har man ej kompass med sig, är det riskabelt för en vit man att ensam gå långt in i urskogen på en sådan jakt, då man mycket lätt går vilse. För att hitta tillbaka samma väg, som man kommit, bör man därför överallt göra märken i träden med skogskniven, som är oumbärlig i urskogen.

Huachi är en liten sockerplantage med brännvinsbränneri. Ägaren, señor M., är nykterist. Berg gör därför den skarpa anmärkningen, att de två helnykterister, som vi mött i Bolivia, bägge ha brännvinsbränneri.

Mot oss är herr M. utomordentligt förekommande och skaffar på en dag de tvenne vägvisare, vi behöva för att komma till chimaneindianerna.

Bland M:s tjänare äro flera lecoindianer. Vi besöka några av deras hyddor. Dessa verka i motsats till mosetenehyddorna mycket snygga. Även utanför hyddorna är det väl sopat. Av deras gamla kultur ser man ej mycket. Båge, pilar för fiske, slända av samma typ, som mosetene och chimane använda (bild 104), väskor, sittpallar och sittmattor är allt, vi se. Leco äro mycket fattigare än indianerna i Covendo, vilka ej exploateras som här, där brännvinet är betalningsmedel. Ägaren av Huachi är likväl mycket förbittrad på munkarna, vilka han säger vara affärsmän, som uteslutande komma hit för att förtjäna pengar. Det, tror jag, är en orättvis beskyllning mot munkarna i Covendo. Ha de förtjänat pengar, har det åtminstone ej varit på bekostnad av indianernas välstånd.

Den 15 november lämna vi Huachi. Vår ene vägvisare och stigbanare är indian och heter Federico. Den andre är mestiz och heter Julio. Den förre skall längre fram få sitt eget kapitel. Hans liv är en roman. Julio har antagligen quichuablod. Det är en liten, spinkig, blek man. Han är religiös, gör korstecknet och läser bön om morgnarna, dricker icke sprit och anser sig naturligtvis därför bättre än andra människor.

Julio lyder av princip inte genast utan först efter en stund. När man är nästan vit och anser sig vara alldeles vit, är det inte fint att lyda, inte ens, när man har betalt för att man skall göra det. Julio är liksom Federico mycket arbetsam och en förträfflig följeslagare i urskogen. Den oumbärliga skogskniven sköter han med mästarhand. Det behövs verkligen, ty vägen till chimaneindianernas land är en alldeles igenvuxen stig över slippriga laterit-

kullar och branta berg, där tvenne vana skogsmän icke kunna hugga upp mer än cirka 10 km. om dagen.

Vägen följer ett stycke Rio Beni, sedan svänger den mot norr och gör en stor båge mot väster. Den går upp på bergskammen och sedan ned till Rio Inicua, så över Cerro Pelado ned till Rio Quérosen (fotogenfloden). Ända härifrån till långt ned i Argentina finner man, som nämnt, längs med Anderna petroleumkällor, som numera äro föremål för stor uppmärksamhet.

Sedan bär det upp på bergskammen och så ned igen till en ganska betydande flod, som påstås vara Rio Quiquivé och flyta till Rio Beni, men som snarare synes mig vara övre Rio Yacuma, en stor biflod till Rio Mamoré. Sedan bär det vidare över Chamaybergen till Rio Emé och så vidare genom skogarna till chimaneindianernas land.

Vi gå genom ett område, som på kartorna brukar betecknas som outforskat. Delvis är det känt för några nybyggare och skogsmän, till största delen icke ens för dem. Någon forskare har icke beträtt dessa obanade stigar, ännu mindre någon europeisk kvinna. Någon sådan lär ej ens ha besökt missionsstationen Covendo.

Steg för steg måste vi arbeta oss fram genom taggiga snår, lianer, manshöga brännässlor och murar av tjocka bambustammar. Alldeles ofarligt är det inte, ty talrika giftiga ormar leva bland alla dessa växter och all denna bråte. Federico har här en gång blivit ormbiten och varit helt nära döden. Hans hund blev också ormbiten och dog inom en timme.

Svårt är det för mulåsnorna att gå uppför de branta backarna. Redan helt nära Huachi rutscha två av lastmulåsnorna ned i en bäck, så att en del av vår packning blir genomblöt och åtskilliga filmsrullar förstörda. Detta är orsaken till att vi ha så få fotografier från moseteneindianerna.

Det är underliga skogar här. Fastän det regnar hela dagen, kunna vi ej alla dagar finna något vatten. Särskilt

svårt är det att få tag i tillräckligt med vatten åt djuren, ty vi måste ofta slå läger uppe på höjderna. Trots vegetationens överdådiga yppighet riskera vi, att våra mulåsnor svälta ihjäl. På marken finnes ingenting för dem att äta. Det enda, vi ha att ge dem, är palmblad, och det är säkert dåligt bete. När vi slå läger, fälla vi palmer, och på så sätt skaffa vi mulåsnorna åtminstone bukfylla.

Jag är likväl glad, att vi ha djuren med oss. Det går långsamt men säkert framåt. Vi kunna ta med oss allt, vad vi behöva, och äro ej beroende av bärare. På många ställen är det likväl ytterst svårt att få fram mulåsnorna. Det ser rysligt ut, när de i de höga, branta, slippriga lateritbackarna slå över och rulla ned med packlådorna. De riva och slå stora hål i huvudet och på benen. Ibland orka de ej ta sig upp med packningen. Då måste de lastas av, och lådorna få lov att bäras eller släpas uppför höjderna. Det är väl, att Berg är så stark och så villig. Min hustru tar också hårda tag, släpande på bördorna i den slippriga leran. Hon ser ut som en pojke, en riktigt smutsig pojke, våt, svettig, trasig och sönderriven. Mulåsnorna lukta as och jodoform. De ha stora, djupa sår på ryggarna, som vi ha svårt att hålla fria från mask. Ett par äro alldeles nedbrutna och orka efter ett par dagar inte mera bära några bördor.

Det regnar nästan ständigt. Vi äro aldrig torra. Regnar det inte, blir man likväl i den fuktvarma luften alldeles våt av svett. Federico säger, att det regnar, därför att främmande personer gå upp på dessa berg. Om nätterna kunna vi under vårt tält skydda oss mot regnet. Vår bädd är den hårda marken. Till Huachi hade min hustru en fältsäng med sig. Den lämnade hon kvar där såsom varande onödig lyx, och nu måste hon såsom vi andra sova på en på marken utbredd presenning.

Mat ha vi icke tagit med oss för mer än högst tio dagar, så att vi måste komplettera våra förråd med apkött och med att ta in ett par hål på svångremmarna.

Bild 91. Från urskogen mellan Huachi och Cosincho.

Apa är inte dåligt fastän något oaptitligt. Man måste skära köttet i små bitar, så att man inte ser, vad man äter. Indianerna anse allmänt, att aphänder och apfötter äro stora läckerheter. Särskilt välsmakande skall hjärnan vara. Dessa delikatesser har jag likväl aldrig vågat mig på. Av de många olika aparterna anses spindelaporna vara de mest välsmakande. Halstrade över elden, likna de betänkligt små negerungar.

Uppe på höjderna är det en utomordentligt vacker vegetation av palmer, dels finbladiga, dels med breda flikar. Ytterst rikt är det på ormbunkar av alla slag. Särskilt imponera trädormbunkarna på främlingen. Trädstammarna äro övervuxna av mossa, bromeliacéer, enstaka orchidéer och andra växter. Blommor se vi ytterst få. Allt är grönska, grönt i otaliga nyanser. Överallt möta vi bambusnår, svåra att slå oss igenom, härliga genom sin fina grönska. Det ligger sagostämning över dessa skogar. Det behövdes en konstnärs pensel för att måla den. Omöjligt är det att här taga några begripliga fotografier, ty kameran ser blott de närmaste bladen och kvistarna och ej det underbara, djupt in mellan trädstammar, behängda med mossa och ormbunkar, mellan bamburören, som med sina långa fina grenar slingra sig fram över träd och buskar. På marken samlas allt, som stupat och ruttnat ned av denna yppiga vegetation, bildande en mjuk, djup matta.

Bland alla dessa blad, i all denna bråte finnas otaliga gömslen för dem, som krypa, kräla, hoppa och springa. Snäckor se vi ej många i dessa skogar. En eller annan bulimid kryper bland mossa och löv. Tusenfotingar från de minsta till dem, som äro riktiga jättar, över 1 dm. långa, kravla överallt bland bråten. Där vi slå läger, samla sig hundratals svarta bin. De stinga ej, men de äro likväl en riktig plåga. De krypa i svetten i ansiktet, in i öron och ögon. Vi hitta dem i maten, i matförråden, överallt. Myror finnas här av alla storlekar, från de stora svarta, som stinga som bålgetingar[1], till de

[1] Megaloponera sp.

minsta små. Där finnes bland dem ett slags bruna, som kallas »sepes»[1], vilka likna våra vanliga stackmyror. De äro bladskärare och bita ut stora stycken ur kläder och filtar. Blott några få av dessa myror ha namn på spanska. Indianen känner dem alla. För honom äro de inte bara myror. Han ger alla de olika arterna namn på sitt språk. Om aftonen samla sig nattfjärilarna i oändlighet i lägret. De släcka ljuset, de ramla i soppan, de klättra på myggnätens väggar. Mot ljuset komma de, alla, som flyga, hoppa och springa. Eldflugor, små och stora, fara surrande och lysande genom lägret. Federico säger, att om en sådan faller i grytan, dör man, om man äter av maten.[2] På myggnätets vita väggar klättra små och stora, som ej få komma in för att pina och störa de vilande vandrarna. Här härskar den oändliga grönskan i sin vildaste yppighet och insekterna, som ha millioner kryphål.

Vad vi sakna i urskogen är gläntan, ängen, gräsmattan, där vi kunna vräka oss, röka och må gott. Här måste vi alltid sätta oss med största försiktighet. Det finnes så mycket, som bits. På löv och blad krypa fästingar, från de största till de minsta. Dagligen plocka vi tjogtals av dem på våra kroppar. För vår hund Toy är denna urskogsvandring en lidandets väg. Dagligen plockar min hustru ur honom stora fluglarver, Dermatomya, små fluglarver och sandloppor. Toy är ett riktigt vandrande maskbo.

Det högre djurlivet är fattigt. Sällan se vi spår av vildsvin eller tapir. Apflockarna äro däremot icke så få, och apa är, som nämnt, vårt dagliga bröd. Där finnas vrålapor[3], spindelapor[4], visselapor[5] och de sällsynta nattaporna[6]. Fågellivet är fattigt. Det är ingen fågelsång i urskogen. Där sjunga blott cicadorna. Någon gång höra

[1] Atta sp.

[2] Samma föreställning ha även quichuaindianerna.

[3] Mycetes (kallas här »manetche»).

[4] Ateles (kallas här »marimono»).

[5] En Cebusart.

[6] Nyctipithecus.

Bild 92. Chimaneindianer med sin kanot.
Det var i den kanoten, vi gjorde vår första färd på Rio Maniqui.

vi en »utchi»[1], fågeln som har så många läten, eller se vi en rödgrann »tunqui»[2]. Ibland skrämma vi upp en flock »pavas»[3] eller höra vi en »pauchi»[4] spela hou, hou, hou. Någon gång tro vi oss höra göken. Det lär vara en duva, som härmar honom. En eller annan tinamid[5] kilar

[1] Cyanocorax chrysops.
[2] Rupicola.
[3] Penelope (flera arter finnas här).
[4] Crax alector (kallas även mutum).
[5] Dessa fåglar påminna om rapphöns.

i snåren. En gång ha vi funnit de vackert blågröna äggen av »coloman», den läckraste bland urskogens fåglar.[1] Mosetene bruka hänga dem, utblåsta, jämte palmblad och ljus framför helgonbilderna, när de pryda åt dem till festdagarna.

Skogarna här äro så gott som fullständigt obebodda. Några få indianer, vilka rymt från missionerna, äro de enda människor, som leva i dessa väldiga skogar, och det område, de bebo och genomströva, är jämförelsevis litet. De ha numera ingen förbindelse med de vita.

När man kommer ett stycke från floderna inåt skogarna, är det svårt att livnära sig här. I den stora skogen är det mycket arbetsamt att med dåliga verktyg röja för odling. I småbäckarna är det ont om fisk, och utan fisk är det svårt att leva för indianen, ty jakten är inte mycket att lita på. Skulle man gå vilse i denna skog och vore man ej i tillfälle att samla upp regnvatten, skulle man riskera att törsta ihjäl. Tänk Eder så underligt, djur och människor kunna i denna stora, fuktvarma urskog dö av törst och svält.

Under kinabarkens dagar var det livligt här i skogarna. Stigarna voro bättre och cascarilleros hade överallt sina lägerplatser. När kinabarken tack vare odlingarna i Indien blev billigare, lämnades urskogen åter åt vrålaporna, visselaporna, spindelaporna och alla andra djur, som bryta tystnaden i den stora, stora skogen. Människan hade här icke fattat fast fot. Det gick så, som det nu håller på att gå i gummiskogarna. De få röjningarna växa igen, och det växer fort här. Hyddorna multna. Urskogen är alltid färdig att täppa igen hålen efter människornas yxor och spadar.

Där lever ännu en gammal forskningsresande, som jämte några andra gripit djupt in i dessa trakters öde. Det är sir Clemens Markham. Han var en av dem, som förde frön av kinaträdet till Asien, till Indien, varifrån det mesta kininet nu kommer. När kinaträden där växte

[1] Antagligen en tinamid.

stora, då måste människan åter lämna urskogarna här. Då högg ingen mer av lianerna, som slingrade sig över stigarna, då fingo trädstammarna, när de fallit ned över vägarna, ligga kvar, tills de multnade bort. Då reparerade ingen efter störtregnet, när det sköljt bort, vad människan grävt för att lättare komma fram och lättare förtjäna pengar.

»Det var under kinabarkens tid,» säga gubbarna här. »Det var under guldåldern, då här i dalarna, i skogarna på Andernas östsluttningar var liv och här fanns pengar.» »Det var under gummitappningens tid... då här var liv och här fanns pengar, då man drack champagne, öl och absint lådvis,» komma de unga att säga om urskogarna i andra trakter.

I sexton dagar vandra vi genom urskogen över de skogsklädda bergstopparna. Blott på en av topparna, El Cerro Pelado, har skogen inte orkat upp. Därifrån ha vi en underbar utsikt. Vi se bergen, där Rio Quiquivé rinner upp, där rymlingar från missionerna lära bo. Vi se långt bort som tunna skuggor fjällen bortåt La Paz, aymaraindianernas fjäll. Vi se bergen, som mot norr rama in Rio Inicua och Rio Quiquivé, oerhörda skogar, där inga människor bo och röja. Mot nordväst löpa här alla bergskedjorna, Andernas yttersta vågor mot Mojos och Benis slätter. Det är ett väldigt land, där människan en gång, när goda vägar och ej farliga stigar gå fram här, kommer att ha ett rikt verksamhetsområde.

I nordost bakom bergskammarna flyter Rio Maniqui genom chimaneindianernas land. Vi äro ej så långt från denna flod, då vi möta några moseteneindianer, som återvända landvägen från Rurenabaque vid Rio Beni, dit de färdats på flottar. De äro gamla bekanta från Covendo. De säga, att chimaneindianerna, ursinniga på de vita, ha bränt sina hyddor och ha begivit sig till de otillgängliga skogarna vid övre Rio Apére. Den omedelbara anledningen till detta var, säga de, att en chimane sänt lök att sälja i en by, San Borga. Den vite, som haft försälj-

ningen om hand, hade stulit löken, d. v. s. sålt den för egen räkning.

Denna underrättelse göra oss mycket förstämda. Tänk, om vi förgäves gått denna urusla stig genom tiomilaskogen mellan Rio Beni och Mojos slätter.

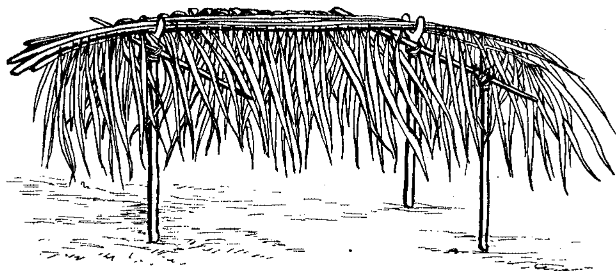
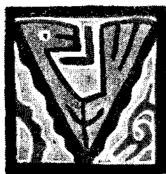

Bild 93. Lägerhydda. Chimane.

Bild 94. Sikt. Chimane.

FJORTONDE KAPITLET.

Federico Araona.

år ene följeslagare på marschen genom urskogarna till chimaneindianernas land är en ovanligt hurtig och sympatisk man. Jag vill söka att med några ord teckna hans karaktär. Det blir också ett bidrag till förståelsen av indianerna.

Federico Araona blev rövad som barn från den stam, vars stamnamn han bär som släktnamn. Sedan uppfostrades han en tid i La Paz, där han lärde sig skriva och läsa.

Återkommen till skogarna blev han gummiarbetare och fick pröva på alla de svårigheter, som äro förenade med en sådan arbetares liv. Där blev han gift med en mycket vacker flicka. De levde lyckliga, tills hon blev förförd av en munk, som för detta äventyr lär ha blivit utstött ur franciskanerorden.

När munken tröttnat, övertogs Federicos hustru, som nu förskjutits av sin man, av en peruan.

På Rio Benis strand hade peruanen slagit läger. På andra sidan var Federico, och han var drucken. Någon sade till honom: »Vet du, att din hustru ligger hos peruanen därborta? Han har det bra, han.»

Det var för mycket för Federico. Han tog sin winchesterkarbin och sköt peruanen en kula mitt emellan ögonen. Sedan rymde han till chimaneindianernas land. Där var han i flera år, och ännu känner han sig icke riktigt säker, ty peruanen har inflytelserika släktingar, som söka att få dråparen bestraffad.

Federico var drucken, när han dödade peruanen. Spriten gav honom handlingskraft. Den kom hatet, som han närde i sitt hjärta, att ta form av en handling.

Federico är annars mycket godmodig. Han är aldrig häftig. Det är icke indianskt att brusa upp, som vi svenskar så lätt göra — för att en stund senare vara goda igen. Jag hörde honom aldrig byta ett ont ord med vår andre infödde följeslagare, Julio. Indianen surnar så småningom. Han blir lömsk. När han sedan super sig full, kommer det fram, vad han gått och gömt på. Då blir han häftig, då skäller han, då kan det även komma till slagsmål.

Säkert sikte hade Federico, då han gav peruanen kulan mellan ögonen. Han är ovärderlig som jägare. Inte ens nattapan [1], som rör sig i skymningen som en skugga bland skogens täta lövverk, undgår hans säkra skott. Han är helt enkelt en mästerskytt.

Det är ett stort nöje att gå i urskogen med Federico. Han ser, där ingen annan ser. Han hör, där ingen annan hör. Han känner djurens läten, och han härmar dem alla.

Federico kan gå långt och uthålligt och kan föra skogskniven genom snår och skog, men han orkar inte lyfta våra packlådor, som Berg däremot hanterar med största lätthet.

[1] Nyctipithecus.

Han super, det göra de alla. Hemma dricka de majsöl, och när de komma åt och lärt sig, supa de sprit.

Federico har dumt nog gift sig med tillhjälp av den katolska kyrkan och kan därför ej gifta om sig. Äktenskapet är ett sakrament, och det upplöses ej för en fattig indian, inte ens om en Herrans tjänare lockat hans hustru till hor.

Federico tycker om min hustrus väninna, mosetene-indianskan Luisa, som är en duktig och ganska nätt flicka; och en vacker dag rymmer han väl med henne och slår sig på samvetsäktenskap. »Det är sorgligt att inte ha någon att arbeta för,» säger Federico. Indianen är alltid fästad vid hem och barn och tycker inte om ungkarlslivet.

Federico har såsom indianer i allmänhet mycket lätt för språk. Han kan aymara, tacana, mosetene, spanska och portugisiska. Vore han en längre tid med oss, lärde han sig väl även svenska, börjande med »djävla mulåsna». Jag försökte att övertala Federico att komma med mig som tolk och bjöd honom en efter hans förhållanden mycket stor lön. Han ville inte följa med, dels därför att det skulle bli stor fest i Covendo, dels därför att han skulle hem och så. Antagligen sådde han ingenting det året. Federico har ju ingen att så för. Liksom de allra flesta skogsindianer tänker han ej på att samla på hög. Han skulle inte stå ut med att arbeta några månader i sträck utan att tvingas därtill av skulder. Att samla på hög för att på så sätt förbättra sin ställning, det förstår Federico ej. I detta är han en riktig indian.

Skulle indianen förstå att ligga i och arbeta flitigt, knoga och spara, villigt gripa de tillfällen, som erbjuda sig till arbetsförtjänst, då skulle skuldslaveriet icke vara så utbrett, som det är i gummitrakterna. Indianen måste tvingas till arbete; när han har skulder, tvingas han av dessa. Är han skuldfri, bryr han sig ej om att arbeta mer än litet grand i åkern och på floden och i skogen med fiske och jakt, d. v. s. tillräckligt för att äta och skaffa mat

åt de sina. Är han gift, och det äro nästan alla manbara indianer, får hustrun knoga med det tyngsta och mesta, och då har han det bra.

I Federicos karaktär finnes ett pessimistiskt drag, som är karaktäristiskt för många indianer. De se ofta allt i svart. De tro, att jakten skall slå fel, att det eller det inte skall gå bra. Pessimismen och fatalismen äro tvillingar. Indianen tar motgång och medgång med en viss likgiltighet.

Federico är lättrogen. Det är flertalet urskogsindianer. Han har flera gånger fört boskap långa vägar åt infödda patroner utan att få någon som helst ersättning. Han har hellre arbetat åt en infödd för löftet om god betalning än för en säker och riklig ersättning åt en utlänning.

En av Federicos största förtjänster är, att han är absolut ärlig. Det är, som nämnt, i allmänhet alla indianer i skogstrakterna i motsats till quichua i bergen.

Ett stort fel är, att han ej är riktigt pålitlig. En indian förstår ej, att en man bör stå vid sitt ord. En nordamerikan hade i dessa trakter sökt petroleum. Som följeslagare hade han Federico och några chimaneindianer. Trött på deras tröghet kommenderade han dem litet skarpt med den påföljd, att hela sällskapet, även Federico, rymde sin väg.

Indianen har mycket svårt att gå från sina vanor. Det hör ej till mina vanor att dagligen äta apa, men jag finner mig däri. Det gör även min hustru, och det gör även Berg. Indianen vill på vandring långt borta i urskogen ha det som hemma. Han skall ha bananer och för övrigt så, som han är van att ha det. Federico försvarade sin rymning från nordamerikanen därmed, att »mjölet var slut». Fastän man är betald i förskott, kan man rymma, när maten inte är så, som den bör vara enligt indianska begrepp.

Orsaken till rymningen är, att man efter några dagar inte tycker det är roligt längre — och då ger man tappt och sviker, vad man lovat.

Lustigt nog är Federico rädd för regn, här, där det regnar nattligen och dagligen. Han tycker, att om det regnar på morgonen, bör man ligga still, tills det klarnar, detta även om man riskerar, »att mjölet tar slut».

Federico har ett gott hjärta. Han är alltid snäll mot Toy och tycker, att han bör ha ordentligt med mat. Det har han väl lärt av chimane- och moseteneindianerna, vilka oindianskt nog giva rikligt med mat åt sina hundar.

Federico är uppfostrad delvis hos de vita men inte så grundligt och inte så länge, att han ej förblivit indian.

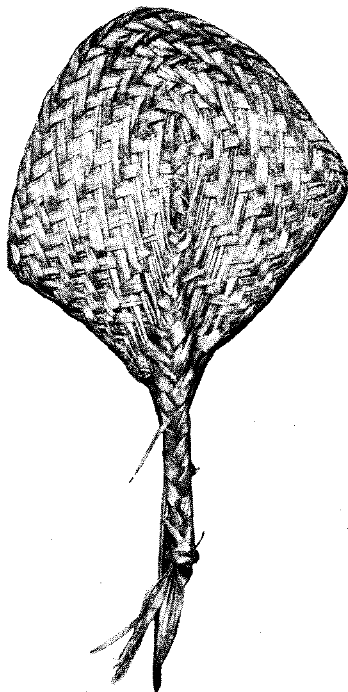

Bild 95. Eldfläkt, flätad av ett palmblad. Chimane.

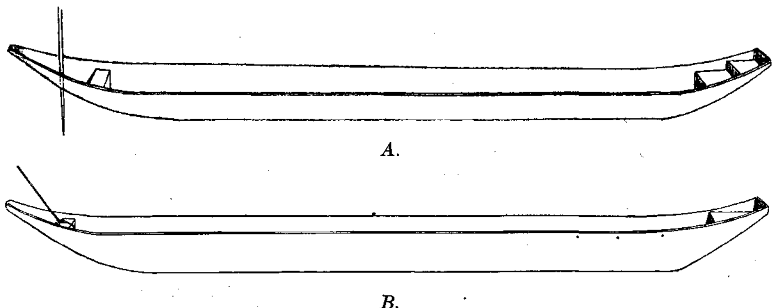

Bild 96. *A* chimanekanot. *B* yuracárekanot. Chimanekanoten fästes med stång, som stickes genom ett hål i kanoten ned i sandbottnen.

FEMTONDE KAPITLET.

I kanot genom chimaneindianernas land.

På eftermiddagen den 30 november komma vi fram till Rio Maniqui. I sällskap med Federico begiver jag mig nedåt floden, vadande i vattnet i flera timmar för att träffa människor och få litet proviant. På vägen gå vi nära flodstranden förbi en källa med mycket salt vatten. Ur denna och en annan mera betydande saltkälla få chimaneindianerna salt. Ur vattnet och den salthaltiga jorden koka de ut salt i stora lerkärl. Federico berättar mig, hur chimane först fingo reda på denna saltkälla.

Chimane hade en tam visselapa[1]. En dag kom den hem med salt på fingrarna. Indianerna undrade, varifrån den fått salt. Följande dag gick apan bort och kom igen, nersölad med salt. Den ville ej tala om, var den hämtade saltet. På så sätt gick apan bort många dagar. När indianerna gingo efter den, vände den om, ty den ville ej visa, var källan var.

En dag smög en gosse efter apan. När han kom fram till flodstranden, hoppade apan ned ur en lian och visade på så sätt, var källan var.

[1] En cebusart. Kallas här »mono silvador».

Federico är naturligtvis väl hemmastadd i denna trakt. Han för mig först till ett par platser, där han tror, att chimaneindianerna bo. När vi komma dit, finna vi hyddorna nedbrända. Skulle det vara sant, vad moseteneindianerna påstått?

Vi fortsätta längre nedför floden till det enda nybygge, som finnes här. Det bebos av ett par bolivianare och en argentinare, som här ha några kor och en odling av sockerrör. När vi komma fram, finna vi herrarna mycket druckna. De bjuda oss på brännvin men däremot ej på mat. Federico får lov att säga ifrån, att vi inte ätit ordentligt på flera dagar. Vi få då kött åt oss och åt de våra, som vi lämnat i skogen.

Federico lyckas, fastän det är alldeles mörkt, förmå ett par chimane, som äro på besök, att paddla oss uppför floden. Vi inskeppa oss i deras ranka, otäta lilla kanot. Uttröttad som jag är, lägger jag mig raklång ned i vattnet på kanotbottnen, och så somnar jag och sover gott, fastän jag är alldeles genomblöt. Sent på natten vaknar jag av att vi äro framme vid lägret, där min hustru, Berg och Julio hungriga vänta oss. Chimaneindianerna få av mig var sin kniv och äro mycket belåtna.

I deras kanot fara min hustru och jag följande dag till Cosincho, som nybygget kallas, under det att mulåsnorna föras vadande och simmande nedför floden. Ombord i den ranka kanoten har jag alla mina fotografier och anteckningsböcker, så jag tycker, att det är ruskigt, när vi måste fara utför en strid fors med det dyrbara bagaget. Det går likväl bra, ty chimaneindianerna äro utomordentligt skickliga i att manövrera kanoten bland stenarna.

Deras kanoter äro såsom hos de flesta indianer urholkade trädstammar, som de staka och paddla fram (bild 96 A). Utom kanoter ha de flottar, liknande dem, vi lärt känna hos moseteneindianerna. Vi ha här sydgränsen i Sydamerika för användning av flottar av trä (bild 97).

Argentinaren i Cosincho ser minst sagt lustig ut. Han

uppträder i en ytterst trasig skjorta. Ena benet är instucket i ett byxben, och det andra är naket. Orsaken till denna garderobbrist är den, att korna och oxarna på gården ha ätit upp hans kläder. Hänger man här ut en skjorta till torkning och ej passar på, kan man vara säker på att få se den försvinna i en ox- eller komage. Djuren äro otroligt begivna på detta underliga slag av läckerheter, vilket jag tror beror på salthunger, ty trots saltkällorna längre upp vid floden finnes här intet salt.

Medan vi äro i Cosincho, komma några chimane- och även några yuracáreindianer dit. När man ser dem tillsammans, blir man frapperad av de förras sävlighet och tröghet och de senares livlighet och arbetsfart. Mycket olika se de ut. Chimane äro klädda i gråa, smutsiga, fotsida hemvävda skjortor och försmå alla prydnader. Yuracáre ha fina bastskjortor och äro grant målade samt bära talrika halsband av frön och glaspärlor.

I sina gömmor ha yuracáreindianerna medfört ett par grant målade festdräkter, som jag lyckas förvärva. Dessa äro här avbildade (bild 99). Ornamenten på dessa festdräkter äro ofta anbragta med trästämplar.

Det är inte lätt att få reda på varför chimaneindianerna ha bränt sina hyddor. Några säga, att det beror på att en medlem av familjen har dött. Vid sådana tillfällen bruka de liksom många andra indianer övergiva boplatsen och söka sig en annan, där de ej behöva frukta den dödes ande. Sedan får jag reda på att det har varit något uppträde mellan chimaneindianerna och nybyggarna och att en av de senare blivit slagen. Orsaken till detta har varit de vitas upprepade övergrepp och stölder. Indianerna ha nu tröttnat och lämnat Rio Maniqui och begivit sig till övre Rio Apére, där inga vita bo. Där få de vara i fred åtminstone en tid. Lyckligtvis för mig ha inte alla chimane utan blott några familjer lämnat dessa trakter.

Chimane, som tala en med mosetenespråket mycket

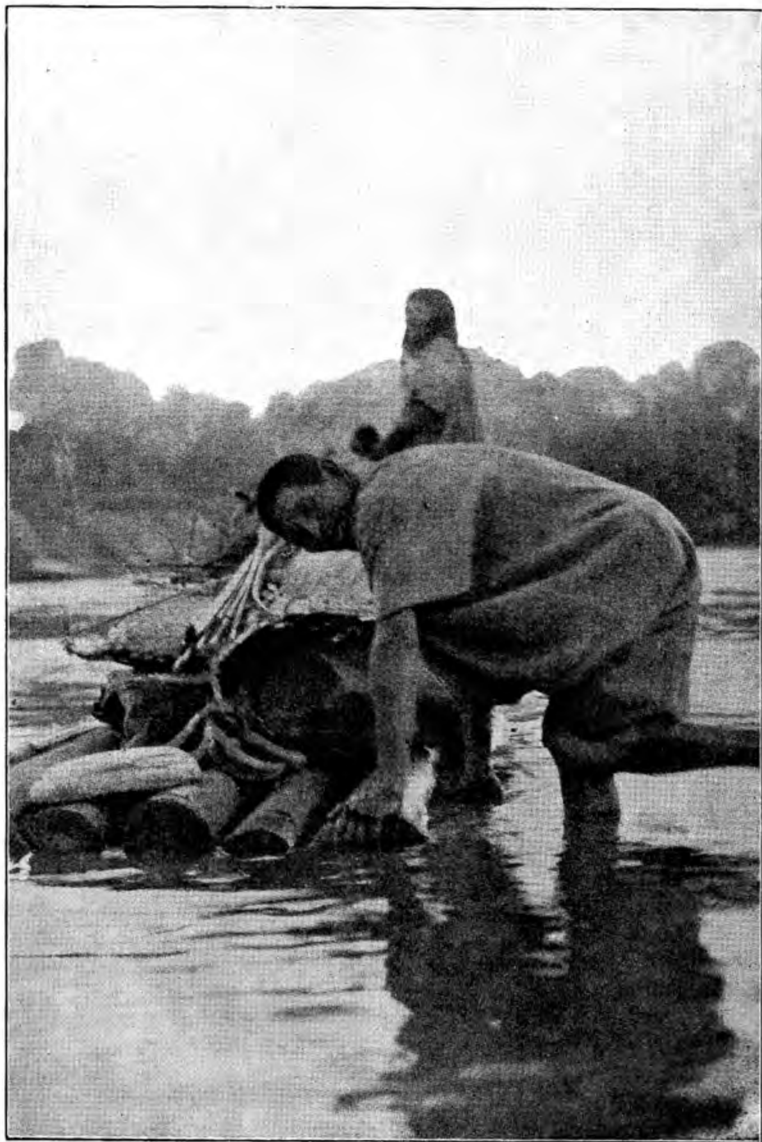

Bild 97. Chimanefamilj på resa.

närbesläktad dialekt, bo vid de två nämnda floderna, som delvis ännu äro outforskade. De höra till Rio Mamorés vattensystem. Rio Maniqui lär flyta ut i en sjö. »I den

Bild 98. Yuracáreindian från Rio Chapáre i målad barkskjorta. "Dagen efter."

sjön finnes en stor orm, som lägger sig omkring kanoten och slukar både farkost och besättning. Där lär även vimla av väldiga alligatorer, som söka att stjälpa kanoten.» Rio Maniqui är segelbar långt ovanför Cosincho för flottar

A.

Bild 99. Festdräkter för män Yuracáre. B.

Bild 100. Yuracáreflicka, från Rio Chapáre.
På huvudet har hon det breda bandet till bärnätet, som hänger tomt på ryggen. Bandet är av barktyg.

och små kanoter. Rio Apére är troligen även den segelbar för helt små farkoster.

Chimane höra liksom sina stamfränder mosetene och liksom yuracáre till skogsstammarna. De bo ej vid sina floder längre ned, än till där den stora slätten börjar. Där taga andra stammar med andra språk, maropa och mojo, vid. Det är skogen, som har skyddat dem från att gå

under, att »civiliseras» som dessa. I skogen ha de och ha de haft sina gömslen, dit de dragit sig undan, när de vita ha behandlat dem illa.

Chimaneindianernas grannar äro utom mosetene, yuracáre mojo (San Ignacianos) och maropa (Borganos), vilka alla lära förhäxa. Från quichuaindianernas fjäll skiljes chimaneindianernas land av väldiga skogar, som ingen människa bebor eller besöker. De ha ej någon som helst förbindelse med incakulturens ättlingar. Chimaneindianernas kultur är oavsett missionärernas inflytande densamma som moseteneindianernas. Med yuracáre, som tala ett alldeles olika språk, ha de föga gemensamt. Jag har redan sagt, att i dräkt och uppträdande äro de mycket olika.

Vi besluta oss för att min hustru, jag och bagaget skola fara med ett par chimane nedför Maniquifloden, under det att Berg, Toy och en chimane följa flodstranden med mulåsnorna. Vi ämna göra besök i de talrika chimanehyddor, som ligga nära floden häremellan och San Borga.

Den 4 december lämna vi Cosincho, sedan vi tagit avsked av Federico och Julio. Den förre hade varit en man för mig. Nu återvänder han till sin Luisa. Chimane föra oss först till en plats, kallad Chichira. Vi fara i en yuracárekanot (bild 96 B), som är rymlig och säker, så att färden är synnerligen angenäm. Inga indianer äro så utmärkta kanotbyggare som yuracáre. I Chichira ha vi stämt möte med Berg.

När vi komma dit, slå vi upp våra två tält på flodstranden bland pilgräsen. I skogskanten ha sexton chimanefamiljer sina hyddor. Dessa ligga ej i en klunga utan en eller par tillsammans över ett större område. Där ha de även sina odlingar.

Förbi vårt läger flyter Rio Maniqui. Den är full av stockar och bråte, som fastnat i sanden. På dagen är det brännande hett på sandstranden, framemot aftonen

är det härligt. På natten sprider månen sitt melankoliska sken över flod, tält, hyddor och urskog.

Chimaneindianerna liksom moseteneindianerna äro ej påträngande. Det är tydligen inte fint att vara nyfiken. Naturligtvis äro de mycket misstänksamma. De undra, vad vi vilja här, varför vi byta oss till deras trasiga, lappade skjortor mot hela, vad vi ämna göra med alla dessa saker. Därtill kommer, att de vita i Cosincho talat illa om oss. De ha varnat indianerna för oss, påstående, att vi ämna stjäla allt, vad de ha. På samma sätt hade de förtalat en nordamerikansk gruvletare, som varit i dessa trakter. De frukta konkurrensen med andra vita, som betala indianerna ordentligt.

Vi göra visiter i hyddorna för att byta oss till en karaktäristisk samling av indianernas tillhörigheter. Chimane synas likväl ej vara mycket angelägna om besök. De se besvärade ut. Så småningom börja de likväl att göra återvisiter. Till och med ensamma kvinnor komma till lägret, vilket de aldrig skulle göra, om inte min hustru vore med. När kvinnorna kunna, vända de sig alltid till henne. Ingen enda går tomhänt ifrån oss. Vi ge dem allehanda småpresenter. Barnen få socker. Även indianbarn tycka rysligt mycket om sött. Av våra bytesvaror gilla de framför allt knivar och yxor samt grova stoppnålar. Däremot bry de sig ej alls om glaspärlor och granna tyger. De senare anse de ej nog hållbara till klädedräkt. När vi fråga dem, vad för tyg de önska, känna och peka de på tältduken. Den tycka de är bastant nog. Det är dem alldeles likgiltigt, om ett tyg är rött, blått eller vitt, bara det är starkt.

Det är underliga indianer, som inte ha det minsta intresse för att smycka sig. Aldrig se vi, att någon målat eller tatuerat sig. Kvinnorna ha några enkla halsband av frön och glaspärlor. Barnen bära några halsband av frön och tänder. De äldre männen synas försmå allt sådant. Barnen ha även fjädrar och små skinnstycken på sina vaggor och skjortor. Dessa äro med säkerhet anbragta

som amuletter och ej till prydnad. I deras gömmor finnas ej heller några fjäderprydnader. De samla visserligen en del granna fjädrar, men dessa ämna de ej själva använda, utan de sälja dem till borganos och mestizerna och möjligen till yuracáre.

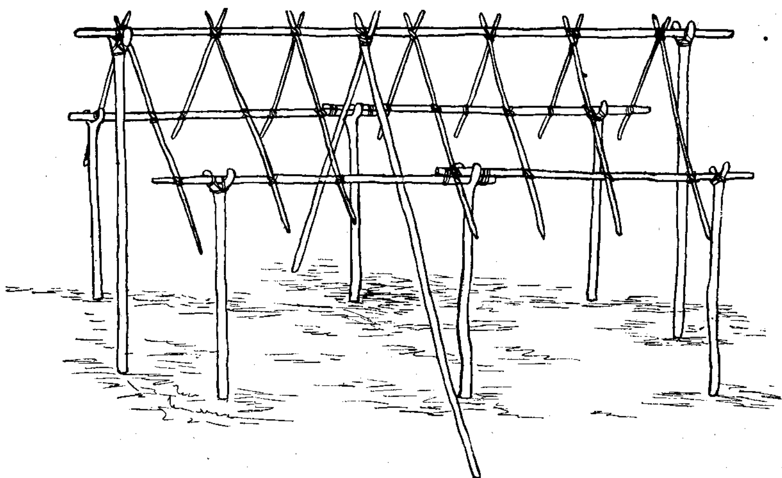
Kvinnorna och barnen gå liksom männen i långa, fotsida skjortor. De äldres kläder äro av tjockt, hemvävt bomullstyg. Barnens äro dels av samma material, dels av barktyg. Detta tillverkas av bastlagret under barken från bibositrädet[1]. Det bultas med refflade träklubbor. Dylikt tyg användes, som bekant, av en mängd indianstammar i Sydamerika. Håret bära kvinnorna långt ned på axlarna eller hopvirat i tvenne flätor, männen ha det rundskuret (bild 90). De ha inga huvudbonader och ingen fotbeklädnad. Armlederna äro hårt ombundna med breda, ofta i trevliga mönster vävda band. Dessa äro säkerligen ej prydnader utan amuletter. Jag har hört uppgivas, att de skydda mot sjukdomar.

Chimaneindianerna se gråa och smutsiga ut. Det är ett folk, som ständigt badar men som ändå är smutsigt. Deras kläder äro otäckt snaskiga och detta, fastän de ibland tvätta och ständigt stoppa dem (bild 114). Föga aktsamma som de äro, bli deras kläder snart nedsmutsade.

Chimanemännen se ganska vanliga ut. Däremot är det någonting egendomligt imponerande över kvinnorna. De äro ovanligt grovt byggda och ha något tryggt och värdigt över sig, som påminner om svenska dalkullor. Alltid se vi dem sysselsatta med något arbete. En och annan av de medelålders kvinnorna äro ganska korpulenta.

Från vårt läger se vi livet på flodstranden. Där komma och gå indianer och indianskor. Framför allt, när solen ej skiner för varm, äro de ute. Barn, kvinnor och män bada tillsammans intill flodstranden. De våga

[1] Ficus sp.

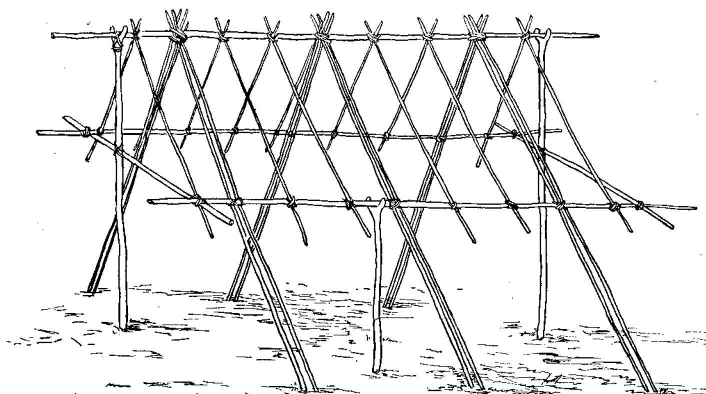

Bild 101—102. Visar konstruktionen av två lägerhyddor. Chimane. Detta anser jag vara dessa indianers ursprungliga hustyp. De stänger, som ej ha klykor, äro av pilgräs.

sig ej ut mitt i floden för alligatorn, som där håller sig gömd bland stockar och annan bråte.

Då och då se vi ensamma män eller familjer komma hem från eller gå till jakten och åkern. Kvinnorna bära över pannan, männen över axlarna. Någon gång kommer en flotte nedför eller uppför floden. Det är en chimanefamilj på vandring. I fören står hustrun eller en av hustrurna, i aktern står mannen. Lasten är hela

husgerådet, majs, bananer, bågar och pilar samt ungarna, några höns och hundar och för övrigt allt, vad en resande chimanefamilj kan behöva. När någon chimanefamilj kommer förbi på floden, går en eller annan dem tillmötes. Det är ingen rusning, ingen nyfikenhet. Det är, som sagt, ej fint att vara nyfiken.

Vi se ej barnen samla sig i skaror för att leka. Ibland se vi ett par barn hoppa och springa tillsammans i flodkanten. De äro i regel från samma hydda eller hyddgrupp. Ej heller se vi indianerna samlas i stora sällskap. Varje familj går för sig själv. Det är alldeles olika mot förhållandet t. ex. i Chaco, där barn, ungdom och gamla ständigt samlas i stora sällskap för att leka, dansa, prata och supa. Indianerna av skilda stammar äro mycket olika i många avseenden.

En del chimane äro ej fullt bofasta, d. v. s. de ha odlingar och hyddor på flera ställen, mellan vilka de flytta för skörd och sådd. Det roar chimaneindianerna att »promenera» upp- och nedför floden. Detta sätt att leva är säkerligen det ursprungliga här, och det är först, när de fått järnverktyg, som de blivit mera bofasta. Tack vare dessa ha de kunnat röja större odlingar än förut.

Indianerna bo i små, öppna, fyrkantiga hyddor med tak av pilgräs eller palmblad. Dessa hyddor ha säkerligen utvecklats under inflytande av de vita. Troligt är, att de mycket enkla hyddor, de bygga under sina vandringar (bild 101, 102), likna den ursprungliga hyddtypen här. Till hyddan hör i regel ett kokskjul och ett tätt byggt, koniskt hönshus.

Trots att det inte är mycket väggar i chimaneindianernas hyddor, luktar det illa där. Det luktar rutten fisk, ruttet kött, urin och snusk. Vore ej hyddan så luftig, vore det outhärdligt att vara där. Flertalet av deras tillhörigheter ligga på marken. Där är en faslig oreda. Där ligga kläder, trasor, matrester, liggmattor, kalebasser och annat, allt utan någon synbar ordning. Om man undantar pilarna, som äro aktsamt förvarade, finnes

det ingenting, som är fint i deras hyddor. Allt hålles så trasigt. Deras väskor (bild 113), som de sitta och fläta i vackra ornament, äro, sedan de haft dem en tid, så smutsiga, att man ej kan se ornamenten. Chimane äro stora barn, som snart tröttna.

Hängmattan är här okänd. Bädden i hyddan består av flätade palmbladsmattor, barkstycken och bitar av barktyg. Numera ser man ett eller annat myggnät. Enligt Federico får en chimaneindian arbeta ett helt år åt de vita för ett sådant. Att de måste arbeta minst ett halvt år, är säkert. Deras täcke är skjortan. De ha aldrig mer än en. Äro myggorna för svåra och ha de ej något myggnät, gräva de ned sig i den fina sanden på flodstranden, på så sätt skyddande sig mot de besvärliga insekterna. De ha inga pallar att sitta på utan använda uteslutande sittmattor av palmblad. Till de späda barnen ha de vaggor av barktyg (bild 106), som de hänga i hyddtaket.

Eld uppgöres som alltid hos indianerna på marken. Över elden bygges ett fyrkantigt rostställ, på vilket man rostar bytet från jakten och fisket. Husgerådet är mycket enkelt. Det består av några oornamenterade lerkärl, några träskålar, träskedar, musselskal och skålar av bladskaften av en palm. De känna ej morteln utan mala med en sten på en stor träskiva. Sina eldfläktar fläta de av palmblad (bild 95 och 107).

Man ser ej mycket korgarbeten. De viktigaste korgarna äro fyrkantiga och försedda med lock. De användas av männen att förvara styrfjädrar, amuletter och smärre verktyg i. De ha vackert ornamenterade siktar (bild 94). Kvinnorna bära i bärnät och i enkla korgar av palmblad. De senare använda även männen, när de bära hem jaktbytet från skogen.

Det är inte alltid så lätt att byta sig till, vad man önskar här. Chimaneindianerna ha ej mera, än de själva behöva. De ha inga förråd av något annat än möjligen av pilar och bågar och av material till dylika. Man be-

höver grytan att koka i, och man har ej alltid två. Varje kvinna har sin bärväska, som hon ej kan undvara. Chimane tillverka en sak, när de behöva den, ej förr. Svårt är det att få saker, som tillhöra de små barnen. De tro, att om de giva bort t. ex. sitt barns vagga, kommer barnet att dö. En del amuletter vägra de bestämt att

Bild 103. Chimanekvinna spinner tråd. Denna är alltid av bomull. Jämför bild 119. Itomamakvinnan använder i stället för foten en liten ställning i vilken sländspetsen vilar.

byta bort. En dag kom en kvinna och tog tillbaka en amulett på en vagga, som hon bytt bort. Någon hade antagligen sagt henne, att det ej var bra, att vi hade amuletten.

Barnens leksaker kunna vi däremot förvärva. Flickorna ha trädockor. De äro kanske något väl realistiska enligt våra begrepp (bild 112). För övrigt ha de brummande snurror och små flottar och kanoter.

Dessa indianers förnämsta industri är vävning av tyg och band. Originellt är deras sätt att spinna tråd. Spetsen av sländan är instucken mellan stortån och nästa tå, under det den andra ändan ligger på en träkubbe (bild 103). Skivan på sländan är ej såsom hos flertalet indianer rund utan fyrkantig (bild 104). Dessa indianer få numera alla sina verktyg från de vita.

Jag måste erkänna, att vårt huvudintresse i Chichira är mat. Hos chimane äta vi riktigt bra. De ha ägg,

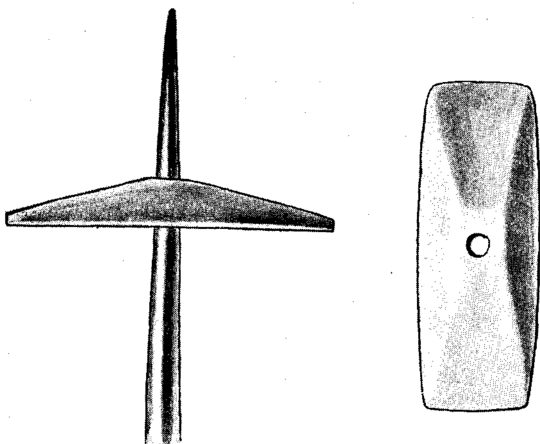

Bild 104. 1/2. Visar formen av sländan, som chimanekvinnorna använda. Såväl sländpinnen som sländskivan äro av trä.

fisk, vilt och många produkter från sina åkrar. Vi må förträffligt. I Cosincho hos de vita var maten däremot tarvlig, och det verkade fattigt. Dessa vita, som aldrig arbeta, tala ständigt om indianernas lättja. Det är den evigt unga historien om grandet och bjälken.

»Hade ni inte chimane, skulle ni svälta ihjäl,» sade jag dem, och de erkände, att det är sant. Det är dessa halvvilda skogsbor, som odla den mat, som mestizerna i San Borga leva av. Från sina skogar komma de dit på flottar och i kanoter med bananer, mandioca, lök, kaffe, chokolad, ägg, höns och mycket annat. Allt detta sälja de för otroligt billigt pris till parasiterna.

Chimaneindianerna bliva verkligen grundligt lurade av de vita. För en yxa t. ex. måste de arbeta tre månader. En yxa är här värd ungefär nio kronor. Det blir en månadslön av tre kronor. För en stor säck ris få de en aln uselt bomullstyg. Ibland plundrar mestizerna helt enkelt deras odlingar utan att betala någonting. Mycket vanligt är att låta dem arbeta för att avbetala uppdiktade skulder.

Ju mera beroende chimaneindianerna äro av de vita, ju fattigare är det i deras hyddor. En stor del av chimane ha därför, som vi veta, dragit sig tillbaka till Rio Apére, där de äro i fred. Det värsta är, att de ha svårt att göra sig oberoende av de vita, ty de ha lärt känna järnet och kunna ej undvara det. Endera måste de få det direkt från de vita eller indirekt från stamfränder, som leva i beröring med dessa. Ingen vit man har varit i deras hyddor vid Rio Apére. De vilja ej visa någon sina stigar dit. Det vore fosterlandsförräderi.

Lyckligtvis finnes här i skogarna ringa möjlighet till boskapsskötsel och intet gummi. Sedan det ej mera lönar sig att samla kinabark, finnes ingenting, som för närvarande kan locka de vita att bosätta sig här i större antal. Petroleum kan man ej med framgång exportera härifrån, och ännu vet man ej, om det förekommer i stora kvantiteter. Salt skulle man möjligen kunna hämta i chimaneindianernas land. Där finnas, som nämnt, källor med salthaltigt vatten. Vi skola hoppas, att det inte kommer att löna sig.

Chimane är en indianstam, som arbetar. Man behöver blott vandra i deras odlingar för att få respekt för dem. Jag skulle en gång gå till några chimanehyddor och kom vilse, ty hela skogen var full av stigar, som förde mellan stora odlingar, som lågo långt ifrån hyddorna, där de också hade odlat. Samma chimanefamilj har odlingar, som ligga flera mil från varandra. De odla bananer, mandioca, majs, ris, kaffe, cacao, hualusa[1], ananas,

[1] Colocasia esculenta.

papaya, bomull, sockerrör, sötpotatis, spansk peppar, jordnötter, pumpor, vattenmeloner, lök, urucu[1], tobak och ärter. Man odlar de gamla amerikanska kulturväxterna och även de nya, som man lärt känna genom de vita. Det kaffe, chimane odla, är utmärkt gott. Chimane äro liksom många indianer i denna del av Sydamerika ej rökare. De använda tobaken som läkemedel mot boros (Dermatomya).

Sällan saknas fisk eller skogens villebråd på chimaneindianernas matsedel. Hos chimane liksom även hos mosetene är jakten en verklig näringskälla och ej blott ett nöje, som hos många indianstammar. Kommer man in i deras hyddor, ser man nästan alltid något djur, som rostas över elden. Ofta är det ett vildsvin. Ibland är det en myrslok, en apa, en tapir, en capybara, en läcker näsbjörn eller något annat gott. Mera sällan ser man fågel. De äro kanske alltför svåra att träffa med pil och båge, chimaneindianernas enda vapen. Till fågelskytte användas som vanligt pilar med klumpspets. Dessa fastna ej i trädens grenar såsom de spetsiga pilarna och döda smärre fåglar lika bra som dessa. Styrfjädrarna på chimaneindianernas pilar sitta såsom på yuracárepilarna ett bra stycke från piländan. En del pilar äro mycket långa.

Tittar man upp i taket i chimanehyddan, hänga där stora korgar, fulla med ben. Det är benen av de djur, de dödat och ätit. De gömmas, för att jaktbytet ej skall gå långt bort. Dessa korgar med avgnagda ben bidraga kraftigt till stanken i hyddorna. Efter en tid samla de ihop dem, föra dem till skogen och bränna dem.

Chimaneindianen är jägare, passionerad sådan. Han är säkert en god skytt. För att bliva en riktigt duktig sådan, åderlåter han sig i den högra armen, som spänner bågen, med örnens skarpa klor. För att se djuren långt borta i den täta urskogen gnider han sig omkring ögonen med örnens ögon, som han torkat och pulveriserat. I

[1] Bixa orellana.

stor utsträckning använda dessa indianer liksom mosetene giller och snaror.[1]

Fisket är här av ännu större betydelse än jakten, framför allt under torrtiden. I främsta rummet skjuter man fisk med pil och båge. Även stora fiskfällor byggas.

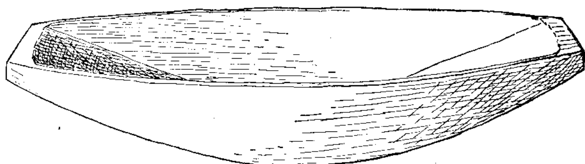

Bild 105. $^1/_8$. Träfat, att äta ur. Chimane.

Fiske med gift förekommer även. Gossar och kvinnor fånga småfisk med håvar. Krokfiske är allmänt. Detta ha de antagligen lärt av de vita. De krokar, vi medföra, äro mycket eftersökta.

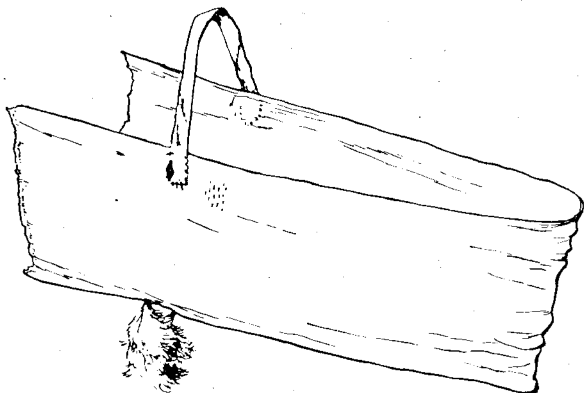

Bild 106. $^1/_{12}$. Vagga **av barktyg,** med amulett av fjädrar. Chimane.

Chimane ha inga andra husdjur än hundar, höns och kattor. Mosetene ha även svin och marsvin. De ha en mängd höns. Hundarna föda de huvudsakligen med bananer och behandla dem väl. De få ej gnaga av benen av de djur, indianerna dödat, ty dessa bevaras, som nämnt, mycket omsorgsfullt.

[1] Dessa ämnar jag avbilda och beskriva i en särskild uppsats.

Chimaneindianernas liksom moseteneindianernas land är säkert ett gott land att leva i. Jag tror knappast, att människorna där behöva svälta. Ibland äro de tvungna att vara vegetarianer, ty jakten och fisket slår även här någon gång fel under regntiden.

I hyddorna bliva vi ej bjudna på mat. Den få vi lyckligtvis själva laga till. Däremot undgå vi ej den oundvikliga chichan. Sådan beredes här av majs, av mandioca och av bananer. Mandiocachichan är äcklig. Chichan av bananer är ej dålig. Den har en söt men ej äcklig smak. När man blir bjuden, måste man dricka det första och det sista i kalebassen, som vandrar från mun till mun. Så är bruket hos nästan alla indianer. Klädedräkt, vapen, husgeråd äro olika hos skilda stammar. Dryckessederna äro nästan alltid desamma. Bottenfock skall det alltid vara. När chimane dricka, dansa och sjunga de. Någon av deras fester ha vi ej sett.

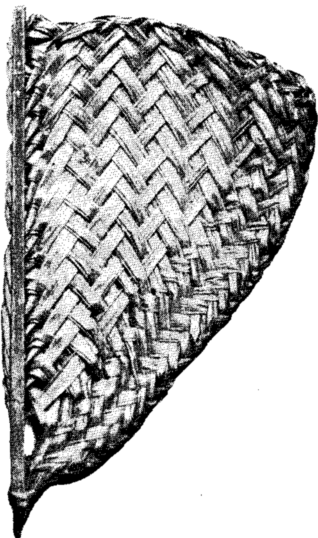

Bild 107. Eldfläkt flätad av ett palmblad. Chimane.

Chimane begära aldrig en cigarrett. De höra, som nämnt, till de stammar, som odla tobak till läkemedel men som ej äro rökare. Några chimane odla tobak till avsalu. Det är ej ovanligt, att även de vita och mestizerna i Bolivias myggrika urskogstrakter ej äro rökare. Ursinniga rökare, som t. ex. författaren, äro sällsynta.

Det är inte riktigt behagligt att dricka chicha hos chimane, ty flera av männen ha en otäck sjukdom i ansiktet. Den angriper näsan, läpparna och svalget, som svullna och bli röda och se ruttna ut. De vita kalla denna sjukdom espundia. Detta är likväl här ett gemen-

samt namn för alla sjukdomar, som yttra sig i form av stora, öppna frätsår. Märkligt nog lära kvinnor aldrig få denna sjukdom. Enligt moseteneindianerna är den onde anden Chaumboy orsaken till espundian.

Barnen ha mycket elakartade sårnader. Tyvärr är jag ej kompetent att bedöma, av vad slag dessa äro. De få antagligen dessa sår genom att riva myggbett o. d. med smutsiga naglar. Mycket allmänt har man purupuru, vilket jag redan omnämnt i det föregående, då jag talade om denna sjukdoms geografiska utbredning.

Chimane liksom andra indianer ha säkert mycket inälvsmask, särskilt spolmask. Dessa få de av att äta rå fisk. Federico trodde mig icke, när jag sade honom, att jag ej hade mask i magen. Han var alldeles övertygad om att alla människor ha mask, på samma sätt som alla människor ha lever, hjärta och njurar.

Från Chichira fortsätta vi nedför floden, besökande flera chimanefamiljer. Min hustru och jag fara i kanot med indianerna. Berg går landvägen med mulåsnorna.

När man reser med dessa indianer, måste man liksom med deras släktingar mosetene ha ett storartat tålamod. Svårt är det att komma i väg. De paddla ej mer än som är nödvändigt för att kunna styra. De driva helt enkelt med strömmen. Går det fort, så går det fort, går det långsamt, så går det långsamt. Ibland står det alldeles stilla, men det är inte så fjäskigt. Vilja indianerna fiska, måste man vänta, medan de fiska. När de vilja stanna, måste man stanna. När de fått för sig, att man bör skynda, måste man skynda. Chimane tycka nog, att vi äro ofantligt medgörliga. Vi protestera aldrig, ty vi ha allt annat än bråttom. Vi äro lyckliga att kunna vara lata — ty lättjan är vårt arbete. Detta liv passar en forskningsresande, som är med indianerna för att studera dem. För en annan person, som reser med handelsvaror eller dylikt, är detta sätt att färdas naturligtvis odrägligt. Det är därför lätt att förstå, om han blir arg. Detta gör han likväl dumt i, ty då rymma hans indianska följeslagare,

lämnande honom ensam på flodstranden, och där är han inte alls duktig utan indianerna.

Ett par dagar stanna vi vid ett nybygge, kallat Podyuya. Det tillhör en Cochabambino, som sällan är där. Chimane kalla honom »cúya malŭ», d. v. s. el coya malo.[1] Coya, slättbons öknamn på bergsbon, ha de lärt av någon av de förra. Denne Cochabambino är en hänsynslös herre, som vet att lura indianerna.

I Podyuya har jag oturen att stjälpa med en flotte, på vilken färdas en hel chimanefamilj. Den består av mannen, hans hustru, ett två års och ett några timmar gammalt barn. Fastän kvinnan nyss har fött, äro de på resa, och hon går uppe, som om ingenting hänt. Hon är lite blek om nosen, det är allt. Den nyfödde fiskas upp av mamman. Denna första bekantskap med det element, i vilket chimane äro så hemmastadda, tyckes ej alls bekomma ungen illa. Tvååringen klarar sig upp på flotten så fort, att jag inte får tid att se efter, huru det går till. Så mycket ser jag, att hon gör det ensam och att hon inte tycker, att det är något att lipa för.

Även här i Podyuya, som blott tidvis är bebott, få chimane betyget att vara utomordentligt ärliga. När man reser bort, lämnas alla verktyg framme i olåsta hyddor, och chimaneindianerna stjäla aldrig dessa dyrbarheter.

I Podyuya arbetar en chimaneindian sex månader för ett myggnät. Det består av 30 alnar tunt tyg, som kostar ungefär 70 centavos alnen. Det blir 3 bol. 50 cent. i månaden.

Man kan göra sig en föreställning om vilken plåga moskiterna här äro, när en indian arbetar sex månader för ett myggnät.

Bland de chimane, som äro i Podyuya för att förtjäna sig ett myggnät, äro några män från Rio Apére. Med tvenne av dessa göra vi upp, att de skola paddla min hustru och mig till byn San Borga, två dagsresor från Podyuya. Var och en skall få en yxa i betalning, d. v. s.

[1] Den elaka coyan (bergsbon).

på några få dagar förtjäna tre månaders lön. Berg går landvägen.

Innan vi skiljas, äta vi en finare festmiddag. Det vankas stekta ägg, stekta bananer, lök och färsk ananas. Vi överbetala den till chimanekvinnornas förtjusning med 22 stoppnålar.

Det blev en oförglömmelig färd!

Tänk er att fara i en liten urholkad trästam utför en urskogsflod ensam med er hustru och tvenne indianer, höra papegojorna flyga skrikande från strand till strand, se apflockarna skymta i träden, se, huru de härligt vita aigrettefåglarna flyga skrämda upp, när farkosten glider fram längs med de urskogs- och pilgräsklädda stränderna.

Varje ljud, varje rörelse i den täta skogens lövverk, varje plaskande i vattnet observeras av våra chimaneföljeslagare. Det är deras land, deras skog, deras djur och deras flod.

När aftonen kommer, söka vi ut en lämplig lägerplats. Indianerna samla ved, göra eld och spänna upp vårt myggnät. Sedan hjälpa de min hustru att laga mat, och de förstå varandra riktigt bra, fastän hon ej kan mer än några få chimaneord och de ej kunna ett ord spanska.

Vår madrass är den mjuka sanden på flodstranden.

Chimanien är ett gott land att leva i. Odlingarna ge utan mycket arbete stora skördar, floderna äro rika på fisk och skogen på villebråd. Jag kommer att minnas chimaneindianernas land som landet, där vi hade mycket och god mat. Vi kommo till chimane från de vita, där vi ätit dåligt, och vi gå från dem till andra vita, som ha det ännu sämre.

Chimanien är ett härligt land, bebott av ett folk, som vore värt ett bättre öde än att bliva försupna tjänare åt de vita. Även här kommer brännvinet att segra och förnedra.

Chimaneindianerna föra oss till en estancia, kallad Cuba, nära San Borga. Här bo dels mestizer, dels några

få tacanatalande borganosindianer. Flertalet av dessa leva som parasiter på chimaneindianerna. Utan dem skulle de vara tvungna att arbeta eller svälta ihjäl. Borganos ha mycket litet kvar av sin ursprungliga materiella kultur. Deras religiösa föreställningar var jag ej i tillfälle att taga närmare reda på. Federico sade, att det finnes borganos,

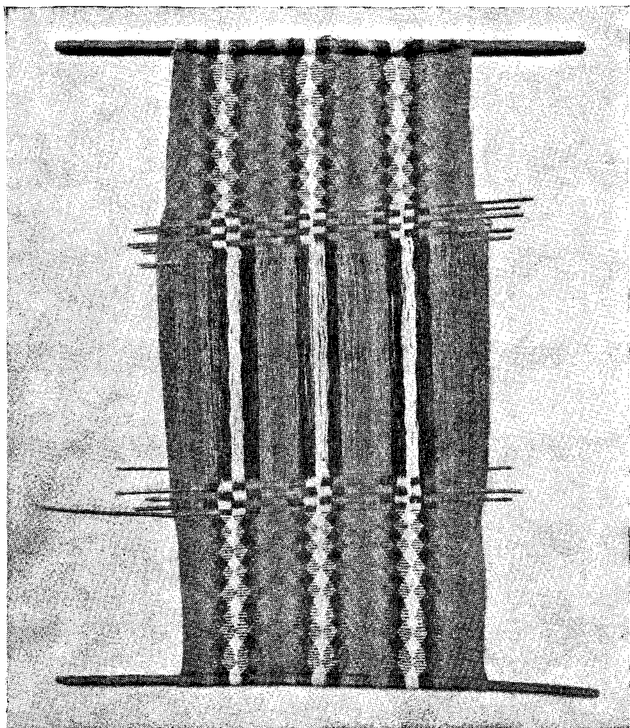

Bild 108. Flätstol, som vi bytt oss till av tacanaindianska från Tumupasa.

som kunna förvandla sig till jaguarer. Borganos tugga coca, vilket bruk även börjar få insteg bland chimane.

I San Borga lära sig tyvärr de chimane, som komma dit, att dricka brännvin. Ännu stå likväl flertalet av dem på det mera primitiva stadiet att föredra socker framför sprit.

I San Borga ha jesuiterna haft en mission, kallad San Francisco de Borga. Den anlades där år 1693. Den

hade mer än 1,200 själar. Det var det sämsta folket bland alla indianerna i dessa trakter, säger fader Altamirano,[1] som skrivit om dessa missioners historia. Chimaneindianerna däremot synas jesuiterna aldrig ha haft under sitt välde.

I Cuba lyckas jag förvärva av en där boende tacanaindianska från Tumupasa den här avbildade egendomliga flätstolen (bild 108). Samma teknik känner jag från följande stammar i Bolivia, chimane, mosetene och leco. I de samlingar, löjtnant Liljewalch skänkt till Göteborgs museum, finnes även en liknande flätstol från karaiberna i British Guiana. Hos chimane sökte jag förvärva en dylik men förgäves. Det var absolut omöjligt att få dem att avyttra ett halvfärdigt arbete.

Cirka fyra kilometer från Cuba besöker jag en skogsdunge. Denna har varit bebodd. Såväl skogsdungen som framför allt hela slätten omkring denna är full av vallformigt byggda vägar samt av diken och breda gravar. Dessa har man tydligen grävt för att kunna odla den sumpiga slätten. Ibland löpa talrika parallella diken ut från en bred grav (bild 109). Gravarna äro ända till 4 m. breda, dikena 1 à 2 m. eller mindre. Liknande »terraplenes», som de här kallas, ha i dessa trakter en utomordentligt stor utbredning, isynnerhet mellan San Borga och San Ignacio.

Numera bryr man sig ej om att odla dessa slätter, dels därför, att det är för arbetsamt, dels därför, att det bleve alltför dyrbart att inhägna odlingarna och skydda dem mot boskapen. Dessutom behöver man ej numera stora odlingar, ty dessa trakters befolkning har, sedan de vita kommo hit, ofantligt minskats i antal.

När vi komma till San Borga, ha vi ännu sex mulåsnor kvar, och dessa äro i ganska gott skick. Så länge vi äro beridna, kunna vi alltid reda oss med få följeslagare. Så snart vi börja uteslutande använda floderna, äro vi tvungna att ha paddlare, och sådana är det alltid mycket svårt att få. Min plan är därför att ännu en tid göra

[1] Se litteraturf.

marscher över land och, först när det blir nödvändigt, befara floderna. Från hästryggen ser man mycket mer än från kanoten.

Jag sänder därför Berg över S:a Ana till Trinidad för att hämta post, films och ammunition, samt för att lämna ett brev till huset Zeller och Villinger med begäran, att de skola sända mitt där deponerade bagage vidare med flodångare till Riberalta vid Rio Beni. Denna del av min utrustning hade jag i början av resan sänt genom nämnda handelshus från Yacuiba till Trinidad. I S:a Rosa vid Rio Yacuma stämma vi möte med Berg. Därifrån ämna vi gemensamt fortsätta till Rio Beni, antagligen först till Cavinas. Intresserad är jag även av att komma till chāma-indianerna vid Rio Madidi, som efter en lång, förbittrad strid för cirka två år sedan äntligen slutit fred med de vita.

Berg åtföljes av en viss Zavala, son till en katolsk kyrkoherde, och ett par man. Dessa skola bl. a. föra skatten till S:a Ana, och vi ha all anledning att tro, att de äro pålitligt folk. De ha även mina samlingar från chimane med sig. S:a Ana ligger 35 leguas från San Borga. Till S:a Rosa är från sistnämnda plats 24 leguas.

Natten till den 20 december lämnar Berg oss. När han tar avsked, säger min hustru, som har onda aningar, till mig: »Måtte det gå väl för honom!»

I de tvenne följande kapitlen skall jag söka att skildra mosetene- och chimaneindianernas religiösa föreställningar och samhällsliv samt återgiva deras sagor. Så närbesläktade, som dessa stammar äro, har jag velat skildra dem i ett sammanhang. Ett och annat har jag redan berättat om dem, när jag skildrat färden genom deras land.

Bild 109. Egendomliga diken på slätten vid San Borga.

Bild 110. Chimaneindianska.

SEXTONDE KAPITLET.

Mosetene- och chimaneindianernas samhälle.

Mosetene[1] kallades under äldre tider rache eller fumacana och hade då en vidsträckt utbredning. De voro talrika och gjorde överfall i dalarna uppåt La Paz. Under ett av sina krigståg togo de till fånga dottern till en guvernör. Hon hette Magdalena. Därför kallades de mosetene, vilkas ättlingar nu leva i Covendo, för magdaleños. Det berättas, att indianerna behandlade henne mycket hänsynsfullt och försökte att skaffa henne allt, vad hon kunde behöva. Hon gjorde likväl ingenting annat än grät, tills hon dog av sorg.

Andra berätta, att hon hade många barn med en moseteneindian och att ättlingar av dessa ännu leva vid

[1] Armentia: Descripcion l. c. sid. 103.

Rio Chaquiti, en liten biflod till Rio Bopi, som i sin tur är en biflod till Rio Beni. Dessa ha ingen förbindelse med de vita. Däremot komma de i hemlighet till Covendo för att där få verktyg av järn från sina stamfränder. Säkert är, att det ännu finnes moseteneindianer, som på detta sätt leva oberoende och som i hemlighet besöka Covendo. Föga troligt är, att de härstamma från Magdalena, som naturligtvis var underbart skön.

Redan i mitten av 17:de århundradet anlades en franciskanermission bland mosetene. Denna existerade blott en kort tid. Mellan 1780—1790 gjorde missionärerna ett nytt försök bland dessa indianer. År 1804 anlades en ny mission, San Miguel de Muchanes, 1815 anlades S:a Ana och 1842 Covendo, vilka två sistnämnda missioner ännu äro i behåll, d. v. s. Covendo flyttades 1862 till den plats, där det nu ligger.

Även bland chimaneindianerna ha missionärer verkat. På 1680-talet hade dominikanermunkar missioner vid Rio Maniqui. Dessa nedbrändes av indianerna. År 1840 anlade franciskanermunkar bland dessa indianer två missioner, som de på grund av koppornas härjningar kort därefter förenade till en. 1862 mördades den där boende missionären.

En gammal chimane förklarade detta martyrium sålunda, när han blev tillfrågad om orsaken till mordet på gudsmannen.

»Var munken elak?»

»Nej,» svarade indianen.

»Varför slogo ni då ihjäl honom?»

»Stänga in flickor klostret. Flicka havande. Munken söka gosse. Gifta flicka. En månad föda flicka. Annan flicka havande. Munken söka gosse. Gifta flicka. Två månader föda» o. s. v.

Munken, som var en fransman, dödades efter mässan, en martyr för sin nations svaghet för kvinnor. Kanske blir han kanoniserad.

Chimane leva dels vid övre Rio Maniqui eller Rio

Chimane, dels vid övre Rio Apére. Rio Maniqui är troligen samma flod som Rio Rapulo, vilken nära S:a Ana förenar sig med Rio Yacuma. Man har likväl aldrig lyckats fastställa förbindelsen mellan Rio Maniqui och Rio Rapulo. Man vet, att Rio Maniqui rinner ut i en stor insjö, rik på alligatorer och full av delfiner[1].

Rio Quiquivé betrakta chimane som gränsflod mot mosetene. När en chimane går över denna flod, säger han: »Jag undrar, när jag kommer tillbaka till mitt land igen.»

Man beräknar chimane till 2 à 3,000 individer. Så som de bo i små grupper över ett stort område, med förkärlek sökande sig till undangömda platser, är det ej lätt att räkna dem.

Chimaneindianerna äro, såsom vi erfarit, ej fullt bofasta. Detta gäller åtminstone de ursprungligaste av dem. En del chimane äro numera tack vare förbindelsen med de vita bofasta. Detta hindrar ej, att de flytta ofta och älska att långa tider leva nomadliv. Orsaken till vandringarna är naturligtvis i främsta rummet fisket och jakten. Jaktbytet tryter efter en tid, om de bo länge på samma plats, fisken vandrar även den, och indianerna följa den.

På samma sätt som chimane levde även mosetene, innan de flyttade till missionerna vid Rio Beni. Förr levde de familjevis vid alla de små bifloderna. Urskogen har vunnit terräng, sedan de vita kommit, ty de indianska odlingarna, som lågo som små öppna platser här och där vid flodstränderna, ha försvunnit, eller ha de flyttats till huvudfloden vid Rio Beni. Mycket färre ha de blivit.

Den enda stam, som ännu lever äkta indianliv, som har förbindelse med chimane, är yuracáre. Vänskapen är likväl mycket kylig. Förr kommo de senare till missionen i Covendo. Sedan de vid sista besöket togo kocken Machancas hustru, Luisa, med sig, är det slut med vänskapen.

Mosetene, som leva i missioner, äro ej tillräckligt

[1] Inia boliviensis.

fria för att kunna gå på krigståg. Chimane föra inte heller några krig.

Mosetenesamhället är missionen. Principen i detta är tre dagar åt indianernas egna arbeten, tre dagar åt missionen och den sjunde åt Gud, chicha, jakt och någon gång brännvin. Det sistnämnda hör ej till programmet. Missionen styres av en eller två munkar. Under dem stå hövdingen och andra ämbetsmän, såsom skolläraren och klockaren, vilka alla äro indianer.

Covendo gjorde på mig i allmänhet ett gott intryck. Mosetene äro välmående. Detta, därför att munkarna skydda dem för utplundring. Det förstå indianerna själva. Federico sade sålunda, att fastän mosetene ännu bibehålla sina gamla föreställningar, vilja de ha munkarna kvar, då dessa skydda dem för att bliva skuldslavar åt vita patroner. Mosetene ha mycket kläder, verktyg, gevär, ja, t. o. m. symaskiner. De göra därför ett egendomligt intryck, deras hyddor, i vilka man ser talrika äkta indianska saker, bågar, pilar, korgarbeten, intressanta amuletter o. s. v. och mitt uppe i allt detta en symaskin. Krucifix och helgonbilder stå där på ett altare, och mot detta lutar sig ännu bågar och grävspadar av chonta[1]. Det är en underlig blandning av gammalt och nytt.

Otvivelaktigt ha munkarna lyckats att öka moseteneindianernas arbetsintensitet; detta tack vare att de hjälpa dem att sälja produkterna från deras odlingar och att de ej bedraga dem vid dessa affärer.

Det är ej alltid så lätt för munkarna att ha affärer tillsammans med indianerna. När vi voro i Covendo, sände munkarna en mängd ris för att säljas nedåt Rio Beni. Detta fördes på flottar av moseteneindianer, vilka därför hade fullt betalt som paddlare. Likväl ansågo de, att de hade rätt att taga med sig massor av ris för att sälja för egen räkning, d. v. s. fraktfritt. De tyckte, att det var orättvist och obegripligt, att de skulle behöva betala frakt för det ris, de själva förde med sig. Munkarna kunde

[1] En palm. Guilielma insignis.

naturligtvis ej betala dem för paddlingen och blott få lasta en del av flottarna.

»Den döda handen» kallas ibland den katolska kyrkan. Det ligger mycket sanning i detta. De katolska missionärernas verk blir i längden till intet. När munkarna civilisera indianerna, komma de snart till en död punkt, som de ej komma utöver. Så har utvecklingen även varit i Covendo.

Så mycket är likväl säkert, att skulle munkarna lämna Covendo, då vore det slut med välståndet där. Då kom beroendet av andra vita herrar och med dessa mycket brännvin och fattigdom.

Chimaneindianerna äro även delvis beroende av de vita, då de arbeta åt dem för att få verktyg o. d. Fastän det är mycket långt borta, gå de även någon gång till missionerna, där de bli väl behandlade och ärligt betalta för sitt arbete.

Ett egendomligt slag av civilisationens pioniärer, som översvämma det inre av Sydamerika och som tyvärr även chimane fått göra bekantskap med, äro »turcos». Dessa, som äro syrier, komma från berget Libanon och leva här, drivande handel med allt möjligt småkram. De ha med rätta rykte om sig att ej vara vidare hederliga. Av dem få chimane knivar, glaspärlor, ringar o. d. mot ris, majs, kaffe m. m. Bland annat byta turcos till sig av chimane papegojfjädrar, som de sedan sälja till aymaraindianerna, som använda dem till sina dansprydnader.

För oss var det alltid ytterst viktigt att förklara för indianerna, att vi ej tillhörde detta utvalda folk, som driver handel på civilisationens gränsmarker, där man lätt kan småskoja.

Trots de vita leva likväl chimane äkta indianliv. Många äro ännu fullt oberoende. Det gäller särskilt de, som leva vid Rio Apére.

Chimane leva familjevis eller några få familjer tillsammans. Ingen är där hövding. Ingen fullvuxen befaller

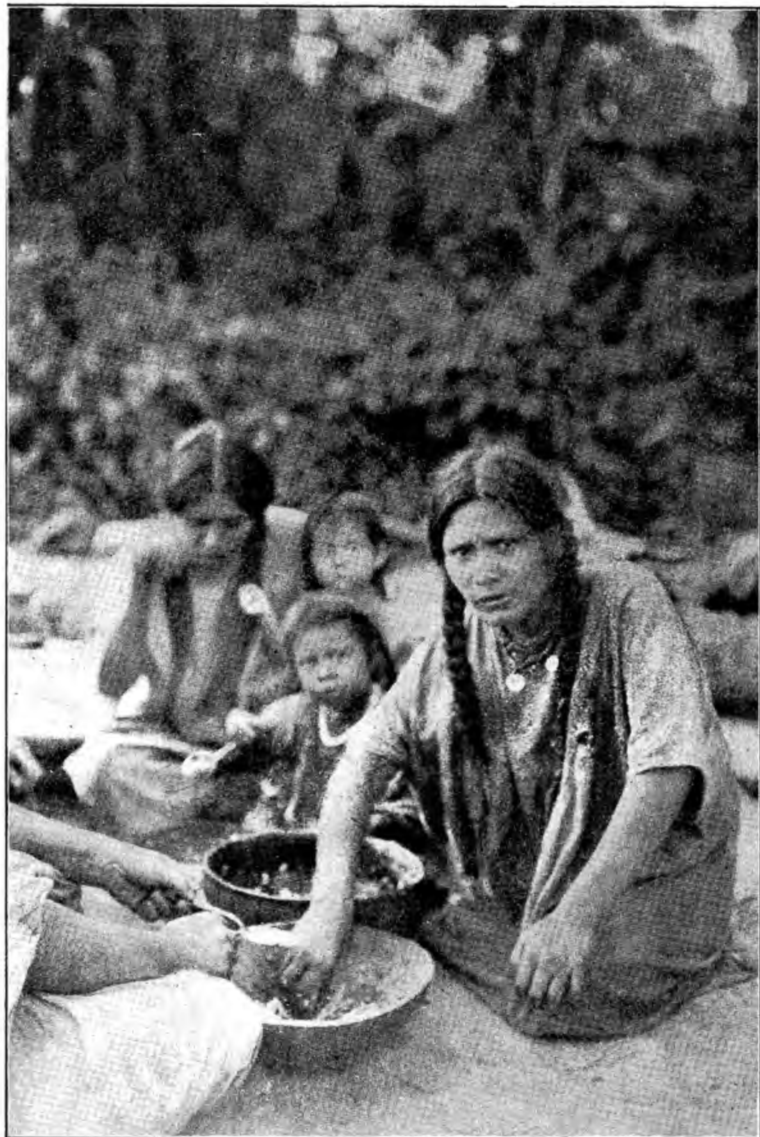

Bild 111. Kvinnor och barn. Chimane.

över en annan fullvuxen. Samhället existerar ej hos chimane. Där kan man som hos så många andra indianer blott tala om familjen. Likhet i seder och bruk och framför allt språket är likväl ett sammanhållande band. En gemensam aktion vore en omöjlighet. Var och en går alltför mycket sin egen väg. Därför kunna chimane ej göra uppror. Deras bästa vapen är att fly djupt in i skogarna, lämnande de lata vita utan hjälp. En vit, som de följa som bärare eller vägvisare och som behandlar dem illa, slå de ej ihjäl, de lämna honom. När han minst anar det, äro hans följeslagare försvunna, och han får ta sig fram själv, så gott han kan, och det kan vara svårt nog. Detta hände en syrier på vägen mellan Huachi och Cosincho. Han hade slagit en chimane. I flera dagar var syriern ensam utan vatten i urskogen.

När vi voro i Covendo, funnos där 172 indianer. Munkarna voro så utomordentligt vänliga, att de lånade mig missionens journaler över dop, giftermål och begravningar. Med tillhjälp av detta material och frågor, som jag ställt till indianerna, har jag gjort upp statistiska tabeller, som visa oss med tydliga siffror orsakerna till missionens tillbakagång. Vi få även upplysningar om förhållandet mellan antalet kvinnor och män, fruktsamhet, barndödlighet, vanligaste dödsorsaken o. s. v.; allt sådant är mycket litet studerat bland Sydamerikas indianer. Ett material liknande detta finnes naturligtvis på flera håll i Sydamerika i missionerna och borde bevaras åt eftervärlden, innan det blir förstört genom eldsvådor eller slarv.[1]

Covendo ligger synnerligen gynnsamt till för studier över befolkningsrörelsen inom ett litet indiansamhälle. Det är så pass isolerat, att så länge munkarna inte bryta sitt celibatlöfte, förblir stammen oblandad eller så gott som oblandad. I Covendo såg jag ingen mosetene, som syntes vara mestiz.

[1] I Buenavista t. ex., nära S:a Cruz de la Sierra, ha kyrkans gamla papper använts till förladdningar.

Av allmänt antropologiskt intresse böra dessa statistiska uppgifter vara[1]. Här användas ej några preventiva medel. Här finnes ingen prostitution. Ingen har, vad man vet, någon könssjukdom. Inga manbara personer förbli ogifta, såvida det ej finnes flera fullvuxna kvinnor än män eller tvärtom. Ingen sentimentalitet hindrar en yngre person att gifta sig med en äldre. Dock äro sådana giftermål sällsynta. Inget övergrepp göres av hövdingar o. d., som vilja taga sig mer än en kvinna. Inga ekonomiska intressen spela in vid giftermålens ingående. Alla äktenskap äro ståndsmässiga. Naturen får arbeta, utan att samhället reglerar naturen med sina lagar och fördomar.

Det enda ingrepp, som möjligen göres på naturen, är att kvinnorna bli gifta för tidigt, d. v. s. vid 13 à 14 års ålder. Gossarna äro, när de gifta sig, ett par år äldre än flickorna.

Chimaneindianerna ha någon gång två hustrur.

Ingen enda kvinna i Covendo är ofruktsam. Hos chimaneindianerna har jag däremot sett en äldre kvinna, som inte hade något barn. I allmänhet har en mosetene- eller chimanekvinna, som ej dör ung, minst 8 barnsängar.

Jag har sagt, att i Covendo äro alla gifta, som äro giftasvuxna, som kunna få en man eller en hustru. Man är inte alltid så noga med könsurvalet. Padre Maximiliano berättade mig sålunda, att en dag kom en man till honom och sade, att han ville gifta sig med en gammal, ful änka, den enda för tillfället lediga kvinnan. »Huru kan du vilja ha en så gammal kvinna?» sade prästen. »Det är så fattigt i mitt hus, när jag ej har någon hustru,» sade mannen. Han tänkte sig i främsta rummet hustrun som en arbetskamrat. Utan henne hade han ingen chicha, tänk ingen chicha!

[1] Dessa statistiska uppgifter kommer jag utförligare att publicera i en facktidskrift.

År 1890 voro 52,87 % av indianerna i Covendo gifta eller ha varit gifta. År 1909 var motsvarande siffra 41,6 %.

Åren 1890—1913 föddes i Covendo 240 barn, därav 122 flickor och 118 gossar. Under åren 1897—1912, då ingen epidemi härjade missionen, föddes årligen 83,5 barn pro mille, vilket är en oerhört hög siffra jämförd med europeiska förhållanden. I Ryssland t. ex., där förhållandena ännu äro primitiva, var 1896—1900 motsvarande siffra 48,4, i Sverige 26,9.

På 252 mosetenebarn, födda i Covendo, voro fyra tvillingar, två gossar och två flickor. I Covendo har jag sett en man, som var född vanskapt. Han hade ena benet för kort och armarna förkrympta. Bland chimaneindianerna såg jag ett barn, som var idiot. Det hade förkrympt panna. Det var ett à två år gammalt. Högst oindianskt var det, att det fått leva. Ingen blind såg jag där.

Varken bland mosetene eller chimane iakttog jag någon dövstum.

Endast en kvinna hade under de sista sju åren dött i barnsäng. Barnet lever. För tidig födsel förekommer, däremot är det okänt, att barnet lägger sig på tvären, är för stort eller dylikt. Mosetenekvinnorna föda lätt och återgå snart till sitt arbete. Couvade, d. v. s. det för indianerna egendomliga bruket, att mannen ligger i barnsäng, syntes ej mer förekomma här.

I Covendo dogo från och med 1890—1913 249 personer, *därav 77 barn, som ej fyllt ett år*.[1]

Trots den oerhörda barndödligheten skulle mosetene likväl ökats i antal, om missionen ej hemsökts av epidemier. År 1860 härjade en svår epidemi bland småbarnen. Såväl de, som dogo, som de, vilka tillfrisknade, fingo stora

[1] Mortaliteten 1:sta året skulle sålunda här vara 320,8 pro mille. I Sverige dogo 1750—1800 203,5 pro mille av barnen under första levnadsåret, 1896—1900 var motsvarande siffra 100,5 (Sundberg).

bölder i öronen och på halsen. År 1880 härjade en epidemi, som liknade kikhosta. Då dogo många barn upp till 7 à 8 års ålder.

När vi voro i Covendo, hemsöktes missionen åter av en kikhostepidemi. Den syntes vara mycket lindrigare än den första. När vi lämnade missionen, hade ännu ingen dött av sjukdomen, som redan syntes vara på retur. Är det möjligt, att sjukdomen ej var lika farlig andra gången, därför att föräldrarna till de barn, som nu voro sjuka, förut haft kikhosta?

År 1886 härjade en fruktansvärd koppepidemi i Covendo. »Här fanns blott en frisk indian, som kunde gräva gravar åt de döda. Ingen skördade. Det var det ohyggligaste elände.» Före detta olycksår levde i Covendo omkring 300 moseteneindianer. Från den knäck, mosetenestammen då fick, har den ännu icke hämtat sig.

Åren 1894—95 kom nästa hemsökelse. Det var åter kopporna. Alla dessa epidemier ha kommit till Covendo från aymaraindianerna, till vilka mosetene, som nämnt, bruka fara för att sälja cacaobönor m. m. och köpa diverse varor.[1]

Mosetene äro ej vaccinerade!

Mosetene i Covendo ha från och med 1890, då de voro 170, till och med 1912 minskats med nio individer. År 1913 ha de åter ökats till 172, så ökningen i antal på 24 år har varit 2 individer. Skulle koppepidemien 1894—95 ej ha varit, hade mosetene betydligt ökats i antal sedan 1890. Under åren 1897—1912, då inga större farsoter härjade missionen, föddes årligen 8,35 barn på hundra individer och under samma tid dogo årligen 5,7 personer på hundra individer. Det är sålunda tydligt, att skulle epidemierna, i främsta rummet kopporna, undvikas genom vaccinering, skulle mosetene ökas i antal och Covendo utvecklas till ett blomstrande samhälle.

[1] Kopporna uppträda årligen på den bolivianska högslätten. Dödsfallen i koppor t. ex. i La Paz 1900—1909 voro 57, 130, 98, 294, 65, 79, 291, 140, 78, 293=1,525.

Vi se, att ett mycket stort antal av de barn, som födas här, dö under första levnadsåret.

Mycket viktigt vore här liksom för övrigt över allt i Bolivia, att barnhygienen höjdes genom anställande av examinerade barnmorskor i alla större orter. Covendo mission skulle mycket väl ha råd till denna utgift, som skulle betala sig genom att dödligheten skulle minskas

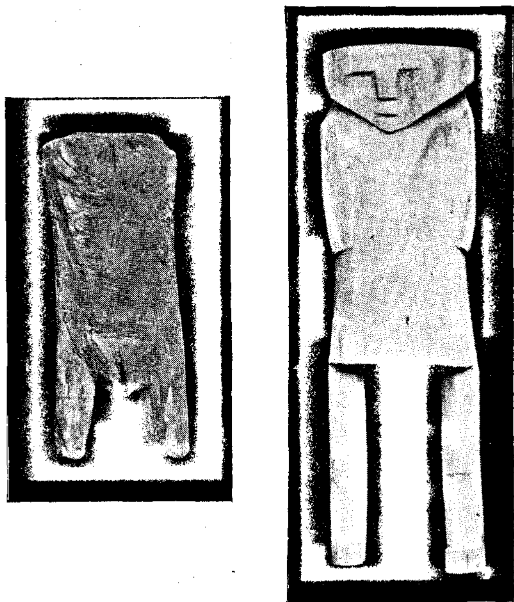

Bild 112. Dockor av trä. Chimane.

och sålunda arbetskrafterna ökas. Att märka är, att ett stort antal av de barn, som dö, avlida under de första dagarna efter födseln, och det är mycket troligt, att här liksom på andra håll i östra Bolivia naveltetanus är vanligt.

Mosetene bliva ej mycket gamla. Man överskattar i allmänhet indianernas ålder, när man ej har exakta siffror att tillgå. Indianerna äro ej så gamla, som de se ut att vara efter europeiska begrepp. Den äldste bland mosetenemännen i Covendo är hövdingen Luis Nate. Han

är född 1857. Han var sålunda, när vi besökte missionen, 56 år gammal. Nate har något gråsprängt hår. Näst honom i ålder kom Pablo Tahé, som är född 1863. Denne är redan fullständigt gråhårig. Den äldsta bland kvinnorna är hans syster Antonina Tahé. Hon gifte sig 1859 och bör vara född cirka 1844. Näst efter henne i ålder kommer Rosa Chairique, gift 1860, född cirka 1845.

Luis Nate har varit gift tre gånger. Han har haft 12 barn och 8 barnbarn. Av barnen leva 6, av barnbarnen också 6. Fem av hans barn äro yngre än hans äldsta barnbarn, som redan är giftasvuxet. Luis Nate var far först vid 23 år, farfar var han vid 41. Detta är ovanligt sent. De flesta indianer och indianskor ha barnbarn vid 33 à 34 års ålder.

Vi se sålunda av denna lilla statistik, att i mosetenesamhället födas många barn, att en stor del av dessa dö tidigt, att alla könsmogna individer bli tidigt gifta och att få individer bli gamla. Generationens livslängd är kort.

I det ursprungliga samhället här fanns ingen hövding. Enheten är familjen. I denna har kvinnan en god ställning och ett mycket stort inflytande. I mången hydda är det tydligen hustrun, som bestämmer.

Arbetsfördelningen mellan könen är följande hos chimane:

	Män.	Kvinnor.
Jakt	+	—
Fiske	+	(+)
Odling	+	+
Träarbete	+	—
Flätning	+	—
Vävning	—	+
Spinning	—	+
Sömnad	+	+
Lerkärlst.	—	+

	Män.	Kvinnor.	
Kokning	—	+	
Rostning av födan ..	+	(+)	
Tillv. av basttyg	—	+	
Paddling	+	+	(kvinnan står i fören med staken, mannen i aktern med paddeln).
Vedbärning	—	+	
Vattenbärning	—	+	
Hembärning från odlingen	—	+	

I missionen är arbetsfördelningen nästan densamma som hos chimane. På längre resor sköta mosetenemännen ensamma farkosterna.

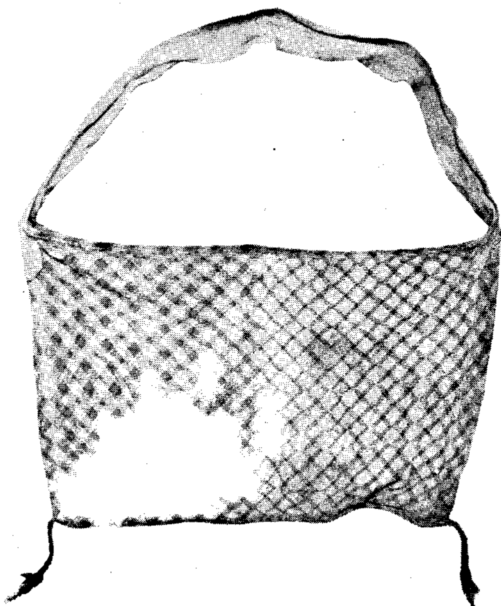
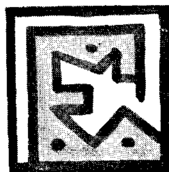

Bild 113. Väska, s. k. "mári", flätad av bomullstråd. Jämför bild 108.

SJUTTONDE KAPITLET.

Mosetene- och chimaneindianernas världsåskådning och moralbegrepp.

Enligt den gamle chimaneindianen Mariano har jorden formen av en flotte. »Dohitt»[1] gjorde en helt liten flotte, stor som en hand. När han satte den i vattnet, blev den stor. I varje hörn av flotten håller en ande, för att den ej skall stjälpa. Förr brukade himmelen ramla ned. Den var då helt låg. Det var blott en manshöjd mellan himmelen och jorden. Den stora ormen »Nyoko» har därför gjort om himmelen och har lindat sig fyra

[1] Skulle egentligen skrivas »Dohı́t». Moseteneorden äro anförda första gången de förekomma i texten inom citationstecken. De äro stavade efter spanskt uttal.

varv omkring himmelen och jorden. Sedan dess ramlar himmelen ej mera ned.

Om Dohitt och Nyoko berättade mig moseteneindianskan Tomasa tvenne märkliga myter. Den senare känna även chimane till och troligen även den förra.

Dohitt.

Dohitt hade kommit till jorden, »hác»[1], och där gjorde han dockor av lera, och dem förvandlade han till människor. Sedan klättrade han på en stege upp till himmelen, »máyendye». När han kom upp, stängde han väl till himmelen. Där stannade han en lång tid.

En dag ville Dohitt besöka jorden. Han sade då till sin kamrat, den vita kondoren, »Kéri»[2]: »Hur ska vi komma ned, när jag stängt så väl?»

Sedan började Dohitt att röja och rensa ett stycke av marken i himmelen, och så började de att gräva ett runt hål. De grävde länge genom jord, till slut kommo de till sten. Dohitt satte sig att gråta, så svårt var det att gräva. Till slut lyckades de dock gräva så djupt, att de sågo jorden genom ett hål.

»Hur ska vi nu komma ned?» tänkte Dohitt. Så tog han litet halvtorrt slem ur näsan och rullade det mellan fingrarna och hängde det sedan genom hålet ned till jorden. Det räckte ända ned. På detta klättrade Dohitt ned till jorden. Efter honom klättrade Kéri. När Kéri var ett bra stycke från marken, brast slemmet, och Kéri föll ned och slog sig i stycken.

På jorden höllo människorna på att fiska med chapapa[3] och fingo mycket fisk. Dohitt kastade Kéris huvud i vattnet. Detta hoppade i vattenytan och förvandlades till en fisk, kallad »kíhuihuitdye».

Dohitt var hungrig. Han gick till människorna och

[1] Jorden, världen.

[2] Se sid. 275.

[3] Ett slags stor fiskfälla.

bad om mat. De hade mycket fisk, men de ville inte ge honom någonting. På några ställen tyckte männen, att de skulle ge Dohitt mat, men kvinnorna ville ej. Dohitt gick vida omkring, men ingenstädes fick han mat. Han förvandlade då alla dessa människor till gamar, »kayéy», och till myror och andra djur.

Sedan vandrade Dohitt vidare. Först kom han till »éri», de röda apornas[1] hus. De höllo på att måla röda tipoy[2]. »Vad gör ni?» frågade Dohitt. »Vi måla tipoy,» sade aporna. Dohitt sade då: »Jag går.» »Bra,» sade aporna. När Dohitt gått ett stycke, frågade han: »Vad gör ni?» »Vi måla tipoy,» sade de, förargade. Åter gick Dohitt, åter frågade han: »Vad gör ni?» »Har du inte hört, att vi måla tipoy,» sade aporna förargade.

Dohitt förvandlade dem alla till röda apor. Med sin båge och pil dödade Dohitt en apa och åt. Han skrapade av håren på apan, och alla dessa förvandlades till apor, som sprungo och klättrade åt alla håll.

Vidare vandrade Dohitt. Så kom han till spindelapornas, »ódo»[3], hus. De höllo på att måla tipoy svarta. »Vad gör ni?» sade Dohitt. »Vi måla tipoy,» sade spindelaporna. Dohitt gick. När han gått ett stycke, vände han tillbaka och frågade: »Vad gör ni?» »Vi måla tipoy,» sade spindelaporna förargade. Åter gick Dohitt, åter frågade han: »Vad gör ni?» »Har du inte hört, att vi måla tipoy,» sade spindelaporna. Dohitt förvandlade dem alla till spindelapor. Sedan sköt han en och åt upp den.

Sedan gick han vidare och kom till pavas[4], »émä», hus. »Vad gör ni?» frågade Dohitt. »Vi måla tipoy svarta och röda.» Dohitt gick. När han hade gått ett stycke, frågade han igen: »Vad gör ni?» »Vi måla tipoy,» sade pavas förargade. Dohitt gick åter igen. Så frågade han: »Vad gör ni?» »Har du inte hört, att vi måla tipoy,» sade

[1] Dessa voro människor. Mycetes.

[2] Se sid. 24.

[3] Dessa voro människor. Ateles.

[4] Penelope (flera arter finnas). Detta släkte av hönsfåglar förekommer mycket allmänt här. Pavafåglarna voro människor.

de. Han förvandlade dem alla till pavas (sådana med röd hals), och så dödade han en och åt upp den.

Vidare vandrade Dohitt för att söka andra människor. På så sätt kom han till visselaporna[1]. Dessa höllo på att äta motacu[2], som de knackade sönder med stenar. Dohitt bad dem, att de skulle bjuda honom motacu, men de ville inte ge honom någonting. Dohitt låtsade då vara död. När han vaknade, voro alla förvandlade till apor, »uñó».

Vidare vandrade Dohitt för att söka upp andra människor, och så träffade han en ekorre, »báka»[3]. Denna sade, att han ville döda Dohitt. Denne sade åt báka att skjuta på ett tjockt träd. Báka sköt, och pilen gick rätt igenom trädet. Dohitt blev litet rädd. Han bad honom skjuta en pil till. Denna fastnade uppe i trädet. Báka gick fram och klättrade upp för att ta loss pilen. Uppkommen i trädet förvandlades han till en ekorre.

Vidare vandrade Dohitt, skjutande som en lekande gosse pilar hit och dit i träden. En pil fastnade i ett träd. Dohitt kunde inte få ned den. Han förvandlade den till en nattapa, »itz»[4].

Så vandrade han vidare, alltjämt skjutande pilar upp i träden. Han hade gjort sig pilar med klumpspets, för att de ej skulle fastna i träden. En pil fastnade likväl högt uppe i ett träd. Dohitt kunde ej få ned den. Han förvandlade den då till en pava[5], »tóhui».

Vidare vandrade han och träffade några fåglar, »kéna». Han ville flyga som dessa. Var och en av fåglarna lånade Dohitt en fjäder, som han satte fast på axlarna. Dohitt kunde likväl ej flyga. Var och en lånade Dohitt en fjäder till, och nu kunde han flyga. Han flög högt upp tillsammans med kéna[6]. De kommo nära en stor by. Då

[1] En Cebusart. Även de voro människor.

[2] Frukterna av Attalea princeps.

[3] Ekorren var då en människa.

[4] Nyctipithecus. Var också människa.

[5] En annan Penelopeart än den nyssnämnda. Var också människa.

[6] Jag vet ej, vad detta är för fågel.

plockade fåglarna bort de fjädrar, Dohitt lånat. Denne ramlade ned i chimaträdet[1]. Detta började att växa och växte så högt, att Dohitt inte kunde komma ned igen. Han gjorde sig då helt liten och kröp upp på ryggen av en mätarelarv, »ódonchi». Denne förde honom ned för trädet. Ett stycke från marken kastade mätarelarven av Dohitt. Han föll ned på marken och fastnade i en »bónye»-tagg[2].

Dohitt kallade på jaguaren, »ítsiki», för att denne skulle ta honom loss. Jaguaren kunde inte utan skar sönder tungan. Dohitt kallade på den stora vildkatten[3], »nyétota». Denna kunde inte heller få loss honom. Dohitt kallade på den lilla vildkatten, »tára-tára», som skar honom lös.

Dohitt vandrade vidare och kom till en by med mycket folk i. Där bodde en trollkarl, »kókotze». Denne höll på att leka med en brummande snurra, »fórorodya»[4]. Trollkarlen satt på en orm. Ett tag steg trollkarlen upp och gick omkring för att söka något. Då gick Dohitt och satte sig på ormen.

Trollkarlen föreslog Dohitt, att de skulle skämta, och så slog han en spik (bör vara käpp) genom Dohitts huvud och kropp, så att han fastnade vid marken. Dohitt försökte att röra på sig, och jorden darrade och höll på att stjälpa. Trollkarlen slog ännu en spik i Dohitts huvud. Nu kunde han inte mera röra på sig. Sedan dess är det inga jordbävningar.

Dohitt gav trollkarlen en helt liten korg med vatten. Detta växte och växte, tills det blev många bördor. Trollkarlen och alla människorna i byn buro vatten och vandrade till de trakter, där floderna nu börja. På den tiden voro de nämligen torra vägar.

På vägen tröttnade alla människorna och förvandlades till stora stenar. Trollkarlen kom ensam fram. Av vattnet,

[1] Se sid. 260.

[2] Troligen ett slags bambu.

[3] Här förekomma flera små kattarter.

[4] Detta slag av leksaker användes ännu av chimane och mosetene.

han hade med sig, slog han ut litet åt ett håll, och det blev Rio Mamoré, »óhoñi». Sedan slog han litet vatten åt ett annat håll, och det blev Rio S:a Elena[1], »húeni».

När det åskar här nere, är det Dohitt, som säger åt trollkarlen, att han skall slå ut mera vatten. Då svarar trollkarlen där uppe.

Federico berättade, att chimane säga, att »Sonyó» förföljde Dohitt. På det första stället, Sonyó kom till, frågade han efter Dohitt. Denne hade sått majs och sedan givit sig i väg. Majsen var redan mogen. På nästa ställe, Sonyó kom till, frågade han efter Dohitt. Denne hade planterat mandioca och sedan begivit sig vidare. Mandiocan var redan färdig att skördas. På samma sätt fortsätter det med de andra kulturväxterna. Federico berättade också myten så, att han bytt ut Dohitt mot Jesus Kristus och Sonyó mot judarna.

Den stora masken Nyoko.

Det var en gång en man och en kvinna, som ville ha något djur att föda upp. De gingo ut i skogen, men de funno ingenting. Till slut kommo de till en grässlätt, och där funno de i ett grässtrå en mask, Nyoko. »Den ska vi ta hem och föda upp,» sade de. De togo hem masken, och så gjorde de en helt liten tallrik av lera, och på den lade de masken.

De skulle nu giva masken att äta. De försökte med bananer, men den ville inte äta. Masken hade växt, så de måste göra en litet större lertallrik åt den att ligga på. De försökte med allt möjligt, men intet ville masken äta. Då dödade mannen en dag en fågel. Ingenting av fågeln ville den äta. Då gav mannen masken hjärtat av fågeln, och det åt den.

Nu visste de, vad masken åt. Mannen dödade varje dag fåglar och gav deras hjärtan åt masken. Den växte så, att de fingo göra en ännu större tallrik att lägga den

[1] Rio Beni.

på. Mannen dödade alla möjliga djur: fåglar, vildsvin, tapirer. Masken åt bara deras hjärtan. Den växte så stor, att de fingo göra ett stort fat att lägga den på. Mannen dödade dagligen alla möjliga djur, och masken, som var stor som en orm, åt bara hjärtan. Den hade växt och blivit så stor, att den inte mer kunde ligga på fatet. De lade den på marken utanför hyddan.

Nyoko åt och växte och växte. Mannen jagade, men till slut togo alla djuren slut. Mannen började döda människorna och gav masken deras hjärtan. Han dödade dem med en pil, som var så tjock som så.[1] Till slut hade han dödat alla människor, som bodde i trakten. Han fick lov att gå längre bort till en stor by, och där dödade han många människor och gav Nyoko deras hjärtan. Människorna undrade, vem som dödade dem. Det kunde inte vara en jaguar.

En dag kom mannen som vanligt in i byn för att döda människor. Utanför en hydda satt en flicka. Den dödade han med sin pil och tog ut hjärtat. Det såg brodern, som var inne i huset och höll på att göra pilar. Han sprang ut ur huset, ryckte ifrån mördaren pilen och dödade honom. De andra människorna kommo alla och förde honom mitt ut på den öppna platsen i byn och sköto honom alldeles full med pilar.

När efter några dagar mannen ej kom hem, började hans hustru bli orolig. Nyoko var hungrig. Hon undrade, vad som hänt mannen, och så sade hon åt masken att söka sin far. Först rörde sig ej Nyoko. Till slut reste den på sig. Den lyfte på huvudet, och så reste den sig upp mot himmelen. När huvudet nådde till himmelen, då var stjärten kvar vid marken. När solen gick upp, började den att resa på sig, och precis mitt på dagen kom den ned igen. Nyoko tittade sig omkring, och då såg han mannen mitt på den öppna platsen i byn full av pilar. Den begav sig i väg till byn. Där förvandlade den sig först till många ormar av olika färger. När en orm kom in i husen,

[1] Uttrycktes med en gest av berättarinnan.

dödade människorna den. Genast kom en annan av annan färg. Till slut lade sig Nyoko omkring byn, så att ingen kunde komma ut. Människorna sköto på ormen med sina pilar, så att den var alldeles full av pilar. Nyoko växte och växte, så att den till slut växte över hela byn och dödade alla människor. Sedan förvandlade den sig till en man och väckte den andre mannen, som hade fött upp honom. De åto upp alla människornas hjärtan.

De gingo sedan hem igen. Så gingo de för att fiska. Nyoko lade sig över floden för att dämma upp den. Den lade sig tvärs över floden. Vattnet rann likväl över. Den lade sig i två varv, men vattnet rann fortfarande över. Till slut lade den sig i så många varv, att den dämde upp floden. Nedanför Nyoko blev floden alldeles torr, så att människorna fingo massor av fisk.

Därefter begav sig masken upp på himmelen, och när det åskar, är det Nyoko, som är ute.

Vintergatan är Nyoko, och stjärnorna i Vintergatan äro pilarna, som människorna i byn sköto i Nyokos kropp, när den låg runt byn.

Om ormen »Chóhua».

Det var en gång en man, som blivit uppäten av en stor orm, Chóhua. Han hade flera barn, alla flickor. Hans hustru hade i magen en liten gosse. Hon gifte om sig med en örn, »Bóni». Denne brukade döda och äta ormar.

Den lille gossen, »Mámani», växte upp, och snart gick han omkring i odlingen och dödade råttor med sin pil och båge. I åkern brukade hans systrar hämta spansk peppar, aji, åt styvfadern. Denne åt nämligen orm med aji. De hämtade all möjlig peppar, rund, lång, smal, små och stora.

En dag, när systrarna kommo, kröp gossen upp på en chapapa[1] och lyssnade på vad de sade. »Jag tycker,»

[1] Här en ställning, på vilken saker läggas upp till torkning.

sade den yngsta, »att vår bror gjorde bättre i att döda ormen, som dödat vår far, än att döda råttor.»

Detta hörde gossen och kröp ned från chapapan. I odlingen bredvid husen hann han upp systrarna. »Vad sade ni?» frågade han. »Ingenting,» sade de. Han frågade igen. Då sade den yngsta: »Jag tycker, du gjorde bättre i att döda ormen, som dödat vår far, än att döda råttor. När solen står riktigt högt och det är riktigt varmt, kommer han ut ur sin håla.»

När det var riktigt varmt, gingo de till ormens håla. Han hade inte kommit ut ännu. »Kom ut, skola vi löska dig,» sade flickorna. Ormen kom ut litet grand, och de löskade honom. Ännu ett stycke kom ormen ut, och de fortsatte att löska honom. Ännu ett stycke kom ormen ut, och de fortsatte att löska honom. Till slut var ormen alldeles ute.

Gossen, som nu förvandlades till en örn, flög och hämtade en sten, stor som en kulle. Sedan flög han och hämtade en sten till, stor som en kulle. Ännu en gång flög han och hämtade en tredje sten, stor som en kulle. Sedan hämtade han en fjärde stor sten, och den lade han som ett bord på de tre stenarna.

Därefter flög han och slog sina klor i ormens nacke, och med styvfaderns hjälp tog han ormen och lade honom på stenbordet. Där åto de upp ormen. Där kom också jaguaren, »ítsiki», för att äta. Från ett träd hoppade näsbjörnen, »chau», ned för att äta. Där kommo också alla möjliga andra djur. Den tiden voro alla djur ännu människor.

Av ormens blod, som sipprade ned på marken, ha alla djur som stingas, ormar, getingar, palosantomyror[1], »ayósha», uppkommit. De droppar, som föllo i vattnet, förvandlades till fiskar, »cóti»[2]. Dessa bitas.

[1] Se sid. 160.

[2] Jag vet ej, vad detta är för en fisk.

Om regnbågen, »Ópito».

Det var en gång en flicka, som hade gått till floden, och där försvann hon. Efter ett år kom hon tillbaka och berättade, att hon i vattnet träffat en man och hade stannat hos honom. Hon hämtade mandioca och begav sig till floden igen. Efter två à tre år kom hon tillbaka. Nu hade hon en liten gosse. Hon hämtade mandioca för att göra chicha. Så begav hon sig tillbaka till floden igen. En dag kom hon åter med gossen och lämnade denne hos sin mor och begav sig sedan bort igen. Hon sade till modern, att hon skulle se till, att gossen ej grät. Gossen växte upp hos mormodern.

En dag grät gossen, och då började det regna. Gossen blev röd, gul, grön, blå, alldeles som regnbågen, och så drev han bort vattnet.

Åter kom modern och hämtade gossen. Efter en tid kom hon igen för att hämta mandioca, och så lämnade hon gossen hos mormodern. Hon sade, att hon skulle se till, att gossen ej började gråta. En dag grät han likväl. Det regnade, och han fick regnbågens, »Ópito», alla färger. Gossen drev bort vattnet. Han stannade fortfarande hos mormodern.

En dag kom hans far och hämtade honom och förde honom till en bäck. Där stannade han, och där är han ännu. Han hade redan vuxit stor.

När regnbågen synes på himmelen, då är det gossen, som stiger upp ur vattnet och driver bort regnet.

Varför boaormarna ej äta människor.

Det var en gång en stor orm, som åt upp mycket människor. När barnen gingo till floden, åt den upp dem.

Där var en man, som tänkte döda ormen. Han tog på sig sin mári[1]. I den hade han en liten kniv och rostad

[1] Se bild 113.

majs[1]. Sedan tog han sin flöjt och gick spelande ut ur byn. Då kom ormen och slukade honom.

I ormens mage ordnade han åt sig riktigt trevligt som i ett riktigt hus. När han var hungrig, åt han av ormens kött. Ormen fick förskräckliga magplågor. När den mötte de andra ormarna, sade den åt dem, att de aldrig skulle äta människa, ty då fingo de ont i magen.

När mannen varit en tid i ormens mage, skar han av dess hjärta, så att ormen dog, och så skar han sig ett runt hål genom ormens kropp och kröp ut. Sedan dess äta ormarna inte människor.

När han kom ut ur ormens kropp, hade han intet hår på kroppen och var alldeles vit. Han målade sig svart med »tii»[2], och håret växte åter på hans kropp.

Sagor om stulna barn.

Barnrov, liksom även kvinnorov, spela en stor roll i de vilda indianernas liv. De små stammarna kämpa i regel ej för att vinna nytt land utan de kriga för att röva och plundra. I de vitas kamp mot indianerna ha alltid barnrov förekommit. Stulna barn ser man ännu ofta på estancior och gummibaracker. Såsom jag omtalat i min bok, Indianer och vita, finnes det personer, som haft barnstöld från »vildar» till sitt levebröd. Barnen ha varit en handelsvara. En gång lärde jag känna en syrier, som köpt en stulen gosse från Rio Madidi för några liter sprit. Nu var denne hans slav, en slav, som fick stryk, om han vågade rymma.

Det är därför ej så underligt, om barnrov spelar en stor roll i indianernas sagor. Kanske ha dessa sagor betydelse som avskräckande exempel. De skrämma barnen, så att de ej ensamma våga sig långt från hemmet, långt från de äldre.

[1] Rostad majs motsvarar hos oss hårt bröd. Vanlig matsäck, när man går på jakt i dessa trakter.

[2] Fruktsaften av Genipa.

Flickan, som blev bortrövad av jaguaren.

Det var en gång en kvinna, som hade gått till åkern för att gräva upp mandioca. När hon kom dit, hängde hon upp bärväskan med sin flicka i, och så gick hon för att söka mandioca. Efter en stund kom hon tillbaka men fann inte ungen. Hon sökte överallt men kunde inte finna henne. Hon tänkte då, att dennas broder hade burit hem flickan. Så gick hon hem.

När hon kom hem, frågade hon efter barnet, men ingen hade sett det. Bröderna hade inte ens varit ute ur hyddan. Hon gick tillbaka till åkern och sökte igen men kunde ej finna flickan. När hon kom hem igen, sade hennes man åt henne, att det kanske var jaguaren, som hade burit bort flickan.

Så gingo några år. En dag, när modern var i åkern för att gräva upp mandioca, kom flickan, som nu var stor, och berättade, att hon blivit bortförd av en jaguar. Denne hade gått på en trädstam, som låg över bäcken, och därför hade de inte sett några spår. Hon hade en liten gosse med jaguaren. Modern frågade henne, var hon bodde, och hon sade, att hon bodde helt nära. Så gick hon tillbaka till skogen. När modern kom hem, berättade hon för sin man, att dottern var hos jaguaren. »Var det inte det, jag sade,» sade mannen. »Vi ska låta henne vara där ännu en tid,» tillade han.

En annan dag, när modern var i åkern för att gräva upp mandioca, kom åter dottern. Hon bad modern följa henne hem, ty hennes man var på jakt. Modern följde henne till vad hon kallade sin hydda. Det var under träden i skogen, och taket var ett virrvarr av lianer. När modern varit där en stund, hörde de jaguaren ryta. »Det är min man, som kommer hem,» sade dottern. Modern blev förskräckt. Jaguaren kom allt närmare. Modern gömde sig under några hjortskinn. De hade nämligen hudar på marken till mattor.

När jaguaren kom hem, hade den med sig fyra vildsvin. Tre bar den på ryggen, och ett höll den fast mellan tänderna. Jaguaren började vädra. Han kände lukten av jordnötter, sade han. »Har du hämtat jordnötter?» frågade jaguaren. »Nej,» sade dottern. Jaguaren började åter att vädra. Då tyckte hans hustru, att det var bäst att berätta allt, och så sade hon, att hennes mor var där och att hon gömt sig under hjortskinnen. »Jag skall gå och be henne komma fram,» sade jaguaren. »Det är bäst, att jag gör det,» sade hon och gick fram dit, där modern var gömd. Darrande kom denna fram. Jaguaren hade börjat stycka vildsvinen.

Modern satte sig bredvid jaguaren, och så blåste hon jaguaren i ögonen. Han fick då människoögon. Hon blåste sedan på olika delar av hans kropp, så att han förvandlades till en människa. Jaguaren ville nu inte äta rått kött utan bara kokt kött. Ej heller ville den äta rå mandioca. Jaguaren skänkte sin svärmor ett vildsvin. Hon gick så hem.

Där berättade hon för sin man, vad som hänt henne. Denne sade, att det var bäst att tills vidare låta dottern vara, där hon var.

En annan dag gick modern ut i odlingen för att gräva upp mandioca, och där träffade hon dottern. Hon följde henne hem. Jaguaren var ute för att jaga. När han kom hem, hade han med sig mycket jaktbyte. Han skänkte henne fjädrar av pauchi[1], för att hon skulle lämna dem till hans svärfar att göra styrfjädrar till sina pilar. När hon kom hem, berättade hon för sin man, vad som hänt henne. Han sade, att det var bäst, att ännu en tid lämna dottern, där hon var.

Flera gånger besökte modern sin dotter. Denna kom också till byn, medtagande sin minsta dotter. Hon hade nu flera söner. Hon berättade, att hennes man och söner ämnade överfalla och döda människorna i byn. Hennes mor gav henne då en frukt[2] och sade, att hon skulle giva

[1] Crax alector.

[2] »Báysho.»

därav åt sin man och sina söner. Dottern tog ett knyte av frukten och gick hem. När hon kom hem, gav hon av dessa frukter åt sin man och åt sina söner. Dessa åto av frukterna och tyckte, att de voro mycket goda. De frågade henne, var hon plockat dem. Hon berättade, att hon fått dem av sin mor. De bådo henne fråga modern, var det var, som dessa frukter växte. Modern sade, att det var vid »páyshanda» (Rio Colorado, biflod till Rio Beni).

Männen i byn hade nu gjort massor av pilar. Var och en hade en stor bunt. Därefter hade de gått till trädet, som hade dessa frukter, och där hade de gjort fyra stora hål i marken, i vilka de hade gömt sig riktigt väl. Jorden, som de hade grävt upp, hade de kastat långt bort, och alla spår hade de utplånat. Sedan hade de gömt sig i groparna.

Modern kom med sin dotter och jaguaren och hans söner för att visa dem, var trädet var. När de kommo dit, gick jaguaren och vädrade. »Här har varit människor,» sade han. »Solen står högt, klättra upp och ta ned frukterna!» sade svärmodern. Han klättrade upp ett litet stycke men hoppade genast ned igen. Sedan gick han omkring och vädrade. Sönerna gingo omkring och sökte de frukter, som fallit ned på marken. »Klättra upp, solen håller på att gå ned,» sade svärmodern. Jaguaren klättrade upp ett stycke men hoppade ned igen och gick omkring och vädrade men kunde ingenting finna. Med ett språng hoppade den sedan högt upp i trädet, klättrade upp på en gren och började skaka ned frukt. Sönerna plockade upp den.

Då kommo plötsligt tvenne pilar susande. Den ena träffade jaguaren i bröstet på den vänstra sidan och den andra på den högra. Ett tag blev jaguaren hängande i armarna. Då kom en massa pilar, och alldeles genomborrad föll jaguaren ned. Människorna dödade även sönerna med sina pilar. De tvenne minsta barnen tog

modern och dödade själv genom att slå dem i nacken med handen.

När människorna hade dödat jaguaren och alla hans barn, dödade de också kvinnan, som varit gift med jaguaren. Liken av de döda lämnade de kvar åt gamarna. Sedan återvände de till byn.

Från den tiden fanns där inga jaguarer, som dödade människor.

Så slutade den sagan, äkta indiansk i sin oresonlighet och grymhet.

Chimaträdet.[1]

Det var en gång tre bröder, som voro ute i skogen för att samla chima. Två av dem klättrade upp i var sitt träd. Den tredje stannade på marken för att binda en krok att ta ned frukterna med. Han band en krok, men den gick genast sönder. Han band en till, men den gick också sönder. Han band en till, men den gick också sönder.

Då sprang en ödla över fötterna på honom. »Skynda dig, jaguaren kommer,» sade bröderna. Han band ännu en krok, men den gick genast sönder. Då sprang en ekorre mellan benen på honom. »Skynda dig!» sade bröderna. »Jaguaren kommer.» Han band en krok igen, men den gick genast sönder. Då kom jaguaren och dödade honom. När han hade dödat honom, gick han omkring och vädrade de andra. Åter gick han till den döde och släpade honom ett litet stycke. Åter gick han och luktade på trädstammarna efter de andra människorna. »Om jaguaren finner oss, klättrar han upp och dödar oss,» sade bröderna. Åter släpade jaguaren liket ett stycke. Åter gick han omkring och vädrade.

När jaguaren till slut hade släpat den döde ett långt stycke bort, hoppade bröderna ned och rusade till floden. Efter dem sprang jaguaren. Där fingo de tag i var sin stock och simmade på rygg utför floden. När de kommo till en sandstrand, var jaguaren efter dem. De kastade

[1] Ett träd med stora taggiga frukter. Kallas av mosetene »huóyi».

sig åter i vattnet. Nästa sandstrand var jaguaren efter dem igen. De kastade sig åter i vattnet. Nästa sandstrand var jaguaren efter dem igen. Åter kastade de sig i vattnet. Nästa sandstrand var jaguaren efter dem igen.

På detta sätt kommo de till byn. Där berättade de för fadern, vad som hade hänt dem. Han sade, att denna jaguar icke var en riktig jaguar utan en chima. På natten kom jaguaren och vädrade dem i byn, men han kunde inte nå dem, där de sovo.

Följande morgon gingo många av männen till skogen, där de hade hämtat chima. Där funno de blott händerna och fötterna av den döde brodern.

Förr kunde chima förvandla sig till jaguarer. Därför äta mosetene aldrig annat än välmogna chimafrukter.

Det var, vad Tomasa berättade för oss. Kväll efter kväll hade vi suttit hos henne och lyssnat.

Jag minnes sista kvällen. Tysta gledo vi ur hennes hydda. Månen lyste på kyrkan, som i denna belysning såg helt ståtlig ut. Uppe hos munkarna brann ännu ljus. Man drog en spader.

Följande dag kallade åter klockorna en kristen indianstam till mässan. Nyoko och de otaliga pilarna i hans kropp lyste över missionen, över urskogarna, över Rio Beni, som flöt tätt förbi och som ilade från Andernas fjäll mot gummiskogarna. Vid horisonten mullrade åskan. Det var Dohitt, som ropade åt trollkarlen, att han skulle slå ut mera vatten i floderna.

Rio Beni förde stockar och bråte. Det regnade på Anderna, där floderna börja och där trollkarlen bor.

Mosetene berättade mig aldrig någon världsundergångssaga. Fragment av en sådan hörde jag däremot av en chimaneindian. »Där var en skäggig man, som hade onanerat i floden. En kvinna kom dit och badade. Hon blev havande och födde en gosse med håret hängande långt ned på ryggen. Fadern kom och frågade efter gossen,

som han bad, att de skulle lämna åt honom. De ville inte, utan förde gossen långt bort och gömde honom. Mannen blev då vred och lät floden stiga, så att människorna drunknade. Några få räddade sig upp på ett berg. Detta, som är smalt, högt och brant, är beläget vid övre Rio Chimane. Från dessa människor härstamma chimane-indianerna.»

Mosetene äro, som vi veta, kristna. De ha bikt, nattvardsgång, kyrklig vigsel o. s. v. De döda begravas på kyrkogården. Man bränner ljus vid deras likmatta, man sveper dem i vitt tyg, läser själamässor för dem o. s. v. Tron på livet efter detta är inte rätt kristen däremot.

Fruktan för de döda, denna mara, som förföljer alla primitiva folk, är kvar, trots att missionärerna verkat här i över hundra år.

Inför döden prövas tron. När vi voro i Covendo, dog moseteneindianen José. Indianerna trodde, att han strök omkring byn i skepnad av en hund. När hundarna skällde, sade de: »Josés själ har inte gått ännu.»

Vi ha läst i sagorna, att alla djur ha varit människor. Fortfarande tro de, att de döda taga skepnaden av apor, hundar, mulåsnor och andra djur men ej av jaguarer. När José dött, ville min hustru samma kväll köpa fisk av en indian. Han sade, att han inte hade någon fisk kvar. »Den har hunden fått,» sade han. »Min hund?» frågade hon. »Nej, José,» sade indianen. De dödas själar, »senití», äro bara fruktade en tid efter döden. Man glömmer dem väl så småningom.

Mosetene bliva, som sagt, begravda på kyrkogården i vigd jord. Chimane gräva ned de döda nära boplatsen. Hyddorna brännas, och boplatserna övergivas.

Bland chimane finnas trollkarlar, som kunna locka fram och förgöra andras själar. Federico var en natt tillsammans med flera chimaneindianer, kvinnor och män, och drack chicha hos en trollkarl.

På natten lockade denne fram en borganos, Nicolas, själ. Federico kunde tydligt se den. Själen såg ut som

en »liten ängel», där den satt klädd på en chapapa[1]. Trollkarlen gick fram till själen och sade åt denna: »Som jag nu låter dig försvinna, skall Nicolas dö.» Så försvann själen mellan trollkarlens fingrar.

Efter ett par dagar gick Federico till San Borga. Några dagar senare dog Nicolas. Denne var en gammal man. Han hade en gång vägrat att sälja en höna åt trollkarlen, därför hämnades denne.

Vi måste här ha att göra med ett fall av suggestion, efter som flera personer tydligen sågo själen.

Bland mosetene lär numera ej finnas någon trollkarl. Den siste var Nicolas Verna. Han lär ha förgjort alla kor, som munkarna hade i missionen. Trollkarlarna äro även här som på annat håll de ivrigaste motståndarna till missionen. En trollkarl från äldre tider påstod sålunda, att mässan skrämde bort aporna. Denne trollkarl lär nu vara i helvetet, om man får tro, vad som står i kyrkboken om honom.

Mycket mer än de dödas själar frukta mosetene och chimane de onda andar, som de kalla »kinacdyé». De se ut som människor. Få mosetene se en sådan ande, tro de, att de skola dö.

Federico sade, att han förr inte hade trott, att det fanns kinacdyé, men nu var han övertygad om att sådana funnos. En gång hade han slagit läger med några chimane vid El Cerro Pelado mellan Huachi och Cosincho. De fingo först höra liksom prasslandet av en råtta. Sedan hörde de liksom flåsandet av en tapir. Federico sköt flera skott, men flåsandet kom likväl igen gång på gång. Chimaneindianerna höllo eld hela natten. Federico försökte sova, men de väckte honom ständigt, ropande: »Nu kommer han. Där är han!» Mestizen Julio, som hörde Federico berätta detta och som är litet frälst, sade, att kinacdyé visa sig för chimane, därför att dessa äro odöpta. Dopet skyddar mot onda andar.

Bland de onda andarna finnas två, som jag känner

[1] Här i betydelsen brits.

till, som ha särskilda namn och egenskaper. Den ena är »Opó». Han har en så lång manslem, att han kan linda den flera varv om livet. Om Opó finnes en mosetenesaga. Den skildrar hur han våldför och dödar en kvinna, som tagit honom till sig i sängen i skepnad av ett litet gråtande barn. Chimane känna också till Opó, och i varenda chimanehydda finnas ben av denna onda ande. Dessa ben användas som läkemedel mot magsmärtor. Benen malas och tas in. Även användas malda ben av Opó i sår och mot svullnader. Små nyfödda barn med kramp gnidas även med Opó. Intressant nog äro Opóbenen av Toxodon[1] och andra utdöda djur.

Den andre onde anden är »Cháumboy», son till Opó. Denne, som kastade sig utför en brant, krossades i otaliga små bitar, som fastnade på bladen i skogen. Vidrör man ett sådant blad, får man espundia, en ryslig sjukdom, vilken, som nämnt, förekommer i regnskogarna på Anderna. Den börjar som en liten böld, som växer till ett hemskt frätsår, vilket ofta är ytterst svårt att få läkt. Värst är det att få espundia i ansiktet. Det finnes vissa trakter, såsom t. ex. mellan Tumupasa och Apolo, som anses mycket farliga, då espundia allmänt förekommer där. Otvivelaktigt kallar man här elakartade sårnader av annat slag även för espundia.

En stor roll i indianernas liv spelar jaktmagin. Om denna hos chimane har jag redan nämnt i det föregående. När mosetene dödat ett vildsvin[2], taga de ut levern, veckla in den i blad och lägga den kvar, där de dödat vildsvinet. Levern förvandlas åter till vildsvin. På detta sätt ta vildsvinen aldrig slut.

På de små barnen hänga mosetene torkade andfötter, »káamu», för att de skola bli goda simmare. Chimane hänga på barnen en mängd amuletter, vilka de, som nämnt, mycket ogärna byta bort.

Den katolska kyrkan passar utomordentligt bra för

[1] Efter museumsinspektör H. Winges bestämning.

[2] Enligt Padre Sebastian Urra.

»hedningar», mycket bättre än protestantismen. När chimane fördrevo kinacdyé, underhöllo de eld hela natten. När någon dött, ställer man hos de kristna mosetene vigda ljus vid hans dödsbädd. Elden bidrager säkert att fördriva den dödes ande, som man fruktar. Krucifix, helgonbilder, radband o. d. äro naturligtvis förträffliga amuletter mot onda andar. Munkarna med sina kåpor, tonsurer, bönrabbel och »kyskhetslöfte» göra sig naturligtvis mycket bättre som medicinmän än protestantiska missionärer. Såsom sådana uppfatta indianerna dem. De anse till och med, att de förhäxa. Padre Maximiliano vågade t. ex. inte använda febertermometer på en sjuk indian, allra minst placera den, där en sådan brukar placeras, ty skulle patienten ha dött, hade indianerna säkert sagt, att han hade blivit förhäxad av munken. Mystiken i en katolsk kyrka måste tilltala en primitiv människa, för vilken kampen med de onda andarna spelar en så oerhört stor roll.

Bekant är, att missionärerna påstå, att »hedningarna» ha en dunkel aning eller rättare ett dunkelt minne av en stor, allsmäktig Gud. De missionärer, som verkade bland mosetene, kallade därför Gud eller Kristus för Dohitt. Något betänksamma blevo de likväl, när jag berättade dem om Dohitts äventyrliga nedfärd till jorden och om huru han skapade djur av människor.

På tal om indianernas religiösa föreställningar kan det vara lämpligt att framhålla, att primitiv religion och primitiv moral ha mycket litet med varandra att göra. Sagorna lära aldrig någon moral. Fruktan för andarna liksom ännu mindre för trollkarlarna har ej något med moral att göra. Trollkarlarna syssla med det enligt primitiv uppfattning otäckaste av alla brott, förhäxning. Goda andar hör man aldrig talas om.

När jag skildrar dessa människor med varm sympati, skall läsaren ej medlidsamt le åt mig och tänka, att författaren är en indiantok, ty han skall i denna bok finna skildringar av andra indianer, som visst icke äro så sympatiska som chimane och mosetene.

I fem år hade, som nämnt, den här ofta citerade Federico Araona levat som en flykting hos chimane. Federico sade, att under denna tid hade han aldrig sett ett slagsmål. Inget enda mord har förekommit. Han hörde aldrig talas om en stöld.

Vi funno såväl mosetene som chimane utomordentligt ärliga. En gång lämnade jag kvar mina bytesvaror i en hydda, och så gick jag till en annan. Man tittade på dyrbarheterna, en massa småsaker, men man snattade ej något. Det skulle ha varit hos quichua eller hos mestizerna! De stjäla av princip, för att det är roligt att stjäla. Dessa stackars urskogsindianer äro så dumma, ja, så dumma, att de äro ärliga. Så äro ej alla indianer. Längre fram i denna bok skola vi även träffa mycket tjuvaktiga vildar. Indianer av skilda stammar äro i mycket så olika. Mosetene äro lika ärliga som chimane. Fader Maximiliano sade, att om han tappade en näsduk i skogen, fick han den tillbaka, om en indian hittade den. Min hustru hade vid badstället kastat bort en tofs. När hon kom in i en hydda, kom en kvinna med den och sade: »Här har du, den är din.» Aldrig lära de stjäla sinsemellan.

Mosetene och chimane ha som alla indianer stora anlag för alkoholismen. Erkännas måste, att munkarna kraftigt motarbeta denna. Trots prästernas förbud ha de börjat dricka mycket brännvin, som de hämta från Huachi. Även kvinnorna berusa sig. Den chicha, som de bereda av mandioca och majs, syntes mig vara ovanligt stark och rusande. Även chimane börja tycka om brännvin. Flertalet tycka ännu mer om sirap. En gång frågade jag José Apo, en halvciviliserad chimane, vad han tyckte om de vita. Han sade om en av dem, don Miguel Nogales: »Bra patron, han ger oss brännvin.»

Det är inte så lätt att få reda på den sexuella moralen hos en indianstam. Att en utomstående inte bör ha något fuffens med stammens småflickor, det visade chimane, när de slogo ihjäl sin galante missionär, och mosetene, när

den allvarlige hövdingen Luis Nate slog en annan munk i ansiktet för ett liknande snedsprång.

Någon gång kan väl även här den äktenskapliga troheten svika. Bland chimane träffade jag sålunda en kvinna, som förlupit sin man och levde med en annan indian.

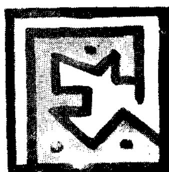
Till moralen hör även de goda gärningarna. En viss egoism karaktäriserar alla naturfolk fastän kanske mindre, än man i allmänhet tror. Fader- och moderlösa barn tar man alltid hand om och behandlar dem vänligt. Det har jag sett på så många håll. Bland chimane t. ex. träffade jag en kvinna, som fött upp tre moderlösa barn. Dessa barn voro av olika föräldrar. Kvinnorna slå ej barnen, ty de tro, att om de slå dem, kunna dessa dö. Barnen slåss aldrig sinsemellan. Liksom alla primitiva folk älska indianerna här varmt sina barn. Från sina långa resor taga de alltid hem små gåvor åt barnen.

Bild 114. Liten, många gånger stoppad gosskjorta. Chimane. Fjäderprydnaden, som hänger i halsöppningen, är en amulett.

ADERTONDE KAPITLET.

Julen 1913.

n dag senare än Berg, lämna min hustru och jag Cuba i sällskap med en indian och två indianpojkar. Vårt bagage ha vi lastat på en oxvagn, som vi hyrt av Cubas ägare, señor Vasquez.

Efter tvenne korta dagsmarscher komma vi till maropaindianen Chataris hydda. Hos honom ha vi räknat ut, att vi skola tillbringa julafton. Vi hoppas i indianhyddan få en fridfull jul.

På hans gård, utanför hyddan slå vi upp vårt tält. Det är julafton. En julafton utan fest. Vi skola först fira vår riktiga jul, när vi få brev från hemmet. På sex månader ha vi ej haft något sådant, och därför äro vi ej i julstämning.

Sparsamt upplyses indianhyddan av ett talgljus, som kommer en att dunkelt se taket av bambu och palmblad och stolparna och väggarna av palmstammar. På golvet sitta Chataris döttrar och träda halsband av glaspärlor, som de fått av min hustru. Chatari ligger och drar sig i hängmattan, omsorgsfullt stoppande in cocabussen i mun. Då och då växlar han ett par ord med gumman sin, som sitter hopkrupen i en dunkel vrå. I kokskjulet utanför Chataris hydda lagar min hustru julmaten, beundrad av en av husets fullvuxna döttrar.

Utanför hyddan är det en väldig grodkonsert. Där grymta svinen, råma korna och skrika mulåsnorna. Chataris

hydda ligger på den stora slätten. Dunkelt ser man därifrån Andernas sista utlöpare mot Benis och Mojos slätter, dessa berg, som kostat oss sexton mödosamma dagar, när vi steg för steg höggo oss igenom snåren och urskogen och klättrade utför de vildaste branter. Här och där avbrytes den oändliga grässlätten av skogsdungar, där man finner otaliga gamla boplatser från en tid, då dessa trakter hade en mycket talrik indiansk befolkning.

I förrgår afton kvittrade skallerormarna oss i sömn. I går brände solen stekhett över slätten, och nästan alla vattendrag voro uttorkade. I natt kom det efterlängtade regnet.[1] Det kom ej som ett vanligt regn utan överväldigande, oresonligt som allt i tropikerna. På en kort stund var marken översvämmad, och skyndsamt måste vi rädda oss in i Chataris hydda, plockande vid ljuset från blixtarna ihop våra simmande sängkläder. Med regnet har också allt plötsligt förvandlats. Det är, som om den sovande djurvärlden vaknat, när åskan ropade åt den: »Regnet kommer, och regnet är liv.» Med ett allmänt råmande hälsade Chataris tvåhundra kor regnet. Nu behövde de ej mera vandra långa vägar för att dricka det sparsamma, brungröna vattnet i någon göl. Där det i går var torrt, har det i dag bildats stora sjöar.

Hela pampan surrar, väser, kväker. I träsken, som bildats under natten, där marken i går var sönderspruckeh av torkan, där ropa i alla tonarter grodorna efter sina kärestor, som de ej sett, sedan torrtiden började. Där kräla alligatorerna. Otaliga sötvattenskrabbor komma fram ur sina gömslen. Man hör ej mera de olika djurens läten i denna jättekonsert, där vattnet hälsas av pampans alla djur. Ormarna krypa ur sina gömslen. Det var skallerormarna, som först hälsade det annalkande regnet med sitt underliga läte, som endast kanske liknar en syrsas. Tätt inpå Chataris hydda ha de sina nästen. Ibland våga de sig in i själva hyddan. En dag dödade de

[1] Under det att regntiden år 1913 började i regnskogarna på Anderna redan i oktober, började den, som vi se, här på pampas först vid jultiden.

en av Chataris hästar, som stod bunden vid stolpen ett par steg från dörren. På natten blev han biten, och på morgonen var han redan kall.

Min hustru kommer med julmaten. Det är bananer med stekta ägg samt färsk mjölk. Förut har hon i dag bjudit på riktig julgröt, så fint ha vi det. Vi tända tvenne ljusstumpar, så att det börjar bli riktigt upplyst i Chataris hydda.

Chatari är en märklig indian. Han är visst ingen vilde från urskogen utan tvärtom en indian, som förstått att i mycket anpassa sig efter de vita, och trots alla de nästan överväldigande svårigheter, som här möta en indian, som söker att arbeta sig fram till något eget, till något annat än att vara tjänare eller slav, är Chatari en välbärgad man. Han har talrika kor, hästar och får och stora odlingar, och i hans hydda ser man, att Chatari haft åtskilliga slantar att köpa för.

Trots allt vilar det en indiansk stämning över denna hydda. Chatari har förblivit indian, och hans hustru och döttrar äro ännu rena indianskor. Vi trivas här, lika bra som vi ofta vantrivts hos de vita, tyvärr även hos dem, som varit utomordentligt vänliga mot oss. Varför kan jag knappast förklara. Kanske beror det på att det krusas så oerhört hos de vita och att vänligheten verkar oärlig, även när den är uppriktigt menad.

Chatari är en melankolisk, bitter man. Han har arbetat sig fram till en ställning, som här är ovanlig. För hans släkt blir detta till intet. När han gått bort, då kommer allt att skingras. Inget av hans barn kommer att sköta hans ställe, och själv har han ej förstått sig på lagfart och dylikt, så att någon dag mister han den rätt till jorden, som han tror sig äga. Tvenne av Chataris söner ha blivit sålda till Benis gummiskogar, därifrån han aldrig hört något från dem, och tvenne döttrar äro på slarven. Mången gång har Chatari blivit bedragen av de vita. De ha stulit hans hästar och kor. Underligt är det ej heller, att han grundligt hatar dem.

»Gud straffar dem nog. Snart ligger jag under jorden,» säger Chatari, när han talar om sina många sorger. Han är fast i sin tro, att Gud en gång skall skapa rättvisa. Bara inte de »kristna» lurat honom även däruti.

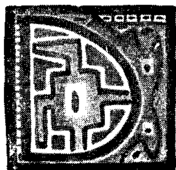
Tryckt är vår stämning i Chataris hydda. Annat skall det bliva — hoppas jag — när breven komma från hem och barn, från dem, som i yrande glädje leka kring julgranen där hemma på det gamla Dalbyö.[1] En tyst, varm hälsning är allt, vad vi härifrån indianhyddan kunna sända till dem, som vi inte ens våga tala om, för att ej allt, som rör sig på djupet, skall komma fram.

Så gå vi mycket tidigt på julaftonen till vila under myggnäten. Syrsor och grodor spela oss till vila. Flädermössen fladdra som dystra tankar över bädden.

[1] Fädernegården hemma i Sverige.

NITTONDE KAPITLET.

Maropa-indianerna.

e civiliserade maropa eller reyesanos, som de mera allmänt kallas, beräknas till cirka 1,500[1] individer. De leva dels i byn Reyes, dels spridda på estanciorna över en stor del av nordöstra Bolivia, där de tjänstgöra som herdar, gummiarbetare o. d. De tala en tacanadialekt.

Deras materiella kultur erbjuder ej mycket av intresse. En museiman har nästan ingenting att hämta i deras hyddor. Kända äro de som goda boskapsherdar. Reyesanskorna äro ofta duktiga ryttarinnor och skickliga i att sköta lasson.

Jesuiterna anlade på 1600-talet en mission bland dessa indianer. När de förra 1767 förvisades, överlämnades denna i kyrkoherdarnas vård. Reyesanos äro sålunda döpta och kristna.

För närvarande ha de ingen präst i Reyes, ty den sista måste de köra bort, därför att hans liv var så sedeslöst, att det till och med väckte skandal här. Han bodde som många kyrkoherdar i Bolivia ihop med sina älskarinnor. Han klådde dem offentligt på torget i Reyes. Som flickskaffare använde han klockaren. När han en gång hade gift ett ungt indianskt par, frågade brudens far, vad han var skyldig. »Låt mig få ligga hos din yngsta dotter i natt,» var prästens fräcka svar. När indianen ej

[1] Detta är naturligtvis en osäker uppgift.

gick in på detta, lär Herrans tjänare senare på natten ha våldfört flickan.

Någon verklig undervisning i den kristna religionens moral och historia är naturligtvis okänd här. Ett och annat ha indianerna likväl uppsnappat, och så ha de sin speciella religion, i vilken de onda andarna och de undergörande helgonbilderna spela huvudrollen.

En god inblick i vad dessa indianer känna av kristendomen ger oss följande framställning av Kristi historia, berättad av en reyesano, indianen Puli från S:a Rosa.

»Förr i världen, när människorna dogo, blevo de levande igen efter sex dagar, ty det fanns varken himmel eller helvete att gå till. För att råda bot för detta beslöt Gud Fader och kungarna, att Maria skulle gifta sig.

Hon hade många friare, och bland dem voro fina herrar och kungar. Även den gamle San José, som var impotent, var bland friarna. På ett snöre hängde man upp en ring av guld. Var och en av friarna skulle rida i full fart under ringen och söka fånga den på svärdspetsen. Först sökte de fina herrarna och kungarna fånga ringen, men ingen lyckades. Sist kom den gamle San José på en mager men snabb häst. Han fångade ringen.

Sju gånger upprepade de denna lek, och alla sju gångerna var San José den ende, som fångade den.

Maria gifte sig nu med San José.

När denne höll på att snickra, kom en man och sade till honom: »Ser du inte, att Maria är havande och snart skall föda, och ändock ha ni inte varit gifta mer än i fyra dagar. Nu förstår du, varför hon har gift sig med dig, fastän du är gammal och impotent.»

Ursinnig slipade San José sin kniv för att döda Maria. Medan han höll på därmed, kom deras tjänarinna och sade, att han skulle komma och äta. Han lät hälsa Maria, att han inte ville ha någon mat. Flera gånger kallade Maria på honom, men han kom inte. Till slut gick hon själv.

San José sade henne, att hon bedragit honom och att han skulle döda henne. Hon försäkrade, att hon inte var

havande och blottade sin mage, för att han skulle se, om där var något foster. San José skar upp Marias mage, och där fanns ingenting. Magen växte genast ihop igen.

Efter några dagar var Maria likväl färdig att föda, och då hela hennes släkt föraktade henne, bad hon San José, att han skulle föra henne långt bort. Där födde hon Jesus Kristus. Förut hade det inte funnits någon morgonstjärna, Venus. Denna syntes nu på himmelen.

Jesus Kristus växte mycket fort. På några dagar var han stor. Marias släktingar kommo för att se honom, men de trodde inte, att han var Kristus.

'Om du är Jesus Kristus, så läs i denna bok!' sade de till gossen, och han läste hela boken på lika kort tid, som de behövde för att spotta.

Jesus växte och blev stor och gjorde många underverk. Marias släktingar sökte ständigt att döda honom.

En dag, när de förföljde honom, kommo de till en åker med mogen majs, moget ris och mogna bananer. 'Har Jesus varit här?' frågade de. 'Han sådde allt detta, och så gick han,' sade de. De trodde därför, att det var ett år, sedan Jesus gått förbi, men det var bara en liten stund, ty det, som Jesus sår, sätter genast mogen frukt. På samma sätt kommo de till flera åkrar, och överallt var frukten redan mogen, fastän Jesus alldeles nyss hade passerat.

Till slut fångade de Jesus och gåvo honom ett kors att bära. De spikade honom på korset. Där hängde han och levde ännu, då en blind, Rufino, kom förbi. 'Slå ned den där papayan!' sade de och gåvo Rufino en lans. Han högg, där papayan skulle vara, och träffade Jesus' huvud och dödade honom. Kristi blod stänkte honom i ögonen, så att han fick sin syn igen.»

Mera känner jag ej av den reyesanska versionen av Kristi historia. Jag antar, att den alltjämt går i samma stil. Vi se, att det är en blandning av en gammal riddarlek, bibelns berättelse och legenden om Rufinus. Kristus upp-

träder även som en typisk kulturhero, när han sår en hel del växter, som genast sätta mogen frukt.[1]

Pulis missförstådda framställning av Kristi historia är intressant därför, att den visar oss, huru ett högre folks berättelser och sagor lätt omvandlas, när de läras av ett lägre folk. På samma sätt är det möjligt, att sagorna om Dohitt och Nyoko ursprungligen äro från arowakiska stammar i Mojos och att de berättats oss halvt missförstådda av moseteneindianerna. Dohitts kamrat på färden från himmelen till jorden hette sålunda Kéri. Detta ord, som betyder måne på flera arowakspråk,[2] är även namnet på en av bakaïriindianernas kulturheroer. Bakaïri, som äro karaiber, ha säkerligen lånat detta ord från arowakerna.[3]

För reyesanos liksom för de flesta »civiliserade» indianer här äro festerna det viktigaste av hela den kristna religionen. En by kallas t. ex. San Juan, och då firas San Juans dag med stor fest, mässa, dans, fylla, otukt och slagsmål. Reyesanos fira de tre konungarnas dag. Klädda i grannlåt av alla slag komma tre indianer ridande med sitt följe in på torget och stiga av framför kyrkan. Det är de tre konungarna, som komma för att tillbedja Kristusbarnet.

Egentligen hör till en sådan kristen fest icke fylla, men dock är fyllan det viktigaste av alltihop. Ej heller danserna höra dit. Affär är likväl affär, och prästerna veta väl, att med bara religion utan dans och brännvin gå affärerna dåligt. Katolska kyrkan är här en stor affär och många av dess tjänare goda affärsmän. Indianerna äro lättrogna, bli snart fanatiska, och så får prästen makt och pengar.

Flera präster särskilt bland de utländska missionärerna finnas här, som äro varmt religiösa och som allvarligt arbeta för sitt kall. Många präster i Bolivia ockra likväl ogenerat på indianernas okunnighet. En så-

[1] Jämför sagorna från Tumupasa längre fram i denna bok.
[2] Mycket troligt är, att Dohitt ursprungligen är solen och Kéri månen.
[3] K. v. d. Steinen. (Se litteraturf.)

dan präst var t. ex. den, som delade kyrkogården i C. i två delar. Den ena kallade han himmelen, den andra helvetet.

När en indian kom och skulle begrava sin mor, frågade gudsmannen: »Vill du, hon skall ligga i himmelen eller i helvetet?»

»I himmelen, käre fader,» sade naturligtvis indianen.

»Det är mycket dyrt,» sade prästen, och så fick indianen betala sina fattiga slantar för att få sin mor begraven i himmelen.

De onda andarna kalla reyesanos »isháuhua». De gå omkring på vägarna. Särskilt hör man dem före påsken. Man hör knarret av hjulen från oxvagnar, men de komma inte fram. När någon håller på att dö, hör man, huru de draga i hudarna, som ligga på golvet, huru de mala på malskivan.

Bland reyesanos finnas även förhäxare. Åt en vit gosse sade en gång en reyesano, att han inte skulle göra sitt tarv, så att någon såg det. Någon illasinnad person kunde få tag i, vad han gjort, och förhäxa honom. Ben och tänder av den här på pampas ganska allmänna manvargen[1] använda de som skydd mot onda andar.

*

Huruvida dessa indianer ännu bevara många av sin stams gamla sagor, vet jag ej. Den enda saga, jag känner från dem, är den här nedan återgivna. Kanske skildrar den en maropaindians förbindelse med en kvinna, tillhörande en främmande, föraktad stam. Den har berättats mig av en tumupasaindian, Salvador, som är gift med en reyesanska. Denne samme Salvador har även berättat mig många sagor från sin egen stam, vilka jag skall återgiva längre fram i denna bok. Hans bekantskap komma vi att göra först i juli 1914.

[1] Canis jubatus.

Mannen, som gifte sig med en hind.

Det var en gång en man och en kvinna, som bodde tillsammans med sin son. De hade mycket boskap och även hästar. Sonen var redan man, men hans far och mor ville ej, att han skulle gifta sig. När han bad dem skaffa honom en hustru, grälade de på honom.

En dag sade fadern åt sonen, att han skulle driva in boskapen i inhägnaden. Han sadlade sin häst och red ut på pampan och drev hem boskapen. När han kom hem, frågade fadern, om han hittat alla korna.

»Där fattas fem,» sade sonen. »Jag skall rida ut igen.» Så red han ut på pampan. När han kom till en skogsdunge, steg han av hästen och satte sig i skogskanten. Han funderade på att han, gamla karlen, ännu inte hade någon hustru. Så sade han högt för sig själv:

»Tänk, att jag ännu ej har någon kvinna!»

»Vill du inte ha mig till kvinna?» hörde han en röst säga.

Han vände sig om men kunde ingenting se. Så satt han återigen och pratade för sig själv. »Min far och mor vill inte, att jag ska gifta mig,» sade han. Då hörde han åter:

»Vill du inte gifta dig med mig?» Han vände sig om och såg en hind. Denna frågade honom åter, om han inte ville ta henne till kvinna.

»Hur ska jag kunna gifta mig med dig, som är ett djur?» sade mannen.

»Jag är en kvinna,» sade hinden och förvandlade sig till en mycket vacker flicka.

»Vill du icke ha mig till hustru?» sade hon åter.

»Förvandlas du inte åter till en hind?» sade han.

»Nej, inte om jag följer dig,» svarade hinden.

Han tvekade ännu, fastän flickan var mycket vacker. Så sade han: »Jag ska gå hem. Vill min far och mor fortfarande ej, att jag ska gifta mig, kommer jag tillbaka,

och så rymmer jag med dig. Vänta mig här i skogsbrynet!» Han red hem, steg av sin häst och gick in i hyddan.

»Varför ser du så fundersam ut?» frågade fadern och modern.

»Jag har funnit en flicka, som jag vill ta till kvinna,» sade han.

De blevo helt förargade, och så stängde de in honom i hyddan. På natten skar han sig ut genom väggen och begav sig till skogsdungen. Där stod flickan och väntade på honom.

»Nu följer jag dig,» sade mannen, och de drevo i tre dagar omkring på pampan och i skogen. Den tredje dagen sov han med henne. Redan den femte var hon havande.

»Vi skola nu gifta oss riktigt. Är det säkert, att du aldrig åter förvandlas till ett djur?» sade mannen.

»Nej, aldrig,» sade hon.

De gingo till en by, och där sökte han upp kyrkoherden.

»Fader kyrkoherde, jag har funnit en kvinna, med vilken jag vill gifta mig,» sade han.

»Det är bra, min son,» sade kyrkoherden, och så gifte han dem.

Kort därefter födde kvinnan en son, men denne var ingen människa utan en liten hjort[1]. Mannen var mycket ledsen och arg. Han ville förskjuta sin hustru. Då sade hon: »Vi låta honom gå.»

»Kommer du då aldrig att åter förvandlas till ett djur?» sade han.

»Nej, aldrig,» sade hon.

Den lilla hjorten växte fort. Efter några dagar var han stor och hade stora horn. Han ville ej äta sådan mat som människorna utan bara gräs. En dag försvann han. Han hade begivit sig ut på pampan.

En dag träffade kvinnan en hjort. Denne famnade henne, och hon förvandlades nu åter till en hind.

När mannen kom hem, fann han sin hustru förvandlad till en hind. Han blev mycket ond och ville först döda

[1] Sumphjort, Cariacus palustris.

henne, sedan drev han bort henne. Hon sprang ut på pampan. Där träffade hon hjorten, vilken hon älskat. Så drevo de utåt pampan och omkring i skogarna. Där träffade hon sin son. Denne gjorde sällskap med dem.

Från dessa tre härstamma alla hjortar.

Mannen återvände hem till sin far och mor och berättade för dem, vad som hänt honom.

»Vi skola söka dig en hustru,» sade de, och följande dag gingo de till en gård i närheten, och där begärde de dottern till hustru åt sin son. Mannen gifte sig med denna flicka.

TJUGONDE KAPITLET.

Över översvämmade pampas. Mordet på Berg.

i lämna Chatari och fortsätta över pampan. Detta enda och första regn har alldeles förändrat landskapet. Där man utan svårighet förut kunde komma fram med oxvagnen, får man lov att ta stora omvägar, undvikande de vattenfyllda sänkorna. Över en å måste oxarna simma, dragande oxvagnen efter sig som en båt. Överallt se vi på pampan och i kanten av skogsdungarna de röda sumphjortarna, som äro så karaktäristiska för detta landskap. Ibland ser man stora hjordar av boskap från någon av de få estancias, som finnas här. Flertalet av dem tillhöra vita, syrier eller mestizer, någon enda är ännu i händerna på Chataris stamfränder.

Efter ett par dagar komma vi fram till Rio Yacuma, känd för sin oerhörda rikedom på alligatorer. En stor best ligger och vaktar vid vadstället. Den har kanske smakat människokött, ty det har ett par gånger hänt, att personer, som sökt att simma över här, ha blivit uppätna av alligatorer. Särskilt är det farligt för hundarna. Tvingas man simma över en flod, där man vet, att det finnes alligatorer, bör man, om man är beriden, göra det samtidigt med hästen eller hästarna, som skrämma dem.

Vid övre Rio Yacuma, som är outforskad, finnas vilda indianer. Detta påstod bl. a. Chatari. Han hade sett

röken från deras eldar. Dessa indianer äro möjligen maropa.

I S:a Rosa hos en syrier avlämna Vasquez' tjänare oss och vårt bagage. Här ämna vi invänta Berg. I trakten hoppas jag kunna göra några arkeologiska undersökningar. Nödvändigt är det likväl att först vila mulåsnorna. De äro så pass tröttkörda, att vi praktiskt taget befinna oss till fots. Vi ha ingen tjänare, och det ser mycket mörkt ut att kunna få någon. Jag söker att få tiden att gå medelst skrivarbete och jakt. På så sätt gå några veckor, och vi vänta redan, att Berg skall komma, så att vi skola kunna lämna detta högst otrevliga ställe.

Jag ångrar redan, att jag sänt Berg. Kanske kan han inte reda sig med mulåsnorna i träsken? Vad skall jag göra? Ensam kan jag ej rida honom till mötes, ty min hustru skulle jag aldrig vilja lämna här, där vi nu befinna oss. Kanske skulle jag möta honom på vägen, och då har jag ansträngt mulåsnorna förgäves, och deras krafter behöva så väl sparas. Kanske skulle vi rida förbi varandra. Dag går efter dag. Maten, vi få här, är uteslutande mögligt, stinkande, torkat kött och unket ris, och det få vi nästan tigga oss till — ty här finnes ingenting att köpa. Hela dagarna sitter jag och väntar med blicken fästad på tre palmer, som stå på pampan, där stigen passerar, på vilken Berg skall komma. Ibland tycker jag, att något rör sig därborta vid horisonten. Jag hoppas, att det är Berg, och vandrar utåt pampan. Det är endast några betande kor. Dag går efter dag, och Berg kommer inte.

I stället kommer ett rykte, att en gringo[1] blivit mördad nära S:a Ana. Först tror jag inte, att det kan vara Berg. Man säger, att man funnit ett lik, på vilket gamarna redan hackat. Detta synes mig vara uppkok på en gammal historia om en columbian, som blivit mördad i denna trakt. Mord äro mycket vanliga i denna del av Bolivia, vanligare än någon annanstans här. I S:a Rosa talar man mest om mord. När man kommer in till corregidoren[2] i

[1] Som nämnt mestizernas öknamn på utlännningar.

[2] Byfogden.

S:a Rosa, kommer en herre i fotbojor och skakar gemytligt hand med den besökande. Det är en mördare, som corregidoren skall sända till S:a Ana. Som mördaren är snickare till yrket, passar corregidoren på att få några möbler gjorda, innan han sänder honom vidare. Det är inte alla dagar, man har tillgång på en billig och bra hantverkare.

Bolivianska regeringen (det var visst, när Pando var president) har till och med ställt provinsen S:a Ana under militärdiktatur. Dit sändes den järnhårde Cusicanqui från La Paz. Han rensade bort det värsta ogräset. Det var han, som satte Montenegro i sträckbänk, smidde honom i järn och sedan »tappade» honom i Rio Mamoré. Montenegro hade över tjugu mord på sitt samvete. Sitt eget lilla barn lär han ha slagit i väggen för att få det tyst, och när hjärnan rann ut, blev det tyst. Att tala om Cusicanqui i S:a Ana det är som att nämna om onda andar för chimaneindianerna. Cusicanqui behöver komma hit ännu en gång.

Ryktena om mordet på gringon bliva mera bestämda, och ingen Berg kommer. Då besluta vi oss för att rida och möta honom. Ännu ha vi hopp, att han lever. Vi hyra en oxvagn för bagaget, och så lyckas jag få tag i en tjänare. Det är en portugispojke, som heter Domingo. Jag betalar hans skulder, d. v. s. köper honom fri från syriern, som lurat honom hit från Manaos i Brasilien. Min värd anser säkert, att jag illa lönar hans gästfrihet, när jag ger en av hans skuldslavar tillfälle att köpa sig fri. — Oförskämdheten har sin grund i att jag nödvändigt behöver en tjänare. Någon fri tjänare, som ej är skuldsatt, finnes ej att få i S:a Rosa.

Innan jag lämnar S:a Rosa, vill jag ännu säga några ord om »turcos». De ha redan förut blivit presenterade för läsaren. Det var hos chimaneindianerna, som de grundligt lurade. Här i S:a Rosa äro de en verklig plåga. Sluga, som de äro, skoja de till sig boskap och jord av indianer och fattiga änkor. Deras affärsmetod är mycket enkel. Den består i att låta folk skuldsätta sig och att sedan kräva

betalning för skulderna. Detta är i och för sig icke orätt — det beror bara på, huru det göres. De avsky kroppsarbete. Deras stora passion är spel.

I hela landet mellan S:a Rosa och S:a Ana lever man på boskapsskötsel. Man bör likväl ej lägga alltför stor tonvikt på ordet skötsel. För ännu ett fåtal år sedan funnos i dessa trakter massor av vild boskap, som förvildats efter jesuiternas utdrivande. Denna har man till största delen utrotat och det på ett mycket planlöst och oekonomiskt sätt. Numera har man huvudsakligen tam boskap. Syriern i S:a Rosa t. ex. har cirka 2,000 djur. Liksom de andra estancieros här uppföder han dessa, dels för att sälja levande djur, dels torkat kött till gummiskogarna. Man har naturligtvis inga ladugårdar, och djuren få ej någon annan föda än den, de själva kunna finna ute på pampan. Då och då drivas djuren in i stora inhägnader, och en del kor mjölkas. Man är nöjd, om man får några få hinkar mjölk om dagen från denna stora djurbesättning. Kalvarna låter man alltid leva. Jag kan ej erinra mig ha ätit kalvkött under mina resor i dessa boskapsrika trakter. Mjölken användes till ostberedning.

Alla estancieros äro här mycket intresserade av vår ritt från Cochabamba, och man talar vitt och brett om att anlägga en väg dit och föra boskapen till fjälltrakterna, där den betalas bra. Femhundra kilometer skulle man då få driva boskapen genom skogarna och över fjällen. Man är inte rädd för avstånd här.

En mycket stor svårighet för dem, som här idka boskapsskötsel, är, att nästan varje år under regntiden en svår pest uppträder bland hästarna. Denna kallas »peste de cadera» och börjar få en allt större utbredning i det tropiska Sydamerika. Boskapsägarna måste därför årligen köpa nya hästar från Argentina. Dessa få springa över 2,000 km. för att komma hit. Utan denna hästtillförsel kunna de ej reda sig. Självklart är, att det är omöjligt att sköta boskapen på dessa väldiga vidder utan att ha

tillgång på talrika goda hästar. Något motståndskraftigare mot pesten än hästarna äro mulåsnorna.

I skogsdungarna, där slätten ej översvämmas under regntiden, är jorden mycket bördig. En av orsakerna till att åkerbruket likväl spelar en så obetydlig roll här är svårigheten att inhägna odlingarna och skydda dem för boskapen. Staket av rör eller bambu multna alltför fort ned, och ståltrådsstaket bli mycket dyrbara. Bristen på arbetskrafter är här mycket stor. Man har drivit rovdrift med indianerna, och det hämnar sig.

S:a Rosa och dessa trakter i allmänhet skulle verkligen behöva komma i förbindelse med fjälltrakterna genom en god väg. På så sätt skulle livet där bli något billigare. Salt t. ex. kostar i S:a Rosa 1 bol. 50 cent. à 2 bol. 50 cent. kg.[1] I San Borga går det ibland upp till 5 bol. kg. En del av detta salt kommer från San Luis, nära Chiméo, där vi redo förbi i början av resan. Detta är bergsalt och kostar där 3 à 5 centavos kg. Från saltlagren vid San Luis och en annan plats nära San Luis förses en stor del av bolivianska slättlandets befolkning med salt.

När ett saltstycke skall resa från San Luis till S:a Rosa, fraktas det på åsnor och mulåsnor över Lagunillas till S:a Cruz. I Lagunillas kostar det ungefär 7 centavos per kg. Sedan far det med oxvagn till Quatro Ojos vid Rio Piray och så på ångbåt till S:a Ana och därifrån med oxvagn till S:a Rosa.

Från trakten av La Paz kommer också mycket salt till det övriga Bolivia. Där får man det ur salthaltigt vatten, som man låter avdunsta. I La Paz kostar salt 4 à 5 centavos kg. Numera kommer även salt från Brasilien med järnvägen Madeira—Mamoré, vilken import väl så småningom kommer att göra saltet billigare i nordöstra Bolivia. Av intresse är att se, att avståndet fågelvägen mellan La Paz och S:a Rosa de Yacuma blott är 50 leguas.

[1] Här säljer man efter skålpund och arrobas = 25 skålpund.

På detta korta avstånd stiger priset från 4 à 5 centavos kg. till 1 bol. 50 cent. à 2 bol. 20 cent. kg. Bröd är här orimligt dyrt. Ett litet dåligt bröd betalas sålunda med 10 à 20 centavos. Vetemjölet är importerat från Nordamerika. Av detta kunna vi förstå, vilket hinder för samfärdseln Andernas urskogsklädda sluttningar äro, när floderna där ej äro segelbara.

I S:a Rosa hade man som tjänare dels maropa-indianer, dels sammanlurat folk från olika trakter. Alla dessa äro bundna vid sina husbönder genom skulder, vilka kunna uppgå ända till 4,000 bolivianer och mer. Dessa skulder äro ofta till stor del uppdiktade. Tjänarna äro fullkomligt rättslösa.

Jag vill nämna några exempel på huru sådana skulder kunna uppkomma. Husbonden befaller t. ex. en tjänare att under regntiden fara med ett oxspann en väg, där oxarna tvingas att simma längre, än de orka. Oxarna drunkna, och indianen måste betala dem. De uppföras på hans räkning som skuld. Mest betalas tjänarna med sprit och ingenting annat. Här såg jag även en för mig ny typ av skuldslaveri. En indian får varor och brännvin på kredit, mot att han skall arbeta. Indianen är ägare till ett par hundra kor. Han vill betala sin skuld med kor. Detta får han ej göra. Han måste betala med arbete. Så heter det en gång. En annan gång händer det, att husbonden får lust till hans kor och tar dem ifrån honom som betalning för skulder. Själv bestämmer han då priset på korna, och ni kan vara övertygad om att han ej sätter det alltför högt.

Naturligtvis delades här ut en hel del med stryk till folket. Isynnerhet bestraffades alla rymningsförsök med piskan. När en indian fått så många piskslag, att sätet hänger i trasor, då rista de ett kors, ett Jesu Kristi kors på hans ryggslut, och så strö de salt i såret. Det är för att den pryglade ej ska få stelkramp. Fin magi! Kristi tjänare ha inte alltid hans milda sinnelag. Kyrkoherde Z. i S:a Borga gav sålunda en gång en indian 300 pisk-

rapp, och så lade han honom i en myrstack. Fromt, eller hur? Den kyrkoherden var ingen vanlig präst. Han kunde fånga vilda tjurar med lasso och rida otämda hästar och trodde, att celibat betydde polygami.

Skuldslaveriet är inte bara till skada för indianerna utan även för deras arbetsgivare. Är en arbetare oduglig, kan han inte avskedas, ty han representerar ett visst kapital.

Många arbetsgivare försöka att motarbeta superiet bland indianerna, inte av nykterhetsintresse utan därför, att när de äro fulla, arbeta de inte. De bolivianska myndigheterna söka även att minska superiet i byarna på så sätt, att de förbjuda försäljandet av brännvin under vardagarna. Detta förbud ser man likväl sällan tillämpat. Äro indianerna förfallna till superi, kunna de alltid få brännvin, även om husbonden vägrar att giva dem något. En estanciero sade sålunda till mig: »Ger jag dem icke brännvin, så sälja de sina kläder för brännvin. De gå hellre nakna, än de låta bli att supa.»

Den 22 januari 1914 lämna vi S:a Rosa. Det är ingen angenäm ritt till S:a Ana, 35 leguas genom träsk, där mulåsnorna arbeta sig dödströtta. När det är för svårt, följa vi oxvagnen för att kunna klättra upp på den, när mulåsnorna inte bottna längre. När det blir för djupt, simma oxarna, dragande vagnen efter sig. Av en väldig oxhud göra vi en båt, i vilken sakerna äro skyddade för väta.

Vägen går över stora pampas mellan skogsöarna. På dessa pampas ser man ganska mycket boskap. Här och där komma vi till en estancia. Överallt tar man emot oss med allra största gästvänlighet.

Gästfriheten är här storartad. Vart man kommer, bjuds man på mat och husrum. Gästfriheten gäller alla, och ingenstädes tar man någon betalning. På ett par ställen skicka de, när vi draga vidare, t. o. m. matsäck

med oss, och likväl äro vi för dem alldeles obekanta människor, vilkas enda rekommendation är, att de äro väl beridna och ha en så fin hund.

Ni ska inte tro, att gästen på en sådan estancia blir bjuden att bo i gästrummet och får ligga i en säng med vita lakan. Han får ofta nöja sig med korridoren eller ett hörn av familjens gemensamma sovrum, där han spänner upp sin hängmatta eller bäddar på det hårt tilltrampade jordgolvet, såsom vi brukade göra. I samma rum sova flera personer av bägge könen. Man bör inte göra sig alltför bred. Myggnätet skyddar en för nyfikna blickar, för svinen, hönsen, hundarna och för myggorna och andra insekter.

Vi måste naturligtvis prata för maten och husrummet, berätta, vad för nytt vi hört i granngårdarna och från världen utanför, tjänstgöra som tidning. Självklart är, att jag söker att leda in konversationen på sådant, som intresserar mig. Hela tiden kan jag likväl inte plåga mitt värdfolk med indianer, gravurnor o. d., utan dessa saker måste komma som mellanrätt till skvaller, politik och gummipriser. Bra mycket elakheter hör man sägas om grannarna. Däremot berättas aldrig en rolig historia, inte ens en oanständig sådan. Mestizerna och de vita här sakna varje spår av känsla för humor.

Är det en stor och rik estancia, träffar man ibland alla möjliga typer där, en motsvarighet till kavaljererna i Gösta Berlings saga. Där finnas släktingar, som inte kunna eller vilja arbeta, och andra människor, som hamnat där av en eller annan orsak. Ibland möter man de underligaste européer. På en estancia träffade jag t. ex. en f. d. sångare från en av Madrids stora teatrar, luggsliten och lite avsigkommen men alltid pomaderad och med en oklanderlig nackbena. Herrn på stället hade skaffat sig en ny grammofon, som spelade någonting ur Figaros bröllop. Den gamle sångaren sjöng tårögd med. Det var en av hans glansroller. Han var nu en av gårdens kavaljerer.

Det är ej så underligt, att man här borta träffar en

eller annan egendomlig europé. Här finns gott om plats för dem, som vilja gömma sig. Ibland skulle man vilja, att de människor, man här mötte, berättade något ur sitt livs historia. Den har säkert för mången varit romantisk nog. Vem skulle ej vilja känna mr B:s roman? I fyra år levde han ensam i skogarna nära Rio Beni. Till slut kom hans bror, som är bankman, för att hämta honom. Han hade ridit på usla stigar över Andernas fjäll för att träffa sin bror. I stället för den engelske gentlemannen från förr träffade han en barfota indian, som över allt annat älskade ensamheten, vars vänner voro djuren och träden i urskogen. Efter mycket lång övertalning fick han honom med till närmaste by. Där köpte han ett par skor åt honom. Beskedligt tog denne skorna på sig. En halvtimme härdade han ut. Sedan kom han med skorna i handen; på fötterna ville han ej ha dem och förklarade, att han aldrig ville lämna sina kära skogar. Ett arv, som tillfallit honom i England, gjorde han sig aldrig besvär att lyfta. Han tänkte säkert som en annan engelsman, som levde ensam med Shakespeare och Heine, vilken, när jag frågade honom, om han ej kände sig ensam, svarade: »Jag var mera ensam i England.»

En annan sådan egendomlig engelsman är mr P. Han bor i en liten by nära Rio Beni, där de flesta invånarna äro indianer. Mr P. har blott ett intresse i livet, och det är att läsa Bibeln, och han lever, som den lär. Ingen går från P:s dörr utan hjälp. Han frågar ingen, vem han är, varifrån han kommer och vart han går. Han hjälper alla. Ett stort handelshus bad honom en gång kräva en fordran. Kort därefter fingo de pengarna. Av en tillfällighet fingo de veta, att P. själv betalat skulden. Det var likväl en betydande del av sitt lilla kapital, som han på detta sätt offrade.

Många bolivianer föreställa sig dumt nog, att de flesta européer, som söka sig till vildmarkerna, äro f. d. förbrytare. Däri misstaga de sig mycket, ty flertalet av de verkliga förbrytarna, som rymt från Europa, stanna bland

storstädernas slödder. De äro för lata och för lastbara för vildmarkslivet. Naturligtvis möter man här i Bolivia en eller annan, som trampat ner sig en smula i dyn. Möter man dem här, är det en likväl alldeles likgiltigt, om de gjort någonting hemma i Europa. En av mina vänner i Sydamerika lär ha varit stråtrövare i Californien. Vad angår det mig? Jag känner honom blott som en fulländad gentleman.

Vi äro nu i slutet av januari. Regntiden börjar här i november eller december, sedan fortsätter det att regna till april eller maj. Jag har redan berättat, att pampas då översvämmas. Gårdarna bliva under flera månader nästan isolerade från varandra och från yttervärlden. Trafiken på vägarna avstannar så gott som fullständigt. Ingen vill i onödan tröttrida sina djur i träsken. Är man ej alldeles tvungen, gör man ej någon resa i oxvagn. Att färdas i en sådan är en fullkomlig tortyr, ty bromsar, stickflugor och dagmyggor samlas i oändlighet omkring vagnen, som ytterst långsamt rullar fram genom träsken. För att spara mulåsnor och hästar bruka invånarna under denna tid rida på oxar, vilka tack vare sina stora fötter och sin styrka med större lätthet än hästdjuren arbeta sig fram genom träsken.

En god sida har pampan. Där finnes ingen malaria. Den sjukdom, man fruktar mest, är stelkramp. Här på pampan hör man ständigt talas om fall av denna sjukdom. I fjällen och i urskogsdalarna synes däremot stelkramp vara sällsynt.

Hur en människa vill bo på denna slätt, är ofattligt. Under regntiden är det på en del platser så mycket myggor. att även på dagen invånarna sitta under mygg-näten. Inne i dessa sitta kvinnorna och sy. För djuren är det ett helvete. Hela natten gå Toy och mulåsnorna förtvivlade av och an. På dagarna är det inte bättre för dem. Då bli de alldeles svarta av stickflugor.

Människan bor här, därför att hon förtjänat pengar, t. o. m. mycket pengar. När gummit stod högt i pris,

sålde man härifrån särskilt till gummibarackerna vid Rio Acre massor av boskap. Då blevo flera boskapsägare plötsligt rika. Därför ser man ibland i gårdarna en så underlig blandning av fattigdom och rikedom. Man bor ofta kvar i samma hydda, som man hade, när man var fattig. Där finnas ännu bara ett par stycken stolar och ofta äro dessa trasiga eller ersatta med tomlårar. Frun har diamantarmband och herrn en stor solitär på lillfingret. I grammofonen sjunger Caruso dagen i ända.

När gummit under de senaste åren sjunkit i pris, har det varit svårt för estancieros. De kunna ej mera sälja någon boskap. Årligen måste man köpa nya hästar från Argentina, och till det behövs det kontanter. Var skall man få pengar till att köpa hästar, när man ej får sälja boskap? För den ekonomiska utvecklingen av dessa trakter är det därför av oerhörd betydelse att bekämpa hästpesten.

I alla gårdar fråga vi efter Berg, och vi börja redan tro, att ryktet om mordet inte talat sanning, ty flera personer, som komma från S:a Ana, ha ej hört talas om att någon utlänning blivit mördad.

När vi kommo fram till S:a Ana, få vi likväl bekräftelse på att en utlänning blivit mördad några få leguas från byn — och att denne utlänning är vår trogne följeslagare Johan Berg. Samlingarna ha däremot kommit ordentligt fram.

Nära S:a Ana hade Berg blivit misshandlad och plundrad. Man hade tagit ifrån honom allt, pengar, vapen och kläder, lämnande honom på vägen i bara skjortan. Berg hade släpat sig fram till en indianhydda. Åt indianen hade han sagt, att han blivit slagen av oxdrivare, som han inte ville giva pengar. Indianen skänkte Berg ett par byxor och gav honom litet mat. Berg hade då sagt: »Jag kan inte betala dig, men Gud skall betala dig.» Då han sedan blev mycket dålig, blev han förd till S:a Ana på en oxvagn. Där dog han hos en vänlig tysk.

Antagligen var det oxdrivare, som misshandlade

Berg. Detta är visserligen inte bevisat, men alla indicier och indianens vittnesmål peka åt det hållet.

Berg var en präktig kamrat, skötsam i sitt arbete, glad och trevlig. Han var synnerligen tillgiven sitt regemente, Svea Artilleri. Skämtsamt brukade han säga: »På den yttersta domen kommer först Gud Fader och sedan Svea Artilleri.»

Utlänningarna i S:a Ana, en tysk, en fransk greve, en spanjor och en syrier, buro honom till graven. Jordfästningen förrättades av en nobelt tänkande katolsk kyrkoherde. När jag träffade denne, sade jag åt honom: »Kanske visste ni inte, att Berg var protestant?» Då log han och svarade: »Jag gjorde bara min plikt.»

S:a Ana är en betydande by med över tusen invånare. Jesuiterna hade där en mission bland movimaindianerna, av vilka några hundra ännu leva i och omkring S:a Ana. Movima äro märkliga genom sin kroppsstorlek. Särskilt högväxta och grovlemmade äro kvinnorna. Enligt d'Orbigny, som såg dem, innan de ännu voro mycket mestizerade, är movimakvinnornas medellängd 1,62 meter. Movimamännens medellängd är 1,69 meter.

Av sin materiella kultur bevara de movima, som bo i och omkring S:a Ana, ej mycket. Det är likväl möjligt, att där finnas oberoende indianer, tillhörande denna stam, vid Rio Rapulo.

TJUGUFÖRSTA KAPITLET.

Från S:a Ana till La Loma. Malaria. Motgångar.

rån S:a Ana fortsätta vi med en liten flodångare uppför Rio Mamoré till Trinidad. Denna kommer från Guayamerin. Det är en liten trevlig ångare med tysk kapten och tysk maskinist. Inte är det precis någon lyxångare. Där finnas inga hytter för passagerarna, inga kojer, utan var och en får söka ut åt sig en plats på däck, där han kan bädda åt sig. Att passagerarna själva medföra hängmatta och sängkläder, är självklart.

I Trinidad ämnar jag tala med prefekten för departementet Beni om mordet på Berg. Där väntar oss post och den del av vår utrustning, som vi sänt från Argentina över S:a Cruz de la Sierra.

För att förstå en flod här, måste man ha sett den både under regntiden och under torrtiden. Under regntiden är Rio Mamoré en väldig flod, som i vilt raseri bryter sig fram. Den river ned skogarna. Den förvandlar pampas till sjöar och träsk. Flodens vatten är en brun välling, som för med sig bråte av allt möjligt slag. Där kommer ibland en hel liten ö av vattenväxter från någon svartvattensflod, där dansa i det virvlande vattnet pilgräs, bambustammar, stockar och pinnar, i bukterna tornas stam på stam till väldiga vedupplag. Fågellivet är fattigt. Man ser knappast några andra fåglar än små tärnor. De andra fåglarna äro på pampas och i träskmarkerna.

Under torrtiden har floden inte mer samma yrande vildhet. Väldiga sandbankar äro blottade, där stora och små alligatorer sola sig, där sköldpaddorna lägga ägg, där alla pampas fåglar samlats för att fiska, sedan träsken torkat ut. Där vandra stora, vita storkar med svarta huvuden gravitetiskt av och an, där äro små och stora aigrettefåglar, skära skedstorkar, flockar av änder och gäss, skränande vadarefåglar, isabellfärgade, bruna och blågrå hägrar, en eller annan carancho[1], svarta, otäcka gamar och många, många andra fåglar. Överallt äro strandade trädstammar, på vilka alligatorer och sköldpaddor ligga och smälta maten, där skarvar sitta i långa rader med utspända vingar och ensamma gråa hägrar hålla utkik.

Det vore orätt att säga, att badning här i floden är någon stor njutning. Badar man på dagen, pinas man av knott, badar man på natten, stinga moskiterna. Är det obehagligt på land, är det farligt i vattnet. Alla bada också intill stranden. Ingen simmar i onödan långt ut på floden. Där finnas alligatorer, palometas[2] och elektriska ålar samt en helt liten smal, tunn, högst obehaglig »fisk». Den kryper in i anus eller i vulva, och därifrån är det nästan omöjligt att få ut den igen, då den spänner ut de kraftiga bröstfenorna.[3] Farligast är att bada i stillastående vatten; i starkt forsande vatten kan man vara mera säker. I hamnarna samla sig särskilt palometafiskarna. De leva där av utkastat avskräde.

Trinidad, som varit jesuitmission, har cirka 2,500 invånare och är huvudstad i ett departement, som är större än halva Sverige men som ej har mer än 30 à 40 tusen invånare. Denna stora håla, som ligger på en slätt, som under regntiden förvandlas till ett träsk, har inte ett uns av den charme, som otvivelaktigt finnes hos de gammalspanska städerna i de bolivianska fjällen. En eller

[1] Polyborus (liknar sekreterarefågeln).
[2] Serrosalmo.
[3] Detta enligt uppgift av många indianer och mestizer.

annan indianska i grann tipoy verkar som en glad färgklick i all dysterhet. De indianer, vilka bo här jämte talrika mestizer och vita, äro mojo, vilka äro besläktade med chané, vilka indianer vi gjorde bekantskap med i början av resan.

Till Trinidad hade jag låtit sända en evinrudemotor, till vilken jag här köper en yuracárekanot, som kan lasta ungefär 1½ ton. Sedan jag kommit underfund med att torrbatterierna i den fuktmättade tropikluften urladda sig på några få dagar, och därför ofta måste förnyas, visar den sig vara lätt att sköta. Vi ämna under den närmaste tiden huvudsakligen befara floderna. Efter Bergs död inse vi, att vi inte kunna få till stånd en ny mulåsnekaravan. Det är omöjligt att här få en arriero, som vi kunna lita på.

I Trinidad söker jag upp prefekten, som är mycket artig och lovar att göra allt för att ta reda på Bergs mördare — vilket han sedan inte gjort.

I Trinidad är det svårt att få några följeslagare. Jag hyr till slut en indian av en herr C. Den kostar mig 90 bolivianer i månaden. Ägaren ger indianen 20 bolivianer, resten går i hans egen ficka. Det är en trinitario, en mojoindian. I hans sällskap ämna vi besöka en nygrundad mission bland dem av dessa indianer, som på 1880-talet på grund av sina husbönders grymheter drogo sig tillbaka till urskogarnas frihet. Tyvärr komma vi aldrig så långt. På vägen insjuknar först jag och sedan min hustru i svår malaria, och vi måste vända till La Loma, nära Trinidad, där vi gästa fru Roca, en ytterst vänlig dam.

Min hustru är svårt sjuk. En dag, när hon reser sig upp i hängmattan, förskräckt stirrande på något hemskt, som hon ser i feberyrseln, och då hon inte mer känner igen mig, förstår jag, att jag är nära att mista henne. Vad jag i henne skulle förlora som vän, det blir min ensak, vad jag skulle förlora som reskamrat, det säger jag gärna åt Eder.

Här i La Loma erbjuder jag henne, att vi nu, när

vi äro svårt sjuka och ha förlorat våra bägge svenska följeslagare, skola resa hem. Inte ett ögonblick vill hon höra på det örat. Tvärtom uppmuntrar hon mig, som febern gör modlös, till att ta nya tag, att fortsätta mot nya äventyr. De, som sett henne i städerna och i byarna ofta blek och sjuk, de undra nog, huru hon burit sig åt i urskogen. De, som sett henne på urskogsstigen, vid lägerelden eller vadande genom stinkande träsk — de glömma inte den lilla ljusa, energiska kvinnan från Norden.

I La Loma träffa vi en ung man, don Clemente Suarez, tillhörande en av Bolivias rikaste familjer. Han har uppfostrats i England och talar spanska med stark engelsk brytning. Han kläder sig till hälften som en engelsk sportsman, till hälften som en indian. Han tycker ej om européer och är starkt chauvinistisk. Detta är mycket vanligt bland de bolivianare, som vistats en längre tid i Europa utanför Paris. Detta beror därpå, att de i Europa ej alltid behandlats väl och visst icke mött den gästfrihet, som är vanlig i deras eget land. Jag går ej för långt, om jag säger, att den antieuropeiska rörelse, som otvivelaktigt finnes i Bolivia liksom i flera andra sydamerikanska republiker, har sin rot i — Europa. Det är ett förträffligt ställe att lära sig rashat. Att de alla älska Paris, beror nog icke bara på demimonden utan därpå, att där tittar man ej med förstoringsglas på hudfärgen.

I La Loma är det karneval, och tjänarna, indianer av flera stammar, mojo, chiquitano, guarayú, cayubaba och mestizer, ha orgie med supning, dans och insmörjning av varandra med anilinfärger. Det är ett rysligt svineri. Alla äro fulla, man ligger med varandras hustrur. Männen slåss, och kvinnorna skälla, man gråter, skrattar sällan och påstår, att man har ofantligt roligt.

När de äro fulla, slå männen sina hustrur. Det finna de sig i. Det går så långt, att en mojokvinna sade om sin man: »Han älskar mig icke, han slår mig aldrig.»

Redan i min bok, Indianer och Vita, har jag talat om

La Loma, där indianmördaren och mångmillionären don Romulo bodde, tills han själv blev mördad. Han förvarade sina älskarinnor fängslade och smidda i järn. Detta var för några få år sedan, två leguas från Trinidad, departementet Benis huvudstad. Se! Penningen!

Don Romulos ståtliga tvåvåningshus ligger på en av människohand uppbyggd stor kulle, en s. k. mound, som är full av krukskärvor. Jag gör här en liten grävning, blottande ett mindre gravfält och undersökande gamla avskrädeshögar.

Naturligtvis tror man, att jag söker skatter. Det är inte utan, att det börjar bli ledsamt att alltid bli tagen för skattsökare, men det är nu en gång arkeologernas lott i det spanska Amerika. Vem tror väl, att en person kan komma hit från Europa och göra av med en massa pengar bara för att plocka hop mer eller mindre söndriga indianska lerkärl o. d. Så dum är man inte, att man låter lura sig. Gringon söker naturligtvis jesuiternas nergrävda skatter. Han har väl kommit över någon gammal gulnad karta, som anger, var skatterna äro. Han är inte den första, som varit här i dylikt ärende. Till och med jesuitorden lär ha skickat hit någon av de sina för att söka efter dyrbarheterna.

Allmänt är man här övertygad om att när jesuiterna blevo utvisade härifrån, grävde de ned kyrkornas silver och guld i hopp att en dag kunna komma tillbaka för att hämta rikedomarna. Så skedde säkert ej. När jesuiterna lämnade östra Bolivia, drogo de bort utan att taga något med sig och utan att gömma något. Allt, vad kyrkorna hade, lämnades kvar i dessa, och ännu vittna massor av dyrbara silverarbeten, som pryda templen, om missionstidens rikedom. Trots all plundring, allt sedan munkarna lämnade dessa trakter, äro de gamla indiankyrkorna mycket rika. I San Pedros lilla indiankyrka fanns 1767 ungefär 1,000 kg. silver.[1] I jorden finnes nog ingenting gömt, och finnes det något, är det ej gömt av jesuiterna utan under senare revolutionstider.

[1] d'Orbigny. Voyage l. c. T. III sid. 132.

Detta hindrar ej, att man ständigt hör talas om jesuiternas skatter och att man söker efter dem. Litet var har sett eldslågor flamma om natten, där någon skatt är gömd. Bland dem, som här i trakten sökte sin lycka på en sådan plats, där det lyst i mörkningen, voro även tvenne bröder.

Det var under några träd på en kulle, de sett lågan. På natten smögo de sig dit och började gräva. Det var litet kusligt, men guldet lockade. För varje spadtag hörde de, hur det prasslade i buskarna. De grävde allt djupare och djupare. Då trampade någon på stigen, de hörde en kvist brytas av. Allt djupare och djupare grävde de. Det tisslade och tasslade bland löv och kvistar. Gropen var redan så djup, att den ene måste stå på kanten, under det att den andre langade honom korgar med jord. De hörde tydliga steg på vägen. Nu voro de bägge nere i gropen, de hade stött på en stor urna. I den måste skatten ligga.

Sakta sökte de att lyfta urnan, men den var dem för tung. Så tittade de bägge upp mot kanten av gropen. Där stod en munk och såg på dem så allvarligt, så hemskt. Den ene brodern hoppade upp ur gropen och sprang framåt stigen, allt vad mörkret tillät. Han ramlade, reste sig igen, ramlade och sprang, och på så sätt kom han hem.

Hela natten väntade han på den andre brodern, men denne kom ej. På morgonen vågade han sig ut för att söka honom. Han fann honom sittande på en stam vid gropen, stirrande och stirrande. När han tilltalade honom, svarade han ej, han bara pekade mot gropen. För alltid hade han blivit en stackars fåne. Munken hade tagit hans själ.

Det var ett gammalt indianskt gravfält, som bröderna hade blottat. Skulle de ha slagit sönder urnan, hade de varken funnit guld eller silver utan bara förmultnade benknotor.

Där i kullen finnes ännu jesuiternas stora skatt.

Men ingen vågar söka efter den, för munken vakar över den. Han, som försökte, lever ännu som en stackars dåre.

Denna och liknande historier berättar man mig ständigt här. Varenda mestiz är absolut övertygad om att där det lyser om natten en fladdrande låga finnes en skatt nedgrävd. Få äro väl de mestizer här, som inte någon gång försökt sig på skattsökeri. Det berättas t. o. m. om flera personer, att de funnit skatter och blivit rika. Den passionen ha de inte från sina indianska mödrar, som frukta allt, som tillhört de döda, utan från sina spanska fäder, sökarna efter El Dorado och El Gran Paititi.

En del folk tror, att jag söker don Romulus nedgrävda guldmynt, ty det äro alla övertygade om, att gubben, som var mycket girig, gömde en del av sina skatter i jorden. Det är därför rent av genant att gräva här.

Från La Loma fara vi i den kanot, i vilken vi fästat evinrudemotorn, nedför Rio Mamoré. Vi äro min hustru, jag, Domingo och Toy. Mojoindianen, som jag hyrt, sänder jag tillbaka till hans ägare. Han brukade sitta hela dagen och putsa sig framför en liten spegel, förtjust över sin skönhet och lat som få — så den passade mig ej.

Vi ämna oss nu till Rio Guaporé och det på en underlig gammal indianväg. Allt mer och mer har jag blivit övertygad om att där är mycket av intresse för en etnograf — att där skulle kunna göras samlingar, som ta sig bra ut på ett museum, att vi där kunna besöka de riktiga vildar, utan vilka en etnografisk forskningsresa inte gör sig.

Vi behöva nödvändigt några följeslagare. Ständigt sakna vi Berg. Det ser verkligen mörkt ut för oss att kunna uträtta något mera på denna resa. Min hustru är, som nämnt, sjuk. Själv har jag också malaria. Ensam måste jag styra kanoten utför Rio Mamoré, vilket vore en barnsak för en indian men inte är så lätt för den, som hittills rest mest som passagerare vid dylika tillfällen.

Det går likväl riktigt bra, fastän det är svårt att klara motorn för all den bråte, som Rio Mamoré för

med sig. Ibland är hela vattenytan täckt med grenar och pilgräs, ibland kommer en hel liten grön ö av vattenväxter farande utför floden. Någon gång flyter ett bibositräd förbi. Det är en av urskogens jättar. Det kommer sällan utan passagerare, alltid är det några skarvar, som passat på att få sig en gratisresa på den ståtliga farkosten. De se så viktiga ut, som om de hade biljett till Atlanten.

Gärna skulle vi göra en resa uppför Rio Apére till en plats, där denna flod sköljt ut gravurnor ur flodbanken, men det går nu ej för sig, ty den, som berättat om dem, har i sista stund ej velat komma med som vägvisare. Han har ej tid, han skall supa. Sådant får man finna sig i härute.

På en gård, kallad Victoria, vid Rio Mamoré lyckas vi likväl få följeslagare. Dessa äro en äldre man, don Ramon Barba, hans hustru, son och lilla flicka samt en ung man, don Aquino. Dessa äro villiga att göra oss sällskap till byn San Ramon och det mot en ringa ersättning.

Vi besluta oss för en ytterst intressant väg, som don Ramon, som är från San Ramon, känner till. Av don Ramons hustru, som är indianska, hoppas jag få höra sagor under vägen. Därpå blir jag likväl lurad. Hon har nämligen litet vitt blod i ådrorna eller tror sig ha det och är högfärdig.

»Jag är visst ingen indianska. Vill han höra om sådant där, får han vända sig till en indiankäring och inte till en señora,» säger hon till mig.

När vi lämna Victoria, äro vi till en början med mycket folk, varför vet jag ej, och alla äro fulla utom min hustru, jag, portugispojken och barnen. För att söka reda på en kanot till, göra vi en avstickare uppför Rio Tijamuchi. Det är en svartvattensflod, d. v. s. den kommer ej från bergen utan från pampan, och vattnet är icke uppblandat med lera och sand som t. ex. Rio Mamoré, som kommer från Anderna.

Följande dag under färden uppför Rio Mamoré rusa vi med full fart på en stock och slå motorn i stycken. Den hade funktionerat mycket bra men synes mig vara gjord av klent material. Bra var, att vi inte stjälpte. Livsfarligt hade det väl knappast varit, fastän det hade varit ruskigt nog att simma i Rio Mamoré, där det vimlar av alligatorer.

Vi måste nu bekväma oss att paddla. I en canichanahydda lämna vi motorn. Canichana voro fordom en mäktig indianstam och ansågos vara kannibaler. I början av 1800-talet gjorde de tillsammans med andra indianer ett stort uppror och dödade guvernören i Trinidad. Upproret kuvades av general Aguilera, som med sina trupper gjorde en märklig marsch genom Guarayos skogar och över Mojos slätter för att komma hit. Numera finns det väl högst ett hundratal av dessa indianer, och dessa ha förlorat det mesta av sin ursprungliga materiella kultur. De tala ännu sitt eget språk, som ej är besläktat med något annat känt indianspråk.

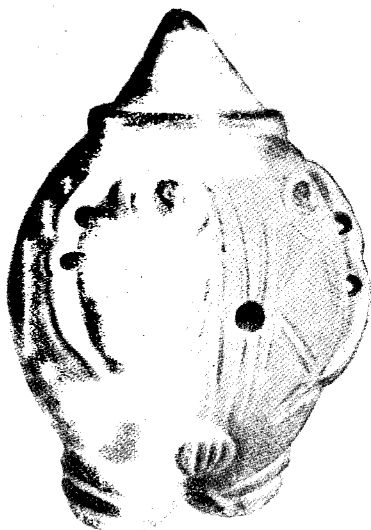

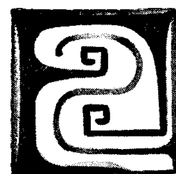
Bild 115. 1/2. Docka av bränd lera, funnen i en "mound" vid Torno Largo. Rio Mamoré.

Bild 116. Ett stycke av kanalen, som förbinder Rio Mamoré med Rio Machupos källflod Rio Ipurupuru.

TJUGUANDRA KAPITLET.

Regntidsvägar.

rån Rio Mamoré fara vi in i en liten grävd kanal. Den förbinder nämnda flod med Rio Machupos källflod, Rio Ipurupuru, och är under regntiden en utmärkt genväg från Trinidad till byarna San Ramon och San Joachim. Kanalen är ungefär 2,000 meter lång och 6 à 7 meter bred. Det är en väg, som blott kan användas under regntiden. Under torrtiden för denna kanal liksom övre delen av Rio Ipurupuru intet vatten.

Det är underliga vägar, vi nu komma in på. Dag efter dag fara vi genom översvämmade skogar. Med skogsknivarna hugga vi oss väg genom trädtopparna. Skulle vi kommit hit under torrtiden, hade vi kanske ej funnit en droppe vatten att dricka och hade naturligtvis ej kunnat fara i kanot. Bland träden leka små delfiner[1] i stora skaror. De stoja omkring oss. Ibland komma de och skrubba sig mot kanotbottnen. Fågellivet är utomordentligt rikt. Här ha många fåglar, särskilt de arga, skräniga zigenarfåglarna[2] sina häckplatser, och rikedomen på fågelbon är utomordentligt stor. Vi plundra en del bon och förbättra på så vis vår matsäck med de ganska välsmakande äggen.

Allt mer och mer övergår den översvämmade skogen till en riktig flod. Där är det ibland utomordentligt svårt

[1] Inia sp.

[2] Opisthocomus hoatzin.

att komma fram, då ytan är täckt av en tjock massa av vattenväxter. Där dessa ännu äro gröna, går det väl an, men där de ruttnat ned, kunna vi vara glada, om vi gå fram en kilometer på dagen. Roddarna stiga ut på den gungande massan. Med paddlarna gräva de sedan en fåra för kanoten, som de skjuta fram meter för meter. De ruttnande växterna stinka, och tusen och åter tusen myggor plåga de vägfarande. Där vi kunna, söka vi oss in i den översvämmade skogen för att undvika träskväxterna. Vi hugga oss fram genom bambusnåren, vi draga fram kanoten mellan trädstammarna. Ibland råka vi ut för en »palo santo», trädet, som försvaras av giftiga myror. Både paddlare och passagerare få smaka på deras brännande sting. Ibland stöta vi mot ett bo, bebott av stora, svarta, illaluktande myror, och hela kanoten krälar av dessa.

Man skulle tycka, att dessa stinkande sumptrakter borde vara feberrika. Nej! Här finnes ingen feber, ty här finnas inga febermyggor. Vi ha malaria, men den ha vi med oss från annat håll. Där marken höjer sig över vattnet, söka vi ut åt oss en lägerplats, som likväl ej är alldeles ofarlig, ty på de få höjderna ha djuren, inte minst ormarna samlat sig. Dagligen öser regnet ner.

Småningom upphöra träskväxterna, och floden blir lätt att befara. Den har vidgat ut sig betydligt, sedan den förenat sig med flera andra mindre eller större floder. Överallt är skogen och slätten översvämmad. Vi kunna ej mer finna fast mark. Natt och dag måste vi tillbringa i den trånga kanoten. Längst fram i fören brinner på en lerbädd lägerelden.

Det är särskilt under nätterna underbart vackert. Månen lyser på palmtopparna, på urskogsvirrvarret, som sticker upp ur regntidshavet. Ljud av alla slag höras från skogen. Det surrar och hväser i alla tonarter. Delfinerna hosta och snörvla.

När månen täckes av moln, då lyser oss lägerelden i fören på kanoten. Ännu mer fantastisk tar sig då den

Bild 117. Vi fara från Rio Mamoré in i kanalen, som förbinder nämnda flod med Rio Machupos källflod Rio Ipurupuru.

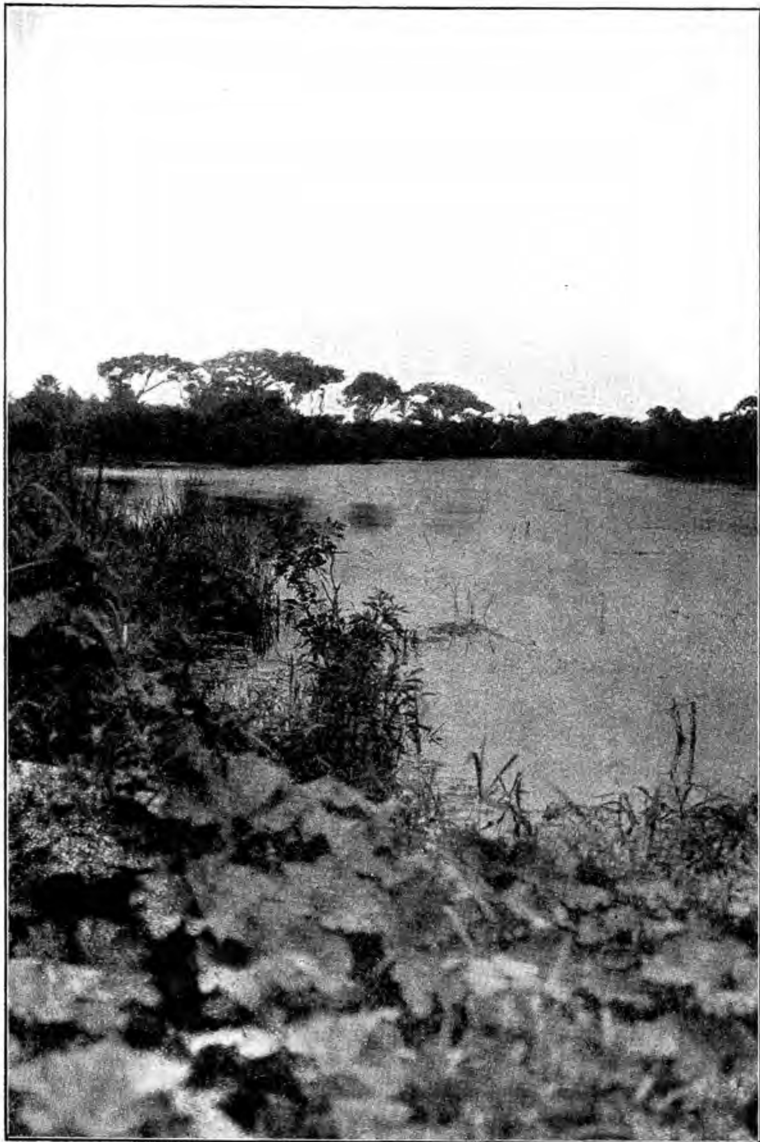

Bild 118. Från Rio Machupo.

mörka urskogen ut, när lågorna flamma upp från denna vandrande eld.

Stundom ha alla paddlare somnat, och kanoten driver utan att styras sakta utför floden, tills de sovande väckas av att farkosten sökt hamn bland grenar och kvistar. Där påminna dem tusen och åter tusen moskiter om att kanoten ej mer glider ute i strömmen.

Floden gör här väldiga bukter. Den ena stunden far man rätt i norr, den andra rätt i söder, så att man nästan kommer tillbaka till samma plats, där man varit för en lång stund sedan. På två ställen har man grävt kanaler för att göra vägen kortare. På ett par ställen se vi i bukterna de väldiga bladen av Victoria regia flyta på vattnet. De höra riktigt till landskapet.

Från någon avlägsen skog, som ej är översvämmad, höra vi en tjurs bölande eller en kos råmande. Det är vild boskap, förvildad allt sedan jesuiternas tid. Förr vimlade det här av denna vilda boskap. Numera är den nästan utrotad. I spåren av boskapen följa jaguarerna. Det är deras jaktbyte. Vi ha haft oturen att ej möta någon av skogskungarna, vilka i dessa trakter äro allmänna.

Vi närma oss San Ramon, där vi skola stanna några dagar för att ta reda på vad som finnes kvar av itonama-indianernas gamla föreställningar. Min hustru behöver hämta krafter. Febern har alldeles utmattat henne.

Landet börjar åter bli högre. På bägge sidorna av floden se vi på många ställen fast mark. En alligator vaktar nedanför en hög strand sina ägg eller ungar. Från skogen ropar en fågel »tju, tju, tju, u, u, u». Det betyder: »Här finnes gummi, här finnes gummi.» Den berättar oss, att vi kommit till gummitrakter.

Tio dagar ha vi berest dessa regntidsvägar. Vi ha verkligen fått nog av vatten, ty utom de sista dagarna har det ideligen regnat, så att kläderna stinka av fukt och mögel.

En halv dag följde oss på denna färd trenne del-

finer. De kommo i rad, så döko de ned, och så döko de upp igen med de långa näsorna i vädret, så lekte de som muntra pojkar i badet, plaskade och hostade och hade väldigt trevligt — tre glada delfiner på urskogsfloden.

Den kanal, vi farit igenom, är en del av ett vidsträckt kanalsystem, som numera är till största delen förfallet. Kanalen från Mamoré till Ipurupuru hålles likväl öppen av canichanaindianerna, av vilka en familj bor vid själva kanalen. Tack vare dessa kanaler kunde man förr under regntiden fara över land från Rio Mamoré till Rio Blanco, sålunda över ett betydande område.

Vill man fortsätta från Rio Machupo, vilket ej är möjligt utan att rensa kanalerna, far man uppför Rio Huatchananoca till Nicalapo. Där är en kanal, som förbinder denna flod med Rio Chunano. Den är ungefär 15 km. lång och en famn bred. Rio Chunano följer man till Abuca. Där tar man en annan kanal till Rio San Juan. Den är cirka 5 km. lång och 2 meter bred. Från denna går en kanal till Rio Itonama. Den är 50 meter lång och 5 meter bred. Det är en halv dag från byn Magdalena. Därifrån fortsätter man uppför floden till Huacaraje. Ovanför denna plats far man in i en kanal, som för till Rio Blanco. Därifrån går en kanal direkt till Baures.[1]

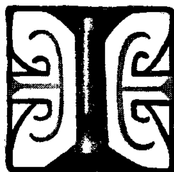
Av jesuiternas berättelser[2] framgår, att dessa kanaler äro indianernas verk och härstamma från en tid, då man här byggde kullar, »mounds», och bankformiga vägar för att under regntiden med lätthet kunna ta sig fram över de översvämmade slätterna. Mycket troligt är, att en del av kanalerna sedan underhöllos och till och med utvidgades av jesuiterna.

Den 16 mars 1914 komma vi till San Ramon.

[1] Enligt uppgift av min följeslagare, don Ramon Barba.
[2] Altamirano l. c. sid. 107.

TJUGUTREDJE KAPITLET.

"Chokihua."

San Ramon försökte min hustru att återhämta sina krafter, medan jag bekantade mig med itonamaindianerna, som bo här och i Magdalena vid Rio Itonama. I San Ramon kalla sig dessa indianer »machoto», vilket betyder vän. I San Ramon och i trakten däromkring leva c:a 300 av dessa indianer. År 1830 voro de i San Ramon enligt d'Orbigny 1,984, i Magdalena 2,831. Orsaken till utdöendet har utom sjukdomar varit resor till de för sina febrar fruktade Madeirafallen. Så sent som ännu för ett par år sedan ha många indianer i San Ramon med våld tvingats av lokalmyndigheterna att fara till Rio Madeira för att släpa gummi utför floden. Dessa upprörande övergrepp ha först upphört, sedan järnvägen Madeira—Mamoré 1912 blev öppnad för trafik.

San Ramon är en typisk gammal missionsby, fastän den är anlagd först efter jesuiternas förvisning. Den har en stor, förfallen kyrka, ganska rik på prydnadsföremål av silver. Där finnes bland annat en förtjusande bönpall.

I kyrkan äro även några väldiga panflöjter[1] (bild 120).

Itonama är en stam, som varit kristen i över tvåhundra år och som räknas till de civiliserade indianerna. Utom sitt eget språk tala de flesta itonama spanska.

[1] En av dessa har San Ramons municipalitet på min uppmaning skänkt till Göteborgs museum.

Av sin materiella kultur bevara de ej mycket mer än korgflätnings- och vävnadsindustrien. Deras trådspinning är egendomlig (bild 119).

De bevara mycket av sina gamla föreställningar och äro sålunda högst intressanta att tala med.

Bild 119. Itonamakvinna spinner tråd. Jämför bild 103.

I itonamaindianernas liksom i andra indianers föreställningsvärld spela de avlidnas andar en mycket stor roll. Mer än andra indianer tro de, att de döda göra anspråk på allt, som de ägt här på jorden.

Dör en itonama, stannar hans själ, »mibóla», nära den plats, där han levat, och blir chokíhua. Hans åker övergives, ingenting skördas där, ty allt tillhör den döde. Detta gäller blott de vuxna. Barnen äro ej föremål för fruktan. Från kristendomen har man hämtat den föreställningen, att de bliva änglar. Dessa chokíhua bo ute

i skogarna. Varje plats, varje gammal åker, varje träd har sin ägare, sin chokíhua. Vad man företager sig, riskerar man att stöta på dem.

Efter döden äro människorna fortfarande ägare till allt, de haft här på jorden. I byn San Ramon våga indianerna icke odla, ty alla övergivna gamla trädgårdar ha sina ägare, sina chokíhua. Nästan var man röjer, finnas chokíhua, som kunna vara farliga. För att undvika dem måste man bryta mark, där ingen odlat förut. En vit ville t. ex. i San Ramon hugga ned ett par apelsinträd. En indian sade, att han ej skulle göra det, ty de tillhörde hans farfar, som var död.

Även träden i skogen, särskilt de stora, ofta fantastiskt vuxna bibositräden, ha sina ägare, varför indianerna äro rädda att hugga ned dem.

En itonama rör ej en nedgrävd skatt, aldrig lerkärl o. d. från gamla bo- och gravplatser, ty allt detta tillhör chokíhua. Gräver man på ett sådant ställe, så dör man. En ung itonama sade, att man inte ens med stryk skulle få en äldre itonama att gräva.

En mestizfru i San Ramon hade några i jorden funna lerkärl. När hon en gång var bortrest, kastade tjänarna bort dem, för att de ej skulle bringa olycka.

Hennes man dog i San Ramon. Hon frågade en trollkvinna om orsaken. Denna, som hade förbindelse med chokíhua, sade, att han dött, därför att han grävt upp en skatt. Ägaren till denna, som dött långt förut, hade hämnats.

»Pietetslöshet» mot de döda kan icke förekomma här. Flera itonamaänkor t. ex. ville ej sälja sina korgar och vävnadsredskap. Detta, sade de, var därför, att de ej kunde få nya. Säkert fruktade de, att deras män skulle hämnas, om de voro otacksamma mot dem. En itonama kan likväl ha kvar de saker, som tillhört hans döde far eller mor. Vill han använda dessa, ber han först om tillåtelse. Är det t. ex. en yxa, säger han: »Jag skall strax lämna den tillbaka.»

Flera djur äro chokíhua. De ha förr varit människor. Till dessa höra kolibrifåglarna. Det var sålunda en gång en itonamakvinna, som fått bud, att hennes dotter, som var i byn, blivit sjuk. Hon begav sig likväl ej till byn. Hon fick åter ett bud, men hon brydde sig ej om att gå. Då kom en kolibri in i rummet och efter en stund även en duva. Några dagar senare var dottern död. Några indianer sutto i en hydda. En kolibri kom inflygande och föll ned död. »Någon kommer att dö i dag i byn,» sade en gammal indian. Mycket riktigt blev samma dag en person i San Ramon mördad.

Bland de djur, som varit människor, är även boaormen. Den kallas av itonamaindianerna »uyúla». En sjuk hade frågat en trollkarl om råd. Denne sade, att hans själ var omslingrad av en uyúla, så att den ej kunde komma loss. »Han hade blivit sjuk, därför att han röjt mark, som hade ägare,» hade trollkarlen sagt. Man får ej döda uyúla, ty då dör man. Det var sålunda en mestiz, som hade dödat en boaorm. Indianerna strödde spansk peppar i ormens ögon, för att denne ej skulle se, vem som dödat honom.

»Lápo-lápo» är en vacker, svart dagfjäril. När den flyger in i hyddan, kommer någon att dö. »Óshi» är en uggla. När den skriker, bådar det olycka. Det finnes en svart fågel, »úcala». Flyger denna över huset, stiga itonamaindianerna upp och skaka sina hängmattor. De säga, att denna fågel rövar deras själar, så att de dö. En kvinna låg i ytterst svår barnsäng. På kvällen hörde man denna fågel, och under natten dog kvinnan. Alla dessa djur äro chokíhua.

Liksom hos alla andra indianer finnas bland itonamaindianerna personer, som ha förbindelse med andarne. De kunna förhäxa, utröna sjukdomarnas orsak och bota dem, söka reda på förlorade saker, spå i framtiden o. s. v. Dessa, som dels äro kvinnor, dels män, äro ständigt anlitade av hjälpsökande. Bland dessa märkas icke blott indianer utan även mestizer och vita.

En bekant itonamatrollkvinna är gumman Natividad Mayúpa. En annan är gubben Santiago Huayatóna. Varje trollkarl eller trollkvinna har sin kamrat, sin speciella chokíhua, till vilken han eller hon vänder sig. En trollkvinna har en manlig, en trollkarl en kvinnlig chokíhua. Natividads kamrat i andevärlden heter »Huaskaráre» och »Huakrío». Han har två namn.

Jag försökte taga reda på om denna Huaskaráre levat för kort tid sedan, om det var en historisk personlighet. På denna fråga fick jag tyvärr aldrig något tillfredsställande svar.

Är någon sjuk, frågar trollkarlen eller trollkvinnan sin kamrat, om den sjuke skall bliva frisk eller dö och varför han sjuknat. Släktingarna betala med brännvin, pengar m. m. De samla sig sedan i ett alldeles mörkt rum. Anden knackar på dörren.[1] Trollkarlen eller trollkvinnan, vem det nu är, som förstår sig på buktaleri, tilltalar denne med låg röst, och denne svarar med en annan. Säger chokíhuan, att den sjuke skall dö, låta de honom utan vidare behandling dö. Säger denne, att han skall bliva frisk, botar trollkarlen honom på vanligt sätt genom att suga ur honom en benbit eller dylikt. Anden påminner t. ex. om att den sjuke slagits med den eller den döde, som nu efter döden, sedan han blivit chokíhua, tagit hämnd.

Det var en itonama, som fått ont i halsen. Han vände sig till trollkarlen Santiago Huayatóna. Denne tillkallade sin chokíhua, som berättade, att en annan chokíhua bundit fast hans själ vid halsen borta i åkern. Huayatónas chokíhua gick nu och löste den fastbundna själen, så att denna kunde återvända. Chokíhuan sade, att han blivit sjuk, d. v. s. av med sin själ, därför att han huggit ned träd, som hade ägare.

En kvinna hade fått ett svårt utslag på foten. Hon frågade gumman Natividad, varför hon ej blev frisk. Den-

[1] Itonamahusen i San Ramon äro av soltorkat tegel, adobe. Dörrarna äro av träplankor. Taken äro täckta med tegelpannor.

nas kamrat svarade, att en orm hade gått över hennes fot, och därför blev hon ej bra.

När någon dött, frågar man en trollkarl eller trollkvinna om orsaken. Man ber dem även spå i framtiden. Några itonamaindianer skulle fara till de fruktade Madeirafallen. De samlade sig hos gumman Natividad. Man drack chicha och bjöd även gummans kamrat i andevärlden på chicha[1] för att fråga honom, om alla skulle komma tillbaka levande från dessa ytterst osunda trakter. Chokíhuan svarade, att de alla skulle komma tillbaka. Indianerna blevo säkerligen stärkta i sin tro på chokíhua, när de alla kommo hem välbehållna. En indian, som sänts för att göra sin militärtjänst i Trinidad, hade blivit spådd, att han skulle dö där. Han hade ännu ej kommit tillbaka, och man fruktade, att han var död.

I San Ramon rådde man mig upprepade gånger att genom Natividad fråga hennes chokíhua, om min hustru skulle dö under resan till Rio Guaporé. Gumman Natividad, som inte ansåg, att jag var tillräckligt troende, ville ej gärna kalla på sin chokíhua. Då jag ibland fruktade det värsta, vågade jag ej muta henne och skämta med andarna. Skulle Natividads chokíhua ha sagt, att min hustru skulle dö vid denna för sin malaria och sin dysenteri illa beryktade flod, hade det trots all min skepsis icke undgått att göra intryck på mig.

Trollkarlarna och trollkvinnorna kunna även söka reda på förlorade saker. En man hade blivit bestulen på sina pengar. En trollkarl berusade sig med opium, »floripondio»[2]. Under ruset såg han, att pengarna voro nedgrävda under ett apelsinträd, där man mycket riktigt fann dem. På liknande sätt berusa sig dessa trollkvinnor och trollkarlar ofta. Opiumväxten är naturligtvis här införd av de vita. Andra växter med liknande egenskaper äro på flera håll i Sydamerika kända för indianerna, varför det är troligt, att opium numera användes i stället för någon amerikansk växt.

[1] Av majs.

[2] Spanskt ord.

Under ett sådant opiumrus kan trollkvinnans eller trollkarlens själ besöka avlägsna platser, alldeles såsom själen gör, när man drömmer. När de vakna, berätta de, var de varit och vad de sett.

Trollkarlarna och trollkvinnorna kunna bota sjuka utan att besöka dem. En trollkarl botade, fastän han var i San Ramon, en sjuk i Matehua vid Rio Guaporé, många d..srodder därifrån. Den sjuke blev frisk. Vi se, att trollkarlarna och trollkvinnorna alltid lyckas i sina kurer. Detta beror naturligtvis på att man blott berättat för mig om de kurer, som lyckats.

Förr(?) kunde trollkarlarna förvandla sig till jaguarer och i denna skepnad döda personer, med vilka de voro fiender. Detta är här en mycket vittutbredd föreställning, som vi t. ex. möta i något modifierad form bland moseteneindianerna. Man berättade mig även om en itonamakvinna, som fött en jaguarunge. Denna var dödfödd.

Det är farligt att vara fiende med en trollkarl eller trollkvinna. Ramon Barba vägrade en trollkarl att ta hans hustru med sig på sin oxvagn. Trollkarlen sade då, att ett par av hans oxar skulle dö på vägen. De drunknade mycket riktigt i ett träsk.

Att anlita en trollkarl eller trollkvinna är dyrt. Det kostar ända till tjugufem bolivianer. Skall denne berusa sig med floripondio, kostar det dubbelt så mycket, ty då går, som nämnt, hans själ på vandring.

Förhäxning spelar naturligtvis även i dessas liksom i andra indianers liv en mycket stor roll. När itonamaindianerna vilja förhäxa en person, mala de mandioca, som de torka i solen. Mjölet blanda de sedan med vatten i en liten kruka och gå därefter till kyrkogården. Där stänka de ut mandiocan på en grav. Hoppa den dödes ben upp på marken, dör den, de vilja åt. Förhäxaren tar hem några av benen och mal sönder dem. Ett annat sätt att förhäxa är att döda en svart kyckling och gräva ned denne tillsammans med ormben etc. under en väg, där den, man vill förhäxa, brukar gå fram.

En vit man i San Ramon hade sjuknat och magrade starkt. Man visste ej, vilken sjukdom han hade. En dag fann en av tjänarinnorna, en itonamaindianska, en liten dödskalle (av vad för djur, vet jag ej) i en av hans fickor. Hon förstod, att han blivit förhäxad, vilket hon meddelade sin matmor. Denna frågade gumman Natividad om råd. Hon rådde henne att gå med sin man och bada. Medan de badade, skulle hon rulla in dödskallen i lera och kasta lerklumpen utåt floden. Om mannen frågade, vad hon gjorde, skulle hon säga, att hon lekte. Hon gjorde, som trollkvinnan sagt, och mannen blev frisk och fetmade åter.

Ännu en förhäxning skall jag omtala. En itonamaindian ville gifta sig med en flicka, men fadern ville ej giva sitt samtycke. Flickan blev då förhäxad, så att hennes lemmar blevo förvridna. Man sökte en kringvandrande läkare, doktor T. Denne lär ha sagt, att han ingenting kunde göra, ty flickan var förhäxad. Man vände sig till gumman Natividad. Hon rakade av håret på flickans huvud. Sedan fick hon dricka soppa, kokt på sitt eget hår och på en rot. Tre gånger om dagen fick hon ett varmt bad.

Då flickan antagligen hade reumatism, var gummans ordination om de varma baden säkert helt förståndig. Flickan blev frisk, och gumman Natividad fick ännu mer stadgat anseende.

Trollkarlarna och trollkvinnorna känna även en del medicinalväxter. Ramon Barba berättade mig sålunda, att han blivit botad för en bubon av en trollkarl. Denne lade på bubonen en kompress av något slags blad samt våtvärmande omslag. Barba blev på mycket kort tid frisk.

Den dag, då tron på chokíhua upphör, är säkert avlägsen. Två unga indianer ha nyligen i San Ramon lärt till trollkarlar. Huru detta gått till, lyckades jag tyvärr ej reda på. Tron på chokíhua är frisk och kraftig bland de kristna itonamaindianerna. Även den halvvita

befolkningen håller på att alltmer börja anlita trollkvinnor och trollkarlar. Detta gäller åtminstone byn San Ramon. Kyrkan är, som nämnt, förfallen. Av kristendomen finnes ej mycket mer kvar än supningen under de religiösa festdagarna och brännandet av ljus framför de numera skamfilade helgonbilderna. Vad äro för resten helgonen för indianerna annat än chokíhua?

Den rikaste frun i San Ramon är doña Maria Jesus. Hon är en äldre dam med diamanter och rubiner på alla fingrarna, kofta av spetsar och kjol av styvt, brokigt siden, ägarinna till tusen kor, flera egendomar, arbetat silver och nedgrävda guldmynt. Även hon har mången gång vänt sig till trollkäringen Natividad. Det var i hennes sjuke mans ficka, tjänarna hittade dödskallen, om vilken jag berättat. När hon ger fest för sitt folk, då vankas det mat och chicha, ej blott för de levande utan även för andarna.

En annan egendomlig föreställning, som itonama ha, är den, att varje djur har sin växt, sin »huabóa», till vilken den står i ett intimt förhållande. Tre av dessa huabóa äro farliga. Det är jaguarens, giftormarnas och alligatorns. Vidrör man t. ex. alligatorns huabóa, blir man förföljd av alligatorer. Bladen av denna, som är en slingerväxt, ha formen av alligatorshuvuden. På samma sätt ha bladen av giftormarnas huabóa formen av ormhuvuden. Giftormarnas huabóa liksom jaguarens äro slingerväxter och på samma sätt som alligatorns huabóa farliga att vidröra. Har någon vidrört någon av dessa växter, måste han hålla diet i nio dagar. Han får ej äta saltad mat. På den tionde dagen får han äta allt möjligt gott. Dessa växter bundo indianerna förr[1](?) omkring sina åkrar. De visste då, att om någon gått in i åkern för att stjäla, var det en mestiz eller vit och ej en av deras egna.

[1] Vi skola ej lägga för stor tonvikt på ordet förr. Det betyder blott, att berättaren, fastän han tror på chokíhua och huabóa, är generad för att erkänna detta för den vite mannen.

Alla djur ha sin huabóa. Sumphjorten har t. ex. sin. Den är ej farlig att vidröra. När sumphjorten ätit av sin huabóa, blir hans kött illaluktande. Svinens[1] kött kan man äta, om man tar bort »naveln». Svinens huabóa ger annars dålig smak åt köttet. När en hund betar gräs, äter den sin huabóa. Vi människor ha flera slag av huabóa. Det är alla medicinalväxterna.

Denna föreställning, att varje djur har sin speciella växt, till vilken den står i ett mystiskt förhållande, känner jag ej från andra stammar i Bolivia. Möjligt är, att vi här ha ursprunget till användningen av växter till läkemedel.

Rester av totemismen finna vi även hos itonama. De äta sålunda ej kött av vrålapa och vildsvin, ty dessa djur ha varit itonamaindianer. En moderniserad förklaring till detta bruk har jag hört av en ung itonama-indian. Det var en person, som gick förbi en skola med stojande pojkar.[2] »Vilka äro därinne?» frågade han. »Det är bara vrålapor,» fick han till svar. Han förvandlade dem alla till dylika djur. Denne man kom även förbi en snickarverkstad.[3] »Vilka äro äro därinne?» frågade han. »Det är bara vildsvin,» fick han till svar. Han förvandlade alla snickare till vildsvin. Då svinet och vrålaporna varit människor, vilja itonama ej äta deras kött. En mestiz sköt en gång en vrålapa. En gammal itonama-indian, som såg detta, blev högst förbittrad.

Historien om vrålaporna och vildsvinen är naturligtvis ett moderniserat fragment av en gammal kulturmyt. Förgäves sökte jag få reda på andra itonamasagor.

Även om en del andra egendomliga föreställningar erfor jag ett och annat i San Ramon och under mina båtfärder med itonama. När t. ex. en itonamakvinna fött ett barn, binder hon ihop benen på barnet med en tråd, för att detta ej skall följa fadern. Denne får ej de första dagarna efter barnets födelse gå ut på djupt vatten,

[1] Dicotyles torquatus och Dicotyles labiatus.

[2] I San Ramon finnes skola både för gossar och flickor.

[3] Redan jesuiterna lärde indianerna snickra möbler o. d.

när han badar, ty då kan barnet drunkna. Han får blott tvätta sig vid strandkanten. Vi ha sålunda här den bland indianerna vitt utbredda föreställningen, att barnets själ under de första dagarna av livet följer fadern (couvade). Navelsträngen på det nyfödda barnet torkas och gömmes. När ett annat barn fått magvärk, lägges strängen i vatten, och barnet får dricka vattnet.

I litteraturen finna vi ej mycket om itonamaindianerna. Den enda, som berättar något litet om deras föreställningar, är den store fransmannen d'Orbigny.[1] Han säger, att när en itonamaindian är sjuk, beger han sig, om det också är mycket långt, till det hus, där han är född, för att där låta sköta sig. Om släktingarna tro, att sjukdomen är dödlig, försöka de att stänga väl till den sjukes mun, näsa och ögon, för att inte döden skall gå över till en annan kropp. På så vis händer det, att de helt enkelt kväva den sjuke.

Av min lilla studie över chokíhua och huabóa framgår, att även de »civiliserade» och kristna indianernas religiösa föreställningar äro värda att närmare studeras. Mycket av sina gamla föreställningar ha de ännu i behåll.

I min plan ingick även att i trakten av San Ramon göra arkeologiska rekognosceringsarbeten för att se, om den för Mojos karaktäristiska moundkulturen utbredde sig även åt detta håll.

Ramon Barba hade berättat oss, att han bott nära en gård, kallad Montevideo, och att han i skogarna däromkring funnit mycket krukskärvor, samt att breda diken i alla riktningar korsa dessa skogar. Vi beslöto att i hans sällskap uppsöka denna plats.

Mycket frestande hade det varit att med San Ramon som utgångspunkt besöka Rio Cocharcas övre lopp. Där bo sirionoindianer. Dessa indianer representera ett mycket ursprungligt kulturskikt och ha en betydande utbredning. De ha ännu ej besökts av någon forskare. Då sirionoindianerna från Cocharca på ett av sina strövtåg kort

[1] L'homme américain, T. 2, sid. 241.

förut på en estancia dödat en kvinna, ansåg jag det hopplöst att försöka komma i fredlig beröring med dem. Följeslagare till en sådan färd hade jag aldrig kunnat få i San Ramon.

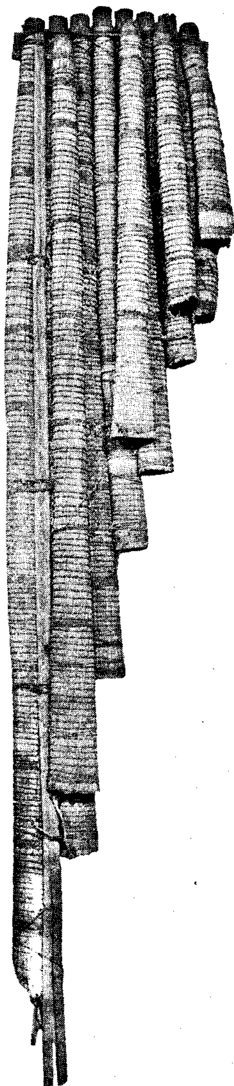

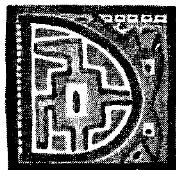
Bild 120. Panflöjt från kyrkan i San Ramon.
Flöjtens höjd är 1 m. 75 cm.

Bild 121. 1/6. Lerkärl. funnet vid Montevideo. Rio Machupo.

TJUGUFJÄRDE KAPITLET.

Till övre Rio Guaporé.

Den 26 mars lämna vi San Ramon. Min hustru känner sig något bättre. Utom Ramon Barba och hans son ha vi med oss en itonamaindian Juan. Han är anställd för att paddla och för att berätta om andarna i skogen, isynnerhet det senare. Såvitt det är möjligt, söker jag alltid att få någon indian med bland följeslagarna, som under marscherna och båtfärderna och om aftonen vid lägerelden kan berätta mig sagor o. d.

De första dagarna är Juan riktigt underhållande, sedan blir han av någon anledning viktig och säger, att han inte har reda på någonting. »Det är bara indianer, som tro på andar,» säger han. Det är så, när högfärden far i folk.

Vi paddla nedför Rio Machupo och stanna vid Montevideo. Där har, som nämnt, don Ramon bott och vet, var det finnes krukskärvor. Landskapet är här typiskt för Mojos med skogsdungar, s. k. »islas», och pampas. Det synes till största delen ej översvämmas under regntiden. Marken består av myrmalm, »cascajo», och över denna ett mer eller mindre tunt jordlager.

Överallt har här varit bebott. Redan när jag omnämnde mina arkeologiska arbeten i bergstrakterna, fram-

höll jag, huru tät befolkning dessa trakter en gång måste ha haft. Saipinadalen t. ex. är en enda stor boplats, och detsamma gäller om hela området mellan Totora och Holguin, som jag där undersökt.[1] Överallt, där det finnes tillgång på vatten, har man bott. Liknande förhållanden möter oss även här i Mojos. I varje skogsdunge finner man krukskärvor. Var man gör en röjning, finner man, att där varit bebott. Här nedan skola vi se, att varje höjd längs med Rio Guaporé har varit omgiven av en vallgrav. Innanför denna finner man alltid stora mängder av krukskärvor. Frågar man de estancieros, som bebo området mellan Rio Mamoré och Rio Beni, ha alla den erfarenheten, att var man gräver, finner man krukskärvor. Överallt från Rio Beni till övre Rio Guaporé finner man rester av jordarbeten, väganläggningar, kanaler, kullar, vallgravar o. s. v.

Allt detta visar oss, att denna del av Amerika en gång har haft en tät befolkning. Blott så kan man förklara, att de utfört stora arbeten. De mäktiga kulturlagren kan man även förklara så, att dessa trakter varit mycket länge bebodda. Detta är även troligt. När de första jesuiterna kommo hit, funno de talrika, folkrika stammar.

Förutsättningen för en tät befolkning är naturligtvis rik tillgång på mat, d. v. s. i dessa trakter ett utvecklat åkerbruk. Boskap har man ej haft, förrän de vita kommo hit. Jakten kan ej ha varit av stor betydelse för en talrik indianbefolkning, då den i dessa trakter är knapp redan för små kringströvande stammar. Fisket har säkert varit viktigare, då floderna otvivelaktigt äro fiskrika. Detta har likväl varit utan större betydelse under hela regntiden. Att åkerbruket i Mojos spelat en stor roll, framgår av att man sökt att tillgodogöra sig genom utdikning och moundbildning under regntiden översvämmat land. Jag erinrar om de parallella mounds, vi sågo i trakten av San Borga, och avloppsdikena i skogsdungarna här vid Montevideo.

Med de indianska metoderna att odla, d. v. s. att ej

[1] Se sjätte kapitlet.

gödsla utan ständigt röja nya åkrar, måste likväl tillgången på odlingsbart land ha varit begränsad. Detta gäller särskilt vissa områden här, där större delen av landet under regntiden är översvämmat. Man måste nämligen komma ihåg, att jorden här i tropikerna ej är så utomordentligt fruktbar, som man skulle kunna tro. Efter några år måste en odling, som ej gödslas, övergivas. Alldeles orimligt är det likväl ej, att man förr här liksom i fjälltrakterna förstått sig på att gödsla.

För min del är jag övertygad om att när i en framtid Mojos åter blir odlat i stor utsträckning och här kunna utföras planmässiga arkeologiska detaljarbeten, man skall komma till det resultatet, att detta land varit mycket tätt befolkat och att hela landet, där det ej tidtals varit översvämmat, har varit odlad bygd. Det är överbefolkning, som tvingat människorna i Mojos att bebo tidtals översvämmade trakter och bygga mounds. Nu skulle det inte falla någon människa in, varken indian eller vit, att göra sådana arbeten.

Orsaken till avfolkningen, sedan de vita kommit hit, är ej svår att förstå. Epidemier, såsom koppor, mässling o. d., ha härjat fruktansvärt. Vad som hänt här förut, kunna vi inte veta någonting om.

Nära Montevideo slå vi läger i Don Ramons gamla hydda. Han har övergivit sitt lilla trevliga ställe och sina odlingar för malarians skull.

Den skulle väl aldrig ha bidragit till att avfolka landet här? Den skulle väl inte även här ha införts i jämförelsevis sen tid?

Det slår mig nu en sak — som jag aldrig tänkt på förut. Med undantag av en plats, det var i Peru hos yamiacaindianerna, har jag under alla mina resor icke varit hos oberoende indianer, som bo i verkligt malariafarliga trakter. Hos chimane finnes ingen malaria, hos yuracáre finnes ingen malaria, hos chacobo inte heller, i missionerna i Guarayos finnes ingen elakartad malaria. Indianerna bo inte, där det finnes malaria. Där det nu

är malaria och man finner rester av boplatser, är det troligt, att malarian är införd i jämförelsevis sen tid och att den bidragit till avfolkningen, vare sig stammen dött ut eller avflyttat. Immuna mot malaria äro indianerna ej. Massor av dem, av alla möjliga stammar, ha dött, när de fört gummi utför den ytterst osunda Madeirafloden, och många ha kommit hem därifrån med denna sjukdom.

I don Ramons hydda inrätta vi oss för ett par dagar riktigt hemtrevligt. Om kvällarna vid lägerelden berättar Juan ett och annat om chokíhua och huabóa, kompletterande och bekräftande, vad vi hört i San Ramon.

Bland annat berättar Juan om ett egendomligt bruk från byn San Joachim, en liten by några leguas från San Ramon. Där boende indianer äro baure. När en av dessa byggt sig ett nytt hus och har fått det färdigt, ställer han till en fest. Först dansa de inbjudna inne i huset. Sedan ställer han en kruka med majsöl mitt på golvet och stänker av detta i taket och på hyddans väggar. Några dagar senare flyttar han in i sin nya boning. Majsölet offras naturligtvis åt andarna.

Vi undersöka här en vidsträckt boplats och finna, att man gjort utdikningsarbeten, antagligen för att skydda odlingarna under regntiden. När vi återkomma till Montevideo, undersöka vi även där en gammal boplats och fortsätta sedan nedför floden. Vi ha här turen att bli tagna på släp av en liten flodångare. Med den göra vi den långa resan uppför Rio Guaporé.

Under regntiden översvämmar Rio Guaporé (Iténes) sina stränder, så att träden längs med floden stå till midjan i vatten. På långa sträckor är det svårt att finna torr mark, där man kan slå läger och koka mat. De få större höjderna intill floden äro i allmänhet bebodda; där ligger en gummibarack, en negerhydda eller något annat nybygge. Undersöker man dessa höjder, skall man nästan överallt finna massor av krukskärvor och gravurnor. Vid nedre Rio Guaporé äro höjderna i regel omgivna av vidsträckta vallgravar. De ha tydligen fordom

Bild 122. Gravurna. Rio Mequens.
Gossen på bilden är vår följeslagare Domingo.

varit befästa. Det är från den tiden, när talrika indianer levde längs med floden.

Nu kan man befara Rio Guaporé utan att se annat än civiliserade indianer. Blott nära Matto Grosso och mellan Rio Mamoré och Rio Itonama riskerar man att bliva överfallen av vilda indianer. Vid själva floden ser

man inga indianhyddor. Likväl finnes det vid denna flod ofantligt mycket arbete för etnologen. Här kan han om också med svårighet studera ett flertal indianstammar, som fullständigt eller nästan fullständigt bevara sin ursprungliga kultur, som leva fullt oberoende av den vite mannen — som ännu leva i stenålder. Alla dessa indianer bo vid Rio Guaporés bifloder, framför allt på den brasilianska sidan och i regel så långt från huvudfloden, att de äro tämligen eller alldeles i fred för gummiarbetarna.

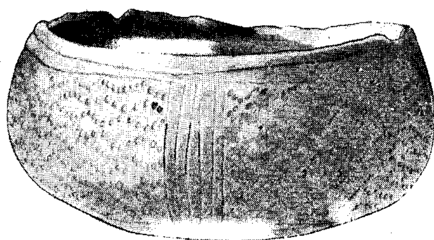

Bild 123. 1/2. Liten skål av bränd lera, funnen i en urngrav vid Rio Mequens.

En sådan fullt oberoende indianstam är huaristammen. Denna stam är fullständigt okänd för etnograferna. Ej så långt från huariindianerna bo rester av en fordom mäktig indianstam, pauserna. Det är indianer, som snart komma att försvinna. Sedan flera år stå de i livlig förbindelse med negrer och vita. Andra mycket litet kända indianer äro huanyam.

Dessa stammar ämna vi besöka framför allt för att där göra vackra etnografiska samlingar. Vi ha visserligen hittills från nu levande indianer funnit mycket av vetenskapligt intresse men ej mycket, som tar sig bra ut på ett museum. Vårt intresse kommer sålunda den närmaste tiden att mera röra sig om granna fjäderprydnader, skaftade stenyxor o. d. än om sagor och andar.

Vid Matehua stannar flodångaren några dagar, vilka vi begagna till att samla krukskärvor och till att delvis kartlägga en där befintlig gammal vallgrav. Flodångaren

för oss sedan till Rio Mequens. Marken är där översållad av krukskärvor. Man har där begravt de döda i stora urnor (bild 122). Keramiken, som vi finna här, har en egendomlig likhet med den keramik, vi funno i början av resan på de gamla boplatserna inom chiriguanoindianernas område. Vid Las Piedras och vid Rio Mequens bo några få civiliserade palmelaindianer (bild 124). Dessa, som äro karaiber, lära ha vilda stamfränder, som bo inåt urskogarna i små grupper på en eller två familjer.

År 1909 träffade några gummiarbetare på några indianhyddor vid Rio Curumbiara. Där voro två kvinnor och en man. Av dessa voro tvenne gamlingar. Gummiarbetarna blevo väl mottagna och gåvo indianerna några gåvor. Dessa indianer voro klädda i långa bastskjortor. De voro sysselsatta med att göra lerkärl. I hyddorna, vilkas övriga invånare för tillfället voro borta, funnos talrika tama skogsfåglar. Det är troligt, att dessa indianer äro palmela.

Roligt skulle det vara att besöka dem, men man kan ej hinna med allt.

Vi stanna även vid en gummibarack, kallad Cafetal. Innanför denna ligger det beryktade berget San Simon, där man fordom haft guldgruvor och där ständigt nya guldgrävare söka sin lycka. På andra sidan detta berg bor en liten indianstam, som aldrig besökts av någon forskare. Gummiarbetare, som varit hos dem och som där blivit väl mottagna, berätta, att de ha betydande odlingar. De äldre männen av denna stam ha alla böljande skägg, något som inte riktigt passar i stil med våra begrepp om indianer. Skäggiga indianer synas likväl ej vara så ovanliga i denna del av Sydamerika. d'Orbigny berättar om guarayoindianernas patriarkaliska skägg, och guatóindianerna, som särskilt äro bekanta genom Max Schmidts forskningar, äro även skäggiga.

Skall man besöka dessa indianer, måste man komma från andra sidan av berget, ty Cafetalboarna ha en gång bränt ned deras by och ha sålunda ingen fredlig förbindelse med dem.

Bild 124. Palmelaindian. Rio Mequens.

Ej långt från Cafetal i Narangeira på den brasilianska sidan av floden bor Bolivias mest bekanta forskningsresande, don Christian Suarez Arana. Hans namn är berömt bland amerikanisterna på grund av hans märkliga resa genom norra Chacos alldeles okända, vattenfattiga trakter. Under otroliga svårigheter tog han sig fram där. En gång måste han låta bära vatten 15 svenska mil. Nu lever han bland illaluktande negrer, mycket otacksamt behandlad av sina landsmän.

Ovanför Rio Paragua, en biflod till Rio Guaporé från den bolivianska sidan, lämna vi ångbåten för att genom de översvämmade skogarna söka oss in till pausernaindianerna. Vårt lilla sällskap har nu ökats med en mulatt, don Maximiliano, som skall tjänstgöra som vägvisare och tolk.

Befälhavaren på ångbåten, en tysk, herr Mayser, lovar att underrätta oss, om gummiarbetarna i Pimenteira, dit vi sedan ämna oss, anse det möjligt att gå genom de översvämmade skogarna till de vilda indianer, som leva där. Vi komma överens om att han skall på en viss punkt vid floden lämna kvar ett brev, som vi skola hämta, när vi komma tillbaka från pausernaindianerna.

Det är på den brasilianska sidan av floden, vi lämna flodångaren. I två dagar fara vi i kanot genom urskog.

Det är en dyster skog. De trädarter, som tåla vid att halva året stå i vatten, äro få, varför här råder en svårmodig enformighet. Här finnes ej en enda palm. Det är tyst i denna skog. Man ser inga fåglar. Till och med på dagen fladdra flädermössen mellan de mörka stammarna, där sällan en solstråle hittar in för att skrämma dem. En och annan knippa gula orchidéer lysa i den mörka grönskan. Någon gång hör man en fisk plaska. Svårt är det att komma fram med kanoten mellan träden. Med skogsknivarna måste vi bana oss väg. Otaliga myror och spindlar, som räddat sig upp bland kvistar och blad, ramla ned i kanoten, då grenarna stryka emot palmbladskajutans tak. Snart krälar hela farkosten av dessa mindre välkomna insekter.

Någon gång komma vi ut i en liten sjö. Där ser man en eller annan fågel. En isabellfärgad häger låter fånga sig levande, ty utmagrad av hunger orkar den ej flyga. Den har som så många andra djur under regntiden lidit svår brist. Det är då, som vän och fiende inom djurriket mången gång måste flykta till samma lilla höjd, flyende för det allt behärskande vattnet.

Vi komma till slut ut på en litet större sjö, en utvidgning av en å. Där fara vi förbi Orikoripe, pausernaindianernas boplats, då de ropa an oss. De se, att vi ha en mulatt med oss, som är vän med dem och som de artigt nog kalla »mórosihua», den vite, vilket säkert inte litet smickrar honom. Det är inte underligt, att vi foro förbi, ty ingången till pausernas hamn är väl gömd under träden. Med svårighet få vi in vår kanot, som ser ut som en oceanångare bredvid pausernaindianernas små, dåliga farkoster.

Vi bliva väl mottagna av hövdingen Fortunato och hans familj. Jag lämnar Fortunato högtidligt en yxa, varefter kvinnorna komma och stapla upp högar av bananer framför oss. Sedan installera vi oss i Fortunatos hydda, där vi tillbringa några synnerligen angenäma dagar.

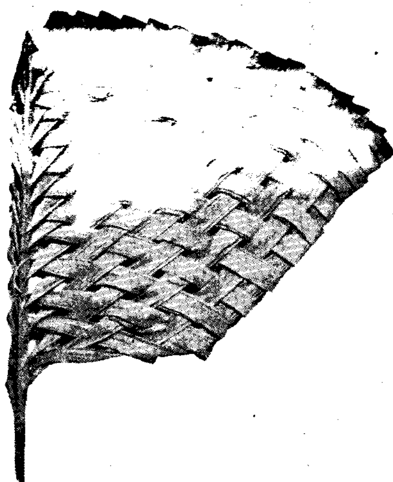

Bild 125. Eldfläkt, flätad av ett palmblad. Pauserna.

Bild 126. Halsband för gosse av vildsvinständer. Pauserna.

TJUGUFEMTE KAPITLET.

Hos pauserna- eller guarayúindianerna.

Pausernaindianerna kalla sig själva guarayú och äro nära besläktade med en betydande stam med detta namn, som lever i blomstrande missioner mellan övre Rio Blanco och övre Rio Itonama och som jag besökte år 1909.[1] Med dessa sina stamfränder ha de sedan århundraden ingen förbindelse. De tala guarani och äro även besläktade med chiriguanoindianerna, som vi gjort bekantskap med i södra Bolivia.

Det är därför inte märkvärdigt, att den keramik, vi funnit vid våra grävningar inom chiriguanoindianernas område, liknar den, vi funnit här vid Rio Guaporé i Brasilien, ty den förra är troligen från chiriguanoindianernas och den senare antagligen från pausernaindianernas förfäder. Härav framgår, att våra arkeologiska fynd kunna bidraga till kännedomen om guaranifolkens vandringar i Sydamerika.

[1] Se min bok Indianer och Hvita.

Pauserna äro magra och småväxta. De ha smalt, snipigt ansikte, stor spetsig näsa och låg, sluttande panna. Hudfärgen är grågulbrun. Håret är mörkbrunt, på flera individer starkt vågigt eller lockigt. De små barnen ha ljusbrunt hår. Pauserna synas vara mycket godmodiga men misstänksamma. De bli både förvånade och glada, när man visar dem en smula vänlighet. Det är inte så underligt, ty de ha just inte rönt vänlighet från de vitas och de svartas sida.

År 1741[1] gjorde guldgrävare en expedition från Matto Grosso. De träffade på de krigiska »guaraiu-tá», som antagligen voro pausernaindianer, vilka, som nämnt, kalla sig guarayú. Guldgrävarna förde hem prov på guld, som de funno. År 1743 gjorde de en ny expedition, träffade på amióindianerna, som de fullständigt besegrade. När guldgrävarna fortsatte vidare, blevo de tvingade av de talrika guazaitéindianerna att återvända samma väg, som de kommit.

Ännu på slutet av 1870-talet var pauserna en ganska betydande stam, som hade flera boplatser och mycket betydande odlingar.[2]

På 1890-talet förde en herr Franco ett stort antal pauserna bundna till S:a Cruz de la Sierra. Dessa hade han fångat på det skoningslösaste vis och ämnade sälja dem till slavar. Myndigheterna lära likväl ha förhindrat försäljningen. De skänkte i stället bort dem. Så mycket är visst, att de aldrig kommo hem igen. En brasilianare lär även ha sålt en hel del pauserna till Rio Beni. Svåra epidemier ha härjat bland detta olyckliga folk.

År 1893 besöktes de av don Cristian Suarez Arana, som har berättat för mig, att då härjade bland dem en mycket svår epidemisk bröstsjukdom. På kort tid hade 27 personer dött. Medan Suarez Arana var där, dog en kvinna av blodstörtning.

Nu äro pauserna helt få. Vid Orikoripe bo åtta

[1] Jose Gonsalves da Fonseca Navegação etc. sid. 131.
[2] Severiano da Fonseca. Viagem etc. Vol. 2, sid. 167.

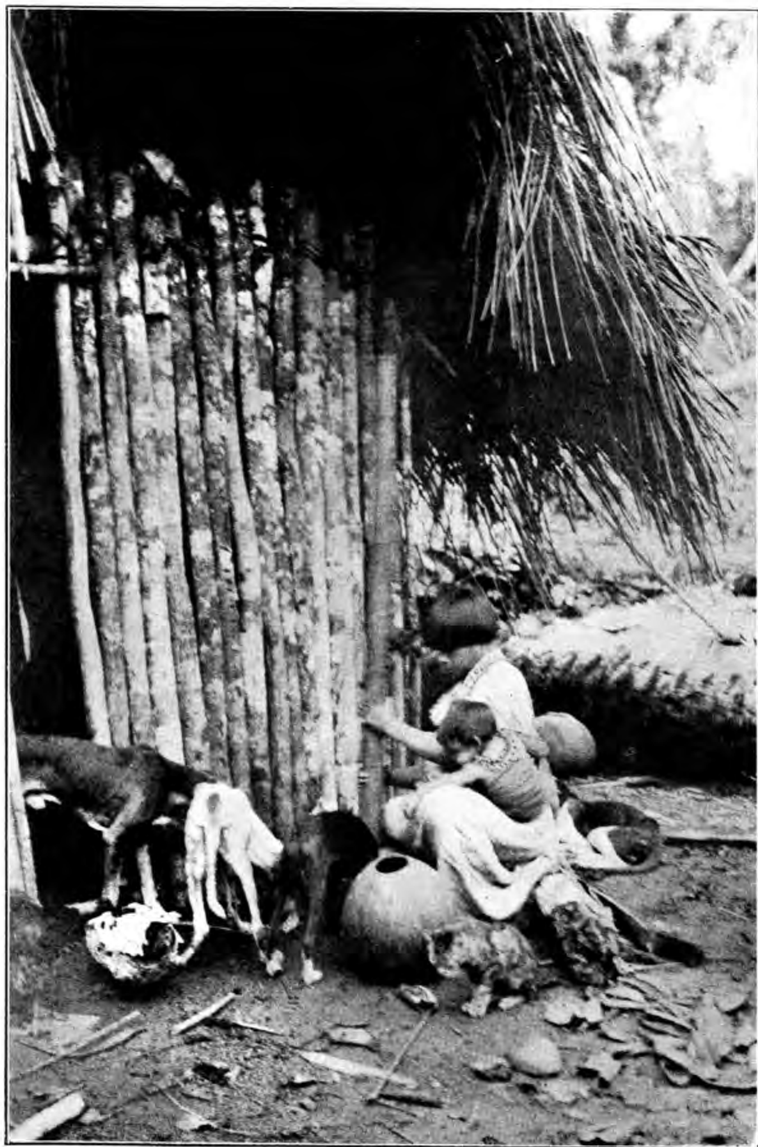

Bild 127. Paŭsernaindianska krossar majs i morteln.

familjer. För övrigt finnas ungefär femton familjer kvar. Av dessa bo flertalet vid Campo Grande på den bolivianska sidan av Rio Guaporé.

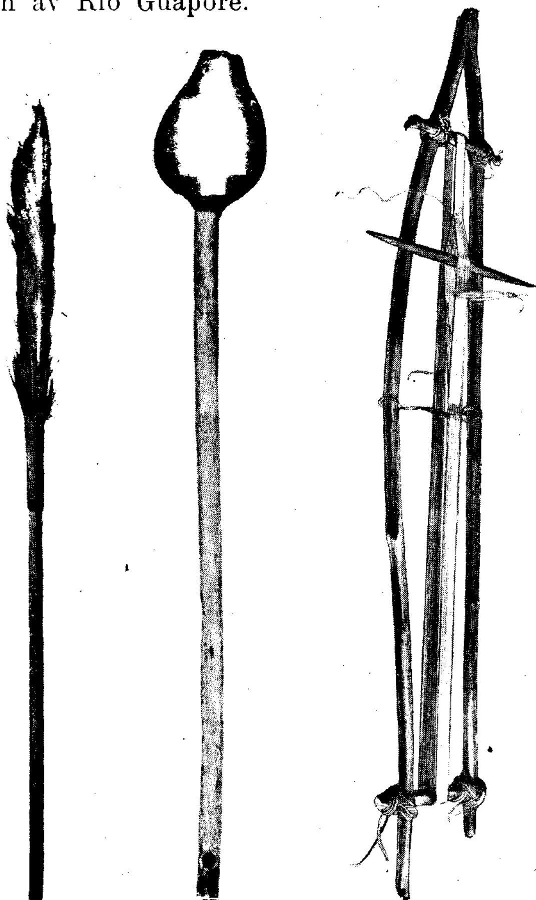

Bild 128. Bild 129. Bild 130.

128. Stickes genom örat. Användes förr av pausernamännen. 129. Trumpet, längd 75 cm. Pauserna. 130. Bandvävstol. Pauserna.

Så liten denna stam är, så är den likväl ej enig. Det är så äkta indianskt. För kort tid sedan hade de pauserna, som bo vid Campo Grande, rövat en kvinna i Orikoripe. Fortunato, den »store hövdingen», utrustade en »krigshär», överföll släktingarna på den

bolivianska sidan och tog tillbaka kvinnan. I egen hög person dödade Fortunato Campo Grandeindianernas hövding. Han var inte måttligt stolt över denna bragd. Med ingen annan indianstam ha pauserna vänskapliga förbindelser. De hysa stor fruktan för sina grannar, vilka de kalla huari, som, det har jag sedan erfarit, även frukta pauserna. Dessa indianstammar ha säkerligen icke varit vänner på ofantligt lång tid, ty deras kultur är fullkomligt grundolika och detta, fastän de ej bo längre från varandra än avståndet mellan Stockholm och Södertälje. Ett musikinstrument (bild 129) och ett slags halsband av frön är så gott som allt, vad de ha gemensamt i sin materiella kultur. Vi se sålunda, att två helt olika kulturtyper kunna existera inom ett litet område utan att gå upp i varandra.

Orikoripe är kusingiftenas land. Där finnas åtta män och nio kvinnor. Av dessa är en kvinna änka. På de övriga åtta äktenskapen ha vi fyra kusingiften. Barn är det ont om i de flesta indiansamhällen. Dessa nio kvinnor ha blott åtta barn. De ha utom dessa haft tjugutvå barn, som äro döda.[1] Fyra kvinnor äro barnlösa. Änkan, som ännu deltager i dansen om kvällarna, har ett barn, nio har hon i graven. För övrigt bo i Narangeira 2 familjer, i Cafetal 5 familjer, i Campo-Grande 8 familjer.

[1] Samhället Orikoripe.

	Män.	Hustrur.	Levande barn.	Döda barn.	
Familjen 1)	1	1	0	3	
» 2)	0	1	1	9	
» 3)	1	1	1	2	
» 4)	1	1	2	1	
» 5)	1	1	1	0	
» 6)	1	1	0	1	
» 7)	1	1	3	6	
» 8)	1	1	0	0	(nygifta, kvinnan havande).
» 9)	1	1	0	0	(ofruktsamt äktenskap).
» 10)	0	0	1	0	(föräldrarna döda).
	8	9	9	22	

Jag sade, att Orikoripe är kusingiftenas land. Det kan kanske vara av intresse att se, huru medlemmarna i denna lilla stat äro släkt med varandra. På följande sida meddelar jag deras stamträd.

Pauserna äro sålunda dömda till snar undergång. Nu äro de väl fria från de vitas grymheter. Sjukdom hotar ännu och så barnfattigdomen.

Samhället i Orikoripe, som räknar 26 personer, består egentligen av en familj, av vilken flertalet medlemmar äro syskon eller kusiner. Tre av de nio äktenskapen äro barnlösa. Barnamord lära blott förekomma, när tvillingar födas, så de kunna ej vara orsaken till de få barnen. Fortunato kallas av gummiarbetarna hövding. Indianerna själva kalla honom pápa. Före honom var hans farbror Gregorio pápa och före denne Fortunatos far, Matéo. Efter Fortunato blir hans äldste bror pápa, d. v. s. pappa för den lilla familjen i Orikoripe.

Mig kallade pauserna även för pápa. Min hustru kallade de för máma. Till mulatten sade en av indianerna: »När ni rest, skola vi resa en minnespåle över pápa och máma. När våra släktingar komma och fråga, varför vi rest pålen, skola vi berätta för dem, huru de gåvo oss yxor och knivar och mycket annat.»

En pausernaflicka förlovas redan som barn. Hon flyttar till sin blivande man. Han lär likväl respektera henne, tills hon fått sin första reglering. Mannen arbetar åt svärföräldrarna, åt vilka han även ger gåvor. Barnen få liksom hos flertalet indianer aldrig stryk. En liten flicka i Orikoripe brukade ibland ilskna till och slå sin pappa.

Matéo †. Gregorio (bortflyttad). Vincente.

Matéo: Barn:

Fortunato — gift med (Joséfa).
Joachín — » (Adriana).
Manuela — gift i Narangeira.
Miguel — gift med Maria, från Campo Grande.
Gertrude — änka.
Francisca — gift med (Feliciano).
Saturnino — bortflyttad.

Halvsystrar till dessa:
Catarina — gift med (Martin).
Jacinto — » Isabel.

Vincente: Barn:

Feliciano — gift med (Francisca).
Martin — » (Catarina).
Isabel — » Benedito.
Joséfa — » (Fortunato).
Adriana — » (Joachín).

Ej släkt:
Felipe gift med Maria.

Han sprang bara undan. När barnen äro för svåra, motar man ut dem ur hyddan. Kvinnorna behandlas väl.

I Orikoripe finnas fem hyddor. Tre familjer ha, då boplatsen är ny, ej ännu byggt sig någon hydda. Dessa hyddor äro fyrkantiga, tätt byggda av smala, upprättstående stolpar och täckta med palmblad. Änkan Gertrude bor hos sin bror Fortunato, som lär ha övertagit mannens plikter i »alla avseenden». Dörren på hyddan består av tätt ställda, smala stolpar, som omsorgsfullt stängas, för att de uthungrade hundarna ej skola komma in. Av uthus finnas hönshus och svinstia. De viktigaste möblerna i hyddan äro tunga hängmattor av bomull. Husgerådet och vapnen förvaras upphängda på väggarna och på hyllor i taket. Det är ganska snyggt och rent. Förr byggde man stora hyddor, i vilka flera familjer levde tillsammans.

Pauserna leva av odling, fiske och jakt. En stor läckerhet för dem är alligatorkött. Alligatorerna fånga de i grova snaror. Dessa indianers vapen äro pil och båge (bild 139) samt dåliga framladdningsgevär, som de byta sig till för gummi. Bland pilarna märkas ett slags bredspetsiga pilar, som användas att skjuta pansarsiluroider med. De ha även fågelpilar med klumpspets. I bäckarna bygga de fiskfällor. De fiska även med gift. Pauserna odla bananer (i flera varieteter), mandioca, majs, sockerrör, urucu, bomull, hualusa, tobak, tomater, ris, spansk peppar, cara[1], caripo[2], sötpotatis, kalebassfrukter och papaya. Deras odlingar äro mycket vidsträckta och ligga delvis långt från bostäderna. Odlingarna skötas av bägge könen tillsammans. Kvinnorna bära hem produkterna från odlingen.

Ett osympatiskt drag hos pauserna är, att de behandla sina hundar så ohyggligt illa. De få ingen annan mat än den, de kunna stjäla. Om man för ett ögonblick går ifrån något matnyttigt, äro de genast framme. När man gör sitt tarv, vänta ett par dussin hundar längtansfullt,

[1] Dioscorea.

[2] Dioscorea?

Bild 131. Pausernaindianska med en vrålapa på huvudet. Änkan Gertrude.

för att sedan kämpa en förtvivlans kamp om bytet. Det måste ligga någon särskild föreställning till grund för denna behandling av hundarna. Fastän människorna ha gott om mat, få hundarna dö av svält. Halvdöda hundar, som inte orka resa sig av utmattning, dödas ej. Trots att hundarna äro en förskräcklig plåga, få de fritt föröka sig.

Deras andra husdjur, höns, ankor, grisar och kattor, behandlas något bättre eller förstå de bättre att föda sig

Bild 132. Pausernaindianska som sitter vid lägerelden.

själva. Utmärkt väl behandlas de vilda djur, som hållas tama. I Orikoripe hade de framför allt apor. Dessa äro småflickornas dockor. Flickorna, liksom de äldre kvinnorna, bära aporna på huvudet, där de tjänstgöra som lusfångare. Jag tog en gång en sådan apa på huvudet, där den genast började att söka efter löss, och när den inga fann, luggade den mig i förargelsen riktigt grundligt.

Pausernamännen gå klädda som vanliga gummiarbetare i byxor och skjorta. De bära inga prydnader. Fortunato har likväl en korg full med allehanda intressanta saker, som åtminstone delvis ej användas mera. Där finnas

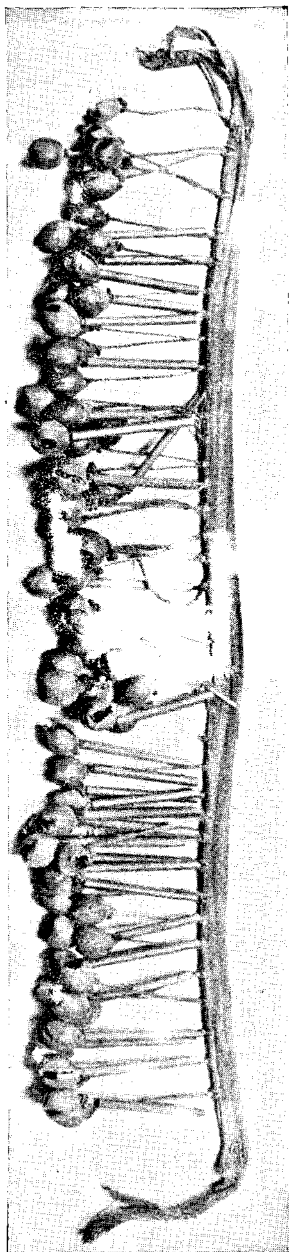

Bild 133. Gördel, behängd med valnötter, som användes vid dansen av pausernamännen.

pannband av fjädrar (bild 136), öronpinnar (bild 128) med fjädrar, en dansgördel, behängd med valnötter (bild 133) m. m. Efter åtskillig övertalning visar Fortunato mig, huru alla dessa dyrbarheter skola användas (bild 136). Öronpinnarna kan han likväl ej sätta på sig, då hålen i hans öron grott igen. Av stort intresse äro pannbanden på grund av den egendomliga tekniken. Med olikfärgade fjädrar har man lyckats att framställa ett ansikte, vilket antagligen haft samma betydelse som en dansmask. Korgen (bild 135), i vilken fjäderprydnaderna ligga, är mycket väl gjord, och samtliga prydnader äro inlindade i blad.

Efter mycket parlamenterande lyckas jag av Fortunato förvärva hela hans »kassaskrin» med alla de gamla dyrbarheterna. Det är med suckande hjärta, Fortunato lämnar bort alla de gamla minnena mot yxor och knivar av järn, mot verktyg, som han hoppas skola underlätta för honom kampen för födan. Jag tror, att han aldrig gör sig några nya fjäderprydnader, åtminstone inga väl gjorda sådana. De, som ligga i korgen, tillhöra tydligen en förgången tid.

Kvinnorna använda dels tipoy, dels sin ursprungliga dräkt, bestående av en kort, hemvävd kjol. Någon gång måla de sig med

genipa och urucu. De ha tjocka halsband av genomborrade hårda frön. På tillverkningen av dessa har man lagt ned en oerhörd möda, och det påstås, att de äro generationers arbete. En kvinna kan bära över 100,000

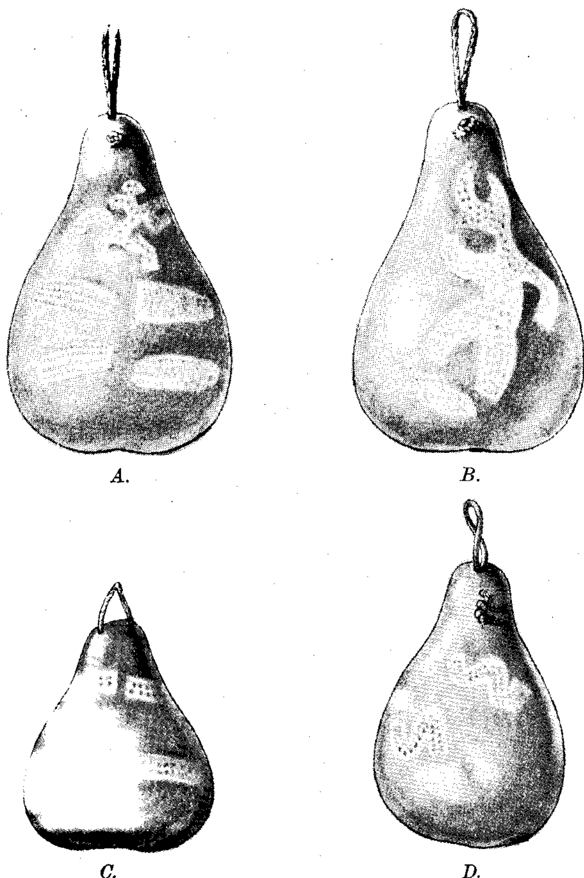

Bild 134. $^1/_4$. Ornamenterade kalebasskålar från pausernaindianerna.

frön. Håret skära kvinnorna halvlångt, ungefär lika långt runt hela huvudet, så att det ser ut som en mössa (bild 132).

Gossarna gå klädda som männen. På ryggen under kläderna äro de målade med genipa och med samma ornament, som vi se på de ovan återgivna kalebasserna.

De kunna naturligtvis ej själva se de figurer, som äro målade på deras ryggar och ryggslut. Dessa ha säkert någon magisk betydelse; kanske äro de anbragta till skydd mot onda andar. I så fall skulle ornamenten på kalebasserna även ha en liknande betydelse.[1]

Flickorna gå klädda som kvinnorna. De små barnen springa omkring nakna, klädda i talrika halsband av glaspärlor, frön och vildsvinständer (bild 126).

Guarayú ha mycket lerkärl (bild 137) och massor med kalebasser och enkla korgar, flätade av palmblad. Kalebasserna äro i regel ornamenterade (bild 134). Dessa

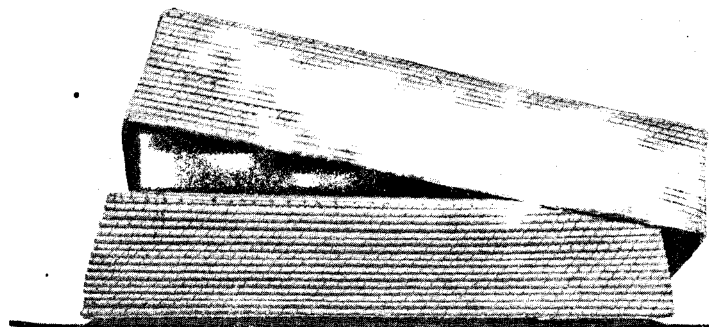

Bild 135. Fortunatos "kassaskrin". I korgen förvarade han sina fjäderprydnader. Korgens längd 53 cm.

anbringas så, att man skrapar bort epidermis utom på de ställen, som man ej ämnar färga. Därefter färgar man hela kalebassen röd med urucu, varefter resten av epidermis också skrapas bort. På så sätt bliva ornamenten ofärgade. All ornamentik utföres här av kvinnorna. De måla kalebasserna, tillverka lerkärlen och sländtrissorna och måla gossarna. Det är även kvinnorna, som väva. En bandvävstol (bild 130), den enda, jag såg i Orikoripe, är här avbildad. När pausernakvinnan spinner, håller hon sländan vertikalt, låtande sländspetsen snurra mot ett musselskal. Kvinnorna sköta även matlagningen och chichaberedningen. Majsölet kokas i stora grytor, i vilka man rör med små träspadar. Allt arbete i trä utföres av

[1] Idén till denna förklaring har jag fått av R. Karsten.

Bild 136. Pausernahövdingen Fortunato iklädd sina gamla prydnader.

männen. Till eldfläktar använder man hopflätade palmblad (bild 140).

Under de få dagar, vi voro i Orikoripe, kunde vi naturligtvis ej taga reda på något om pausernas religiösa föreställningar. De begrava ej numera de döda i urnor utan direkt i jorden. Över graven bygges en liten miniatyrhydda. Gravplatsen är ej i själva hyddan såsom hos chiriguanoindianerna utan ett stycke ifrån boplatsen. När någon äldre person dör, flyttar man till en annan plats.

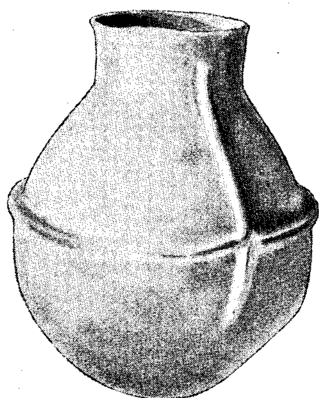

Bild 137.

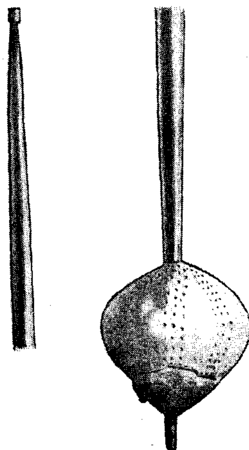

Bild 138.

137. 1/6. Vattenkruka av bränd lera. 138. 1/2. Slända. Pinnen är av palmträ, kulan av bränd lera. Pauserna.

Pauserna äro ej kristna, fastän de ha kristna namn, som de antagligen blott bruka i umgänget med vita och negrer. De onda andarna i skogen kalla de »muó».

Någon gång komma gummiarbetarna till pausernaindianerna för att byta sig till produkterna från deras odlingar. För att få redskap, verktyg o. d. från de vita tappa pauserna gummi åt några negrer och mulatter, som inte misshandla dem men som låta dem betala oskäligt mycket för vad de få.

En pausernaindian i Orikoripe är sålunda skyldig för en framladdningsbössa till den mulatt, som åtföljer oss.

Bild 139. Pilar. Pauserna.
A för fiske. *B* och *C* för jakt på smärre och större däggdjur samt för jakt på stora fåglar. *D* för jakt på småfågel.

Han har avbetalt 70 kg. gummi på bössan. Mulatten säger honom uppmuntrande, att om han flitigt tappar gummi ett år till, är geväret betalt. Trettio à fyrtio kg. gummi hade varit fullt tillräckligt för den usla bössan.

Det är därför inte underligt, att pauserna äro glada åt allt, vad vi giva dem. Mulatten, som är vår vägvisare, ser, att vi fullständigt förstöra marknaden för honom, och vägrar därför att följa oss till de pauserna, som bo vid Campo Grande, och detta, fastän vi för övrigt komma mycket bra överens med honom. Det är inte enda gången, vi förstört marknaden för de vita eller för negrerna.

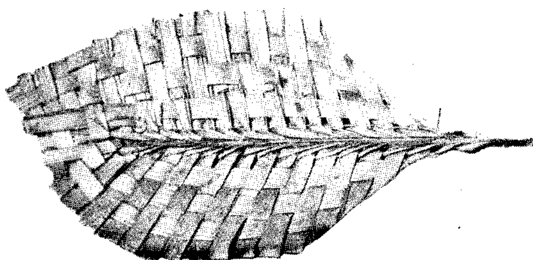

Bild 140. Eldfläkt, flätad av ett palmblad. Pauserna.

De vita och de negrer, pauserna lära känna, giva de namn. »Kusepúcu», den långa kvinnan, kallade de min hustru. »Kuimáuyo», den tjocke eller rättare grove karlen, kallade de mig. Inte är mitt pausernanamn vidare smickrande för mig, men jag tycker om dem ändå. Andra namn, som de givit åt negrer här, äro t. ex. »Mapérehua», han med tjocka läppar, och »Kamushua», hon med hängbröst. Ramon Barba fick namnet »Ihuómu» = biet, Domingo kallade de »Tatú» = bältan o. s. v.

När vi varit ett par dagar hos pausernaindianerna, försöka de på ett vänligt sätt låta oss förstå — att vi böra giva oss i väg. I hamnen framför vår kanot stapla de upp en väldig hög med bananer. Varje dag fråga de allt ivrigare, om vi inte snart tänka resa. Då vi blott ämnat göra ett kort besök hos dem, lämna vi dem och återvända genom den översvämmade skogen till Rio Guaporé.

Nära floden är en liten höjd, som inte översvämmas. Platsen kalla pauserna »Mapésirupa», där alligatorn tog slut. Detta namn har den fått från en jaktutflykt. De, som kommo först fram dit, åto upp en alligator så fullständigt, att de, som kommo efter, ej fingo någonting. När vi första gången voro i »Mapésirupa», fann jag där en sönderbruten pil. Jag lyfte upp den och tittade på den men förstod ej då, att det var ett brev till de pauserna,

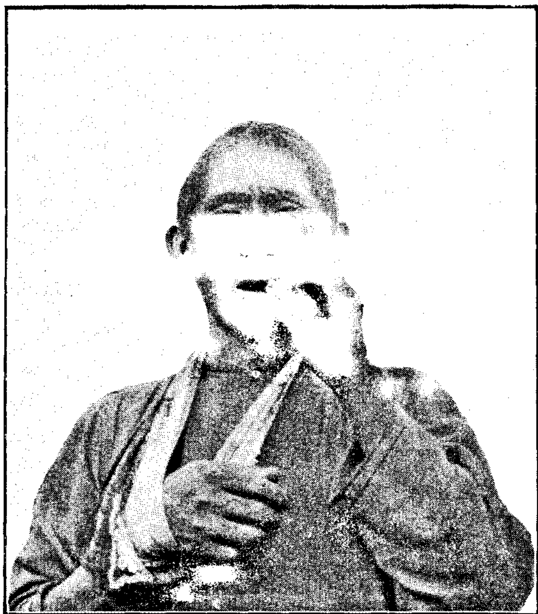

Bild 141. Pausernaindian.

som bo vid Narangeira. På så sätt meddela pauserna sig med varandra. De berätta, vart de gått, vad de skjutit o. d.

Vi söka efter, om vi ha brev från Pimenteira. Vi paddla fram till platsen, där vi lämnat ångbåten. Där hänger i en buske en flagga — det är en trasig skjorta — och ett brev.

Det är från herr Mayser, som säger, att gummiarbetarna anse, att det är mycket svårt men ej omöjligt

att ta sig fram genom de översvämmade skogarna till huariindianerna.

Vi besluta oss för att paddla till Pimenteira. Mulatten återvänder i sin lilla kanot till Narangeira, så att vi ej ha någon vägvisare. Detta är förargligt, ty floden delar sig oupphörligt i flera armar, och det är inte alltid så lätt att gissa sig till den kortaste vägen. Då flodstränderna till stor del äro översvämmade, riskerar man, att på aftonen ej finna någon lämplig lägerplats utan vara tvungen att sova i kanoten.

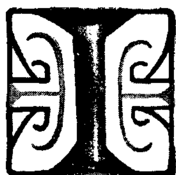
Efter några dagar äro vi i Pimenteira.

Bild 142. 1/1. Visselpipa från huariindianerna.

TJUGUSJÄTTE KAPITLET.

Till människoätare.

Pimenteira lämna oss don Ramon, hans pojke och Juan. De våga inte gå med till »vilda» indianer. Redan hos de tama, stukade pauserna voro de hjärtängsliga, att något skulle hända. Första natten, vi voro där, kom Ramon till mig med mitt gevär, som jag ställt i ett hörn av en indianhydda långt ifrån min bädd, och sade mycket betänksamt: »Det går inte an att ha för mycket förtroende.»

Domingo tycker däremot, att det är livat att komma till vilda indianer.

Arbetarna på Pimenteira gummibarack äro uteslutande chiquitanoindianer. Flertalet av dessa ha kvinnor med sig. De moraliska förhållandena på en sådan gummibarack äro allt annat än goda.

Liksom hos choroti[1] i Chaco ta kvinnorna initiativet i kärleksäventyren. De sätta sålunda en ära i att förföra gossar och tävla om att vara den första. En herr V. berättade mig, huru han hört tvenne av dessa kvinnor gräla om vem som förfört en viss pojke. Båda skröto av att ha varit pojkens första lärarinna.

När chiquitanoindianerna äro fulla, blir det lätt uppträden och slagsmål. Orsaken till dessa äro små snedsprång, som deras kvinnor gjort.

1906 lyckades ägaren av en gummibarack, P. Flores,[2]

[1] Se Indianliv.

[2] År 1741 och år 1743 besökte guldgrävare dessa trakter. De synas ej ha kommit i fredlig förbindelse med indianerna.

att göra ett besök hos vilda indianer, som bodde några mil från Pimenteira. Han hade funnit en av deras stigar, som han följde, och kom till några hyddor. Indianerna blevo förskräckta. Då han gav dem yxor och knivar, som han hade tagit med sig, och visade, huru de skulle användas, togo de väl emot honom. Flores stannade blott några timmar i indianbyn, och så vände han tillbaka igen. År 1908 gjorde en förman med några gummiarbetare ett liknande kort besök hos dem. De bjödo indianerna att komma till Pimenteira. Där skulle de få mera knivar och yxor, sade de. Indianerna gjorde sedan ett par besök på baracken i Pimenteira. Där voro de ganska besvärliga tack vare sitt tiggeri och sin tjuvaktighet.

En förman, som tyckte, att de gärna kunde göra litet nytta, sade åt dem, att de skulle sopa den öppna platsen framför husen. Till och med hövdingen gav han befallning att sopa. De sopade, togo avsked — och kommo ej mera tillbaka. »Det är kvinnoarbete att sopa. Sådant göra passar ej fria män.»

Redan 1909 tänkte jag besöka dessa indianer. Den gången blev det ej av. När jag nu åter kom till Rio Guaporé, beslöt jag att göra ett besök hos denna för forskarna alldeles obekanta stam. Följeslagare hade jag fått löfte att få av herr Köhler, representant för ett betydande gummibolag, som bl. a. äger Pimenteira. Han önskade, att jag skulle återknyta de vänskapliga förbindelserna med indianerna och få dem att glömma sopningen. För bolaget var det även viktigt att bestämt få reda på om det var dessa eller andra indianer, som mördat flera av deras gummiarbetare. Bl. a. hade en arbetare blivit dödad icke mer än två leguas från baracken.

I Pimenteira få vi sex man, alla chiquitanoindianer. Vi äro sålunda nio, som skola in, d. v. s. utom dessa indianer, min hustru, Domingo och författaren. När man på baracken får veta, att min hustru skall med, säga de allmänt, att då komma vi aldrig fram. »Hon tar sig aldrig igenom de översvämmade skogarna. Det skulle inte ens

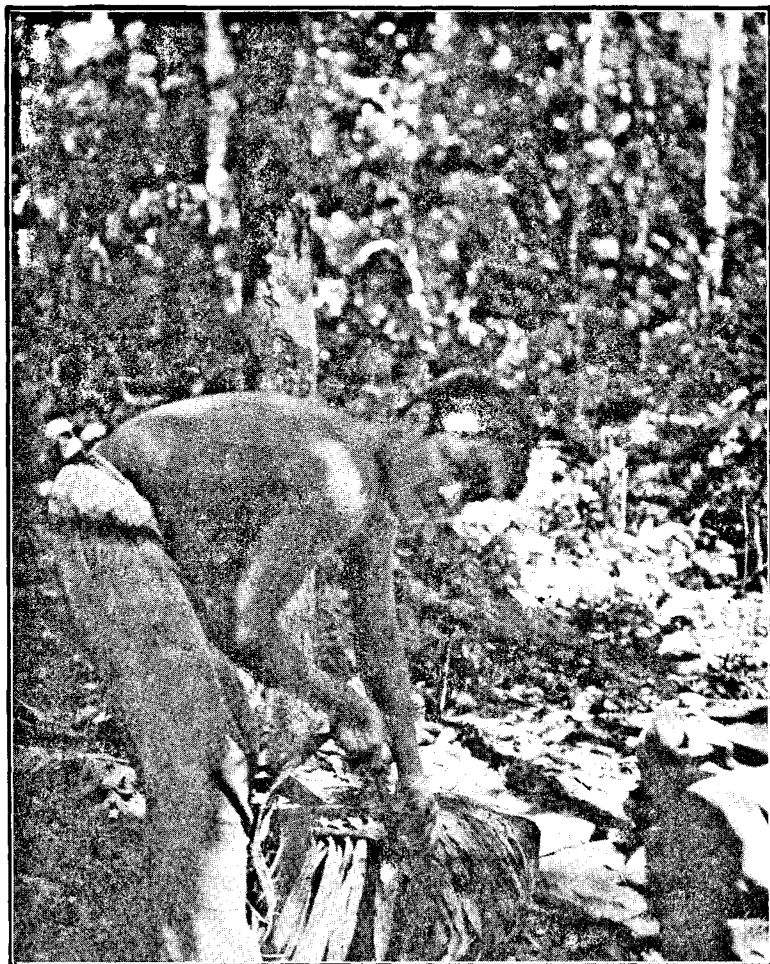

Bild 143. Chiquitanoindian. En av våra bärare på marschen till huariindianerna. På marken se vi hans bärkorg av palmblad.

våra kvinnor göra,» säga chiquitanarna. Tysken, som förestår baracken, är också mycket tvivlande.

Den 25 april lämna vi Pimenteira.

Vi äro väl utrustade med bytesvaror av alla slag, yxor, knivar, metkrokar, glaspärlor, granna tyger o. s. v., d. v. s. allt, en indian kan önska sig av den vite handelsmannen.

Bild 144. Olga Nordenskiöld i urskogen, på väg till huariindianerna.

Till proviant ha vi, som vanligt, torkat kött, ister, ris, skorpor av majs, kaffe, socker och salt.

Första dagen avlöper utan några andra svårigheter, än att vägvisarna göra ett klumpigt försök att föra oss vilse, fastän vi ännu äro inne på ett område, där de årligen i månadtal tappa gummi. Tidigt på kvällen komma vi till en nedfallen hydda, där chiquitanarna förklara, att vi måste slå läger, såvida vi inte vilja riskera att sova i vattnet i den översvämmade skogen.

Vi spänna upp våra myggnät, fastän det är absolut emot mina principer att slå läger på en sådan plats, ty i gamla övergivna hyddor brukar det vara gott om ormar.

På natten krälar en skallerorm alldeles nära min hustrus huvudgärd — så jag har tydligen haft rätt i mina farhågor.

Då det är klart väder, ha vi inte satt upp tältet, utan min hustru och jag sova som vanligt på en presenning på marken under ett stort myggnät. På natten vaknar jag och tror, att det regnar. Sömnig, som jag är, struntar jag först i regnet. Efter en stund märka vi likväl, att bädden är full av myror. Jag tänder en tändsticka och ser nu, att myggnätet är alldeles svart av stora bladskärarmyror. Hela nätet ha de skurit sönder.

Följande dag måste vi vada genom översvämmade skogar och träskmarker. Ibland går gyttjan och vattnet min hustru upp till halsen, men hon vadar muntert vidare till indianernas förundran. När det är för svårt, tar hon den simmande Toy i halsbandet för att få litet hjälp att komma fram.

När chiquitanarna se, att min hustru utan svårighet tar sig fram genom träsken, bliva de betänksamma. »Vi kunna ej finna vägen,» säga de. När det är möjligt, söka de att föra oss vilse.

Efter tre dagar inser jag, att det är omöjligt att komma fram med dessa följeslagare. Den sämste av folket sänder

jag tillbaka med den bäste med begäran att få en förman och fyra man till från Pimenteira.

Medan vi vänta på dessa, göra vi oss det riktigt trevligt i urskogen. Där fira vi vår första maj, resa oss en majstång av flätade palmblad, spisa apstek och vildhonung, bygga oss en palmbladshydda, d. v. s. bo och äta bra.

Efter ett par dagar kommer förstärkningen, och så vandra vi vidare på den stig, som skall föra oss till indianerna. Den visar sig vara fullständigt igenvuxen, så att vi blott med svårighet kunna följa den. Ibland kunna vi inte finna någon väg alls. Vi måste ofta i timtal söka efter gamla märken, som Flores och gummiarbetarna huggit i träden, när de gingo fram här. Ofta bildar den yppiga vegetationen en kompakt massa, som vi steg för steg måste hugga oss igenom.

Efter ett par dagar komma vi helt nära den plats, där indianerna bott 1908. Vi förvåna oss likväl över att ej finna några spår av indianer och över att ständigt möta talrika apflockar, föga skygga tapirer o. s. v., allt tydande på att vi ej äro på indianernas jaktmarker.

Helt tysta smyga vi oss fram till den plats, där indianerna bott 1908. Vi finna blott övergivna, nästan igenvuxna åkrar och rester av nedbrända hyddor.

Vad har hänt? Ha andra indianer varit på krigsstigen? Bananplantorna äro nedhuggna, överallt härskar förödelse. En stenyxa, krossade lerkärl, en sönderbränd pall är allt, vad vi finna av husgeråd.

Vi undersöka noga boplatsen. På ett ställe finna vi intrycket av en fot. Hur gammalt kan det vara? En à två veckor säga de sakförståndiga chiquitanarna. Snart finna vi, att ungefär sex personer för kort tid sedan varit här och skördat majs. De ha haft två eldar, och i askan finnes ej spår av att det regnat, sedan de besökt platsen. De ha ätit bananer och jordnötter och rostade ricinoljefrön, och så ha de sovit under ett provisoriskt tak av bananblad. Ha dessa varit de indianer,

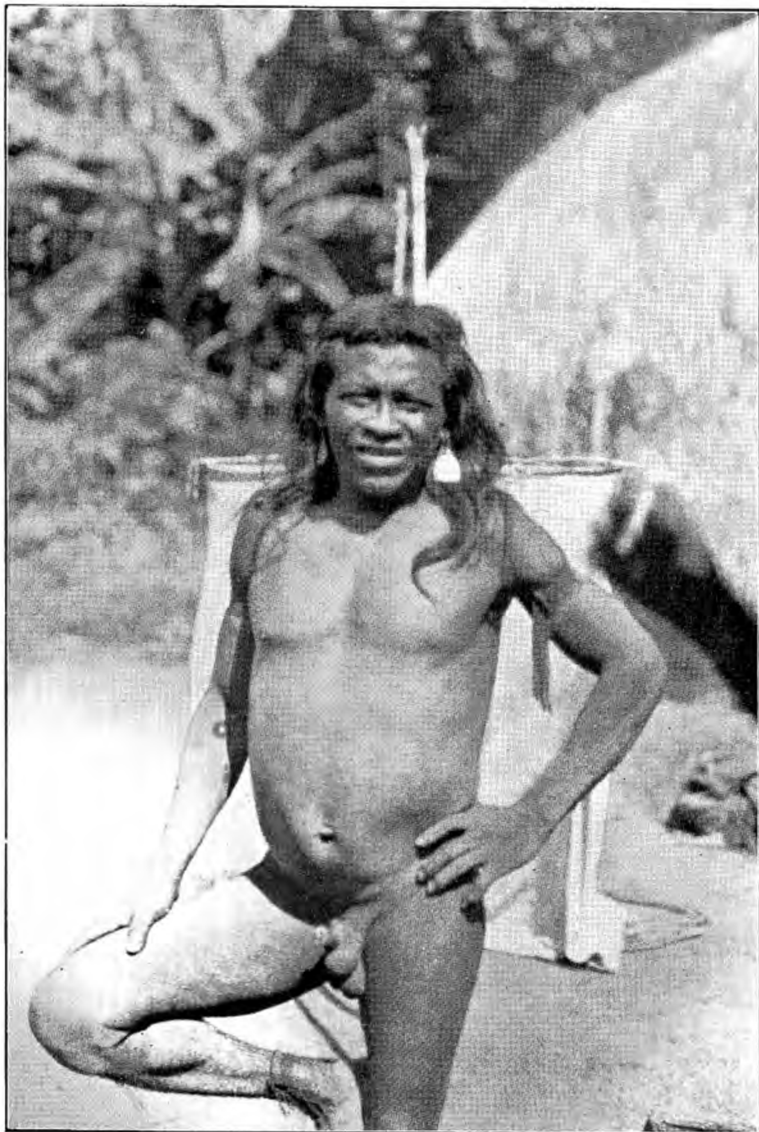

Bild 145. Huariindian. Han står, som vi se, på ett ben. Detta är hos dessa indianer en vanlig vilställning.

vi söka, eller andra? Varför ha de huggit ned talrika bananplantor utan att skörda bananerna? Varför denna förödelse?

Vi slå läger, och så sänder jag ut patruller på två och två man för att söka reda på vilka vägar som föra från den övergivna boplatsen. Efter flera timmar komma de tillbaka. De ha ingenting funnit. »Det lönar sig ej att fortsätta. Bäst är att vända hem igen,» säga de.

De ha tydligen inte räknat med att de följa en svenska och en svensk, som äro fast beslutna att finna indianerna och som inte bruka vända.

Viktigt är det, att vi snart finna indianerna, ty vi ha mycket litet mat kvar. Chiquitanarna ha avsiktligt slösat med det torkade köttet för att tvinga mig att vända. Vi få nu leva på ris, ty jag har strängt förbjudit folket att lossa ett enda skott, vad för jaktbyte de än möta, detta för att ej skrämma indianerna, som ej kunna veta, om vi ha goda eller dåliga avsikter. Jag har även förbjudit dem att skörda något i indianodlingarna. Något majs måste vi likväl stjäla för att komplettera våra förråd. När man är hungrig, har nöden ingen lag.

Med förmannen går jag ut för att söka vägen. Efter en kort stund finna vi den. Våra fega följeslagare ha aldrig vågat sig så långt på egen hand. Det är en riktigt fin indianstig, med tydliga märken efter att någon gått fram där för ett par veckor sedan, ty talrika kvistar äro på indianvis avbrutna längs med stigen. Där står även ett gummiträd, ur vilket man tappat gummi för att göra bollar.

Medan vi slå läger här, råkar min hustru ut för att bli stungen av en stor, svart, mycket giftig myra[1]. Hela benet svullnar, men hon tar saken modigt. Denna myras sting är känt för att vara ytterst smärtsamt. Jag har hört män högljutt jämra sig, som råkat ut för dem.

Indianerna kunna ej vara långt borta. Glad i hågen besluter jag att tidigt följande morgon följa stigen. Så

[1] Megaloponera sp.

göra vi. Efter några timmar komma vi åter nära en indianodling. Här måste indianerna vara. Tysta smyga vi oss fram. Snart finna vi samma förödelse som på förra stället. Vi ha åter kommit till en övergiven boplats. Nedbrända hyddor, några stenyxor är allt, vad vi finna. Även här finnas spår av att människor varit på besök för några veckor sedan.

Från denna plats finna vi genast en tydlig väg, som vi följa. Spåren efter indianerna bliva allt tydligare. Ett spår synes vara yngre än de andra. På ett ställe har man nyss bundit ett palmblad över vägen. Vad kan det betyda? På flera platser ha indianer slagit läger, rostat bananer, jordnötter och majs. Man har jagat och byggt ställningar för att rosta jaktbytet. Hela dagen vandra vi vidare, och först sent på aftonen slå vi läger.

I morgon hoppas vi finna indianerna!

Tidigt följande dag bryta vi upp. Vi ha inte gått långt, då vi komma till en cirka 50 m. bred flod. »Vad, en flod? Vilken flod? En outforskad biflod till Rio Guaporé måste det vara.»

Hur ska vi komma över? Då få vi se en bro, och vilken bro? Med lianer har man bundit ihop några smala stockar, och till dessa har man gjort en ledstång. Det är en bro för akrobater och för urskogens vildar.

En och en stiga eller klättra vi försiktigt över. Blott en av bärarna får sig ett bad. Under honom och hans börda brister hela härligheten. Sedan vi lagat denna alla broars urfader, fortsätta vi.

Nu våga vi inte tala annat än viskande med varandra. Försiktigt se vi efter, var vi trampa, så att ej bullret av en avbruten kvist skall förråda oss. Indianerna måste vara nära. Var kunna de annars bo, om inte vid denna stora, säkert fiskrika flod? Vi följa åter stigen. Överallt finna vi spår av indianer men även nattläger, som visa, att indianernas by ej kan vara nära. På ett par ställen finna vi helt små, runda hyddor utan ingång. Vi undra mycket, vad de kunna tjäna till. Sedan få vi

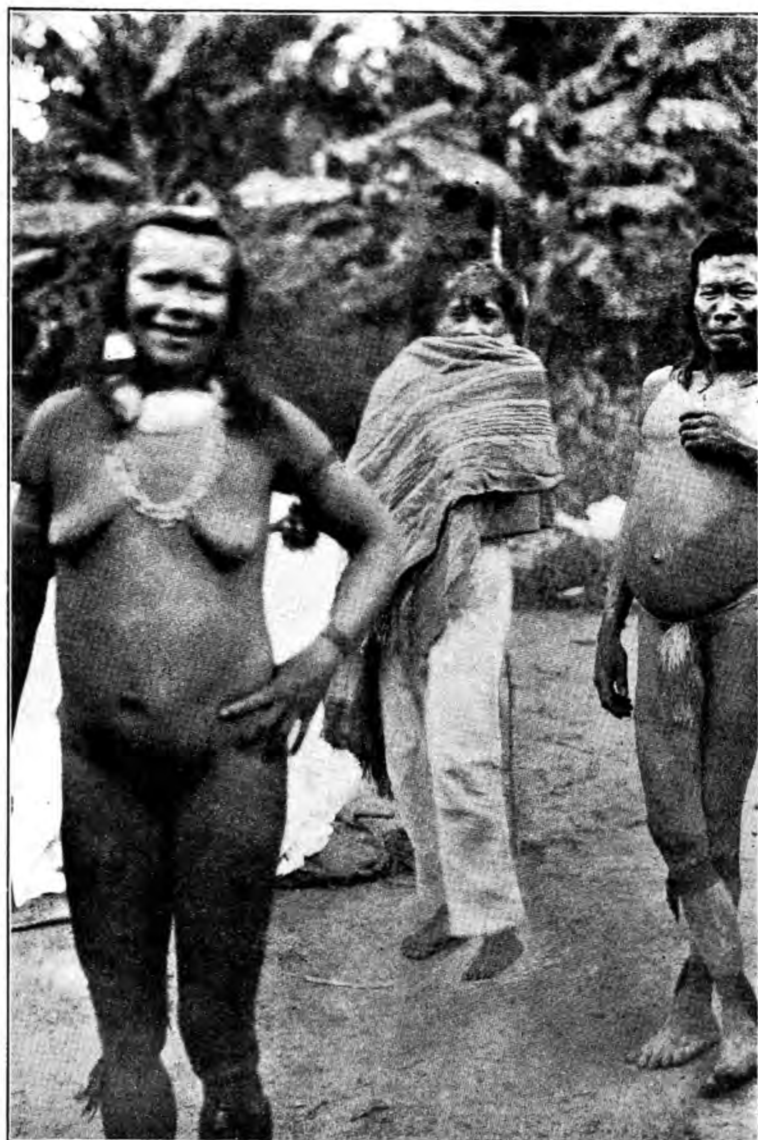

Bild 146. Huarikvinna. Snett bakom henne står en huariman och en av våra bärare.

veta, att de äro jakthyddor, där indianerna gömma sig för att lura på sitt byte.

Lustigt nog ha indianerna överallt, där det är vått eller sumpigt, lagt ut spångar för att inte smutsa fötterna. Det verkar, som om de gå i fina skor och inte barfota.

Vi ha gått hela dagen, då vi plötsligt få se spår av tre kvinnor. De ha sett eller hört oss, och så ha de vänt. Vi äro upptäckta!

I språngmarsch skynda vi på. Tänk, om vi finna byn tom. Då få vi plötsligt se en liten, naken kvinna, som förskräckt söker att springa undan. Vi ropa Capitaná, det namn, som Flores och förmannen burit, som förut besökt dessa indianer. Kvinnan stannar något lugnad fastän andfådd av förskräckelse.

Hon ser så underlig ut, där hon står på urskogsstigen, den lilla människan, fullständigt naken och rödmålad, smyckad med glänsande musslor och snäckor. Jag räcker henne en kniv och en grann halsduk, och min hustru ger henne sin matsäck: en kopp med ris.

När hon får se min hustru, blir hon lugnare. »Chíqui-chíqui», kvinna, säger hon och känner på hennes bröst för att övertyga sig om att det är en kvinna.

Nu ska hon berätta, och hon fäktar och pratar. Så mycket kunna vi förstå, att hennes stam blivit överfallen och hennes pappa och mamma dödade och uppätna. Det är förklaringen på de nedbrända hyddorna, på de förödda odlingarna.

Nu bär det i väg till byn. Först den lilla bruna, nakna kvinnan och så vi. Det går i ilande fart genom snår, över och på stockar och bråte, tills vi komma till en nyodling. Så fortsätta vi genom denna och äro snart framme på en öppen gård. Omkring denna ligga tre, stora, runda hyddor, som se ut som halmstackar.

Först är det alldeles tyst. Sedan kommer en ung man ut ur en av hyddorna och hälsar på oss genom att vinka med handen. Snart komma även de andra.

Vi äro hos ett folk, som ännu delvis lever i stenålder

och som äro människoätare. Urskogen har avslöjat ännu en av sina hemligheter för forskaren.

Nittio kilometer ha vi vandrat genom en urskog, där vi aldrig mött den minsta glänta, som ej öppnats av människohand. Det har varit en vandring genom den stora, stora skogen — genom en helt liten obetydlig del av allt det okända, som ännu finnes i Matto Grosso.

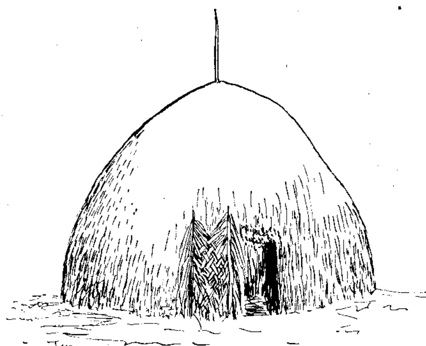

Bild 147. Huarihydda.

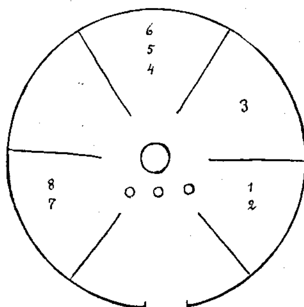

Bild 148. Plan av föregående.
1, 2, 3 etc. hängmattor. I mitten av hyddan står en stor mortel. Bredvid denna äro stöttorna till taket.

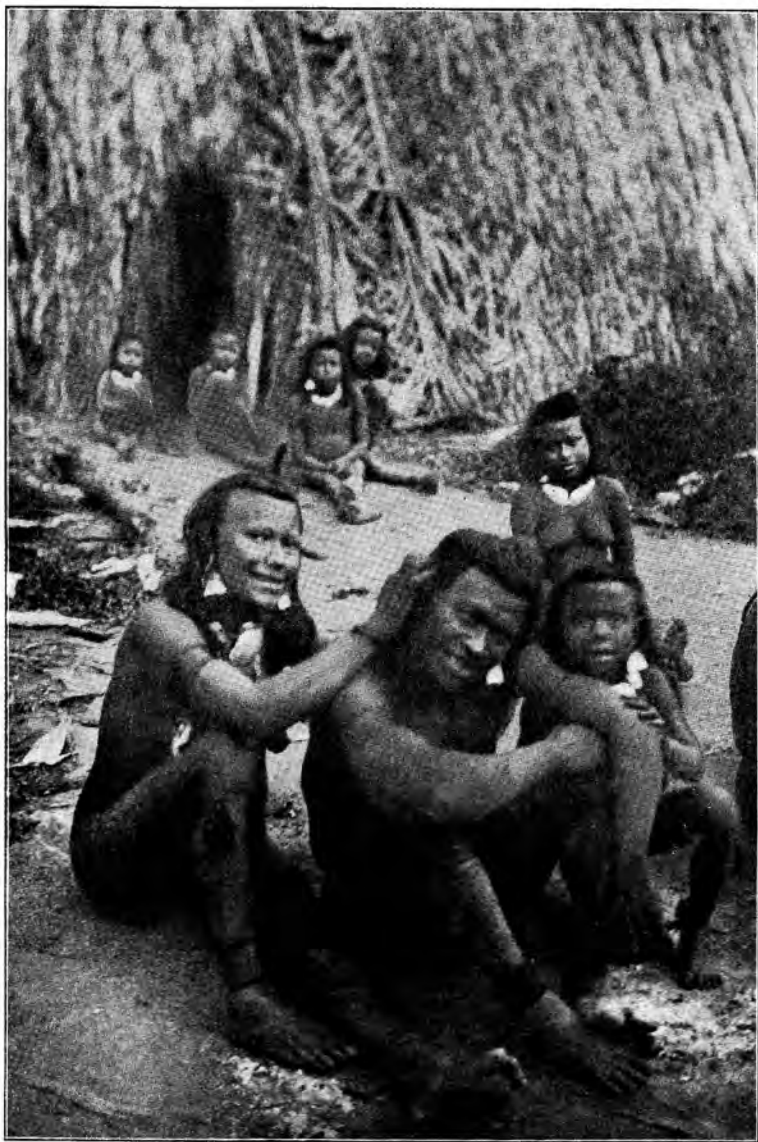

Bild 149. Huarikvinna plockar löss i huvudet på sin man.
De vita fläckarna på den något otydliga fotografien äro halsband
och örhängen av musselskal.

Bild 150. Öronprydnad för huarikvinna.
Kedjan är av palmnötter. Hängena äro av frön och musselskal.

TJUGUSJUNDE KAPITLET.

Huari-indianerna.

tt besök hos en fullständigt vild indianstam möter stora svårigheter. I regel är det nästan omöjligt att få följeslagare till en sådan färd, och följeslagare behöver man obetingat för att transportera proviant, bytesvaror och sedan samlingar. Är man alltför få, riskerar man, som vi erfarit, att bärarna vilja vända om eller helt enkelt rymma sin väg. Kommer man allt för många, är det mycket möjligt, att indianerna lämna sina hyddor och fly till skogs. Det är ej lätt att föda en sådan expedition i urskogen. Jakten är inte att lita på. När man närmar sig indianernas område, vågar man, såsom vi sett, ej skjuta, då man riskerar att skrämma indianerna, som ej kunna veta, om man har goda eller dåliga avsikter.

En stor svårighet för forskarna är, att vildarna ej vilja ha långa besök. Man kan fara från hydda till hydda, såsom vi gjorde hos chimane, men man kan ej gärna

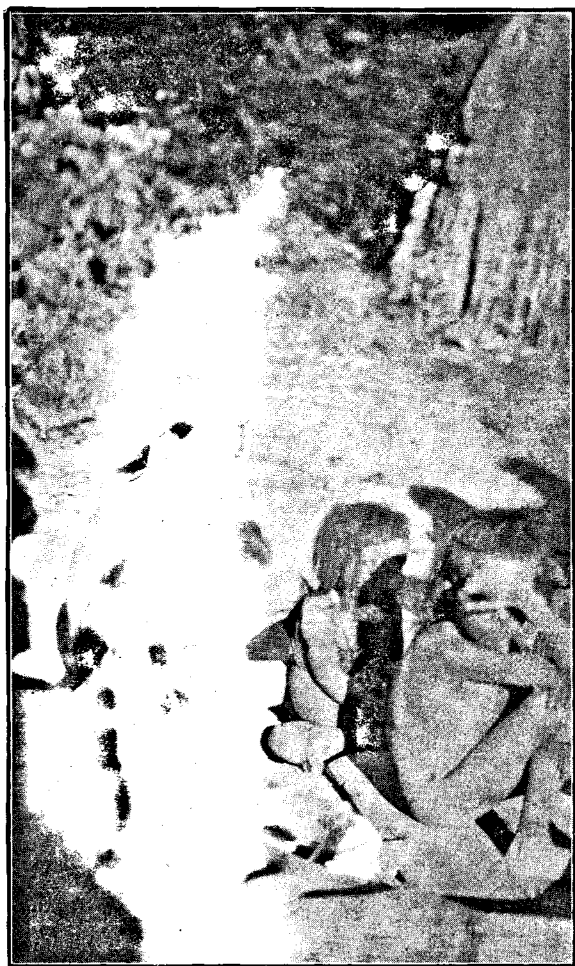

Bild 151. Huariindianer.

stanna mer än en vecka på samma plats. Pauserna ville, som nämnt, trots alla skänker snart ha oss i väg. De voro utomordentligt gästfria. Det ansågo de vara deras

skyldighet. De tyckte dock, att vi tärde alltför friskt på deras ej alltför rikliga förråd, och ville därför efter några dagar, att vi skulle fara igen.

När jag år 1905 var hos atsahuacaindianerna i Peru, frågade de mig efter ett par dagar: »Amico emette putia,» d. v. s. vännen gå i morgon. När vännen inte ville lämna dem, gjorde de sig i ordning för att själva flytta till en annan boplats. Vännen, d. v. s. jag, ansåg då, att jag ej längre kunde missbruka deras gästfrihet. Den tyske etnografen Max Schmidt har hos en stam i Matto Grosso t. o. m. varit utsatt för förgiftningsförsök, därför att han var en alltför efterhängsen gäst.

Hos huari kunna vi ej stanna mer än ett par dagar. Jag föreslår en indian, som kommit på besök från en annan by, att jag även skall besöka honom för att på så sätt förlänga vistelsen här. Han tecknar då tydligt åt mig: »I morgon går jag till mig, och du vänder hem till dig.»

Det är ingenting annat att göra. Vi ha otur här. Vi ha nämligen kommit under svår bristtid. Likväl anse de, att de trots hungern böra vara gästfria. Vi bliva sålunda bjudna på bananer, rostad majs, kokt, osköljd cara, chicha av majs, honung och åtskilligt annat. Vad de bjuda på, komma de sedan och hjälpa oss att äta upp. Jag får t. ex. en stor skål med cara. På en liten stund ha värdarna hjälpt mig att äta upp den. De äro både gästfria och hungriga.

Mina följeslagare vägra först att sova hos huari, då de anse dem högst opålitliga. Första natten spänna de upp alla sina myggnät men sova tre till fyra stycken tillsammans i ett par av näten, lämnande de andra tomma. Antagligen hålla de turvis vakt. För min och min hustrus del litar jag på Toy. Mer än ett par dagar kunna vi ej förmå bärarna att stanna.

Huari förstå ej skillnaden på mitt och ditt. Byteshandel är för dem något alldeles okänt. De byta gärna till sig t. ex. en kniv för en båge. De tycka likväl, att de

Bild 152. Pilar. Huari.

A, *B*-fiskpilar. *C*, *D*-jaktpilar. *A* har hullingar av ben, *C* och *D* av trä. Pilskaften äro av bambu. Spetsarna utom *D* av hårt palmträ.

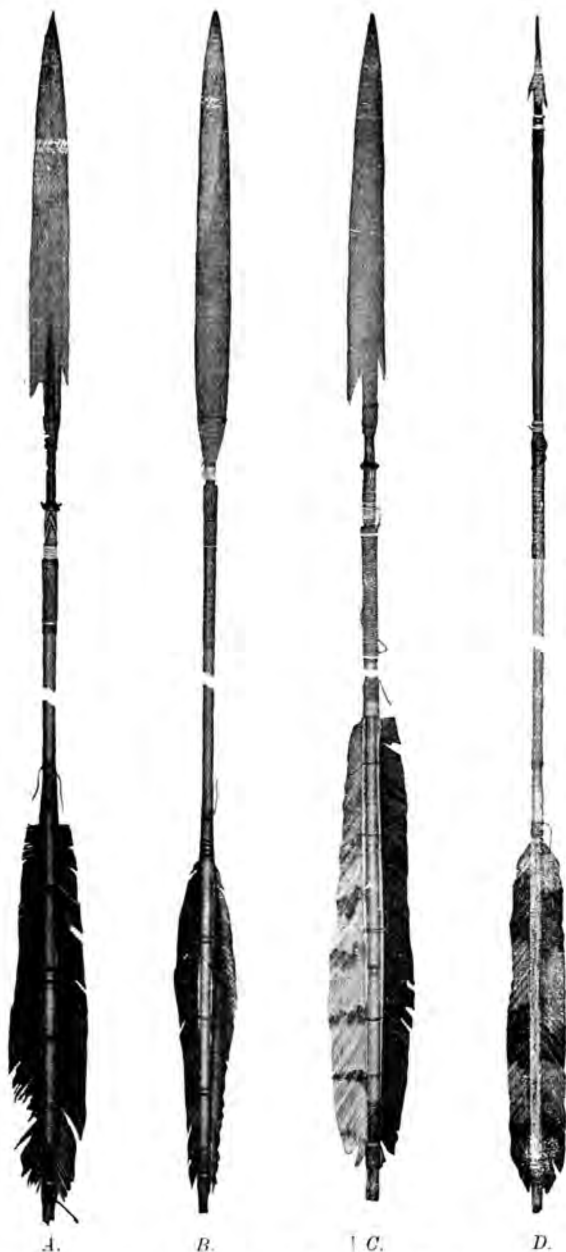

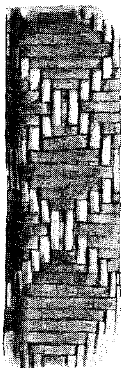
Bild 153. Jakt och krigspilar. Huari.

D har hullingar av trä. De breda pilspetsarna äro av bambu. Av intresse är, att två olika sätt att fästa styrfjädrarna användas av huari. Pilskaften äro av bambu. Mellanstycket av *A*, *B*, *C* är av palmträ, likaså spetsen av *D*.

kunna ta tillbaka bågen igen. På så sätt byta vi oss till många intressanta saker, som vi anse för vår egendom. Passa vi inte på riktigt väl, försvinna de snart igen. Flera saker, som vi ej kunde undvara, som t. ex. min hustrus Stanleyhjälm, min matkopp och våra nattmössor, ta våra värdar helt enkelt och gömma. Hjälmen får jag tillbaka genom att själv söka reda på den i en av hyddorna. När jag märker, att huariindianerna alltför mycket börja ångra, att de givit ifrån sig en hel del av sina tillhörigheter och allt ivrigare önska dem tillbaka, förstår jag, att vi ej kunna stanna här mer än ett par dagar.

Sina bästa saker ha de t. o. m. gömt ute i skogen för att ej behöva giva dem åt oss. Bakom ett stort träd nära hyddorna hittar jag ett sådant gömställe. Där står bl. a. en stor bunt med utomordentligt vackra, troligen delvis giftstrukna pilar. Möjligen är det ett reservförråd, i händelse av strid med oss.

Man frågar sig nu: ger ett sådant kort besök något utbyte, motsvarande de stora svårigheter och kostnader, som äro förbundna därmed. Ja! Kanske! Man måste alltid tänka sig, att denna stam kommer i livligare förbindelse med de vita, så att de kunna bliva grundligare studerade, och så är det viktigt för kommande forskare att lära känna dessa indianers materiella kultur, när den var fullt ursprunglig. Om några år skall man här inte mera se skaftade stenyxor och egendomliga knivar av gnagartänder. Nakenheten kommer att försvinna. De talrika prydnaderna av fint polerade musselskal, frön, tänder o. s. v. bli omoderna och bytas ut mot glaspärlor. Hårklädseln förändras, när man kommer över saxar o. s. v. Det är säkert överallt den materiella kulturen, som först förändras. Sina religiösa föreställningar och sitt språk komma de att länge bevara. Det ha vi sett hos mosetene- och itonamaindianerna.

B.

Bild 154. *A* Strids- och dansklubba. *B* Detalj av *A*. Längd 1 m. 30 cm. Huari.

A.

Därtill kommer en annan viktig omständighet. Av de indianstammar, som leva i Sydamerikas gummitrakter, bliva många knappast alls studerade. I gummiskogarna vid Rio Madre de Dios t. ex. ha sålunda flera stammar försvunnit, gått upp i massan av gummiarbetare, utan att några som helst data bevarats om dem åt forskningen. Se vi på en karta över nämnda flod, möta oss namn på flera indianstammar, om vilka vi ingenting veta. Detta blir svåra luckor, när jämförande arbeten i en framtid komma att skrivas om Sydamerikas indianer, om folkstammarnas och kulturelementernas vandringar på denna kontinent. Hur många stammar ha inte allt sedan upptäckten av dessa trakter civiliserats eller rent av försvunnit. Vi arbeta bland spillrorna. Alla uppgifter, vi erhålla om indianstammarna här, äro därför välkomna, även om de äro torftiga.

Efter denna lilla pessimistiska inledning skall jag omtala det lilla, jag vet om huariindianerna.

Dessa indianer se trevliga ut. De synas mig väl växta och ha fina, markerade drag. Männen ha spetsig, något böjd näsa. Hudfärgen är ovanligt mörk för skogsbor. Under armbanden, där solen inte brynt den, är den gulbrun. Barnen ha mycket stora magar. Ett av dem är alldeles onaturligt uppsvällt, vilket lär bero på jordätning. Flertalet av de

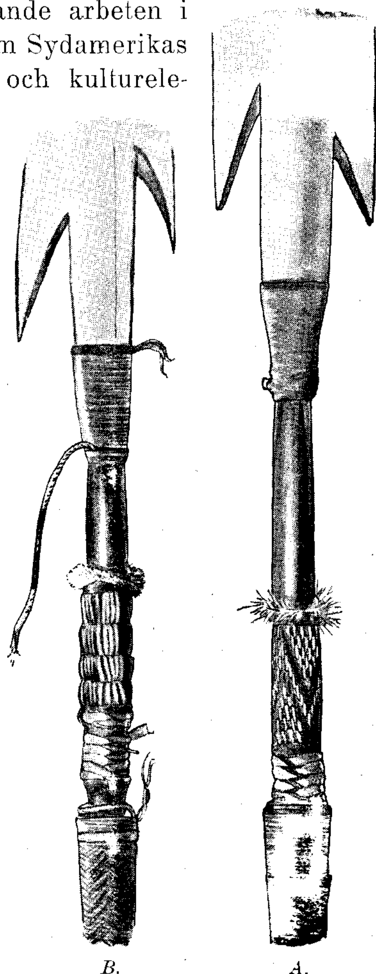

Bild 155. ²/₃. Visar, hur omsorgsfullt huariindianerna göra sina pilar. *A*. Detalj av 153 *A*. *B*. Detalj av 153 *C*.

äldre ha ytterst dåliga tänder, vilket är ovanligt hos primitiva folk. Detta beror kanske på att de äta mycket honung och brännheta bananer. De äro smutsiga och illaluktande.

Jag frågade huariindianerna, vilka grannar de ha. »I öster bo cabiji — de slå ihjäl folk,» sade de. Det lär vara dessa indianer, som gjort överfall på gummiarbetarna nära Pimenteira och som rövat i åkrarna där. Efter ett av dessa överfall har man vid förföljandet kommit över en del bågar, pilar och korgar. Dessa äro olika dem, som huariindianerna använda. I nordost bor hövdingen Kiané, i norr hövdingen Tapú, i nordväst och i väster hövdingarna Kuihú och Tatá. Alla dessa hövdingar synas mig höra till samma stam som huari men vara fiender med den grupp, vi besökte. Deras ende vän är hövdingen Chubí, som bor cirka 5 km. från byn. I söder bo guarayú. Även dem bör man slå ihjäl.

Tatá hade överfallit deras by och dödat en hövding och hans hustru. Dessa hade han och hans folk skurit i stycken och ätit upp. Huru detta gått till, visa de gång på gång med en mimik så livlig, att tydligen är ej människoätandet främmande för dem själva. De bita sig i armarna och låtsa slita bort stycken av köttet med tänderna. Då Tatá med all säkerhet tillhör huaristammen, är naturligtvis inte bara hans folk utan hela stammen kannibaler. Vid ett tillfälle peka några huari på min hustru. Av deras åtbörder framgår det, att de tala om huru det skulle vara att äta upp henne. De bita sig i armarna, peka på henne och skratta. En kvinna, som ej tycker om skämtet, blir till och med förargad på de andra. Det är hon, som vi mött på vägen till indianerna.

Flera gånger frågar jag, som nämnt, indianerna om grannarna. De teckna alltid, att man skall skjuta dem med pil och båge eller slå dem i skallen med klubborna. När vi på hitmarschen mötte kvinnan i skogen, började hon genast att livligt skildra, huru Tatá dödat hennes far och mor, huru han skurit sönder dem och ätit upp dem.

Hon var inte nöjd, förrän hon var övertygad om att vi förstodo henne. När hon stod där alldeles naken och rödmålad och bet och slet i sina egna armar, gjorde hon intryck av en verklig vildinna, ursinnig i sitt hat mot grannbyns hövding.

Jag har kallat denna stam huari. Det är det namn, pausernaindianerna givit dem. Deras eget stamnamn har jag ej kunnat erfara. Det är ej heller så säkert, att de ha något. Vi böra komma ihåg, att flertalet indianstammar i Sydamerika ha namn, som grannarna givit dem och som ofta helt enkelt äro öknamn.

Chiriguanoindianerna t. ex., som vi lärt känna, ha intet verkligt stamnamn. De säga dels, att de äro ava, dels mbia. Bägge orden betyda helt enkelt män. Kvinnorna kalla de cuña. Ett namn, som inbegriper hela stammen, både kvinnor och män, ha de ej. Chiriguano är det namn, som quichuaindianerna givit dem. Ett liknande namn är yuracáre.

När huari tala om sina grannar utom cabiji och guarayú, nämna de alltid hövdingarnas namn. Deras egen förnämsta hövding eller pápa hette Dyukaría. De andra männen bruka säga dyukaríadídi, vilket kanske betyder Dyukarías folk. Ordet cabiji kunna huari ha lärt av gummiarbetarna. Det riktiga namnet på pauserna, guarayú, måste de ha fått från dem själva, då detta namn ej är känt för de chiquitaner och mestizer, med vilka de haft beröring.

Huaris ställning i förhållande till andra indianstammar erfara vi genom språket. Vad jag kan finna, ha vi här ett förut okänt språk.[1]

[1] Några ord av huarispråket.

Tand — múi.
Öga — kamuká (ka — ditt?).
Öra — kaniyú (ba — mitt?).
Ansikte — katchá.
Fot — karetzá.
Fotknöl — zo.
Tånagel — iridáy.
Underben — kadugá.
Knä — karemú.
Lår — nái.
Mage — kagugá.
Navel — ukún.
Hand — iné.
Hår (på huvudet) — yií.
Bröst — nuní.
Bröstvårta — chuchuí.

Hur stor huaristammen är, kunna vi ej ännu veta. Här se vi nio män, åtta kvinnor och cirka tretton barn. Barnen äro sålunda något flera än hos pauserna.

Huari är en bofast stam. Här leva de i tre stora, runda hyddor. Dessa ligga omkring en öppen plats, där man vistas på dagen, dansar och spelar boll.

Kommer man in genom den lilla dörren i en av hyddorna, ser man först ingenting för mörkret och röken från eldarna. När man vant ögonen vid skymningen, kan man se, huru det runda huset är medelst stöttor avdelat i segment. Inom varje sådan del bor en familj (bild 148).

I hyddan 1 bor en äldre man med ett litet barn, som ej är hans eget. Han har tydligen tagit hand om detta barn, när dess far och mor blevo dödade av Tatá. I hängmattan 4 ligger en »hövding», i 5 hans mycket yngre

Rygg — kapedigá.
Nacke — yēnú.
Axel — kaitzá.
Sol — yáa.
Måne — yáapi.
Stjärna — gité (yutã).
Vatten — hané.
Eld — iné.
Rök — chuní.
Sten — huahuá.
Jord — duú (mellan u och ö).
Hus — kedá.
Tobak — pituá.
Jordnöt — huikiré.
Mandioca — yupurí.
Banan — dipalá.
Salt — kudái.
Bambu — haní.
Urucu — (Bixa Orellana) — tará.
Paranöt — irú̃(iró).
Majs — atití, mupóy.
Papaya — huanyó (huaná).
Valnöt — dikaré.
Hund — ayuá.
Höna — kurarú.
Mortel — alú (rullande l).
Mortelstöt — sukurukuí.
Gryta — kutzúi. kútedadi.
Liggmatta — na(i)tchí.
Kalebass att bära vatten i — yududá.
Bärkorg — ururí.
Bärväska — duí.
Sikt — manaré.
Klubba — nu-nú.
Hängmatta — dalá(sh).
Boll — huotó.
Pilbåge — yaéri.
Pil — pái.
Bambuspets på pil — zabéhua.
Finnes ej — ináe.
Mussla — píra-píra (pöre-pöre).
Honung — kuä.
Ni går — aputá.
Vax — kuakánenac.
Sätt dig — huaitchá.
Halsband av runda snäckskalsskivor — hinududú.
Frysa — apaí.
God — ish.
Kvinna — chíquichíqui.
Du går — aputá.
Det kallas — ápă.

Huariorden äro här skrivna efter spanskt uttal. Från svenskan har jag lånat k, ä och ö, från engelskan sh. Ibland förekommer i huarispråket ett väsande sje-ljud. I en del ord uttalas vokalen något olika mot vad som här är angivet.

hustru och i 6 deras barn. Hans hustru är dotter till den mördade hövdingen. I 7 ligger en äldre man, som har en ung hustru (hängmattan 8). Hon är troligen syster till den andra kvinnan i hyddan.

I hyddan n:r 2 bo en äldre kvinna, hennes son eller svärson med sin hustru och två barn samt två unga, ogifta män. Den gifte mannen kallar gumman máma. I den tredje hyddan bo en gammal gumma, tre gifta män, deras hustrur och barn. I hyddan äro 16 hängmattor. Barnen äro nio eller något flera.

Ungefär så är det lilla samhället sammansatt. På den korta tid, som står till vårt förfogande, är det inte så lätt att räkna vårt värdfolk, isynnerhet som de ständigt komma och gå.

Den egentliga hövdingen är Dyukaría. Han bor i hyddan tre. Ett par av de andra männen kalla sig också capitaná, fastän jag ej vet, om de riktigt förstå, vad detta ord betyder. När de tala om grannbyarna, nämna de alltid namnet på en hövding. Han är väl där den förnämste eller äldste.

Den viktigaste möbeln i huarihyddan liksom hos så många indianer är hängmattan. Den tjänar till bädd och stol. Här och där på marken stå några enkla lerkärl och en eller annan korg. I taket eller på morteln ligga buntar av pilar och några bågar. Man har dem alltid nära till hands, om något skulle hända. I taket finnas inga krokar, inga hänghyllor. I en hydda förvarar man en del av pilarna instuckna i en ihålig papayastam, som är upphängd i taket. Det förnämsta husgerådet är en stor mortel, omkring vilken man dansar, när dansarna samla sig inne i hyddan.

Dörröppningen är helt liten. På natten stänger man den med en lös dörr av palmblad. I den tätt byggda hyddan blir det då ingen angenäm luft men något så när varmt och ganska fritt från mygg. Där finnes inget fönster, inget riktigt rökfång på hyddan. I väggarna har man ett par öppningar, som man tätat med palmbladsmattor. Det är

reservutgångar, i händelse av överfall. Här finnes intet uthus av något slag.

Huariindianerna leva av odling, jakt, fiske och insamling av vilda frukter och honung. Odling är säkerligen mycket viktigt för dem. Likväl äro deras odlingar ej mycket betydande. Där råder som i de flesta indianodlingar en svår oreda. Blott majsen odlar man på större, sammanhängande jordstycken. Åkerbruksredskapen äro stenyxan (bild 156), som väl snart blir fullständigt utträngd av yxor och skogsknivar av järn, ett stycke chonta[1] att rensa odlingen från mindre bråte, samt grävpinnen, som användes att ta upp rötter med. I de byar, som ligga längre inåt bergen, använder man uteslutande stenyxor. Deras skaftning är mycket karaktäristisk.

Huari odla följande växter, av vilka majsen synes mig vara den förnämsta.

Bananer (vi sågo blott en enda varietet), cara (viktig), majs, hualusa, mandioca, spansk peppar, tobak, papaya, jordnötter, hoco[2], sapallo[2], kalebasser, urucu (massvis) och bomull (obetydligt).

Sötpotatis är här okänd. Vi se ingen tobak, men gummiarbetarna blevo 1908 av huariindianerna bjudna på stora cigarrer. Huarimännen röka gärna av våra cigarretter.

Under de tvenne sista dagsmarscherna, när vi gingo till huaribyn, sågo vi nästan ingenting att jaga. Det var tydligen utjagat. Huari äro säkerligen ivriga jägare. Deras pilar, av vilka några äro här avbildade, äro mycket väl gjorda. Blåsröret är okänt. Troligen ha de förgiftade pilar. Bland de pilar, som jag såg gömda i skogen, voro nämligen två, som antagligen voro strukna med gift. Tyvärr lyckades jag ej byta mig till någon sådan pil. I skogen sågo vi på hitmarschen, som nämnt, ett par små hyddor, lagom stora att gömma en sittande person. Huari förklara, att de äro jakthyddor, i vilka de gömma sig för

[1] Träet av en palm.
[2] Ett slags pumpa.

att lura på djur, som ha sin väg fram där. De rosta jaktbytet på trekantiga rostställ.

Rörande dessa indianers fiske vet jag ej annat, än att de ha särskilda pilar att skjuta fisk med. Dessa ha flera spetsar och helt små styrfjädrar (bild 152). Krokfiske ha de lärt av gummiarbetarna. En sak, som är praktisk och underlättar kampen för tillvaron, läres lätt även av primitiva människor. Huari ha inga som helst farkoster. De passera, som vi veta, floderna på högst originella broar.

Bild 156. 1/4. Stenyxa från huariindianerna.

När männen gå på jakt, gå kvinnorna till åkern eller för att samla vilda frukter och rötter. Av stor betydelse för dessa människor är insamling av vildhonung. Deras skogar äro ofantligt rika på vilda bin. När man slår läger i skogen, blir man alldeles förtvivlad över dem. De kräla på ens ansikte och händer i hundratal, de krypa in i öron, näsa och mun.

Det är ett hårt arbete att ur trädstammarna hugga ut binas bon med stenyxa. Därför skafta de de uslaste bitar av järn, de kunna få fast på. Det är alltid bättre än sten. Några yxor från Hults fabrik vid Norrköping, som vi ha med oss, göra revolution i dessa människors liv. Det blir lätt att öppna trädstammarna och ta

Bild 157. En huarikvinna slätar ett lerkärl med en valnöt. Över hennes knän ligger en lerrulle. Av dylika rullar bygges kärlet.

ut den söta, goda honungen, lätt att röja urskogen för odlingarna, lätt att bygga hyddor.

Av vad vi bliva bjudna på hos huari, är honungen det bästa. De servera den med bin och larver i, och det är ju mindre angenämt, men den är likväl, isynnerhet när vi få den blandad med chicha av majs, icke oäven.

Jag ser ej dessa människor koka något annat än majs och cara. Allt övrigt rosta de. Vidare aptitlig är ej

Bild 158. Huarikvinna formar ett lerkärl. Barnet, som står bakom henne, har onaturligt uppsvälld mage, antagligen orsakad av jordätning.

deras föda. Vi få sålunda en fågel, stekt med tarmarna i och fjädrarna utanpå. Cararötterna koka de osköljda, så det knastrar av sand mellan tänderna, när man äter dem.

På sitt husgeråd lägga huari ej ned mycket arbete. Lerkärlen äro enkla och fullständigt oornamenterade. Till-

verkningen av dessa är som alltid hos indianerna kvinnoarbete. Vävnadskonsten är ej okänd, men man inskränker sig till att göra arm- och fotband. Någon vävstol ser jag ej här. Sländan är av vanlig typ, sländtrissan är gjord av en krukskärva. Man tillverkar ej barktyg, fastän bibositräd äro allmänna i trakten.

Kalebasser användas till skålar, till att bära hem honung i, att bära vatten i o. s. v. De äro stundom sirade med enkla ornament. Korgarbeten ser man förvånansvärt få. Man flätar enkla mattor av palmblad, runda silar samt stora bärkorgar och små bärväskor. Blott en av palmblad flätad sittmatta kan jag förvärva. Av de andra korgarna, som tydligen blott tillverkas vid behov, finnes av varje typ blott ett enda exemplar i hela byn.

Viktiga äro kvinnornas bärväskor (bild 173). Tekniken i dessa återfinna vi i hela El Gran Chaco. De äro liksom hängmattorna tillverkade av bast.

Huaris lyx äro deras prydnader och deras vapen. Måste de fly och hinna taga vapnen och hängmattan med sig, så ha de inte mycket att förlora. Kvinnorna ha talrika prydnader. De gå fullständigt nakna. Alla hår på könsdelarna, under armarna liksom ögonhår och ögonbryn rycka de ut. Håret är skuret med en palometakäk alldeles kort i pannan och vid tinningarna. För övrigt räcker det blott ett stycke ned på halsen. Hela kroppen är rödmålad med urucu. De äro liksom männen ej tatuerade, ej heller ser jag, att de såsom pausernaindianerna använda genipa. De känna likväl till tatuering, ty när jag visar dem en tatuering, som jag har på armen, veta de, huru den är gjord. Icke en enda har målat några ornament i ansiktet eller på kroppen. Kvinnorna genomborra örsnibbarna, skiljoväggen i näsan, överläppen och underläppen. I öronen ha de ringar av chonta[1] och hängsmycken av frön och musselskal. Ibland bilda chontaringarna långa, egendomliga kedjor (bild 150). I näsan ha de en pinne, prydd med frön och vita glaspärlor, som de antagligen fått av gummiarbetarna.

[1] Chonta är en palm. Guilielma insignis.

Jag sade, att kvinnorna gå fullständigt nakna. Det är sålunda alldeles naturligt för dem att gå omkring med blottade könsdelar. Mina infödda följeslagare skämtade under hitmarschen ganska friskt om detta. När de kommo hit, såg man, att de funno det alldeles naturligt och att det ej var något att skämta över. Lustigt nog kan man få en huarikvinna högst generad. Man ber att få hennes näspinne. Hon är mycket ovillig att giva bort den, och man måste bjuda bra för den. När hon tar bort pinnen, håller hon handen för ansiktet, och så springer hon in i hyddan och söker skyndsamt reda på en annan näspinne eller en vanlig träpinne. Hon ser ut som en vit kvinna, som blivit överraskad i badet, fastän denna inte håller för näsan.

I över- och underläppen bära kvinnorna läppknappar. Sådana ha de av tre slag, vanliga träpluggar, små pinnar av harts (bild 161 B) och långa spetsiga pinnar av samma material (bild 161 A). De senare brukas i vardagslag. Halsband ha kvinnorna av flera slag. Grannast äro de av musselskal, som man genomborrat och omsorgsfullt polerat (bild 163 B). Intressanta äro halsbanden av runda snäckskalspärlor (bild 160). De äro av samma typ som dem, vilka i stor mängd användas i El Gran Chaco. Omkring fot- och armlederna, ovanför vaden och omkring överarmen ha de bomullsband, som strama onaturligt hårt till.

Den huarikvinna, som vi mötte i skogen, hade alla sina prydnader på sig, fastän hon var ute och sökte honung. Dessa bäras alla dagar och ej blott vid festliga tillfällen, detta med undantag av de långa läppknapparna och de långa örhängena.

Huarikvinnorna värdesätta en del av sina prydnader mycket högt. Detta gäller särskilt halsbanden av stora musselskal. Det är antagligen mycket arbete att slipa dem alldeles glänsande. Vad som är gjort av frön, är däremot lättare att få. En del smycken av tänder äro de mycket snåla på. Av våra bytesvaror äro utom yxorna

Bild 159.

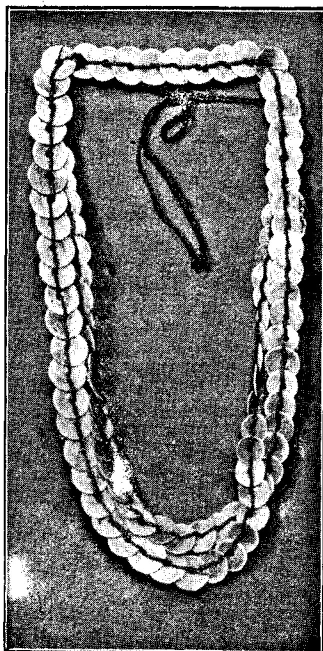

Bild 160.

Bild 161 *A*.

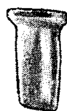

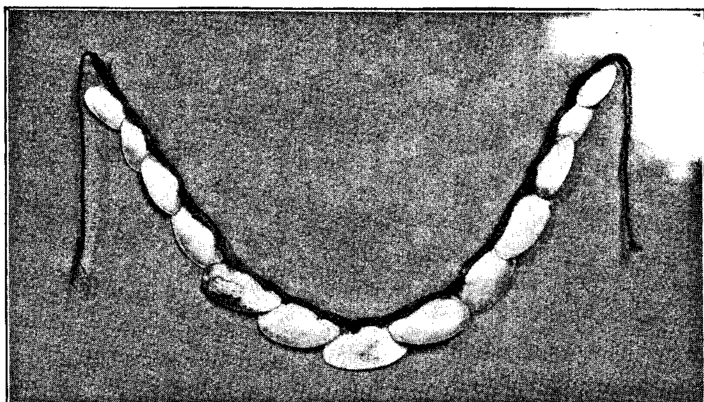
Bild 161 *B*.

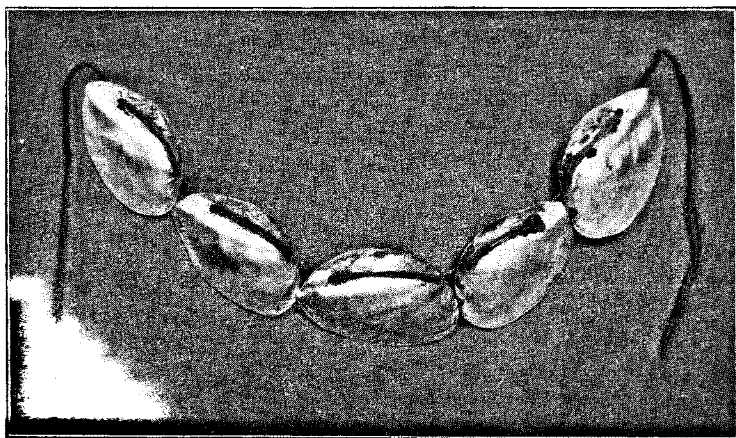
Bild 162.

159. $^1/_2$. Armband av jättebältans svans för helt litet barn. 160. Halsband av snäckskalspärlor. Bäres av bägge könen och av alla åldrar. Bild 161 *A*. $^2/_3$. Läpprydnader för kvinna av harts. Bäras vid festliga tillfällen, på sätt som bild 167 *B* angiver. 161 *B*. $^1/_1$. Läpprydnad för kvinna av harts. Bäres i vardagslag i den genomborrade underläppen. En nästan liknande bäres i överläppen. 162. Näsprydnad för kvinna av frön och glaspärlor.

och knivarna, som äro utom tävlan, glaspärlorna högst begärliga. De välja ut de grannaste halsbanden, med pärlor i många färger. Pärlemoknappar och granna schaletter tycka de även om. Tyg till kläder äro mindre begärliga. När de byta sig till ett tygstycke, tänka de sig det som prydnad. Synålar förstå de sig ej på. Konsten att sy är både okänd och obehövlig här. När huari få

A.

B.

Bild 163. **Halsband** av musselskal. Epidermis är bortslipad.
A. För man. *B.* För kvinna. Huari.

en synål, tänka de sig, att den skall användas som syl. Den bör vara riktigt grov.

Andra dagen, vi äro hos huari, gör en av kvinnorna stor toalett. Hon badar, putsar kroppen från alla »onödiga» hårstrån och målar sig från topp till tå röd med urucu. Även håret, könsdelarna och arm- och fotbanden gnider hon in med den röda färgen. Hon tvättar håret, och så an-

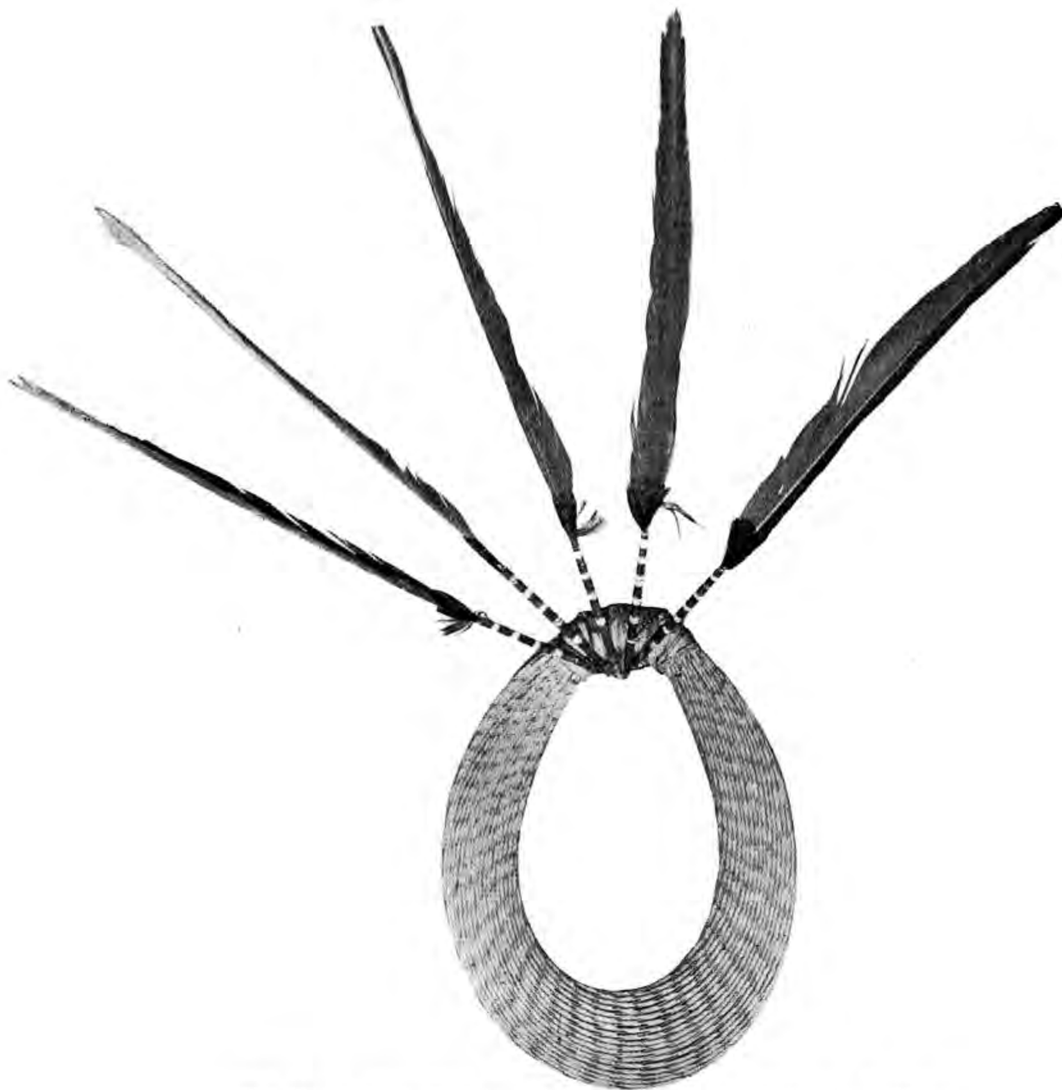

Bild 164. Fjäderprydnad, som bäres på huvudet av huarimännen. De långa fjädrarna bäras i nacken.

vänder hon tvål och kam och gör sålunda för första gången bekantskap med tvenne av civilisationens »njutningsmedel». Av min hustru får hennes man en tvålbit. Denna delar han ut i små, små bitar bland byns invånare. Även kammen får hon av oss. Detta redskap, men däremot inte löss, synes vara okänt här. Hon är tydligen mycket nöjd med sig själv, när hon blir så fin. Hennes gubbe går omkring och myser. Han tycker, att hans betydligt yngre hustru är utomordentligt stilig.

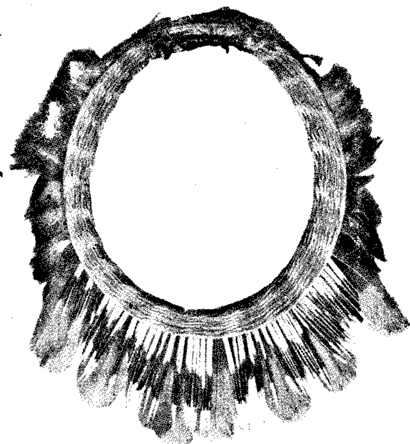

Bild 165. Fjäderprydnad, som bäres på huvudet av männen. Piggsvinsborsten och fjädrarna bäras framåt.

Männen stå inte kvinnorna efter i elegans. Detta gäller särskilt de yngre av dem. Liksom kvinnorna rycka de ut alla hårstrån omkring könsdelarna och under armarna. Flertalet ha likväl ögonbryn och ögonhår i behåll. Detta tror jag egentligen beror på att de äro »orakade». Håret skära de kortklippt fram. De skära ej bort håret vid tinningarna. Även männen måla kroppen med urucu. De binda på samma sätt som kvinnorna hårt till omkring arm- och fotlederna liksom omkring överarmarna och vadorna. I de genomborrade örsnibbarna ha de hängen av musselskal och frön, liknande dem, som kvinnorna använda. I under- och överläppen ha de pluggar av harts, som vid festliga tillfällen utbytas mot långa pinnar av harts och piggsvinsborst. I näsan ha de ingen prydnad. Halsbanden äro av musselskal, frön och snäckskal.

Gå männen alldeles nakna? Ja, från sidan men inte framifrån. De ha nämligen en tofs framför könsdelarna, men denna är så liten, att man ser allt från sidan. Antag-

ligen är denna tofs, som de ibland glömt att ta på sig, blott en prydnad. Själva lemmen skydda de mot insekter(?)[1] medelst ett litet fodral (bild 167). Liksom kvinnorna bära männen flertalet av sina prydnader även i vardagslag. De

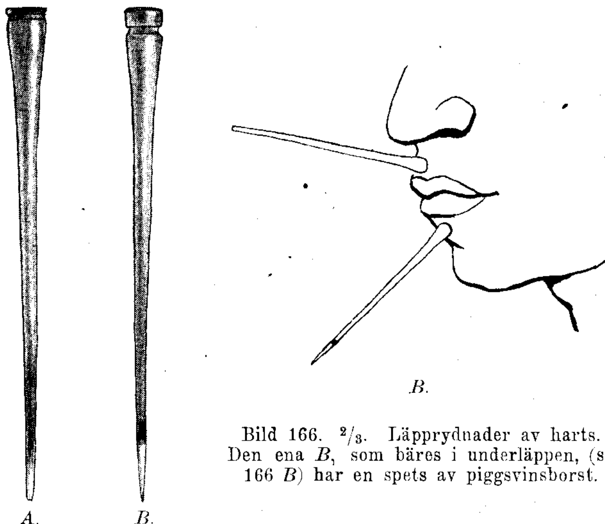

Bild 166. $^2/_3$. Läpprydnader av harts. Den ena B, som bäres i underläppen, (se 166 B) har en spets av piggsvinsborst.

ha även prydnader, som blott bäras vid festliga tillfällen, såsom de långa läpprydnaderna och fjäderkronorna (bild 164,165). Egentligen spelar fjädrar en liten roll som prydnader hos dessa indianer. För mig, som vandrat länge och långt bland indianerna i Sydamerika, är det nytt att se så mycket prydnader av pärlemo. Huari-indianerna riktigt glänsa därav.

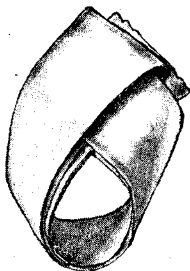

Bild 167. $^2/_3$. Penisfodral. Sådana brukas av många stammar i Sydamerika.

Deras prydnader av snäck- och musselskal påminna mest om chacoindianernas (mataco, choroti etc.), med vilka de, såsom nämnt, även ha bärväskorna gemensamt.

Alldeles översållade av prydnader äro de små barnen. Något nyfött barn finnes ej i byn. De minsta äro ett à två år gamla. De ha redan öronen och läpparna och, om de äro flickor, även näsan genomborrade. I kors över bröstet ha de långa bröstband

[1] Möjligen är penisfodralet helt enkelt en prydnad.

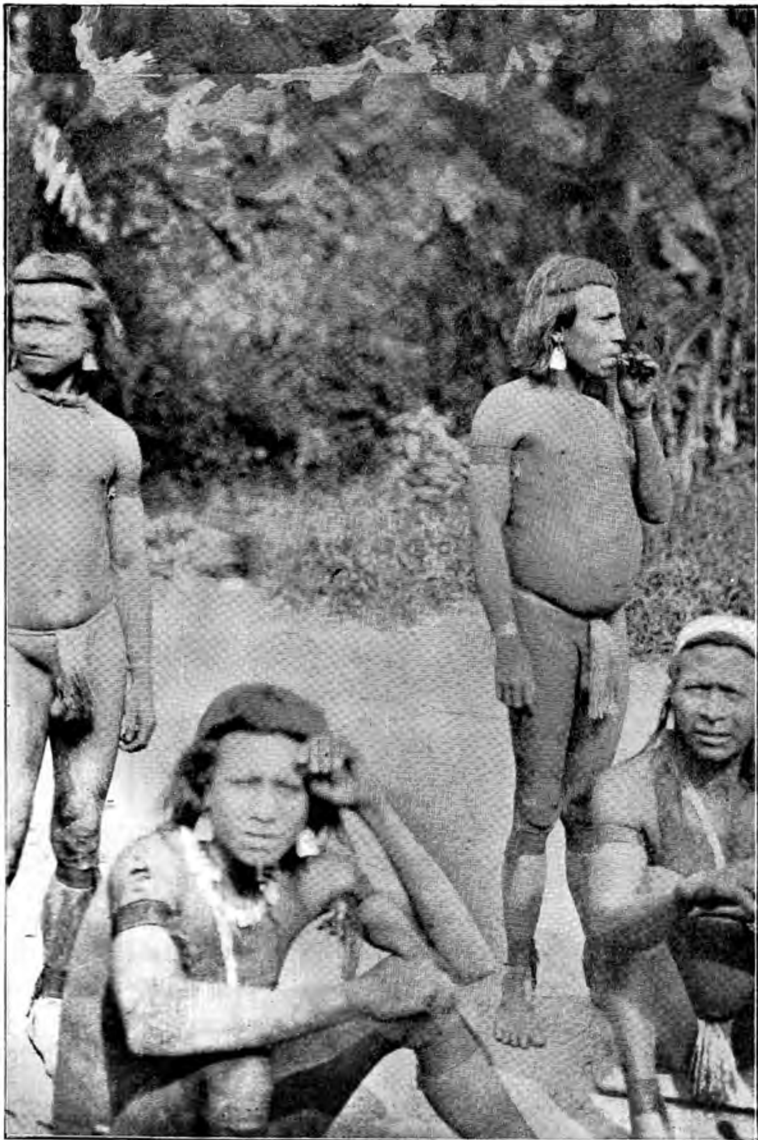

Bild 168. Huariindianer. Vi se, huru armarna och benen äro hårt ombundna.

av svarta frön. Bland barnprydnaderna, som vi byta oss till, är ett armband gjort av svansen av den sällsynta jättebältan (bild 159).

En del av huariindianernas pilar äro mycket välgjorda, prydda med granna fjädrar, vildsvinsborst m. m.

Bild 169. Huariindianer, spelande flöjt.
Den ene mannen har fått som gåva ett par av mina kalsonger.
Det är den "spirande civilisationen".

De olika typerna äro här avbildade. De flerspetsade användas att skjuta fisk med (bild 152).

Huari synas älska musik och dans. De ha stora flöjter av bambu (bild 172), trumpeter, liknande dem, jag avbildat från pausernaindianerna, samt flöjter (bild 171) och visselpipor av ben. En helt liten signalpipa ha de alltid instucken i reservsträngen på bågen (bild 142). Den användes att signalera med och till att locka djur, antagligen fåglar.

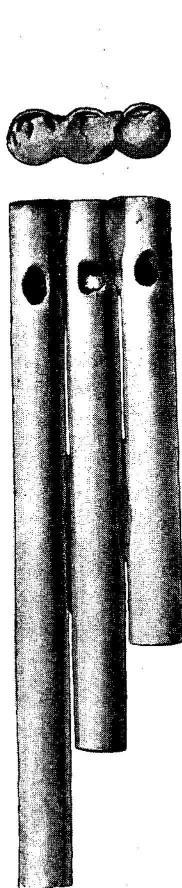

Bild 170.

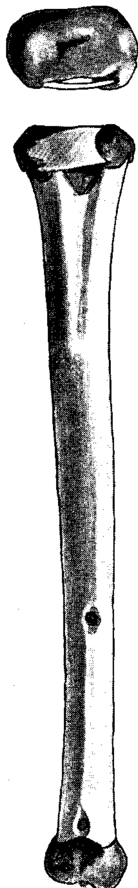

Bild 171.

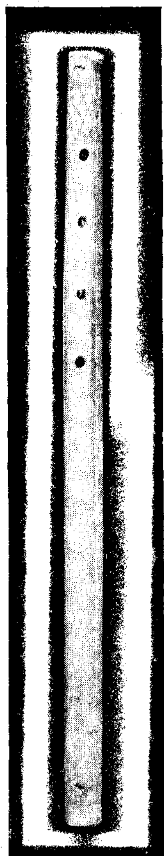

Bild 172.

Bild 170—172. Musikinstrument. Huari.
170. 1/3. "Panflöjt", består av tre visselpipor. 171. 1/2. Flöjt av ben. 172. Stor flöjt av bambu. Längd 72 cm.

Av stort intresse är den bild 170 avbildade »panflöjten». Den består egentligen av tre med vax sammankittade visselpipor, som giva olika ton.

När huari börja sin dag före solens uppgång, dansa de omkring trumman inne i hyddan, och sedan dansa de ute på gården, springande i gåsmarsch efter varandra. Hela tiden sjunga de en entonig sång och spela på de långa bambuflöjterna. I dansen deltaga blott männen.

Även på kvällen dansa indianerna, och då deltaga även vi, särskilt min hustru. Hon gör sig riktigt bra bland de nakna människoätarna. En av männen dansar med en mycket vacker dans- och stridsklubba under armen (bild 155). Denna, som vi byta oss till, är överklädd med en prydlig korgflätning och prydd med fjädrar.

Naturligtvis se vi ej mycket av vardagslivet hos dessa indianer. Vårt värdfolk sysselsätter sig mera med oss än med sina egna angelägenheter. Allt, vad vi ha, är så utomordentligt intressant, allt skola de prova, tumma och lukta på. När min hustru har gjort i ordning sin bädd, komma de alla för att i tur och ordning pröva den, lyckligtvis utan att lämna kvar några insekter. De, som minst bry sig om oss, äro de gamla kvinnorna. De ha inte tid. Obekymrade om vår närvaro göra de lerkärl, som de bygga upp på vanligt sätt av lerrullar (bild 157—158) och släta med en valnöt, eller slipa de på en sten musselskal till halsbandsprydnader.

Barnen samla sig omkring oss; liksom kvinnorna hålla de sig framför allt till min hustru. En gång se vi dem leka med »tunnband», gjorda av lianer. De äldre spela boll med gummibollar, som de själva tillverka. Bollen kastas upp i luften, sedan stöta de den till varandra med huvudet. Den får ej vidröras med handen. Detta är ett svårt spel, som har en stor utbredning bland indianerna i Sydamerika.[1]

Vid ett tillfälle är en liten flicka snäsig och elak mot sin mamma. Hennes pappa tar henne och bär henne till

[1] Se sid. 59.

den andra ändan av den öppna platsen. En annan man tar henne i fötterna, under det att hennes pappa håller henne i händerna utsträckt i luften. En tredje ger henne med skaftet av en brännässla tre lätta slag, ett på vadorna, ett på stjärten och ett på ryggen.

Det är enda gången under alla mina resor, som jag har sett ett indianbarn bestraffas med stryk av sina föräldrar.

Så gott jag kan, söker jag förklara för huariindianerna, att de skola komma till gummibaracken i Pimenteira. »Där finnes mycket yxor och knivar,» säger jag. På detta sätt hoppas jag inleda en fredlig förbindelse mellan dem och de vita, vilka senare naturligtvis så småningom komma att erövra deras skogar. Herr Köhler har sagt mig, att han visst inte tänker tvinga indianerna till arbete. Han hoppas däremot kunna driva byteshandel med dem. I huariindianernas skogar finnes mycket kräkrot, ipecacuanha, som de kunna samla och använda som betalningsmedel för verktyg och för vad de för övrigt behöva.

Huari bo ej mycket längre från pausernaindianerna än det är från Stockholm till Södertälje. De tala alldeles olika språk och ha i sin materiella kultur mycket litet gemensamt. Då de senare på en av sina jaktutflykter hade sett röken från de förras lägereldar, flyttade de längre bort av fruktan för överfall. Även huari äro rädda för pausernaindianerna. De veta troligen ej, att denna fordom mäktiga stam på senare tid genom sjukdomar betydligt minskats i antal. Denna för dem »historiska händelse» har antagligen undgått dem. De huari, vi här besöka, ha, efter vad de själva säga, inga andra vänner än hövdingen Chubí och hans folk.

Det är av intresse att tänka sig in i följderna av att några tiotal människor leva utan att ha någon förbindelse med hela den övriga världen. I en sådan liten stam måste lätt uppstå missproportion mellan antalet individer av olika kön. Bland småstammarna i Perus och Bolivias gränstrakter, som jag besökte 1904—1905, är det

så. Kvinnobristen har där lett till kvinnorov. Vi ha även erfarit, att kvinnorov är orsaken till striderna mellan pausernagrupperna. Kvinnoöverflöd bör lätt leda till månggifte.

Med en stam, nambiquara, som är känd genom Rondons[1] resor och som bor vid Rio Tapajos bifloder ej så långt härifrån, ha huari däremot åtskilligt gemensamt. De tala likväl alldeles olika språk.

Lastade med en liten men vacker samling etnografiska föremål lämna vi huariindianerna. Bittert är det att blott ha två modiga och villiga följeslagare, d. v. s. min hustru och Domingo. Hade jag utom dem ett par svenska pojkar och en van urskogsman, skulle vi kunna göra vidare forskningar här. Det kommer naturligtvis andra att göra, men det är icke mycket troligt, att dessa andra komma att vara etnografiskt intresserade. Kanske blir det guld, man kommer att söka såsom på 1700-talet. Bäckarna här lysa vita av kvartssand.

[1] Se litteraturf.

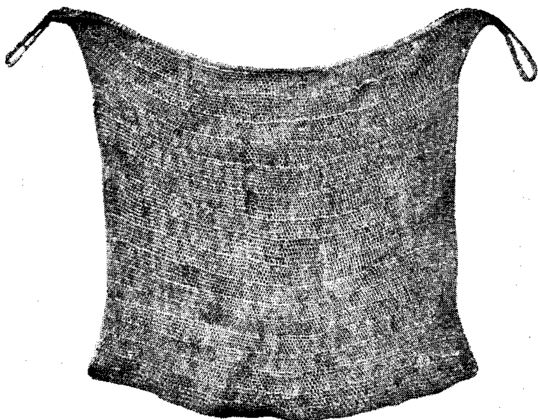

Bild 173. Bärväska för kvinna. Huari.

TJUGUÅTTONDE KAPITLET.

Nedför Rio Guaporé.

rån huari återvända vi till Rio Guaporé med mycket större lätthet, än vi hade banat oss väg dit. Männen äro ivriga att komma hem till kvinnorna, som de misstänka ha tagit sig friheter under deras frånvaro. Vi behöva ej söka vägen. Nu få de jaga, så mycket de vilja, och apa är som vanligt vårt dagliga bröd.

Aftonen innan vi komma fram till Pimenteira, sitter min hustru vid lägerelden och rostar litet kaffe. Vi ha marscherat från soluppgången till solnedgången, och alla utom hon ha krupit in under myggnäten.

Då hör jag en indian, som säger till en annan: »Caramba que mujer valiente, que nunca se cansa.» (Caramba, vilken duktig kvinna, som aldrig blir trött.) Han använder avsiktligt spanska språket, för att vi skola förstå hans komplimang.

När vi komma till Pimenteira, få vi höra, att några indianer plundrat en risodling lite längre upp vid floden. Ägaren av denna hade händelsevis fått se en indian sitta i skogskanten och fläta en korg. Han sköt honom en kula i ryggen, så han stöp.

Denne indian var, vad man kallar en cabiji, antagligen tillhörande den vittutbredda paressi-stammen, som brukar göra överfall på gummiarbetarna. Hur lätt hade hans kamrater kunnat ta hämnd på oss, som alldeles ovetande om vad som hänt sorglöst vandrade genom urskogen.

Med en liten flodångare fara vi nedför Rio Guaporé, besökande flera av vita eller negrer bebodda gummibaracker. På den brasilianska sidan av floden bo huvudsakligen negrer, på den bolivianska vita och mestizer.

De negrer, som bo här, härstamma från förrymda eller frigivna slavar. Det är, som bekant, inte bara hudfärgen och lukten, som skiljer de vita och negrerna åt. De äro olika i allt. Mestizerna och de vita här äro mycket företagsammare än negrerna. De utforska nya gummiskogar, under det att negrerna ogärna begiva sig ut på några dylika äventyr. Mestizerna och de vita ha i regel stora skulder och leva flott, negrerna ha inga skulder utan tvärtom tillgångar men leva dåligt. De förra äro ytterst gästfria, de senare äro misstänksamma och föga tillgängliga, vilket kanske ej är så underligt, då de förr varit illa behandlade.

I negerhyddorna vimlar det av ungar, hos de vita, mestizerna och de civiliserade indianerna ser man sorgligt få barn. Alla negrer, även de fattigaste, vilja vara herrar, och man ser dem sällan som tjänare. Negrerna ha däremot ofta indianer i sin tjänst.

Även några få européer bo vid Rio Guaporé. Betydande gummiskogar ägas sålunda här av ett tyskt bolag.

Jämföra vi negrer och indianer, finna vi, att de förra ofta förefalla oss löjliga, de senare aldrig. En indian, han må vara hur förfallen som helst, blir aldrig löjlig. En indianska klär sig icke, såvida hon ej är en vildinna, kommen direkt från urskogen, uti alla möjliga granna färger — och knappast då heller. En negress' garderob är däremot, som vi veta, allt annat än enkel och smakfull. Ju vansinnigare färgsammansättningar hon kan få tag i, desto nöjdare är hon. Kanske är det negresserna, som ha god smak, och vi, som ha dålig. Man bör vara försiktig, när man uttalar sig i smakfrågor.

Flodångaren för oss till Alianza vid Rio Mequens, där jag ämnar fortsätta med att undersöka den där befintliga gamla grav- och boplatsen. I Alianza träffa vi den duktige men något fantastiske forskningsresanden

överste Fawcett och hans följeslagare, vilka ämna sig till det okända inre.

I Alianza hämtar oss efter några dagar en italienare, don Arturo Merlin, och hans folk, med vilka jag gjort upp, att de skola följa oss till de illa beryktade huanyam-indianerna.

Italienaren don Arturo Merlin är verkligen värd att bli presenterad. Under $1\frac{1}{2}$ års vistelse vid Rio Guaporé har han förpassat ett par negrer till de sälla palmvinslundarna. Han är en bildad man, som under båtfärderna brukar sitta och förhöra mig på svensk medeltida historia. Särskilt intresserad är han av Vadstena klosterbiblioteks skatter och av den heliga Birgitta. Det enda, han berättar om sig själv, är, att han varit studentkamrat med d'Annunzio, som han beundrar oerhört, och att han varit med Marchand vid Fashoda. Merlin är en av de många underliga människor, jag träffat i hjärtat av den sydamerikanska kontinenten.

Huanyam ha dåligt rykte, då de ej blivit besökta av vita, sedan de för ett par år sedan slogo ihjäl åtta personer. Därför är det mycket svårt att få några följeslagare, som vilja gå till dessa indianer. Italienaren är ej rädd, och hans män lyda honom blint.

Vi paddla först till Matehua, där vi komplettera vår utrustning. Där är en liten handelsbod, som äges av det ovannämnda tyska bolaget. Priserna i en sådan handelsbod säga ganska mycket om förhållandena härute, sålunda äro t. ex. risgryn, fastän ris odlas i dessa trakter, dubbelt så dyra som i Sverige. En flaska ordinär vermut kostar tio bolivianer. Socker, som i stora mängder produceras i Bolivia, kostar 2 à 3 bolivianer kilot.

I Matehua har bolivianska regeringen en liten militärpostering. Soldaterna verka ordentligt hållna och väldisciplinerade. De ha naturligtvis tyska uniformer. För mig är det intressant att få reda på huru indianerna äro som soldater. De få av sina bägge officerare det allra bästa vitsord, däremot äro dessa ej alls nöjda med mesti-

zerna och de vita. »De vilja göra sin värnplikt i hängmattan,» säger den ene av officerarna. Sonen till ägaren av en gummibarack hade svarat, när han blev inkallad till exercisen, att han blott ville göra sin värnplikt som kapten eller löjtnant. Sedan gömde han sig i sin fars vidsträckta urskogar, då han hörde, att han skulle få exercera som simpel soldat tillsammans med faderns indianska tjänare. Exercisen bör naturligtvis verka gott, så länge det ej göres någon skillnad på den indianske tjänaren och hans husbonde. Det är rasdemokrati.

Jag sade, att soldaterna gjorde ett gott intryck. Det är den nya anda, som de tyska instruktörerna ingjutit i de bolivianska officerarna, som gör sig gällande. Det är nämligen ofattligt, vad den bolivianska armén under de senaste tio åren förändrats till det bättre. Framför andra har presidenten Montes arbetat på att organisera den bolivianska armén.

De indianer, som här äro inkallade till den numera obligatoriska beväringsexercisen, äro baure, itonama m. fl., alla tillhörande de s. k. civiliserade indianerna. Naturligt är, att indianerna i början mött exercistvånget med mycket misstroende.

Så småningom komma indianynglingarna, antar jag, att gilla exercisen. Ännu inkallar man blott en liten del av dem. Detta i främsta rummet för kostnadernas skull och på grund av bristen på officerare. Jag antar, att det även här kan ha sina fördelar för en ung man att vara skrudad i uniform. »Han blir så stilig,» tycka säkert indianflickorna. Det tycka de även själva, för de komma en efter annan och fråga mig, vad det kostar att bli fotograferad, och äro mycket besvikna, när jag förklarar, att jag blott kan ta en gruppbild av dem (bild 174).

Man kan fråga sig, vad det kan tjäna till, att Bolivia lägger ned stora kostnader på att skaffa sig en armé. Denna har dels till uppgift att förhindra revolutioner — sådana har Bolivia haft en mängd — dels att försvara landet mot grannarna. Ingen av dessa behöver mera land utom

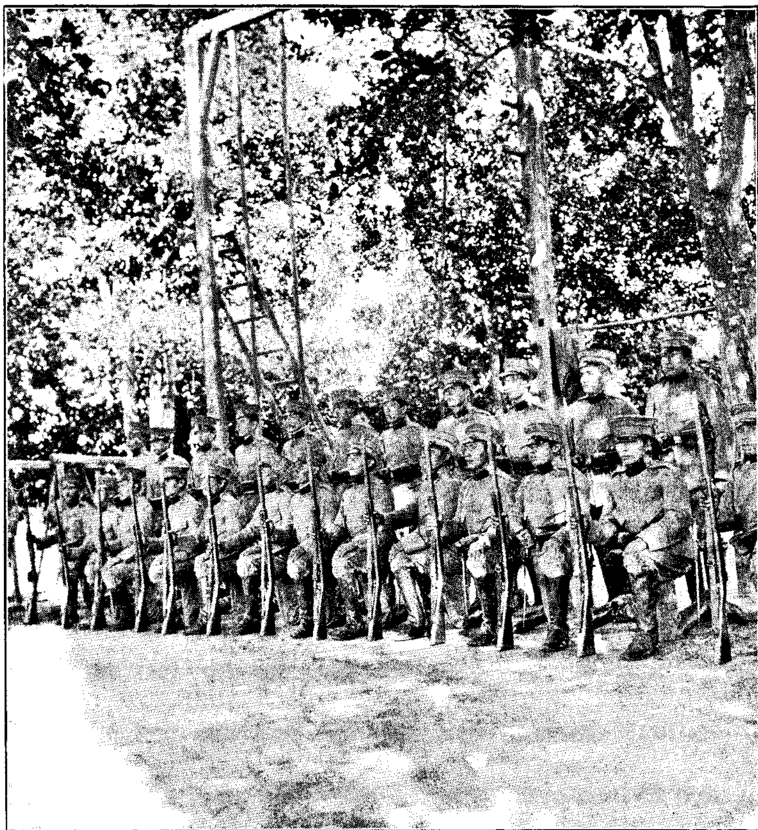

Bild 174. Bolivianska soldater, av vilka flertalet äro indianer. Matehua. Rio Guaporé.

möjligen Chile. De andra ha mycket mer än nog. Med Peru har Bolivia lyckats att ordna sin gränsfråga genom skiljedom. Med Paraguay är gränsfrågan ännu svävande. Säkerligen kommer även här allt att ordnas på fredlig väg. Gränsfrågan med Argentina är så gott som ordnad, likaså med Brasilien. Detta land har av Bolivia övertagit det på gummi rika Acreområdet, vilket det väl knappast hade kunnat göra, om inte det osunda klimatet i dessa trakter fullständigt decimerat de trupper, bolivianarna sände mot

revolutionärerna. Med Chile är gränsfrågan också ordnad. För Bolivia är det likväl en livsfråga att komma till havet. Det är ett stort och rikt land. Till havet kan det blott komma genom ett lyckosamt krig! Bolivia behöver därför en stark armé.

Vi lämna Matehua och paddla till San Antonio. Äntligen skall det väl lyckas mig att besöka huanyamindianerna.

År 1909 sökte Carl Moberg och författaren att komma till dessa indianer. Vi besökte för den skull gummibaracken vid San Antonio, dit huanyam brukade komma för att mot gummi tillhandla sig verktyg, kläder o. d. En tjurskallig neger förbjöd oss likväl att gå in genom det område, som tillhörde hans husbonde. Det var dennes order, som han lydde. Det var sålunda omöjligt att då få vägvisare eller andra följeslagare. Vi måste fortsätta vår resa utan att ha lärt känna dessa indianer.

När min hustru och jag med flodångaren foro uppför Rio Guaporé, gjorde vi ett par timmars uppehåll i San Antonio. Här träffade vi husbonden själv, en mäktig man, som en gång spelat en stor roll i Brasilien, som varit i Paris och som — oss emellan sagt — är mulatt. Vi bådo honom om vägvisare etc. Han sade oss artigt men bestämt »nej!» När jag hänvisade till mina rekommendationer från regeringen i Rio de Janeiro, sade han leende: »Det är långt till Rio.»

Nu ha vi fått veta, att mulatten har blivit sinnesrubbad. Han lider av periodiskt vansinne. Jag beslutar därför att gå in till indianerna, vare sig han vill eller ej — att lura gubben. Det gäller att få en vägvisare, ty någon sådan har ej italienaren. Vi försöka först övertala en förrymd tjänare till mulatten att gå med oss. Han vill ej, ty han är rädd att bliva infångad av sin förre husbonde och få smörj. Denna gång hjälpa ej de »gula». De kunna annars — som bekant — göra underverk.

Vi måste därför hämta vägvisaren hos mulatten. Vi

paddla i väg dit och göra besök. Mannen är stundtals splitter galen, stundtals ganska klar i huvudet.

»Jag har en son, som är 27 år, och en, som är 26. Det blir 53. Så har jag en son, som är 24. Det blir 77. Så har jag en, som är 23. Det blir 100. Så har jag en, som är 21. Det blir 121. Så har jag en, som är 20. Det blir 141. Sålunda har jag 141 barn. Veckan har 16 dagar. Var fjärde dag är det söndag.»

Bild 175. Don Arturo Merlin och en huanyamindian.

Först skulle vi resa fyra timmar i vitt vatten och så fyra timmar i svart och så fyra timmar i vitt o. s. v.

Sådana tokigheter röra sig i skallen på den stackars mulatten. Någon gång har han även varit våldsam. En liten flicka, som han tvingat ut i en båt på floden, har fallit i vattnet och drunknat. Om nätterna går han naken omkring gården med revolvern i handen för att skydda sig mot sina förföljare. Tjänarna har han slagit, så att blott en flicka vågar vara kvar i huset. Denna har han klätt i byxor och klippt håret på. Hon lämnar honom ej, därför att hon älskar honom.

Underligt ser det ut på den förr så blomstrande gården. Uthungrade hundar, svin och höns stryka omkring, sökande förtvivlade något att äta. Hästarna äro halvvilda.

Jag frågar åter mulatten, när denne har ett klart ögonblick, om jag får ta en av hans tjänare med mig till den första indianbyn. »För vetenskapens skull,» säger jag så rörande. »Jag bryr mig icke om vetenskap. Jag vill bara ha bananer och mandioca,» svarar han. Sedan ber han mig ej mera tala om den saken.

Utan husbondens tillåtelse vill ingen av tjänarna, som uppehålla sig ett stycke uppför Rio Guaporé, följa med. Det ser sålunda mörkt ut att få vägvisare, och en sådan behöva vi för att hitta till indianerna, som ha sina hyddor gömda innanför stora sumpmarker. Vi måste ha någon, som visar oss till den första byn. Sedan kunna vi komma vidare med hjälp av indianerna själva.

Nu inträffar det tokroliga, att mulatten får i sitt huvud, att italienaren är hans son, och därför behandlar honom med största vänlighet. Han tror, att han kommit för att hämta honom. Italienaren har verkligen en beundransvärd förmåga att ta mulatten. Han lirkar med honom och håller med honom i alla hans dumheter, så att han blir mycket nöjd. Italienaren är ju hans son, och honom kan han inte neka någonting, inte ens en vägvisare. Han skall med mig göra en resa, som räcker 3

gånger 4 dagar, och söka reda på fjärde biten av hans kropp, som är i fyra delar. Vi sända efter några av tjänarna och deras förman. Den senare kommer ej men däremot några av de förra. Dessa få först ordentligt med ovett, för att de lämnat sin husbonde och djuren på gården utan mat. Sedan föra vi in en av dem till mulatten, som på dagarna ligger till sängs. Han lovar, att vi, det vill säga italienaren-sonen, skall få ta denne med sig. Han måste likväl lämna kvar en av sitt folk som gisslan.

Så stiga vi i paddelbåten, och så bär det i väg till indianerna vid Rio San Miguel. Denna gång skall jag väl lyckas besöka dem.

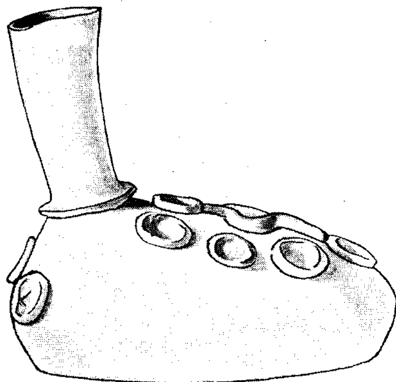

Bild 176. 1/3. Lerkärl från Creném(?). (Se sid. 416.)

Bild 177. Huanyamindianer.

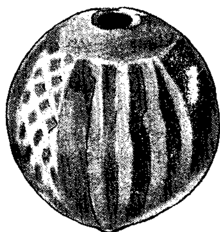

Bild 178. 2/3. Visselpipa av en liten frukt. Huanyam.

TJUGUNIONDE KAPITLET.

Till huanyamindianerna.

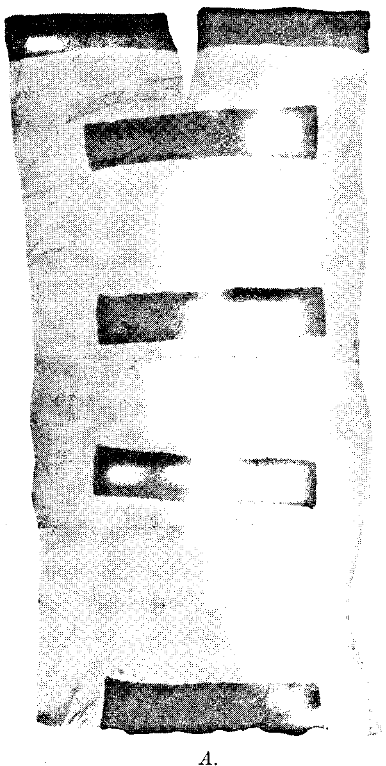

i paddla ett litet stycke nedför Rio Guaporé till mynningen av Rio San Miguel, vid vilken flod huayamindianerna bo. Sedan paddla vi uppför San Miguelfloden. Denna för mycket vatten och har till största delen översvämmat sina stränder. Dessa bestå dels av skogsdungar, dels av vidsträckta grässlätter, där man ser talrika sumphjortar. En sådan lyckas vi skjuta, på så sätt sparande några dagar på våra förråd.

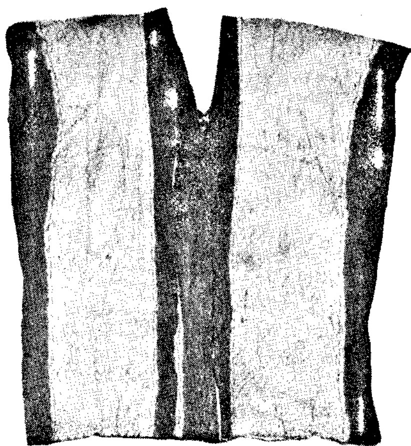
Efter ett par dagar komma vi till en plats, där vägvisaren säger, att indianerna ha en hamn för sina kanoter. Någon sådan se vi ej till, däremot finna vi en stig, som leder över den gräsbevuxna slätten till skogen mitt emot. Det ser ej långt ut, men det är ett mycket hårt arbete att ta sig över. Vattnet går oss stundom upp till midjan. Det är likväl ej farligt. Värre är det, när vattnet blott går oss till knäna. Där måste vi lyfta benet högt upp för varje steg, då snärjgräset hindrar oss att gå på vanligt sätt. I s. k. preussisk paradmarsch måste vi stega genom träsken. Solen bränner, och vattnet stinker. Det är underligt att hela dagen vada i vatten och att känna en brännande törst men ej våga att dricka. På vägen möta vi en huanyamman, som stakar en liten kanot över slätten.

Den är gjord av en urholkad trädstam. Dessa indianers ursprungliga kanottyp var likväl en annan. Den var gjord av ett stort, hopviket barkstycke. När dessa indianer fingo yxor av de vita och sågo deras kanoter, övergåvo de sina barkkanoter och började även att urholka trädstammar.

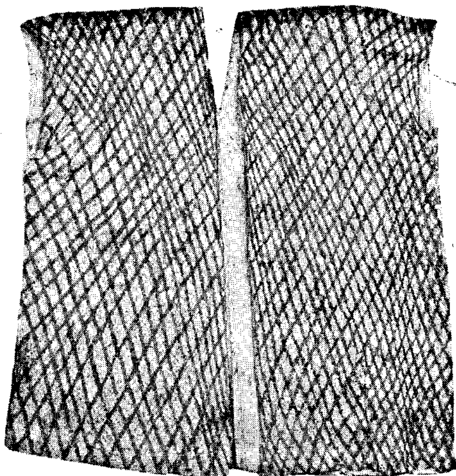
Framemot middagen komma vi till några indianhyddor. Flertalet av indianerna äro ej hemma. Vi ha

A.

B.

C.

Bild 179. *A.* Skjorta av bultad bast (för man). *B*, *C*. Jackor av bultad bast (för män). Huanyam.

Bild 181. Huanyamkvinna med läppknapp av kvarts.

däremot turen att träffa några fint utstyrda ungherrar från en annan boplats, som äro ute i friarärenden. De äro verkligen eleganta; det är riktiga indianer, sådana, som de skola se ut i indianromaner. Jag skäms för att jag klär upp dem i byxor och skjorta, förser dem med halsband av glaspärlor och granna röda bindlar. Innan jag förstör dem, tar jag deras porträtt (bild 178). De äro klädda i långa skjortor av barktyg, som delvis äro målade röda med urucu. Över skjortan ha de en liten jacka av samma material, även den grant målad (bild 180). På huvudet bära de fjäderprydnader, från armarna hänga ned långa tofsar av bast. Därjämte äro de målade med urucu och genipa i ansiktet och på kroppen. De äro likväl inte i stor gala, ty de ha inga öronpinnar (bild 202 A, C.) och inte någon fjäderprydnad i den genomborrade underläppen. Alla hårstrån utom huvudhåret ha de avlägsnat. Förhuden är hopbunden med en liten bomullstråd. Över bröstet ha de långa band av frön och bitar av fina bambukvistar (bild 184) och omkring halsen ett smycke av tänder (bild 185).

Några av de andra männen ha mössor av ap- eller trögdjursskinn. Då de indianer, som bo här, brukat besöka mulatten och tappa gummi åt honom, äro några klädda i byxor och skjorta. De äro dessutom kortklippta i motsats till ungherrarna från den avlägsna byn.

Huanyamkvinnorna gå oftast nakna. De, som äro gifta, ha i den genomborrade underläppen en prydnad av kvarts (bild 181, 187). Även i överläppen ha de ett liknande fastän mindre smycke. Vilket oerhört arbete skall det inte vara att knacka till och slipa dessa hårda stenar. De lämna dem därför högst ogärna ifrån sig. Vi måste betala ända till 50 kronors värde i bytesvaror för varje sådan läppknapp. Alldeles omöjligt är det att förvärva en ogift kvinnas läppsmycken. Dessa äro av harts, resina de paquió [1], såsom de läppsmycken, huariindianerna använda.

[1] Hymenæa stilbocarpa och H. stigonocarpa. (Enligt Herzog. Pflanzenformationen).

A.

B.

Bild 182. *A.* Huanyamman. De blå ornamenten på underbenen och underarmarna kallas "tuá" = sköldpadda. *B.* Kvinna. De rutade ornamenten kallas "chiquín" = en viss fisk. Röd färg = urucu. Blå = genipa.

Jag antager, att de av något skäl frukta att lämna dem ifrån sig. De fyra läppknappar av kvarts, som vi förvärva, äro dubbletter, ty sedan vi bytt oss till dem, uppträda kvinnorna åter med dylika smycken. Kvinnorna ha smala, vävda, rödmålade band om fotlederna och ovanför vaden liksom även om armlederna. Dessa äro icke så orimligt hårt tillsnörda som på huariindianskorna. Omkring överarmen ha de en prydnad av frön och musselskal (bild 186). Liksom männen rycka de bort alla hårstrån på kroppen utom huvudhåret. Någon gång bära de skjortor av bast. Dessa äro omålade och synas ha till ändamål att skydda mot köld. Ofta bära de skjortan under armen, obekymrade om sin fullständiga nakenhet. Liksom männen äro de målade över hela kroppen med urucu och genipa (bild 182 B.).

Gossarna gå klädda i barkskjortor, flickorna äro nakna. De förra ha halsband av tänder, de senare av frön.

I denna by är även huanyamgossen Yuca, som uppfostrats av mulatten i San Antonio. Han talar bra portugisiska och förstår även något spanska. Han har rymt hit av fruktan för sin galne husbonde.

Vägvisaren, som vi medtagit från San Antonio, ber att få lämna oss på några dagar. Han har kvinna och barn i en annan by. Vi förstå, att hade det inte varit för deras skull, hade han aldrig kommit med oss. Vi stämma möte med honom vid en annan indianboplats, och så komma vi överens med de fina, unga kavaljererna om att vi skola möta dem hos hövdingen Meliton. Yuca taga vi med oss som tolk.

Jag vill inte trötta Eder med att skildra våra besök i en liten odling litet längre upp vid San Miguel-floden och hos hövdingen Meliton. Däremot skall jag berätta något om vår marsch till hövdingen Pedro[1], som bor 40 kilometer från floden inåt skogarna.

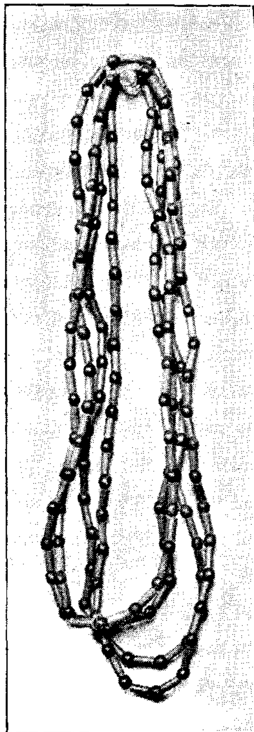
När vi gå från Meliton, består vår karavan av min

[1] Detta är namn, som gummiarbetarna givit dessa indianer. Deras riktiga namn lyckades jag ej få reda på.

Bild 183. Kroppsmålning. Huanyam.
A, B ornamentet kallas "hinám" = jaguar, mansarm. *C* föreställer teckningen på en larv, kvinnoarm. *D* ornamentet kallas "tuá" = sköldpadda. *E, F* ansiktsmålning, män. *G, H, I, J* ornamentet kallas "chiquín — en viss fisk, *G* kvinnohand, *H* manshand, *I, J* mansben. *K* målat mansben.

hustru, italienaren, ett par av hans tjänare, vägvisaren, Domingo, Toy, en hel rad av unga huanyamherrar, en indiankvinna och ett barn, som måste bäras. De unga herrarna följa oss av intresse för våra grytor. Indianerna ha här en väl trampad gångstig, där det är lätt att taga

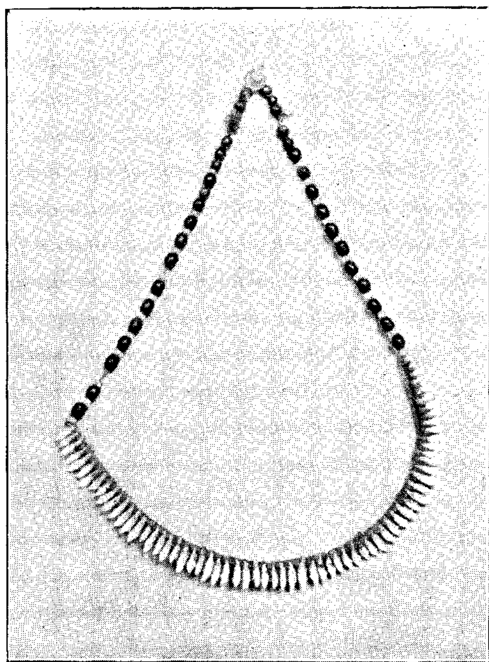

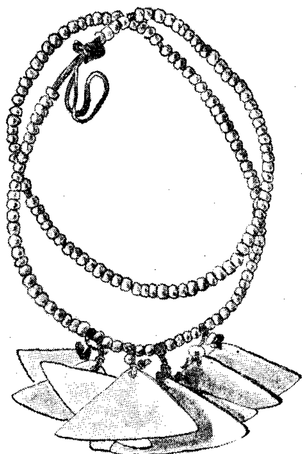
Bild 184. Bild 185.

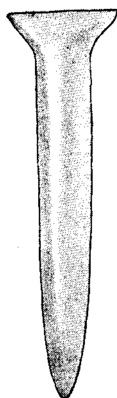
184. Halsband av frön och stycken av fina bamburör. 185. Halsband av tänder, frön och glaspärlor. Dessa prydnader bäras av huanyamännen.

sig fram. Trots dessa indianers dåliga rykte ha vi fullt förtroende till dem. Lat att bära, som jag är, lämnar jag mitt gevär åt en av vildarna. Då mulatten lärt honom skjuta, ger jag honom även en handfull patroner, för att han skall hjälpa till att förbättra vår matsedel.

Skogen är ofantligt rik på väldiga almendraträd, d. v. s. de träd, som ge de bekanta paranötterna. Hela marken

är strödd med de stora, hårda frukter, som innesluta »nötterna». På en mängd platser äro övergivna läger. Där ligga hundratals sönderbrända parafrukter. För indianerna här äro paranötterna av ofantlig betydelse. Det är kanske rent av deras viktigaste födoämne. Paranötträdet spelar här samma roll som t. ex. algarrobon i El Gran Chaco.[1] En skog med dylika måste dra indianerna till sig och har sålunda stort inflytande på valet av boplats. Dessa al-

A. *B.*

Bild 186. $^1/_2$. Armband av frön och musselskal. Bäres omkring överarmen av huanyamkvinnorna. Bild 187. $^2/_3$. Prydnad av harts, som bäres av de gifta huanyamkvinnorna i den genomborrade underläppen. *A.* Sedd framifrån. *B.* Sedd från sidan.

mendraskogar äro även orsak till strid mellan stammarna eller grupperna. Vi se, att även på ett primitivt stadium är krigens grundorsak ekonomisk. Huanyam hade sålunda med andra indianer, som de kalla cabiji och som även synas vara huanyam, haft en strid om denna skog. Ett tiotal cabiji lära ha dödats.

Vägen går överallt över hög, torr mark, och det är skönt att ej behöva vada i träsken. När vi komma fram till den första boplatsen, signalera våra följeslagare till invånarna i byn genom att blåsa i ett kohorn, som vi på vägvisarens inrådan medtagit för ändamålet. På samma

[1] Se min bok Indianliv.

Bild 188. Olga Nordenskiöld vadar i träskmarkerna med huanyamindianerna.

sätt hade vi anmält vår ankomst till de andra boplatserna. Man svarar från byn, och så börjar en längre konversation med omväxlande långa och korta signaler. Hövligheten fordrar absolut, att man vid ett besök på en boplats först signalerar och att man dröjer med visiten, tills man fått det svaret, att man får komma. Får man ett avvisande svar, gör man klokt i att vända om. Man riskerar eljest att bli mottagen med pilar av indianerna, som sökt skydd bakom förhuggningar, gjorda av taggiga buskar, motsvarande våra ståltrådsstängsel. Indianernas signalinstrument äro trumpeter av kalebasser eller av bambu (bild 189) samt framför allt av skenben av slagna fiender (bild 190). Tre sådana trumpeter av människoben lyckas jag efter mycken svårighet förvärva. På ett ställe bytte jag mig till en sådan trumpet, som tydligen var av en ganska nyss dödad fiende. Jag fick likväl ej behålla den, utan en indian kom och bytte den tillbaka mot en annan, som var större och vackrare och som var prydd med granna frön. Man hade någon orsak att ta tillbaka den första trumpeten. Kanske var den av någon vit man. Den kan knappast ha varit från någon av de gummiarbetare, vilka för ett par år sedan blivit dödade av huanyam. Därtill ser den för ny ut.

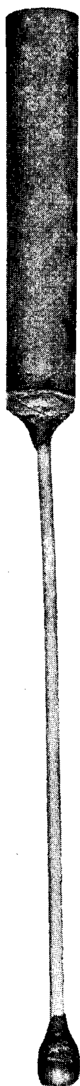

Bild 189.

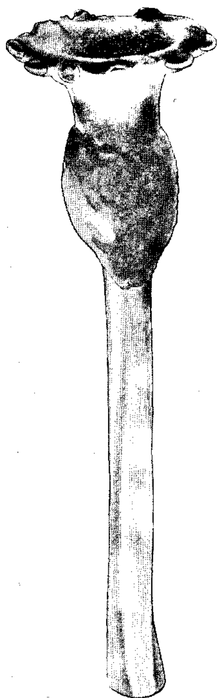

Bild 190.

189. Trumpet av bambu, längd 62 cm. Huanyam.
190. 1/3. Trumpet av skenben av människa. Utvidgningen är av vax, prydd med frön. Huanyam.

Ett folk som huanyam, som stycka liken av sina dödade fiender, får lätt rykte om sig att

vara kannibaler, vilket dessa indianer, efter vad man vet, ej äro.

De göra även pilspetsar av människoben. Till dessa använda de alltid ben från armen, vilket sammanhänger därmed att armen spänner bågen. Små fodral göra de av mellanfots- och mellanhandsben.

Nära byn möta vi en indian, som är ute och skalar bark till att göra barktyg av. Detta tillverka dessa indianer dels av bibosi, dels av ett annat trädslag. Barktyget av det senare blir tunnare och smidigare än av det förra.

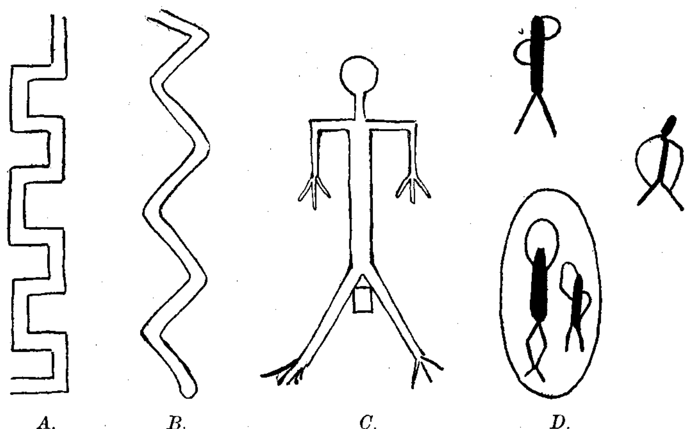

Bild 191. Ristningar i barken på träden i skogen. Huanyam. *A.* Sköldpaddsornament. *B.* Teckningen på en fjärilslarv. *C.* Kvinna. *D.* Människofigurer.

Sedan vi fått veta, att vi få komma fram till hyddorna, fortsätta vi dit. Där stanna vi bara ett par timmar och vandra sedan vidare. På flera trädstammar i skogen har man skurit ut ornament och figurer. En av dessa, säga de, skall föreställa en kvinna (bild 191 C.). Ett ornament (bild 192) kalla de »tuá», som betyder sköldpadda. Samma ornament måla de på kroppen och giva dem liknande namn (bild 182 och 183). När de måla sig med mörka fläckar eller ringar, kalla de ornamentet »hinám», vilket är jaguar. Dessa ornament synas mig ej ha uppkommit genom stilise-

ring av djurfigurer utan vara direkt hämtade ur djurriket. Sköldpaddsornamentet återgiver rutorna på sköldpaddans skal, fiskornamentet fjällen på fisken, fläckarna och ringarna jaguarens teckning.

Samma dag komma vi fram till Pedros boplats, där vi tillbringa några synnerligen angenäma dagar. Vi göra goda bytesaffärer. Mest omtyckta av våra bytesvaror äro yxor, knivar, färdiga kläder, krokar, granna schaletter, glaspärlor och speglar.

Det är verkligen ett trevligt ställe för en museiman. Vi ha vårt läger i skogskanten intill boplatsen. Som vanligt samla sig kvinnorna omkring min hustru, som flitigt

Bild 192. "Chiquín", fiskar, ritade av en huanyamman.

arbetar med att sy »klädningar» eller rättare armlösa skjortor åt dem. Liksom hos huari är man inte vidare nyfiken på min hustru. Själva följas de av kvinnorna på sina marscher och förvåna sig ej över att den vite mannen har samma vana.

Svårt är det för oss att få tillräckligt med mat. Det enda, indianerna ha att bjuda oss på, är mandioca.

Från Pedro återvända vi samma väg, som vi kommit. Första natten stanna vi på den boplats, som ligger nära denna. Där bliva vi bjudna på ett slags ojäst tunnbröd av majs, som indianskorna grädda över elden på stora skivor av bränd lera (bild 210 E.). Dessa bröd äro riktigt välsmakande. Här göra vi slut på våra bytesvaror. När vi inte ha några mera sådana, byta vi bort våra egna kläder. Halvnakna lämna vi denna boplats. Min hustrus hela

garderob består nu av ett par skor, ett par strumpor, ridbyxor, svångrem, ett trasigt nattlinne och en stor indianhatt. På svångremmen har hon på denna färd fått ta in ett par hål.

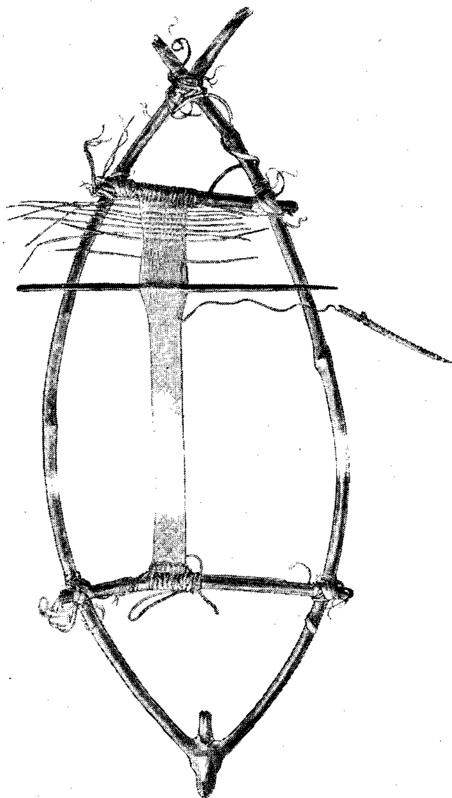

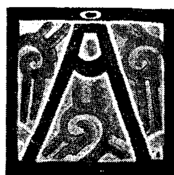
Bild 193. 1/3. Bandvävstol från huanyamindianerna.

Bild 194. Huanyamindian med vågigt hår.

TRETTIONDE KAPITLET.

Huanyamindianerna.

r 1909 besökte en nordamerikansk zoolog, Hasemann[1], San Antonio, där han träffade en hel del huanyamindianer, vilka han kallar pawumwa. Han var aldrig i deras hyddor. Då de själva kalla sig huanyam, har jag använt detta stamnamn. Hasemann har publicerat en intressant uppsats om dem, som likväl synes mig innehålla åtskilliga oriktigheter. Värdefull är den ordlista, som han gjorde av deras språk. Den har sedermera blivit närmare studerad av Chamberlain, som påvisat likheten med chapacura, ett språk, som talas av en stam, som nu är nästan utdöd. Den lever i Carmen, vid Rio Blanco i Bolivia.[2]

Vi besökte här fem av de nio huanyamboplatser, vi hörde talas om. I den första funno vi, som nämnt, helt få indianer hemma. Där levde c:a 10 familjer. I de övriga räknade jag, så gott jag kunde, där boende individer.

	Män.	Kvinnor.	Barn.
Hos Meliton	3[3]	2	3
„ Vincente	7	6	6
„ Pedro	6	4	3
„ Pablo	6	7	5
Summa	22	19	17

[1] American Anthropologist 1912, sid. 333.
[2] American Anthropologist 1912, sid. 632.
[3] Därav en yngling.

Man bor här familjevis. De s. k. hövdingarna äro familjefäder, som regera över barn och barnbarn. De kallas helt enkelt för papá. Här finnes ingen överhövding. En sådan lär ha funnits, men han är nu död. Då Pablos far, Pedro, ännu lever, räknas den förre ej bland hövdingarna, fastän han bor med sin familj för sig. Att hövdingarna hade någon stor makt, kunde jag ej märka. Enligt Hasemann skulle denna likväl vara mycket betydande. Han berättar t. o. m. ett par exempel på att hövdingen givit stryk åt sina följeslagare. Han talar om, huru han hade sökt förvärva av en man dennes hustrus läppknappar. När denne sökte ta dem från hustrun, sprang hon till hövdingen, och mannen fick stryk. Hos sådana små stammar som huanyam bruka hövdingarna eller rättare familjefäderna ej ha någon vidare makt.

Här råder ingen barnrikedom. Vi böra dock komma ihåg, att vad jag här upptagit som barn, är blott de ej giftasvuxna. Pedro t. ex. har ingen liten familj. Han har fem söner och två döttrar samt flera barnbarn. Meliton har däremot blott en liten flicka.

Det råder här i stammen en betydande kvinnobrist, större, än vad statistiken från de fyra boplatserna angiver. Melitons 6 à 7-åriga dotter hade sålunda redan en friare, en son till Pedro, och det var inte lite kärt dem emellan. Han rörde henne säkert ej, utan han lånade en annans hustru, sade han. Detta är mycket vanligt här. En av våra följeslagare från en by till en annan berättade sålunda såsom den naturligaste sak i världen, att han under natten fått låna en av sina vänners hustru. Det sade han, som kunde en liten blandning av spanska och portugisiska, lika naturligt, som om han sagt: »Jag har ej någon kniv, jag låna annans kniv.» Jag frågade en annan indian, om han hade kvinna. »Nej,» sade han. »Jag låna annans hustru.» Vi ha här en så svår promiscuitet, att jag ej sett på annat håll något liknande bland indianerna. I Chaco hos choroti t. ex., där jag var 1908—1909, har ungdomen fullständig frihet,[1] men de

[1] Se Indianliv.

gifta kvinnorna äro där, vad jag vet, trogna sina män och lånas ej ut av dem.

Av största intresse vore att veta, huru huanyam tänka sig befruktningen. Det kan väl knappast vara dem likgiltigt, vem som är far till deras barn, isynnerhet som de synas vara mycket svaga för dessa. Bland de indianer, vi här mötte, hade ingen mer än en hustru. Kvinnans ställning synes vara god. Sålunda är det i främsta rummet männen, som bära och som sköta åkerbruket, d. v. s. utföra en god del av det tyngsta arbetet.

Arbetsfördelningen mellan könen är följande:

	Män.	Kvinnor.
Jakt	+	—
Fiske	+	—
Odling	+	—(+)
Träarbete	+(?)	—
Flätning (korg)	—[1]	+
Vävning	—	+
Spinning	—	+
Sömnad	+(?)	+
Lerkärlstillverkning	—	+
Kokning	—	+
Rostning av födan	+	+(?)
Tillv. av basttyg	+	—(?)
Paddling	+	—
Vedbärning	—	+
Vattenbärning	—	+
Hembärning från odlingen	+	—(?)
Tillverkning av vapen	+	—
Stenslipning	—	+

Av intresse vore att veta, huru stor huanyamstammen är. Hasemann uppskattar den till 300 individer, en siffra, som han fått i andra hand, då han ej varit i deras hyddor. De bo ej vid övre Rio San Miguel. Där lever en annan stam, crenèm, vilken besökts av mulattens folk och även

[1] Egendomligt är, att korgflätningen här är kvinnoarbete, ty korgarna bruka hos de flesta indianstammar flätas av männen.

av don Cristian Suarez Aranas tjänare. Dessa ha även kommit ut till en gummibarack vid Rio Blanco, en annan biflod till Rio Guaporé, där flertalet dog av någon sjukdom. Dessa indianer skildras som småväxta och ovanligt ljusa. Såväl mulattens tjänare som huanyamindianerna påstå med bestämdhet, att de ha stenyxor med skafthål, vilket, om det är sant, är av utomordentligt stort antropogeografiskt intresse. Stenyxor med skafthål, d. v. s. yxor, gjorda så, att yxskaftet träs igenom stenen, äro aldrig funna i hela Amerika, men äro, som bekant, allmänna i gamla världen. Finner man sådana yxor hos en enda stam, oberörd av de vitas kultur, boende i hjärtat av Sydamerika, har man ett exempel på att en svår och viktig uppfinning gjorts självständigt av primitiva folk på tvenne vitt skilda platser på jorden, ty man kan ej tänka sig, att denna idé vandrat från gamla världen till det centrala Sydamerika utan att lämna spår efter sig annorstädes inom hela kontinenten. Otroligt är det även, att crenémi sten kopierat någon från de vita erhållen yxa av järn. För min del skulle jag gärna ha bytt bort hela min mycket vackra huanyamsamling mot en enda yxa med skafthål från crenémi.

Dessa indianer äro fiender till huanyam. Mellan deras och huanyams område var förr en bred väg, prydd med fjädrar, upphuggen. Efter det olyckliga besöket vid Rio Blanco vet man ej, var dessa indianer bo.

Don Cristian Suarez Arana har berättat mig, att crenémi äro mycket ljusa till färgen, välväxta och av normal kroppsstorlek. De bruka slå sig för bröstet och säga »casiquias».[1] Han sade, att deras pilar mycket likna pausernaindianernas. Några sådana fick jag som gåva av mulatten. De äro identiska med pausernaindianernas så när som på materialet. Pausernaindianernas pilar äro av pilgräs, crenémindianernas av fin bambu. Även ett lerkärl har jag förvärvat, som påstås vara från crenémi (bild 176). Gummiarbetarna ha berättat mig, att dessa indianer i sina hyddor ha massor av stora, tunga lerkärl. Deras odlingar

[1] Vän?

Bild 195. Huanyamkvinna.
I den genomborrade underläppen har hon en prydnad av kvarts. En liknande mindre prydnad bär hon i överläppen. Den synes ej på bilden.

äro betydande. Det är icke omöjligt, att denna stam, som i hög grad är värd att bli studerad liksom pauserna, är ett guaranifolk.

Huanyam tala även om andra till dem fientliga indianer, som även äro huanyam och som sålunda tala deras språk. De synas bo inåt landet. De ha, som nämnt, trängt

in på mina vänner huanyams område. Dessa indianer kalla huanyam »cabiji», vilket ord i betydelsen fiender här har en mycket stor utbredning; även huari talade sålunda om cabiji. Såväl huanyam som palmela tala även om andra indianer, som ha skägg och som äro alldeles håriga. Detta är väl fantasier. Troligt är det likväl, att en icke bofast stam, motsvarande sirionoindianerna i Bolivia, finnes i dessa skogar. Lägerplatser efter dylika ha gummiarbetarna funnit på flera håll. På bolivianska sidan av Rio Guaporé, nästan mitt emot San Antonio, ströva sådana icke bofasta indianer omkring i skogarna.[1] De synas vara fredliga.

När vi voro hos Pedro, kommo under natten dit fem män, som följande morgon före dagningen åter voro försvunna. De voro antagligen från någon boplats, som huanyam anse, att det är onödigt, att den vite mannen känner till. När vi gingo till Pedro, sågo vi flera korsvägar, som jag misstänker föra till andra boplatser.

I Pedros by förklarade man för oss: »trumí, trumí, trumí»... (tio gånger sover), d. v. s. om man går i tio dagar ungefär i riktning parallellt med Rio Guaporé, nedåt floden, träffar man åter huanyam. »Dessa döda de vita,» sade de.

Vid nedre Rio Guaporé, åt det hållet huanyam-indianerna pekade, bli ofta de, som befara floden eller slå läger på flodstranden, överfallna av indianer.

Hela Rio Guaporé något nedanför Rio San Miguel på den brasilianska sidan av Rio Mamoré nästan ända fram

[1] En sådan indian, som jag träffade där år 1909, har jag berättat om i min bok, Indianer och Vita. Denne indian är nu död. Några ord av hans språk, som märkvärdigt nog är en guaranidialekt, har jag fått av en tysk, C. Vollrath.

Tenga	— hus.	Erúquisau	— gam.
Tenén	— sol.	Yicurín	— motacupalm.
Jasín	— måne.	Iridjín	— sköldpadda.
Jaúne	— jaguar.	Tatén	— eld.

Vollrath berättade, att sirionoindianen lärde sig spanska men likväl aldrig ville lära honom sitt eget språk. Några få ord hade Vollrath likväl lyckats uppteckna. För att kontrollera, om dessa voro riktiga, försökte han att repetera dem med indianen. Denne blev arg och förskräckt, och från den dagen lyckades Vollrath aldrig mer få ur honom några ord.

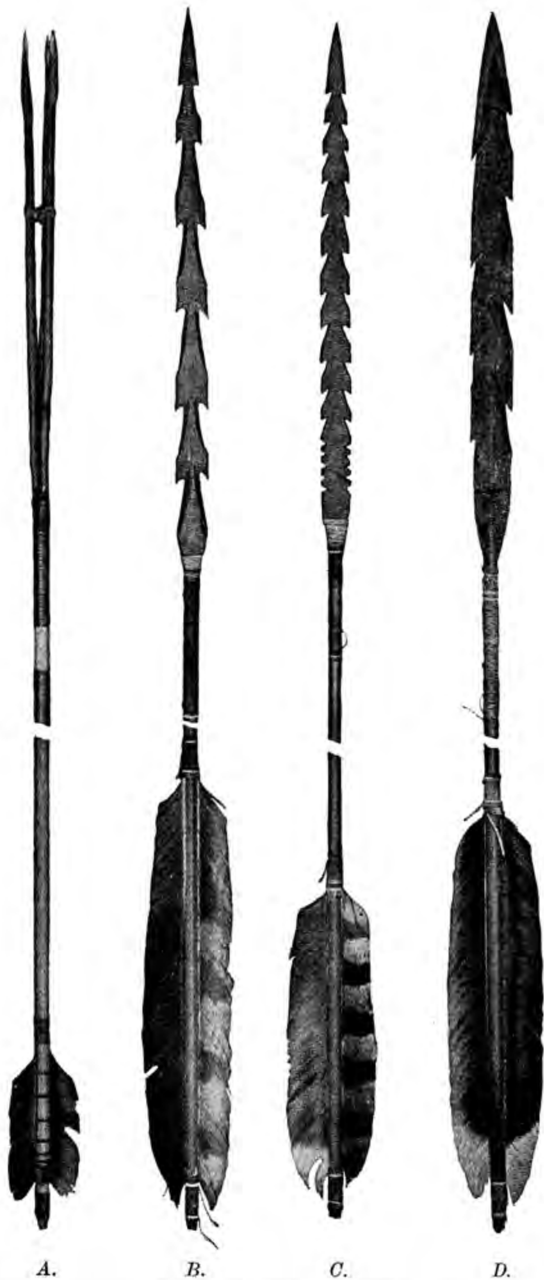
till järnvägen är osäker; likaså ett litet stycke av Rio Mamoré ovanför Rio Guaporés utflöde i denna flod. I början av september 1914 blevo sålunda två tjänare till bröderna Barber, som foro i en kanot längs med stranden av Rio Mamoré (ej långt från Rio Guaporé), överfallna av indianer. Den ene blev dödad, den andre lyckades fastän sårad rädda sig simmande över floden. Barbers övriga tjänare lämnade den där nyanlagda gummibaracken. Några dagar senare kom jag dit och fann den fullständigt utplundrad. Allt av järn, som indianerna orkat bära, hade de tagit med sig, ävenså alla tygbitar.

Av Barbers tjänare fick jag några pilar och ett elddon, funna på platsen för överfallet. Ett par fjäderprydnader hade de också lämnat kvar, som jag hittade på marken. Pilarna likna dem från huanyam men äro betydligt mindre, vilket möjligen kan bero på svårigheten att i denna trakt finna tillräckligt långa bambukvistar att göra pilar av.

Andra pilar har jag sett, som man funnit i en indiankanot ej långt från Barbers barack. De liknade mycket dem från huanyam, fastän de även voro mindre än dessa. I närheten av Barbers barack har man hört den för huanyam så karaktäristiska signaleringen med trumpeter.

Skulle det visa sig, att de indianer, som vid nedre Rio Mamoré och nedre Rio Guaporé göra överfall på de vita, äro huanyam, så har denna stam en betydande utbredning och är säkerligen en av de viktigaste av de indianstammar, som ännu leva oberoende i Sydamerika. Det riktiga sättet att göra fred med de vilda indianerna vore då att utgå från San Miguel, där man kan få en tolk och där man med lätthet kan besöka dessa indianer. Lastad med gåvor skulle man sedan söka sig fram från boplats till boplats.

Huanyam är en typisk krigarstam. Jag har redan omtalat deras strider med de vita och med andra indianer. Man ser det även av deras tillhörigheter. Husgerådet är

A. *B.* *C.* *D.*

Bild 196. Pilar. Huanyam.

A. För fiske, spetsarna av ben. *B, C, D.* Till krig. *B* och *C* ha spetsar av palmträ, *D* av bambu.

Bild 197. Pilar och båge. Huanyam.
A. Med curare förgiftad pil, spets av palmträ. *B*. Till jakt och krig, spets av bambu. *C*. Till krig, spets och hullingar av ben. *D*. Jaktpil med benspets. *E*. Båge, längd 2 m. 1 cm. *F*. Pilspetsfodral av bambu till den förgiftade pilen. Pilskaften äro av fin bambu.

ytterst enkelt, under det att vapnen äro gjorda med en omsorg och elegans, som ej överträffas av många indianstammar i hela Sydamerika.

All sin konstfärdighet och ornamentik lägga de ned på vapnen och på kroppens smyckande, d. v. s. på vad de lätt kunna bära med sig. I det fallet likna de huari. Deras pilar äro likväl praktfullare än dessas.

Hasemann säger, att dessa indianer äro fega. Däri tror jag, att han misstagit sig. Att de hysa respekt för repetergevär, är naturligt. Det behövs säkerligen mycket mod att gå mot eldvapen, beväpnad med blott pil och båge.

Jag har här avbildat några pilar. Den, vi se bild 197 A, är giftstruken. När de ej använda pilen, är spetsen skyddad medelst ett stycke bamburör (bild 197 F.). Spetsen har en rund skåra, så att den lätt brytes av. Giftet, de använda, är curare. Detta gift få de genom att koka ut extraktet ur barken av en lian.[1] Spetsen av pilen (bild 197 C.) är enligt uppgift av indianerna gjord av ett stycke överarmben av människa. De ha antagligen valt detta ben, därför att det är armen, som spänner bågen. Spetsarna på pilarna bild 196 B, C. äro av hårt palmträ och på bild 196 D. och 197 B. av bambu. Den flerspetsiga pilen användes till fiske.

Huanyam ha mycket vackra stridsklubbor av hårt palmträ, prydda med fjädrar och virade med bomullstråd (bild 198). Dessa lära användas vid deras danser. Dessa indianer använda även blåsröret, som uteslutande är ett jaktvapen. Blåsrören göra de av bambu (bild 201).

Huanyam äro odlare och fullt bofasta. Odlingarna äro, efter vad jag sett, ej vidare betydande. De ha säkerligen utvecklats åtskilligt, sedan indianerna fått knivar och yxor av mulatten. Odlingarna ligga omkring hyddan. Produkterna från dessa kunna ej livnära de där boende, därtill äro odlingarna för obetydliga. Deras viktigaste kulturväxter äro cara, majs, mandioca och sötpotatis. För övrigt såg jag bomull, bananer, papaya, kalebasser,

[1] Strychnos.

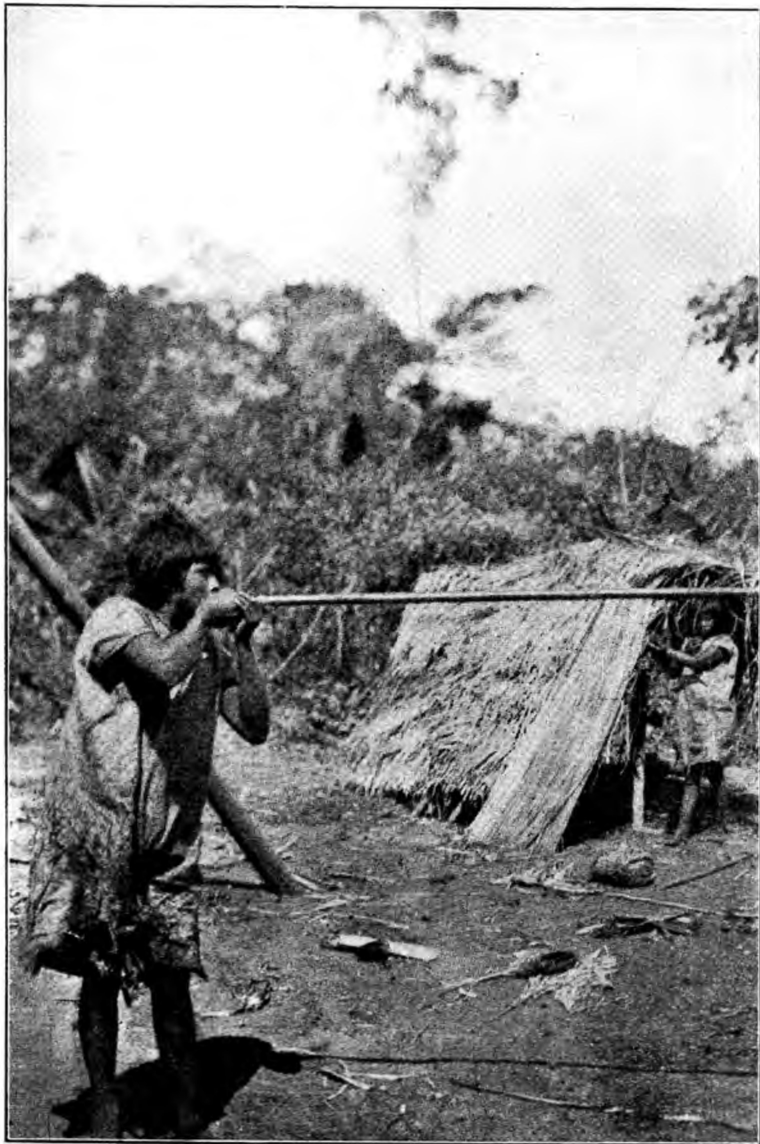

Bild 201. Blåsrörsskytt. Huanyam.

A. B. C.

Bild 202. *A, C.* Öronprydnader för män. *B.* Huvudprydnad för män. Huanyam.

nät och kläder. Snålt har han betalt dem för det myckna gummi, de tappat åt honom. Stenyxor äro numera fullständigt ur bruk här. Verktyg av gnagaretänder (bild 200) och fiskkäkar[1] använda de ännu allmänt. Någon kniv av bambu såg jag ej. Dylika använde de ännu, när Hasemann lärde känna dem.

När huanyam fått järnverktyg och ha sett, huru negrer och mulatter bo, ha de förbättrat sina hyddor. Till varje boplats hörde förr två typer av hyddor, en större, öppen hydda, där man vistades under dagen, kokade mat o. s. v., samt en mycket tätt byggd hydda av palmblad,

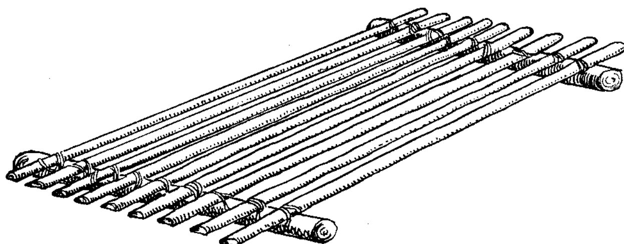

Bild 203. Ställning i hyddan att lägga upp saker på. Huanyam.

där man kunde sova skyddad för myggor. Den senare hyddtypen håller på att försvinna, då flertalet huanyam fått myggnät av mulatten. De större hyddorna ha numera en takås med stöttor. Vi se en sådan hydda under byggnad på fotografien sid. 429. Ursprungligen voro de annorlunda byggda, såsom teckningen (bild 204) angiver. De små sovhyddorna äro konstruerade på ungefär samma sätt fastän med gavlar. Ingången är på gaveln. Den är helt liten, så att man måste krypa in på alla fyra. Den stänges på natten med en dörr av palmblad. Taket går överallt ned till marken.

Bädden i hyddan är hängmattan. Den är i regel av bomull, någon gång av bast. Hängmattan tjänar även till stol. Någon gång ser man en sittpall av en typ, som har en ofantlig utbredning i hela Sydamerika.

[1] Serrosalmo.

Husgerådet är, som nämnt, i motsats till vapnen och kroppsprydnaderna mycket enkelt. Man har några få oornamenterade lerkärl (bild 210) och enkla korgar (bild 207 och 208), vilka senare ganska mycket likna de korgarbeten, vi samlat från itonamaindianerna i San Ramon. Bland lerkärlen märkas stora, flata skivor, på vilka man rostar ojästa tunnbröd av majs. Dessa äro riktigt goda. Indianerna äro tyvärr mycket snåla på dem.

Vi äro här hos en stam, hos vilken konsten ligger i händerna på männen. All konstfärdighet lägga dessa

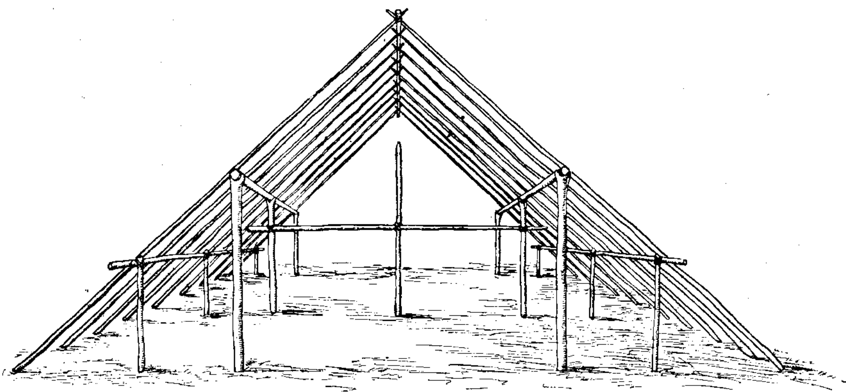

Bild 204. Visar konstruktionen av en huanyamhydda.
För att knyta fast takåsen gör man en byggnadsställning, som tages bort när hyddan är färdig. Taket täckes med palmblad. Höjd 6 m. bredd 9 m. längd 11 m.

indianer, som nämnt, ned på vapnen och på kroppens smyckande. Häri likna de huariindianerna. Trevlig är den lilla här avbildade bandvävstolen, vilken vi lyckades förvärva (bild 193). Det är kvinnorna, som väva.

I början av sjuttonhundratalet hade jesuiterna, som nämnt, missioner vid nedre Rio Guaporé. Fonseca, som 1743 befor Rio Guaporé, berättar om sina besök i dessa. Missionerna voro S:a Rosa, San Miguel och San Simon. I S:a Rosa funnos 500 indianer,[1] därav 150 krigare. I missionen San Miguel levde inte mindre än 4,000 indianer. Dessa kallar han moré. För övrigt omtalar han vid Rio

[1] José Gonsalves da Fonseca l. c. sid. 100 och 108.

Bild 205. Huanyamhydda under byggnad.

Bild 206. Band av barktyg.
I dylika bära kvinnorna de små barnen. Huanyam.

Bild 207. Bärkorg. Huanyam.

Bild 208. Korg, som användes till allt möjligt, att äta på, att förvara småsaker i m. m. Huanyam.

Guaporé en mängd indianstammar med olika namn, som väl dels äro utdöda, dels ha dragit sig tillbaka till det inre av landet.

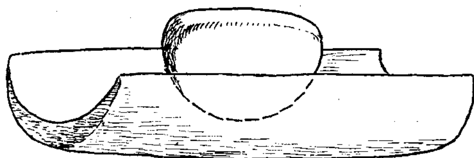
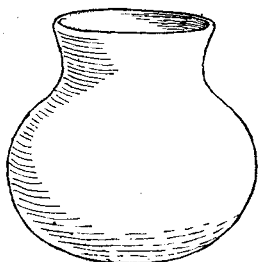
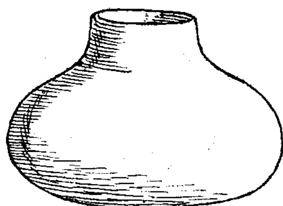

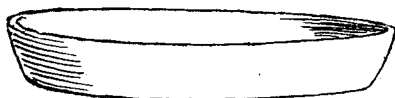
Bild 209. Tråg att mala i. Man mal med en sten. Huanyam.

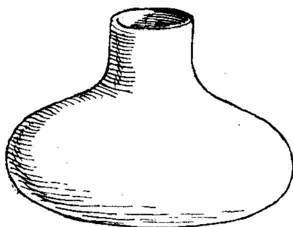
A.

B.

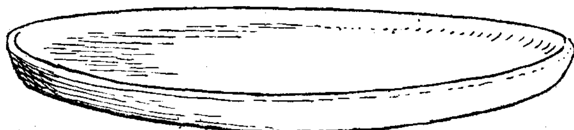

C.

D.

E.

Bild 210. Typer av lerkärl. Huanyam.
A. Gryta. *B, D.* Att ha majsöl eller vatten i. *C, E.* Rostskålar.

I slutet av augusti fira huanyam en stor fest med chichadrickning och dans. Tiden för festen beräkna de efter månen. Gummiarbetarna påstå, att de fira S:a Rosadagen den 30 augusti. Detta kan vara ett minne från missionstiden, då vi veta, att årsfesten alltid spelar en mycket stor roll på missionerna. Det är därför ej alldeles omöjligt, att huanyam en gång varit missionsbarn och att de levat i missionen S:a Rosa. Överallt i Mojos firas ännu de gamla missionernas årsfester med stor högtidlighet av indianerna.

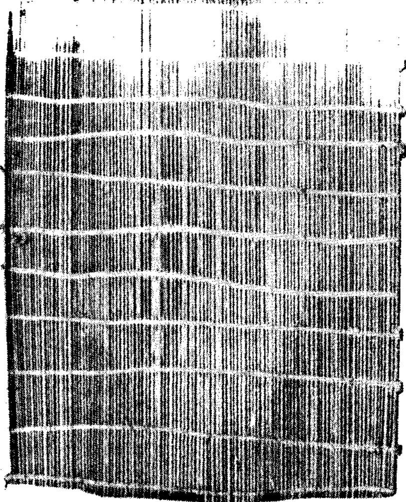

Bild 211. Sikt. Huanyam.

Rörande huanyamindianernas religiösa föreställningar vet jag så gott som ingenting. De äta ej sumphjort, då de anse sig härstamma från detta djur. Hövdingen Pedro har rykte om sig att kunna förhäxa. De lära begrava sina döda sittande i en rund grop. De begrava ej i hyddan. Ingenting ovan jord angiver, var graven är. I graven får den döde med sig majsöl. Vår vägvisare hade en gång sett dem begrava en hövding. Ingenting skilde hans grav från de andra indianernas.

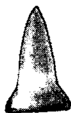

Bild 212. 2/3. Prydnad av kvarts, som av de gifta huanyamkvinnorna bäres i den genomborrade överläppen.

TRETTIOFÖRSTA KAPITLET.

Till Rio Beni.

i lämna huanyamindianernas land och paddla till mynningen av Rio San Miguel, varifrån vi fortsätta nedför Rio Guaporé.

Ej långt nedanför Rio Itonamas utflöde i Rio Guaporé på den brasilianska sidan av floden ligger »O Forte do Principe da Beira». Denna fästning fullbordades år 1783. Den är byggd av väldiga, väl sammanfogade stenblock och var säkerligen en för sin tid mycket stark fästning. Den är kvadratisk med fyra bastioner med torn och kanongluggar. Kvadratens sidor äro 119 m., bastionerna äro 59×40 m.

Det är en väldig byggnad, täckt av urskogen och bebodd blott av tusen och åter tusen flädermöss. Den ligger här, i denna blott av vilda indianer bebodda trakt, som ett sagoslott, som ett lysande minne av att det en gång funnits kraft och energi hos Portugals folk. O Forte do Principe da Beira var det portugisiska väldets gränssten i väster.

Sedan paddla vi vidare till mynningen av Rio Mamoré, varifrån vi fortsätta med en liten flodångare till Guayamerin.

Vi måste tyvärr stanna några dagar i Guayamerin för att packa och avsända samlingarna. Det är en högst osund plats. När vi voro där, voro 25 % av invånarna under läkarebehandling för malaria, och dock sade läkaren

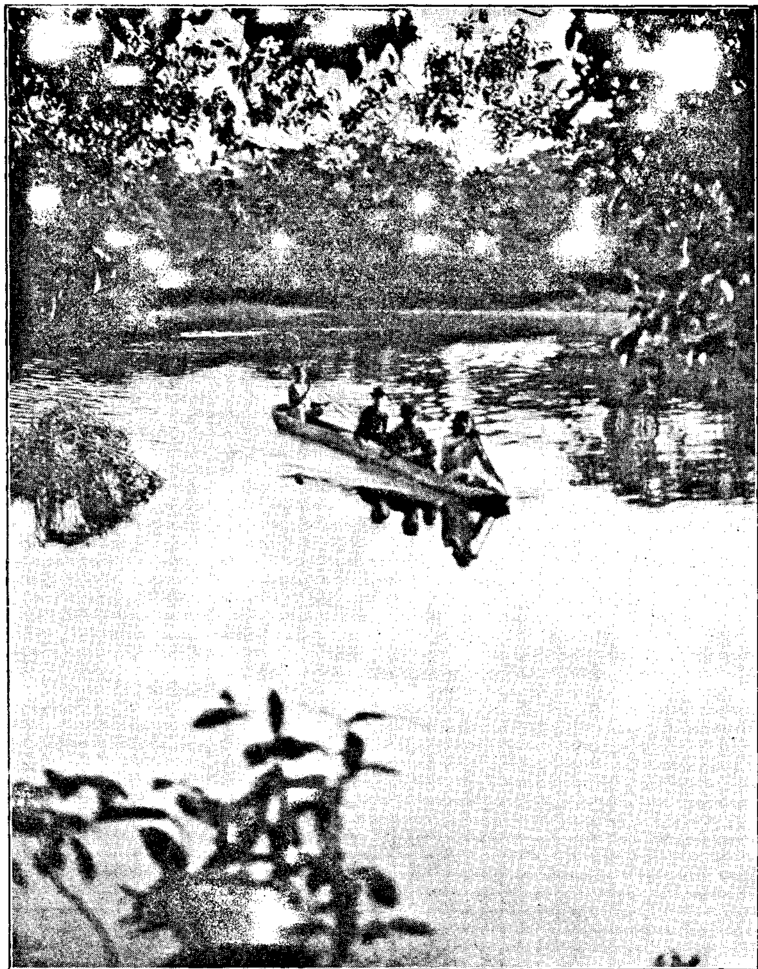

Bild 213. Huanyamkanot på Rio San Miguel.

för en där förlagd liten garnison, att det just då ej var vidare sjukt.

På den brasilianska sidan av floden är ändstationen för järnvägen Madeira—Mamoré. Järnvägen anlades, när gummit stod högt i pris. Sedan dess har gummikrisen kommit, och järnvägen lär gå med mycket stor förlust. Tågen gå bara ett par gånger i veckan och äro alltid

halvtomma. Jag skulle inte ens hålla för otroligt, att denna med oerhörda offer av människor och pengar — ursäkta, jag skulle säga pengar och människor — anlagda järnväg kommer för en tid att fullständigt upphöra med trafiken.

Från Guayamerin kan man komma med små flodångare till Quatro Ojos vid Rio Piray. Därifrån är rid- och körväg till S:a Cruz de la Sierra o. s. v. Människorna rida, och varorna åka. Andra ångare gå till S:a Rosa vid Rio Chapáre, varifrån man kan rida till Cochabamba. Från Guayamerin gå även, som vi veta, små flodångare till övre Rio Guaporé. Under den värsta torrtiden är en del av flodtrafiken inställd. Nedanför Guayamerin hindra forsarna flodfarten. Även övre Rio Madeira är full av forsar och vattenfall. Det är för att undvika den farliga och dyrbara transporten av gummi och varor förbi dessa, som järnvägen blivit byggd.

Liksom överallt i gummitrakterna är livet mycket dyrt i Guayamerin. Ägg t. ex. kosta 50 centavos stycket. Nära Cocapata köpte vi 14 stycken för 10 centavos, d. v. s. äggen voro där sjuttio gånger billigare än i Guayamerin. På det sistnämnda stället fingo vi därtill den upplysningen, att äggen blivit billiga. När gummi stod högt i pris, betalades de med en bolivian stycket. Det blir ungefär 28 kronor tjoget. En höna kostar i Guayamerin 5 bolivianer, ibland ända till 10 bolivianer. Dessa priser giva oss en inblick i motsatsen mellan de ekonomiska förhållandena i bergstrakterna och i gummiskogarna.

Från Guayamerin ämna vi oss till Riberalta. Det är inte så långt. Man kan rida över land, eller man kan fara med tåg till Villa Murtinho och därifrån med motorbåt och ångbåt. Vi välja vägen över land. Det är ingen alldeles angenäm färd, isynnerhet som våra följeslagare, tvenne högst misstänkta individer, möjligen ha planer att mörda oss, detta i samråd med några ännu obehagligare typer, som sköta färjningen över Rio Yata, som vi passera. Lyckligtvis bliva vi upphunna av ett par

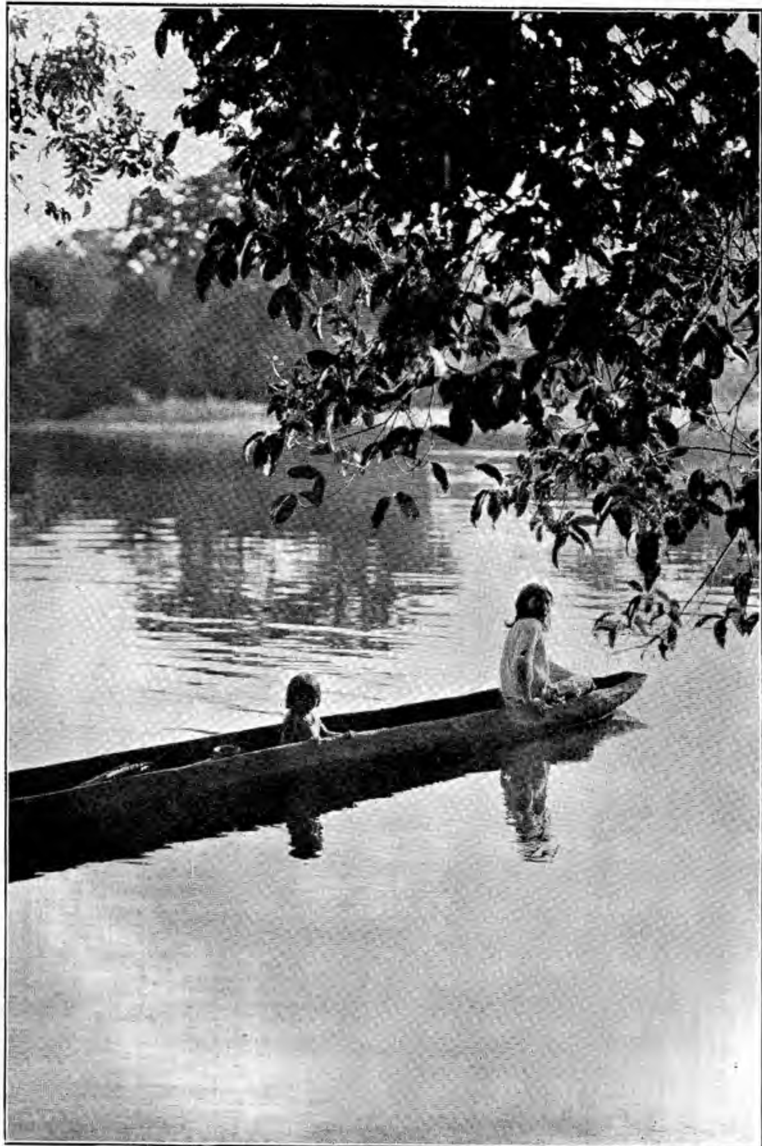

Bild 214. Huanyamindianer på San Miguelfloden.

herrar, som även skola från Guayamerin till Riberalta. I deras sällskap undgå vi vidare obehag.

Vi ha nu ingen egen tjänare, då Domingo lämnat oss. Stackars pojke! Han hade tjänat oss troget i över sex månader. I Guayamerin söp han upp sin förtjänst på några få dagar. Då jag tyckte, att han var för ung för att supa sig full, gav jag honom en ordentlig uppsträckning. Det passade inte hans portugisiska, republikanska frihetskärlek — och så blevo vi utan någon fast anställd tjänare. Det är inte så lätt att handskas med människor. Domingo hade varit springpojke i en stad nära Oporto. Sedan hade han kommit till Amerika och hade varit på luffen. Han var nästan alltid vid gott humör, och jag kommer att ha honom i gott minne.

I Riberalta bliva vi synnerligen väl emottagna av alla. Särskilt vill jag nämna guvernören, don Carlos Gutierrez, och herr Carl Sonnenschein. Riberalta är ett mycket internationellt samhälle, vilket särskilt under gummihaussen var synnerligen livaktigt. Det har c:a 1,500 invånare. Där finnas stora affärer, där man kan få allting från solitärer till sardiner och synålar. Riberalta är typen för ett samhälle, som växer upp, där det finnes pengar att förtjäna. Det är likväl ingen samling av plåtskjul utan har trampat ut barnskorna och har snygga gator, välbyggda hus och ett vackert planterat torg.

Här ha naturligtvis samlats alla möjliga nationer, tyskar, schweizare, fransmän, engelsmän, turkar, japaner etc. Våra måltider intaga vi hos en fransman, monsieur Joseph Durand, som varit kock åt monsieur Reuterskiöld i Nizza och som är »très charmé de faire la connaissance du fils de Nordenskiöld». Han kommer så väl ihåg, när Vega kom hem.

Japanerna spela en stor roll här. Tack vare deras flit är Riberalta omgivet av betydande odlingar, vilkas produkter de sälja jämförelsevis billigt i staden. Man tycker ej om dem, därför att de äro ytterst sparsamma och samla pengar, som de sända hem till sitt land.

Jag måste erkänna, att jag trivs utomordentligt väl med flertalet av de människor, man träffar på en sådan plats som Riberalta. Det är människor, som känna livet, som ha något att berätta. Förvånansvärt är, vilket intresse många av dessa människor ha för att läsa. Man finner här allmänt de allra bästa tidskrifter, som behandla politiska, litterära och konstnärliga ämnen. Här finnas mycket färre äventyrare i sämre bemärkelse, än man skulle vänta att finna på en så avlägsen plats.

Vår plan är att gå till Cuzco, dels följande floderna, dels ridande. Vi tänkte först fara uppför Rio Madre de Dios men kunna omöjligt få någon lämplig lägenhet. Vi besluta därför att hyra en ångbåt, som tar oss uppför Rio Beni till Cavinas missionsstation. Det kostar 500 bolivianer, d. v. s. ungefär 700 kronor. Cavinas ligger 70 leguas från Riberalta. Dyrt är det att hyra båten, men det är ingenting annat att göra, såvida vi vilja komma i arbete. I Riberalta anställer jag som kock och uppassare en japan.

Vi fara uppför Rio Beni. När vi sist beforo denna flod, hade vi inte så fin farkost som nu utan blott en flotte, men det var långt härifrån hos moseteneindianerna.

Tyvärr får min hustru åter ett malariaanfall. Hon har antagligen fått en ny infektion i Guayamerin. Bra är det, att vi nu inte ligga stilla på en plats utan äro i rörelse, ty det är alldeles säkert, att plasmodierna, malarians sjukdomsalstrare, inte tycka om att resa.

Vid Rio Beni ligga flera stora gummibaracker. En dag stanna vi i en av dessa, Concepción, som äges av don Adolfo Arauz. Det är en av pamparna i Bolivia. Han har här anlagt en fabrik. Jag behöver väl inte säga, att det är ett brännvinsbränneri. Arauz har varit guvernör, har bott flera år i Paris och London, är medlem av Royal Geographical Society och talar utmärkt franska och engelska. Han vet mycket väl, att jag skarpt uppträtt mot behandlingen av indianerna i gummiskogarna, och han tycker säkert, att sådant folk som jag gärna kunde dra

för fan i våld, men han behandlar oss utsökt artigt och vänligt. Liksom alla sydamerikaner, som vistats en längre tid på rashatskontinenten, är han starkt chauvinistisk.

Karaktäristiskt för en man av doktor Arauz typ, d. v. s. för den bildade bolivianen, är hans intresse för alla nyheter och för maskiner. Med oerhörda kostnader har han låtit släpa tunga maskiner hit till hjärtat av Sydamerika. Doktor Arauz strävar tydligen efter att hans

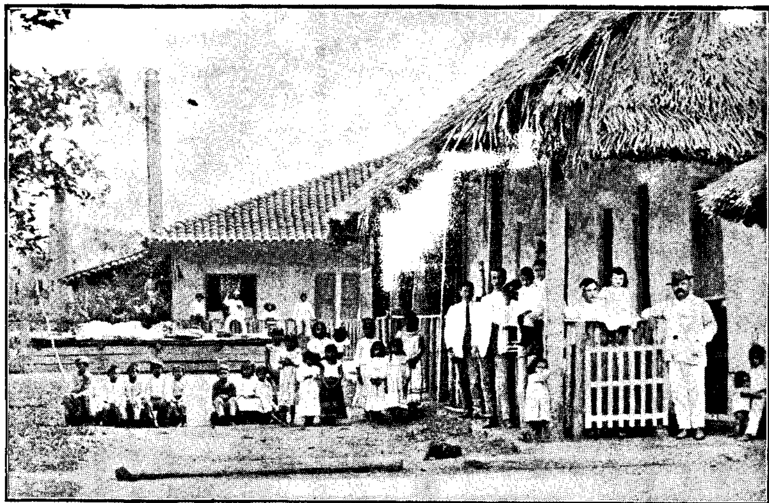

Bild 215. Concepción. Doktor Arauz spritfabrik. Rio Beni.
D:r A. står lutad mot grinden.

egendom skall bli en mönstergård, och det är den otvivelaktigt redan i sitt slag. På egen bekostnad underhåller han en skola för sina underlydandes barn. Något liknande bry sig ej de stora utländska gummibolagen om. För dem gäller det bara att förtjäna pengar och mera pengar.

Doktor Arauz har indianer av många olika stammar på sin egendom. Bäst är det att inte forska efter, hur han fått dem. Jag tror likväl, att de ha det bra. De barn, som växa upp här, komma alla att förlora sina föräldrars språk och bli spansktalande. Detta är naturligtvis från den bolivianska statens synpunkt mycket

viktigt, ty i dennas intresse ligger, att spanskan tränger ut de många små indianspråken. Detsamma sker även på andra baracker med blandad indianbefolkning men underlättas här genom skolundervisningen.

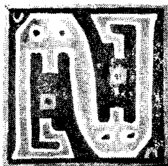
I missionerna leva däremot indianspråken, som sagt, kvar. Missionärerna föredraga att själva lära sig indianernas språk framför att lära missionsbarnen spanska. Detta kan ej vara i statens intresse.

Den 20 juli anlända vi till Cavinas missionsstation, där vi ämna utrusta oss för en exkursion till chāmaindianerna vid Rio Madidi och framför allt studera cavinaindianerna. Sedan skola vi till Cuzco.

Under flera månader ha vi berest gummitrakterna i Bolivia. Innan jag börjar min skildring av cavinaindianernas liv, anser jag det vara på sin plats att tala något om den här rådande gummikrisen.

TRETTIOANDRA KAPITLET.

Gummikrisen i Sydamerika.

ordöstra Bolivias liksom stora delar av Brasiliens och Perus ekonomiska liv har sedan 1880-talet behärskats av gummiindustrien. På denna har allt intresse direkt eller indirekt varit koncentrerat. Tack vare gummit har man i hjärtat av Sydamerika utforskat stora, förut okända områden. Förut obebodda trakter ha befolkats, andra ha avfolkats, nya byar och städer ha växt upp, floderna ha fått en livlig trafik med små ångbåtar, den ytterst kostsamma järnvägen har byggts förbi de farliga Madeirafallen, talrika européer och japaner ha utvandrat till det inre av Sydamerika o. s. v.

I Bolivia finner man gummigivande träd vid Rio Beni, Rio Madre de Dios, Rio Abuná, Rio Guaporé och dessa floders bifloder. Där ha vi sålunda »guldgruvorna». Där tappas gummit i skogarna, släpas ned till flodstränderna och föres sedan på flodångarna eller i båtar till Riberalta, Cachuela Esperanza, Villa Bella och Guayamerin för att sedan föras vidare till Europa och Nordamerika. I utbyte mot gummit kom under de goda tiderna en ständig ström av varor från dessa länder; det var whisky, champagne, kläder, vapen, konserver, grammofoner, diamanter etc. etc. Även mycket guld kom till Bolivia, och slantarna rullade vilt. Alla affärer gjordes i guldpund eller på kredit. Importörerna gjorde glänsande affärer. Priserna på allt voro oerhörda. Ännu kostar t. ex. en helbutelj öl i

Riberalta 5 bolivianer. Den har varit uppe i ett pund, och likväl talade man aldrig om att bjuda på en butelj öl. Det var futtigt. Minst »en låda» skulle det vara. Till och med franska kokotter hittade till Riberalta. Mer kunde man väl inte begära.

Hela östra Bolivias ekonomiska liv baserades på gummiindustrien. Från Mojos, S:a Cruz de la Sierra, Guarayos etc. exporterades matvaror till gummitrakterna. Från Mojos' slätter sände man framför allt levande boskap och torkat kött, s. k. charqui. Mycket av detta gick även till Brasilien. De stora estancieros omkring S:a Cruz de la Sierra sände sitt ris och sitt socker till gummiskogarna. Missionerna i Guarayos levde delvis på vad de förtjänade genom exporten av sina produkter till gummiskogarna.

Vad man framför allt behövde i gummiskogarna under de goda tiderna, var människor. Frivilligt immigrerade många dit för att finna arbetsförtjänst. Ännu flera lockades dit genom bedrägliga löften eller fördes rent av dit med våld. En mängd personer levde på att sälja arbetare till gummiskogarna, där de köptes av de stora handelshusen.[1] Vilda indianer infångades för att användas till gummitappning. Av dessa arbetare dukade en mycket stor del under för febrar och umbäranden.

Det område i Bolivia, som har berörts av denna export av människor, är mycket betydande. Det omfattar hela slättlandet i öster, norr om Rio Parapiti och fjälldalarna i gränstrakterna mellan Peru och Bolivia. De enda, som kraftigt motarbetade denna skamlösa trafik, voro missionärerna och en och annan av de större estancieros, som behövde sitt folk för egen räkning. Myndigheterna ingrepo i regel först, när det var för sent.

Tack vare emigrationen till gummitrakterna avfolkades stora områden. Många förut blomstrande byar i Mojos och Chiquitos ligga nu i ruiner. På många håll funnos blott

[1] Dessa övergrepp har jag utförligt omtalat i min bok Indianer och Vita. Stockholm 1911.

gubbar, kvinnor och barn kvar. Männen hade alla frivilligt eller ofrivilligt utvandrat.

Då arbetskraften var så dyrbar, sökte man överallt att binda arbetarna vid sig genom det s. k. skuldsystemet, som vi lärt känna i S:a Rosa. Man lagade så, att indianerna alltid hade så stora skulder, att de i verkligheten voro slavar.

Man sålde arbetare genom att överlåta skulderna till en annan person. Då denne visste, att skulderna ej kunde betalas av arbetarna själva — betalade man vid sådana köp även tilläggspremier. I arv ingingo tjänarna såsom tillgångar, likaså vid konkurser.

Fjälltrakterna i Bolivia voro ej beroende av gummiindustrien, inte ens under den värsta prisstegringen. Ett par handelshus sände visserligen varor därifrån och gjorde goda affärer, men dessa trakters export har aldrig varit i huvudsak inriktad på gummitrakterna. Blott ett mindre antal indianer emigrerade därifrån till urskogarna och detta huvudsakligen från Bolivias och Perus gränstrakter. I fjällen hade man landets andra »guldgruva», nämligen tennfyndigheterna, och man var ej beroende av gummiindustrien. Det visade sig, att indianerna från högfjällen, quichua och aymara, ej tålde klimatet i de fuktvarma skogarna, varför de voro mindre eftersökta.

När under de senaste åren gummit tack vare plantagerna i Asien starkt fallit i pris, inträffade i hela det inre Sydamerika en mycket svår kris. Jag skall försöka att här redogöra för verkningarna av denna i de trakter, vi berest.

Det visade sig då, att de, som förtjänat förmögenhet på gummit, som hade rygg att motstå krisen, inte voro många och att dessa voro de handelshus, som samtidigt exporterat gummi och importerat varor. Främst bland dessa var huset Suarez H:nos, ett bolivianskt-engelskt bolag. Därtill kom Braillard:nos y C:ia, ett franskt-schweiziskt hus, Alfred W. Barber y C:ia, en engelsk-tysk firma, Zeller & Villinger och några till. Flertalet inhemska

ägare av gummiskogar ha så stora skulder till dessa mer eller mindre utländska bolag, att desamma, när de behaga, kunna lägga beslag på alla deras ägodelar. Detta har redan skett i ganska stor utsträckning. Flera av de utländska handelshusen äro understödda av europeiska banker och bankirer, till vilka de betala höga räntor på sina lån. Det är dessa banker, som i främsta rummet förtjänat på gummit.

Bild 216. Från Concepción. Rio Beni.

När gummit föll i pris, lönade det sig inte mera att importera champagne, gåslever, grammofoner, juveler o. d. Kokotterna reste till en bättre marknad. Man fick nöja sig med att dricka sprit och flirta med indianskor. Handelshusen drogo in sina krediter, och man fick blott varor mot kontant betalning i gummi, och det betalades med lågt pris.

Arbetarna föllo i värde. Man var ej som förut angelägen om att de skulle öka sina skulder — utan man rådde dem att ekonomisera, att vara förståndiga och sparsamma, man utbetalade deras lön till största delen på så sätt, att man gjorde avskrivningar på skulderna.

För att dessa avskrivningar inte skulle bli alltför betydande, satte man samtidigt ned lönerna. Indianerna, som inte förstå sig på fluktuationerna på världsmarknaderna, ansågo med rätta, att detta var något nytt slag av övergrepp. Under de goda tiderna fingo de åtminstone sprit och kläder, dragharmonika, hagelbössa och symaskin, och det var intet knussel, och vad gjorde det de flesta av dem, om de voro skyldiga ett eller tvåtusen bolivianer. Det ena betydde för dem lika mycket som det andra.

På varje ångbåt, som kom från gummitrakterna, var det fullt av personer, som lämnade dessa trakter för att återvända till sina hem eller söka arbete på annat håll.

Kommer detta att fortsätta, komma även många indianer att återvända till sina hemtrakter. Där måste de försörja sig med åkerbruk, och en del avfolkade trakter komma så småningom att åter befolkas. De, som framför allt lämna gummitrakterna, äro de talrika japaner, som slagit sig ned där under de feta åren.

Jag sade, att från stora områden i Bolivia ha matvaror exporterats till gummiskogarna. Denna export kan naturligtvis ej plötsligt upphöra men kommer i hög grad att minskas, då man på gummibarackerna mer än förut kommer att beflita sig om att ha egna odlingar. egen boskap o. s. v. Det är därför mycket ont om pengar i hela östra Bolivia.

När tiderna i gummitrakterna äro dåliga, immigrera inga människor dit. Bedräglig värvning av indianer har nästan totalt upphört. Det lönar sig ej mera. Detta är en av gummikrisens allra bästa sidor.

Plantagegummit i Asien har alla förutsättningar för att i framtiden kunna levereras billigare än det gummi, som tappas under stora svårigheter i det inre av den sydamerikanska kontinenten.

Man måste därför räkna med att gummitappningen i

[1] Detta kapitel skildrar förhållandena före Världskriget.

Sydamerika kommer att upphöra.[1] Det är åtminstone möjligt. Det blir samma historia som med kinabarken. De trakter, där denna i stora kvantiteter insamlades, äro, som vi veta, åter överlämnade åt aporna och jaguarerna. Det är numera plantagerna i Asien, som förse världen med detta icke minst för Sydamerika så viktiga läkemedel.

Finner man i Bolivia ingenting nytt, som kan bliva en guldgruva, måste man lägga an på att utveckla åkerbruket och framför allt boskapsskötseln. Handelsutbytet kommer då att ta andra vägar än nu. Exporten kommer att inriktas på Argentina och det övriga Bolivia. Boskapsskötselns utveckling kommer att bliva fullständigt beroende av huruvida man lyckas bekämpa den pest, för vilken, som nämnt, så många hästar duka under. Priserna för livsförnödenheter komma säkert att normaliseras.

Redan nu har man insett, att ett av Bolivias livsintressen är att förbinda slättlandet i öster och fjällträkterna i väster med goda vägar och om möjligt med en järnväg. En sådan har varit planerad av tennkungen don Simón Patiño. Han har anställt flera tyska ingenjörer för att utforska området mellan Cochabamba och Rio Mamoré. Man säger, att Patiño blivit ohågad för att fortsätta med detta väldiga företag, då ingenjörerna kommit till det resultatet, att det blir oerhört dyrt.[1]

Skulle Patiños järnväg komma till stånd, kommer man att kunna resa med tåg och ångbåt från Antofagasta vid Stilla Oceanen till Para vid Atlanten, d. v. s. över den nästan bredaste delen av Sydamerika. Det vore ett storverk, som skulle hedra Bolivia och den store, patriotiske Patiño. Denna järnväg skulle öppna stora möjligheter för det vidsträckta och fruktbara men nu så avlägsna bolivianska slättlandet, möjligheter, som för närvarande äro ytterst svåra att överskåda. Skulle Patiño

[1] Undersökningsarbetena för den planerade järnvägen ha avstannat på grund av världskriget.

trots sin rikedom icke våga bygga järnvägen, finnes det säkert andra, som vilja vara med, och det är nordamerikanarna. De ha numera ett »moderligt» intresse för att tillvarataga västra Sydamerikas naturrikedomar — och dem betalar man t. ex. med en kvadratgrad jord.

Jag har blott skrivit om gummikrisen i Bolivia, därför att jag ej personligen känner mera än en liten del av Peru och Brasilien. Mycket stora delar av dessa länders ekonomiska liv är också baserat på gummit. Vi se sålunda, att gummikrisen är av betydelse för en stor del av den sydamerikanska kontinenten.

Kommer gummit fortfarande att falla i pris och man sålunda här icke kan konkurrera med det asiatiska plantagegummit, måste befolkningen inom nästan hela Amazonflodens område söka sig andra förvärvskällor. Sådana bli inte överallt lätta att finna. På många håll kommer man antagligen i det längsta att söka hålla ut med gummitappningen. Man får söka att driva arbetet så billigt som möjligt. Handelshusen komma ej att giva några nya krediter men komma däremot att söka indriva sina fordringar.

Många avlägsna floder och skogar komma likväl att övergivas och så småningom åter befolkas av fria indianer.

Den vita rasen kommer antagligen att här för en tid förlora något av vad den så hastigt erövrat.

Bild 217. Cavinaflicka.

TRETTIOTREDJE KAPITLET.

Cavinas missionsstation.

avinas ligger ett par kilometer från stranden av Rio Beni vid en liten bäck med klart rinnande vatten. Det är ingen storslagen missionsstation som Covendo utan tvärtom en liten ful plats, med den fulaste kyrka, jag sett i hela Bolivia. Herran bor där i ett plåtskjul. Nära detta är kontoret, ursäkta... jag menar klostret, och runt omkring indianernas dystra, gråbruna hyddor.

Jesus de Cavinas, såsom denna missionsstation kallas, har haft mycket växlande öden. Enligt Armentia[1]

[1] Navegación etc. sid. 9.

Bild 218. Från Cavinas omgivningar.

grundades missionen bland cavinaindianerna redan 1770[1] vid Rio Madidi. Sedan har den flyttats tvenne gånger, senast år 1887 till den plats, där den nu är belägen. Bland dessa indianer verkade padre José Maria Ciuret från 1842 till 1885. Under den tid, missionen låg vid Rio Madidi, blevo många cavinaindianer dödade av de vilda guarayoindianerna, som de själva kalla chāma. Kopporna ha härjat fruktansvärt bland dessa indianer.

Missionen i Cavinas skiljer sig ej mycket från en vanlig gummibarack. Munkarna ha där, lockade av de höga gummiprisen, nästan glömt bort, att de äro missionärer och ej handelsmän. Cavinaindianerna arbeta sålunda fullständigt som arbetare på en barack. De ha ungefär 30 bolivianer i månaden, måste arbeta sex dagar i veckan åt missionen och ha stora skulder, några ända upp till 400 à 800 bolivianer. De ha ej rättighet att lämna missionen och söka arbete på annat håll. Det kallas att rymma och betalas med smörj. De hyras ut för högre pris än deras lön, och mellangiften går till missionen. Ingen cavinaindian kan läsa och skriva ordentligt, och blott ett fåtal tala något spanska. Skolan är dålig och ledes av en okunnig tumupasaindian.[2] Denna undervisning, som blott är för gossarna, måste dessa betala med arbete. Moseteneindianen Tomas Huasna, som vi lärt känna i det föregående, sade betecknande nog om Cavinas: »Det här liknar ej en mission.» Visserligen läses här mässa varje dag, men den religiösa undervisningen är helt ytlig, och den kristna religionen har ej ännu lyckats undantränga de gamla föreställningarna. Den kristna religionen intresserar cavinaindianerna långt mindre än moseteneindianerna. I hyddorna ser man ej som i Covendo altaren åt Kristus och helgonen.

Några goda sidor har även denna mission. I missionen hålles stammen ihop och skingras ej. Familje-

[1] I Relación História, sid. 196, säger Armentia, att missionen grundades 1785.

[2] D. v. s. en tacanatalande indian från byn Tumupasa, som förr varit mission.

banden upplösas ej såsom på barackerna, där folk från alla möjliga håll komma tillsammans. Moralen är otvivelaktigt bättre. Indianerna äro mera skyddade för att alkoholiseras och syfiliseras än på barackerna. Detta, fastän munkarna själva ha brännvinsbränneri.

Trots dessa svåra anmärkningar, som det är plågsamt för mig att framlägga mot de gästfria munkarna, anser jag, att det vore en olycka, om regeringen i Bolivia sekulariserade missionen i Cavinas, isynnerhet som den munk, som nu förestår densamma, säger sig ämna bryta med det gamla systemet i avsikt att införa ett bättre system, liknande det i Covendo. Under missionärernas ledning ha indianerna det otvivelaktigt bättre, än om de blevo skingrade omkring på gummifaktorier och estancior.

Nödvändigt är det, att systemet här ändras i likhet med det i Covendo, att skolan förbättras och att indianerna bli vaccinerade, så att de kunna motstå de här alltför vanliga koppepidemierna.

Ytterst beror allt på vem som förestår missionen. Det är viktigare än alla reglementen. Är han en varmhjärtad och klok man, som t. ex. föreståndaren för missionerna i denna del av Bolivia, padre Lejalde, då kan han göra mycket gott för indianerna, är han däremot en metalliserad munk, vars gud är gul och rund och bär en engelsk kungs eller drottnings bild, då blir det naturligtvis bara en affär i själar. Kristus tyckte, som bekant, ej om schackrarna i templet.

Intill allra sista tiden har man delat ut mycket stryk i Cavinas. Det påstår en del munkar, att det är nödvändigt. Padre Lejalde har förbjudit piskningen.

Då Cavinas missionsstation för några år sedan brunnit ned och kyrkböckerna gått förlorade, har jag här ej kunnat samla ett så fullständigt statistiskt material som från Covendo. I Cavinas levde, när jag var där, 218 indianer, därav 44 gifta män, 44 gifta kvinnor, 1 fullvuxen ogift man, 7 änkor, 58 flickor och 64 gossar, d. v. s.

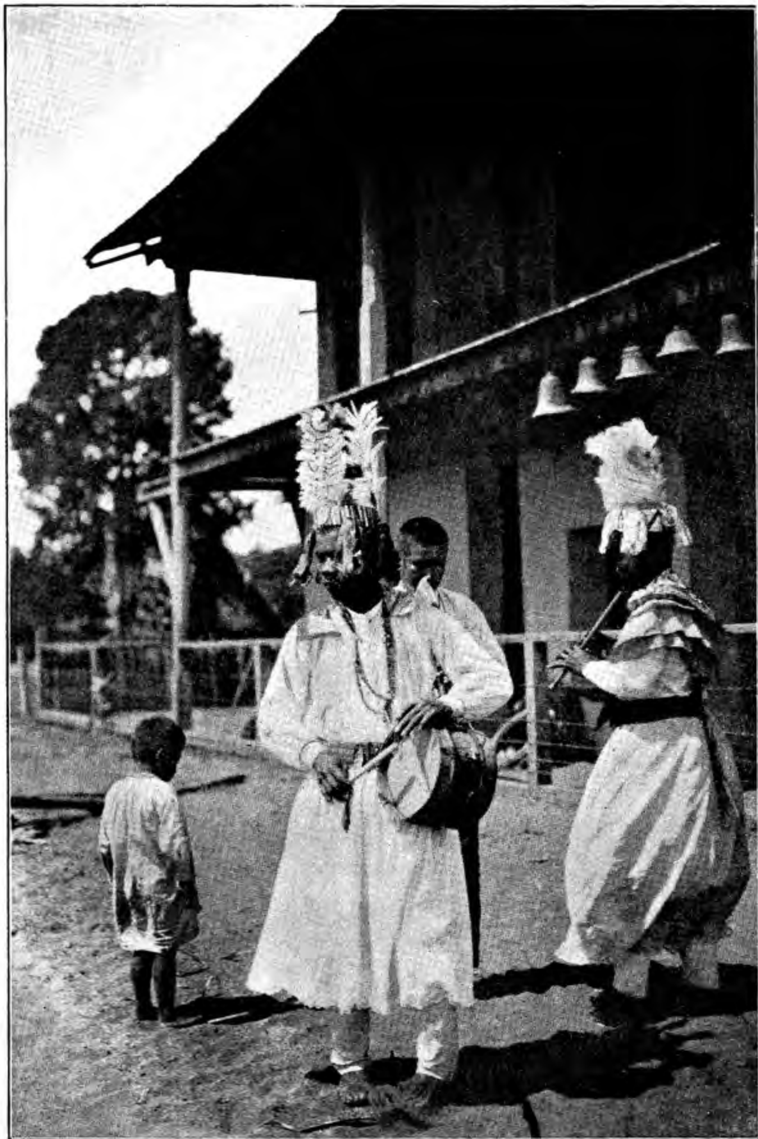

Bild 219. Dansande cavinaindianer.

lika många av mankön som av kvinnkön. Vi se att 43,6 % av cavinaindianerna äro eller ha varit gifta.

Blott från de sista åren finnas uppgifter om födda och döda.

	Födda i Cavinas.	Döda i Cavinas.	Därav barn.
1909	17	10	6
1910	9	12	9
1911	9	10	5
1912	12	7	3
1913	12	8	3
1914[1]	11	5	4
Summa	70	52	30

På denna tid har befolkningen ökats med 18 personer, vilket ger en årlig ökning av 15,2 pro mille. Såsom dödsorsaker angivas stelkramp (nyfödda barn), tuberkulos, malaria, indigestion och kikhosta. Av de 30 barnen[2] ha fyra dött få dagar efter födseln. Ett var dödfött. Modern till detta lever. Få barn av de övriga ha dött under första året.

I allmänhet äro äktenskapen barnrika. Jag har frågat några äldre kvinnor, huru många barn de ha och huru många de haft. Därpå har jag fått följande svar.

<table>
<tr><th rowspan="3">Äldre kvinnor.</th><th colspan="4">B a r n.</th><th rowspan="3">Summa.</th></tr>
<tr><th colspan="2">Levande</th><th colspan="2">Döda</th></tr>
<tr><th>gossar.</th><th>flickor.</th><th>gossar.</th><th>flickor.</th></tr>
<tr><td>N:r 1</td><td>2</td><td>3</td><td>0</td><td>0</td><td>5</td></tr>
<tr><td>„ 2</td><td>2</td><td>2</td><td colspan="2">3</td><td>7</td></tr>
<tr><td>„ 3</td><td>1</td><td>5</td><td>3</td><td>3</td><td>12</td></tr>
<tr><td>„ 4</td><td>4</td><td>5</td><td colspan="2">1</td><td>10</td></tr>
</table>

Den viktigaste familjen i Cavinas är Mayo. Ingen Mayo är gift med en annan Mayo, detta fastän missionärerna tillåta kusingiften. Stamfadern var Carlos Mayo.

[1] Till juli 1914.

[2] Med barn menar jag de ogifta, d. v. s. flickor under 12 à 13 år och gossar under 15 à 16 år.

Av hans barn lever 1, av barnbarnen 14, av barnbarnsbarnen 35 och av femte generationen 13. Nära en tredjedel av alla cavinaindianer härstamma sålunda från Carlos Mayo.

I Cavinas finnes blott ett barn, fött utom äktenskapet. Liksom i övriga missioner gifta sig cavinaindianerna tidigt, flickorna redan vid 12 à 13 års ålder. Detta är med föräldrarnas vilja. Mödrarna lära med fingrarna ta bort hymen och uttänja könsdelarna på sina döttrar för att göra dem lämpliga till äktenskap. Helt små flickor och gossar ha flerfaldiga gånger i Cavinas blivit ertappade med försök till samlag.

I vad mån de tidiga äktenskapen skada rasen, är svårt att bedöma. Påståendet, att första barnet i sådana barnäktenskap nästan alltid dör, synes ej vara riktigt. Tyvärr har jag ej kunnat fastställa åldern för kvinnorna vid deras första barnsäng. Olämpligt är naturligtvis, om flickorna gifta sig, förrän de haft sin första reglering, vilket någon gång lär förekomma. På hemlivet ha de tidiga äktenskapen ingen inverkan, då de unga bo hos hustruns föräldrar.

Cavina tala en tacanadialekt. Armentia påstår, att det är ett blandspråk av tacana och pano. De framhålla alla, att de gamla talade ett annat språk. Aymara säga de. Själva påstå de, att de numera ej kunna något av detta språk. En reyesanska har likväl sagt mig, att hon hört dem sinsemellan tala ett annat språk, som hon ej förstod. Hon talar själv cavineño liksom sitt eget mycket närbesläktade språk.

En gång, när en cavinaindian berättade mig en saga, undslapp honom följande. »De gamla kallade visselapan[1] »riquiriquíba». Vi kalla den »díde». När jag försökte förmå honom att tala närmare om de gamlas språk, sade han likväl, att han ingenting visste.

Då åtskilligt i cavinaindianernas materiella kultur icke

[1] En Cebus. Kallas här Mono silvador.

liknar övriga tacana- och panostammars, misstänker jag, att vi här ha en stam, som bytt språk.

De gamla talade aymara, säga de själva. Detta förefaller alldeles orimligt, och dock kan det ej förnekas, att cavinaindianerna lånat ord från aymaraspråket men däremot ej från quichuan, t. ex. flera av räkneorden[1]. Aymaraindianerna gjorde vi helt flyktigt bekantskap med under vår marsch över Tunaris snöfjäll. De bo långt härifrån. Närmare bo däremot quichuaindianerna. Aymaraorden i cavinaspråket ha de kanske lärt sig i jämförelsevis sen tid, kanske under kinabarkens dagar, då fjällindianerna genomströvade urskogarna på Anderna. Egendomligt är det likväl att de inte lärt sig quichua i stället, ty flertalet insamlare av kinabark talade detta språk. Det är därför möjligt, att aymaraorden kommit in i cavinaspråket i förcolumbisk tid, då aymarastammen hade mycket större utbredning och betydelse, än den nu har.[2]

Vårt första intryck av cavinaindianerna var allt annat än gott. Det var en söndag, vi kommo till Cavinas. Redan samma afton gjorde vi besök i ett par av cavinaindianernas hyddor. Man firade suparedagen. Flera av indianerna frågade efter brännvin. När jag sade, att vi inte hade något brännvin, begärde de angosturabitter och agua florida. Det sistnämnda är en otäck, sprithaltig parfym. Några av de unga cavinamännen spelade kort — jag tror det rent av var poker.

Senare samma afton berättade munkarna om cavinaindianerna, att de voro mycket svårhanterliga. En munk

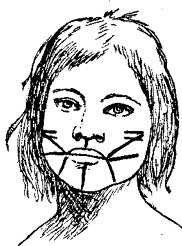
[1]

	Cavina.	Aymara.	Quichua.
1	péa	máya	uš
2	béta	páya	iscái
3	quimísa	químsa	químsa
4	póši	púši	táuva
5	píšika	péška	píska
6	chukúta	sóccta	sóccta
7	pakálku	pakálku	kánchis
8	quimsakarúko	quimsakállko	púsacc
9	poskorúko	yatúnca	iskón
10	túnca	túnca	chúnca

[2] Jämför sid. 111.

hade de flerfaldiga gånger sökt döda. Man sade, att de till och med ämnat korsfästa honom. Munkarna hade måst rekvirera soldater från Riberalta som säkerhetsvakt.

Skulle vi ha lämnat cavinaindianerna efter denna ytliga bekantskap, hade vi säkert haft dem i dåligt minne. Sedan vi varit med dem en och en halv månad, ha vi bildat oss ett helt annat omdöme om dem.

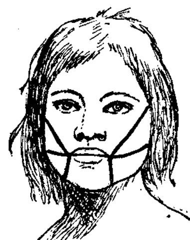
1.

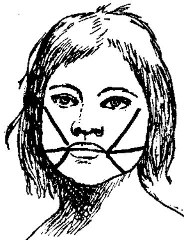
2.

3.

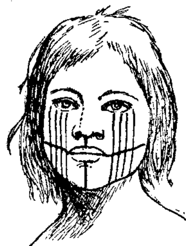
4.

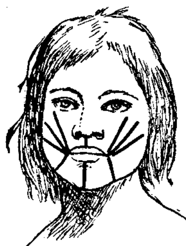
5.

6.

7.

8.

9.

Bild 220. Visar, huru cavinaindianerna måla sig.
1—8 män. *9* kvinna. Hon har blommor målade i mungiporna och på kinderna.

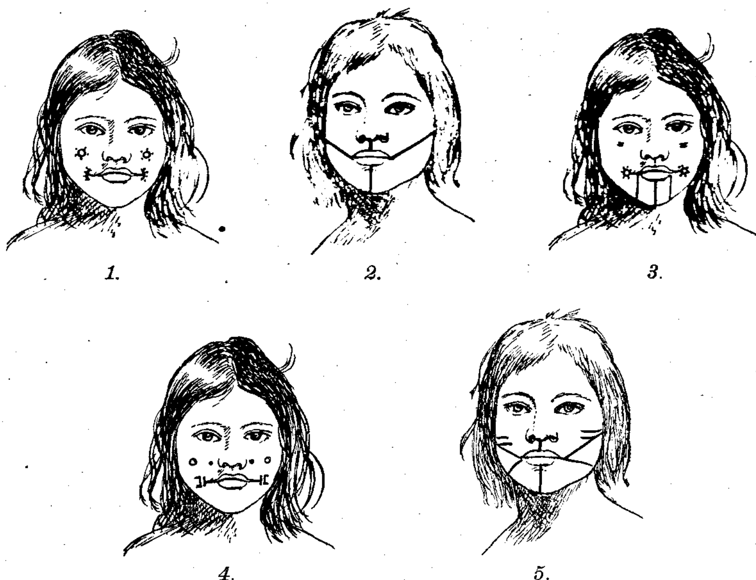

Bild 221. Visar; huru cavinaindianerna måla sig.
1, 3, 4 kvinnor. *2, 5* män. Kvinnorna ha målat blommor på kinderna.

Liksom alla indianer här äro de misstänksamma. Det är en naturlig följd av att de ständigt blivit skojade. De äro ej nyfikna, ej påträngande. Det är, som vi erfarit, mycket sällan eller aldrig indianer. Det är inte fint. De äro ärliga, till och med mycket ärliga. Tyvärr älska de brännvin, och när de äro fulla, blir det lätt slagsmål. Orsaken till dessa lär oftast vara små sexuella snedsprång, ty det sjätte budet hålla de ej vidare högt i ära. »De äro svårhanterliga,» sade munkarna. Jag skulle vilja använda ett annat ord, nämligen r a k r y g g a d e. Det är inte fullt detsamma, fast folk ofta tror så. Svaga äro de för grannlåt. Mycket tycka de om parfym, och man ser dem hänga på sig alla möjliga välluktande örter och frön. Dessa lukta för våra näsor mera starkt än gott. Kvinnorna måla sig liksom männen.

I Cavinas sysselsätta vi oss i främsta rummet med att uppteckna sagor, av vilka de flesta äro återgivna i de

följande kapitlen. Dessa sagor samlade vi dels om kvällarna, dels under en kanotfärd, som vi i sällskap med cavinaindianerna företogo för att besöka chāmaindianerna, en färd, som jag skildrat längre fram i boken.

När man kommer in i en cavinahydda, ser man talrika europeiska kläder och verktyg, där finnas hagel-

Callanaya.

Flöjt.

Trumma.

Bastrumma.

Final

Final

Kenakena.

Flöjt.

Trumma.

Final

Bild 222. Noter till cavinaindianernas musik, upptecknad av padre Bartolomé Osa.

gevär och karbiner, dragharmonika och till och med någon gång symaskin. Av sin gamla kultur bevara de framför allt keramiken. Längs med hyddornas väggar stå långa rader av stora och små lerkärl, flertalet målade med vackra ornament och hartsade, så att de glänsa. Eldstaden är naturligtvis på marken. I denna bruka stå några stöttor av bränd lera, på vilka man ställer de platta rostskålarna.

Av bilderna se vi, att cavinamännen gå klädda som vanliga gummiarbetare och cavinakvinnorna i tipoy. Fortfarande måla de sig likväl vid alla fester, och det är ganska underligt att se dem trava in i kyrkan, målade med blåsvarta[1] ornament i ansiktet.

[1] Till färgämne använda de fruktsaften av Genipa sp.

Vi hade ingen fast anställd tjänare under senare delen av vår vistelse bland cavinaindianerna, utan några cavinapojkar brukade hjälpa min hustru med städningen av vår hydda och med att steka pannkakor av sköldpaddsägg. Då de också fingo pannkaka, hade vi en hel trupp av trevliga småbytingar, som passade upp oss. De lärde oss även ett och annat, bl. a. visade de sin skicklighet i att göra trådfigurer (bild 232), en konst, som jag undrar, om ej nästan alla indianstammar i denna del av Sydamerika känna till. Pojkarna voro vänliga och hjälpsamma och mycket ärliga.

Under hela vår vistelse i Cavinas försvann blott en gång en sak ur vår olåsta hydda. Det var en söndag, då några fromma mestizer voro på besök i missionen för att höra Guds ord.

I Cavinas voro vi även i tillfälle att vara med om missionens årsfest. Den firades till minne av Kristus. Indianer och indianskor klädde sig i sina finaste dräkter, i kyrkklockorna ringde den fruktade medicinmannen och klockaren Hipolito till mässan, lösa skott smälldes av i massa, brännvinet flöt i strömmar. Indianerna blevo asfulla. Munkarna drucko vin och spelade kasino.

Bland andra förnöjelser reste man ett par såpade stänger på den öppna platsen mitt i byn. I toppen av dessa fäste man granna halsdukar, en brännvinsbutelj och annat lockande. Indianynglingarna försökte under skratt och jubel klättra upp och ta ned dyrbarheterna. Man dansade och hade mycket roligt. Danserna äro aymara- eller quichuadanser med quichua- eller aymaranamn. Dessa danser ha de troligen på senare tid lärt sig från fjällindianerna. Musiken till dessa danser återger jag här. Blott männen deltogo i dansen. De voro klädda i fjäderprydnader, granna halsdukar, vita blusar och kjolar. En av de unga kavaljererna stoltserade t. o. m. i en av min hustrus underkjolar.

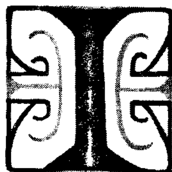
Cavinas är en underlig mission!

Jag skall tala om cavinaindianernas sagor. De giva oss en god inblick i dessa indianers föreställningsvärld. Mina läsare måste ursäkta mina cavinavänner deras realism och mig, att jag inte velat censurera dem.[1]

[1] Alla här i boken tryckta sagor äro naturligtvis återgivna, så som jag upptecknat dem, utan att jag tillåtit mig någon som helst litterär retusch. I ett par sagor, som jag publicerat som resebrev i tidningar, har jag lagt in några naturskildringar, som ej äro hämtade ur indianernas mun.

TRETTIOFJÄRDE KAPITLET.

Sagor om demoner, djur m. m. från cavina- och tumupasaindianerna.

shauva äro ej detsamma som chokíhua. De senare äro de avlidnas andar, de förra äro demoner, som ej identifieras med de avlidna och av vilka åtminstone de viktigaste ha ett bestämt utseende och bestämda karaktäristiska egenskaper.

Indianerna berätta sagor om ishauva. Dessa äro ofta hemska och ha tycke av mardrömmar, och synes det mig mycket möjligt, att sådana drömmar ha givit upphov till flera av dessa sagor. Indianerna tro alla, att de upplevat, vad de drömt. Man diskuterar i Cavinas t. ex. om orsaken till den förre hövdingens död, och en del säga, att han dött, därför att han en natt sovit med gummiträdets demon, »Mániisháuva», som kom till honom i skepnad av en vacker flicka. Faktiskt är, att denne hövding blev sjuk, när han en gång i skogen sov ruset av sig. Där hade han denna »angenäma» dröm, som sedan gav upphov till berättelsen om huru han dött. Andra säga, att han blev förhäxad av klockaren Hipolito, vilken han på befallning av en munk givit prygel.

Redan av reyesanos hörde jag berättas om ishauva.[1] I Cavinas och på Rio Madidifärden lärde jag närmare känna föreställningarna om dem. Där berättade mig cavinaindianerna Francisco Mayo och Matéo Mayo samt framför allt tumupasaindianen Salvador sagor, som be-

[1] Se sid. 276.

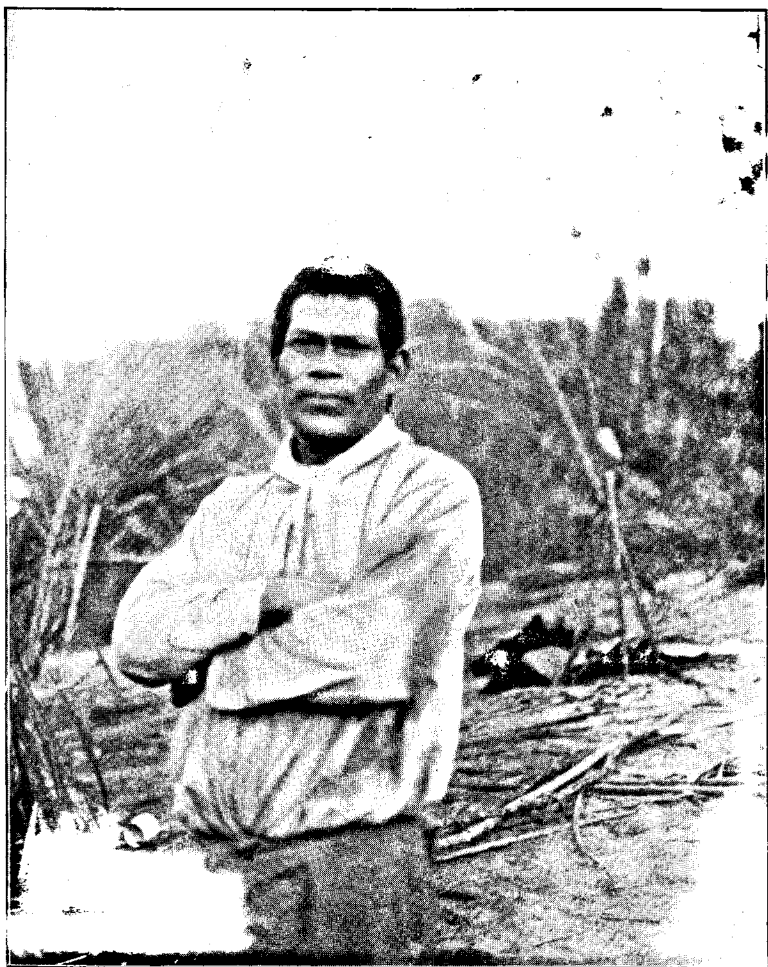

Bild 223. Sagoberättaren Salvador från Tumupasa.

handla människornas äventyr med ishauva. Ingen av dessa sagor fann jag vara gemensam för tumupasa och cavina. och inte heller talade de om samma ishauva. Jag vill därför först här redogöra för vad Salvador berättat, för att sedan övergå till de andras sagor. Tumupasaindianerna, som äro tacanaindianer, säga íshauva. Cavinas säga isháuva. Salvador berättade en hel del om dessa íshauva.

»Desháhuahuay,» sade han, »är en íshauva, som ser ut som en människa, fast han är mycket större. Hans armar äro tjocka som lår. Han äter bara orm. Han jagar bara med tre pilar. En annan ond ande är Énaíshauva (vattenanden). Denne lever i vattnet. Han rövar kvinnor på så sätt, att han tar utseende av kvinnans man. Han äter kvinnor. Om honom berättade Salvador följande:

Det var en gång en kvinna, som hade blivit bortrövad av en man (íshauva). Denne förde henne först till Rio Beni och sedan in i skogen till en odling, där han hade sin hydda. I den odlingen hade han majs, mandioca, bananer, vattenmelon och sockerrör. Dagligen gick mannen på jakt. Han var en skicklig jägare, som dödade spindelapor, vrålapor, pava[1], pauchi[2] och vildsvin[3]. Allt detta gav han åt sin kvinna. Själv åt han bara ormar.

Mannen hade sagt åt kvinnan, att när hon hämtade ved, fick hon ej gå nedåt sjön. En dag, när mannen var ute på jakt, tänkte kvinnan: »Jag undrar, varför han ej vill, att jag skall gå ned till sjön,» och så gick hon dit.

När hon kom ned till stranden, fann hon där huvudena och benen av tjugu kvinnor, som mannen dödat och ätit upp. »Han tänker säkert äta upp mig också. Hur skall jag komma härifrån hem igen?» tänkte kvinnan. »Jag skall höra, vad han säger, när han kommer hem.» Hon gömde sig uppe på en trädstam i odlingen.

När mannen kom hem, ropade han: »Kom och hjälp mig att bära! Jag har en så tung börda.» Hon svarade honom ej. Han sökte henne överallt, men han kunde inte finna henne.

»Om jag nu hade henne, skulle jag äta upp henne. Varför åt jag inte upp henne förut!» sade mannen.

Nu visste kvinnan, att han fört bort henne för att äta upp henne. Hon smög sig bort, och så vandrade hon in i skogen.

[1] Penelope.

[2] Crax.

[3] Dicotyles.

»Hur skall jag nu hitta hem? Tänk, om han finner mig och äter upp mig,» tänkte hon. Så kom hon till en sjö. Där höll en skedstork[1] på att fiska.

»Vet du, var min far och mor bor?» sade hon.

»Det är ej långt bort,» sade fågeln.

»Vill du inte hjälpa mig?» sade hon.

»Jag skall fiska först,» sade skedstorken. På samma sätt svarade han henne flera gånger. Hon gick vidare. Nu hade hon ingenting att äta. Solen sken, och det haglade. Hon åt haglen, men de mättade inte. Så träffade hon en jättestork[2].

Hon frågade denne, om han visste, var hennes far och mor bodde. »Det är ej långt härifrån,» sade storken. »Sätt dig på min rygg, skall jag föra dig dit! När vi flyga, får du inte titta ned, ty då ramla vi bägge till marken,» sade storken. Hon satte sig på storkens rygg, och de flögo upp i luften allt högre och högre. Då kunde kvinnan inte låta bli att titta ned för att se, om de voro nära hemmet. De ramlade bägge ned och slogo ihjäl sig.»

Denna saga, som gisslar kvinnans nyfikenhet, är möjligen en indianisering av en europeisk saga.

Rockan är barn till Énaíshauva, sade Salvador. Flera av íshauva har Salvador sett. I Rio Negro, en biflod till Rio Beni, såg han för flera år sedan »Mámamámaíshauva». Det är en väldig alligator, som har två svansar. Även sköldpaddstrollet, »Dátiíshauva», har han sett. Den är väldig. Huvudet är stort som på en tapir. Den samlar omkring sig alla andra sköldpaddor, små och stora. Även »Burúruíshauva» har Salvador mött. Det är en väldig groda,[3] som även har sin saga.

»Där var för mycket länge sedan en gammal gubbe och en gammal gumma, som bodde ensamma i skogen. En dag hade gubben gått på jakt. Gumman väntade honom på kvällen, men han kom ej tillbaka. I tre dagar var

[1] »Amianávi». Ajaja rosea.

[2] »Hamátti». Mycteria.

[3] Det finns här en mycket stor grodart.

han borta. Gumman gick för att söka reda på gubben. Hur hon gick i skogen, kom hon alldeles vilse. Hon var mycket hungrig. Till slut hittade hon gubben. Han hade också gått vilse. Han hade dödat ett vildsvin. Då det hade regnat, var hans elddon (flinta, stål och fnöske[1]) alldeles vått, så att han ej kunde göra eld.

De voro mycket hungriga och kunde inte hitta ut ur skogen. Så drevo de länge omkring. Till slut kommo de till en odling, och de funno, att det var deras egen odling. De gingo till sin hydda. Även där var ingen eld. De voro mycket hungriga.

De gingo till grodtrollet, »Burúruíshauva», som bodde i närheten och bådo henne om eld. Grodan ville ej ge någon eld. De sade, att de voro mycket hungriga. Till slut gav grodan dem en liten brand, sedan de lovat, att de ej skulle giva eld åt någon annan.

»Ger ni bort av elden, kommer jag och släcker er eld med min urin,» sade grodan. De hade nu eld. Över denna stjälpte de en stor kruka.

En dag gingo de bort till gubbens svåger. Då passade ett par pojkar på att stjäla eld. När grodan såg, att de hade stulit av elden, blev hon mycket förbittrad och hoppade till gubbens och gummans stuga och släckte deras eld med sin urin. När de kommo hem, hade de ingen eld. Gubben gick till grodan och bad henne om eld, men hon ville inte giva dem någon eld, därför att de ej vaktat den eld, hon gav dem, ordentligt. Han bjöd henne ett vildsvinslår för elden, men hon ville ej ge någon eld. Gubben tog då en påk och slog ihjäl grodan. Han gick sedan för att söka eld på annat håll och träffade en man.

»Varför slog du ihjäl grodan? Hon kommer igen och hämnas,» sade mannen. Sedan lärde han gubben att göra eld med pilgräs, bambu och bomull.[2]

[1] Detta slag av elddon ha indianerna naturligtvis fått från de vita.

[2] Detta är dessa indianers ursprungliga elddon. Med pilgräset borrar man genom bambun, som genom friktionen blir varm och till slut börjar glöda.

En dag kom grodan i skepnad av en stor kvinna för att äta upp gubben. När hon kom in i hyddan, tog han en påk och slog åter ihjäl henne. Hon försvann då och tog skepnad av en stor fisk.

En dag gick gubben med ett av sina barnbarn ned till en stor sjö.

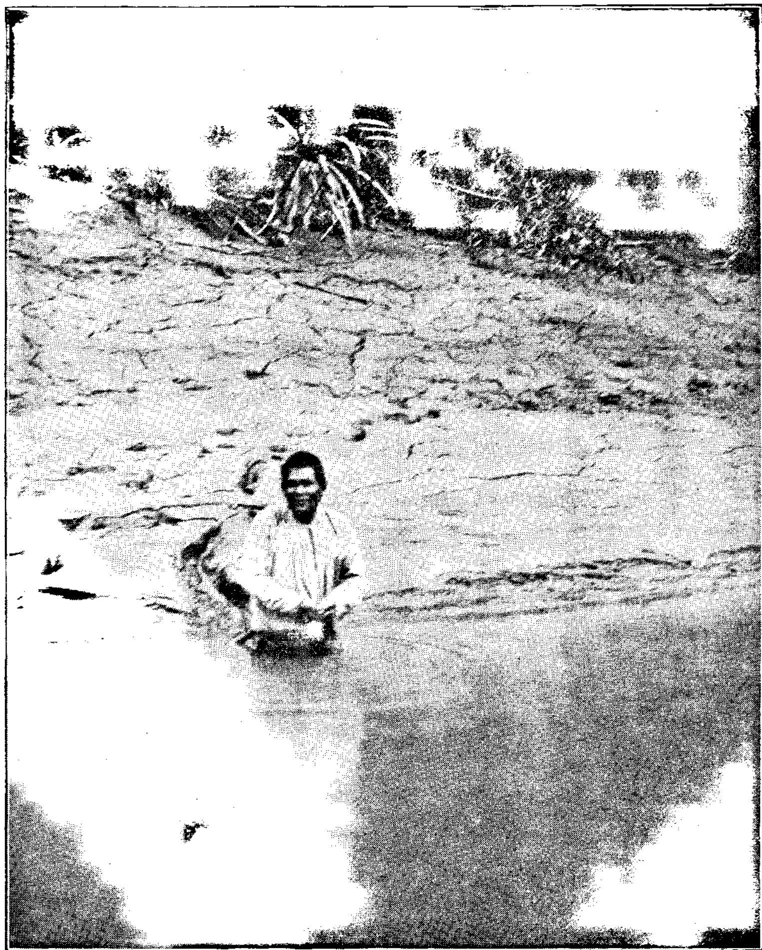

Bild 224. Sagoberättaren Salvador från Tumupasa badar, såsom dessa indianer bruka, med kläderna på. Rio Madidi.

»Vad är det för en stor fisk?» sade pojken. Gubben samlade ihop allt folket, för att de skulle fånga fisken. De spetsade den på störar, och så drogo de den upp på land. Där gjorde de upp en stor eld för att bränna fisken. Lagd på elden förvandlades den åter till en groda. Med sin urin släckte hon elden och hoppade åter till floden.

En dag hade gubben och gumman lagat stark chicha. De gingo sedan till sin svåger för att bjuda honom till sig för att dricka chicha. Denna hade de i tvenne krukor. Medan de voro borta, kom grodan och urinerade i chichan.

När gubben och gumman kommo hem med svågern, bjödo de honom först på chicha.

Han drack chicha och föll till marken och var död.

»Vad är det för chicha? Ser du inte, att din bror är död?» sade gubben.

»Han är bara full,» sade gumman.

Sedan drucko också gumman och gubben av chichan och dogo bägge två.

Grodan försvann i floden.»

En annan av de många demonerna är vildsvinstrollet »Huabúíshauva»[1]. Den ser ut som en människa, befaller över vildsvinen och brukar röva män till sällskap åt sig. »Huabúíshauva» har också sin saga, som Salvador berättat för mig.

»Där bodde en man tillsammans med sin hustru, sin svärmor och sin lille gosse. Mannens bror hade för tre år sedan blivit bortrövad av vildsvinstrollet och nu vandrade han omkring med vildsvinen i skogarna.

Mannen kunde inte jaga någonting. Han förstod bara att fånga fisk med gift, fånga en eller annan sköldpadda och samla sköldpaddsägg, men han kunde inte döda några vildsvin, några spindelapor, vrålapor eller hönsfåglar. Hans svärmor gnatade därför ständigt på honom.

'Vad är du för en man, som inte förstår att jaga. Vi äro hungriga efter kött. Du måste gå ut och försöka igen,' sade gumman.

[1] Myskssvinet. Dicotyles labiatus.

Mannen var alldeles utledsen på allt grälet och tänkte: 'Det vore bäst, om jag träffade min bror. Då skulle jag följa honom.'

En dag grälade gumman åter på svärsonen. Han höll på med sin odling. 'Vi äro hungriga efter kött. Hade jag vetat det, hade jag inte givit min dotter åt en man, som inte kan jaga. Du måste försöka skaffa hem något att äta,' sade svärmodern.

Mannen lovade, att han morgonen därpå skulle gå för att fånga fisk med gift, och så bad han sin hustru rosta[1] honom ett par bananer att ta med sig. Hon rostade ett par bananer. Så tog han gift med sig, och tidigt följande morgon begav han sig i väg. Han gick först helt långsamt, tänkande på i vilken bäck han bäst skulle kunna förgifta fisk. Så tänkte han på sin bror. 'Om jag ändå kunde träffa honom, så att jag slapp att ständigt höra min svärmors gräl.'

Det brakade och grymtade i skogen.[2] Brodern, som var med vildsvinen, hade känt, att hans bror tänkte på honom[3], och så skilde han sig ett stycke från hjorden och träffade brodern.

'Hur står det till, store bror?' sade den yngre brodern.

'Hur står det till, lille bror?' sade den äldre brodern.

Den yngre brodern berättade, att hans svärmor ständigt grälade på honom, och så bad han att få följa med vildsvinshjorden.

'Det får du inte. Det är ett hårt arbete, ständigt måste jag driva omkring med svinen. Vi måste gå långt för att samla frukter och rötter, och så måste jag klättra upp i träden för att skaka ned frukterna. Jag ska binda fem vildsvin åt dig, två hannar och två honor och så vildsvinstrollet. Vildsvinen utom trollet ska du döda, och sedan ska du skicka hit din svärmor och bära hem trollet,

[1] I askan rostade bananer äro här en vanlig vägkost.

[2] Härmades av berättaren.

[3] Det är egendomligt, att denna föreställning även finnes hos indianerna.

som jag ska binda, som om det vore dött,' sade den äldre brodern.

Den yngre brodern dödade vildsvinen, och så tog han två på ryggen och bar dem hem. När svärmodern fick se honom, ropade hon åt dottern: 'Gör upp eld, din man kommer hem tungt lastad.'

När gumman fick se vildsvinen, blev hon helt nöjd. 'Var har du dödat dem?' sade hon.

'Här helt nära träffade jag hjorden,' sade han.

'Hur många dödade du?' sade hon.

'Fem stycken. Vill du inte hjälpa mig att bära hem dem. Där hänger en stor galt alldeles intill stigen. Den kan du gärna bära hem,' sade mannen. Det var gumman genast med om. Hon ville ta sin dotterson med sig, men det tyckte mannen var onödigt, ty det var alldeles nära, som vildsvinet var upphängt.

Helt belåten vandrade gumman i väg. Vid stigen i ett träd fann hon den stora galten upphängd. Hon tog loss den och tog den på ryggen för att bära hem den. När gumman skulle gå, tog galten gumman och rusade i väg, bärande henne till hjorden, som var i närheten. Där förvandlades hon till en sugga, och en sugga är hon fortfarande.

När mannen kom hem, frågade hans hustru, vart hennes mamma tagit vägen. 'Hon kommer snart tillbaka,' sade mannen. 'Det är inte så nära, och galten är tung att bära.' När modern fortfarande inte kom, blev dottern orolig. Hennes man berättade då, att svärmodern blivit förvandlad till en sugga. 'Det var därför, att hon var elak och ständigt grälade på mig,' sade han.

När den yngre brodern vill ha kött, då binder den äldre brodern några vildsvin åt honom, för att han skall kunna döda dem. På så sätt har han alltid kött i hyddan.»

Var och en, som läser denna saga, måste erkänna, att den ej saknar humor. Den kunde reproduceras i Fliegende Blätter.

Bild 225. Cavinakvinnor bära hem vatten.

Ha indianerna känsla för humor? Bästa svaret på denna fråga giva sagorna. Få av dem äro humoristiska, och dessa äro i regel de obetydligaste. Många äro hemska och sakna fullständigt lustiga motiv. När sagorna berättas, skratta indianerna likväl rätt gott. De skratta, när någon blivit lurad, när någon varit riktigt knepig.

Jag sade, att nästan varje större djurart har sin íshauva. Vi skola återgiva, vad Salvador berättade om vrålaptrollet, »Dúíshauva», och spindelaptrollet, »Bíhua-íshauva». Dessa se ut som apor men äro stora som människor.

»Där bodde,» sade Salvador, »en man tillsammans med sin yngre bror, svåger och svägerska. Svågern brukade om aftonen gå på jakt, och på mornarna kom han hem med mycket spindelapor och vrålapor. När han gick på jakt, hade han blott en klubba[1] av chonta med sig. De andra undrade mycket, hur han kunde döda så många spindelapor och vrålapor.

En afton smög sig den yngre av bröderna efter honom och såg, hur han klättrade upp i ett träd, där spindelaporna sovo, och dödade dem med klubban. Han berättade, vad han sett, för sin äldre bror. Denne varnade svågern och sade:

'En dag komma spindelaporna och vrålaporna att ta fast dig och döda dig.'

'Det är ingen fara,' sade svågern.

En afton bad denne den yngre brodern komma med på jakt. Han tog sin klubba. Brodern tog torrt pilgräs att lysa med. De smögo sig till ett träd, där vrålaporna sovo. Svågern klättrade upp för en lian. Där uppe kastade sig vrålaporna över honom och sleto honom i stycken. Sedan härmade vrålaptrollet hans röst och ropade, kastande ned svågerns huvud:

'Pass på, där kommer en vrålapa!' Därefter kastade han ned ett av hans ben, ropande: 'Där kommer en stor

[1] Sagan ger oss en etnografisk upplysning. Vi få veta, att indianerna här förut kände klubban.

vrålapa!' På så sätt kastade han ned hela hans kropp. Till slut ropade han: 'Tänd pilgräset, och samla ihop vrålaporna, jag dödat!' Gossen tände och såg huvudet och de andra bitarna av svågerns kropp. Förskräckt sprang han hem och berättade, vad han sett.

'Var det inte det, jag sagt,' sade den äldre brodern. Systern var mycket sorgsen.

På morgonen kom svågern likväl hem.[1] Han hade plockat ihop bitarna av sin kropp. Först trodde de inte, att det var han. Han var alldeles blodig. Han gick nu att bada och tvättade av sig allt blodet.

Ett par dagar var han hemma. Sedan gick han åter en afton ut för att jaga. Den äldre brodern varnade honom. Han sade, att han inte skulle låta fånga sig.

I ett träd voro många spindelapor. Han klättrade upp. Vrålaporna hade likväl varnat spindelaporna. När han kom upp, togo de honom fast.

'Hur ska vi nu göra, att han inte kommer igen?' sade de.

'Bäst är att bränna upp honom,' sade vrålaporna.

Så frågade de honom: 'Vad för ved använder du, när du rostar de våra?'

'Grön ved,' sade mannen.[2] De samlade ihop grön ved, och så gjorde de en chapapa[3]. 'Vad binder du de våra med?' frågade de.

Han nämnde en helt svag lian.[2] Med denna bundo de honom på chapapan. Den gröna veden tände mycket dåligt, och när den började brinna, släckte han den med sin urin.

De stora spindelaporna började bli hungriga och klättrade upp i träden för att söka frukter. De satte en liten spindelapa att vakta elden. När mannen såg, att de andra

[1] Detta att bli levande igen, även om man varit skuren i bitar, är så typiskt för indiansagorna. Något liknande kan även förekomma i en mardröm. I feberfantasier har jag någon gång tyckt mig vara i flera bitar.

[2] Här skrattade de indianska åhörarna (cavinaindianer) mycket.

[3] Rostställ.

Bild 226. Cavinagosse.

gått, ryckte han sig loss och sprang sin väg. Sedan gick han hem.»

Ursprunget till denna saga synes mig mycket väl kunna vara en mardröm, som någon jägare haft.

Ett annat av de många trollen i skogen är »Bakazáhua-íshauva». Om detta berättar Salvador följande: »Där var en man, som brukade dagligen döda flera tinamider. En

dag mötte han en stor orm, 'Bakazáhuaíshauva', herre över tinamiderna. Denne sade: 'Varför dödar du mina höns?[1] Om du vill bliva vän med mig, skall jag göra alla djuren tama, så att du lätt kan döda dem.' Ormen hade rest sig upp rak lång.

'Jag bryr mig ej om att vara vän med dig. Jag skall döda dig,' sade mannen.

'Nej, döda mig icke utan bliv vän med mig!' sade ormen.

Mannen gick fram och omfamnade ormen. Denna slingrade sig omkring honom. Ormen förde en hjort helt nära mannen, och han dödade den. Även två vildsvin dödade han. På så sätt dödade mannen många djur, som ormen gjort helt tama. När mannen kom hem och hade träffat sin vän ormen, sade hans hustru åt honom: 'Vad du luktar illa. Du luktar av alligator.'[2]

En natt, när mannen låg med sin hustru, kom ormen in och lade sig bredvid henne. I sömnen slog hon ut med armen och kände något kallt.

'En orm! En orm! Vakna! Det är en orm i bädden,'[3] ropade hon. Innan mannen hade vaknat, tog hon en klubba och slog av ormen.

'Vad har du gjort!' sade mannen. 'Varför har du dödat ormen, som var min vän? Nu kommer jag inte mera att så lätt kunna döda djuren i skogen. Ormen gjorde dem tama.'

Sedan ormen dött, voro djuren i skogen skygga.»

Salvadors íshauvasagor äro i regel ej vidare realistiska. Dock finnas ett par undantag.[4] Den ena är en hemsk

[1] Tinamiderna kallas överallt i Sydamerika av mestizerna och de vita för rapphöns.

[2] En del stammar använda alligatorsfett som parfym. Cavina och troligen även tumupasaindianerna ha bättre smak. De tycka om vanilj och andra välluktande örter.

[3] Det är i tropikerna ett ganska vanligt äventyr att finna en orm i eller intill bädden. Farligast är att sova på marken i gamla, ruckliga, övergivna hus. Jag har t. ex. i S:a Rosa de Yacuma sett en bolivian skaka en giftorm ur sin bädd på morgonen.

[4] Dessa har jag ej velat utesluta, för att Salvadors sagosamling här skall vara alldeles fullständig.

skildring av indiansk svartsjuka. Den andra är homosexuell.

Egendomligt är, att hjorten liksom hinden spelar en stor roll i de indianska kärlekssagorna. Vi ha redan lärt känna detta i en saga, som jag återgivit i det föregående. Även från aymaraindianerna har jag hört en kärlekssaga om hinden.

Salvador berättade: »Det var en man, som bodde i skogen med sin hustru och sin son. Mannen var en stor jägare och gick dagligen på jakt.

Hustrun brukade ständigt fråga honom: 'När kommer du hem?'

En dag gick mannen åter på jakt. Hustrun frågade honom ivrigt, när han skulle komma hem. Han visade, att solen skulle stå högt. Han tyckte, att det var misstänkt, att hustrun var så ivrig att veta, när han skulle komma hem, varför han stannade kvar i närheten av sin hydda. Efter en stund gick hustrun till odlingen. Hon högg ned bananer. Så hörde han henne ropa: 'Hjort, är du där?'

'Ja,' svarade hjorten, 'Dúkiíshauva'.

Hon gick till hjorten och låg med honom. Efter en stund gick hon åter tillbaka till hyddan.

Mannen följde nu efter hjorten, och så sköt han en pil rätt i pungen på honom, och så dödade han honom. Därefter skar han av pungen och lemmen och bar hem dem. Där träffade han sin son, som kom hem från jakten.

'Vad har du dödat?' frågade fadern.

'Två vildsvin,' sade sonen.

'Tag det här och stek det, men säg ingenting åt din mamma!' Sonen tog pungen och lemmen av hjorttrollet och rostade dem på elden i hyddan.

'Vad har du dödat i dag?' frågade modern.

'Två vildsvin,' sade sonen.

'Det ser fett och gott ut, det, som du rostar där,' sade modern.

'Vill du smaka?' sade han och gav sin mor pungen och lemmen av hennes älskare.

Hon åt.

Efter en stund kom mannen in. 'Du har ätit din älskares pung och lem, och nu ska jag döda dig,' sade mannen och slog ihjäl henne.»

En annan av de många íshauva, som göra världen otrevlig för människorna, är »Ibabánaíshauva». Ibabána är den elektriska ålen, vilken bidrager till att göra badning på djupt vatten i dessa trakter till ett riskabelt nöje. Salvador sade, att han aldrig har sett »Ibabánaíshauva» men att han har hört honom vissla. Han lever icke i vattnet, som man skulle tro, utan uppe i luften. Han dödar människor.

»Det var en man, som låg full vid vägen. Då kom 'Ibabánaíshauva'. Han tänkte först äta upp honom. Sedan tänkte han: 'Jag skall ta honom med mig till kamrat,' och så slickade han honom i ansiktet.

'Varför slickar du mig i ansiktet,' sade mannen. Han trodde, att det var hans hustru.[1] Så tittade han upp och såg, att det var 'Ibabánaíshauva'.

'Vill du följa med mig,' sade trollet.

'Nej, jag har hustru och barn, och så har jag inte vingar som du,' sade mannen.

'Vill du inte följa mig, så äter jag upp dig. Du kan sätta dig på min rygg,' sade 'Ibabánaíshauva'. Mannen satte sig på trollets rygg, och de flögo i väg. De flögo allt längre och längre.

'Låt mig komma ned!' sade mannen. Då det inte ville låta honom komma ned, skändade han det.[2] Då blev trollet ursinnigt.

'Vad gör du,'[2] sade det, och kastade mannen till marken, så att han slog ihjäl sig.»

Jaguaren har naturligtvis också sin íshauva. Det är en väldig jaguar, som är stor som en ko. Den har svarta

[1] Indianerna bruka ej kyssas.

[2] Förmildrat.

ben och är svart på bröstet. Hans bostad är i en stor håla. »Huaráyoíshauva» är myrslokstrollet. Det är alldeles vitt. Det dödar människor.

Ett särskilt slags íshauva äro de, som bo i gamla träd. »Zákuaíshauva» är en helt liten, svart ande, som ser ut som en människa. Den bor i ett slags väldiga träd, »zákua», som ha röda blommor. »Zákua» är ett mycket lätt trädslag, som ej duger till någonting. Zákuaíshauva är ej farlig.

»Máhuiíshauva» ser ut som föregående. »Máhui» är ett annat träd. Det är farligt att fälla dessa träd. Människorna bliva skrämda, när de hugga ned dem. Trollet blir förargat. Annars är Máhuiíshauva ej farlig.

Salvador talade alltid om en Zákuaíshauva, en Máhuiíshauva. Varje större träd av dessa två slag synes likväl ha sin demon.

Trots att Salvador levat i många år med cavinaindianerna, voro hans íshauvasagor olika deras. Vi skola nu övergå till dessa senare. Cavinaindianerna kalla demonerna »isháuva».

När det är liten solförmörkelse, då äta myror på solen. När det är stor solförmörkelse, då äta palometafiskar[1] solen. Då äro cavinaindianerna rädda, att solen skall försvinna och det skall bli alldeles mörkt. Försvinner solen, komma onda andar fram över allt. Ur krukstöden i eldstaden kommer en särskilt farlig demon. De onda andarna äro rädda för röken från veden av en palm, motacu[2].

Cavinaindianerna skilja på en hel mängd demoner, av vilka jag troligen ej känner alla. De voro nämligen mindre meddelsamma än Salvador, detta antagligen beroende på order eller hot från munkarna, som ej kunde vara glada åt att jag konstaterade, att kristendomen i missionen gjort ytterst små framsteg.

[1] Serrosalmo.

[2] Attalea princeps.

Även cavina tro på trollkarlar, som ha förbindelse med andarna. Den fruktade trollkarlen i Cavinas är Hipolito. När han förhäxar någon, magrar och magrar denne, tills han dör. »Han känner något gift, som han lägger i majsölet,» sade en cavinaindian till mig. Hipolito tjänstgör, som nämnt, i missionen som klockare.

»Hipámuisháuva» är vinddemonen. Det är en liten gosse. När det åskar, är det »Hipámuisháuva», som spelar boll. Därför far åskan hit och dit. »Caranáhua»[1] är en ande, som har fötterna riktade bakåt. Han ser ut som en människa, är ond och äter folk. En annan demon, som ser ut som en människa är »Ashahuáhua». »Úhui» ser också ut som en människa. Hans armar äro tjocka som lår. Han äter bara orm. Han jagar bara med tre pilar. Úhui är identisk med tumupasas »Desháhuahuay». Cavinaindianerna säga, att gummiträdet har isháuva. Denna kalla de, som nämnt, »Mániisháuva». En flicka slog ett gummiträd med en käpp. Demonen i gummiträdet sade då: »Som du slagit mig, skall jag slå dig.» Flickan fick kort därefter svåra bölder på kroppen, för vilken sjukdom hon snart dukade under. När indianerna tappa gummiträden, gör demonen dem ej något ont, ty de äro befallda av de vita att utföra detta arbete. »Eráruisháuva» är en ond ande, som inte har något huvud. Om denna demon berättade mig Matéo Mayo följande:

»Det var en gång en gosse och en flicka, som gått för att göra sitt tarv. De fingo då se en vacker blomma. De gingo åt det håll, där blomman var. Då sågo de den längre bort. Åter sökte de att gå fram till blomman, åter flyttade den sig längre bort. På detta sätt kommo de till 'Eráruisháuvas' hydda. Blomman var Eráruisháuvas mamma. Hon ville ha flickan till kvinna åt sin son.

En dag skickade hon gossen och flickan till åkern för

[1] Armentia har skrivit något litet om araona- och cavinaindianernas religiösa föreställningar. Han omtalar dem som en stam. Av Armentias »gudar» kände Matéo och Francisco blott till »Caranáhua». De andra hade de ej hört talas om. Armentia. Navegación l. c. sid. 64.

Bild 227. Cavinaindianska kommer hem från odlingen.

att hämta majs. Där växte bara platanillo[1], 'chihuicáca'. Gossen och flickan voro hungriga och gingo för att söka något att äta. På så sätt kommo de till solens, 'ihéti', åker. Där togo de majs för att äta. Då ropade en liten papegoja, 'pétchi', som var satt att vakta åkern: 'Där är någon, som stjäl majs.'

Då kom solen. Han frågade dem, om de voro gossen och flickan, som blivit lockade till Eráruisháuva. När solen hörde, att de voro dessa, tyckte han synd om dem. Han ville ha flickan till kvinna. Solen var redan gift med jaguaren.

Flickan stannade hos solen. En dag hade flickan målat sig i ansiktet och hade också målat solen. Jaguaren frågade då, varifrån han fått färg att måla sig med. Han visade på en motacupalm. Jaguaren klättrade upp i toppen på palmen. När han var däruppe, högg solen av trädet, så att jaguaren föll ned och slog ihjäl sig.

Solen tog flickan till kvinna. Nu kommo jaguarens alla släktingar, stora och små. Jaguarens mamma sade åt solen: 'Du har dödat min dotter.' 'Nej, hon har dött av sjukdom,' sade solen.

Jaguarens mamma erbjöd solen sin andra dotter till kvinna. Solen hade redan kvinna och ville ej ha jaguarens dotter. Hon skickade likväl dit henne, men han ville inte ha henne.

Flickan var redan havande och födde ett barn åt solen. Hon började likväl längta hem. Solen sade då, att hon kunde gå hem. Han skulle vänta på henne utanför byn. Hon gick till byn och träffade sina släktingar, sin pappa och mamma.

'Det var länge, sedan vi sågo dig, och du är gift och har barn också,' sade de. Hennes mamma tog barnet till sig men sköt det genast ifrån sig. Det var mycket hett, ty det var solens barn.

Dottern blev förargad, tog barnet och gick och kom aldrig mer tillbaka.»

[1] Heliconia.

Francisco Mayo berättade mig också en isháuvasaga utan att giva demonen något särskilt namn.

»Där var,» sade han, »en man, som kom till en kvinna och hennes man och begärde deras dotter till kvinna. De ville inte först giva honom sin dotter, ty de fruktade, att han skulle slå henne. Han lovade, att han skulle behandla henne riktigt väl och aldrig slå henne. De gåvo honom då sin dotter.

En dag var han ute med sin hustru för att samla paranötter. De voro ännu alldeles färska. 'Jag skall klättra upp i trädet efter frukterna,' sade mannen. 'Du ska stanna här, men du får inte se upp i trädet, för då kan det hända, att jag faller ned,' sade mannen. Han klättrade upp i trädet. När han samlat ihop en hel del parafrukter, frågade han:

'Är du där?'

'Ja!' sade hon.

Han släppte parafrukterna i huvudet på henne, så att hon dog. Sedan klättrade han ned ur trädet och åt upp sin hustru.

När han kom hem, sade han, att han råkat i olycka. Han hade varnat sin hustru, men ändå hade hon gått under trädet, när han kastade ned parafrukterna. Mannen bad nu svärföräldrarna, att de skulle giva honom sin andra dotter till kvinna. Därtill gåvo de sitt samtycke.

Här upprepas hela sagan. På samma sätt, som han dödat sin första hustru, dödade han henne.

Han gifte sig med den tredje systern. En dag sade han åt henne, att de skulle gå och samla paranötter.

'Jag skall klättra upp i trädet efter frukterna. Du ska stanna här, men du får inte se upp i trädet, för då kan det hända, att jag faller ned,' sade mannen. Han klättrade upp i trädet.

I stället för att vänta under trädet gick hon omkring i skogen och sökte ihop ved. Där fann hon benen

Bild 228. Cavinaindianen Salvador i sin cocaodling.

av sina systrar. Då förstod hon, att han dödat dem, och så sprang hon sin väg och gömde sig.[1]

Han ropade nu: 'Är du där?' Hon svarade ej. Åter ropade han: 'Är du där?' Han fick intet svar. Flera gånger ropade han men fick intet svar.

'Tänk, att hon sprungit sin väg. Jag, som ämnade döda och äta upp henne.' Så klättrade han ned ur trädet. Han var mycket hungrig. Han skar av sig vaden och åt upp den men blev ej mätt. Så skar han av sig andra vaden men blev likväl ej mätt. Han skar av sig låret men blev ändå inte mätt. Han skar av sig andra låret. Nu kunde han ej resa sig. Det såg hans hustru. Hon kom fram och dödade honom med en påk.

Denne man var en isháuva.»

Cavinas sagor handla ej om djurdemoner på samma sätt som de sagor, som Salvador berättade. De säga ej, att de i dem uppträdande djuren äro isháuva.

Följande saga berättades mig av Matéo Mayo. »Det var en gång en trollkarl, »yanacóna», som hade sänt ut tio män för att jaga. De hade farit över Rio Beni och hade dödat visselapor, vrålapor, spindelapor, vildsvin och tapir.

På kvällen höllo de på att halstra, vad de hade dödat, och så lade de sig att sova. Blott en var vaken. Då kom nattapan (quatro ojos), »riquiriquíba», och åt upp ögonen på nio av männen. Den tionde var vaken. När den kom för att äta hans ögon, visade han apan ändan. 'Där är mitt öga,' sade han.

De försökte att fara tillbaka över Rio Beni men stjälpte med kanoten, så att alla de blinda drunknade. Mannen, som var överlevande, visste ej, hur han skulle komma hem. Han bad en liten fågel, »enábuni», låna honom sin kanot. När han steg i kanoten, sjönk denna.

Då kom en alligator. Det var en väldig best. Mannen satte sig på alligatorns huvud. Denne lovade att föra honom över, men i stället förde han honom fram och tillbaka på vattnet.

[1] Erinrar om den av Salvador berättade sagan sid. 466.

För att komma i land sade mannen: 'Jag behöver göra mitt tarv.' 'Gör på min rygg, jag ämnar äta upp dig,' sade alligatorn.

När alligatorn kom nära stranden, högg mannen fast i en gren, som hängde ut över vattnet, och försökte att svinga sig upp. Innan han lyckades komma upp, bet alligatorn av honom hans ena ben. Skrikande begav han sig hem, förvandlad till en 'ahári'[1]. Trollkarlen, som hörde honom skrika, förstod, att männen blivit dödade och inte skulle komma tillbaka.»

Denna saga verkar som en riktig mardröm. Nästa saga är berättad av Francisco Mayo. Den verkar också som en dröm.

»Där var en gosse, som tyckte mycket om honung. Hans farbror hade varit ute och samlat honung. När han kom hem, bad gossen honom om honung. Han fick en tatuma[2] med honung. Den drack han ut. Så bad han om mer och fick mer. Det åt han genast upp. Så bad han om ännu mer, men nu hade farbrodern ingen honung kvar. Han berättade, att där var honung i ett ihåligt träd, men han hade inte kunnat komma åt honungen. Gossens mamma, som tyckte synd om sin gosse, lovade att gå med honom och söka ta fram honungen ur trädet.

När de kommo till trädet, stack mamman in armen i hålet för att ta ut honungen men fastnade med armen. Där satt hon och kunde inte komma loss. Till slut dog mamman. Gossen, som väntade nedanför trädet, var mycket hungrig. Gamarna, 'hamáni', kommo och åto upp modern.

'Följ med oss, så skola vi flyga till himmelen!' sade gamarna, och gossen flög med dem. Han var mycket hungrig. De hade ingenting annat än ruttet kött, och det kunde han inte äta. Så träffade han en stork, 'zaráma'. Denne hade mandioca och bananer.

Gossen följde storken. Denne förde honom till en sjö, där de fiskade. Pojken var mycket sorgsen och

[1] En insekt, som har ett pipande läte och liknar kackerlackan.
[2] Trädkalebass.

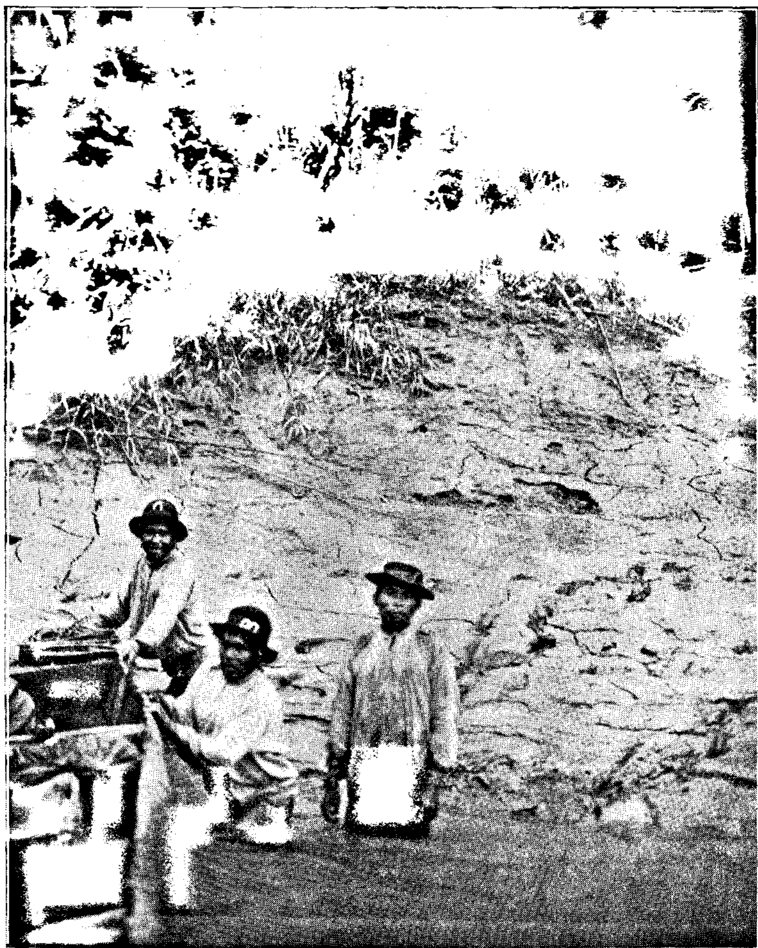

Bild 229. Några av våra cavinaföljeslagare på Madidifärden.

undrade, huru hans släktingar, hur hans bror och syster och farbror kunde ha det. Så flög han med storken hem till byn. När de kommo fram, lämnade honom storken och flög sin väg. Han försökte åter flyga men kunde inte mera.[1] I byn träffade han sina släktingar.»

Följande lilla saga berättade också Francisco för mig.

[1] Kanske vaknade han!

»Det var,» sade han, »en mamma, som skulle gå till odlingen. Innan hon gick, bad hon sin dotter, att hon skulle bada sin lilla bror i varmt vatten. När modern gått, satte systern en stor gryta på elden, och i den stoppade hon ned sin lille bror.

När mamman kom hem, fann hon gossen kokt på elden. Hon blev ursinnig och slog sin dotter. Denna sprang sin väg. När dotterns man kom hem, gick han ut för att söka sin hustru. Han fann henne stående i vattnet upp till midjan. Mannen bad henne komma i land, men hon ville inte utan gick allt längre ut i vattnet, tills hon försvann.

Hon är nu förvandlad till en vit apa, 'ahahuáhua'.»

En annan av Franciscos sagor lyder så:

»Det var en man, som levde ensam med sin mamma och pappa. Han hade inte funnit någon kvinna åt sig. Därför gick han omkring och var sorgsen. En dag var han i odlingen. Han sade då högt för sig själv: 'Tänk, att jag icke har någon kvinna!'

'Vill du inte ha mig till kvinna,' sade en sengångare, som satt uppe i ett träd. Mannen klättrade upp i trädet till sengångaren. Sedan besökte han henne dagligen, tills hon till slut blev havande.

Mannen, som förut alltid varit sorgsen, blev nu helt glad. Skrattande kom han hem från sitt arbete. Modern undrade, varför han blivit så glad. En dag smög hon sig efter honom och såg, huru han träffade sengångaren. När sonen gått, gick modern fram och slog ihjäl henne.

Sonen kunde ej finna sin kvinna. Han sökte henne överallt. Till slut försvann han från hemmet och kom aldrig mer tillbaka.»

Troligen skildrar en sådan saga som denna en mans förhållande till en kvinna av en främmande, föraktad stam. Början av sagan påminner mycket om en saga om hinden, som jag berättat från reyesanosindianerna.[1]

Följande saga, vilken även berättats för mig av

[1] Se sid. 277.

Francisco Mayo, ger oss förklaringen på ett slags jaktmagi hos cavinaindianerna.

»Där voro två bröder, som bodde tillsammans. När den ene kom hem, hade han med sig spindelapa, visselapa, skogshöna[1] och vildsvin. Av varje sort hade han flera stycken. Den andre kom hem utan någonting.

En annan dag gingo bröderna åter ut för att jaga. Den ene brodern hade bara en pil med sig, och likväl dödade han fyra spindelapor. När den andre kom, höll han på att halstra dessa. Denne hade ingenting dödat. Han frågade brodern, huru denne kunde döda så mycket. Denne sade då åt brodern, att han skulle gnida sig i ögonen med bladen av 'vivipasíra'.

Detta gjorde han, och så gick han åter på jakt. Nu dödade han med en enda pil många spindelapor, visselapor, hönsfåglar och vildsvin. När han kom hem, var hans kvinna mycket nöjd, att han hade med sig hem så mycket mat.»

Sedan dess gnida sig alltid cavinaindianerna med vivipasírablad i ögonen, när de skola gå på jakt.

Även Salvador berättade ett par djursagor, som ej direkt handla om ishauva. Den första handlar om en dövstum gosse, som förvandlas till en orm.

»Där var en gång en kvinna och en man, som hade två barn, en gosse och en flicka. Gossen var dövstum. En dag hade fadern och modern gått till odlingen. De dröjde länge, och barnen voro mycket hungriga. Flickan höll på att väva en väska. 'Hur ska vi få något att äta?' tecknade flickan. 'Jag förstår inte att jaga, men jag skall försöka fånga fisk med gift,' tecknade brodern till svar. 'Du kan ta av giftet i åkern, men ta inte mycket!'[2] tecknade flickan.

De togo av giftet och gingo för att fiska. På en liten stund fingo de en stor hög med småfisk. Sedan

[1] Penelope.

[2] Tumupasaindianerna liksom även cavinaindianerna odla en växt, som de använda till gift vid fiske. De förra kalla den »dáta», de senare »hakári». Jag har ej sett den.

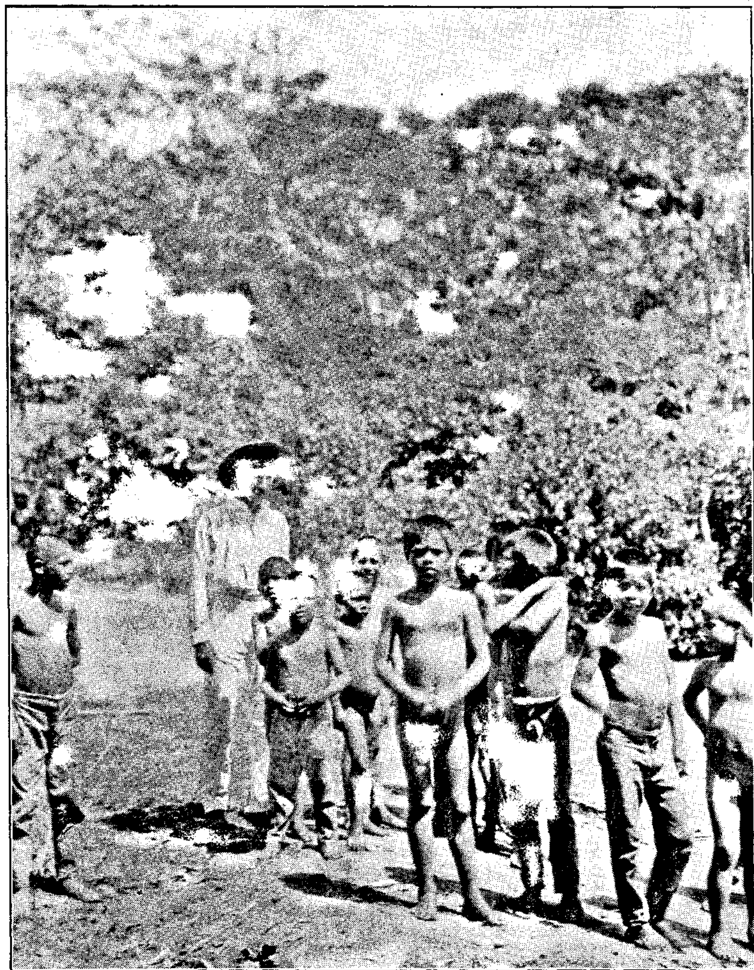

Bild 230. Cavinapojkar.

togo de hem den för att rosta den i bamburör. När de skulle sätta den på elden, kommo fadern och modern hem. När de nu rostade fiskarna, förvandlades de alla till ormar och krälade sin väg. 'Varför lät du din dövstumme bror fiska?' sade fadern. Så tog han pojken och gav honom stryk.

'Det är bäst, jag går till ormarna,' tänkte pojken och tog en 'tári'[1] på ryggen och gick till ån och hoppade i. Då han hade tárin på ryggen, kunde han ej komma ned i vattnet. Så hoppade han i utan tári och förvandlades i vattnet till en orm.»

Det är här vanligt att rosta fisk i bamburör. Chāma, som ej ha lerkärl, koka t. o. m. vatten i dylika.[2] Det är mycket intressant att i indianernas sagor på detta sätt få deras seder och bruk skildrade med deras egna ord.

En annan av Salvadors många sagor skildrar svartsjukan mellan tvenne kvinnor. Svartsjukan är, såsom vi se, ett vanligt motiv i de indianska sagorna.

»Det var en gång en man, som gifte sig med en boaorm. Det var en mycket vacker och mycket duktig kvinna. När mannen kom hem från jakten, hade hon alltid maten färdig. Hon hade alltid chicha och mandiocamjöl.

En dag hade mannen gått på jakt. 'Jag skall gå till odlingen och gräva upp mandioca,' sade hustrun till svärmodern. 'Det är inte bra, du går ensam,' sade svärmodern. 'Det gör väl ingenting,' sade hon.

Så gick hon till odlingen och grävde mandioca. När hon höll på därmed, kom grodan. 'Jaså, du är gift med den mannen. Han hade redan talat med mig, innan han kände dig,' sade grodan. Så började de att gräla och så togo de var sin mandiocastängel och slogo varandra. Till slut tog boaormen till flykten och sprang till sjön till sin familj.

Grodan, som mycket liknade boaormen, gick till mannens hydda. När hon kom in, frågade hon mannens mamma: 'Var är grytan?' 'Det bör du väl veta bäst själv,' sade hon, som trodde att det var boaormen. Efter en stund frågade hon: 'Var är sikten?' 'Det bör du väl veta bäst själv,' sade gumman.

Litet senare på dagen kom gumman och sade:

[1] Kalebass, som användes att hämta vatten i.

[2] Se sid. 547.

'Har du inte maten färdig ännu?' Hon tyckte, att det var underligt, att hennes svärdotter var så lat i dag.

När mannen kom hem och fick se grodan, sade han: 'Vad är det där för en kvinna, hur har hon kommit i hyddan?' På vägen hade han gått förbi odlingen och hade sett spår av att kvinnorna hade slagits. Därefter sade han till svärmodern: 'Hur kunde du låta min hustru gå ensam till odlingen?' Med en påk slog han ihjäl grodan.

Sedan gick mannen för att söka reda på sin hustru. Han gick ned i sjön och kom till en av boaormarnas byar. 'Har ni sett min hustru?' frågade han. 'Hon har redan passerat här förbi. Hennes släktingar äro mycket förargade,' sade de. Så kom han till sin hustrus by. Där träffade han henne och förde henne hem till sig igen.»

Av alla sagor, jag hörde här, är det blott en enda, som finnes både hos cavina- och tumupasaindianerna fastän i betydligt olika versioner. Den handlar om tapiren och sköldpaddan. Jag återger här först, vad Salvador berättade.

»Tapiren 'ahuáda' gick på sin väg. Då hörde den någon jämra sig. 'Vad är det?' sade tapiren. 'Det är jag,' sade landsköldpaddan 'dáti'. 'Jag har ramlat ned i ett hål och kan inte komma upp. Hjälp mig upp!' Tapiren gick fram till hålet. 'Hur skall jag hjälpa dig, ska jag sticka ned foten till dig?' frågade tapiren. 'Nej,' sade sköldpaddan. 'Ska jag räcka dig snabeln?' 'Nej, räck mig din lem!' sade sköldpaddan. Tapiren sträckte ned sin lem i hålet. Sköldpaddan bet sig fast i tapirens lem. 'O! O! O!' skrek tapiren och rusade i väg med sköldpaddan hängande i lemmen. Först när han kom ut i en sjö, släppte sköldpaddan taget.

Tapiren hade mycket ont i lemmen. Den mötte nu hjorten. 'Hur står det till?' frågade hjorten. 'Illa,' sade tapiren och berättade, att sköldpaddan bitit honom i lemmen. 'Vad för läkemedel använder du?' frågade hjorten. 'Ingenting,' sade tapiren. 'Jag skall visa dig ett utmärkt

Bild 231. Cavinaindian.

läkemedel,' sade hjorten, och så förde han honom till ett träd, 'manúnu'[1]. Han strök saven av trädet på tapirens lem, och så sprang han sin väg. Det sved och sved, och tapirens lem svällde och svällde. Till slut ruttnade den, och tapiren dog.»

[1] Hura crepitans. Saven av detta träd användes att förgifta fisk med. Man måste vara mycket försiktig vid fisket, ty kommer något av giftet i ögat, lär man bli blind.

Cavinaindianen Matéo berättade denna något oanständiga historia sålunda.

»Tapiren träffade sin svåger sköldpaddan på sin väg. 'Vad gör du på min väg, där har du ingenting att göra,' sade tapiren. Så kommo de i strid, och sköldpaddan bet sig fast i tapirens lem. Det gjorde mycket ont. Långt och länge sprang tapiren omkring, innan sköldpaddan släppte taget. Det är därför, som tapirens lem har liksom öron.»

Det är en underlig fantasivärld, jag fört in läsaren i med dessa sagor. Vi lära känna indianernas liv och tankar, skildrade av dem själva. Det skulle därför vara en förfalskning att ändra sagorna och göra dem mindre realistiska, än de i verkligheten äro. Blott en saga har jag här uteslutit, därför att den skulle väcka alltför mycken anstöt på vissa håll.[1] Indianerna berättade även dessa sagor i närvaro av unga flickor och gossar, utan att de flinade.

Kanske tycka flera av mina läsare, att denna sagosamling egentligen blott hör hemma i facklitteraturen. Detta är icke min åsikt, därför att jag anser, att den ger oss en bättre inblick i indianskt själsliv, än en icke indian någonsin kan giva.

Därför skola vi även i nästa kapitel fortsätta med sagorna.

[1] Den skildrar en kvinnas självbefläckelse och är från cavinaindianerna.

TRETTIOFEMTE KAPITLET.

Sagor om himlakropparna, elden m. m. från cavina- och tumupasaindianerna.

Redan i föregående kapitel har jag återgivit en saga om solen från cavinaindianerna. Vi få där veta, att solen varit gift med en jaguar, som han dödat för att gifta sig med en flicka.[1] Denna födde ett barn åt solen. Jag nämnde även något om cavinaindianernas tro om solförmörkelse. »När solen är röd, då ha chāma dödat någon cavina,» säga de även. Från cavina har jag ingen saga om månen. Däremot berättade mig Matéo Mayo en saga om en meteor.

»Det var en gång tre bröder. Den äldste var gift, och de andra voro ogifta. De två ogifta bodde tillsammans. Den äldste av dessa skickade den yngre brodern till deras svägerska för att be om mjöl. Första gången fick han mjöl. Ännu en gång skickade han brodern. Även denna gång fick han mjöl. Tredje gången svarade svägerskan, att om de ville ha mjöl, skulle de göra henne en sikt.

De gingo ut i skogen. Den äldre brodern klättrade upp i en motacu[2] och sade till den yngre brodern, att han ej fick titta upp i trädet. Så skar han av sitt ena ben och kastade ned det. 'Där kommer ett gammalt torrt blad,' sade han. Så skar han av sitt andra ben. 'Där kommer ett grönt blad,' sade han. Så skar han ut

[1] Av denna saga har jag även en något olika version.

[2] Bladen av denna palm användas till korgflätning.

tarmarna och kastade ned dem. 'Där kommer ett spätt blad,' sade han. Så kastade han ned levern, bröstet och armarna, tills bara huvudet var kvar. Det lät han falla till marken. 'Tag huvudet och lägg det i en korg!' sade han. Det gjorde brodern.

När de kommo till en tapirväg, sade den äldre brodern: 'Lägg mig här!' Han lade huvudet på vägen. När tapiren kom, hoppade huvudet upp och dödade tapiren. Den yngre brodern åt nu tapirkött.

'Bär mig till byn,' sade den äldre brodern, 'och lägg mig, där delegadon[1] brukar kasta vatten!' Det gjorde brodern, och när delegadon fick se huvudet rikt prytt med fjädrar, kallade han på alla invånarna i byn. Huvudet hoppade omkring och dödade alla människor utom en liten gosse.

Den äldre brodern sade åt den yngre brodern att föra honom till en sjö. Där försvann han. Ibland stiger han, 'etíje', upp på himmelen och ramlar ned i sjön. Då ser han ut som en eldkula med en svans av fjädrar. När cavinaindianerna se honom, bådar det olycka och sjukdom. När en stjärna faller, då blir någon stucken av en svart, giftig myra.[2]»

Från cavinaindianerna har jag ingen mer saga, som sysselsätter sig med himlakropparna. Innan jag därför övergår till Salvadors sagor av detta slag, skall jag först här återgiva en högst egendomlig saga om elden, som Matéo Mayo berättat för mig. Den är så äkta indiansk i all sin orimlighet.

»Det var en gång en havande kvinna, som kastade sitt vatten i elden. Då blev elden, som är en kvinna, förargad och begav sig hem till sin mor.

De hade nu ingen eld i byn. De kunde ej rosta bananer, mandioca eller kött och voro mycket hungriga. Då gick en av männen ut för att söka reda på elden. I

[1] Detta är för galet. El delegado nacional är regeringens högsta representant i gummitrakterna. Indianerna ha tydligen bytt ut ordet hövding mot ordet delegado. De tycka väl, att det låter finare.

[2] Megaloponera sp. Det var denna myra, som stack min hustru under färden till huariindianerna.

skogen fann han en bladskäraremyrväg. En av myrorna bar en liten brand. Mannen följde därför myrvägen, och där träffade han på elden. Nu dog han, men elden lade blad i hans ögon, så att han blev levande igen. Han bad elden komma tillbaka till byn, men det ville hon inte. När han behövde rosta bananer och mandioca, kunde han komma dit, men han fick ej berätta i byn, var elden var.

Bild 232. Cavinagosse gör en "trådfigur".

Mannen kom varje dag för att rosta sin föda. I byn undrade de, huru han och hans barn kunde vara feta, under det att alla andra i byn voro magra och hungriga.

En dag följde de efter mannen, och så funno de honom hos elden. De bådo elden komma tillbaka till byn. Hon lovade komma på det villkoret, att aldrig mera en havande kvinna skulle kasta sitt vatten i elden.»

Salvador och jag resonerade ibland om himlakropparna. Han sade, att när tumupasaindianerna hade sorg, målade männen en mörk fläck på vänstra kindbenet, och kvinnorna skuro av sig håret.[1] När det är solförmörkelse, har solen sorg. Den har målat sig med genipa. Salvador hade tydligen aldrig reflekterat över himlakropparnas storlek. Däremot hade han undrat över månens faser. Han hade tänkt, att det möjligen kunde finnas två månar. Den del av månen, som ej synes, är »bakom», den är i hängmattan. Meteorer båda olycka. Det finnes de, som säga, att detta inte är sant. (Fritänkare?)

Om solen, månen och hennes syster berättade Salvador en intressant men mycket realistisk saga.

»Månen och hennes yngre syster, en stjärna, 'atúshi' [2], voro ute och vandrade. De hade ingenting att äta. Stjärnan föreslog då, att de skulle gå och stjäla i solens odling. Denna hade en stor odling, och i den hade den majs, mandioca, vattenmelon, hualusa, sockerrör, bananer och mycket annat. 'Det är farligt,' sade månen. 'Han är efter alla kvinnor.'

Då de voro mycket hungriga, gingo de likväl till solens odling. Försiktigt smögo de sig in i odlingen och stulo majs, vattenmelon och sapallo [3].

När solen kom hem, såg han, att någon hade stulit i hans åker. Han lade sig i kanten av åkern och vaktade. När månen och stjärnan kommo tillbaka för att stjäla,

[1] Dessa bruk lära vara bortlagda.

[2] Venus.

[3] Ett slags pumpa.

sprang han fram till dem och frågade, varför de stulo i hans åker. 'Vi voro mycket hungriga,' sade månen.

'Nu ska jag sova med dig,' sade solen till månen.

'Gör inte det, ty då kommer du att förstöra din lem. Den kommer att växa så, att du måste bära den i en korg på ryggen. Sov hellre med min syster,' sade månen.

'Nej, med dig skall jag sova, din syster är ju bara en liten flicka,' sade solen. Solen sov med månen. När han gjort det, började hans lem att växa, tills den blev fyra armar lång.[1] Solen fick göra en bärkorg och bära sin lem på ryggen.

En dag kom stjärnan tillbaka till åkern för att stjäla. Hon stal fyra vattenmeloner. Sedan satte hon sig på marken för att äta vattenmelon. Solen lät då sin lem slingra sig fram på marken bakom flickan...[2]

'En orm! En orm!' skrek flickan och tog kniven, som hon hade i handen för att skära vattenmelonen med, och högg av solens lem. Solen dog nu. Sedan gick den upp på himlavalvet.»

Detta att dö ena ögonblicket och bliva levande i det andra förekommer mycket i indiansagorna (se t. ex. sid. 476).[3] Detta giver oss en inblick i indianernas föreställning om döden såsom ett ombyte av skepnad. När man sover, träffar man de döda, när man dör, sover man länge. De efterlevande äro aldrig säkra för att de döda ej komma tillbaka. För indianen är döden icke en port, där den, som gått in, aldrig går ut.

Om månens fläckar berättade Salvador följande:

»Månen, 'bádi', bodde ensam med sin syster, 'atúshi'[4]. De hade mycket ledsamt. En dag kom månens svägerska och bjöd dem att komma hem till henne och dricka chicha. 'Vi förstå ej att dricka chicha,' sade de. Hon bad dem ännu en gång, och de lovade att komma. Så gingo de till

[1] I mosetenesagorna omtalas även ett vidunder med väldig manslem.

[2] Förmildrat.

[3] Se även min bok Indianliv.

[4] Venus.

svägerskans hus. Hon hade stark chicha. Månen drack bara två tatumas[1] men blev likväl alldeles full och lade sig i en hängmatta, där hon somnade. Medan hon sov, målade svägerskan henne med färg[2] i ansiktet. När hon vaknade på morgonen, gick hon med sin syster för att bada i en sjö. I vattnet såg månen sin bild och såg, att hon var alldeles full av fläckar i ansiktet. Hon försökte att tvätta bort dem med bomull av 'bídi', men hon kunde inte få bort dem. Ännu är månen, som bekant, målad i ansiktet.»

Redan i föregående kapitel har jag återgivit en tumupasasaga om elden och grodtrollet, som Salvador berättat mig. En annan tumupasaindian i Cavinas har berättat mig en annan dylik saga.

»De gamla hade ingen eld. Den enda, som hade eld, var grodan. Hon förvarade den i en kruka och ville ej ge bort därav åt någon annan.

'Huru skola vi få eld av grodan?' tänkte människorna. De hade majs men kunde inte rosta den. Två gossar gingo då till grodan. De hade med sig var sin majskolv. 'Farmor,' sade de, 'vi äro så hungriga. Kunna vi ej få rosta vår majs vid din eld?' 'Jo, det ska ni få,' sade grodan, 'men ni få ej stjäla av min eld.'

Hon öppnade på sin gryta, och de fingo lägga dit majskolvarna. Hela tiden satt grodan bredvid och vaktade, att de ej skulle stjäla av elden. När majsen var färdigrostad, tog grodan och tittade på den, att det inte kom någon glöd med, och den glöd, som var, släckte hon ut.[3]

Pojkarna gingo sin väg. 'Hur ska vi få eld?' tänkte de. De gingo då åter till grodan med var sin majskolv. 'Farmor,' sade de, 'vi äro så hungriga. Kunna vi ej få rosta vår majs vid din eld?' Det fingo de. Grodan sade, att de ej fingo stjäla av elden, och så satte hon sig bredvid

[1] Trädkalebasser.

[2] Av Genipa, »akído».

[3] Karaktäristiskt för de indianska eldrovssagorna är, att de, som skola röva elden, alltid misslyckas första gången. Jämför Indianliv.

och vaktade. Nu lämnade de majsen så länge i elden, att kornen blevo alldeles förbrända. Grodan tittade på kolvarna men kunde inte se någon eld. Inne i fröfästet fanns det likväl litet glöd.

Pojkarna togo var sin majskolv och sprungo sin väg. Den ene tände soporna alldeles intill grodans stuga. 'Ni

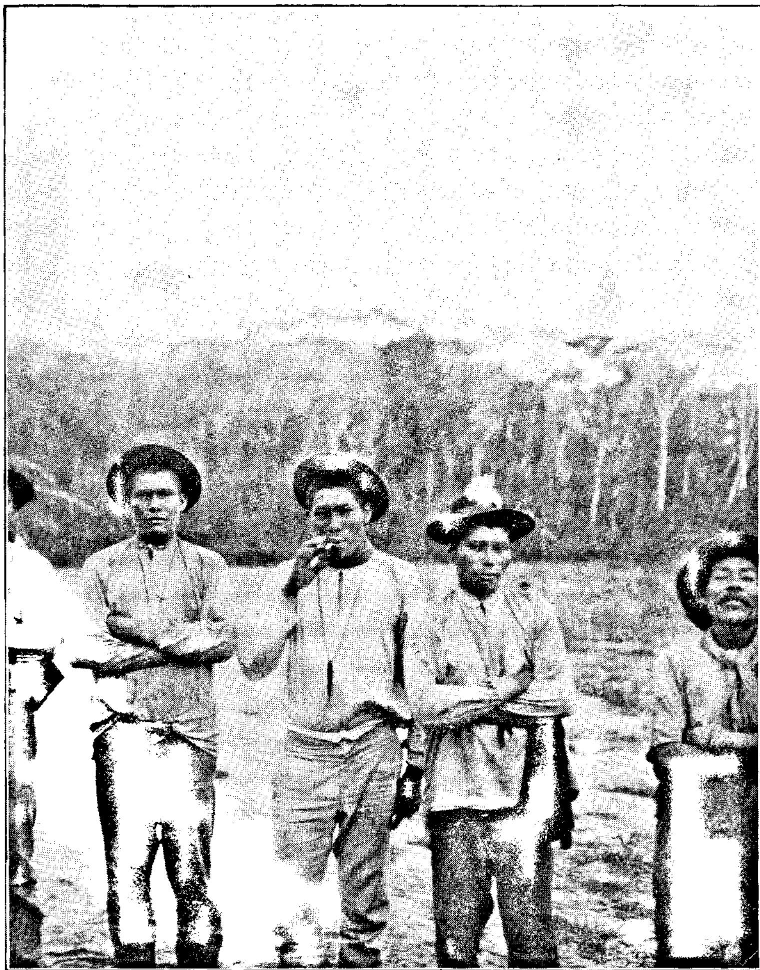

Bild 233. Cavinaindianer.
Längst till höger står hövdingen, hedersgubben Yúna.

ha stulit min eld,' sade grodan och hoppade fram till soporna, som pojken hade satt eld på. Hon kastade sitt vatten på elden, så att den slocknade.

Den andra pojken hade sprungit långt och hade tänt eld på en röjning, som han gjort för att odla majs. Nu hade pojkarna eld, och sedan dess ha människorna eld. Det visste inte grodan.

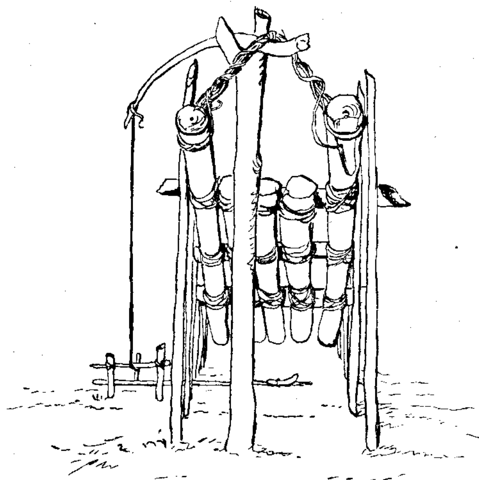

Bild 234. Liten däggdjursfälla, uppställd av Salvador från Tumupasa.

En av pojkarna sade henne, att om hon tände i deras röjning, skulle de bjuda henne på choclo[1], när den blev färdig. Det gick grodan in på. Hon hoppade mitt ut i röjningen, och där tände hon eld. Under tiden hade pojkarna tänt i alla fyra hörnen på röjningen, så att hela röjningen brann. Grodan kunde inte komma ut. Hon kastade sitt vatten, men hon kunde inte släcka elden.

Hon brann upp och dog.»

Jämföra vi de sagor, jag här samlat, med dem från moseteneindianerna, som vi lärt känna vid övre Rio Beni icke så långt från Tumupasa och inte heller så ofantligt långt från Cavinas, finna vi, att de äkta indianska sagorna

[1] Inte fullt mogna majskolvar, som kokats i vatten. De äro mycket välsmakande.

här vid Rio Beni äro alldeles olika hos cavina, tacana i Tumupasa och hos mosetene. De äro även olika de sagor, man känner från andra stammar i Bolivia och det övriga Sydamerika.

Det är blott moderna sagor med europeiska motiv, av vilka några äro återgivna i nästa kapitel, som här ha en vidsträckt utbredning. De ha i sen tid berättats från stam till stam, när indianerna t. ex. som paddlare varit ute på resor.

TRETTIOSJÄTTE KAPITLET.

Moderna sagor och berättelser från cavina- och tumupasaindianerna.

Biblisk historia.

Naturligt är, att missionen och för övrigt förbindelsen med de vita icke varit utan inflytande på dessa indianers sagor. Vad de hört av utomstående, ha de likväl omarbetat efter egen fantasi, och därav ha uppstått versioner av den bibliska historien, som icke äro utan sina komiska moment. En sådan ha vi redan lärt känna i det föregående från maropaindianerna.

Vetenskapligt intresse sakna ej dessa sagor, då de giva oss en inblick i huru ett kulturfolks sagor omvandlas, när de omplanteras hos ett naturfolk.

Om någon av de katolska missionärer, som verka bland indianerna, kommer att läsa nedanstående — liksom Kristi historia berättad av Puli — böra de få åtskilligt att tänka på. De böra inse, huru ytlig deras religionsundervisning varit, de böra även förstå, vad som i främsta rummet kan intressera indianerna av den kristna religionen. Det är berättelsen, sagan i denna. Gamla testamentets genesis är nästan lika naiv som t. ex. mosetene-indianernas skapelsehistoria. Genom denna går likväl som en röd tråd tillvaron av en stor gud, och det är ju denna, som missionärerna i främsta rummet vilja, att de hedniska folken skola lära känna.

Även Nya testamentet har många berättelser, som tilltala indiansk fantasi. Kristi underverk likna ej så litet medicinmannens. Hans sätt att med saliv bota sjuka är nästan identiskt med dennes. När han driver djävlarna in i svinahjorden, gör han ungefär samma underverk som svintrollet, som förvandlade svärmodern till en sugga.[1] På bibelns sagor och berättelser kunna missionärerna sedan bygga vidare och lära indianerna den sköna, den upphöjda moral, som gör kristendomen till religionernas konung. Sagorna, berättelserna skola blott tjäna till att väcka intresse. Dessa kunna indianerna förstå, ty de likna inte så litet dem, som deras fäder berättat om aftonen vid den slocknande lägerelden.

Babels torn.

Berättad av en tumupasaindian i Cavinas.

»De gamla ville ta fast stjärnorna, månen och solen. De sträckte på sig men nådde ej upp till dem. De planterade då ett träd, 'túmi', som växer mycket högt. Detta växte och växte men nådde likväl ej upp till himmelen. De sökte då reda på en lång stång, och den bundo de fast i trädets topp. Den räckte inte heller upp till himmelen. De klättrade upp och bundo en annan stång i ändan på den första. Sedan klättrade de vidare och bundo en ny stång i spetsen på den andra. På så sätt bundo de ihop tjugu stänger över varandra men kunde likväl ej nå upp till himmelen.

Medan de på detta sätt höllo på att binda den ena stången över den andra, kom en stark storm, som bröt av alla stängerna, så att de och människorna, som klättrade på dem, föllo till marken. Människorna dogo alla.»

Denna saga liknar sagan om Babels torn. Mycket möjligt är det likväl, att den uppkommit självständigt

[1] Se sid. 472.

Bild 235. Från Rio Madidi. Den lilla kanoten är en chāmakanot.

hos indianerna, utan främmande inflytande. Motivet, klättrandet till himlen, är nämligen vanligt i indianska sagor. Det, som är minst indianskt i tumupasasagan, är, att man misslyckas, såsom när man byggde Babels torn.

Tornet är här i sagan, liksom indianernas hyddor, konstruerat av hopbundna stänger.

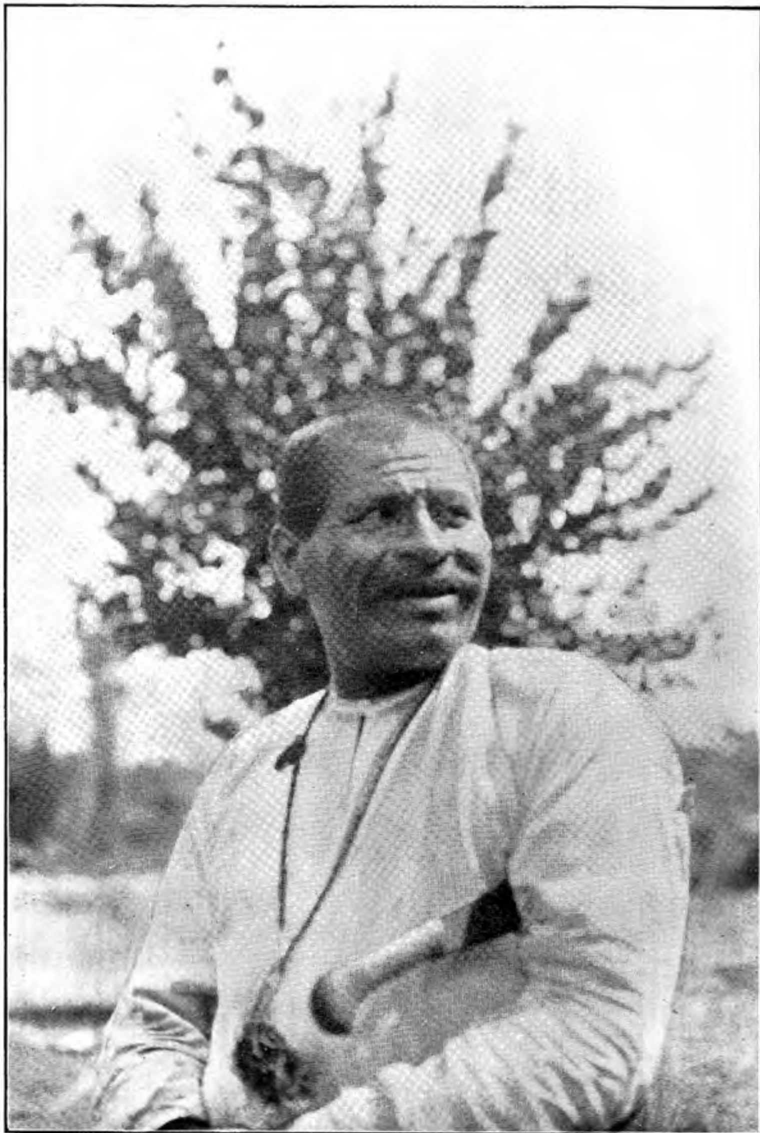

Bild 236. Sagoberättaren Salvador. Cavinas.

När San Pedro skapade myggen.

Berättad av tumupasaindianen Salvador, Cavinas.

»San Pedro och hans bror voro ute en natt för att fiska. Brodern fick flera fiskar, men San Pedro somnade, så att fisken tog med sig både krok och rev. Följande natt gingo de åter för att fiska, och åter somnade San Pedro, så att fisken tog bort både krok och rev. Brodern fick flera stora fiskar. Han gjorde charqui[1] för att fara in till byn och sälja, ty de voro fattiga och hade inga kläder.

'Hur skall jag göra för att inte somna?' tänkte San Pedro. 'Bäst är, att jag skapar någon insekt, som håller mig vaken.' Så tog San Pedro två stora krukor med chicha och bar dem till en pozo[2], där han brukade fiska. Där drack han ur chichan och kräktes sedan upp den i krukorna. Därefter lämnade han den på stranden av pozon. Några dagar senare gick han dit och slog med en påk sönder krukorna. Ur den kommo alla möjliga insekter, mygg, knott, getingar, flugor o. s. v. Så satte han sig att fiska, men nu kunde han inte sitta still för alla insekter, som stungo honom, så att han måste gå av och an på stranden. Då kom en fisk och tog bort både rev och krok igen.

Brodern hade fångat mycket fisk och hade gjort en hel mängd charqui. San Pedro hade bara fått två fiskar. 'Bäst att jag söker fånga en alligator. Vi kunna blanda den torkade fisken med charqui av alligator,' sade San Pedro. 'Det är inte värt; det kunna de upptäcka i byn,' sade brodern. 'Det är inte farligt, charqui av alligator ser ut som fisk,' sade San Pedro.

Han gjorde en stor krok av trä och lade ut på stranden. Följande dag hade han en stor alligator på kroken. Ensam kunde han inte få den i land. Då kom brodern och

[1] Soltorkat kött.

[2] Lugnvattensställe i floden.

hjälpte honom. Det var en stor best. De gjorde charqui och blandade med den torkade fisken. Sedan foro de till byn och sålde charqui och köpte kläder.

Därefter återvände de hem och fiskade och gjorde mera charqui. En dag ville brodern åter gå till byn för att sälja fisk. San Pedro ville inte gå med, ty han hade fått espundia[1] på benet. När brodern kom tillbaka, var San Pedro försvunnen. Han hade gått upp till himmelen.»

Cocabusken.

Berättad av tumupasaindianen Salvador i Cavinas.

»När Vår Herre föddes, gol tuppen: 'Jesus Kristus är född! Jesus Kristus är född!' Då kommo alla djur för att bli välsignade. Först kommo korna och sedan fåren. En duva flög omkring och underrättade djuren. Duvan kom till sköldpaddan. 'Vår Herre är född; skall du inte gå för att hälsa på honom och bliva välsignad?' sade duvan. 'Jag har inte tid, jag har så mycket att beställa,' sade sköldpaddan. Så kom duvan till bältan. 'Vår Herre är född, skall du inte gå för att hälsa på honom och bliva välsignad?' sade duvan. 'Jag har inte tid, jag har så mycket att beställa i mitt hus,' sade bältan. Så kom duvan till sengångaren. 'Vår Herre är född, skall du gå för att hälsa på honom och bliva välsignad?' sade duvan. 'Nej! jag har sendrag,' sade sengångaren. Sedan dess går den alltid så ytterst långsamt.

Judarna, d. v. s. djävlarna, sade: 'Inte är det där barnet Vår Herre,' och så sökte de att döda honom. Vår Herre, som på kort tid hade vuxit till en man, måste fly.

När Maria santísima kom hem, fann hon inte sin son. 'Var är min son?' sade hon och gick för att söka honom. Hon red mycket långt på sin åsna och var alldeles slut av hunger. Det visste Vår Herre.

[1] Denna sjukdom är mycket allmän i trakten av Túmupasa. I samband med moseteneindianernas sagor har jag redan omnämnt espundian. (Sid. **264.**)

'Min stackars mamma, som är så hungrig,' sade han. 'Jag skall hjälpa henne,' och så välsignade han cocabusken i skogen. Det var den vilda cocan.[1]

När Maria santísima kom dit, där cocabusken växte, stannade hennes åsna och ville inte gå längre. Då förstod Maria santísima, att hennes son hade välsignat buskarna vid vägen, för att hon skulle tugga bladen. Hon tuggade cocabladen och kände sig ej alls trött och hungrig.

Sedan red hon vidare och kom till en hydda. Där bodde två ensamma kvinnor. De frågade henne, om hon ville ha chicha. Maria santísima frågade, om det var chicha av mandioca. Det ville hon inte ha, ty av den fick man ont i magen. Man bjöd henne då chicha av majs. Hon drack denna chicha och välsignade den. Sedan dess dricka människorna chicha av majs.

Maria santísima frågade efter sin son. 'Han passerade nyss här förbi,' sade de. 'Judarna vilja döda honom, därför måste han fly,' sade hon.

De frågade, om hon var hungrig. 'Nej,' sade hon och berättade om cocabusken, som hennes son välsignat. De bådo henne visa dem, var denna buske växte. Hon sade, att det var tätt intill vägen. 'Hur ska vi kunna finna den där?' sade de. Maria santísima lovade då att visa dem cocabusken. Hon följde dem dit, och så tog hon ett blad. 'Detta skall ni plantera, så kommer det att gro och växa till en buske,' sade hon. 'Hur skall ett blad kunna gro?' sade de. Likväl stoppade de cocabladet i jorden. Följande dag var det en liten planta, och på fyra dagar var det en buske med bär. Dessa ramlade ned och grodde och satte åter frukt. Kvinnorna sådde dessa bär uti odlingen. Från dem härstammar den riktiga cocan, och sedan dess tugga kvinnorna coca.

Kvinnorna äro ägare av cocan. Männen tugga också coca, men de ha cocan blott som lån.»

[1] Cocabusken lär förekomma vild i dessa trakter. Det är antagligen Erythroxylon Ulei. Om användningen av cocan se sid. 156.

I det föregående har jag berättat, att quichuaindianerna säga, att Maria santísima var den, som först tuggade coca. Jag framhöll även, att jungfru Maria av quichua sammanblandas med Pachamama, som ofta kallas la virgen (jungfru) Pachamama. Ursprungligen ha quichuaindianerna troligen tänkt sig, att Pachamama upptäckt cocan. Troligen är det från quichuaindianerna, som tumupasaindianerna fått denna saga om cocabuskens uppkomst.

Elakt är det att sätta likhetstecken mellan judar och djävlar. Det ha indianerna troligen lärt av de katolska missionärerna, som äro arga antisemiter. Underlig är tankegången i denna sagas sista meningar. »Kvinnorna äro ägare av cocan, männen tugga också coca, men de ha cocan blott som lån.» Det skulle visa, att kvinnorna först ensamma odlat coca. Nu röja männen odlingen och så, under det att kvinnorna och barnen skörda cocabladen. Det är den skarpa arbetsfördelningen mellan könen i indiansamhället, som här framhålles på ett så egendomligt sätt.

Papa santos[1] två sakristaner.

Saga, berättad av tumupasaindianen Salvador i Cavinas.

»Papa santo hade två sakristaner. Den yngre av dessa var en gam. En dag skulle Papa santo läsa mässan. Den äldre sakristanen fanns ej tillstädes, och gamen skickades att söka honom. Han fann honom efter tre dagar död. Då gamen inte hade ätit på tre dagar, åt han av liket. När sakristanerna icke kommo tillbaka, skickade Papa santo en liten duva för att hämta dem. Denna kom tillbaka och berättade, att den yngre sakristanen hade ätit av liket av den äldre.

'Då skall han för alltid äta as och alltid förbli hungrig och fattig,' sade Papa santo.

San Pedro skickade duvan att hämta sakristanens huvud. Han ville ha det att se på. När duvan kom till-

[1] Den helige fadern.

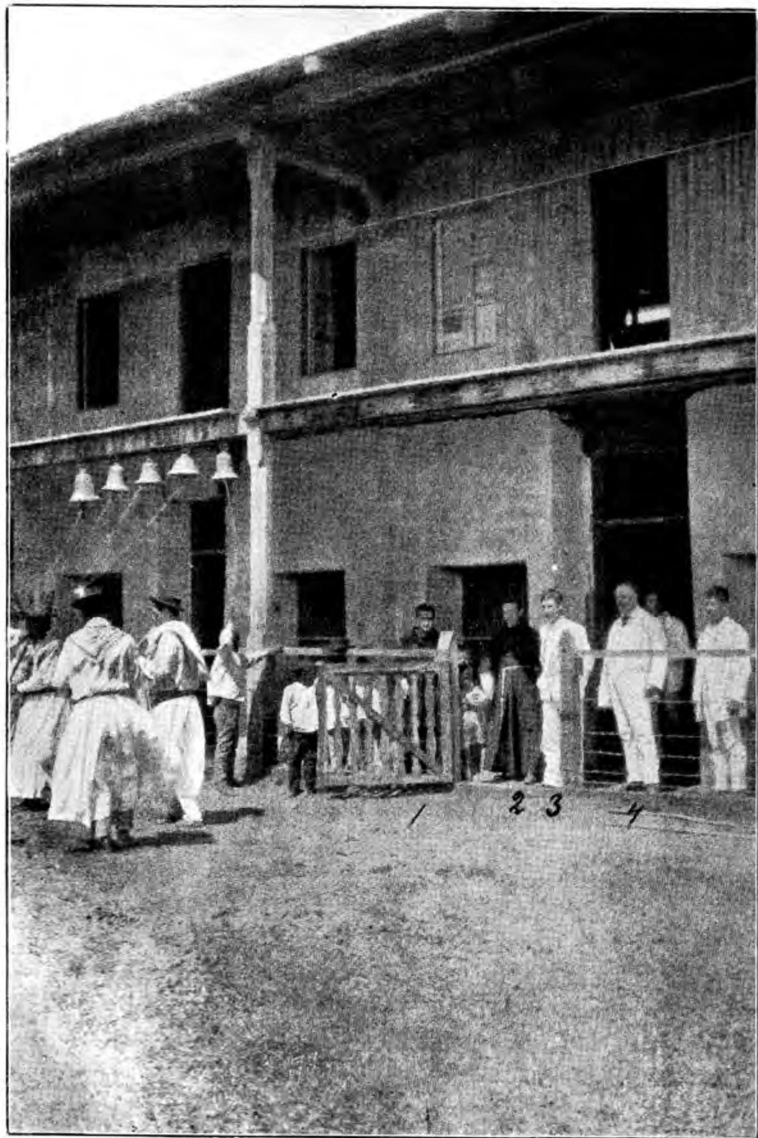

Bild 237. Indianerna dansa utanför klostret. Cavinas.
1, 2 franciskanermunkarna, som förestå missionen, 3 mr Collins, 4 doktor Barbery.

baka med huvudet, skickade Papa santo henne för att hämta ett revben av den döde sakristanen. Av revbenet och lera gjorde han honom levande igen.»

Profana sagor och berättelser.

Det är i sista stund, som vi här samlat sagor, då de gamla sagorna allt mer och mer hålla på att trängas ut av fantasirikare nya. Cavinas känna sålunda numera sagan om hästen, som gjorde pengar, om räven, som låtsade vara död och blev lagd på kärran, som han plundrade, och om månen, som speglade sig i vattnet och såg ut som en ost, så att räven hoppade efter den, och andra sagor, som de hört av de vita.

En saga, som jag antar först ha spritt sig på senare tider över dessa trakter, är sagan om jaguaren och vildkatten. Versioner av samma saga har jag hört hos chané[1] och baure[2]. Den är inte alls i stil med dessa indianers andra sagor utan liknar de europeiska sagor, i vilka ett slugare djur lurar ett dummare. Salvador berättade den på följande sätt:

»Tillsammans med sin brorson, Tomitivo, höll jaguaren på att fånga fisk med gift. De fingo en hel massa fisk. Jaguaren sade åt brorsonen, att han skulle gå hem till sin faster (jaguarens hustru) och bedja henne komma för att hämta fisk. Vildkatten Tomitivo gick till jaguarens hydda. Fastern tyckte, att det var sent, och sade, att hon först ville gå följande morgon.

När det blev tid att lägga sig, sade Tomitivo: 'Jag har ingen bädd med mig, får jag ligga hos dig inne i ditt myggnät.'

'Nej, det får du inte. Du får ligga på marken,' sade fastern.

'Där är mycket mygg,' sade vildkatten, som ville sova med sin faster.

[1] Indianliv. l. c.

[2] Indianer och Vita l. c. Vildkatten är såväl i chanésagan som i bauresagan ersatt med räven!

Litet senare på natten sade vildkatten, då en fågel, 'Tonónu', skrek utanför hyddan: 'Där kommer en íshauva, det är bäst, jag kryper in till dig.' Fastern ville först inte, men då hon var rädd, lät hon honom komma in. Vildkatten sov nu hela natten med sin faster. Följande morgon sprang han sin väg.

Jaguaren hade fått veta, att vildkatten sovit med hans hustru. Han kom hem alldeles ursinnig och slog ihjäl henne. Han begav sig sedan i väg för att söka upp brorsonen och döda honom.

Han hittade brorsonen, som låg och sov på en trädstam. Med håren från sin hustrus könsdelar kittlade han vildkatten i ansiktet. 'Att inte flugorna låta mig vara i fred,' sade vildkatten. Jaguaren kittlade honom ännu en gång. 'Kan inte flugorna låta mig sova i fred, jag är trött efter att hela natten ha älskat med min faster,' mumlade vildkatten. Jaguaren kittlade honom lite hårdare. Han vaknade då, och när han fick se jaguaren, kastade han sig ned från stocken och började springa, allt vad han orkade. Efter sprang jaguaren.

När vildkatten såg, att han skulle bli upphunnen, kröp han in i en håla. Uppe i ett träd satt en gam. 'Vakta här, medan jag går hem efter en skogskniv!' sade jaguaren till gamen. Denne satte sig utanför hålan, och jaguaren gick för att hämta kniven.

'Titta riktigt hit!' sade vildkatten. När gamen spärrade upp ögonen, kastade vildkatten en näve jord i dem och sprang sin väg.

När jaguaren kom, frågade han: 'Var är min brorson?'

'Han förstörde mina ögon, och sedan sprang han sin väg,' sade gamen.

Jaguaren skyndade åter efter vildkatten. Han fick tag i honom, där han höll på att äta motacu[1]. 'Är det gott, det där?' sade jaguaren.

'Det är mycket gott,' sade vildkatten.

[1] Frukten av en palm, Attalea princeps.

'Hur gör man då?' frågade jaguaren.

Vildkatten visade, hur man med en sten skulle slå sönder motacu. Jaguaren skulle också försöka. Då lade vildkatten dit en kvist, så att när jaguaren slog med stenen, slant den och slog honom på handen. Vildkatten sprang sin väg.

Jaguaren skyndade åter efter vildkatten. Han hittade honom nedanför ett träd. 'Kom hit, där finnas papegojungar uppe i hålet,' sade vildkatten. Det var ett murket träd. 'Du, som har långa armar, kan komma åt dem, om du klättrar upp,' tillade han. Jaguaren klättrade upp. När han kom upp i trädet, brast detta, och jaguaren ramlade till marken och slog sig grundligt. Vildkatten sprang sin väg.

Jaguaren skyndade efter vildkatten. Han fick snart tag i honom. Han höll på att stöda en trädstam, som stod lutande. 'Hjälp mig att stöda den här stammen, medan jag springer efter en stock,' sade vildkatten. Jaguaren ställde sig mot stammen. Vildkatten sprang sin väg. Efter en stund ropade jaguaren: 'Skynda dig med stocken!' Han fick inte något svar. Han förstod, att han blivit lurad.

Jaguaren skyndade åter efter vildkatten. Han fann honom vid en sjö, där han höll på att meta. 'Här är mycket fisk, ska farbror inte försöka?' sade vildkatten. Jaguaren lade ut tassen i vattnet, ty en av hans klor är hans metkrok. Då kom en palometafisk och bet av en av hans fingrar. 'Aj! Aj!' sade jaguaren och rullade sig på marken. Vildkatten sprang sin väg. Jaguaren sprang efter och fick tag i hans svans, och så ryckte han loss svansen och åt upp den. Efter en stund fick han åter fatt på vildkatten och åt upp honom hel och hållen.»

Följande saga eller rättare berättelse, som Salvador återgav för mig, är tydligen alldeles modern. Troligen skildrar den en händelse, som verkligen inträffat. Vi se, att indianerna ej gilla, att en kvinna gifter sig blott med tanke på att bli försörjd. Gifter hon om sig alltför snart

efter sin makes död, har hon all anledning att frukta hans hämnd.

»Där var i Tumupasa en man, som hade dött och som blivit begravd på kyrkogården. Hans hustru grät. 'Vem skall nu skaffa mig kött, av vem skall jag nu få kläder?' sade hon. Hon hade inga barn, ingen far och ingen mor, blott en gammal faster, som vaktade odlingen åt henne. En dag gick hon gråtande för att hämta en höna i odlingen. Hon gick och tänkte: 'Huru skall jag nu få kött? Huru skall jag nu skaffa mig kläder?'

På vägen mötte hon en man, som var änkling: 'Varför gråter du?' sade han.

'Min man är död, och nu har jag ingen, som jagar åt mig och som köper mig kläder,' svarade hon.

'Vill du inte gifta dig med mig?' sade änklingen. Först tvekade hon, sedan lovade hon att gifta sig med honom. Nästa söndag skulle de gifta sig. Hon skulle tala vid munken.[1]

Hon fortsatte helt nöjd till odlingen, och där hämtade hon tre höns och tre ankor. Gumman tyckte inte riktigt om, att hon tog dem, men hon sade likväl: 'Du får gärna ta dem, de äro ju dina.' Hon gjorde sig sedan i ordning för att gå hem till byn. 'Det är bra sent. Innan du kommer till byn, blir det mörkt,' sade fastern. 'Jag skall skynda mig,' sade dottern. Så gick hon.

När hon kom till en korsväg, som förde till en annan odling, stod hennes man där. 'Så, du tänker gifta om dig redan, och ändå har jag inte varit död ett år, inte ens en månad,' sade mannen. Av rädsla kunde hon inte svara. Då fick hon se en man, som kom på den andra stigen från sin odling. 'Kom och hjälp mig! Här står min döda man!' ropade hon. Den andre sprang fram med sin båge och sina pilar, men då var den döde redan försvunnen. 'Akta dig, han kommer tillbaka till dig i natt,' sade mannen.

När kvinnan kom till byn, gick hon och berättade för munken, att hon träffat sin döde man. Då sade han: 'Vi

[1] Tumupasa har varit mission.

skola gå till kyrkogården,' och så gingo de dit. 'Verkligen, där är ett hål i graven. Han har gått ut, han måste vara en fördömd. Kommer han i natt till dig, ska vi passa på,' sade munken.

På natten var änkan ensam i sin hydda. Munken och de andra i byn vaktade för att se, om mannen skulle gå in i hyddan. På natten kom han. De sågo honom gå in i hyddan. Då smögo de sig fram. När de kommo in i hyddan, var han likväl försvunnen.

'Bäst är, att vi gräva upp benen och bränna dem, så att han inte kommer tillbaka,' sade munken. De gingo till kyrkogården, och där funno de graven orörd. Han hade tydligen gått ned i graven igen. De grävde upp benen och brände dem.

Änkan gifte sig på söndagen med den andre mannen. Första dagen sovo de. Andra dagen gick mannen, som var en stor jägare, med sin hustru på jakt. De gjorde läger i skogen. Mannen gick ut för att döda något. Hustrun stannade i lägret.

När hon var ensam, kom hennes döde man. Han omfamnade henne, och hon föll ned död. Så fann hennes andre man henne, när han kom hem från jakten.»

Intressant är att iakttaga, vilken stor roll svartsjukan spelar i de indianska sagorna.

Ett mycket bekant motiv i de indianska sagorna är den magiska flykten. Ehrenreich har skrivit om detta motiv och påvisat, huru det vandrat in från Asien över Beringssund till Amerika. Säkerligen har detta sagomotiv även kommit in i Sydamerika i modern tid med de invandrade vita. Den version, som jag upptecknat efter Matéo Mayo i Cavinas, synes mig vara europeisk. Det är blott chichan och möjligen lusningen, som äro amerikanska.

»Det var en gång en man, som gick från by till by och sökte arbete, så kom han till Bali[1]. Denne skickade honom att rensa en bred väg ända till pampan. Den

[1] Bali är »el elefante», sade Matéo förklarande.

skulle han ha färdig till kvällen. Han var mycket sorgsen, ty han visste inte, hur han skulle få den färdig. På middagen kom Balis dotter med mat och chicha. Han åt, och så löskade hon honom. Han sov nu med henne. När han vaknade, var vägen färdig.

Bali skickade honom att röja en stor åker. Han skulle ha den färdig till kvällen. Han var mycket sorgsen och undrade, hur han skulle hinna. Vid middagstiden kom Balis dotter med chicha och mat åt honom. Sedan han ätit, löskade hon honom. Han sov nu med henne. När han vaknade, var åkern färdig.

Bali gav honom två majskolvar och sade, att han skulle så. På kvällen skulle han hämta mogen majs. Mannen gick och var mycket nedstämd. På middagen kom Balis dotter med chicha och mat. Sedan han ätit, löskade hon honom. Han sov nu med henne. När han vaknade, var åkern full av mogen majs. Han bar hem av majsen, för att kvinnorna skulle brygga chicha.

Bali gav honom en stor, rund sten och sade, att han till kvällen skulle göra skålar av den. Han var mycket ledsen och visste ej, hur han till kvällen skulle göra skålar av den hårda stenen. Vid middagstiden kom Balis dotter med mat och chicha åt honom. Sedan löskade hon honom. Han sov nu med henne. När han vaknade, var stenen förvandlad till två stora skålar.

Bali ville nu äta upp honom. Dottern varnade honom och sade, att han skulle hålla sig vaken. På natten kom Bali för att döda honom. Då hade han redan rymt med dottern. Balis hustru sade åt honom, att han fick lov att hämta sin dotter. Bali begav sig i väg.

När dottern och mannen sågo, att Bali höll på att hinna upp dem, kastade hon sin k a m, och den förvandlades till en ogenomtränglig skog, full med taggar, så att Bali inte kunde komma fram. Bali återvände till sin hustru.

Hon sade, att han måste söka reda på dottern. Bali begav sig åter i väg. När de sågo, att Bali skulle hinna

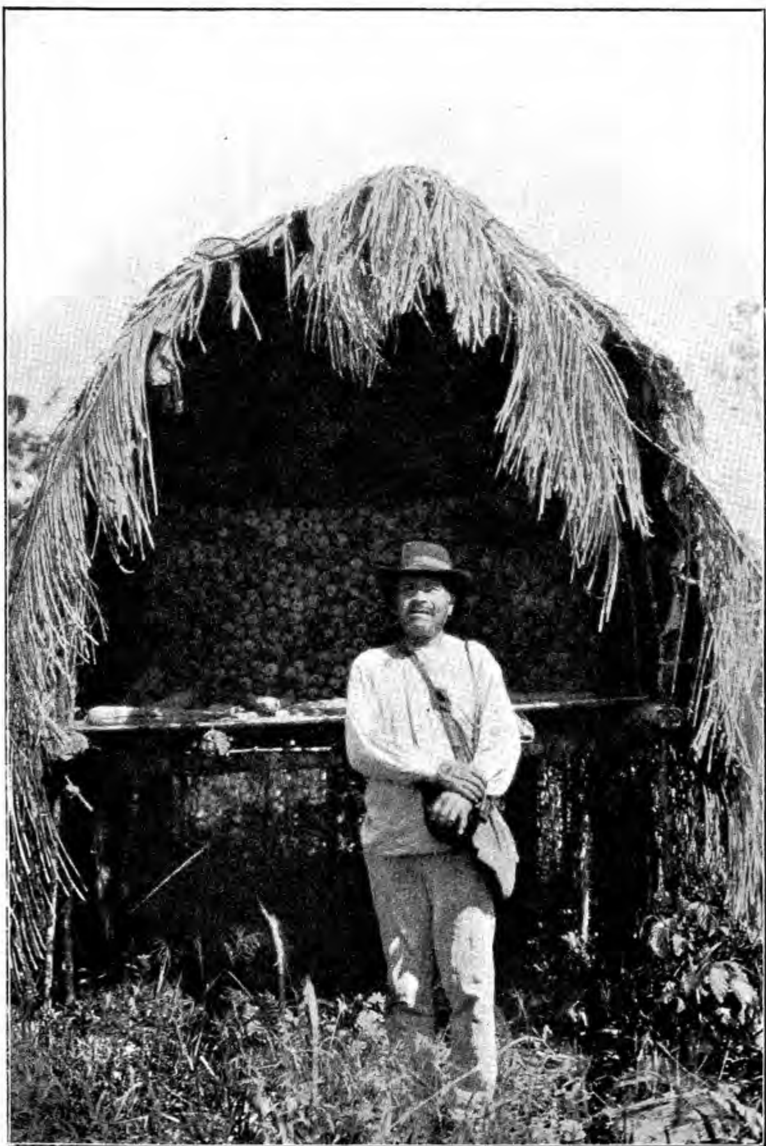
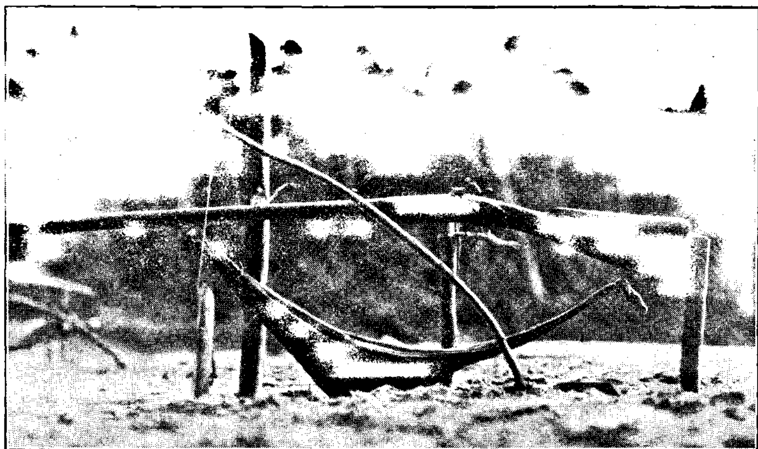

Bild 238. Cavinaindianen Salvador framför sin majslada.

A.

Bild 239. Gillrad bössa Cavinas.
Tråden, som är spänd från *A.* över stigen, synes ej på bilden.

upp dem, kastade de en tvål[1] efter sig. Denna förvandlades till gyttja och lera, så att Bali inte kunde komma fram. Denne återvände hem.

Hans hustru sade åt honom, att han måste ta reda på dottern. Bali begav sig åter i väg. När de sågo honom komma, kastade dottern en spegel[1] bakom sig. Spegeln förvandlades till ett träsk.

Nästa gång kastade de en nål. Den förvandlades till branta klippor.

Sista gången förvandlades mannen till ett träd och dottern till en blomma. Då upptäckte Bali dem ej utan återvände hem.»

En saga, liknande denna, ha vi gjort bekantskap med hos quichuaindianerna.

*

Upphovet till följande lilla »saga», som Salvador berättat mig, återgiver troligen en sann händelse. Någon indian har blivit opererad av en läkare, och denna underbara händelse berättas nu som en saga.

[1] Obs! rent europeiskt element.

»'Edútsi', Vår Herre, lärde en gammal man, huru han skulle bota sjuka. 'Visa, att du kan, vad jag lärt dig!' sade Edútsi. Mannen gick, och så kom han till en by, där det var flera sjuka. Han frågade en, vad han hade. 'Min mage har svullnat,' sade han. 'Jag skall öppna din mage och göra ren dina tarmar,' sade mannen. Han gjorde så, att han somnade[1], och så skar han upp honom och gjorde ren hans tarmar. När han vaknade, fick han bara dricka litet vatten. Sedan förde han honom till Vår Herre. Nu såg Vår Herre, att han kunde bota sjuka.

Den gamle mannen gick sedan omkring över hela världen och lärde alla medicinmän, huru de skulle bota sjuka. Edútsi gick upp till himlen och kom ej tillbaka.»

Det var bestämt en blindtarmsoperation!

[1] Bedövningen.

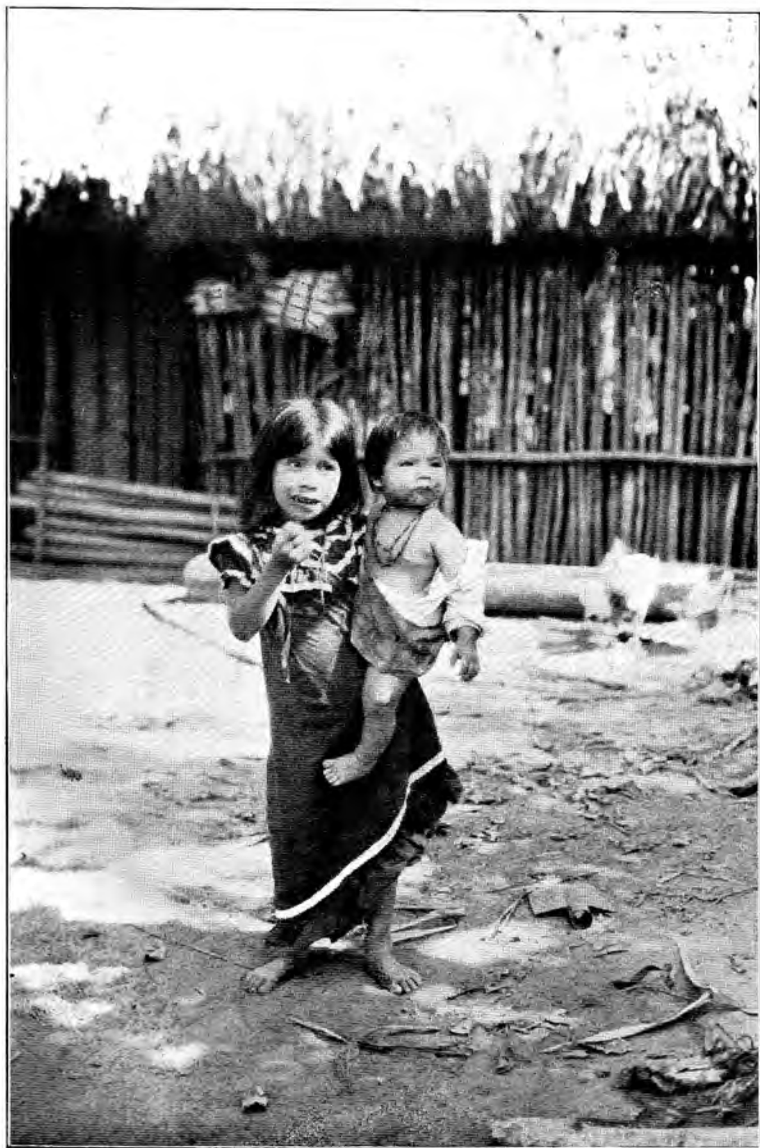
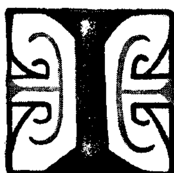

Bild 240. Cavinabarn.

TRETTIOSJUNDE KAPITLET.

Cavinaindianernas religiösa föreställningar. Några jämförelser.

sagorna få vi en ganska god inblick i indianernas föreställningar om demonerna. Dessa identifiera de ej med de döda. Liksom andra indianer frukta naturligtvis även cavinaindianerna de avlidnas andar, »yatanána». När någon dör, bygga de för dörren på hyddan och ta upp en ny ingång på annat håll. Detta är, för att själen ej skall komma och hämta någon anförvant, någon syster eller bror. På den plats, där någon dött, sätter ingen upp sin hängmatta eller gör sin bädd.

Efter döden leva själarna med varandra som förut. En änka eller änkling gifter sig ej med en förut ogift person, därför att den första mannen eller hustrun kommer att efter döden göra anspråk på henne eller honom. En änka kan däremot gifta sig med en änkling. Efter döden går sedan var och en till sin första hustru eller man. Dör en cavinaindian t. ex. i Riberalta, återvänder hans själ hem till Cavinas.

När jag en dag gick med Francisco Mayo förbi kyrkogården i missionen, frågade jag honom: »Varför sätta de upp kors på gravarna?»

»Det är, för att andarna skola bo i dem,» förklarade han.

»Är du då inte rädd att gå här förbi?» inföll jag.

»Det är inte farligt, när man kan trosbekännelsen,» sade Francisco.

Det är på ett för oss främmande sätt, som indianerna resonera om döden. När min hustru varit svårt sjuk, ha de frågat mig: »Va morir?» d. v. s. kommer hon att dö. Frågan ha de framställt så enkelt och naturligt, som om det inte vore något märkvärdigt att dö — och det är det egentligen inte heller. En indian i Cavinas hade blivit stungen av en skorpion. Indianerna ansågo mannen ohjälpligt förlorad. Det sade de upprepade gånger högt i den sjukes närvaro, vilket naturligtvis inte bidrog till att pigga upp honom. Han hade mycket svåra smärtor, men han kom sig.

Det ligger mycken sanning i vad någon har sagt: »Indianerna frukta ej döden, de frukta de döda.»

Trollkarlen i Cavinas är, som nämnt, Hipolito. När han förhäxar någon, magrar och magrar denne, tills han dör. »Hipolito känner något gift, som han lägger i majsölet,» sade Francisco Mayo.

Man berättade mig, att Hipolito en gång förhäxade en man på så sätt, att han lade sitt bälte på marken, och så tog han ett visst slags blad och doppade dem i sin urin och lade över bältet. En gång dömdes Hipolito av missionsföreståndaren till 100 à 200 piskrapp. Dessa utdelades av hövdingen. När han gick förbi hövdingen efter bestraffningen, sade han: »Inom ett år skall du vara död.» Dagen före ett års utgång efter bestraffningen dog hövdingen. Vi veta redan, att han sovit med gummiträdets demon, som kom till honom i skepnad av en vacker flicka.

Jag fick den uppfattningen, att Hippolito var en olycklig, hatad man — som likväl njöt av sin makt. Han fick aldrig vara med de andra vid dryckeslagen. En nordamerikan, mr Collins, som en längre tid var i Cavinas, hade på skämt sagt åt cavinaindianerna, att han kunde förhäxa. Med största allvar bådo de honom, att han skulle förgöra Hipolito.

Även här tror man på varsel. Sålunda bådar en viss flädermusart liksom en uggla, kallad »yur(l)a», att någon

kommer att dö. Ett gott varsel är, när en kolibri flyger genom hyddan. I en cavinahydda sade de vänligt åt mig, att en kolibri, kort innan jag kom in, hade flugit genom rummet. Det betydde, att vi skulle få angenämt besök, sade de.

Vi ha i denna bok fått veta något om flera indianstammars föreställningar. Det är frestande att göra några jämförelser.

I stort sett gå deras tankar i samma banor. De ha ingen föreställning om något allsmäktigt högsta väsen, som griper in i människornas liv. Moseteneindianernas kulturhero, Dohitt, spelar ingen styrande roll. Numera är han en åskgud, och hans uppgift är att signalera till trollkarlen uppe på Anderna att slå ut mera vatten i floderna.

Alla indianer tro på ett liv efter detta. Föreställningen är densamma hos alla. Man har träffat de döda i drömmen, och man vet sålunda, att de ännu finnas till. Ens egen själ har under drömmen varit på vandring. Föreställningen om ett liv efter detta har den primitiva människan ej spekulerat sig till. Den har uppstått genom drömmarna och är säkert från ett ursprungligare stadium än någon människostam nu står på. Onaindianerna t. ex., som leva på Eldslandet och som ha en ytterst primitiv materiell kultur, ha föreställningar, som mycket likna högre stående indianers. Vem kan med absolut visshet påstå, att inte till och med de högre djuren tro på ett liv efter detta. Hundar drömma t. ex. ytterst livligt, att deras »själ» är på vandring.

Det är först genom filosofiska resonemang, som ett fåtal människor lyckats att — med rätt eller orätt — frigöra sig från den ursprungliga tron på själens existens och på ett liv efter detta. För den primitiva människan finnes det ingen förintelse utan bara förändring.

Fruktan för de döda behärskar alla indianer och även de flesta vita. De döda äro farliga. De komma gärna tillbaka dit, där de vistades under livet.

Man övergiver gärna platsen, där någon dött, såsom chimane göra. Man flyttar dörren på hyddan, som cavinaindianerna, för att den döde ej skall hitta in. Man aktar sig att odla en döds åker såsom itonamaindianerna.

Medicinmännen[1] och medicinkvinnorna ha överallt förbindelse med andevärlden. Egendomligt för itonama-

[1] Orden medicinman och trollkarl äro här i boken använda i samma betydelse.

Bild 241. Dansande cavinaindianer.
Medicinmannen och klockaren, Hipolito, ringer i kyrkklockorna.

indianerna är, att de föreställa sig, att en kvinnlig medicinman har en manlig kamrat i andevärlden och en man en kvinnlig. Medicinmän finnes det så gott som säkert hos

Bild 242. Cavinabarn.

alla indianstammar, och de likna varandra mycket, vare sig de äro från de lågt stående eldsländarna eller de högt stående quichuaindianerna. Under mina resor har jag

lärt känna en mängd av dessa värda herrar och även några kvinnor, som kunna yrket.

Den primitiva människan tänker sig alltid ett mycket intimt förhållande mellan människor och djur. Detta framgår särskilt av sagorna. Mosetene sade, att alla djur varit människor. Itonamaindianerna sade, att vrålaporna och vildsvinen varit människor. En hel del djur, såsom kolibrin, boaormen och vissa nattfåglar, äro chokíhua, d. v. s. de äro avlidna människor. Huanyam anse sig släkt med sumphjortarna, vilka de därför ej döda. Cavina nämnde aldrig något om att djuren varit människor. En mycket utbredd föreställning är, att medicinmännen kunna förvandla sig till jaguarer.

TRETTIOÅTTONDE KAPITLET.

Till de förr så fruktade chāmaindianerna.

Redan i det föregående har jag nämnt, att vi med Cavinas som utgångspunkt gjorde en exkursion till chāmaindianerna. Jag skall giva en kort skildring av denna färd.

Den 27 juli lämna vi missionsstationen för att fara i kanot uppför Rio Madidi. Våra paddlare äro sex cavinaindianer samt sagoberättaren, tumupasa-indianen Salvador. Japanen medföljer som kock. Bland cavinaindianerna är även deras hövding, hedersgubben Agapito Yúna, en liten man, som styvt håller på gamla seder och bruk. Vi ha en stor och präktig kanot med »palmbladskajuta» (bild 243).

Det är med största tvekan, som vi företaga denna exkursion, därför att vi ha alldeles för kort tid på oss för att studera chāma. Vi måste vara tillbaka den 18 augusti till missionens årsfest, som ingen av indianerna vill gå miste om. Bara för att besöka chāma skulle vi aldrig göra denna dyrbara färd. Jag har andra planer med den. Under paddlingen uppför floden och om aftonen vid lägereldarna hoppas jag bli i tillfälle att studera mina egna följeslagare, kunna vinna deras förtroende och uppteckna deras sagor.[1]

Vår färd uppför Rio Madidi är trots knott och mygg särdeles angenäm. De, som ha hedern därav, äro våra följeslagare, bland dem i främsta rummet vår resemarskalk,

[1] Detta lyckades förträffligt, såsom vi sett av det föregående.

gubben Yúna. Sällan eller aldrig har jag haft med mig på mina färder så vänliga och omtänksamma människor som dessa indianer. Gubben Yúna skall jag alltid minnas som en god vän, försynt, arbetsam och full av humor. Salvador är också en genomhygglig äldre man, som fogligt finner sig i den underliga utlänningens alla egendomliga påhitt. När de andra gått till vila, sitter han med mig vid lägerelden och berättar om trollen i skogen, resonerar om himlakropparna och redogör för den bibliska historien i dess indianska version. På sandstränderna bygger han modeller av fällor och talar om jakt och djur.

Då jag börjar bli gammal i etnografyrket, förstår jag kanske att vinna mina följeslagare. Jag låter dem efter behag fiska, jaga och samla sköldpaddsägg, så att det är gott om mat, ty magen bör alltid vara full, för att en indian skall vara nöjd. Indianen förstår inte, när man säger: »I dag ha vi inte tid att jaga.» Hur skulle man inte ha tid att skaffa sig mycket mat! En eller annan liten present bruka vi ibland ge dem till uppmuntran. Det är inga stora saker, ty indianen behöver man ej ge mycket, utan man skall ge honom ofta. Han är som ett barn.

Det är nu torrtid. Under regntiden vilja ej vattenmassorna, som den tropiska himlen vräker ned, få rum i floden. Då bryta de ned skogarna, störta flodbankarna, dansa med jätteträden, ila i rasande fart mot Rio Beni. Så kommer torrtiden, och vattnet har icke mera ungdomens kraft. Källorna i bergen sina. Himlen lyser evigt blå. Blott sunnanvinden kommer någon gång med kyla och regn. Vattnet sjunker undan i floderna. Trädstammarna, som fastnat i bottensanden, blottas och bilda stora barrikader. Allt smalare och smalare blir floden. Vattnet kommer ej mera åt att riva ned några nya träd, väldiga sandbankar blottas. På dessa finnes ingen sten. Marken består av fin sand, som är härlig att slå läger på.

När vind och regn ej utplånat dem, ser man talrika spår i sanden. Överallt ha sköldpaddorna varit. De äro

Bild 243. Från färden uppför Rio Madidi.

underliga deras breda spår med täta små intryck av fötter. Man kan se, huru de gått upp ett stycke på sandbanken för att lägga ägg. Ibland ha de ångrat sig och ha vänt ned till floden igen. De ha funnit sanden för våt. På andra ställen ha de däremot funnit lämplig sand och ha grävt ett hål, i vilket de lagt äggen (20 à 30 st.), varefter de fyllt gropen med sand och slätat till spåren, så gott de kunnat.

När vi komma till en av dessa sandstränder, springa vi alla i land för att söka efter sköldpaddsägg. Det är riktigt roligt och mycket givande. En dag finna vi över tusen ägg, vilka motsvara mer än 500 hönsägg. Vi skjuta talrika apor och ha sålunda gott om mat.

En dag göra vi massmord på vrålapor och fånga två apungar levande. Den ena tages av gubben Yúna. När jag frågar honom, vad han skall göra med apungen, säger gubben, som inte kan tåla min alltid leende japanska kock, illmarigt: »Den ska jag ta hem och uppfostra till kock åt mig.»

När vi halstra aporna över lägerelden (bild 244) på flodstranden, skulle man kunnat tro, att vi leka »omvänt helvete». Det ser ut som människor, som rosta smådjävlar. Aptitligt ser inte vårt dagliga bröd ut.

Mycket noga håller Yúna efter ungdomarna, att de kasta tarmarna och magarna av aporna i floden och inte låta dem ligga kvar på stranden. »Äta gamarna dem, kan magen spricka på den, som äter resten av apan,» säger gubben. Japanen vill icke äta apkött utan föredrar litet torkat, unket kokött och en smula ris.

Det är tungt att paddla kanoten uppför floden. Där cavinaindianerna kunna, springa de därför på sandstränderna och i vattnet, dragande kanoten efter sig i ett starkt rep. Försiktiga måste de vara, att de inte trampa på någon rocka. Dessa fiskar, som ligga halvt nedgrävda i sanden, ha nämligen en lång tagg på stjärten, som indianerna anse vara mycket giftig.

Långsamt går det mot den strida strömmen. Domingo brukade säga, att när Kristus skapade världen, ville San

Bild 244. Vrålaporna svedas. Männen äro cavinaindianer. Rio Madidi.

Pedro, att han skulle låta vattnet på ena sidan av floderna rinna uppåt och på den andra nedåt. Kristus ville likväl ej gå in på San Pedros förslag, ty han ansåg, att människorna då skulle bli alltför lata. Det är inte utan, att man ibland tycker, att San Pedro borde ha fått råda, ty det är en ofantlig skillnad på att paddla uppför och paddla

Bild 245. Vår kajuta på kanoten. i vilken vi befara Rio Madidi. Olga Nordenskiöld matar en apunge. Pilarna och bågarna äro från Chāmaindianerna.

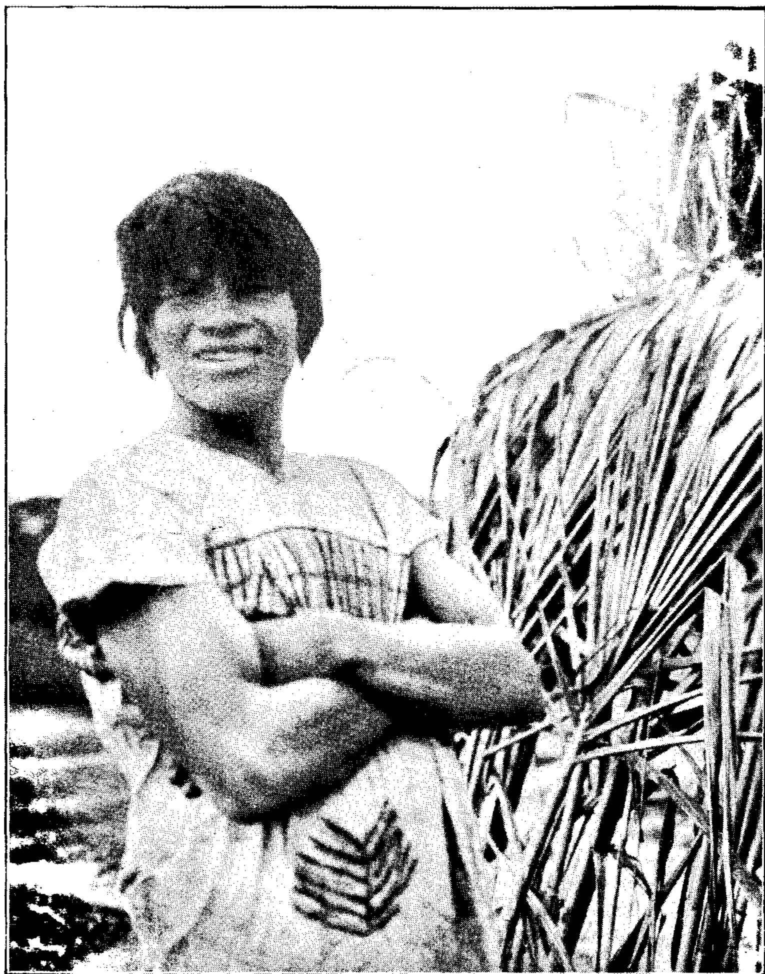

Bild 246. Chamaindian.

nedför en flod. Så mycket fick San Pedro likväl igenom, att Kristus skapade strömvirvlarna, i vilka paddlarna kunna vila sig under den ansträngande färden uppför floden.

Efter över en veckas paddling möta vi tvenne små, smala, grovt tillyxade och utbrända kanoter. Det är ett par chāmamän och ett par chāmakvinnor, som äro ute

för att fiska och samla sköldpaddsägg. De äro skygga men bliva snart lugna, när de se, att vi inte ha några dåliga avsikter. Vi byta oss till några pilar, bågar och andra föremål mot knivar och metkrokar. Därefter fortsätta vi vidare uppför floden, under det att chāmaindianerna paddla nedför Rio Madidi.

Överallt på flodstränderna se vi övergivna lägerplatser. Chāmaindianerna ha där byggt avlånga hyddor av pilgräs, i vilka, att döma efter de talrika eldstäderna, flera familjer bruka bo tillsammans. I en av hyddorna ligga sönderbrutna cacaofrukter, säkerligen härrörande från någon plantering, som anlagts här i forna tider av missionärer. Efter ytterligare två dagar komma vi till stora odlingar och till några välbyggda hyddor, som ligga uppe i skogskanten. I hamnen vid floden ligga några små kanoter. Där förtöja vi även vår ståtliga farkost och gå upp till hyddorna för att besöka indianerna.

Där äro många kvinnor och dibarn samt ett par män, men där finnes icke ett enda större barn. De äro och förbliva alla försvunna. Indianerna förefalla skygga och misstänksamma. Jag har svårt att förstå, att detta förfallna, smutsiga sällskap, jag har framför mig, äro de för ännu ett par år sedan så fruktade »guarayo», de indianer, med vilka t. o. m. Bolivias f. d. president, general Pando, utkämpat svåra strider.

Jag använder här cavinaindianernas namn på dessa indianer för att ej säga guarayo, såsom dessa indianer bruka kallas. Detta för att de ej skola förväxlas med den stora guaranistammen guarayo eller guarayú i östra Bolivia. Cardus kallar dem även guacanagua.

En del chāma gå klädda i målade barkskjortor (bild 246). De se rätt trevliga ut. Andra gå i lumpor, som de fått av de vita, och verka rysliga (bild 248).

Åt kvinnorna giva vi skjortor av granna tyger och glaspärlor, åt männen knivar och metkrokar. I hyddorna söka vi byta oss till, vad vi se av husgeråd. Det är ej mycket, dessa indianer ha.

Bild 247. Författaren med chāmaindianer.

Det är ej underligt, att chāmaindianerna frukta de vita. Dessa ha behandlat dem mycket illa, och de ha betalt med samma mynt igen. När cavinaindianerna bodde vid Rio Madidi, överföllos och dödades många av dem av chāma. Indianerna i en annan mission, Ixiamas, ha i åratal slagits med dem, och många chāma liksom många

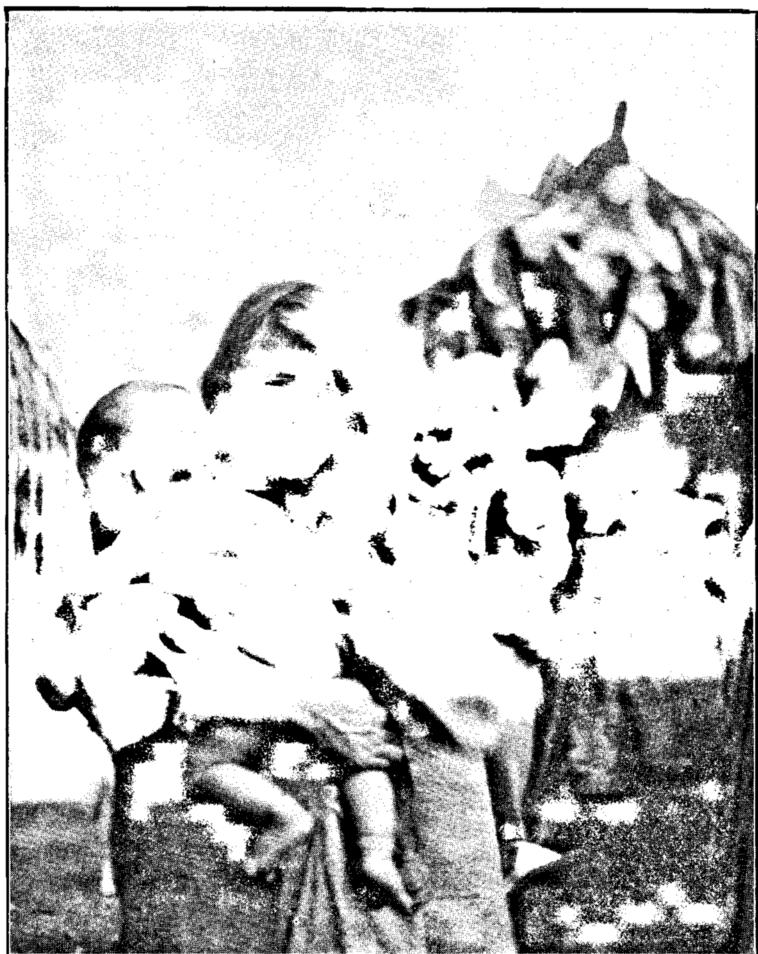

Bild 248. Chāmakvinna med barn.

ixiama ha blivit dödade. Cavina flyttade från Rio Madidi till stor del för deras skull. Även flera gummiarbetare ha chāma dödat.

En bildad fransman, herr M., som här förestod en gummibarack, mördade alla indianerna i tre byar. En gång hade han tagit några små barn till fånga. Natten efter överfallet hade han med sitt folk slagit läger på flod-

stranden. Det var vid övre Rio Madidi. Barnen skreko, och han kunde inte få dem att tiga. Fruktande, att chāmaindianerna av skriken skulle lockas till platsen, tog han barnen i benen, ett och ett, och krossade deras huvuden mot marken. Han dödade dem så, som man brukar döda skadskjutna apor. Denne var en »civilisationens» pioniär. Hans liv var en kriminalroman, som slutade så, att han blev skjuten av sin älskarinnas äkta man. Andra utlänningar ha inte varit mycket bättre. I gummibarackerna längs med Rio Beni finner man flera chāma, som blivit sålda dit av slavjägarna.

Det är en bolivian, herr Parejas, som framför allt har förtjänsten av att ha slutit fred med chāma. Det var för tre eller fyra år sedan. Sedan dess arbeta de åt honom med insamling av kautschuk, väganläggningar och odling. För detta få de klädtrasor och verktyg. De ha även fått några gevär, av vilka, vad jag såg, inte ett enda dugde att skjuta med.

I barackerna vid Rio Beni påstås allmänt, att chāma själva sälja sina barn. Det är naturligtvis oriktigt. Tycker ni, att mamman på bild 248 ser ut, som hon skulle vilja sälja sin unge? Flertalet barn kommo från Rio Madidi, innan de vita hade någon som helst fredlig beröring med indianerna där.

Chāma ha, som nämnt, även dödat åtskilliga gummiarbetare. Redan på 1700-talet voro de fruktade för sina överfall. De ha verkligen varit ett hinder för utforskningen av stora områden.

Annars tämligen rättänkande människor anse, att det varit nödvändigt att utrota chāmaindianerna. De resonera på följande vis: »Vi köpa av bolivianska staten ett stort landområde. Där hindra vilda indianer oss i vårt arbete. Vi få ingen ränta på våra pengar, vi måste därför fördriva, döda eller fånga in indianerna.» Sedan tillägga de: »Det är ju möjligt, att ni har rätt, att man skulle kunna vinna indianerna så småningom utan strid — men då hade vi under tiden ingen ränta på våra pengar.»

Bild 249. Chāmakvinnor med barn.

Av detta resonemang, typiskt för vår tid, framgår, att jag som indianvän också måste se indianproblemet med tanke på räntan — annars är jag bara en opraktisk idealist, en narr.

Vi ha vandrat över väldiga områden av det inre av Sydamerika, och överallt ha vi sett, att hela arbetsklassen består av indianer. Vi ha också erfarit, att det nästan överallt varit arbetsbrist, att det behövs mera indianska arbetare. Vi ha sett indianerna arbeta i detta tropiska klimat och ha funnit dem göra sin sak bra. Här på Rio Madidi åtföljdes vi av synnerligen käcka och duktiga paddlare. Dessa cavinaindianer tala en dialekt av samma språk som chāma, fastän de ursprungligen antagligen icke tillhört samma stam. Vi veta även, att den vite mannen i ett tropiskt klimat är en dålig kroppsarbetare. Det är därför mycket oekonomiskt att utrota de vilda indianerna. I längden ger det bättre ränta att göra fred med dem. Det visa missionerna, där man inte heller försmått räntan. Även själavård kan bära sig. Det ha vi sett i Cavinas.

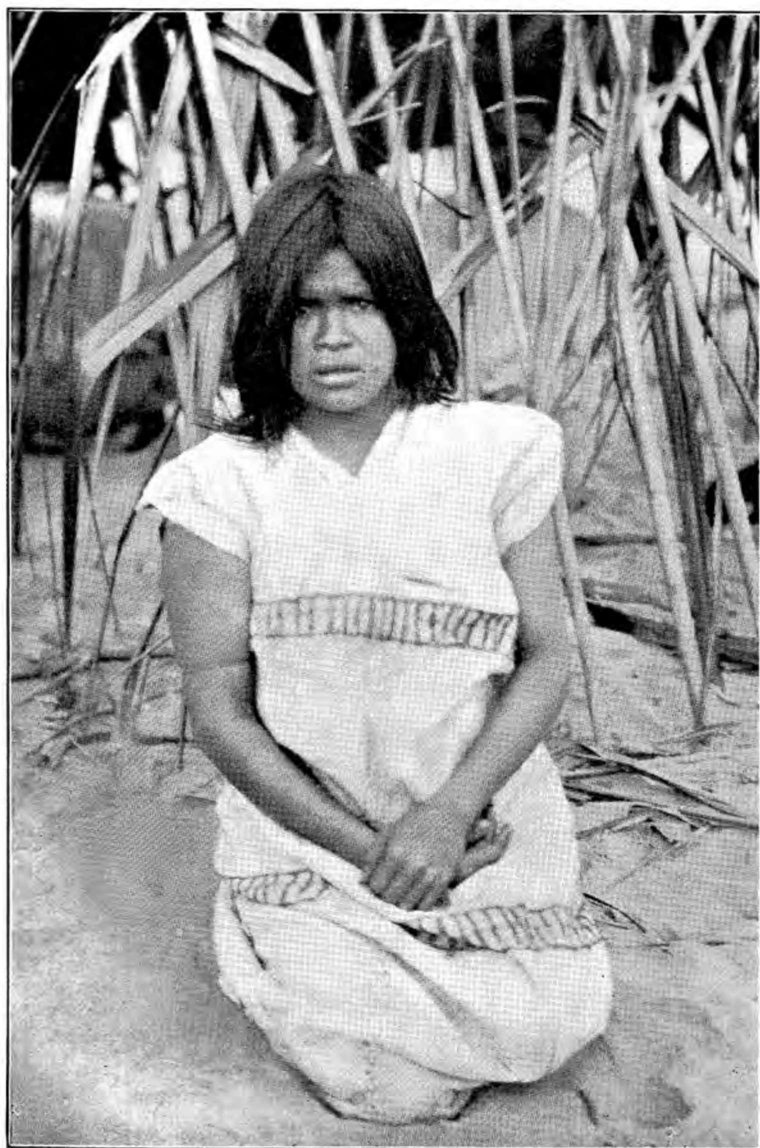

Bild 250. Chāmakvinna.

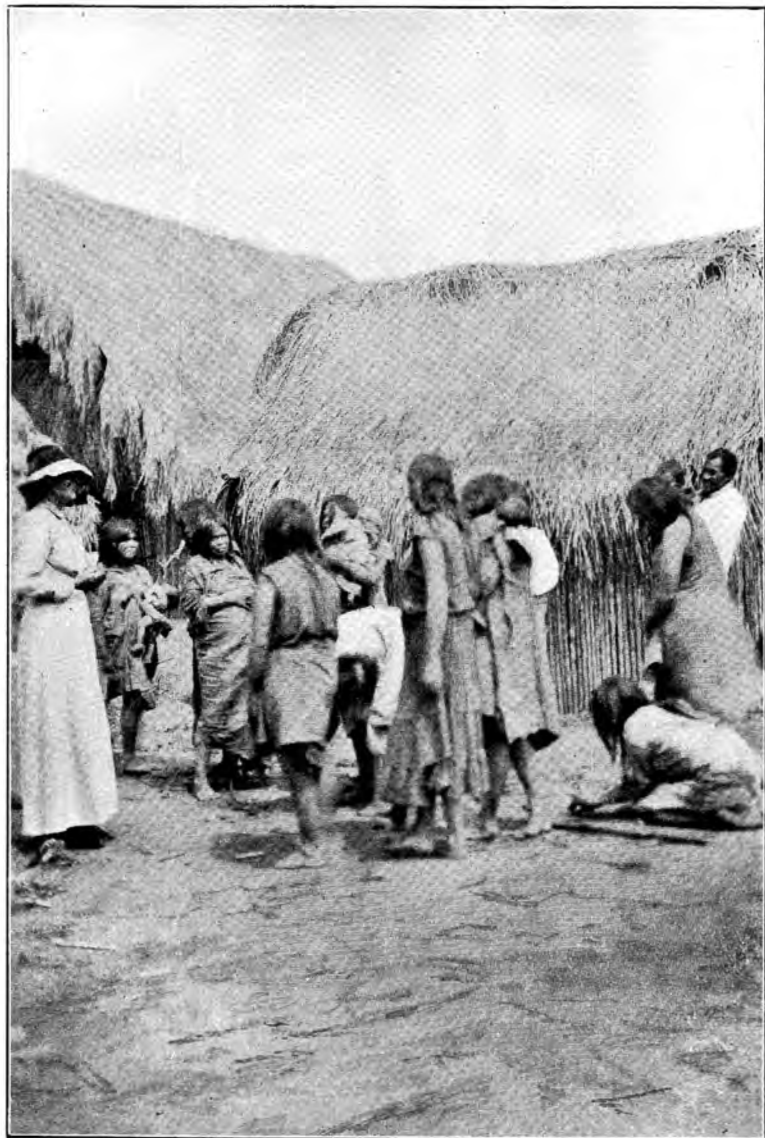

Bild 251. Chāmaindianer.

Cavina vilja inte riktigt erkänna, att de förstå chāma-indianernas språk. De skämmas för släktskapen med sina forna fiender, som ännu äro — hedningar. Därför äro de ovilliga att tjänstgöra som tolkar.

Chāma är en hord av samma stam som tambopata-guarayo, vilka indianer jag besökte år 1904 i sällskap med doktor Nils Holmgren. Det är ej så långt från Rio Madidi till Rio Tambopata. Vid övre Rio Madidi och vid Rio Heath bo ytterligare horder av samma stam. Genom besöket hos chāma vid Rio Madidi kan jag säga, att jag sammanknutit mina expeditioner här till ett helt. Jag har under mina färder i Bolivia besökt alla indianstammar på Andernas östsluttningar och även flertalet av dem, som bo på slättlandet.[1]

Chāma äro mera intressanta för vad de inte kunna än för vad de kunna. De tillverka sålunda ej lerkärl, utan koka födan i stycken av färska bamburör. Dessa kunna naturligtvis blott användas en gång. Att koka i bamburör är nästan som att koka i papper. Av alla stammar, jag känner från Bolivia, äro de de enda, som ej ha lerkärl. Deras släktingar och grannar i Peru, tambopata-guarayo, förstå sig ej heller på att tillverka dylika. Däremot ha cavina, som vi veta, vackert målade lerkärl.

Chāma kunna ej tillverka mjöl, fastän de odla mycket majs. De ha sålunda inga mortlar eller dylikt. Jästa

[1] Från följande stammar i Bolivia har jag gjort större eller mindre samlingar. Inom parentes är angivet, var samlingarna förvaras, R. M. = Riksmuseet, G. M. = Göteborgs museum.

Chiriguano (*R. M.* G. M.), Chané (*R. M.* G. M.), Mataco (*R. M.* G. M.), Choroti (R. M. *G. M.*), Ashluslay (*R. M.*), Toba (R. M.), Tapiete (*R. M.*), Tsirakua (R. M.), Siriono (R. M.), Churápa (*R. M.* G. M.), Guarayú (R. M.), Yuracáre (*R. M.* G. M.), Chimane (G. M.), Mosetene (G. M.), Cavina (G. M.), Leco (R. M.), Chāma (G. M.), Chacobo (*R. M.* G. M.), Maropa (G. M.), Cayubaba (R. M.), Canichana (G. M.), Mojo (G. M.), Itonama (G. M.), Baure (R. M.), Quichua (R. M. G. M.), Aymara (*R. M.* G. M.).

Därtill komma i Peru i gränstrakterna mot Bolivia: Tambopata-guarayo (R. M.), Atsahuaca (R. M.) och Yamiaca (R. M.) samt i Brasiliens gränsområde mot samma republik: Huari (G. M.), Pauserna (G. M.), Huanyam (G. M) och Palmella (G. M.).

Från några av nämnda stammar, som äro civiliserade, har jag blott samlat några få föremål. Det mesta av mina samlingar tillhör tyvärr Riksmuseet. Voro de förvarade på *en* plats, skulle de vara de största i världen från denna del av Sydamerika.

drycker förstå de i motsats till alla andra indianer, vi lärt känna under denna resa, ej att bereda. Chāma äro sålunda helnykterister. Hos dem slipper man dricka majsöl, som gummorna spottat i. De äro ej rökare.

Märkligt nog förstå de sig på att väva. Detta ha de troligen lärt av någon högre stående stam. Liksom så många andra indianstammar tillverka de barktyg, som de använda till kläder och täcken. (Se bild 250.) Skivorna på deras sländor äro av sten. De förstå sig sålunda på att borra genom sten.

Chāmaindianernas bädd är den mjuka sanden på flodstränderna. När hyddorna som här ligga i skogskanten, bära indianerna dit sand, som de använda till madrass. De känna liksom tambopata-guarayo ej hängmattan.

Deras prydnader av tänder och fjädrar äro desamma, som jag beskrivit och avbildat från indianerna vid Rio Tambopata,[1] likaså deras korgarbeten.

Herr Parejas har lärt dem att bygga rymliga hyddor. Den äkta chāmahyddan av pilgräs, som vi se avbildad här (bild 247), är mycket primitiv. Den liknar fullkomligt tambopata-guarayohyddor.

Liksom de sistnämnda indianerna äro chāma stora odlare. I deras röjningar sågo vi bananer, mandioca, bomull, majs, sockerrör m. m.

När vi startade vår exkursion till chāmaindianerna, förstod jag av de upplysningar, jag fått, att vi hos dessa indianer ej skulle bli i tillfälle att göra några ingående studier utan blott samlingar. Vi visste även, som nämnt, att vi hos dem blott kunde göra ett kort besök. För att vinna dessa misshandlade indianers förtroende hade det behövts månaders tålamod, och varifrån skulle vi här ha kunnat få följeslagare till en längre tids vistelse bland dem. Deras f. d. fiender, cavina, voro inte lämpligt sällskap under ett långvarigt besök hos chāma.

Några föremål från chāma är jag ej i tillfälle att här avbilda, då mina samlingar från denna stam ännu äro i

[1] Se Ymer. 1905. H. 3.

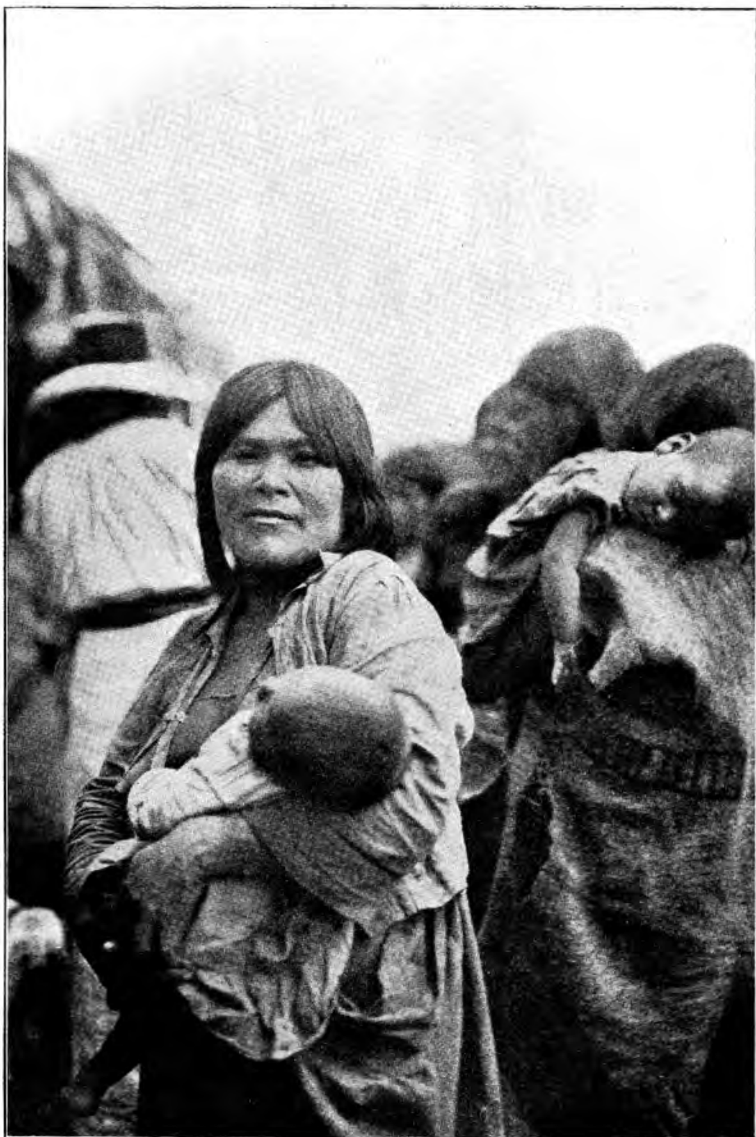

Bild 252. Chāmakvinna med barn.

Bild 253. Olga Nordenskiöld med chāmaindianer.

Sydamerika. Deras målade barkskjortor, av vilka jag gjorde en vacker samling, kunna vi se på bilderna. Av vad vi för övrigt samlade från chāma, är det särskilt ett föremål, som jag gärna skulle ha avbildat här. Det är en klätterring, sådan som dessa indianer använda för att lättare ta sig uppför höga, kala trädstammar.

Vi lämna chāma och återvända utför Rio Madidi, på vars härliga sandstränder vi ännu ha några sagoaftnar.

Det är inte så underligt, att man någon gång på en sådan lång färd, som vi nu gjort, gripes av längtan till hemmet.

Under intryck av denna längtan skriver jag här följande lilla skiss, som jag kallat drömmen. Kanske passar den ej i en reseskildring. Kanske hade den inte bort vara med... Den kom inte till, när vi hade det svårt — utan då vi gjorde den härligaste färden under hela resan, oförglömmelig tack vare Yúna och Salvador.

Drömmen.

Det lyster mig att tänka som indianerna, fastän utan fruktan för den andevärld, som de säga omger oss.

Vi ha slagit läger på en av Rio Madidis sandstränder. Floden flyter tyst förbi. Alla andra ha gått till vila, och jag sitter ensam kvar vid den slocknande lägerelden.

Månen lyser på stranden. I strandkanten på lägersidan stå de höga, solfjäderformade pilgräsen och dallra, kastande långa skuggor ut på sanden. Mitt över floden är urskogens mörka massa, ur vilken ett väldigt zákuaträd reser sig stolt över alla de andra. Lianerna klättra på dess stam och grenar för att komma utanför skuggan, närmare solen, växternas gud. I zákuaträdet bor en ande, men den är blott farlig, om man hugger ned trädet och berövar anden dess boning. I trädkronorna smyga nattaporna. En och annan fågel flyger utefter vattnet. Det

är ganska tyst, inte ens syrsor och grodor spela i afton. Myggorna äro mindre efterhängsna än vanligt, och trots dem slumrar jag till.

Min själ går på vandring. Den glider genom urskogen över zákuaträdets topp, över Andernas snöfjäll, pampas och vatten, och så stannar den på en liten bergkulle.

Först ser det ut, som om där skulle växa ett lianomslingrat zákuaträd, men så tar det formen av en härlig ek. Det är en gammal bekant, som sett många människobarn leka, leva och dö. Bredvid eken är en brant klippa, som delvis täckes av en stor murgröna. Luften doftar av kaprifol, och fjärilarna fladdra från blomma till blomma. Solen lyser över eken, som kastar sin skugga ut bland trädgårdens gamla äppelträd, ut över krusbärsbuskar och jordgubbsland. Nedanför klippan på en grönmålad bänk sitter min gamle far och ritar med käppen cirklar i sanden. Så stiger han upp. Han är iklädd höga stövlar och dubbelknäppt rock och tänker sig ut över ägorna. »Han är ju död,» tänker jag och går fram för att tilltala honom. Då är han försvunnen.

Så komma i yrande fart två pojkar. De ha bråttom att komma till lekstugan, som ligger i backen vid berget. Det är mina pojkar. Den minste sätter sig och bakar bullar i sanden. Den störste går in i lekstugan och kommer ut med famnen full av brädstumpar. Här skall byggas en fästning, så stark, att ryssen aldrig kan ta den.

Jag går fram för att hälsa på dem — då äro de försvunna. Så börjar jag att söka dem. Jag söker i ekskogen, i trädgården, jag springer utåt de krattade gångarna, och så befinner jag mig plötsligt under zákuaträdet, där jag ej kan komma fram för lianerna, som slingra sig som ormar omkring mina ben.

Så vaknar jag.

Elden har nästan slocknat. Månen, som gått högt upp på himlen, lyser så underbart över Rio Madidi och

Bild 254. Chamaindianer på besök i vårt läger.

dess stränder. Jag tänder en cigarrett och kastar några grenar på elden, som åter tar fart.

När jag sökte efter veden, måtte jag ha väckt Salvador, som kryper ut ur myggnätet och går ned till flodstranden för att vittja sina krokar.

Utan någon fångst kommer han fram till elden. Jag bjuder honom en cigarrett, och han tänder den på en brand.

»Säg mig, Salvador, om jag dör här, vart går då min själ?»

»Naturligtvis till ditt land!» säger gubben, och så kryper han in under myggnätet igen.

»Naturligtvis till ditt land — naturligtvis till Dalbyö[1],» tänker jag. Alldeles som i drömmen. Doge jag här och hade indianen rätt, då skulle jag kunna vandra i ekbackarna på Dalbyö, sätta mig på den gröna träsoffan utanför stora byggningen, se utåt öppna havet, gå längs med södra udden på barren under granarna och tallarna. Där skulle jag få se mina barn leka — men aldrig kunna tilltala dem, aldrig kunna varna dem, aldrig kunna glädjas med dem, aldrig kunna dela deras sorger.

Åter kommer någon fram till elden för att tända en cigarrett. Det är min japanske kock. Jag talar med honom om Japan, och så gör jag honom en liknande fråga, som den, jag gjorde indianen.

»Säg mig, om du doge här, vart skulle då din själ gå?»

»Naturligtvis till Japan,» säger han, och för första gången ser jag i hans ansikte ett annat uttryck än det eviga leende, med vilket han annars brukar svara mig. Så går japanen till vila.

När vi följande dag åter paddla nedför floden, vänder jag mig till gubben Yuna och frågar honom:

»Om du doge här, vart skulle då din själ gå?»

»Naturligtvis till Cavinas,» svarar han.

[1] Fädernegården i Sverige.

Naturligtvis till Japan, naturligtvis till Dalbyö, naturligtvis till Cavinas.

Alltid samma svar. Alla ha de kanske drömt om sina hem, och när den eviga sömnen kommer, då tro de, att de skola ha samma dröm igen — må vi hoppas, mycket längre och mycket vackrare.

*

Det är i början av augusti, vi fara nedför Rio Madidi. Vi ana inte då, att vi snart måste vända hemåt. Till Cuzco är ännu vår lösen.

Efter ett par dagar träffa vi de chāma, vi mött på resan uppför floden. De ha slagit sig ned på en hög sandbank, där de byggt sig ett par hyddor av pilgräs. De ha fiskat i en närbelägen sjö och ha haft god tur.

Här i pilgräshyddorna på Rio Madidis sand, iklädda sina målade barkskjortor, med sina vackra bågar och pilar, känner jag igen dem, sådana som deras släktingar voro vid Rio Tambopata 1904, då Holmgren och jag besökte dem. Här leva de ännu äkta indianliv.

Ännu ett par gånger möta vi chāmaindianer. Sista gången var det på en gummibarack vid Rio Beni. Ägaren där hade två fullvuxna chāmaflickor och en chāmagosse, vilka han köpt. Chāmaindianerna — det är bara män — komma iklädda lumpor, som de fått av de vita, troende, att det är fint så. Vapnen, de ha med sig, äro gamla, rostiga gevär. Bågarna och pilarna ha de gömt i skogen — kanske för att inte verka »vildar». De äro alla kortklippta. Deras ärende är att tigga och möjligen att förmå flickorna att rymma.

Bland dessa indianer är även fadern till chāmagossen, som är på baracken. Denne gosse, som ej sett sin far på ett par år, är rädd för honom. Kanske minnes han ännu tider av svält, kyla och fruktan för överfall — där borta i urskogen. Han, som här är väl behandlad, har snygga kläder och som har lärt sig att intaga regel-

bundna måltider, att sova varmt, att aldrig behöva fly — fruktar sin far, fruktar vilden i trasorna.

Så mycket kan jag se, att mannen lider, när han måste gå utan gossen. Hans eget barn har ej vågat sig fram till honom. Övertygad är jag, att denne indian liksom andra indianer alltid har behandlat sin gosse med största vänlighet.

Jag misstänker, att han en dag försöker att ta tillbaka sitt barn, som han förlorat, innan hans stam slöt fred med de vita. Skall jag önska, att han lyckas? Skall jag önska, att han lyckas föra honom tillbaka till urskogens djup, att han för hans skull åter avbryter den fredliga förbindelsen med de vita?

På gummibaracken kommer han att bli en vanlig tjänare, där får han arbeta hela sitt liv åt andra för en liten lön och har alltid mat och kläder. Han kommer att lära sig att supa.

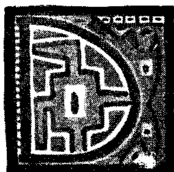
I urskogen blir det ibland svält och ibland överflöd. Aldrig kommer han att känna sig säker för de vita och kanske inte heller för andra indianer. Kanske måste han leva som ett jagat djur — men han kommer att vara sin egen herre.

På det förra stället kommer han att bli en s. k. kristen, på det senare kommer han att gå i ständig fruktan för andarna i skogen.

Vi se, att frågan är svår att besvara. Vore jag chāmaindianen, toge jag likväl tillbaka barnet.

TRETTIONIONDE KAPITLET.

Vi få underrättelse om världskriget och besluta att resa hem.

en 11 augusti äro vi tillbaka i Cavinas, där mina följeslagare välkomnas med massor av chicha.

Några dagar senare få vi höra, att krig utbrutit i Europa mellan stormakterna. Meddelandet har kommit genom ett trådlöst telegram till Porto Velho, ändstationen för järnvägen Madeira—Mamoré. Vi tro, att det är ett av dessa falska rykten, som ofta cirkulera härute, men vi besluta likväl att invänta säkra underrättelser, medan vi under tiden fortsätta studiet av cavinaindianernas sagor.

Först i slutet av augusti få vi säkra underrättelser om att ett världskrig utbrutit. Man säger, att Sverige är med på Tysklands sida. Kejsar Wilhelm är fången och tyske kronprinsen stupad. Ryssarna äro nära Berlin.

Vad skola vi nu göra? Är Sverige verkligen med, då kunna vi inte återvända till Europa, ty då blir jag antagligen under vägen tagen som krigsfånge. Hur skola vi få pengar? Resekreditivet är väl värdelöst? Vi ha pengar att komma till Cuzco; men sedan? Vad skola vi göra i Cuzco utan pengar? Det är några av de många frågor, som vi göra oss.

Vi besluta oss till slut för att resa till Cochabamba, där vi ha vänner och varifrån vi lätt kunna komma i

förbindelse med svenska legationen i Buenos-Aires. Över Para våga vi ej resa, då vi ej ha någon förbindelse där.

Jag måste erkänna, att vi plötsligt förlorat allt intresse för våra forskningar. Det går ej mera att tänka på sagor, på gamla indianska boplatser o. d. Våra tankar kretsa obevekligt kring kriget.

Från Cavinas fara vi med en liten flodångare till Riberalta. Där deponera vi våra samlingar hos ett tyskt handelshus, då de delvis äro för skrymmande att ta på mulåsnerygg. Vi äro även rädda för att transporten av dem skall ta för hårt på vår kassa.[1]

Från Riberalta fara vi över Villa Murtinho till Guayamerin. Lyckligtvis behöva vi inte stanna mer än några timmar på denna osunda plats. I Guayamerin ligger en liten ångare färdig att gå uppför Rio Mamoré till Trinidad.

På vägen anlöpa vi S:a Ana, där vi erfara, att man ingenting gjort för att ta reda på Bergs mördare. Utlänningarna där äro mycket förbittrade över myndigheternas slapphet. När vi lämna S:a Ana, bli vi åter erinrade om denna trakts osäkerhet, ty bland passagerarna till Trinidad är en mördare, iklädd en tung fotboja.

Han tar sitt öde mycket gemytligt och går omkring och skakar hand med passagerarna — han har ju bara haft olyckan att i hastigt mod skjuta en medmänniska. Till ressällskap har han utom sin fångvaktare även sin älskarinna. Han är »turco», och därför har han väl kommit fast. Kanske har han pengar, och då blir han nog fri.

I Trinidad byta vi ångbåt och fortsätta till mynningen av Rio Grande och därifrån uppför Rio Chapáre.

Ångbåten för oss till en liten plats, kallad S:a Rosa. Vi inkvartera oss i en av gårdarna, där man tar vänligt emot oss. På stranden, där ångbåten lagt till, ha några mojoindianer slagit läger. De skola föra posten till

[1] Dessa samlingar äro ännu i Sydamerika. Övriga samlingar, av vilka en stor del en längre tid troddes vara förlorade, äro nu i Göteborg, där de förvaras på museet.

Bild 255. Mojoindianer fläta s. k. panamáhattar.

Trinidad. Till S:a Rosa kommer den på mulåsnerygg från Cochabamba.

Medan indianerna vänta på posten, sysselsätta de sig med att fläta s. k. panamáhattar (bild 255). De göra dem av späda palmblad. Denna för indianer så passande hemindustri ha de lärt av jesuiterna för över 150 år sedan.

Nu fortsätta de på egen hand, tyvärr utan att göra hattarna moderna, så att de skulle kunna sälja dem dyrt. Under de dagar, vi äro i S:a Rosa, ser jag dem ständigt. De äro aldrig sysslolösa, och ännu en gång får jag bekräftelse på att indianen inte är lat, när han arbetar för egen räkning. Som paddlare äro dessa mojoindianer också förträffliga.

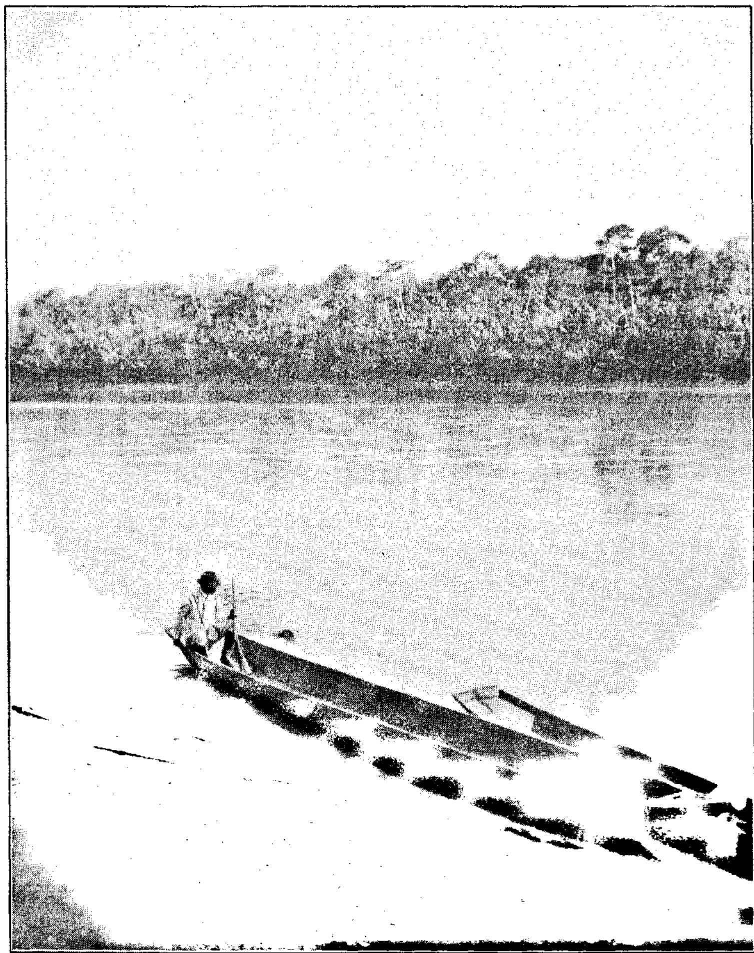

Bild 256. Yuracárekanoter i hamnen i S:a Rosa.

En aymaragumma, som kommit med samma ångbåt som vi, dör första natten, vi äro i S:a Rosa. I hennes lumpiga, lusiga kläder finner man över 1,000 bolivianer i engelskt guld. Denna lilla förmögenhet har hon snålat och svultit ihop i gummitrakterna, och nu hade hon ämnat sig hem för att dö vid det heliga Illimani's fot nära Lago Titicaca. En urskogens eller pampans indianska skulle aldrig snåla ihop pengar på detta sätt. Hennes förtjänst skulle ha gått till grannlåt och, om hon varit »civiliserad», till brännvin. Åter se vi ett utmärkt exempel på den stora motsatsen mellan urskogens och fjällens indianer. Framtid ha tyvärr blott de, som älska penningen.

Mången girig skulle ha slösat, om han hade vetat, åt vem han hade samlat sitt guld. Säkert kommer aldrig gummans guld fram till hennes släktingar där borta i stenhyddorna på högslätten. Det skall passera genom alltför många händer för att komma dit. I S:a Rosa ställer man till en dyrbar begravning. Man lägger gumman i en omålad tomlår, och för den tar man tiondelen av hennes pengar — och sedan blir det fylla och slagsmål i byn. Under fyllan slår den tillförordnade hamnfogden sin hustru. Hon barrikaderar sig i sin hydda med hjälp av två soldater för att skydda sig mot sin mans brutalitet. Hela natten är det slagsmål och skrik i S:a Rosa. Det är i sanning en »hederlig» begravning, som aymaragumman får.

Hon ser riktigt rar ut, hamnfogdens hustru, så hon hade förtjänat ett bättre öde. Jag har i det föregående inte sagt många ord om kvinnans ställning bland mestizerna här, därför att det är svårt att säga obehagligheter om människorna i ett land, där man mötts med stor vänlighet. Sanningen får likväl inte undertryckas av några hänsyn, ty en reseskildring är skriven för en eftervärld.

När en ung man här är kär, skulle man vilja tro, att han hela livet ville bevara sin älskade som en dyrbar klenod, att han aldrig ville se henne gråta utan ständigt

vara lycklig och glad. Han sjunger om sin lilla, vita duva, om sitt lidande hjärta, om sin egen ovärdighet inför den underbart sköna.

Så gifta de sig.

Trots denna vackra början äro många äktenskap bland mestizerna djupt olyckliga. Mycket vanligt är, att mannen, när han är full, slår sin hustru, som han i regel med orätt inbillar sig ha varit honom otrogen.

Flera gånger ha bättre kvinnor här frågat min hustru: »Slår aldrig er man eder?» Ni kan tänka, att de gjort stora ögon, när hon svarat: »Han skulle bara våga.»

»Jesus Maria, vilket fruntimmer!» utropade en mestizfru, när hon hörde, huru liten respekt min fru har för sin man.

Man förstår kvinnans ställning, när man inbjudes i ett hem. Ofta får hustrun ej sitta vid bordet utan äter efteråt eller med barnen i ett hörn av rummet. I regel anses det opassande, att hon blandar sig i konversationen.

Mestizkvinnorna här äro i regel goda hustrur, som förtjänade ett bättre öde. Jag har sett tyskar gifta med bolivianskor från dessa trakter. Det är, som om dessa kvinnor vaknat av friheten. De äro inte små vita duvor, som man slår, utan goda kamrater.

Det finnes naturligtvis bolivianer här, som behandla sina hustrur med aktning. Det är i regel de män, som sett litet mera av världen.

Bland ångbåtens passagerare är även en något avsigkommen fransman. Han har varit arkitekt i Paris, och nu lever han som vedhuggare. Han skall hem för att tjäna sitt land mot tyskarna. Under den stora begravningsfyllan i S:a Rosa blir han bestulen på sina få slantar, och nu har han inga pengar att hyra en mulåsna till Cochabamba för. Kaptenen på ångbåten, en preussare, tycker, att det är synd om honom, och ger honom pengar till resan. En av ljuspunkterna i livet är, att människorna äro inkonsekventa.

I S:a Rosa bo quichuamestizer — vilka uteslutande parasitera på här levande yuracáreindianer. Dessa skoja de på det mest skamlösa sätt. För en mycket ringa betal-

Bild 257. Yuracárekvinna bär hem bark, av vilken hon skall göra barktyg. Rio Chapáre.

ning måste yuracáre arbeta åt dem, paddla kanoter, lastade med varor, till Trinidad och röja deras odlingar. Yuracáre ha nämligen skulder till dessa herrar arbetsgivare.

Bild 258. Yuracárekvinnor. Rio Chapáre.

Bild 259. Yuracárekvinna. Rio Chapáre.

Mestizerna leva i ständig strid med de franciskanermunkar, som ha en yuracáremission vid Rio Chimoré. Munkarna anse sig även ha rätt till indianerna. Framför allt söka de att ta hand om yuracárebarnen.

Otvivelaktigt trivas indianerna bättre som tjänare åt mestizerna än i missionen. Orsaken till detta är tyvärr

den, att de tycka så mycket om brännvin och att missionärerna försöka att bekämpa superiet, under det att quichua-mestizerna, som själva supa, gärna se, att indianerna också göra det, ty då skaffa de sig skulder.

Yuracáre föredraga även att vara tjänare åt mestizerna, därför att de som sådana bättre än i missionen kunna leva sitt eget äktindianska liv. Mestizerna låta dem bo

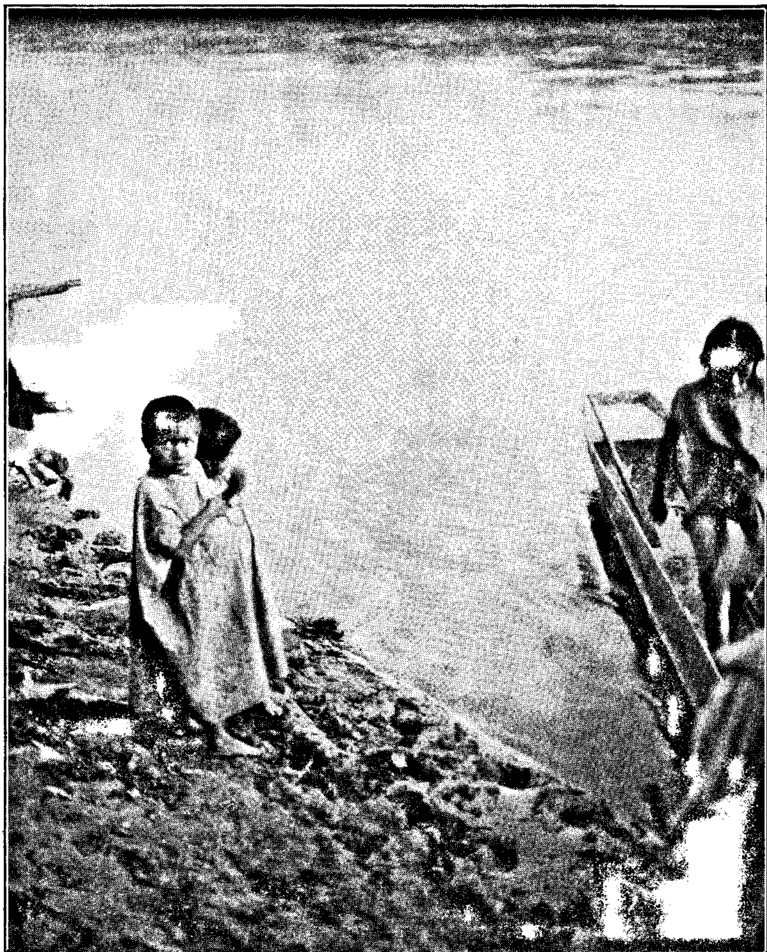

Bild 260. Yuracárebarn. Rio Chapáre.

Bild 261. Från vägen mellan S:a Rosa och Cochabamba.

Bild 262. Urskogsbild från vägen mellan S:a Rosa och Cochabamba.

familjevis och föra ej ihop dem i byar. Yuracáreindianen tycker inte om för mycket grannar. Detta är orsaken till att denna stam, som blott räknar ett par tusen individer, bor över ett så väldigt område. Vi ha redan en gång förut mött dem under denna resa. Det var, som vi veta, hos chimane vid Rio Maniqui.

År 1908 besökte jag yuracáre. Det var vid Rio Chimoré. Jag var då även i missionen, vars undergång jag då med orätt förespådde. Efter vad jag erfor i S:a Rosa, har missionen tvärtom på sista åren gått betydligt framåt. Det beror säkerligen på att missionen varit i goda händer — ty den missionär, som verkar bland yuracáre, den har ett hårt arbete. Bland dessa indianer ha många missionärer misslyckats.

De få dagar, jag här är i tillfälle att iakttaga yuracáre, använder jag huvudsakligen till att ta fotografier. Detta därför, att min fotografering 1908 inte hade lyckats. Filmen hade skadats av fukt.

Yuracáreindianerna ha ett egendomligt utseende. Mest i ögonen fallande är deras långsmala ansikten. De äldre männen ha ofta något mycket distingerat över sig. De skulle göra sig utmärkt i frack och vit halsduk. Flickorna se käcka ut. Inte ens mestizerna, deras husbönder, lära våga sig på något fuffens med dem. Yuracáre äro lika svartsjuka om sina kvinnor som chimane. Därför finnes det inga eller ytterst få yuracáremestizer.

Liksom chimane ha yuracáre mycket purupuru. De vita, ofta svartblå fläckarna vanställa dem ibland som äldre.

Vi besöka några av deras hyddor i närheten av S:a Rosa. På ett ställe har man aftonen förut festat mycket grundligt. Männen ligga utsträckta på marken i sina vackert målade barkskjortor och sova ruset av sig. Kvinnorna, »arbetarhustrurna», hålla däremot strävsamt på med allehanda göromål.

Omkring hyddorna äro stora, välskötta odlingar med mandioca och mycket annat. Mestizerna förklara, att dessa

odlingar tillhöra dem. Yuracáre arbeta, och mestizerna ta skörden. Arbetare och arbetsgivare.

Vi lämna S:a Rosa, sedan vi lyckats hyra några mulåsnor. Stackars djur, de ha stora, stinkande sår på sidorna och ryggarna.

Denna gång rida vi ej någon igenvuxen liten stig, som när vi för ett år sedan togo oss från Cochabamba till Covendo, utan »stora vägen», den väg, som den regelbundna posten går och som talrika karavaner och resande årligen passera. Det kan vara lärorikt att gå en sådan väg, som är den näst viktigaste förbindelseleden mellan två områden i ett land, av vilka vart och ett är större än Sverige.

Vägen mellan S:a Rosa och Cochabamba rider man på åtta dagar, och det fordras att kunna rida säkert, isynnerhet om man gör denna färd under regntiden. Först måste jag säga, att denna stora väg är en stig och ingenting annat. När man lämnat S:a Rosa, rider man genom härlig, hög urskog, där solen sällan tittar in för att torka upp marken. Denna är därför ett träsk, där mulåsnorna för varje steg sjunka ned till knäna. Ibland upplöser sig stigen i ett nät, ty var och en har försökt att ta sig fram efter sitt huvud för att finna litet hårdare mark att rida på. Bäst är det att i sådan terräng ge mulåsnorna lösa tyglar, ty de veta ofta bättre än ryttaren, var det inte är bottenlöst. Sedan söker sig vägen upp längs med floderna och över floderna, där vaden kunna vara farliga nog. Värst blir det, när man skall börja att klättra uppför bergen. Där är marken liksom såpad, och i såpan ha bildat sig runda hål efter alla mulåsnehovar, som trampat där. Djuren måste stiga i hålen steg för steg. Längre upp blir vägen brantare och följer stundom bråddjupen, där ett felsteg av mulåsnan vore en säker död.

Efter några dagars ritt blir vägen bättre. Man kommer upp till quichuaindianernas cocaodlingar, och där ha dessa stenlagt stigen, för att den ej skall spolas bort av de våldsamma störtregnen. Man finner inga härbärgen

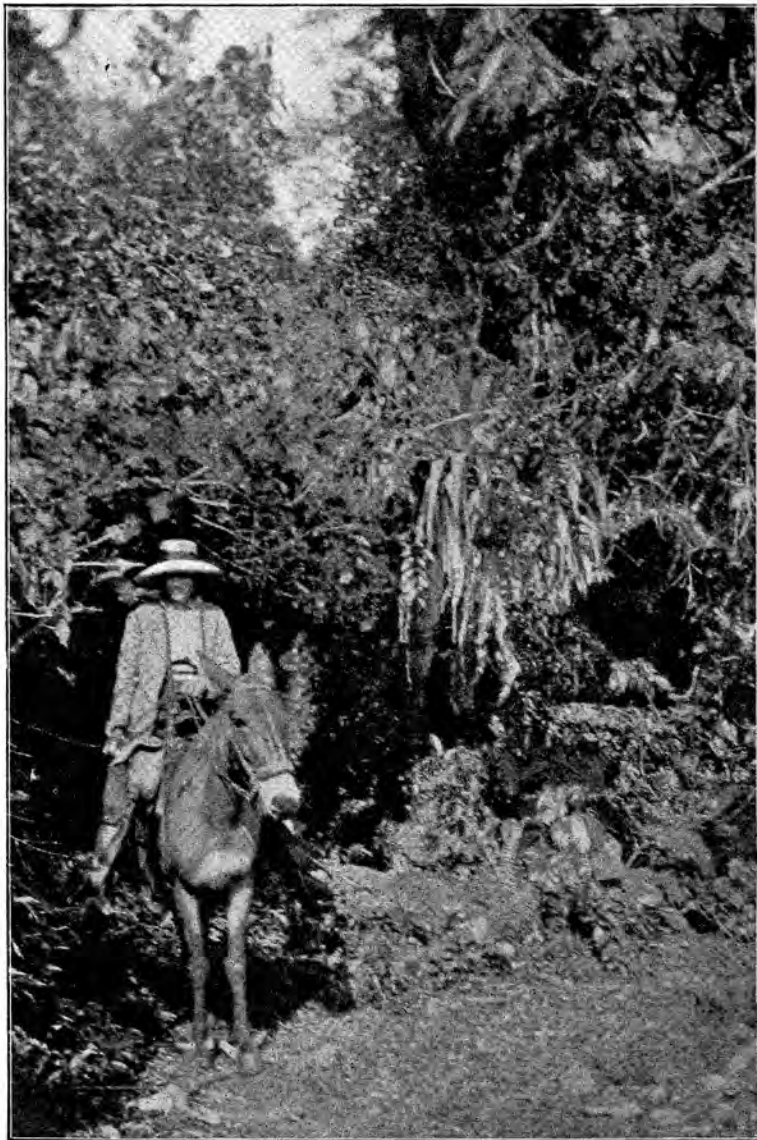

Bild 261. Från vägen mellan S:a Rosa och Cochabamba.

Bild 264. Quichuahydda.

vid denna »stora väg» utan måste de första nätterna slå läger i skogen och längre uppåt bergen i någon indianhydda.

Vad jag velat framhålla, är, att det är en urusel stig, som här förbinder fjällen och slättlandet. Läsaren kan förstå, vad detta betyder, när jag tillägger, att detta är den enda stig, som för närvarande förbinder Cochabamba direkt med de av ångbåtar befarna floderna i nordöstra Bolivia. Allt ekonomiskt utbyte mellan fjälltrakterna och slätten blir på detta sätt ytterst kostsamt, i många fall omöjligt. Jag har redan i ett annat sammanhang framhållit, huru svårt och dyrbart det är att komma från Cochabamba till Rio Beni. Det är därför naturligt, att den järnväg, som här planlägges och som jag omtalat i det föregående, skall bliva av oerhörd betydelse.

Jag sade, att de sista dagarna innan vi gå över fjällkammen, passera vi genom quichuaindianernas cocaodlingar. Dessa indianer äro icke bofasta utan komma tidvis från Cochabambadalen för att sköta sina odlingar. Dessa ha de till stor del anlagt på välbyggda terrasser, s. k. andenes. De se mycket välskötta och trevliga ut. Det härskar flit och ordning.

I dalarna regnar det ofantligt mycket. Husen äro därför byggda med mycket starkt sluttande tak (bild 265) och i regel på pålar, med golv av grovt tillyxade plankor, så att invånarna äro något så när skyddade för fukten. Detta är så mycket viktigare, som dessa dalar äro mycket malariasmittade. När jag kom hit, hade jag inte haft malaria på flera månader, men strax efter besöket fick jag ett anfall, antagligen orsakat av en ny infektion. Min hustru hade i Cavinas och under Madidifärden blivit mycket bättre från sin malaria. Hon blev lyckligtvis inte återigen sjuk här.

Cocaodling spelar, som vi veta, en stor roll i Bolivia. Man beräknar den årliga cocaskörden till mellan 3 och 4 millioner kg. Den är värd ungefär 3 millioner bolivianer. Coca tuggas av alla aymara och quichua samt av några

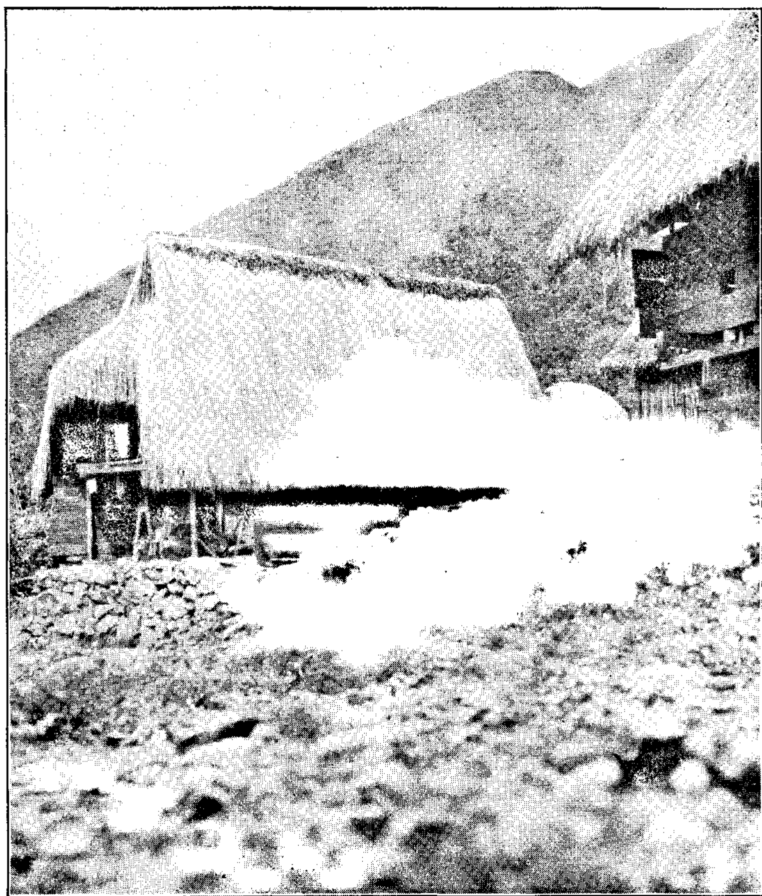

Bild 265. Quichuahydda mellan S:a Rosa och Cochabamba.

urskogsindianer, som troligen lärt sig denna last av fjällindianerna. Cocatuggningens påstådda skadlighet är icke bevisad.

Vi äro nu nära passet. Det är sista gången under denna resa, vi sova på bara marken.

Bakom fjällkammen är Cochabamba. När vi kommit över passet, få vi syn på Tunaris vitklädda topp. Det är jämnt ett år, sedan vi sågo den sist, jämnt ett år, vi levat i urskogarna.

Bild 266. Från den skoglösa Cochabambadalen. Cuchicanchi.

Det året vill jag ej ha ogjort och inte heller min hustru. Modigt har hon följt mig överallt, och därför är jag henne tacksam.

*

Stackars Berg, som ligger där borta på den lilla kyrkogården på den stora pampan, som drömde om ett eget hem under björkar och granar — han fick aldrig återse Tunari.

*

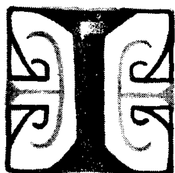
Ett par dagar senare äro vi i Cochabamba, där vi få veta, att Sverige är neutralt. Vi besluta oss likväl för att resa hem.

Här träffa vi åter överste Fawcett, som vi lärt känna vid Rio Guaporé. Han skall hem till kriget.

Fawcett har upptäckt vid Rio Mequens en betydande indianstam, vilken aldrig förut besökts av vita. Han kallar dessa indianer mashubi. De tala ett annat språk än huari men tyckas ha en med dessa likartad materiell kultur.

FYRTIONDE KAPITLET.

Bolivia, indianerna och världskriget.[1]

Cochabamba talar man naturligtvis bara om kriget. Så gott som alla bolivianare äro för ententen, d. v. s. för fransmännen. Man förenklar frågan så: för Tyskland eller för Frankrike. Ryssarna känner man ej närmare till, så att dem betraktar man blott som en faktor, som skall kunna i hög grad bidraga till att hjälpa fransmännen till seger. Österrike är även för dem ett tomt ord. Skulle England och Frankrike ha råkat i krig, hade man på samma sätt haft sympatier för fransmännen. Nu är England Frankrikes allierade, och därför önskar man även engelsmännen seger.

Att de sydamerikanska folken ha sympatier för Frankrike, är ej så underligt. De äro latinska folk. Flertalet bildade sydamerikaner läsa franska böcker, deras tidningar hämta ständigt artiklar ur den franska pressen, kvinnorna kläda sig efter franska moder o. s. v. Det övriga Europa utom naturligtvis Spanien har ett mycket ringa inflytande på dessa staters kulturliv, på seder och bruk. Paris har blivit för mången sydamerikan ett slags Mecka. De, som varit där, ha trivts där, och de, som inte varit där, drömma om att en gång få komma dit. Även obildade personer med ytterst dunkla geografiska begrepp ha hört talas om Paris. Karaktäristiskt nog

[1] Skildrar förhållanden i oktober 1914. Sedan dess kan mycket ha förändrat sig.

Bild 267. Quichuaindianskor valla får. Cuchicanchi, Cochabambadalen.

frågade mig en gång en man här: »Är Europa en stad i Paris?» Det var naturligtvis en alldeles obildad man, men det hindrar inte, att vad han sade är ganska betecknande. Inte minst för dem, som knappast känt en fransman eller fransyska, äro dessa omstrålade av en nimbus av elegans. Fransmannen har otvivelaktigt en stor förmåga att förstå sydamerikanarna och att bli förstådd. Till Bolivia har detta hemkära folk sänt ytterst få emigranter, de ha därför aldrig blivit så många, att de blivit besvärliga.

En annan orsak till sympatierna för Frankrike är den, att fransmännen blevo slagna 1870—71. Många människor känna naturligt nog sympatier för den svagare, den besegrade. Och man förstår, att ett andra nederlag...

Man tycker å andra sidan ej om tyskarna. De äro för duktiga, för målmedvetet arbetsamma. På ett par årtionden ha de lagt under sig större delen av handeln i Bolivia. Landets egna söner ha ej kunnat ta upp konkurrensen med dem, och det ligger mycken sanning i vad en stor boliviansk estanciero sade till mig om S:a Cruz de la Sierra:

»Först bodde indianerna vid torget, sedan kommo vi, och då flyttade indianerna till utkanterna, och vi slogo oss ned vid torget. Så kommo tyskarna och slogo sig ned vid torget, och då blev det vår tur att flytta till utkanterna.»

Inget folk vill flytta till utkanterna i sitt eget land, därför äro tyskarna ej omtyckta. Engelsmännen ha även de skaffat sig stort ekonomiskt inflytande i Bolivia, men det märks inte så mycket av den stora allmänheten, ty de bygga järnvägar, exploatera gruvor o. d. och konkurrera ej såsom handelsmän med landets egna söner, som också tycka om handel, fastän de ej förstå yrket så väl som tyskarna.

Något, som mycket bidragit till den antityska stämningen i Bolivia, är kreditsystemet. Människan är nu så beskaffad, att hon inte tycker om den, hon lånar

pengar av — när han kräver. Det är naturligt, att tyskarna måste kräva dem, som äro skyldiga för varor och penningar, men de borde ha varit försiktigare i att ge kredit till höger och vänster, isynnerhet i ett land, där alla lån växa med minst 12 proc. om året. Man tycker inte om den, som driver en från gård och hem, även om man uteslutande själv är orsaken till att man råkat i olycka.

Tyskarnas karaktär och sätt äro så olika bolivianarnas, att det ej är så underligt, att de senare känna sig främmande för de förra. De yngre bland tyskarna visa någon gång ett visst övermod mot bolivianarna, som icke är något annat än ett utslag av medveten energi. Detta bidrager likväl ej till att göra dem omtyckta.

Bolivianarna kunna ej annat än beundra den tyska sammanhållningen och fosterlandskärleken. När kriget bröt ut, offrade tyskarna i Bolivia liksom på annat håll allt för att komma hem, förmånliga platser, besparingar, allt. Detta var inte därför, att de blevo hemkallade, ty deras egna myndigheter underrättade dem snart, att de ej skulle kunna komma över till Europa. De ville ändock försöka, och en och annan lär även ha lyckats. Var där en tysk, som ville resa hem men ej hade pengar, lämnade utan tvekan hans landsmän honom sina besparingar — allt måste offras för fosterlandet.

Bolivianarna ha på senare tider allt mer och mer börjat inse, att Tysklands universitet och skolor av olika slag äro utmärkta, och jag tror, att när kriget bröt ut, funnos flera studerande unga bolivianare i Tyskland än i något annat land i Europa.

Åtskilliga tyskar ha gift sig med bolivianskor. Tyska militärer äro numera instruktörer för den bolivianska armén, och man är i Bolivia synnerligen nöjd med deras arbete. Ledaren för dessa, general K., är liksom övriga officerare högt aktad. Mindre omtyckta äro underofficerarna, vilket kanske inte är så underligt — ty de sakna den anpassningsförmåga, som den bildade officeren har.

Bild 268. Från vägen mellan S:a Rosa och Cochabamba.

Bolivia lider som andra länder ofantligt av kriget.[1] Gummi och tennmalm, landets tvenne viktigaste produkter, kunna så gott som ej alls exporteras. Vad som går till Nordamerika av det förra, är inte mycket och av det senare så gott som ingenting. Lönerna för alla ämbetsmän ha måst reduceras,[2] många ämbeten ha blivit indragna, tågen gå mycket mer sällan än förut, större arbeten ha måst inställas o. s. v. Landet har plötsligt översvämmats av alla de bolivianare, som arbetat i salpetergruvorna i Chile. Man har på flera håll i städerna måst tillgripa gratisbespisning av de fattiga.

Det är otvivelaktigt bra, att bolivianarna liksom andra sydamerikaner fått se, huru beroende de äro av Europa. Europeiska varor är det ännu ingen brist på i Bolivia, då affärshusen vid krigets utbrott lågo med stora lager. Åtskilliga varor, t. ex. apoteksvaror, ha likväl i högsta grad fördyrats.

På de inre förhållandena i Bolivia kan kriget komma att återverka mycket ogynnsamt. Det är nämligen lätt för en regering att vara populär, när det är goda tider, när folk har gott om pengar och när nya ämbeten kunna upprättas. När statskassan ej har inkomster, när affärerna äro lamslagna, när ämbetsmännen avskedas eller få sina löner reducerade — då finnes det massor av missnöjda. Därav begagnar sig oppositionen mot regeringen, och så blir det lätt revolution. En sådan bryter troligen ej ut, så länge kriget varar — men efteråt är det farligt nog. Det kan behövas en så utomordentligt energisk man, som den nuvarande presidenten Ismael Montes, för att behärska en sådan situation.

Även den halvciviliserade indianska befolkningen har naturligtvis stark känning av kriget genom minskade löner och minskade arbetstillfällen. Detta gäller i främsta rummet de quichua- och aymaraindianer, som arbetat i gruvorna på högslätten. Från gummitrakterna kommer

[1] Denna kris lär fortfara.

[2] Ha delvis reducerats med 30 %.

säkerligen en mycket stor mängd indianer att återvända till sina byar i Mojos, Chiquitos etc., där de komma att livnära sig med åkerbruk. Denna återvandring hade, som vi veta, redan börjat före kriget på grund av gummikrisen och kommer nu att ta ökad fart. Bedräglig värvning av indianska arbetare till gummiskogarna kommer troligen att tills vidare totalt upphöra.

Även de vilda indianerna, som inte ha en aning om kriget bland de vita, skola undra, vad som hänt, ty det tryck, som utövats på dem, kommer att minskas, då ingen söker nya gummiskogar. Om kriget räcker länge, är det troligt, att en del gummibaracker komma att övergivas och att indianerna komma att vinna terräng. Indianerna dra sålunda fördel av världskriget.

Underligt är att iakttaga, huru världskriget griper in i alla människors liv, även borta i den djupaste urskogen i hjärtat av Sydamerika.

Jorden har blivit sorgligt liten!

Slutord.

Om hemresan är icke mycket att säga. Vi reste Cochabamba—Oruro—Antofagasta—Valparaiso—Santiago—Buenos-Aires—Rio de Janeiro—Kirkwall—hem. Tack vare den utomordentliga vänlighet, som visades oss av landsmän och andra i Chile, Argentina och Brasilien, var den synnerligen angenäm.

Våra intryck från hemresan äro för ytliga, för flyktiga för att återgivas här. Från och med Cochabamba voro vi två vanliga turister, som gjorde en angenäm rekreationsfärd, beundrande det pittoriska Bolivia, det aristokratiska Santiago, det gigantiska Buenos-Aires, det undersköna Rio de Janeiro.

Bild 269. Från Quichuaindianernas odlingar. Dalgång mellan S:a Rosa och Cochabamba.

Lika glada, som vi voro åt urskogen, när vi vid midsommartiden 1913 redo genom den mörka, högstammiga, lianrika Tartagalskogen, voro vi nu åt att vända tillbaka till civilisationens brännpunkter. Inte minst gladde vi oss åt god mat och ett bekvämt liv.

Människan tycker om omväxling. Jag längtar ibland åter till urskogen, till det fria livet i sadeln och i kanoten. Det är vandrarblodet!

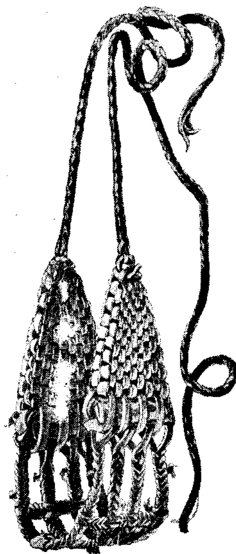

Bild 271. Dansslunga av läder. Quichua. Incallacta.

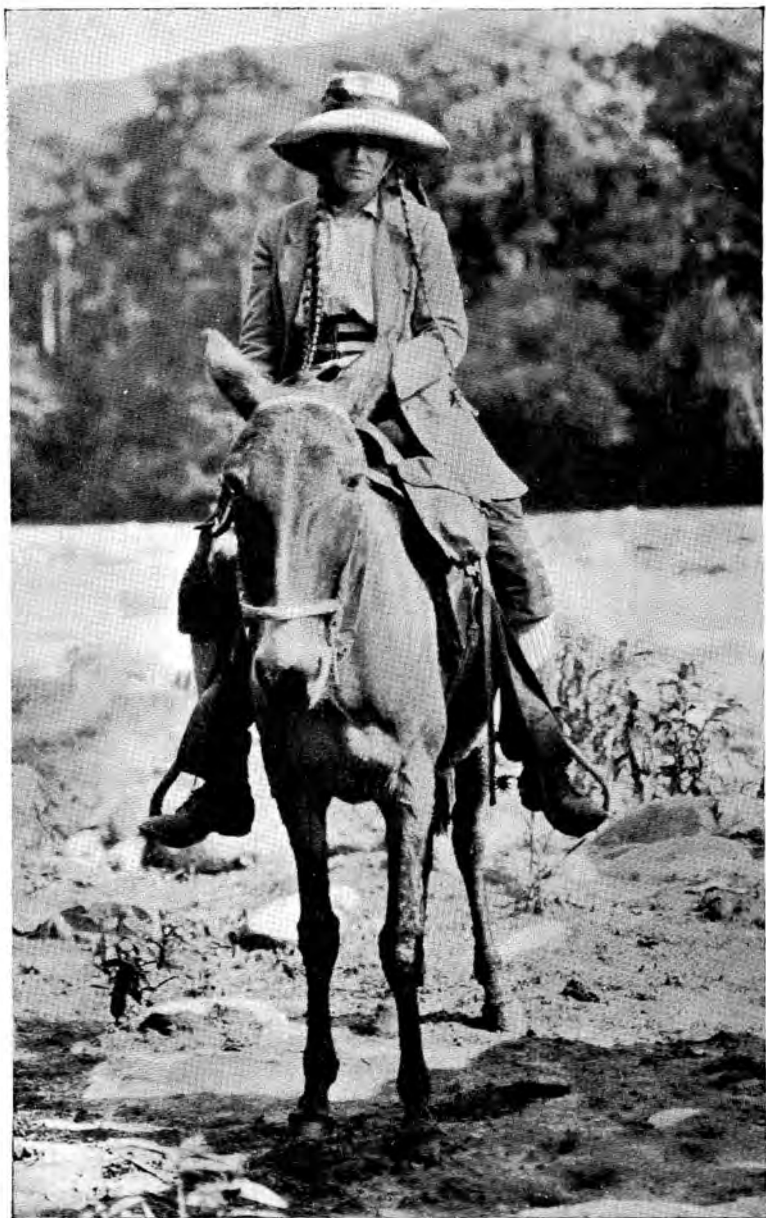

Bild 270. Olga Nordenskiöld.

Förteckning över här anförda skrifter.[1]

ALTAMIRANO, D. F.: Historia de la Mision de los Mójos publicada por Manuel V. Ballivian. La Paz 1891.

ARMENTIA, Nicolas: Navegación del Madre de Dios. La Paz 1887.

— — Relación Histórica de las Misiones Franciscanas de Apolobamba etc. La Paz?

— — Descripción del Territorio de las Misiones Franciscanas de Apolobamba. La Paz 1905.

BALZAN, L.: Da Irupana a Covendo. Estratto dal Bollettino della Società Geografica Italiana. Roma 1891—92.

BINGHAM, Hiram: In the Wonderland of Peru. The Nacional Geografic Magazine. Washington. April 1913.

BLANCO, Federico: Diccionario Geográfico de la Republica de Bolivia. T. 2. Departamento de Cochabamba. La Paz 1901.

BOMAN, E.: Antiquités de la Région Andine de la République Argentine et du Désert d'Atacama. Paris 1908.

CHAMBERLAIN, Alexander F.: The Linguistic Position of the Pawumwa Indians of South America. American Anthropologist 1912, sid. 632.

CIEZA DE LEON, Pedro de: Segunda Parte de la Crónica del Perú. Bibliotecа Hispano-Ultramarina. Madrid 1880.

COBO, Bernabé: Historia del Nuevo Mundo. Publicado por D. Jiménez de la Espada. Sociedad de bibliófilos andaluces. Sevilla 1890—95.

EHRENREICH, P.: Die Mythen und Legenden der Südamerikanischen Urvölker. Supplement zu Zeitschrift für Ethnologie. Berlin 1905.

FONSECA, José Gonsalves da: Navegação etc. Collecção de Noticias para a Historia e Geografia das Nações ultramarinas que vivem nos Dominios Portuguezes. Publicada pela Academia Real das Sciencias. Tomo IV. Num I. Lisboa 1826.

FONSECA, Ioão Severiano da: Viagem ao Redo do Brasil. Rio de Janeiro 1880—81.

HASEMANN, J. D.: Some Notes on the Pawumwa Indians. American Anthropologist 1912, sid. 632.

HERZOG, Th.: Pflanzenformationen Ost-Bolivias. Sonderabdruck aus Engler's Botanischen Jahrbüchern. Leipzig 1910.

[1] Detta är naturligtvis ingen fullständig förteckning över de arbeten, som behandla det av mig beresta området.

KOCH-GRÜNBERG, Theodor: Zwei Jahre unter den Indianern. Berlin 1909—1910.

MIDDENDORF, E. W.: Die Aimará-Sprache. Die einheimischen Sprachen Perus. T. 5. Leipzig 1891.

MNEZ. Y VELA, Bartolomé: Anales de la Villa Imperial de Potosi. Archivo Boliviano. Coleccion de Documentos etc. publicados por Vicente de Ballivian y Róxas. T. 1. Paris 1879.

NORDENSKIÖLD, Erland: Beiträge zur Kenntnis einiger Indianerstämme des Rio Madre de Diòs-Gebietes. Ymer 1905. H. 3.

— — Indianlif. Stockholm 1910.

— — Indianer och Hvita. Stockholm 1911.

— — Incallacta etc. Ymer 1915. H. 2.

SARMIENTO DE GAMBOA, Pedro: Geschichte des Inkareiches. Herausgegeben von Richard Pietschmann Abhandlungen der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Philogisch-Historische Klasse. Berlin 1906.

SCHMIDT, Max: Die Paressi-Kabiši. Bæssler-Archiv. Leipzig und Berlin 1914.

D'ORBIGNY, Alcide: Voyage dans L'Amérique méridionale. T. 3. 1re Partie. Paris et Strasbourg 1844.

— — L'Homme américain. Paris 1839.

RONDON, Candido Mariano da Silva: Commissão de Linhas Telegraphicas Estrategicas de Matto Grosso ao Amazonas. Annexo. N. 5. Historia Natural. Ethnographia. Rio de Janeiro (utan tryckår).

STEINEN, K. v. d.: Durch Central-Brasilien. Leipzig 1886.

— — Unter den Naturvölkern Zentral-Brasiliens. Berlin 1893.

UHLE, Max: Verh. der Gesell. f. Erdkunde. Berlin 1894.

— — Pachacamac. Philadelphia 1903.

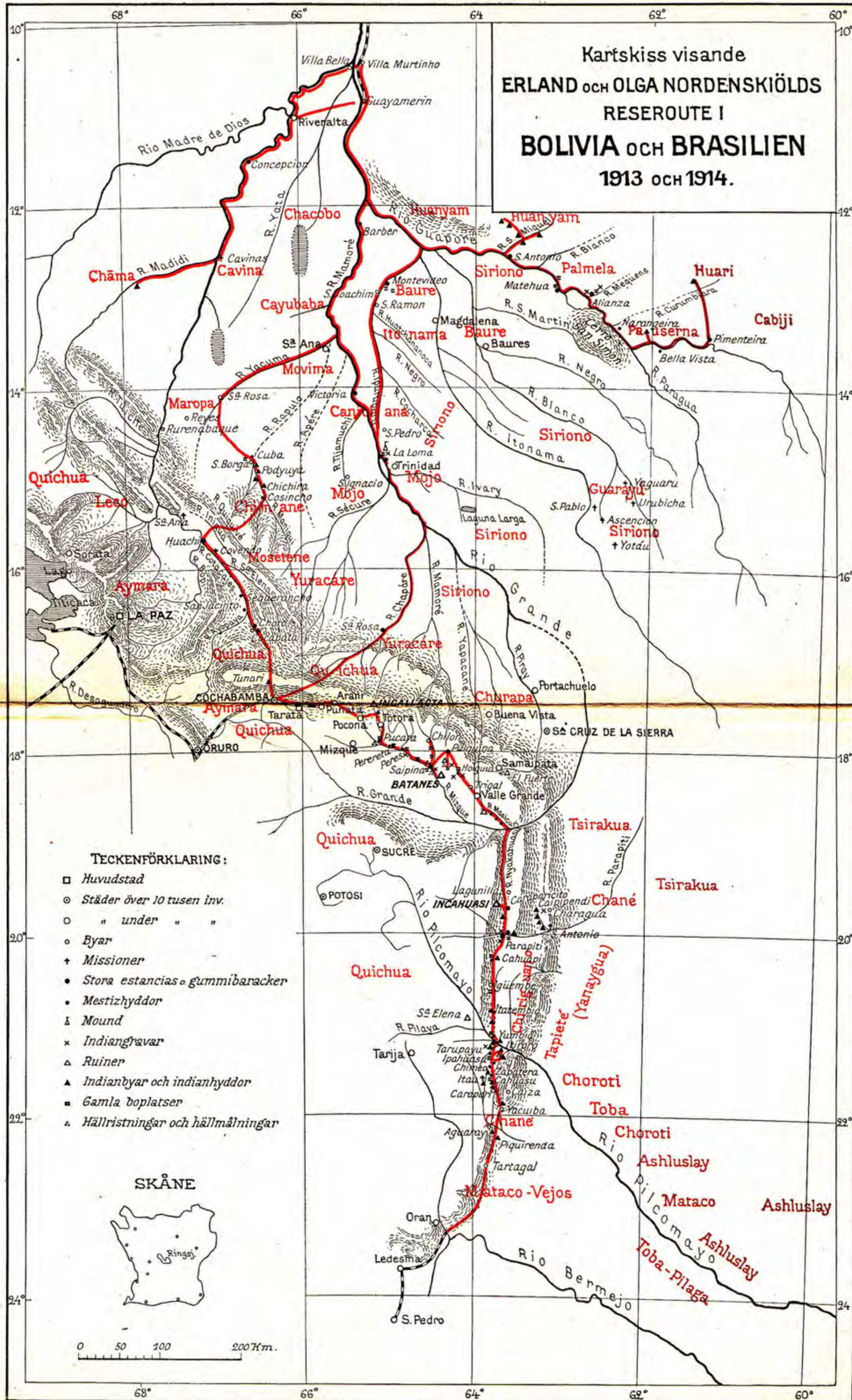
— — Guía de los monumentos de Tiahuanacu por Posnansky. Una Crítica. Revista de la Sociedad Chilena de Historia y Geografía. Santiago 1912.

VIEDMA, Francisco de: Descripcion de la Provincia de Santa Cruz de la Sierra Coleccion Pedro de Angelis. T. 3. Buenos-Aires 1836.

VISCARRA, Eufronio: Casos Historicos y Tradiciones de la Ciudad de Mizque. Cochabamba 1907.

Alfabetiskt register.

INNEHÅLL.

Kartskiss visande
ERLAND och OLGA NORDENSKIÖLDS
RESEROUTE I
BOLIVIA och BRASILIEN
1913 och 1914.
TECKENFÖRKLARING:
Huvudstad
Städer över 10 tusen inv.
" under " "
Byar
Missioner
Stora estancias o. gummibaracker
Mestizhyddor
Mound
Indiangravar
Ruiner
Indianbyar och indianhyddor
Gamla boplatser
Hällristningar och hällmålningar
SKÅNE
Ringsj.
0 50 100 200 Km.
Villa Bella
Villa Murtinho
Guayamerin
Riberalta
Rio Madre de Dios
Concepcion
Chacobo
Huanyam
Rio Guaporé
Barber
Cavinas
Cavina
Chāma
R. Madidi
R. Yata
Cayubaba
Baure
S. Antonio
Siriono
Palmela
Huari
Cabiji
Matehua
Alianza
Magdalena
Baures
R. S. Martin
Pauserna
Pimenteira
Bella Vista
Sa Ana
Movima
Maropa
Sa Rosa
Reyes
Rurenabaque
Victoria
R. Negro
R. Blanco
R. Itonama
R. Paragua
S. Pedro
La Loma
Trinidad
Mojo
Cuba
S. Borga
Podyuya
Chichira
Cosincho
Quichua
Leco
R. Ivary
Laguna Larga
Guarayu
Yaguaru
Urubicha
S. Pablo
Ascencion
Yotáu
Sorata
Huachi
Covendo
Mosetene
Yuracare
Aymara
LA PAZ
Titicaca
Rio Grande
Sa Rosa
R. Chapare
R. Mamoré
R. Yapacane
R. Piray
Portachuelo
Tunari
COCHABAMBA
R. Desaguadero
Tarata
Punata
Arani
INCALLACTA
Totora
Pocona
Churapa
Buena Vista
SA CRUZ DE LA SIERRA
ORURO
Mizque
Pucara
Chilon
Pulquina
Samaipata
El Fuerte
Perereta
Saipina
BATANES
Trigal
Valle Grande
R. Grande
R. Mizque
Tsirakua
SUCRE
POTOSI
R. Parapiti
INCAHUASI
Caipipendi
Charagua
Chané
Antonio
Parapiti
Cahuapi
Rio Pilcomayo
Sa Elena
R. Pilaya
Tapieté
(Yanaygua)
Tarija
Choroti
Toba
Yacuiba
Aguaray
Piquirenda
Tartagal
Ashluslay
Mataco-Vejos
Mataco
Oran
Ledesma
Rio Bermejo
Toba-Pilaga
S. Pedro
10°
12°
14°
16°
18°
20°
22°
24°
68°
66°
64°
62°
60°